

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul LIII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

2000

vol. LIII

Centrul de Informare
și Documentare Economică
București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-219-0

Apărut 2017

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

2000

vol. LIII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

volumul LIII

PROBLEME ECONOMICE NR. 1/2000	1
<i>VALORIFICAREA CAPITALULUI UMAN ÎN CADRUL ZONELOR DE DEZVOLTARE</i>	3
1. DINAMICI SECTORIALE ALE POPULAȚIEI OCUPATE	7
2. INTENSITATEA MODIFICĂRILOR STRUCTURALE	17
3. DIFERENȚIERI TERITORIALE ALE STRUCTURII POPULAȚIEI OCUPATE	26
4. PRODUCTIVITATEA MUNCII ÎN PROFIL TERITORIAL	30
5. DIFERENȚIEREA SALARIILOR ÎN PROFIL TERITORIAL	33
6. VARIABILITATEA TERITORIALĂ A RATEI ȘOMAJULUI	37
7. CONCLUZII ȘI DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU O MAI BUNĂ UTILIZARE A FORȚEI DE MUNCĂ ÎN PLAN REGIONAL	41
PROBLEME ECONOMICE NR. 2-3-4/2000	47
<i>COORDONATE ALE DEZVOLTĂRII DURABILE A INDUSTRIEI ROMÂNEȘTI</i>	49
CAPITOLUL 1 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE GENERALE	53
1.1. Precizări conceptuale și noționale	54
1.2. Oportunitatea abordării dezvoltării industriale durabile în România	56
1.3. Abordări precedente ale conceptului de dezvoltare durabilă pe plan național	58
1.4. Relația resurse naturale - dezvoltare industrială durabilă	60
Bibliografie	70

VI

CAPITOLUL 2 - ELEMENTE TEORETICE DE MODELARE MATEMATICĂ UTILIZATE ÎN FORMALIZAREA DEZVOLTĂRII ECONOMICE DURABILE, CU APLICABILITATE LA DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ.....	71
2.1. Contextul problematic al demersului teoretic de modelare a dezvoltării durabile	71
2.2. Câteva clarificări conceptuale privind "capitalul", fie el natural, fie economic	72
2.3. Elemente teoretice de modelare matematică a dezvoltării industriale durabile	76
Bibliografie	86
CAPITOLUL 3 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ - INTERFERENȚE CU CONTEXTUL SOCIAL	87
3.1. Rolul industriei în progresul social	87
3.2. Analiza situației forței de muncă din industrie. Propuneri pentru promovarea laturilor pozitive și limitarea celor negative în perspectiva realizării unei dezvoltări industriale durabile	98
Bibliografie	104
CAPITOLUL 4 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ȘI PROTECȚIA MEDIULUI	105
4.1. Situația protecției mediului în România și poluarea produsă de industrie.....	105
4.2. Pasivul de mediu	113
Bibliografie	120
CAPITOLUL 5 - REPERE PENTRU ELABORAREA UNEI POLITICI NAȚIONALE DE DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ DURABILĂ. LIMITE ALE APLICABILITĂȚII CONCEPTULUI LA ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE.....	121
ANEXE	127
PROBLEME ECONOMICE NR. 5-6-7/2000	137
<i>ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ - TEORIE ȘI PRACTICĂ.....</i>	<i>139</i>
INTRODUCERE	143

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DE ECONOMIE SOCIALĂ DE PIAȚĂ	
- DE LA W. EUCKEN LA A. MÜLLER-ARMACK	156
1.1. W. Eucken și neoliberalismul german. Principiul ordinii.....	156
1. 2. Alfred Müller-Armack - creatorul conceptului de economie socială de piață	160
1.3. Șanse și riscuri ale economiei sociale de piață	164
1.4. Evoluția raportului teorie - practică, în economia germană - privire istorică	165
CAPITOLUL 2 - COMPONENTELE SISTEMULUI ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ - ANALIZĂ CRITICĂ	172
2.1. Politica economică.....	172
2.2. Politica socială	176
CAPITOLUL 3 - PARTICULARITĂȚI ALE TRANSFORMĂRII DE SISTEM ÎN NOILE LANDURI GERMANE	196
3.1. Caracterul unic al tranziției landurilor est-germane la un nou sistem economic și politic . Efortul financiar.....	196
3.2. Privatizarea și politica structurală	199
CAPITOLUL IV - ÎN LOC DE EPILOG - CÂT DE SOCIALĂ MAI POATE SĂ FIE ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ.....	210
1. Tensiunile apărute în modelul german în noul context intern și internațional.....	210
2. Limitele statului social.....	213
3. Germania în fața dilemei schimbare - continuitate	221
Bibliografie selectivă	228
PROBLEME ECONOMICE NR. 8/2000	239
<i>DE LA "LIMITELE CREȘTERII ȘI ALE CERTITUDINII" LA "INCERTITUDINEA CONSTRUCTIVĂ A CONCURENȚEI".....</i>	241
INTRODUCERE	245
1. TESTAREA MERSULUI REFORMEI STATULUI ÎN FUNCȚIE DE NIVELUL OPERAȚIONALIZĂRII OBIECTIVELOR POLITICII ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI.....	247

VIII

2. MEDIUL ECONOMIC ÎN ROMÂNIA ȘI APLICAREA LEGISLAȚIEI CONCURENȚEI.....	251
3. PROMOVAREA RELAȚIILOR AUTORITĂȚILOR CONCURENȚEI CU AGENȚII ECONOMICI, ORGANISMELE NEGUVERNAMENTALE ȘI COMUNITATEA OAMENILOR DE AFACERI DIN ROMÂNIA	256
4. ÎNCURAJAREA COOPERĂRII ÎNTRE REGLEMENTARE ȘI OPERAȚIUNEA ECONOMICĂ DE PIAȚĂ.....	258
5. CÂND NU POT SAU NU OBȚIN PIEȚELE CONCURENȚIALE REZULTATELE SCONTATE?	261
PROBLEME ECONOMICE NR. 9-10/2000	265
<i>LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1990-1999</i>	267
ARGUMENT	271
1. ECONOMIA CA ȘTIINȚĂ, O RECUNOAȘTERE TÂRZIE. CINE SUNT LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE?	273
2. LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE 1990-1999. SCURTE CARACTERIZĂRI ALE TEORIILOR ȘI CONTRIBUȚIILOR PREMIATE.....	277
1990: HARRY MARKOWITZ, MERTON MILLER, WILLIAM SHARPE - FINANȚELE REINTRĂ ÎN DREPTURI.....	277
a) De la calculul individual a lui H. Markowitz	277
b) ...la CAPM al lui W. Sharpe	278
c) Miller sau paradoxurile firmei.....	279
d) Referințe bibliografice.....	279
1991: RONALD COASE - LA GRANIȚA DINTRE ECONOMIE ȘI DREPT	280
a) Costurile de tranzacție	280
b) Drepturile de proprietate.....	280
c) Dreptul reexaminat din perspectivă economică.....	281
d) Referințe bibliografice.....	282

1992: GARY BECKER - IMPERIALISMUL RAȚIONALITĂȚII	282
a) O singură metodă de analiză.....	282
b).... aplicabilă domeniilor eclectice	283
c) Câteva critici	284
d) Referințe bibliografice	284
1993: ROBERT W. FOGEL, DOUGLAS C. NORTH - REVOLUȚIA CLIOMETRICĂ	285
a) Alegerea metodologică	285
b) Analiza contrafactuală	285
c) Schimbarea instituțională și creșterea economică.....	286
d) Referințe bibliografice	287
1994: JOHN F. NASH, JOHN C. HARSANYI, REINHARD SELTEN: ECONOMIA, UN JOC DE STRATEGII	287
a) Echilibrul Nash.....	288
b) Mâna tremurândă a lui Selten	289
c) Informația incompletă a jucătorilor lui Harsanyi	289
d) Referințe bibliografice	289
1995: ROBERT E. LUCAS - REÎNTOARCEREA LA HOMO OECONOMICUS	290
a) (In)Eficacitatea politicii economice	290
b) Critica lui Lucas	292
c) Referințe bibliografice	292
1996: JAMES A. MIRRLEES, WILLIAM S. VICKREY - INVESTIGĂRILE ÎN SERVICIUL ECONOMIEI PUBLICE	293
a) De la problemele construirii tarifelor....	293
b).... la acelea de licitație	294
c) Incitare și impozitare	294
d) O idee, două concepții.....	295
e) Referințe bibliografice	295
1997: ROBERT C. MERTON, MYRON S. SCHOLES - OPTIUNEA CEA BUNĂ.....	296
a) Formula Black-Scholes.....	296

b)... aplicabilă imediat.....	297
c)... și cu importanță științifică considerabilă	298
d) Referințe bibliografice	298
1998: AMARTYA KUVAR SEN - ECONOMIA ESTE O ȘTIINȚĂ MORALĂ.....	
a) Etică și economie	299
b) Preferințe individuale și decizii colective	299
c) Indicii bunăstării și ai sărăciei	300
d) Foametea contemporană	300
e) Referințe bibliografice	301
1999: ROBERT A. MUNDELL - DE LA MACROECONOMIE INTERNAȚIONALĂ LA EURO	
a) Modelul Mundell-Fleming	301
b) Dinamica monetară	303
c) Evitarea instabilității economice.....	303
d) Influența asupra cercetării	304
e) Zonele monetare optimale	304
f) Alte contribuții	305
g) Referințe bibliografice	305
3. CINE AR PUTEA FI PREMIANȚII NOBEL DE MÂINE.....	306
a) Câteva nume	306
b) Imperialismul economic	308
c) Contraatacul empirismului	310
d) Către economia experimentală.....	311
e) Se va deschide economia către alte științe?	313
PROBLEME ECONOMICE NR. 11/2000	323
<i>CONDIȚII DE TRAI ALE PENSIONARILOR DIN ROMÂNIA</i>	<i>326</i>
CUVÂNT ÎNAINTE	329
1. CARACTERISTICI ALE VIEȚII FAMILIILOR DE PENSIONARI DIN ROMÂNIA, ÎN PREZENT.....	332

1.1. Veniturile - în decalaj mare în raport cu nevoile de consum	332
1.2. Implicații ale nivelului veniturilor asupra condițiilor de trai ale familiilor de pensionari.....	337
1.3. Locuința și problemele derivate	341
1.4. Modul de folosire a timpului de care dispun pensionarii în afara celui necesar pentru satisfacerea nevoilor fiziologice	342
2. DESTĂINUIRI AMARE.....	344
3. ALTE DOVEZI ALE SITUAȚIEI DEFAVORABILE A PENSIONARILOR	346
4. MODALITĂȚI DE A VEDEA SCHIMBAREA.....	348

PROBLEME ECONOMICE NR. 12/2000 _____ 351

SECTORUL MINIER ȘI GEOLOGIC DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE - CONSIDERAȚII ASUPRA UNEI STRATEGII NEDIRECȚIONATE DERULATE ÎN INTERVALUL 1996-2000..... 353

1. STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A SECTORULUI ȘI LOCUL ACESTUIA ÎN ANSAMBLUL ACTIVITĂȚII INDUSTRIALE	357
2. CE S-A ÎNTÂMPLAT ÎN SECTORUL MINIER ȘI GEOLOGIC ÎN PERIOADA 1996-2000	363
3. CAPACITĂȚILE DE PRODUCȚIE, DESTINAȚIA PRODUCȚIEI, NIVELUL TEHNIC AL PRODUSELOR, TEHNOLOGIILOR ȘI DOTĂRILOR.....	366
4. O STRATEGIE PENTRU COSTURILE DE PRODUCȚIE ȘI SUBVENȚIONAREA PRODUSELOR MINIERE.....	368
BIBLIOGRAFIE	372

PROBLEME ECONOMICE NR. 13/2000 _____ 373

TRANZIȚIA ECONOMIEI MONDIALE..... 375

1. UN CONCEPT VECHI ÎN HAINE NOI.....	379
2. CE NI SE OFERĂ PE TAVĂ.....	381

2.1. Maurice Guernier - "Tiers Monde -Trois Quartes de Monde" (1980)	381
2.2. John Nassbit, Patricia Abrudene -Anul 2000 Megatendințe	381
2.3. Lester Thurow - Head to Head - the cotning economic battle among Japon, Europe and America (1992)	382
2.4. Hisao Kanamorii - Japan to Prosper in the XXI century (1991)	382
2.5. Jacques Attali - Winners and Losers in the Corning World Order (1991).....	382
2.6. Regionalism sau lumea multipolară	383
2.7. Globalizarea economiei mondiale sau lumea unipolară	383
3. GLOBALIZAREA ECONOMIEI, ÎN FOLOSUL CUI?	385
3.1. Criza umană planetară	385
3.2. Scopul ocult al globalizării	386
3.3. Statistica versus globalizare	388
PROBLEME ECONOMICE NR. 14-15/2000	391
<i>STIMULAREA INIȚIATIVEI LOCALE ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ (I)</i>	<i>393</i>
CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DEZVOLTĂRII LOCALE ȘI AL INIȚIATIVEI DE DEZVOLTARE LOCALĂ. FACTORII STIMULĂRII INIȚIATIVEI LOCALE	397
1.1. Dezvoltarea locală și teritoriul	397
1.2. Argumente în favoarea politicilor de dezvoltare locală	399
1.3. Contextul și originea inițiativelor de dezvoltare locală	405
1.4. Sprijinul central acordat inițiativelor de dezvoltare locală	408
1.5. Microfactorii inițiativelor locale	409
1.6. Factori stimulativi ai apariției inițiativelor locale	410
1.7. Premise exogene necesare stimulării inițiativelor de dezvoltare locală	412
1.8. Efectele inițiativelor locale	413
1.9. Inițiativele Economice Locale (IEL).....	414
1.10. Mijloace de stimulare a inițiativelor locale în țara noastră.....	420

CAPITOLUL 2 - LOCUL DEZVOLTĂRII LOCALE ÎN POLITICA	
UNIUNII EUROPENE	428
2.1. Ingineria dezvoltării locale	429
2.2. Coordonarea dezvoltării locale cu politica regională a Uniunii Europene.....	430
2.3. Dezvoltarea locală concepută ca economie la scară umană.....	432
2.4. Rolul Comisiei Europene în dezvoltarea locală	432
2.5. Evoluția concepției Uniunii Europene asupra utilizării Fondurilor Structurale (ERDF).....	435
2.6. Rolul întreprinderilor mici și mijlocii în țări ale Uniunii Europene ..	436
ANEXE.....	437
PROBLEME ECONOMICE NR. 16/2000	445
<i>SISTEMUL DE RATING BANCAR ȘI DE AVERTIZARE TIMPURIE</i>	
<i>C.A.M.P.L.</i>	<i>447</i>
1. PREZENTARE GENERALĂ.....	451
2. CARACTERIZAREA COMPONENTELOR CARE STAU LA BAZA DETERMINĂRII GRADULUI COMPUS DE CLASIFICARE	455
2.1. Adecvarea capitalului (C).....	455
2.2. Calitatea activelor (A)	455
2.3. Management (M)	456
2.4. Profitabilitatea (P)	457
2.5. Lichiditatea (L)	457
PROBLEME ECONOMICE NR. 17-18/2000.....	461
<i>LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1980-1989.....</i>	<i>463</i>
ARGUMENT (2)	467
1980: LAWRENCE R. KLEIN - KEYNES ÎNTR-UN MODEL	
MATEMATIC.....	468
a) Sinteza lui Klein	468
b) Modele operaționale	469
c) O cercetare activă în econometrie	470

XIV

d) Referințe bibliografice	470
1981: JAMES TOBIN - INTEGRAREA PIEȚELOR FINANCIARE ȘI ECONOMIA REALĂ.....	471
a) Teoria selecției de portofoliu.....	471
b) Relația între piețele financiare și piețele reale	472
c) Coeficientul q al lui Tobin.....	472
d) Taxa Tobin.....	473
e) Referințe bibliografice	473
1982: GEORGE STIGLER - CUI FOLOSEȘTE REGLEMENTAREA?	473
a) Informația are un cost.....	473
b) De la rezultatul empiric... ..	474
c) ... la teoria reglementării	475
d) Un aport durabil la economia industrială	475
e) Referințe bibliografice	476
1983: GERARD DEBREU - "MÂNA INVIZIBILĂ"	476
a) De la intuiție la demonstrație	476
b) Un echilibru general eficient și stabil	477
c) Noi instrumente matematice	477
d) Lucrări de interes general.....	478
e) Referințe bibliografice	478
1984: RICHARD STONE - ÎNȚELEGEREA ECONOMIEI CU AJUTORUL CONTABILITĂȚII	479
a) Scurt recurs istoric	479
b) Contabilitatea națională nu este o contabilitate propriu-zisă!	480
b) Baza teoretică.....	480
d) Armonizarea internațională.....	481
e) Referințe bibliografice	481
1985: FRANCO MODIGLIANI - GHID DE ECONOMISIRE ȘI DE INVESTIȚIE	481
a) Teoria ciclului de viață	482
b) Cele două teoreme Modigliani-Miller	483
c) Referințe bibliografice	484

1986: JAMES M. BUCHANAN - STATUL NU ESTE UN DESPOT BINEVOITOR.....	485
a) Natura statului	485
b) Principiul unanimității	485
c) Despre importanța regulilor	487
d) Referințe bibliografice.....	487
1987: ROBERT SOLOW - MODELAREA MATEMATICĂ A CREȘTERII ECONOMICE.....	488
a) Creșterea și starea staționară	488
b) Cercetare aplicată înainte de toate.....	489
c) Un cercetător eclectic	490
d) Referințe bibliografice	490
1988: MAURICE ALLAIS - ECONOMISTUL NERECUNOSCUȚ	491
a) Echilibrul general și optimumul Pareto	491
b) Un model alternativ.....	492
c) Referințe bibliografice	493
1989: TRYGVE HAAVELMO - PĂRINTEIE ECONOMETRIEI MODERNE.....	493
a) Econometria în impas	493
b) Revoluția probabilistă	494
c) Obstacolul interdependenței datelor	495
d) Alte contribuții	495
e) Referințe bibliografice	496
Surse bibliografice necitate în text.....	506
PROBLEME ECONOMICE NR. 19-20/2000.....	507
<i>SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE.....</i>	<i>509</i>
1. COMPLEMENTARITATEA PRODUCȚIE - SERVICII ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ECONOMICE	513
2. LOCUL SERVICIILOR ÎN ECONOMIE.....	517
2.1. Serviciile - factor stimulat al creșterii economice.....	517
2.2. Dimensiunile economice ale sectorului serviciilor.....	519

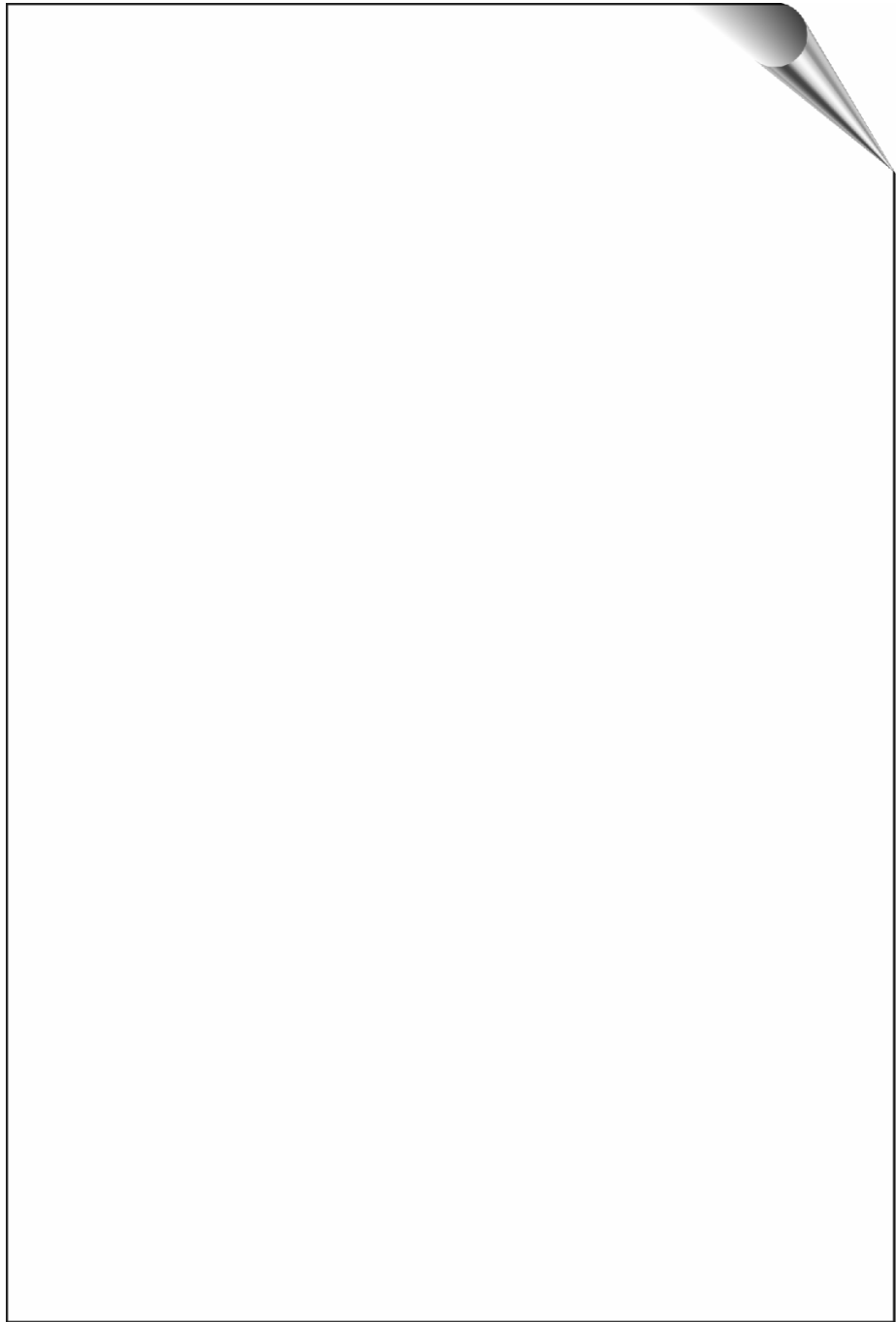
3. SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE	525
4. RELAȚII ÎNTRE PIAȚA SERVICIILOR ȘI PIAȚA BUNURILOR	530
4.1. Tendințe în evoluția ofertei	530
4.2. Factorii care influențează cererea de servicii a populației	532
4.3. Raporturi între piața serviciilor și piața bunurilor.....	534
5. CONSUMUL DE SERVICII – INDICATOR AL NIVELULUI DE TRAI AL POPULAȚIEI	537
BIBLIOGRAFIE	546
PROBLEME ECONOMICE NR. 21-22/2000.....	547
<i>LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE – 1969-1979</i>	<i>549</i>
ARGUMENT (3)	553
1969: RAGNAR ANTON KITTIL FRISCH, JAN TINBERGEN - MATEMATICA ȘI ECONOMETRIA ÎN SERVICIUL COMERȚULUI....	554
a) Econometria instituționalizată de către Frisch.....	554
b) Regula lui Tinbergen	555
c) Referințe bibliografice	556
1970: PAUL SAMUELSON - ECONOMISTUL ERUDIT.....	556
a) O metodologie unificată.....	556
b) Lucrări de referință în numeroase domenii	557
c) O muncă de legătură	558
d) Referințe bibliografice.....	559
1971: SIMON KUZNETS - MĂSURAREA ȘI ÎNȚELEGEREA CREȘTERII ECONOMICE.....	559
a) Condițiile unei bune analize.....	559
b) Învățămintele studiului creșterii economice	560
c) Referințe bibliografice	562
1972: KENNETH J. ARROW, JOHN R. HICKS - ÎN CĂUTAREA ECHILIBRULUI GENERAL ȘI A BUNĂSTĂRII.....	562
a) Modelul Arrow - Debreu.....	562

b) Hicks - "părintele microeconomiei".....	563
c) ... și al modelului IS-LM	563
d) Referințe bibliografice	565
1973: WASSILY LEONTIEF - ECONOMIA ÎN CIFRE.....	565
a) Matricea inputs-outputs	565
b) Coeficienții tehnici.....	567
c) Paradoxul Leontief.....	567
d) Referințe bibliografice	568
1974: FRIEDRICH A. VON HAYEK, GUNNAR K. MYRDAL -DE LA ECONOMIA PURĂ LA ȘTIINȚELE SOCIALE	568
a) Teoria monetară a suprainvestiției a lui Hayek.....	568
b) Myrdal - un precursor al revoluției keynesiene	569
c) Interdependența economicului cu socialul	570
d) Referințe bibliografice	570
1975: LEONID V. KANTOROVICI, TJALLING C. KOOPMANS - DESPRE SĂRĂCIA RESURSELOR.....	571
a) Economie ... și sărăcie	571
b) Kantorovici sau cum se ameliorează planul	571
c) Koopmans și economia resurselor naturale	572
d) Referințe bibliografice	573
1976 MILTON FRIEDMAN - CONTRAREVOLUȚIA KEYNESIANĂ	573
a) Pozitivismul economic	573
b) Funcția de consum și venitul permanent	574
c) Cruciada monetaristă.....	574
d) Rata de șomaj natural... ..	575
e)... și curba Phillips.....	575
f) Referințe bibliografice	576
1977: BERTIL OHLIN, JAMES EDWARD MEADE -MANUAL DE ISTORIE INTERNAȚIONALĂ	576
a) Schimbul internațional: cauze și consecințe	576
b) Controversele Ohlin-Keynes.....	577
c) Politica economică în economia deschisă	577

XVIII

d) Referințe bibliografice	578
1978: HERBERT A. SIMON - ESTE RAȚIONAL OMO OECONOMICUS?	579
a) De la raționalitatea limitată... ..	579
b)... la un nou model de luare a deciziilor	579
c) Despre importantele consecințe asupra teoriei întreprinderii.....	579
d)... și a organizării, în general	580
e) Conceptul Mic-Mac al lui Simon	580
f) Referințe bibliografice	581
1979: SIR ARTHUR W. LEWIS, THEODORE W. SCHULTZ - GĂSIREA CĂILOR DE DEZVOLTARE.....	581
a) Modelul Lewis și teoria dezvoltării	581
b) Schultz: pionier în probleme agricole... ..	583
c)... și în teoria capitalului uman	583
d) Referințe bibliografice	583
SURSE BIBLIOGRAFICE NECITATE ÎN TEXT	591
PROBLEME ECONOMICE NR. 23-24-25/2000	593
<i>STIMULAREA INIȚIATIVELOR LOCALE ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ (II)</i>	<i>595</i>
CAPITOLUL 1 - CONCEPȚIA UNIUNII EUROPENE ȘI A OECD PRIVIND INIȚIATIVELE LOCALE PENTRU OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ.....	599
1.1. Inițiativele Locale pentru Crearea de Locuri de Muncă și Ocuparea Populației (ILO).....	600
1.2. Principalele domenii în care sunt localizate inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă și ocuparea populației.....	600
1.3. Funcțiile, organizarea și obiectivele inițiativelor economice locale pentru crearea de noi locuri de muncă și ocuparea populației	602
1.4. Existența unui cadru național corespunzător	606
1.5. Agenți potențiali și reali la nivel local	609
1.6. Rezultate și evaluări	617

1.7. Experiența unor Inițiative Locale de Ocupare privită critic	618
CAPITOLUL 2 - SINTEZĂ A EXPERIENȚELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE.....	
2.1. Considerații metodologice	628
2.2. Tendințe generale ale dezvoltării locale în Uniunea Europeană ..	629
2.3. Structurile care intervin în domeniul dezvoltării economico-sociale	633
2.4. Obiectivele diferitelor experiențe de dezvoltare locală	636
2.5. Principii de acțiune.....	637
2.6. Principii utilizate la punerea în practică a mijloacelor	640
2.7. Structuri și mijloace utilizate	641
2.8. Tendințe.....	643
2.9. Câteva constatări desprinse din experiențele analizate	644
CAPITOLUL 3 - SCHIȚĂ METODOLOGICĂ PROPUȘĂ DE COMISIA EUROPEANĂ PENTRU ELABORAREA PROIECTELOR TERITORIALE, ÎN SCOPUL STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE DE DEZVOLTARE.....	
3.1. Ghid metodologic al dezvoltării locale	647
3.2. De la strategie la acțiune: instrumentele și modul lor de utilizare	657
3.3. Un instrument special adaptat: subvențiile globale.....	664
ANEXE	668
INDEX DE AUTORI	672

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**VALORIFICAREA CAPITALULUI
UMAN ÎN CADRUL ZONELOR
DE DEZVOLTARE**

Dr. FLORIN-MARIUS PAVELESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. DINAMICI SECTORIALE ALE POPULAȚIEI OCUPATE	7
2. INTENSITATEA MODIFICĂRILOR STRUCTURALE.....	17
3. DIFERENȚIERI TERITORIALE ALE STRUCTURII POPULAȚIEI OCUPATE.....	26
4. PRODUCTIVITATEA MUNCII ÎN PROFIL TERITORIAL	30
5. DIFERENȚIEREA SALARIILOR ÎN PROFIL TERITORIAL.....	33
6. VARIABILITATEA TERITORIALĂ A RATEI ȘOMAJULUI.....	37
7. CONCLUZII ȘI DIRECȚII DE ACȚIUNE PENTRU O MAI BUNĂ UTILIZARE A FORȚEI DE MUNCĂ ÎN PLAN REGIONAL	41

Derularea procesului de tranziție la economia de piață a fost însoțită în România, ca de altfel și în alte țări central și est-europene, de reduceri sensibile ale populației ocupate datorită unei multitudini de cauze. Diminuarea potențialului de utilizare a capitalului uman a fost diferită, atât în spațiu cât și în timp, în funcție de gradul de stabilitate și maturitate a structurii economice zonale dar și de particularitățile diferitelor etape ale procesului de reformă. Având în vedere datele statistice disponibile în momentul elaborării acestui studiu, analiza se va opri asupra evoluțiilor de până în anul 1998.

1. Dinamici sectoriale ale populației ocupate

Procesului de transformare a economiei românești a fost însoțit de o sensibilă reducere a posibilităților de ocupare și utilizare a forței de muncă. Astfel, în intervalul 1989-1998 numărul locurilor de muncă s-a redus cu 19,6%, respectiv cu peste 2 milioane. În cadrul zonelor de dezvoltare, pierderile de locuri de muncă au avut intensități diferite. Diminuări mai puternice ale cererii de forță de muncă în comparație cu media națională au fost consemnate în cadrul a trei zone cu un nivel de dezvoltare mai ridicat exprimat prin faptul că productivitatea socială a muncii depășește, în aceste zone, media națională respectiv Municipiul București, Zona de Vest, Zona Centru și Zona Sud-Est (tabelul nr.1.) Cauza principală o constituie puternica reducere a populației ocupate în sectorul industrial în Municipiul București și în sectorul industrial și cel al serviciilor în Zona Vest, Zona Centru și Zona Sud-Est.

Tabelul nr. 1 - Dinamica populației ocupate pe zone de dezvoltare în perioada 1989-1998 (1989 = 100)

ZONA	Total populație ocupată	Sector primar	Sector industrial	Sector terțiar
România	80,6	112,2	54,5	93,3
M. București	74,2	109,8	57,6	95,1
Zona Sud	81,1	116,2	55,0	87,0
Zona Sud-Vest	81,0	104,3	53,5	89,4
Zona Vest	66,5	104,1	51,6	62,2
Zona Nord-Vest	83,9	108,2	59,3	95,0
Zona Centru	77,0	114,0	56,7	79,1
Zona Nord-Est	83,4	111,5	50,4	98,5
Zona Sud-Est	80,1	109,8	54,8	77,9
Media indicilor	78,4	109,7	54,9	85,5
Coeficientul de variație	6,9	3,6	5,1	13,1

Sursa: *Calculat după* Anuarul Statistic al României 1990 și 1994 și Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Analiza indicilor sectoriali la nivel național relevă o creștere a numărului persoanelor ocupate în sectorul primar cu peste 12% și o reducere cu peste 45% în sectorul industrial și, respectiv, cu circa 7% în sectorul terțiar.

Creșterea populației ocupate în sectorul primar a fost mai intensă în Municipiul București, Zona Sud și Zona Centru și mai lentă în Zona Sud-Vest și Zona Vest.

La fel ca și în sectorul primar, în sectorul industrial variația indicilor populației ocupate este de mică amplitudine. Cele mai intense reduceri de locuri de muncă s-au consemnat în Zona Vest și Zona Nord-Est, iar cele mai lente în Zona Sud, Zona Sud-Vest și Zona Centru. Se observă că nu se poate stabili o corelație clară între gradul de dezvoltare al zonelor și posibilitățile de păstrare a locurilor de muncă în acest sector deosebit de însemnat al economiei naționale.

În sectorul terțiar reduceri mai mari de peste 15% s-au consemnat în Zona Vest, Zona Centru și Zona Sud-Est, între 10 și 15% în Zona Sud și Zona Nord-Vest, iar sub 5% în Municipiul București, Zona Nord-Vest și Zona Nord-Est. În aprecierea evoluției ocupării forței de muncă în cadrul zonelor de dezvoltare este necesar să se țină seama de etapele evoluției economiei românești în perioada analizată. În acest sens, în funcție de dina-mica P.I.B. și de datele statistice disponibile vom utiliza următoarea periodizare:

- A: 1989-1993** când volumul P.I.B. s-a redus, fenomen caracteristic aproape tuturor țărilor aflate în tranziție la economia de piață.
- B: 1993-1996**, când s-a înregistrat o creștere economică fără a se efectua necesara restructurare pentru a conferi expansiunii P.I.B. un caracter durabil¹
- C: 1996-1998**, când aplicarea unui program radical de reformă a determinat intrarea economică într-o nouă recesiune de tip transformațional.

¹ Periodizarea care am utilizat-o în această lucrare ține seama atât de tendințele de evoluție a P.I.B., cât și de datele disponibile referitoare la populația ocupată în cadrul zonelor de dezvoltare. O periodizare minuțioasă a perioadei 1989-1998 din punct de vedere al evoluției P.I.B. este următoarea:

1989-1992 - reducerea P.I.B. ca urmare a recesiunii de tip transformațional;

1992-1994 - creștere moderată a P.I.B., bazată pe export, în contextul relansării economiilor vest-europene și al atingerii unui grad remarcabil de macrostabilitate;

1994-1996 - creșterea într-un ritm relativ ridicat a P.I.B., bazată pe stimularea consumului intern, și ignorarea unor semnale care reflectau deteriorarea echilibrelor la nivel macroeconomic și persistența rigidităților structurale ca urmare a nerealizării unei reforme profunde la nivel microeconomic.

1996-1998 - intrarea într-o nouă recesiune ca urmare a accentuării dezechilibrelor mai vechi, și a apariției altora noi, în contextul adoptării unor măsuri radicale de accelerare a reformei

A: Perioada 1989-1993

Declanșarea procesului de tranziție la economia de piață a determinat o reducere însemnată a populației ocupate. Cauza principală a acestei evoluții a constituit-o reducerea capacității de ocupare a sectorului industrial. Aceasta a fost o consecință a deschiderii bruște a economiei naționale schimburilor economice externe. Drept urmare s-a generat o scădere a cererii pentru produsele industriale, mai cu seamă pentru cele care înglobau un consum relativ ridicat de forță de muncă sau aveau efecte de antrenare considerabile în planul utilizării resurselor umane. Concomitent, s-au intensificat presiunile pentru eliminarea supraocupării, fenomen ce a constituit una dintre caracteristicile economiei de comandă (tabelul nr.2.)

Adoptarea legii privind fondul funciar, în contextul operării primelor disponibilizări din marile întreprinderi industriale, a determinat o creștere absolută a populației ocupate în sectorul primar, România fiind astfel printre puținele țări aflate în tranziția la economia de piață unde s-a înregistrat o asemenea tendință.

Capacitatea de ocupare a forței de muncă a sectorului terțiar a avut o evoluție sinuoasă, ușoara creștere din primii doi ani fiind anihilată de comprimarea cererii de forță de muncă din ultimii ani ai intervalului analizat.

**Tabelul nr.2 Dinamica populației ocupate
în plan regional 1989-1993**

-%-

Zona	Total populație ocupată	Sector primar	Sector industrial	Sector terțiar
România	92,0 (-2,1)	117,7(4,2)	73,0 (-7,6)	96,4 (-0,9)
M. București	92,4 (-2,0)	121,4 (5,0)	81,5 (-5,0)	104,2 (1,0)
Zona Sud	95,7 (-1,1)	125,9 (5,9)	76,8 (-6,4)	93,4 (-1,7)
Zona Sud-Vest	91,0 (-2,3)	113,5 (3,2)	69,9 (-8,6)	90,5 (-2,5)
Zona Vest	75,3 (-6,8)	110,2 (2,5)	65,2 (-10,1)	65,4 (-10,1)
Zona Nord-Vest	93,1 (-1,8)	117,1 (4,0)	75,5 (-6,8)	96,8 (0,8)
Zona Centru	85,3 (-3,9)	118,3 (4,3)	73,3 (-7,5)	82,2 (-4,8)
Zona Nord-Est	91,5 (-2,2)	119,0 (4,4)	65,9 (-9,9)	91,4 (-2,2)
Zona Sud-Est	92,8 (-1,9)	123,7 (5,5)	70,8 (-8,3)	86,4 (-3,6)
Media indicilor	89,6	118,6	72,4	88,8
Coeficientul de variație	6,7	4,1	7,2	12,2

Calculat după Anuarul Statistic al României 1990 și 1994.

NOTA: Între paranteze este menționat ritmul mediu anual.

Evoluția ocupării forței de muncă în plan regional în comparație cu dinamica de la nivel național relevă reduceri mai lente în Municipiul București, Zona Sud, Zona Nord-Vest și Zona Sud-Est. Sectoarele care au contribuit la "amortizarea" reducerii populației ocupate au fost agricultura și serviciile în

cazul Municipiului București și Zona Nord-Vest și agricultura în Zona Sud și Zona Sud-Est.

Reduceri mai accentuate ale locurilor de muncă au fost înregistrate în Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Centru și Zona Nord-Est. Scăderea a fost amplificată de eliberările de forță de muncă din sectorul industrial mai cu seamă în Zona Sud-Vest, Zona Vest și Zona Nord-Est, precum și din sectorul terțiar mai cu seamă în Zona Vest și Zona Centru. Respectivul evoluții demonstrează că simpla încercare de a implementa mecanismele concurențiale nu conduce în mod automat la expansiunea capacității de ocupare a sectorului terțiar.

Partajarea contribuției factorilor² la evoluția în plan zonal a ocupării forței de muncă (tabelul nr.3) relevă faptul că factorii locali au influențat pozitiv ocuparea forței de muncă în zonele cu reduceri mai lente cu excepția Zonei Nord-Est și negativ în zonele cu reduceri mai accentuate. Factorii structurali-inerțiali au avut, în condițiile tendinței de creștere a populației ocupate în sectorul primar, o influență pozitivă în Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Est și Zona Sud-Est și negativă în Municipiul București, Zona Vest și Zona Centru. Practic, în acest caz natura influenței factorilor structurali-inerțiali reflectă mărimea ponderii sectorului primar în totalul populației ocupate în diferitele zone în momentul declanșării procesului de reformă.

Tabelul nr. 3 - Valoarea indicilor de devansare a ocupării forței de muncă în plan zonal, a indicilor influenței factorilor structurali-inerțiali și a indicilor factorilor locali în perioada 1989-1993

Zona	Indicele de devansare 1989-1993	Indicele influenței factorilor structurali 1989-1993	Indicele influenței factorilor locali 1989-1993
M. București	100,4	92,2	108,9
Zona Sud	104,0	100,5	103,5
Zona Sud-Vest	98,9	102,1	96,9
Zona Vest	81,8	97,9	83,6
Zona Nord-Vest	101,2	100,0	101,2
Zona Centru	92,7	95,2	97,4
Zona Nord-Est	99,5	100,9	98,6
Zona Sud-Est	100,9	100,2	100,7

Sursa: Idem Tabelul nr. 2

² Metodologia de partajare a contribuției factorilor structurali-inerțiali și, respectiv, locali la evoluția ocupării forței de muncă în plan zonal este prezentată în F.M. Pavelescu "Dezvoltarea regională și ocuparea forței de muncă", în *Probleme Economice* nr.46/1998, CIDE, București.

B: Perioada 1993-1996

Deși s-a consemnat o creștere notabilă a P.I.B., populația ocupată a continuat să se reducă într-un ritm chiar mai accelerat, comparativ cu perioada analizată anterior (tabelul nr. 4.). Privind comparativ prin prisma ritmurilor medii anuale ale evoluției populației ocupate totale în cadrul celor 8 zone de dezvoltare se poate remarca o tendință de reechilibrare. Astfel, pierderile de locuri de muncă s-au intensificat în zone care în perioada anterioară reușiseră să amortizeze șocul inițial al tranziției pe piața forței de muncă.

Reducerea numărului persoanelor ocupate nu a fost uniformă în cadrul ramurilor și sectoarelor componente ale economiei naționale. Astfel, cauza principală a crizei ocupării și utilizării forței de muncă poate fi considerată pierderea a peste 10% din locurile de muncă în sectorul secundar fără ca procesul de restructurare să capete viteza cerută de imperativele creierii unei economii competitive.

În același timp s-a asistat la o reducere a populației ocupate în sectorul primar. Cauza principală a acestui fenomen rezidă în micșorarea ratei de activitate a persoanelor vârstnice.

Sectorul terțiar a avut, din punctul de vedere al capacității de ocupare, o evoluție sinuoasă astfel încât în 1996 numărul de locuri de muncă era apropiat de cel din 1993.

**Tabelul nr. 4 - Dinamica populației ocupate în plan regional
în perioada 1993-1996**

1993 = 100

Zona	Total populație ocupată	Sector primar	Sector industrial	Sector terțiar
România	93,2 (-2,3)	92,1 (-2,7)	89,3 (-3,7)	99,8 (-0,1)
M. București	83,0 (-6,0)	94,7 (-1,8)	77,1 (-8,3)	87,5 (-4,4)
Zona Sud	91,3 (-3,0)	91,8 (-2,8)	87,1 (-4,5)	96,4 (-1,2)
Zona Sud-Vest	93,8 (-2,0)	90,2 (-3,4)	96,4 (-1,2)	97,0 (-1,0)
Zona Vest	97,1 (-1,0)	94,1 (-2,6)	96,1 (-1,3)	103,3 (1,1)
Zona Nord-Vest	92,1 (-2,7)	90,7 (-3,4)	86,8 (-4,6)	97,4 (-0,9)
Zona Centru	96,4 (-1,2)	96,1 (-1,3)	90,6 (-3,2)	106,8 (2,2)
Zona Nord-Est	97,5 (-0,8)	92,2 (-2,7)	96,1 (-1,3)	113,2 (4,2)
Zona Sud-Est	93,8 (-2,1)	90,3 (-3,3)	90,1 (-3,4)	102,3 (0,7)
Media indicilor	93,1	92,5	90,0	100,5
Coeficientul de variație	4,7	2,2	6,8	7,2

Calculat după Anuarul Statistic al României 1994 și 1997.

NOTA: Între paranteze este menționat ritmul mediu anual.

Evoluțiile în plan regional au înregistrat abateri uneori semnificative comparativ cu dinamica înregistrată pe ansamblul întregii țări. Cea mai mică

variație a indicilor populației ocupate s-a consemnat în sectorul primar, în timp ce variații mai intense au fost caracteristice sectorului secundar și celui terțiar. Aceasta indică în mod indirect faptul că nu se poate stabili o corelație strânsă între viteza procesului de restructurare și nivelul de dezvoltare al celor 8 grupări teritoriale. Astfel, în sectorul industrial reduceri mai intense au fost înregistrate în Municipiul București, Zona Sud și Zona Nord-Vest, în timp ce reduceri mai lente au fost consemnate în Zona Sud-Vest, Zona Vest și Zona Nord-Est. În sectorul terțiar, unele zone au înregistrat reduceri ale numărului de locuri de muncă (Municipiul București, Zona Sud, Zona Nord-Vest) în timp ce în alte zone posibilitățile de ocupare a forței de muncă au sporit (Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est).

Analiza valorii indicilor populației ocupate în sectorul secundar și terțiar evidențiază următoarele tipuri de corelații:

- a) **reducere intensă a populației ocupate în sectorul secundar și reduceri ale numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar** (Municipiul București, Zona Sud, Zona Nord-Vest), ceea ce sugerează o sensibilitate crescută a ocupării în sectorul terțiar față de scăderea cererii de forță de muncă în sectorul secundar.
- b) **reducere lentă a populației ocupate în sectorul secundar și o creștere a numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar** reflectând fie existența unor structuri economice cu un grad de dezvoltare relativ ridicat (Zona Vest), fie un proces de pseudo-terțializare în contextul nedemarării restructurării industriale (Zona Nord-Est).
- c) **reducere lentă a populației ocupate în sectorul secundar și o micșorare a numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar**, denotând amânarea restructurării industriei și menținerea unor blocaje în dezvoltarea serviciilor (Zona Sud-Vest).
- d) **reducerea moderată a populației ocupate în sectorul secundar concomitent cu creșterea numărului de locuri de muncă în sectorul terțiar**, indicând o relaxare a cererii de forță de muncă din industrie și într-o anumită măsură o viteză mai mare a procesului de restructurare, concomitent cu conturarea unor premise favorabile dezvoltării capacității de ocupare a forței de muncă a sectorului terțiar. (Zona Centru, Zona Sud-Est).

În cursul acestei perioade rolul celor două mari categorii de factori s-a modificat doar într-o mică măsură (tabelul nr.5.). Astfel influențele factorilor locali se dovedesc a fi decisive în determinarea valorii indicelui de devansare. Indicii influenței factorilor structurali-inerțiali au valori foarte apropiate de 100%.

Tabelul nr. 5 - Valoarea indicilor de devansare a ocupării forței de muncă în plan regional, a indicilor influenței factorilor structurali inerțiali și a indicilor influenței factorilor locali în perioada 1993-1996

Zona	Indicele de devansare	Indicele influenței factorilor structurali- inerțiali	Indicele influenței factorilor locali
M. București	89,1	101,4	87,9
Zona Sud	98,0	99,7	98,3
Zona Sud-Vest	100,6	99,9	100,7
Zona Vest	104,2	100,3	103,9
Zona Nord-Vest	98,8	99,9	98,9
Zona Centru	103,4	99,6	103,8
Zona Nord-Est	104,6	99,8	104,8
Zona Sud-Est	100,6	100,4	100,2

Sursa: Idem Tabelul 4

C: Perioada 1996-1998

Adoptarea, începând din anul 1997, a unor măsuri de accelerare a proceselor de restructurare a economiei românești a avut puternice reverberații pe piața forței de muncă. Încercarea de rezolvare, într-un răstimp foarte scurt, a unor probleme deosebit de complexe a generat, datorită unor cauze obiective și subiective, apariția unei prelungite recesiuni. În aceste condiții s-a înregistrat, în comparație cu celelalte etape ale procesului de reformă, o intensificare a ritmului reducerii populației ocupate.

În plan teritorial, pierderile de locuri de muncă au avut intensități diferite. În raport cu evoluția consemnată la nivel național, reduceri mai puternice ale cererii de forță de muncă au fost înregistrate în Zona Sud, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est și Zona Sud-Est, iar reduceri mai lente în Municipiul București, Zona Sud-Vest și Zona Nord-Vest (tabelul nr. 6).

Cauza principală a diminuării posibilităților de utilizare a forței de muncă o reprezintă reducerile de personal operate în *sectorul industrial*. Cele mai intense diminuări ale cererii de forță de muncă au fost înregistrate în regiuni cu un nivel al productivității muncii inferior mediei naționale, unde procesul de restructurare industrială a fost amânat (Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Est), dar și în Zona Vest unde nivelul productivității sociale a muncii este superior mediei naționale, iar restructurarea economiei locale a demarat încă din primii ani ai tranziției la economia de piață.

**Tabelul nr. 6 - Dinamica populației ocupate pe zone de dezvoltare
în perioada 1996-1998**

Zona	Total pop. ocupată	Sector primar	Sector industrial	Sector terțiar
România				
a)	94,0 (-3,0)	101,3 (0,6)	83,6 (-8,6)	97,0 (-1,5)
b)	96,2	102,3	89,2	96,8
c)	97,7	99,0	93,7	100,2
Municipiul București				
a)				
b)	96,7 (-1,7)	95,1 (-2,5)	91,7 (-4,2)	104,1(2,0)
c)	95,3	104,8	91,5	97,1
	101,5	90,7	100,2	107,2
Zona Sud				
a)	92,8 (-3,7)	100,6 (0,3)	82,2 (-9,3)	94,8 (-2,6)
b)	96,2	102,3	88,7	96,6
c)	96,5	98,3	92,7	98,1
Zona Sud-Vest				
a)	94,8 (-2,6)	101,9 (0,9)	79,3 (-10,9)	101,8 (0,9)
b)	99,3	102,5	91,7	103,4
c)	95,5	99,4	86,5	98,5
Zona Vest				
a)	91,0 (-4,6)	97,2 (-1,4)	82,5 (-9,2)	92,1 (-4,0)
b)	96,3	99,8	84,5	105,9
c)	94,5	97,4	97,6	87,0
Zona Nord-Vest				
a)	97,9 (-1,1)	101,9 (0,9)	90,5 (-4,9)	100,8 (0,4)
b)	95,3	101,7	88,8	93,6
c)	102,7	100,2	101,9	107,7
Zona Centru				
a)	93,3 (-3,3)	100,3 (0,2)	85,4 (-7,6)	96,4 (-1,8)
b)	95,9	101,1	93,4	93,2
c)	97,6	99,2	91,5	103,4
Zona Nord-Est				
a)	93,4 (-3,3)	101,7 (0,8)	79,6 (-10,8)	95,2 (-2,4)
b)	95,9	102,3	87,2	95,2
c)	97,4	99,4	91,3	100,0
Zona Sud-Est				
a)	92,0 (-4,1)	98,3 (-0,9)	85,9 (-7,3)	88,1 (-6,1)
b)	95,9	100,6	92,2	97,7
c)	95,9	97,7	93,2	90,2

a = perioada 1996-1998

b = perioada 1996-1997

c = perioada 1997-1998

Notă: Între paranteze este menționat ritmul mediu anual.

Calculat după Anuarul Statistic al României 1998 și Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

În cei doi ani ai perioadei analizate, intensitatea eliberării forței de muncă a prezentat variații notabile (de peste 5% în cazul a 5 zone). De regulă, intensitatea pierderilor de locuri de muncă a fost mai mare în 1997, comparativ cu 1998. Excepțiile de la această regulă sunt reprezentate de Zona Sud-Vest și de Zona Centru. De asemenea este de notat faptul că în cursul anului 1998 populația ocupată în sectorul industrial a sporit în Municipiul București și Zona Nord-Vest.

Populația ocupată în *sectorul primar* la nivelul întregii țări era în 1998 cu 1,3% mai numeroasă decât cea din 1996. Creșteri mai intense au fost consemnate în două dintre zonele cele mai afectate de procesele de restructurare industrială (Zona Sud-Vest și Zona Nord-Est), precum și în Zona Nord-Vest. Reduceri absolute ale forței de muncă utilizate în activitățile agricole și silvice au fost consemnate în Municipiul București, Zona Vest și Zona Sud-Est.

Sporul populației ocupate în sectorul primar este în principal consecința evoluțiilor din 1997. În anul respectiv, sub impactul valului masiv de disponibilizări din industria prelucrătoare și cea extractivă, a fost generat un transfer spre activitățile agricole al unei părți din populația activă. Această tendință s-a manifestat în toate zonele de dezvoltare, cu excepția Zonei Vest.

În anul următor, 1998, deși cererea de forță de muncă în sectorul industrial a continuat să se reducă, posibilitățile de absorbție de noi lucrători ale sectorului primar s-au diminuat, atât pe ansamblul economiei naționale cât și în 7 dintre cele 8 zone de dezvoltare. O ușoară creștere a celor ocupați în agricultură s-a înregistrat doar în Zona Nord-Vest.

Și în perioada analizată, populația ocupată în *sectorul de servicii* a avut o evoluție sinuoasă. Astfel, în 1997 numărul persoanelor ocupate în sectorul de servicii s-a redus pe ansamblu cu 3,2%. Cele mai intense diminuări ale cererii de forță de muncă s-au consemnat în Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Centru și Zona Nord-Est. Scăderi mai lente ale capacității de ocupare a sectorului terțiar au fost înregistrate în Municipiul București și Zona Sud-Est. În Zona Sud-Vest, numărul de locuri de muncă nou create a fost mai mare decât al celor pierdute.

În anul 1998, populația ocupată în servicii a sporit cu 0,2%. Creșteri mai rapide au fost consemnate în Municipiul București, Zona Nord-Vest și Zona Centru. În Zona Nord-Est s-a menținut nivelul ocupării din anul precedent, în timp ce în Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Vest și Zona Sud-Est cererea de forță de muncă s-a comprimat.

Partajarea contribuției factorilor la evoluția ocupării forței de muncă în plan zonal arată combinații dintre cele mai diverse. Astfel, în Zona Sud-Vest și Zona Nord-Vest scăderea mai lentă a populației ocupate s-a datorat în proporții relativ egale ambele categorii de factori. În Municipiul București, performanța relativ mai bună în domeniul ocupării forței de muncă s-a datorat în exclusivitate acțiunii factorilor locali. (tabelul nr.7)

Tabelul nr.7 - Valoarea indicilor de devansare a ocupării forței de muncă în plan zonal, a indicilor influenței factorilor structurali și a indicilor influenței factorilor locali în perioada 1996-1998

Zona	Indicele de devansare	Indicele influenței factorilor structurali-inerțiali	Indicele influenței factorilor locali
M. București	102,9	97,3	105,8
Zona Sud	98,7	101,2	98,6
Zona Sud-Vest	100,9	100,8	100,1
Zona Vest	96,8	99,5	97,3
Zona Nord-Vest	104,1	100,4	103,7
Zona Centru	99,6	98,6	101,0
Zona Nord-Est	99,7	101,0	98,4
Zona Sud-Est	97,9	100,8	97,1

Sursa: Idem Tabelul 6

În zonele unde ritmul de scădere a populației ocupate a fost mai intens decât cel înregistrat la nivel național, influența factorilor structurali-inerțiali a fost negativă în zonele cu un nivel de dezvoltare mai ridicat (Zona Vest și Zona Centru) și pozitivă în celelalte zone (Zona Sud, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est). Influența factorilor locali a fost pozitivă numai în Zona Centru.

2. Intensitatea modificărilor structurale

Evoluția diferențiată a populației ocupate în cadrul diferitelor perioade ale procesului de transformare a economiei a determinat sensibile modificări structurale. Utilizând clasificări devenite clasice ale împărțirii activității economice în trei sectoare de activitate¹ se observă însemnate variații ale intensității modificărilor structurale ale transferului de ponderi și caracterului acestor schimbări².

Având în vedere valorile indicilor populației ocupate pe ansamblul economiei dar și în cadrul celor trei sectoare se poate concluziona că în cursul perioadei 1989-1998 sensul modificărilor structurale, atât la nivel național cât și în fiecare dintre cele 8 zone a fost cel al dezindustrializării. Respectiva evoluție se află cel puțin la prima vedere în contradicție cu tendințele de modificare a structurilor ocupaționale în țările dezvoltate, unde se asistă la o terțializare, sau în economiile în curs de industrializare, unde dezagraraizarea se manifestă în mod pregnant.

Fenomenul de dezindustrializare a structurii ocupaționale se manifestă în țări care posedă o bază industrială, dar care trebuie să își restructureze aparatul productiv concomitent cu o bruscă deschidere a economiei schimburilor externe. Drept urmare cele mai puternice presiuni pentru eliberarea forței de muncă se exercită în sectorul industrial. Celelalte două sectoare, nefiind atât de expuse concurenței externe, au posibilități sporite de a-și conserva efectivele inițiale.

În cadrul etapelor procesului de transformare a economiei intensitatea și sensul modificării structurii ocupaționale s-au diferențiat atât la nivel național cât și în plan zonal. Astfel, cele mai intense modificări ale structurii populației ocupate au avut loc în perioada 1989-1993 și în cursul intervalului 1996-1998. Această caracteristică, reliefată la nivel național, se regăsește și în 7 dintre cele

¹ Sectorul primar cuprinde agricultura și silvicultura.

Sectorul secundar cuprinde industria extractivă, prelucrătoare, produ-cerea de utilități (energie, gaze, apă) și construcțiile.

Sectorul terțiar cuprinde comerț, hoteluri, și restaurante, transporturi, și comunicații, servicii pentru întreprinderi, servicii sociale, alte ramuri.

² Într-o structură intrasectorială a economiei prin intermediul transferului ponderi se poate caracteriza specificul proceselor de mobilitate inter-sectorială a forței de muncă. Din punct de vedere teoretic există 6 posibilități: a) dezagraraizare; b) reagrarizare; c) dezindustrializare; d) industrializare; e) deterțializare; f) terțializare.

În acest fel se poate pune în evidență specificul modificării proporțiilor dintre cele trei mari domenii de activitate în ceea ce privește utilizarea forței de muncă. Totodată se arată că o amplitudine crescută a schimbărilor structurale nu înseamnă în mod automat și manifestarea unui progres tehnologic.

8 zone de dezvoltare. Excepția o constituie Municipiul București, unde se observă o tendință de reducere a transferului de ponderi.

În legătură cu sensul transferului de ponderi se observă că în perioada 1989-1993 s-a consemnat o tendință de dezindustrializare la nivel național, precum și în 5 zone de dezvoltare

(M. București, Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est). În celelalte 3 zone se poate vorbi de o reagrarezare a structurilor ocupaționale.

Între 1993-1996 la nivel național s-a manifestat o ușoară tendință de terțializare. Același sens al transformării structurii ocupaționale s-a manifestat și în alte 4 zone (Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est) în timp ce dezindustrializarea a fost caracteristică pentru 3 zone (M. București, Zona Sud, Zona Nord-Vest), iar dezagrarezarea pentru o zonă (Zona Sud-Vest).

În perioada 1996-1998 la nivel național se poate vorbi de o nouă dezindustrializare a structurii ocupării forței de muncă, afirmație valabilă și pentru un număr de 5 zone (Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Centru și Zona Nord-Est). În Municipiul. București s-a înregistrat o tendință de terțializare, iar în Zona Sud-Est și Zona Nord-Vest o tendință de reagrarezare.

Analiza corelației dintre sensul transformării structurii ocupaționale și transferul de ponderi relevă faptul că în cursul perioadelor de recesiune transferul de ponderi este mai accentuat iar sensul transformării este în aparență contradicție cu tendințele generale ale ocupării sectoriale a forței de muncă.

Pe ansamblul perioadei 1989-1998, reducerea ponderii sectorului industrial a fost elementul care a determinat dimensiunea transferului de ponderi (tabelul nr. 8).

Tabelul nr. 8 - Intensitatea și caracterul modificărilor structurale în România pe zone de dezvoltare în perioada 1989-1998

Zona	Perioada	Coef. modif. struct. (%)	Transfer de ponderi (%)	Tipul evoluției structurii sectoriale
România	a	11,92	9,0 (2,25)	Dezindustrializare
	b	2,55	2,0 (0,67)	Terțializare
	c	5,17	3,8 (1,90)	Dezindustrializare
M. București	a	8,78	6,4 (1,60)	Dezindustrializare
	b	4,26	3,3 (1,10)	Dezindustrializare
	c	4,25	3,1 (1,55)	Terțializare
Zona Sud	a	12,31	8,9 (2,23)	Dezindustrializare
	b	1,99	1,5 (0,50)	Dezindustrializare
	c	5,32	3,9 (1,95)	Dezindustrializare
Zona Sud-Vest	a	12,25	9,0 (2,25)	Dezindustrializare
	b	2,21	1,8 (0,60)	Dezagrarezare
	c	6,31	5,1 (2,55)	Dezindustrializare
Zona Vest	a	12,63	10,3 (2,60)	Reagrarezare

Zona	Perioada	Coef. modif. struct. (%)	Transfer de ponderi (%)	Tipul evoluției structurii sectoriale
	b	2,49	2,8 (0,67)	TerțIALIZARE
	c	4,55	3,4 (1,70)	Dezindustrializare
Zona Nord-Vest	a	11,38	8,5 (2,12)	Dezindustrializare
	b	2,55	2,0 (0,67)	Dezindustrializare
	c	3,13	2,5 (1,25)	Reagrarizare
Zona Centru	a	11,38	8,5 (2,12)	Reagrarizare
	b	3,93	2,0 (0,67)	TerțIALIZARE
	c	4,55	3,7 (1,85)	Dezindustrializare
Zona Nord-Est	a	15,70	11,1 (1,60)	Dezindustrializare
	b	4,62	3,7 (1,23)	TerțIALIZARE
	c	5,82	4,3 (2,15)	Dezindustrializare
Zona Sud-Est	a	14,00	10,0 (2,50)	Reagrarizare
	b	3,31	2,7 (0,90)	TerțIALIZARE
	c	4,20	3,4 (1,70)	Reagrarizare

a = 1989 -1993

b = 1993 -1996

c = 1996 -1998

NOTA: Între paranteze sunt calculate transferurile de ponderi medii anuale.Sursa: *Calculat după* Anuarul Statistic al României 1990,1994,1997și Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Comparativ cu media națională, scăderi mai puternice ale ponderii sectorului industrial au fost înregistrate în Zona Sud și Zona Nord-Est. Excepțând Municipiul București, sectorul primar a absorbit peste 74% din reducerea ponderii sectorului secundar (tabelul nr. 9). Fără îndoială, acesta este încă un reflex al sporirii populației ocupate în sectorul primar și al blocajelor existente în dezvoltarea posibilităților de creare a noi locuri de muncă în sectorul terțiar.

Tabelul nr. 9 Caracteristici ale transferului de ponderi în plan zonal în România în perioada 1989-1998

Zona	Reducerea ponderii sectorului industrial (a)	Creșterea ponderii sectorului primar (b)	a/b
România	14,3	8,0	55,9
M. București	12,6	1,5	11,9
Zona Sud	14,3	13,3	93,0
Zona Sud-Vest	13,1	10,7	85,6
Zona Vest	9,7	12,0	123,7
Zona Nord-Vest	13,0	9,7	74,3
Zona Centru	13,9	10,5	75,5
Zona Nord-Est	16,6	12,5	75,3
Zona Sud-Est	12,3	11,9	96,7

Sursa: *Idem* Tabelul nr.8

Modificarea ponderii sectorului industrial și a celui terțiar este necesar să fie analizată nu numai global, ci și prin prisma ramurilor componente.⁵

Atât între 1993 și 1996, cât și în perioada 1996-1998, reducerea ponderii sectorului industrial în totalul populației ocupate s-a datorat la nivel național în principal disponibilizărilor operate în industria prelucrătoare. Totodată se remarcă și scăderea ponderii construcțiilor, reflectând ciclicitatea oportunităților de dezvoltare a acestei ramuri dar și un proces de raționalizare a consumului de forță de muncă în condițiile unei privatizări rapide (tabelul nr.10 și tabelul nr.11)

În perioada 1993-1996 creșterea ponderii industriei extractive și a producerii de utilități (energie, gaz, apă) este un efect al nedemarării proceselor de restructurare.

Tabelul nr. 10 - Modificarea ponderii ramurilor componente ale sectorului industrial în total populație ocupate, pe zone de dezvoltare, în perioada 1993-1996

ZONA	Sector industrial din care:	Ind. extractivă	Ind. prelucrătoare	Energie gaz, apă	Construcții
România	-1,5	0,1	-1,4	0,4	.0,6
M. București	-3,3	0,0	0,1	0,5	-3,9
Sud	-1,5	0,3	-0,8	0,4	-1,4
Sud-Vest	1,0	0,1	-0,5	0,4	1,0
Vest	-0,7	-0,7	-2,9	0,2	1,3
Nord-Vest	-2,0	0,0	-1,0	-1,3	0,3
Centru	-2,7	0,0	-2,0	0,2	-1,0
Nord-Est	-1,2	-0,1	-1,3	0,3	-0,1
Sud-Est	-1,2	-0,1	-1,7	0,3	0,3

Calculat după Anuarul Statistic al României 1994 și 1997.

Modelul transformării fizionomiei ocupării forței de muncă în sectorul industrial conturat la nivel național se regăsește într-o anumită măsură în Zona Sud și Zona Centru. Diferențele de la tendința remarcată anterior sunt generate de industria extractivă în Zona Vest, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est, de industria prelucrătoare în Municipiul București, de producerea de utilități (energie, gaz, apă) în Zona Nord-Vest, de construcții de Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Nord-Vest și Zona Sud-Est.

În perioada 1996-1998 se accelerează scăderea ponderii industriei prelucrătoare în totalul populației ocupate. Totodată, ca urmare a demarării unor

⁵ Având în vedere datele statistice disponibile referitoare la populația ocupată în profil teritorial, analiza se va cantona doar la perioada 1993-1996 și 1996-1998

intense procese de restructurare și redimensionare a efectivelor, industria extractivă își diminuează semnificativ potențialul de ocupare a forței de muncă. În producția de utilități, reducerea de personal a fost mai lentă, iar în construcții mai rapidă raportată la tendința de evoluție pe ansamblul economiei naționale.

Evoluțiile pe plan zonal au reliefat reduceri mai puternice ale ponderii industriei extractive în Zona Sud-Vest, Zona Vest și Zona Nord-Vest, în timp ce scăderi mai mari ale ponderii industriei prelucrătoare au fost caracteristice pentru Zona Sud, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est.

În construcții, cererea de forță de muncă s-a diminuat mai ales în Municipiul București și Zona Sud-Est.

Tabelul nr. 11 - Modificarea ponderii ramurilor competente ale ramurilor componente ale sectorului industrial pe zone de dezvoltare în perioada 1996-1998

ZONA	Sector industrial d.c.	Ind. extractivă	Ind. prelucrătoare	Energie, gaz, apă	Construcții
România	-3,6	-0,8	-2,2	+0,1	-0,7
M. București	-2,9	0,0	-2,2	+0,2	-0,9
Zona Sud	-3,9	-0,2	-3,0	0,1	0,0
Zona Sud-Vest	-5,1	-1,7	-2,0	-0,2	-1,2
Zona Vest	-3,4	-2,8	-0,3	+0,2	-0,5
Zona Nord-Vest	-2,5	-1,2	-0,7	-0,2	-0,4
Zona Centru	-3,7	-0,4	-3,4	0,0	+0,1
Zona Nord-Est	-4,3	-0,5	-3,1	0,0	-0,7
Zona Sud-Est	-1,3	+0,2	-1,1	+0,3	-0,7

Sursa: Calculat după Anuarul Statistic al României 1997 și Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Creșterea ponderii sectorului terțiar la nivel național în perioada 1993-1996 a fost susținută mai cu seamă de către activitatea de comerț-hoteluri-restaurante și de serviciile sociale (tabelul nr.12).

Tabelul nr. 12 - Modificarea ponderii ramurilor componente ale sectorului terțiar în totalul populației ocupate pe zone de dezvoltare în perioada 1993-1996

Zona	Sector terțiar d.c.	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport comunic.	Serv.pt. întrep.	Serv. Sociale	Alte ramuri
România	2,0	2,4	-0,1	-1,3	1,0	0,0
M. București	2,6	2,2	0,9	-1,4	1,4	-0,5
Sud	1,3	1,4	-0,3	-1,2	1,6	-0,2

Zona	Sector terțiar d.c.	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport comunic.	Serv.pt. întrep.	Serv. Sociale	Alte ramuri
Sud-Vest	0,8	1,3	-0,1	-1,0	0,9	-0,3
Vest	2,0	3,4	-0,9	-1,6	0,7	0,4
Nord-Vest	1,5	1,3	-0,3	-0,9	1,5	-0,1
Centru	2,8	3,3	0,2	-1,6	0,7	0,2
Nord-Est	3,7	3,6	-0,1	-0,8	1,1	-0,1
Sud-Est	2,7	2,9	0,2	-1,5	0,8	0,3

Sursa: Calculat după Anuarul Statistic al României 1994 și 1997.

Între 1996 și 1998 sporirea importanței serviciilor în utilizarea forței de muncă s-a datorat în principal activităților de comerț, hoteluri și restaurante (tabelul nr. 13).

Reduceri mai accentuate ale populației ocupate în transporturi, comunicații sunt o consecință a demarării unui proces de raționalizare a consumului de forță de muncă. Un fenomen negativ poate fi considerat reducerea accelerată a capacității de ocupare a forței de muncă a serviciilor pentru întreprinderi în contextul creșterii P.I.B. în anii 1993-1996. Este un reflex al amânării restructurării industriei, în perioada respectivă. În intervalul 1996-1998, s-a înregistrat o ușoară creștere a ponderii acestor servicii, atât la nivel național cât și în cadrul a 5 zone de dezvoltare. Reduceri mai accelerate ale populației ocupate în aceste activități au fost consemnate în Municipiul București, Zona Sud și Zona Nord-Vest.

Tabelul nr. 13 - Modificarea ponderii ramurilor componente ale sectorului terțiar în totalul populației ocupate pe zone de dezvoltare în perioada 1996-1998

- % -

Zona	Sector terțiar d.c.	Comerț, hoteluri, restaurante	Transport comunic.	Serv. pt. întrep.	Serv. Sociale	Alte ramuri
România	+1,0	+1,1	-0,6	+0,1	+0,4	0,0
M. București	+3,1	3,1	+0,2	-0,2	+0,2	-0,2
Zona Sud	-0,3	+0,4	-0,3	-0,2	+0,3	+0,1
Zona Sud-Vest	+1,9	+2,1	-1,0	+0,5	+0,2	+0,1
Zona Vest	+1,6	+0,1	-0,2	+0,2	+0,9	+0,6
Zona Nord-Vest	+0,8	+1,6	-0,3	-0,4	-0,2	+0,1
Zona Centru	+1,6	+1,6	-0,6	+0,4	+0,3	-0,1
Zona Nord-Est	+0,4	+0,3	-0,4	+0,2	+0,1	+0,2
Zona Sud-Est	-2,1	-1,5	-1,2	+0,2	+0,5	-0,1

Sursa: Calculat după Anuarul Statistic al României 1997 și Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Experiențele țărilor dezvoltate arată că în contextul condițiilor realizării unor profunde reajustări structurale și al creierii condițiilor pentru o creștere economică durabilă, reducerii efectivelor din industria prelucrătoare i-a corespuns într-o anumită măsură o creștere a numărului de locuri de muncă în cadrul serviciilor prestate întreprinderilor.

Evoluțiile menționate anterior au determinat intensități diferite ale modificării structurii ocupaționale, atât pe zone cât și în cadrul etapelor procesului de reformă (tabelul 14).

Tabelul nr. 14 - Valorile coeficienților intensității modificărilor structurale calculați la nivel sectorial (CIMSS) și de ramură (CIMSRR) pe zone de dezvoltare în perioada 1993-1996 (a) și 1998 (b)

- % -

Zona	CIMSS	CIMSRR	CIMSRR/ CIMSS	Tps	Tpit	Risp	Np	K
România								
a)	2,55	3,35	131,4	2,0	1,9	70,0	60,5	90,5
b)	4,55	3,81	83,7	3,6	0,7	2,7	64,4	123,3
M.București								
a)	4,26	5,08	119,2	3,3	2,5	18,2	76,4	114,4
b)	4,25	3,94	92,7	3,1	0,6	12,9	80,1	92,0
Zona Sud								
a)	1,99	3,0	150,8	1,5	2,4	46,7	76,7	101,7
b)	5,32	4,80	90,2	3,9	0,6	2,6	75,9	113,0
Zona Sud-Vest								
a)	2,21	2,87	129,9	1,8	1,9	0,0	100,0	129,9
b)	6,31	4,93	78,2	5,1	1,0	0,0	56,7	137,9
Zona Vest								
a)	2,49	5,28	212,0	2,1	4,7	71,4	63,9	136,6
b)	4,55	3,57	78,5	3,4	0,4	5,9	75,4	93,2
Zona Nord-Vest								
a)	2,55	2,79	109,4	2,0	1,6	15,0	64,1	131,3
b)	3,13	2,81	89,8	2,5	0,9	0,0	58,4	153,7
Zona Centru								
a)	3,89	4,37	112,3	2,8	1,9	57,1	62,4	84,0
b)	4,55	4,44	97,6	3,7	0,8	2,7	87,8	105,5
Zona Nord-Est								
a)	4,62	4,77	103,2	3,7	1,3	27,0	67,6	99,1
b)	5,82	5,09	87,5	4,3	0,4	0,0	74,8	117,0
Zona Sud-Est								
a)	3,31	4,09	123,6	2,7	1,5	55,5	59,3	98,7
b)	4,20	4,17	99,3	3,4	1,2	0,0	100,0	99,3

Tpit = transferul total de ponderi intrasectoriale

Tps, Risp, Np și K au semnificațiile arătate în Caseta 1.

Calculat după Anuarul Statistic al României 1994 și 1997 și Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Astfel, în perioada 1993-1996 transferul intersectorial de ponderi a fost de 2,0% la nivel național. Valori superioare s-au înregistrat în Municipiul București, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est și Zona Sud-Est. În fapt, se poate deduce că mărimea transferului de ponderi este factorul care influențează în mod decisiv valorile CIMSS

Caseta nr. 1

Corelația dintre valorile coeficienților intensității modificărilor structurale calculați la nivel sectorial (CIMSS) și de ramură (CIMSR)

Se poate demonstra¹ că valoarea coeficientului intensității modificărilor structurale este cuprinsă între:

$$\text{Tps} [(1/p) + (1/r)]^{1/2} \text{ și } \text{Tps}(2)^{1/2}$$

unde:

- Tps = transferul de ponderi intersectorial (inter-ramuri)
- p = numărul sectoarelor (ramurilor) care își cresc ponderea în totalul populației ocupate
- r = numărul sectoarelor (ramurilor) care își diminuează ponderea în totalul populației ocupate.

Dacă se are în vedere o economie formată din 3 sectoare cuprinzând la rândul lor un număr de ramuri de obține:

$$\text{CIMSS} = \text{Tps} [1 + g^2 + \{1-g\}^2]^{1/2}$$

$$\text{CIMSR} = \text{Tps} \{1 + 2 \text{Risp}\} \text{Np} [1 + u_2 g^2 + u_3 \{1-g\}^2]^{1/2}$$

unde:

- CIMSS = coeficientul intensității modificărilor structurale calculat la nivel sectorial
- CIMSR = coeficientul intensității modificărilor structurale calculat la nivel de ramură
- Tps = transferul de ponderi intersectorial
- g = proporția celui de-al doilea sector ca importanță în transferul de ponderi intersectorial (g > 50%)
- Risp = raportul dintre transferul intrasectorial principal (suma modificărilor ponderilor ramurilor de sens contrar cu modificarea înregistrată în cadrul sectorului care definește caracterul modificării structurii ocupării forței de muncă) și transferul de ponderi intersectorial.
- Np = lungimea vectorului de structură al modificărilor ponderilor ramurilor componente ale sectorului principal în totalul populației ocupate.

$$u_2 = \frac{[1 + 2\text{Ris}_2]^2 N_2}{[1 + 2\text{Ris}_p]^2 N_p}$$

$$u_3 = \frac{[1 + 2\text{Ris}_3]^2 N_3}{[1 + 2\text{Ris}_p]^2 N_p}$$

unde:

Ris_2 ; N_2 ; Ris_3 ; N_3 au semnificații similare celor ale Ris_p și N_p pentru al doilea și al treilea sector ca importanță din punctul de vedere al transferului de ponderi.

Deci, raportul dintre CIMS_R și CIMS_S poate fi scris și sub forma:

$$\text{CIMS}_R / \text{CIMS}_S = (1 + 2 \text{Ris}_p) N_p K$$

$$\text{unde: } K = [1 + u_2 g^2 + u_3 \{1-g\}^2]^{1/2} : [1 + g^2 + \{1-g\}^2]^{1/2}$$

¹⁾ Florin-Marius Pavelescu, *Progresul tehnic și ocuparea forței de muncă*, Ed. IRLI, București, 1997.

Transferurile de ponderi intrasectoriale au, în raport cu cele intersectoriale, valori ridicate mai cu seamă în Zona Sud, Zona Sud-Vest și Zona Vest. Se reflectă în mod indirect evoluțiile contradictorii ale dinamicii populației ocupate în cadrul sectorului industrial și a celui terțiar. Drept urmare, valorile calculate ale CIMS_R sunt mai mari decât cele ale CIMS_S, atât la nivel național, cât și în fiecare dintre cele 8 zone de dezvoltare. La obținerea acestui rezultat, o contribuție substanțială o are factorul Ris_p la nivel național, precum și în Zona Sud, Zona Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est și Zona Sud-Est. Factorul K are valori mai mici de 100% la nivel național, precum și în Zona Centru, Zona Nord-Est și Zona Sud-Est, dar mai mari de 100% în Municipiul București, Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Vest, Zona Nord-Vest.

În intervalul 1996-1998, se asistă la mărirea transferului de ponderi intersectorial la nivel național precum și la nivel zonal, cu excepția Municipiului București. Transferurile de ponderi intrasectoriale se reduc sensibil, ceea ce denotă o dinamică relativ convergentă a populației ocupate în cadrul ramurilor cu cea înregistrată la nivel sectorial. În aceste condiții, comparativ cu perioada 1993-1996, valoarea CIMS_S a înregistrat creșteri la nivel național și în toate zonele de dezvoltare, cu excepția Municipiului București CIMS_R a sporit la nivel național precum și la nivelul zonelor de dezvoltare, exceptând. Municipiul București și Zona Vest.

Raportul CIMS_R / CIMS_S este mai mic de 100% în toate zonele, fără excepție, fapt datorat în mod esențial valorilor foarte reduse ale factorului Ris_p (sub 15%). Valorile factorului K sunt mai mari de 100% la nivel național, precum și în Zona Sud, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Vest, Zona Centru și Zona Nord-Est și mai mici de 100% în Municipiul București, Zona Vest și Zona Sud-Est.

3. Diferențieri teritoriale ale structurii populației ocupate

Sub aspectul diferiților factori care determină caracterul cererii de forță de muncă precum și a calității capitalului uman structura populației ocupate se diferențiază în plan regional .

Astfel populația ocupată în **sectorul primar** deținea în 1996 o pondere de 35,4% iar în 1998 de 38,0% depășind cu mult nivelul înregistrat în țările europene. În zonele mai dezvoltate din punct de vedere economic (M. București, Zona Vest, Zona Centru) proporția populației agricole se situa sub media pe țară.

Datorită diversității condițiilor naturale, ponderea **industriei extractive** în populația ocupată prezintă variații sensibile de la o zonă la alta. Peste media națională se situează Zona Vest, Zona Sud-Vest, Zona Nord-Vest, Zona Sud.

Industria prelucrătoare deținea 24,5% în 1996 și 22,3% în 1998 din totalul populației ocupate la nivelul întregii țări fiind mai bine reprezentată în Zona Centru, Municipiul. București, Zona Sud.

Producția de utilități (energie, gaz, apă) are ponderea cuprinsă pe o plajă restrânsă în jurul valorii de 2%.

Construcțiile furnizează locuri de muncă în proporții diferite de la o zonă la alta. În raport cu ponderea înregistrată la nivelul întregii țări (circa 4-5%) importanța construcțiilor pentru utilizarea forței de muncă este mai mare în Municipiul București, Zona Sud-Est și Zona Sud-Vest și mai mică în Zona Centru, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est și Zona Vest .

Sectorul terțiar apare din punct de vedere al capacității de ocupare a capitalului uman, mai dezvoltat în Municipiul București, Zona Est și Zona Sud-Est.

Trecerea în revistă a activităților componente arată că:

- a) în ramura **comerț-hoteluri-restaurante**, ponderi superioare mediei naționale se întâlneau în Municipiul București și Zona Vest .
- b) în **transporturi-telecomunicații**, niveluri superioare mediei la nivelul întregii țări se întâlneau în Municipiul București și Zona Sud-Est.
- c) capacitatea de ocupare a **serviciilor pentru întreprinderi** prezintă mari variații în teritoriu. Astfel, Municipiul București depășește, din punct de vedere al ponderii populației ocupate, nivelul înregistrat pe plan național în timp ce în celelalte zone valoarea este cuprinsă între 2,0% și 3,0%.
- d) **serviciile sociale** prezintă o variabilitate relativ mică a capacității de ocupare în teritoriu. Ponderi ridicate se înregistrează în zonele unde

există centre universitare puternice (București, Iași, Cluj, Oradea, Timișoara).

Pentru obținerea unei mai bune imagini de ansamblu asupra structurii sectoriale și pe ramuri a ocupării forței de muncă, am utilizat doi indicatori: energia informațională și arccosinusul unghiului între vectorii structurii ocupaționale la nivel național și regional (tabelul nr.15).

Tabelul nr. 15 - Indicatori ai diferențierii structurii ocupării forței de muncă pe zone de dezvoltare în România în anul 1996

Zona	Energia informațională *		Arccos α **	
	sectorial	ramuri	sectorial	ramuri
România	0,334774	0,212262	1,000000	1,000000
M. București	0,450838	0,171074	0,832006	0,726559
Zona Sud	0,346374	0,251134	0,991400	0,995325
Zona Sud-Vest	0,354150	0,250768	0,981537	0,970899
Zona Vest	0,333449	0,180058	0,999844	0,989417
Zona Nord-Vest	0,341250	0,238692	0,995277	0,995578
Zona Centru	0,344104	0,228990	0,986173	0,969400
Zona Nord-Est	0,349594	0,261394	0,985420	0,988327
Zona Sud-Est	0,337950	0,220330	0,993688	0,990463

Calculat după Anuarul Statistic al României 1997.

* Energia informațională a fost definită de Octav Onicescu drept suma pătratelor ponderilor. Valorile indicatorului sunt cuprinse între $(1/n)$, unde n = numărul elementelor componente și 1. Se măsoară astfel gradul de concentrare al părților componente ale unui sistem.

** Arccosinusul unghiului dintre vectori de structură ($\arccos \alpha$) ia valori cuprinse între 0 (când nu există nici o legătură între structurile comparate) și 1 (dacă structurile coincid).

$$\text{Arccos } \alpha = (\sum x \cdot z) / (\sum x^2 \sum z^2)^{1/2}$$

$x; z$ = ponderile părților componente sale cele două
ansambluri avute în vedere

Într-o viziune trisectorială, se remarcă în 1996 la nivel național existența unui echilibru între capacitatea de ocupare a forței de muncă a sectorului primar, a sectorului industrial și a sectorului serviciilor. Valori mai mici ale energiei informaționale, comparativ cu media națională, au fost consemnate în Zonele Vest și Sud-Est în care serviciile ofereau mai mult de 30% din locurile de muncă. În celelalte zone, mărimea indicatorilor este cuprinsă între 0,34 și 0,35. Excepția o constituie valoarea de 0,45 înregistrată în Municipiul București, datorată în mod esențial concentrării populației ocupate în sectorul industrial și în cel al serviciilor.

Calculul valorilor energiei informaționale la nivelul ramurilor arată că aceasta este într-o relație de inversă proporționalitate cu gradul de diversificare

a sectorului terțiar. Astfel, valorile cele mai mici (sub 0,18) se înregistrau în Municipiul București și Zona Vest. Valori cuprinse între 0,22-0,24 erau caracteristice pentru Zona Sud-Est, Zona Centru și Zona Nord-Est, unde serviciile aveau ponderi de 32,5% de 28,8% și 27,5%, iar sectorul primar deținea mai puțin de 40% din populația ocupată. Valori de peste 0,25 erau consemnate în Zona Sud, Zona Sud-Vest și Zona Nord-Est. În respectivele grupări teritoriale sectorul primar deținea între 40,7 și 44,5% din totalul populației ocupate, iar sectorul terțiar între 24,5 și 26,7%.

Raportate la distribuția ocupării forței de muncă existentă pe plan național structurile zonale ale ocupării forței de muncă apar ca fiind destul de apropiate. În plan sectorial, mărimea arccosinusului unghiului dintre vectorii de structură este de peste 0,99 în cazul a 4 zone (Zona Sud, Zona Vest, Zona Nord-Vest, Zona Sud-Est) și între 0,98 și 0,99 în 3 zone (Zona Sud-Vest, Zona Centru, Zona Nord-Est). pentru Municipiul București valoarea indicatorului era de 0,83, reflectând statutul special al acestei zone de dezvoltare în cadrul complexului economic național.

Dacă se compară structurile ocupării forței de muncă pe ramuri, valorile arccosinusului unghiului dintre vectorii de structură sunt relativ apropiate de rezultatele obținute în cazul structurilor sectoriale. Creșteri ale măririi indicatorului, calculat la nivel de ramură față de cel calculat la nivel sectorial se pot consemna în Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est. Reduceri mai mici de 0,02 au fost caracteristice pentru Zona Sud-Vest, Zona Centru și Zona Sud-Est. Pentru Municipiul București diferența a fost mai mare de 0,10 reflectând în principal diversificarea relativă a activităților din sectorul terțiar.

În acest fel în raport cu structura ocupării pe ramuri agregată la nivel național, cele mai apropiate structuri regionale ale ocupării sunt cele din Zona Sud și Zona Nord-Vest.

Tabelul nr. 16 - Indicatori ai diferenței structurii ocupării forței de muncă pe zone de dezvoltare în România, în anul 1998

Zona	Energia informațională ^(*)		Arccos α ^(**)	
	Sectorial	Ramuri	Sectorial	Ramuri
România	0,336618	0,222464	1,000000	1,000000
M. București	0,458922	0,165734	0,799562	0,684310
Zona Sud	0,352998	0,267240	0,988768	0,993584
Zona Sud-Vest	0,364306	0,273928	0,980629	0,975000
Zona Vest	0,333498	0,196434	0,996382	0,995765
Zona Nord-Vest	0,343978	0,250374	0,996652	0,998069
Zona Centru	0,336802	0,223030	0,985474	0,973069
Zona Nord-Est	0,363582	0,284148	0,981308	0,985907
Zona Sud-Est	0,344706	0,238944	0,996398	0,992398

Sursa: Calculat după Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Transformările operate în structura ocupării forței de muncă în cursul perioadei 1996-1998 au condus la creșterea energiei informaționale, calculată la nivel sectorial și de ramură, în 6 zone de dezvoltare, excepția constituind-o Municipiul București și Zona Centru (tabelul nr.16).

Diferențele între structurile ocupaționale zonale și structura ocupațională pe ansamblul economiei naționale s-au mărit, atât din punct de vedere sectorial cât și al ramurilor în cazul Municipiului București Zonei Sud și Zonei Nord-Est, diminuându-se în cazul Zonei Nord-Vest și Zonei Sud-Est.

4. Productivitatea muncii în profil teritorial

Spre deosebire de structurile ocupaționale nivelul productivității sociale a muncii (calculat ca raport între P.I.B. și populația ocupată) reprezintă în plan regional însemnate diferențieri. Astfel în 1996 raportul dintre cea mai ridicată valoare, înregistrată în M. București și cea mai redusă valoare a indicatorului menționat anterior consemnată în Zona Nord-Est era de 190,1% (tabelul nr.17). În raport cu media națională, niveluri mai ridicate erau caracteristice pentru Municipiul București (151,3%), Zona Vest (110,8%), Zona Sud-Est (102,6%) și Zona Centru (102,3%), Valori inferioare mediei naționale se înregistrau în Zona Sud (92,1%), Zona Sud-Vest (91,6%), Zona Nord-Vest (90,7%) și Zona Nord-Est (79,6%). Zonele unde se înregistrează nivelurile cele mai ridicate ale productivității muncii sunt cele unde există tradiții industriale (Municipiul București, Zona Vest, Zona Centru) sau sectorului terțiar îi revine un rol însemnat în desfășurarea activității economice (Zona Sud-Est).

Nivelul productivității sociale a muncii este influențat de structura ocupării forței de muncă și productivitatea muncii din activitățile economice desfășurate în cadrul diferitelor zone. În raport cu media națională, 3 dintre cele 4 zone unde se înregistrau valori ridicate ale productivității sociale a muncii apar ca fiind avantajate din punct de vedere al structurii ocupării forței de muncă (Municipiul București, Zona Centru, Zona Vest) indicele influenței structurii ocupării forței de muncă fiind de 118,4%, 104,5% și respectiv de 102,7%. În celelalte zone, datorită ponderii ridicate a sectorului primar indicele influenței structurii ocupării forței de muncă ia valori subunitare respectiv de circa 97% în Zona Sud și Zona Nord-Vest și de circa 94,5% în Zona Sud-Vest și Zona Nord-Est.

Tabelul nr. 17 - Indicele productivității muncii în profil regional în 1996

-%-

ZONA	Indicele productivității sociale a muncii	Indicele structurii ocupării forței de muncă	Indicele productivității muncii locale
România	100,0	100,0	100,0
M. București	151,0	118,4	127,8
Zona Sud	92,1	97,0	94,9
Zona Sud-Vest	91,6	94,3	97,1
Zona Vest	110,8	102,7	107,9
Zona Nord-Vest	90,7	97,1	93,4
Zona Centru	102,3	104,5	97,9
Zona Nord-Est	79,6	94,6	84,1
Zona Sud-Est	102,6	97,5	105,2
Raportul maxim/minim	190,1	125,6	152,0

Sursa: Raportul Național al Dezvoltării Umane, România, 1998.

Indicele local al productivității sociale a muncii are valori de peste 100% în Municipiul București (127,8%), Zona Vest (107,8%) și Zona Sud-Est (105,2%), cuprinse între 97,1 și 97,9% în Zona Sud-Vest și Zona Centru, între 93,4% și 94,9% în Zona Nord-Vest și Zona Sud. Cel mai scăzut indice local se înregistra în Zona Nord-Est (84,1%).

De regulă, în zonele cu productivitate socială a muncii superioară mediei naționale, indicele productivității muncii locale este mai mare decât indicele influenței structurii ocupării forței de muncă. În schimb, în 3 din 4 cazuri în zonele unde productivitatea socială a muncii este mai mică decât media națională, indicele local al productivității muncii este inferior indicelui influenței structurii ocupării forței de muncă. De aici rezultă că diferențierea în profil regional a eficienței utilizării capitalului uman este determinată, în principal de diferențele locale ale productivității muncii și mai puțin de structurile regionale ale ocupării forței de muncă.

Clasificarea celor 8 regiuni în funcție de nivelul productivității muncii este uneori substanțial diferită de cea a altor indicatori ai dezvoltării umane (Tabelul nr.18).

Valorile coeficienților de corelație a rangurilor sunt deosebit de ridicate între productivitatea socială a muncii și infrastructură (0,9048) și între productivitatea socială a muncii și P.I.B. (0,8810) valori medii între productivitatea socială a muncii și gradul de alfabetizare a populației (0,5476) și între productivitatea socială și gradul de cuprindere în învățământ (0,4048) și valori reduse între productivitatea muncii și speranța medie de viață (0,0952).

Tabelul nr. 18 - Rangurile regiunilor în funcție de diferiți indicatori ai dezvoltării umane

Indicator	M. Buc.	Sud.	Sud-Vest	Vest	Nord-Vest	Centru	Nord-Est	Sud-Est
Productivitatea muncii	1	5	6	2	7	4	8	3
P.I.B - loc.	1	7	6	2	5	3	8	4
Speranța de viață	2	6	3	8	7	1	4	5
Grad de alfabetizare	2	8	7	3	4	1	6	5
Rata brută de cuprindere în învățământ	1	8	4	2	3	5	6	7
Dezvoltarea infrastructurii	1	4	7	2	6	3	8	5

Calculat după Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 1998.

Între nivelul productivității sociale a muncii și indicatorii dezvoltării umane menționate anterior există legături de cauzalitate diferite. Astfel, obținerea unei valori ridicate a productivității sociale a muncii este dependentă de calitatea infrastructurii sau de gradul de alfabetizare al populației. În acest context,

rezultatele obținute în cazul țării noastre se constituie că încă un argument în favoarea tezei că în actuala fază a progresului tehnologic infrastructura constituie unul dintre factorii esențiali în potențarea eficienței utilizării capitalului uman.

Productivitatea socială a muncii reprezintă elementul determinant al mărimii P.I.B./locuitor și într-o anumită măsură al gradului de cuprindere în învățământ. Se reflectă în mod indirect faptul că productivitatea socială a muncii reprezintă principalul factor în determinarea nivelului de dezvoltare economică, cuantificat cel mai adesea prin intermediul P.I.B./locuitor.

De asemenea, se mai poate observa că un nivel ridicat al eficienței utilizării forței de muncă nu conduce în mod automat la crearea condițiilor pentru formarea și creșterea calității capitalului uman. În aceeași ordine de idei, se mai poate arăta că între indicatorii sintetici ai dezvoltării economice (productivitatea socială a muncii) și cei ai calității vieții (speranța medie de viață) se conturează o legătură de cauzalitate destul de laxă.

5. Diferențierea salariilor în profil teritorial

Variabilitatea în cadrul zonelor de dezvoltarea productivității muncii este însoțită cum este și firesc de diferențierea câștigurilor salariale. Ea reflectă atât deosebirile de structură economică, dar și de condiții locale ale pieței forței de muncă. Din punct de vedere al mediilor câștigurilor salariale județene în 1993, cele mai mari valori se înregistrau în Zona Sud-Vest, Municipiul București și Zona de Vest iar cele mai mici în Zona Nord-Vest, Zona Centru și Zona Nord-Est (tabelul nr. 19).

Tabelul nr. 19 - Caracteristici ale câștigurilor salariale nete în profil teritorial în perioada 1993-1997

Zona	Val. câștig salarial mediu net			Ritm mediu anual (%)	
	1993	1996	1997	1993-1996	1996-1997
M. București	62697	357368	685523	78,63	91,82
Zona Sud	57792	305278	601163	74,16	96,92
Zona Sud-Vest	63086	333589	652608	74,22	95,63
Zona Vest	60935	319176	603265	73,67	89,01
Zona Nord-Vest	57170	295903	591028	72,98	99,73
Zona Centru	57086	305674	589186	74,95	92,75
Zona Nord-Est	54268	282322	558152	73,27	97,70
Zona Sud-Est	59217	312005	62251	74,01	99,52
România	58336	308956	605264	74,31	95,91

Sursa: Calculat după Anuarul Statistic al României, 1994, 1997 și 1998.

Între 1993 și 1996 ritmul mediu anual de creștere al câștigurilor salariale prezintă, la nivelul zonelor, variații relativ mici în raport cu media națională. Cele mai rapide sporuri ale salariilor nominale s-au înregistrat în Municipiul București, iar cele mai lente în Zona Vest și Zona Nord-Est.

În cursul anului 1997 dinamica salarială se diferențiază în plan zonal pe o plajă mult mai largă (între 89% în Zona Vest și 99,5% în Zona Sud-Est). Drept urmare decalajele zonale între nivelurile medii ale câștigurilor salariale și-au modificat într-o anumită măsură amploarea (tabelul nr.20).

**Tabelul nr. 20 - Decalaje ale câștigurilor salariale medii nete
în plan zonal în anul 1993, 1996 și 1997**

Zona	1993	1996	1997
M. București	107,30	115,67	113,26
Zona Sud	99,07	98,81	99,32
Zona Sud-Vest	108,14	107,97	107,82
Zona Vest	104,46	103,31	99,67
Zona Nord-Vest	98,00	95,78	97,65
Zona Centru	97,86	98,94	97,348
Zona Nord-Est	93,03	91,38	92,22
Zona Sud-Est	101,51	100,99	102,85
România	100,00	100,00	100,00
Raport max./min.	115,34	126,58	122,82
Coef.de var.	4,80	6,92	6,10

Sursa: Idem tabelul nr. 19.

Astfel, Municipiul București și-a menținut statutul de zonă cu cele mai ridicate câștiguri salariale. O anumită stabilitate a câștigurilor salariale relative s-a manifestat și în Zona Sud și Zona Sud-Vest. În Zona Vest, câștigul salarial relativ a înregistrat o continuă tendință de scădere. Zona Sud-Est și-a menținut nivelul salariului peste cel al mediei naționale, în timp ce valorile cele mai mici ale salariului mediu s-au înregistrat pe tot parcursul perioadei analizate în Zona Nord-Est.

Se observă că între 1993-1996, când valoarea P.I.B. a crescut, diferențierea câștigurilor în plan zonal s-a accentuat, în timp ce intrarea economiei în recesiune după 1996, a condus la o ușoară aplatizare a respectivelor venituri.

Și în cadrul zonelor se manifestă o variabilitate a câștigurilor salariale (tabelul nr. 21).

Tabelul nr. 21 - Coeficienți de variație a câștigurilor salariale în cadrul zonelor de dezvoltare, în 1993, 1996 și 1997

Zona	1993	1996	1997
M. București	...	1,71	6,81
Zona Sud	3,59	6,71	7,61
Zona Sud-Vest	1,80	7,13	6,49
Zona Vest	14,23	15,48	13,62
Zona Nord-Vest	4,25	5,95	5,61
Zona Centru	6,91	11,58	10,04
Zona Nord-Est	7,02	6,72	7,67
Zona Sud-Est	7,80	15,65	13,15

Sursa: Idem tabelul nr. 19.

Astfel, în 1993 coeficientul de variație al câștigurilor salariale medii era cuprins între 3,59% în Zona Sud și 14,23% în Zona Vest. Valori mai mici (sub 7%) se întâlneau în Zona Nord-Vest și Zona Centru, în timp ce în Zona Sud-Vest, indicatorul respectiv atingea 13,8%. De regulă valorile mai ridicate ale coeficientului de variație sunt asociate cu o anumită eterogenitate a structurii pe ramuri a economiei zonale, dar și cu ponderea mai ridicată în unele județe a industriei grele sau a regiilor autonome.

Creșterea P.I.B. în perioada 1993-1996 a fost însoțită de mărirea variabilității salariilor medii județene în 4 zone și de micșorarea acestora în celelalte. Recesiunea din cursul anului 1997 a condus la creșterea diferențelor salariale interjudețene în 3 zone și la diminuări în celelalte 5 zone.

Între 1993 și 1997 o creștere continuă a valorii coeficientului de variație al câștigurilor salariale s-a înregistrat în Zona Sud, în timp ce o descreștere continuă s-a consemnat în Zona Sud-Vest. În celelalte zone se observă că diferențele salariale interjudețene se măresc în perioada de relansare economică și se diminuează în cursul recesiunii.

Valorile calculate ale testului F sunt de 1,26387 pentru 1993, de 1,19956 pentru 1996 și de 1,49977 pentru 1997. Ele sunt semnificativ mai mici față de valorile critice, ceea ce înseamnă că factorul teritorial are o relevanță redusă în explicarea variabilității salariilor medii județene.

Analiza corelației dintre dinamica salariului nominal mediu și cea a populației ocupate în perioada 1993-1996 arată că în raport cu media națională se pot observa următoarele tipuri de evoluții:

- reduceri mai accentuate ale populației ocupate și creșterii mai rapide ale salariilor nominale în Municipiul București;
- reduceri mai lente ale populației ocupate și creșteri mai rapide ale salariilor nominale în Zona Sud-Vest și Zona Centru;
- reduceri mai lente ale populației ocupate și creșteri mai lente ale salariilor nominale în Zona Vest, Zona Nord-Est și Zona Sud-Est;

d) reduceri mai accentuate ale populației ocupate și creșteri mai lente ale salariilor nominale în Zona Sud, Zona Nord-Vest.

În cursul anului 1997 se pot constata:

a) reduceri mai accentuate ale populației ocupate și creșteri mai rapide ale salariilor nominale în Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Nord-Est, Zona Sud-Est;

b) reducere relativă, egală cu media națională a populației ocupate și creștere mai lentă a salariilor nominale în Zona Vest;

c) reduceri mai lente ale populației ocupate și creștere mai lentă ale salariilor nominale în Zona Sud-Vest;

d) reduceri mai accentuate ale populației ocupate și creșteri mai lente ale salariilor nominale în M. București și Zona Centru.

6. Variabilitatea teritorială a ratei șomajului

În condițiile în care între 1993 și 1996 populația activă s-a redus mai accentuat decât populația ocupată rata șomajului a avut o tendință de scădere. În decembrie 1996 aceasta era de 6,1% cu variații notabile în plan teritorial (tabelul nr.18.).

Peste media națională se situau Zona Nord-Est (10,0%), Zona Sud- Est (7,4%) și Zona Sud-Vest (6,5%). Totodată se observă că media ratelor județene este mai mică decât rata medie a șomajului în toate zonele cu excepția Zonei Sud-Est. Se reflectă astfel faptul că în județele relativ mai bine populate din cadrul zonelor de dezvoltare ratele șomajului erau mai ridicate.

Coeficienții de variație ai ratelor județene ale șomajului erau mai mari comparativ cu media națională în Zona Vest și Zona Sud-Vest.

**Tabelul nr. 22 - Caracteristici ale șomajului în profil teritorial
în decembrie 1996**

-%-

Zona	Rata șomajului	Media ratelor județene ale șomajului ^{*)}	Coeficient de variație ale ratelor județene ale șomajului
România	6,1	6,2	42,1
M. București	3,4	x	x
Zona Sud	5,9	4,9	18,8
Zona Sud-Vest	6,5	5,7	59,1
Zona Vest	5,9	5,6	66,9
Zona Nord-Vest	5,6	5,4	38,5
Zona Centru	6,1	5,8	26,1
Zona Nord-Est	10,0	9,6	18,9
Zona Sud-Est	7,4	6,9	22,0

**) Nu s-a luat în considerație M.București*

Calculat după Anuarul Statistic al României, 1997.

Dacă se ține seama de valorile mediei și coeficientului de variație a ratelor județene ale șomajului se pot deosebi patru tipuri de zone:

- zone în care atât media cât și coeficientul de variație sunt mai mici decât valorile corespunzătoare înregistrate la nivel național (Zona Sud, Zona Nord-Vest, Zona Centru);
- zone în care media este inferioară, dar coeficientul de variație este superior valorilor corespunzătoare înregistrate la nivel național (Zona Vest);

c) zone în care atât media cât și coeficientul de variație sunt mai mici decât valorile corespunzătoare înregistrate la nivel național (Zona Sud-Vest);

d) zone în care media este superioară, iar coeficientul de variație este inferior valorilor corespunzătoare consemnate la nivel național (Zona Nord-Est, Zona Sud-Est).

Analiza dispersiei ratelor județene ale șomajului arată că factorul teritorial de grupare are o anumită relevanță. Astfel valoarea calculată a testului F este pentru decembrie 1996 de 2,6849, valorile tabelate fiind de 2,37 pentru o probabilitate de 95% și de 3,37 pentru o probabilitate de 99%. Totodată, valoarea calculată pentru 1996 este în creștere față de cea aferentă anului 1995 respectiv de 2,2406.

Se reflectă astfel faptul că fenomenul de scădere a ratei șomajului nu a fost rezultatul unei creșteri economice durabile ci mai mult al încetinirii proceselor de restructurare și că de expansiunea P.I.B. din aceea perioadă au profitat mai cu seamă județele cu un nivel de dezvoltare mai ridicat. Tendința relevată anterior se deosebește de evoluțiile din țările cu economie de piață consolidată, unde de cele mai multe ori diferențele dintre ratele șomajului în profil teritorial se amplifică în cursul recesiunii și se estompează atunci când activitatea economică se relansează.

Creșterea ratei șomajului în cursul anilor 1997 și 1998 a avut loc pe fondul reducerii diferențelor teritoriale, atât la nivel național cât și în Zonele Sud-Vest și Centru (tabelul nr.23)

**Tabelul nr. 23 - Indicatori sintetici ai diferențierii
ratei șomajului în profil teritorial**

- % -

Zona	Media ratelor județene ale șomajului				Coeficient de variație			
	a	b	c	d	a	b	c	d
România	8,9	6,2	8,4	10,7	35,0	42,1	32,9	33,0
Sud	7,0	4,9	7,0	9,9	18,8	18,8	24,7	21,0
Sud-Vest	8,6	5,7	8,8	11,1	45,7	59,1	30,6	20,8
Vest	7,3	5,6	7,9	10,8	42,5	66,9	49,7	44,3
Nord-Vest	8,5	5,4	7,5	9,4	36,0	38,5	39,6	35,3
Centru	8,3	5,8	7,9	9,8	25,5	26,1	11,8	19,5
Nord-Est	12,8	9,6	11,3	14,4	19,4	18,9	16,5	19,4
Sud-Est	9,3	6,9	9,0	12,0	27,3	22,0	28,7	25,4

a = decembrie 1995; b = decembrie 1996; c = decembrie 1997; d = decembrie 1998

Sursa: *Calculat după* Anuarul Statistic al României, 1996,1997,1998 și Balanța forței de muncă la 1 ianuarie 1999.

Totodată, a scăzut valoarea calculată a testului F, care a fost de 1,7431 pentru decembrie 1997 și de 2,0607 pentru decembrie 1998.

Respectivele evoluții reflectă începerea procesului de restructurare a unor ramuri economice și cu deosebire a industriei extractive, o mobilitate relativ scăzută a forței de muncă, dar și intrarea economiei în recesiune, chiar și în județe cu niveluri de dezvoltare relativ ridicate.

Analiza variabilității ratei șomajului în profil teritorial nu poate face abstracție de legăturile dintre acestea și caracteristicile modelului de ocupare a forței de muncă.

Constituie aproape o axiomă faptul că posibilitățile de utilizare a forței de muncă sunt dependente de structura economică precum și de gradul de dezvoltare al diferitelor zone. În funcție de caracteristicile ramurilor se obțin combinații diferite dintre capitalul investit, nivelul outputului și cererea de forță de muncă. Totodată, pe măsura creșterii gradului de dezvoltare sporesc și oportunitățile pentru menținerea locurilor de muncă și crearea altora noi.

Drept urmare apare necesar să se examineze intensitatea corelațiilor care apar între mărimea ratei șomajului și structura populației ocupate sau nivelul productivității muncii sociale în plan regional. Calculul coeficientului de corelație dintre ratele regionale ale șomajului și proporția populației ocupate în sectorul primar (Rs; S1) în sectorul secundar (Rs; S2) și respectiv în sectorul terțiar (Rs; S3), precum și între rata șomajului și indicii structurii ocupării forței de muncă (Rs; SE) ai productivității locale a muncii (Rs; W1) și respectiv ai productivității sociale a muncii (Rs; Ws) conduce la valorile prezentate în tabelul nr.24

Tabelul nr. 24 - Coeficienții de corelație dintre rata șomajului și unii indicatori economici

Anul	1996	1997
Rs;S1	0,7234	0,7224
Rs;S2	- 0,7264	- 0,7207
Rs;S3	- 0,6135	- 0,6097
Rs;SO	- 0,7327	
Rs,WI	- 0,7715	
Rs;Ws	- 0,7713	

Notă. Rs; S1, Rs;S2, Rs; S3, Rs; SO, Rs;WI și Rs;Ws au semnificațiile prezentate în text.

Rezultatele obținute permit să se tragă o serie de concluzii interesante referitoare la condiționărilor reciproce ce apar între rata șomajului și unii indicatori economici.

Astfel se infirmă ipoteza potrivit căreia agricultura ar constitui o supapă pentru evitarea creșterii șomajului deoarece între rata șomajului și ponderea

sectorului primar în populația ocupată se stabilește o corelație pozitivă și de intensitate relativ ridicată.

În schimb o pondere ridicată a sectorului secundar și implicit existența unei texturi industriale relativ dezvoltate poate contribui la menținerea unor niveluri scăzute ale șomajului.

În același timp, așa cum rezultă din valorile coeficienților de corelație dintre rata șomajului, pe de o parte și nivelul productivității sociale a muncii și al componentelor acesteia, pe de altă parte, existența unui nivel de dezvoltare mai ridicat poate contribui în mod decisiv la mai buna utilizare a forței de muncă.

7. Concluzii și direcții de acțiune pentru o mai bună utilizare a forței de muncă în plan regional

Trecerea în revistă a evoluției ocupării forței de muncă în cursul anilor '90 relevă impactul deosebit de puternic pe care declanșarea procesului de transformare a economiei l-a avut asupra pieței forței de muncă. Restructurarea întregului angrenaj economic impusă de noile realități a determinat în spațiul structurilor ocupaționale evoluții atipice în raport cu tendințele din țările cu economie de piață consolidată (reagrarizare sau dezindustrializare în loc de terțiarizare). Totodată, nu se poate contura o legătură strânsă între nivelul de dezvoltare economică al regiunilor exprimat prin nivelul productivității muncii sau indicele compozit al dezvoltării umane și posibilitățile de protejare a locurilor de muncă. În același timp însă, pe baza calculelor coeficienților de corelație se poate afirma că un factor însemnat în menținerea unor rate scăzute ale șomajului îl reprezintă existența unui țesut industrial performant, capabil să genereze o cerere stabilă de forță de muncă. În mod indirect aceasta subliniază o dată în plus necesitatea restructurării rapide a întregului aparat productiv și cu deosebire a ramurilor industriale.

Dar, așa cum a demonstrat experiența unor țări dezvoltate restructurarea industrială aduce o serie de beneficii pe termen lung. Costul este uneori destul de ridicat însă pe termen scurt fiind reprezentat de creșterile sensibile ale ratei șomajului, a altor tensiuni pe piața forței de muncă și pe ansamblul activității economice.

În contextul accelerării proceselor de restructurare a economiei românești se vor înregistra, în mod inevitabil, diferențieri ale raportului cerere-ofertă pe piața forței de muncă de la o zonă la alta. Drept urmare evitarea creșterii bruște a ratei șomajului și apoi a menținerii acesteia la cote ridicate presupune o continuă preocupare pentru primenirea metodelor utilizate pentru creșterea gradului de utilizare a forței de muncă. În esență, aceasta înseamnă o combinație între **promovarea politicilor active ale pieței forței de muncă, pe de o parte, și consolidarea noilor structuri de cooperare regională, pe de altă parte.**

Concret, aceasta impune un studiu sistematic de către organismele guvernamentale și alte instituții specializate al caracteristicilor și comportamentului ofertei de forță de muncă atât la nivel național, cât și la nivel zonal și local. În realizarea acestui obiectiv un rol important revine perfecționării sistemului informațional al pieței forței de muncă. În acest fel se pot cunoaște în timp real tipul dezechilibrelor de pe diferitele piețe ale muncii. Totodată se pot pune mai ușor în evidență evoluțiile concordante sau nu de pe piețele regionale ale forței de muncă.

Pe această bază se poate asigura îmbunătățirea activității serviciilor de ocupare a forței de muncă, mai cu seamă în zonele unde se înregistrează rate înalte ale șomajului sau se anticipează reduceri semnificative ale populației ocupate, ca o consecință a restructurării activității economice.

În ceea ce privește noile structuri de cooperare regională se poate afirma că, în context central și est-european, România a făcut alături de Cehia și Letonia pași importanți în crearea cadrului instituțional necesar prin înființarea Agenției Naționale pentru Dezvoltare Regională⁶. În fapt aceasta constituie doar o premisă favorabilă, pentru susținerea ocupării forței de muncă în cadrul diferitelor zone ale țării. Din experiența de până acum a țărilor central și est-europene rezultă că măsurilor de dezvoltare regionale le lipsesc încă obiectivele comune și corelație necesară cu politicile sectoriale elaborate la nivel central.

În consecință noile structuri instituționale care au ca obiectiv sprijinirea dezvoltării regionale vor trebui să răspundă la mult mai multe provocări de cât cele existente îndeobște în țările Uniunii Europene. Astfel ele pot contribui în mod decisiv la formarea **capitalului social**⁷ apt să susțină utilizarea cu eficiență sporită a capitalului uman. Aceasta impune acțiunea pe două direcții:

- a) asigurarea creșterii performanței manageriale a administrației publice locale. Aceasta ar avea o serie de efecte pozitive între care se pot enumera: eliberarea administrației publice centrale de "balastul" detaliilor dându-i posibilitatea să se concentreze asupra planificării strategice. Totodată administrația publică locală poate să aibă o mai bună înțelegere asupra problemelor de dezvoltare economică zonală și formularea de soluții adecvate pentru rezolvarea lor. În acest fel se poate operaționaliza conceptul de "organizație care învață" ceea ce asigură premisele pentru o îmbunătățire sistematică a politicilor implementate de la un ciclu la altul⁸. Desigur că aceste obiective pot fi atinse doar în contextul asigurării unui grad optim de descentralizare, care să stimuleze apariția și dezvoltarea inițiativelor locale, concomitent cu menținerea capacității de coordonare a activităților economice și sociale de către autoritățile naționale;

⁶ Plecând de la modelele existente în țările vest-europene în unele țări centrale și est-europene au fost create regiuni statistice (zone de dezvoltare) după cum urmează: 8 în Republica Cehă, 4 în Slovacia, 7 în Ungaria, 8 în România, 9 în Bulgaria în timp ce în Polonia se preconizează formarea a 16 astfel de unități.

⁷ Capitalul social se poate defini drept caracteristicile organizațiilor sociale cum sunt, încrederea, normele de comportament și sistemul de relații inter-firme, care pot îmbunătăți eficiența societății prin înlesnirea acțiunilor coordonate (cf. R.D. Putnam: *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*, Princeton University Press, 1993).

⁸ European Commission, *Sixth Economic Report on Social and Economic Situation and Development of Regions of the European Union* -Luxemburg, 1999.

- b) crearea și dezvoltarea unui parteneriat amplu între actorii scenei economice și sociale din diferitele zone, constituie, așa cum a arătat experiența țărilor din Uniunea Europeană, un instrument deosebit de important în susținerea unui nivel ridicat al ocupării forței de muncă. Rolul acestei forme de organizare și cooperare între diferiți participanți este multiplu. El include o mai bună cunoaștere a puterii economice a intereselor și opțiunile de viitor ale parteneriatului, precum și o mai exactă evaluare a posibilităților de dezvoltare locală.

În acest context, se pot genera noi legături de afaceri între agenții economici care dau posibilitatea combinării economiilor de scară, de regulă caracteristice marilor firme cu dinamismul și flexibilitatea micilor întreprinderi. Evident, extinderea respectivelor legături înseamnă o îmbogățire a texturii industriale zonale și în mod implicit un factor de susținere a cererii de forță de muncă.

Experiențele din țările est-europene arată că în crearea parteneriatelor la nivel local sau regional nu există un model unic. Fiind o reflectare a unor condiții economice și sociale specifice, dar și a unor scopuri diferite⁹, parteneriatele prezintă forme de organizare¹⁰ și durată cu o variabilitate apreciabilă.

Parteneriatele constituie un element esențial în generarea și extinderea Inițiativelor Locale de Dezvoltare și Ocupare a Forței de Muncă¹¹ și a Pactelor

⁹ Între motivele care îi determină pe parteneri să se asocieze se pot menționa: a) elaborarea și implementarea unei strategii de dezvoltare pe plan local; b) necesitatea unui răspuns rapid și adecvat la criza ocupării forței de muncă determinată de demararea proceselor de restructurare industrială; c) facilitarea obținerii accesului la sursele de finanțare a unor proiecte a căror realizare servește interesul comun al partenerilor.

¹⁰ Fenomenele organizatorice ale parteneriatelor se pot întinde pe o plajă largă, respectiv de la parteneriate de tip "forum", care sunt informale și deschise, și care funcționează niște platforme consensuale pentru schimbul de informații, facilitând astfel cooperarea și coordonarea acțiunilor participanților până la parteneriatele cu reguli de funcționare bine definite. Acest din urmă tip de parteneriat este de regulă dotat cu resurse financiare personale și structuri eficiente de luare a deciziilor. De asemenea multe dintre respectivele parteneriate au personalitate juridică și statute de funcționare proprii. Astfel ele pot realiza sau gira derularea unor proiecte sau programe de dezvoltare regională.

O cerință importantă pentru succesul parteneriatelor este asigurarea unei coerențe organizaționale, concomitent cu o funcționare flexibilă, adaptată condițiilor locale.

¹¹ Fenomenul de Inițiative Locale de Dezvoltare și Ocupare a Forței de Muncă a apărut pentru prima dată în 1986 cu scopul de a desemna eforturile autorităților instituționale și partenerilor sociali, de a contracara creșterea șomajului în contextul necesității realizării unei ample restructurări industriale.

Teritoriale și Locale pentru utilizarea Forței de Muncă. Experiența acumulată în cadrul Uniunii Europene, în anii 90 arată că aceste modalități de acțiune au avut drept principale obiective:

a) diminuarea presiunilor exercitate asupra autorităților centrale pentru combaterea creșterii șomajului. În contextul unei diversificări considerabile a posibilităților de creștere economică în profil teritorial, stimulentele de tip keynesian pentru resorbirea șomajului devin deosebit de costisitoare.

b) sporirea caracterului munco-intensiv al creșterii economice și extinderea caracterului endogen al acesteia prin:

- stimularea spiritului antreprenorial și a dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii;
- valorificarea unor tradiții economice și culturale locale;
- identificarea unor noi domenii de utilizare a forței de muncă (servicii de utilități colective servicii culturale și de petrecere a timpului liber, servicii personalizate ale vieții de zi cu zi activități de protecție a mediului înconjurător).

În condițiile unei economii aflate încă într-un proces de transformare cum este cazul României stimularea creierii Parteneriatului și a apariției Inițiativelor Locale poate contribui la o semnificativă reducere a tensiunilor de pe piața forței de muncă. Unul dintre principalele avantaje este că aceste modalități de acțiune se suprapun politicilor active care sunt recomandabile în contextul în care mobilizarea ofertei de forță de muncă este unul dintre factorii esențiali ai redemarării creșterii economice.

În același timp, în calea extinderii utilizării acestor metode se ridică o serie de obstacole structurale, dintre care se pot aminti :

- nivelul redus al veniturilor, ceea ce diminuează considerabil cererea pentru multe dintre serviciile de consum personal care s-au dezvoltat și care au creat noi locuri de muncă în țările dezvoltate cu economie de piață;
- spiritul antreprenorial nu a atins, în mod obiectiv, gradul de dezvoltare existent în țările cu economie de piață consolidată;
- modalități inadecvate de acces la resursele de finanțare pentru întreprinderile mici și mijlocii;
- blocaje în calea transferului de noi tehnologii, mai ales către firmele private de mici dimensiuni;

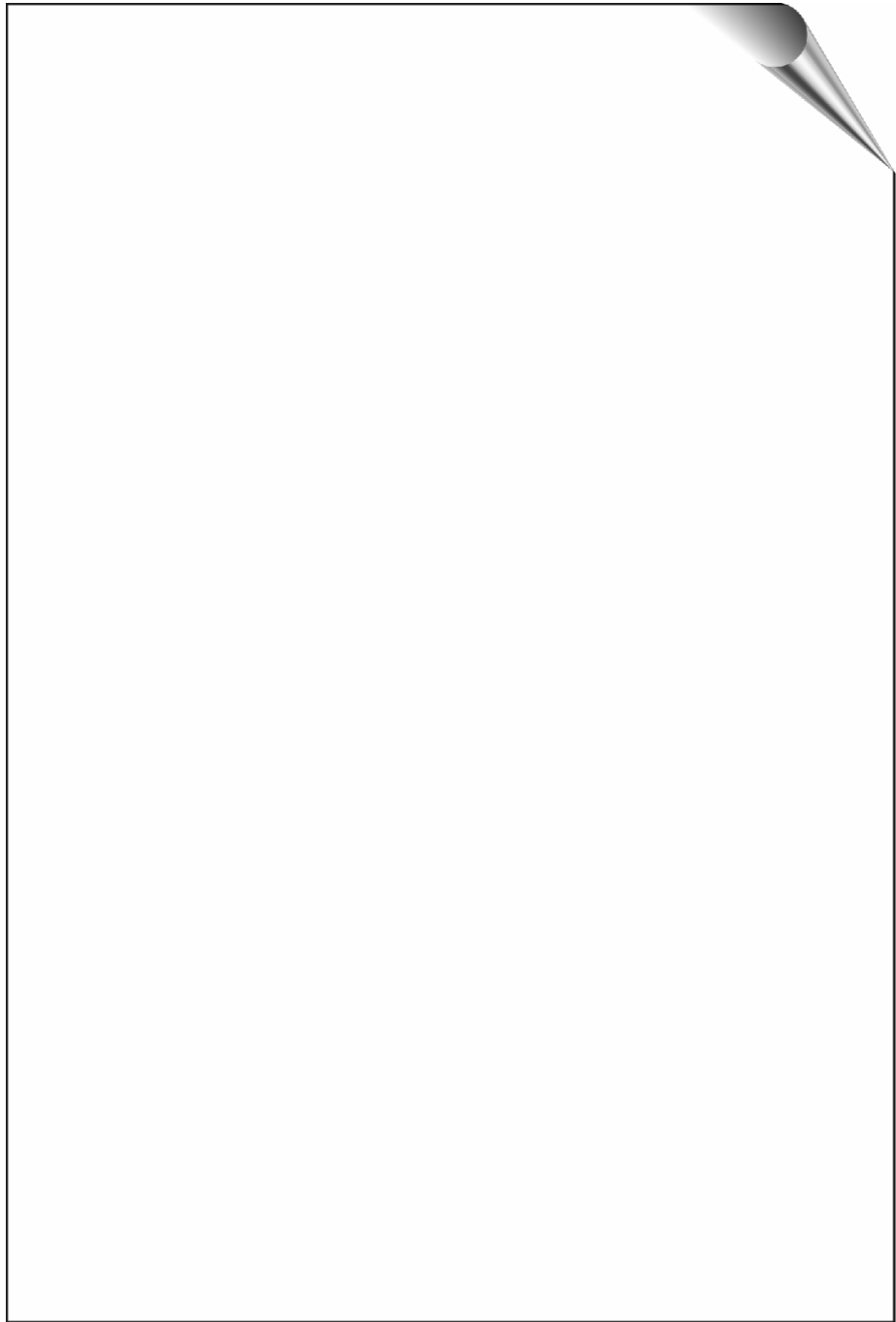
Ca principale modalități de susținere a ocupării forței de muncă au fost și sunt utilizate:

- crearea de noi afaceri;
- îmbunătățirea accesului la finanțare pentru întreprinderi mici și mijlocii;
- sprijinirea reconversiei profesionale a forței de muncă prin intermediul cursurilor de calificare și recalificare

-
- starea de recesiune, prelungită a economiei determină autoritățile publice centrale și locale să adopte măsuri de protejare a ocupării forței de muncă. Fiind luate în pripă, asemenea măsuri de reinserție a șomerilor pot avea un efect destabilizator atât pentru funcționarea pieței forței de muncă dar și însăși credibilitatea ideii "inițiative locale". Aceste măsuri prezintă riscul unei evoluții duale a pieței forței de muncă în sensul existenței unui sector competitiv care oferă locuri de muncă viabile alături de segmente, caracterizate printr-o productivitate redusă, a căror capacitate de ocupare este puternic dependentă de posibilitățile de subvenționare ale bugetului central sau local.

Asemenea măsuri de simplă reinserție la locul de muncă a șomerilor de către autoritățile locale nu trebuie confundată cu esența "inițiativelor locale" care își propun crearea de locuri de muncă viabile în cadrul unor activități competitive. Dar pentru ca aceste posibilități să se transforme în realitate este necesar să se parcurgă anumite etape și să se evite apariția unor șocuri pe piața forței de muncă.

Totodată, pentru a se crește eficiența "inițiativelor de dezvoltare locală și parteneriatelor teritoriale un rol deosebit revine utilizării unor tehnici adecvate de programare, monitorizare și evaluare a rezultatelor obținute. În acest fel se pot determina multiplele fațete ale eficienței acțiunilor întreprinse pe plan local și regional pentru asigurarea durabilității dezvoltării economice și a unor rate înalte ale ocupării forței de muncă.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**COORDONATE ALE DEZVOLTĂRII
DURABILE A INDUSTRIEI
ROMÂNEȘTI**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

COLECTIV DE AUTORI:
dr. Nicoleta Hornianschi - coordonator -
drd. Rodica Miroiu
drd. Mihaela Șerbănescu
ing. Gheorghe Manea
ing. Theodor Popescu

CUPRINS

CAPITOLUL 1 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE GENERALE	53
1.1. Precizări conceptuale și noționale	54
1.2. Oportunitatea abordării dezvoltării industriale durabile în România	56
1.3. Abordări precedente ale conceptului de dezvoltare durabilă pe plan național	58
1.4. Relația resurse naturale - dezvoltare industrială durabilă	60
Bibliografie	70
CAPITOLUL 2 - ELEMENTE TEORETICE DE MODELARE MATEMATICĂ UTILIZATE ÎN FORMALIZAREA DEZVOLTĂRII ECONOMICE DURABILE, CU APLICABILITATE LA DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ.....	71
2.1. Contextul problematic al demersului teoretic de modelare a dezvoltării durabile	71
2.2. Câteva clarificări conceptuale privind "capitalul", fie el natural, fie economic	72
2.3. Elemente teoretice de modelare matematică a dezvoltării industriale durabile	76
Bibliografie	86
CAPITOLUL 3 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ - INTERFERENȚE CU CONTEXTUL SOCIAL	87
3.1. Rolul industriei în progresul social	87
3.2. Analiza situației forței de muncă din industrie. Propuneri pentru promovarea laturilor pozitive și limitarea celor negative în perspectiva realizării unei dezvoltări industriale durabile	98
Bibliografie	104
CAPITOLUL 4 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ȘI PROTECȚIA MEDIULUI	105
4.1. Situația protecției mediului în România și poluarea produsă de industrie.....	105

4.2. Pasivul de mediu	113
Bibliografie	120
CAPITOLUL 5 - REPERE PENTRU ELABORAREA UNEI POLITICI NAȚIONALE DE DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ DURABILĂ. LIMITE ALE APLICABILITĂȚII CONCEPTULUI LA ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE.....	
ANEXE.....	121 127

Capitolul 1 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII ECONOMICE GENERALE

Evoluția din ultimii 10 ani a economiei românești este caracterizată de puternice distorsiuni și sinuozități, lipsa de voință politică la nivel decizional și inexistența unei strategii viabile în domeniul economic făcând imposibilă stoparea declinului economic. Nonsustenabilitatea economică a principalelor sectoare industriale și accentuarea dezechilibrelor structurale au determinat ineficiența cronică a unei părți importante a industriei naționale și, implicit, creșterea alarmantă a gradului de neocupare a forței de muncă, persistența șomajului de lungă durată, concomitent cu reducerea dramatică a nivelului de trai și a calității vieții.

În contextul dezvoltării durabile, relația industrie-mediul¹ este definitorie pentru evoluția societății. Relațiile de interdependență dintre industrie-mediul-societate pot avea un anumit grad de compatibilitate sau incompatibilitate. În cazul României, gradul de incompatibilitate dintre industrie și mediu este deosebit de ridicat, ceea ce induce evoluția profund negativă a capitalului natural, uman, civic și social. Deci societatea românească, în ansamblul ei, se confruntă, în prezent, nu numai cu problema stopării cât mai rapide a declinului economic, ci și cu necesitatea creării condițiilor propice relansării, în condițiile unei dezvoltări economice durabile.

Evoluția relației industrie-mediul în România cuprinde, până astăzi, două etape distincte: prima etapă, până în 1990, se caracterizează printr-o dezvoltare extensivă a industriei, ceea ce a dus la risipa de resurse și, implicit, la o serie de externalități negative care au determinat afectarea gravă a mediului natural și a stării de sănătate a populației, a resurselor naturale și umane; a doua etapă, perioada 1990-1999, caracterizată prin scăderea pronunțată a producției industriale, nu a dus la o diminuare relevantă a poluării, ceea ce reliefează, pe lângă menținerea la un nivel ridicat a industriilor cu puternic impact poluant asupra mediului și lipsa măsurilor destinate eliminării poluării din zonele grav afectate. Privind în perspectiva dezvoltării durabile a economiei românești trebuie avut în vedere suportul pe care îl poate constitui industria pentru refacerea capitalului natural, a calității mediului. Reducerea factorilor poluanți și realizarea unor consumuri optime de resurse prin promovarea unor tehnologii nepoluante pot determina o creștere semnificativă a calității mediului, cu efecte benefice asupra protejării capitalului natural și a celui uman.

¹ Noțiunea de mediu, în accepțiunea acestei lucrări, include atât mediul natural cât și pe cel social și economic.

Atingerea parametrilor corespunzători în ceea ce privește calitatea mediului incumbă însă o posibilă contradicție între orientarea dezvoltării industriale spre sectoarele de tehnologie înaltă și costurile necesare realizării acesteia. Optimizarea relației dezvoltare industrială - mediu - capital social necesită o nouă filosofie în gândirea și acțiunea managerială, inclusă în contextul mai larg al dezvoltării durabile.

1.1. Precizări conceptuale și noționale

Dezvoltarea durabilă a industriei poate fi formulată astfel: modelul de industrializare care mărește contribuția industriei la obținerea beneficiilor economice și sociale pentru generațiile prezente și viitoare, fără a deteriora procesele de bază ale naturii /1/.

Definiția este cunoscută în literatura de specialitate /2/ sub forma prescurtată de ESID (Ecologically Sustainable Industrial Development); ea nu acceptă intervenții majore ale omului asupra mediului înconjurător care să ducă la modificări ireversibile ale acestuia.

În accepțiunea Comisiei asupra dezvoltării durabile din cadrul Consiliului Economic și Social al ONU /3/, politica de industrie durabilă este esența strategiei de dezvoltare și cuprinde o varietate de obiective interconectate de ordin economic, social și ecologic. Se cere industriei să protejeze mediul natural printr-o utilizare mai eficientă a resurselor regenerabile și neregenerabile.

Agenda 21 - rezultat al Conferinței Națiunilor Unite pentru Protecția Mediului și pentru Dezvoltare de la Rio de Janeiro /4/, propune industriei să se concentreze asupra următoarelor direcții principale:

- promovarea producției "curate";
- promovarea unor practici antreprenoriale responsabile față de gestiunea resurselor naturale, protecției mediului, minimalizării riscurilor și cantității de deșeuri.

Criteriile dezvoltării general durabile (anexa 1.1) sunt acoperitoare și pentru dezvoltarea industrială durabilă, reținându-se:

- în ceea ce privește criteriul protecției biosferei, acesta a generat noțiunea de "ecocapacitatea unui sistem de a-și menține modelul său de comportament în cazul unor perturbări externe";
- în ceea ce privește eficiența capitalului uman și material, randamentele de transformare sunt definitorii pentru acest criteriu; trebuie aleasă tehnologia corespunzătoare care să minimizeze impactul activităților industriale asupra mediului înconjurător, prin creșterea randamentelor de transformare;
- în ceea ce privește criteriul echității, calitatea factorilor de mediu, gestiunea resurselor, acumularea deșeurilor, fenomenele globale de poluare etc. privesc atât generațiile prezente cât și pe cele viitoare /5/.

Indicatorii cu care se operează pentru proiectarea sau simularea unui model de dezvoltare durabilă au fost stabiliți de către ONU în anul 1996 /6/ în număr de 134 și au fost testați de 16 guverne. Conform Agendei 21 /4/, alegerea setului de indicatori pentru dezvoltarea economică durabilă sau a industriei durabile rămâne la nivelul fiecărei națiuni. OECD are setul propriu de indicatori, Banca Mondială așigărarea, iar UE, în anul 1997, a selectat de asemenea, un set de indicatori.

În general, sunt acceptați indicatorii sursă OECD și UNEP, iar procesul de perfecționare a metodologiei dezvoltării durabile (a industriei) este în derulare; cu referire la indicatori, se caută "indicatori de conexiune" între sectorul protecției mediului, cel economic, social care să arate cât mai fidel durabilitatea proceselor industriale /7/.

Principiile dezvoltării industriale durabile sunt astfel formulate /2,5/:

- prevenirea poluării la sursă în locul tratării, neutralizării deșeurilor după ce acestea s-au produs;
- integrarea responsabilității pentru protecția mediului la toate nivelurile de management, luându-se în considerare analiza riscurilor, minimizarea cantității de deșeuri, promovarea auditului de mediu, managementul riscului și siguranței;
- amplificarea activităților de cercetare-dezvoltare cu concentrare pe tehnologiile curate, prioritatea fiind acordată acelor tehnologii care oferă potențial pentru îmbunătățirea eficienței și reducerea intensității fenomenului de poluare;
- recurgerea - de câte ori este posibil - la materiale alternative, reciclate, la valorificarea surselor regenerabile de energie;
- promovarea proceselor de producție industriale "curate";
- o mai rațională utilizare a resurselor naturale;
- dezvoltarea, transferul, adoptarea tehnologiilor ecologice, a know-how-ului, către țările mai puțin dezvoltate;
- încurajarea industriei de a promova informația despre managementul mediului și conservarea energiei.

În viziunea noastră, la aceste principii, ar mai putea fi adăugat cel privind "durabilizarea" tuturor componentelor activității industriale, în sensul, unei dezvoltări a acesteia pe anumite coordonate în concordanță atât cu principiile globalizării industriei (propriei ambientului economic internațional în ultimele decenii) cât și cu cerințele și specificul mediului economic intern, altfel spus, realizarea unei dezvoltări industriale durabile care să servească în primul rând interesul național..

Printre componentele la a căror dezvoltare durabilă ne refeream se numără "comerțul exterior" cu produse industriale, realizarea așa-numitelor produse "ecologice", "pregătirea și perfecționarea forței de muncă", așa încât

să nu asistăm la seisme sociale datorită gradului ridicat de neocupare al acestora și limitarea la maximum a șomajului structural etc.

Apreciem însă că obiectivul major al dezvoltării industriale durabile se situează în domeniul eficacității producției industriale și privește "crearea, dezvoltarea și menținerea pe termen lung a competitivității industriei naționale în domeniile de specializare internațională spre care aceasta se va orienta (evident, în concordanță cu avantajele competitive specifice).

1.2. Oportunitatea abordării dezvoltării industriale durabile în România

De aproximativ 10 ani, economia României cunoaște un declin accentuat, dublat de un proces de dezindustrializare, proiectat pe un regim tranzitoriu al proprietății. În aceste condiții, a discuta despre dezvoltare durabilă ar putea părea inoportun: va trebui parcurse etape precum stoparea declinului economiei și a industriei, revitalizarea industriei și creșterea economică, transformarea procesului de creștere în dezvoltarea economică, dezvoltare care să aibă loc după criteriile dezvoltării durabile.

Principala condiționare - în accepțiunea Comisiei Economice pentru Europa a ONU -, exprimată într-un document ce se referă la dezvoltarea industrială durabilă în țările din Europa Centrală și de Est (ECE), este punerea sub control a evoluției sistemelor industriale. Se precizează /8/ că principalul obiectiv al politicilor sau strategiilor naționale sau sectoriale de dezvoltare economică în această zonă este "elaborarea și aplicarea de politici guvernamentale pentru dezvoltarea industriei naționale în condiții de competitivitate".

Pentru aceasta trebuie stopat declinul producției industriale și stabilizarea volumului producției. Trebuie găsite și realizate condițiile necesare care să ducă la o deplină utilizare a potențialului țării, să fie stimulate acele modificări structurale care să permită țării să se încadreze condițiilor economiei de piață.

Se atrage atenția că, privind protecția mediului și dezvoltarea economică, țările din ECE trebuie:

- să asigure respectarea legilor existente;
- să îmbunătățească infrastructura în domeniile transportului și a distribuirii energiei, acordându-se atenție eficienței, reducerii pierderilor, diminuării impactului cu mediul înconjurător;
- să motiveze conducătorii, angajații din întreprinderile industriale ca aceștia să privească cu responsabilitate impactul propriilor fabricații cu mediul înconjurător; să respecte legile existente, să răspundă conform principiului "poluatorul plătește" pentru daunele aduse mediului;
- ca politicile naționale să fie privite și sub aspectele:

- conservării energiei și materiilor prime. De amintit că, în România, consumul de energie, raportat la 1000 de dolari PIB, este de 3,0 - 3,5 ori mai mare decât în țările din Europa Occidentală;
- reconstrucției ecologice; se apreciază că aceasta ar fi de 5-10 miliarde de dolari pe termen lung;
- promovării oportunităților de afaceri;
- modificării comportamentelor ecologice ale salariaților.

În favoarea abordării principiilor și criteriilor dezvoltării industriale durabile încă din această perioadă a involuției economice pot fi prezentate câteva argumente /5/.

Necesitatea respectării prevederilor tratatelor internaționale la care România a aderat. Pot fi amintite câteva din acestea ca: punerea sub control a efectului de seră al Terrei (emisia de CO₂), împiedicarea deteriorării stratului de ozon (renunțarea la fabricarea și utilizarea clorofluorocarbonilor), poluarea transfrontalieră (cu SO₂), protecția marilor bazine acvatice, a apelor de graniță etc. Fiecare din aceste tratate cuprinde prevederi care sunt convergente conceptului de dezvoltare durabilă.

Asocierea României la Uniunea Europeană presupune și alinierea treptată a legislației românești la cea din UE și la practicile acesteia. De amintit că art. 3 al Tratatului CE înscrie politica protecției mediului în câmpul de acțiune al Comunității și asociază obiectivul unei creșteri durabile conform cerințelor mondiale /9/.

În Agenda 2000, în care se analizează stadiul îndeplinirii de către România a prevederilor acquis-ului comunitar /10/ se constată că "până în prezent, în România, problemele legate de protecția mediului nu au fost abordate de o manieră eficace..." cea mai mare parte a legislației de mediu este foarte veche. În plus, aplicarea ei lasă de dorit datorită, printre altele, absenței unor motivații, existenței unor tehnologii vechi și poluante, lipsei finanțării și resurselor umane, precum și a nivelului slab de participare publică".

Consiliul Uniunii Europene a adoptat o poziție comună relativ la un plan de acțiune destinat să dea un elan politic nou celui de-al cincilea program de acțiune pentru protecția mediului. Obiectivul principal al acestui program îl constituie promovarea principiului dezvoltării durabile în întreaga economie.

Planul de acțiune identifică domenii prioritare de acțiune și anume:

- o integrare mai bună a aspectelor de protecție a mediului în politici ca cele ale agriculturii, transportului, energiei, industriei și turismului;
- continuarea dezvoltării instrumentelor de bază ce acționează asupra pieței și, în special, a instrumentelor orizontale;
- ameliorarea executării și punerii în practică a legislației protecției mediului;
- sensibilizarea opiniei publice în scopul protecției mediului.

Sunt considerate teme prioritare următoarele:

- controlul schimbărilor climatice;
- protecția stratului de ozon;
- controlul ploilor acide, îmbunătățirea calității aerului;
- gestiunea resurselor de apă;
- gestiunea deșeurilor;
- protecția împotriva zgomotului;
- protecția naturii și a biodiversității.

Procesul de privatizare a întreprinderilor industriale este și un prilej de a evalua daunele aduse de aceste unități mediului înconjurător și de a găsi soluții pentru remedierea acestor daune. Legislația existentă obligă la aceste acțiuni care netezesc terenul pentru o abordare a dezvoltării industriale durabile. Este vorba de HG nr. 457/august 1997 și Ordinul MAPPMN nr. 184/1997.

Funcționează o piață a produselor "ecologice" sau oportunități pentru:

- produse agricole și alimentare, marcate ecologic;
- tehnologii și utilaje pentru procedee "curate" de fabricație;
- produse cu potențial poluant redus (combustibili cu conținut redus de sulf, benzină fără plumb, autovehicule cu emisii controlate catalitic etc.);
- valorificarea surselor regenerabile de energie și de materii prime cu formarea piețelor corespunzătoare.

1.3. Abordări precedente ale conceptului de dezvoltare durabilă pe plan național

În anul 1999, cu incidență asupra dezvoltării durabile s-au înregistrat deja următoarele evenimente:

- apariția lucrării "Strategia națională pentru dezvoltare durabilă" /1/ care, pentru industrie, prevede ca obiectiv "ameliorarea competitivității și realizarea, pe această bază, a unei creșteri economice stabile și de durată, în consonanță deplină cu protecția mediului".

Direcțiile de acțiune pentru atingerea acestui obiectiv sunt astfel formulate:

- realizarea unei macrostructuri industriale care să țină seama de sectoarele strategice, de interes național, din industria extractivă și prelucrătoare;
- restructurarea intersectorială;
- alinierea la standardele europene și internaționale;
- dezvoltarea potențialului propriu de cercetare-dezvoltare;
- accelerarea procesului de privatizare;
- creșterea performanțelor manageriale;
- dezvoltarea serviciilor pentru producție;

- creșterea potențialului concurențial prin promovarea concentrării industriale și industrial-financiare;
- asigurarea calității mediului în condițiile creșterii economice din industrie;
- la nivelul Guvernului, s-a creat o comisie din care fac parte reprezentanți ai Executivului, ai patronatului, ai sindicatelor, ai partidelor politice parlamentare, ai comunităților științifice și ai organizațiilor ne-guvernamentale pentru a întocmi o strategie a dezvoltării economico-sociale a României, în accepțiunea dezvoltării durabile;
- la nivelul Președinției, se urmărește, de asemenea, elaborarea unei strategii naționale de dezvoltare durabilă.

În perioada 1990-1998, în sprijinul promovării conceptului de dezvoltare durabilă, se menționează:

1. Lucrările Institutului de Economie a Industriei /5,12,13,14/ au preconizat posibilitatea aplicării în practica industrială a unor componente ale conceptului de dezvoltare durabilă, chiar în perioada de tranziție. Se propune:

- respectarea cadrului legislativ existent, privitor la protecția mediului;
- punerea în funcțiune a instalațiilor de depoluare existente în cvasitotalitatea întreprinderilor industriale;
- valorificarea deșeurilor, formarea unei piețe a deșeurilor și obținerea de profit (și creare de locuri de muncă) ca urmare a unei gestiuni corecte, moderne a deșeurilor;
- începerea procesului de reconstrucție ecologică a situurilor poluate;
- reconsiderarea întreprinderilor cu profil biotehnologic;
- orientarea industriei constructoare de mașini și către asimilarea în fabricație a echipamentelor ce interesează protecția mediului;
- însușirea și aplicarea metodelor moderne de management ecologic (ISO 14000, de exemplu).

2. Institutul de Economie Națională /15, 16/ a explicitat principiile, criteriile, obiectivele dezvoltării durabile la situația României;

3. Legea protecției mediului apare noțiunea de dezvoltare durabilă (Legea nr. 137/1995);

Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului a elaborat mai multe variante ale unei strategii de protecție a mediului /9/. Cu privire la dezvoltarea durabilă se menționează că aceasta "înseamnă în plan material menținerea posibilităților și condițiilor de viață pentru generațiile viitoare, în special a resurselor naturale regenerabile cel puțin la nivelul celor existente pentru generația actuală, precum și redresarea factorilor de mediu afectați de poluare". Conform definiției din Raportul Brundtland, dezvoltarea durabilă implică faptul că volumul total al capitalului, format din capitalul fizic, capitalul uman și capitalul natural, rămâne constant sau crește în timp.

Societatea civilă a realizat lucrări de anvergură pe tema dezvoltării durabile precum: "Plan comun de acțiune", "România -2020" etc. În această ultimă lucrare /18/ se completează conceptul de dezvoltare durabilă cu cel de spațiu ecologic european și se insistă pe modificarea modelelor de producție și consum pentru a proteja mediul înconjurător, pentru a conserva resursele naturale și a conferi durabilitate proceselor economice.

Fără a epuiza literatura de specialitate (bogată, de altfel), referitoare la dezvoltarea durabilă (a se reaminti numai Revista de ecologie industrială, Revista protecției mediului, Terra XXI, Inventica, Economistul etc.), se poate ușor observa că dezvoltarea durabilă a economiei românești este relativ bine cunoscută /19, 20/, regăsită în legislație, formulată ca propuneri de strategii politice și planuri naționale.

În ceea ce privește industria, apreciem, totuși, că fără să fi fost omisă din lucrările menționate, dezvoltarea durabilă a acesteia, presupune o abordare specifică, mai detaliată, ținând seama de problematica și exigențele pe care aplicarea acestui concept le incumbă.

1.4. Relația resurse naturale - dezvoltare industrială durabilă

Consumul de resurse naturale în industriile statelor avansate este unanim apreciat drept enorm. Astfel, se consumă, în medie pe persoană, tone de materii prime, din care trebuie extrase, procesate și, în final, depozitate deșeurile, ceea ce afectează zestrea naturală a fiecărui stat și, în același timp, mediul ambiant. Studii detaliate arată că, în țările industrializate ca Germania, Japonia, Olanda și SUA, volumul total de resurse naturale se ridică la valori cuprinse între 45 și 85 tone de materiale pe persoană.

Acest aspect devine tot mai preocupant deoarece procesul de industrializare se extinde rapid și în alte economii naționale și se pare că va deține un rol foarte important în creșterea economiei mondiale, de 4-5 ori, după cum este prevăzut pentru perioada următorilor 50 de ani. În ce măsură această creștere economică, respectiv industrială, este și durabilă rămâne o întrebare serioasă, deoarece experții estimează că producția material-intensivă din țările avansate nu poate să se desfășoare în aceleași condiții, sensul fiind de accentuare a fenomenului de epuizare a resurselor celorlalte state și de deteriorare gravă a ambiantului.

În Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă în România se apreciază că, deși nu constituie un criteriu limitativ pentru dezvoltarea industrială, potențialul natural de resurse industriali-zabile constituie un factor de avantaj comparativ, care trebuie luat în considerare în evaluarea structurii dezirabile a industriei și a creșterii economice durabile.

În opinia noastră, acest aspect ar trebui analizat cu mai multă atenție, date fiind diferitele procese, uneori chiar crize, ce se resimt în ultimii ani în economia mondială, datorate multiplelor diferențieri politice, economice și

sociale, precum și de mărime și potențial (teritorii, populație). În plus, România este dezavantajată și de lipsa unei concepții globale, de ansamblu, care să integreze politica de dezvoltare și conservare a potențialului de resurse naturale în cadrul politicilor sectoriale și macroeconomice.

Critici, la adresa consumului masiv de resurse naturale, se fac tot mai des auzite și în țările dezvoltate. Astfel, s-a constatat că acest tip de producție solicită extracția și prelucrarea de cantități importante de materii prime, dar care nu ajung să fie utilizate pentru obținerea produsului final. De exemplu, în Japonia, pentru fabricarea de automobile și alte produse metal-intensive, se extrag și se prelucerează anual echivalentul a aproximativ 14 tone de minereuri pe locuitor. În Germania, anual, producerea de energie necesită extracția a 29 tone de cărbuni, în afară de combustibilul în sine. În SUA, creșterea industriei alimentare a condus la suprasolicitarea solului, astfel că prin hrănirea unei singure persoane rezidente în SUA se produce o eroziune a 15 tone de sol.

În acest mod, s-au constatat anumite fluxuri materiale ascunse, din domeniul minier, al eroziunii solurilor și alte surse, care reprezintă, în total, aproximativ 75% din consumul global de materiale al țărilor industrializate. Aceste cantități scapă evidenței contabile deoarece ele nu intră în economie ca mărfuri cumpărate sau vândute și, deci, nu sunt cuprinse în produsul intern brut național. Fluxurile materiale ascunse, cum sunt solul și rocile, piețele, chiar dacă nu sunt toxice sau dăunătoare ambientului, sunt foarte importante atât sub forma pierderii de avuție națională, cât și de afectare a mediului.

Este semnificativ faptul că impactul acestor fluxuri ascunse, inclusiv poluarea apelor și deteriorarea peisajului, sunt resimțite departe de economiile care beneficiază de pe urma lor, deoarece multe țări industrializate importă cantități importante de materii prime. De exemplu, mai mult de 70% din materialele care străbat economia olandeză nu ating niciodată solul olandez. În această categorie sunt cuprinse apele uzate și alte deșeuri miniere, solul erodat, deșeuri din sectorul de exploatare a lemnului, pământ și roci excavate în procesul de extracție de materii prime utilizate în obținerea întregii game de produse industriale.

Aceste probleme preocupă întreaga comunitate internațională, atât sub aspectul economiei globale, cât și al deteriorării mediului, deoarece beneficiile și costurile acestui mod de producție industrială nu sunt împărțite echitabil.

Un alt produs industrial, hârtia, și-a triplat consumul în ultimii treizeci ani și se preconizează să se majoreze cu încă 50% până în anul 2010. Cu toate că, inițial, se credea că expansiunea industriei computerelor și a altor echipamente electronice va duce la reducerea consumului de hârtie, s-a constatat o solicitare crescândă de hârtie din partea acestor industrii. Se estimează că numai computerele personale consumă 115 miliarde foi de hârtie pe an în întreaga lume. Pe ansamblu, comunitățile totalizează mai puțin de jumătate din consumul de hârtie, iar cea mai mare pondere o are industria de ambalaje. De aceea, în multe țări vestice, consumul mare de hârtie a început

să fie văzut cu un ochi critic și considerat supraconsum și o risipă a societății moderne.

În țările în curs de dezvoltare, consumul de hârtie crește destul de rapid - cu mai mult de 7% pe an, între anii 1980 și 1994 - dar consumul mediu pe locuitor este, totuși, redus, cifra de 30-40 kg de hârtie pe locuitor/an fiind considerată nivelul minim necesar pentru acoperirea necesarului de bază pentru comunicații și tipărituri. În țările industrializate, consumul este mult mai mare: de 333 kg pe locuitor pe an în SUA și de 160 kg în Europa de Vest.

În România, crearea și dezvoltarea unei industrii durabile presupune menținerea patrimoniului natural de resurse naturale la standarde corespunzătoare, atât prin eliminarea degradărilor provenite de propria-i activitate, cât și prin acționare, ca factor de reducere și anulare a efectelor dăunătoare produse de alte activități economice.

Resurse minerale și energetice

În țara noastră, au fost identificate și conturate resurse geologice la peste 120 substanțe ce pot constitui obiectul activității industriale. După volumul rezervelor existente și de perspectivă, acestea pot fi grupate pe mai multe categorii.

Rezerve ce pot asigura timp îndelungat activitatea industrială, dacă cere- rile pieței și evoluția tehnologiilor de extracție și prelucrare vor permite valorificarea la prețuri competitive, în contextul respectării riguroase a protecției mediului. În această categorie pot fi încadrate rezervele de cărbune energetic, minereuri cuprifere, de plumb, zinc și molibden; sau calcar, ape minerale, unele materiale pentru industria sticlei, a ceramicii și a materialelor de construcții.

Conținutul redus de substanțe utile ale minereurilor neferoase, cheltuielile ridicate pentru protecția mediului, atât la extracție cât și la prelucrare, precum și puterea calorică redusă a cărbunilor energetici, reprezintă dezavantaje care, cel puțin pe termen scurt și mediu, vor duce la restrângerea sau cel mult la menținerea actualului nivel de producție în sectoarele respective (metalurgia neferoasă și termoelectrica pe cărbune).

Rezerve care nu se pot asigura decât pe termen limitat (circa 30 ani), producții apropiate de cele actuale, așa cum este cazul petrolului și al gazelor naturale. Având în vedere că, pentru acoperirea consumului industrial și energetic (inclusiv pentru populație) se apelează și în prezent la import, iar România dispune de o rețea de transport și depozitare (care se dezvoltă și se modernizează), precum și de capacități importante de prelucrare primară și secundară, rezultă că majorarea, la nevoie, a cantităților importate este fezabilă, atât din sursele tradiționale, cât mai ales din zona Mării Caspice. Racordarea la rețeaua vest-europeană de transport a gazelor naturale poate asigura diversificarea surselor de aprovizionare și creșterea siguranței livrărilor.

Strategia de consum în industrie a resurselor totale de țiței și gaze naturale trebuie să urmărească utilizarea cu prioritate, în industria chimică și petrochimică, a resurselor indigene, care sunt superioare calitativ celor din import.

Rezerve care satisfac în mică măsură necesarul industrial, atât în prezent cât și în perspectivă, cum sunt minereurile feroase, cărbunele cocsificabil, bauxita și baritina, la care importurile depășesc 90% din necesar.

Rezerve care prezintă interes pentru industrie, dar care se valorifică în mică măsură sau deloc, datorită nerezolvării unor probleme tehnice sau tehnologice, care să le facă reutilizabile. În această situație sunt minereurile de uraniu, nisipurile de titan și zirconiu, apele geotermale, distenul etc.

Pentru industrie, ca principal utilizator de energie este important faptul că România depinde în proporție de 36% de importul acestor resurse. Dependența ridicată de importurile de țiței, gaze naturale și produse petroliere (reprezentând peste 80% din total importuri) în 1998, subliniază necesitatea diversificării surselor, mai ales în privința gazelor naturale. În prezent, depindem de un singur furnizor de gaze naturale: și anume, de Federația Rusă, ceea ce este, nerecomandabil, din punct de vedere strategic și economic (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1 Producția de resurse de energie primară a României, 1998

mii tcc.

Cărbune net	7229,8
Țitei	8719,8
Gaze naturale utilizabile	16184,5
Energie hidroelectrică și nuclearo-electrică	2974,7

Sursa: Anuarul statistic al României, 1998.

Industria reprezintă cel mai mare consumator de energie (cu o pondere de peste 60% din total), cu toate că în ultima perioadă consumul industrial a scăzut continuu, ca urmare a recesiunii economice și a punerii în aplicare a unor programe de restructurare.

Dezvoltarea durabilă a industriei presupune și creșterea eficienței la consumatori prin:

- promovarea tehnologiilor electrice, acolo unde se dovedește economic (tehnologii de încălzire, de uscare, pentru acționări electrice etc.);
- utilizarea pompelor de căldură (deci, utilizarea resurselor energetice secundare);
- extinderea automatizării și a monitorizării proceselor.

De asemenea, se preconizează promovarea de reglementări și standarde, care pot asigura eliminarea de pe piață a echipamentelor și a tehnologiilor ineficiente. În principal, acestea se referă la:

- standardizarea aparatelor electrocasnice;
- standardizarea unor procese utilizatoare de energie;

- norme energetice pentru clădiri.

Resurse hidroenergetice

Potențialul hidroenergetic, tehnic amenajabil, este utilizabil în prezent în proporție de cca. 40% și a asigurat în ultimii ani peste o treime din producția de energie electrică.

Finalizarea lucrărilor de investiții în curs de execuție ar putea majora cu 20% producția de energie hidroelectrică, putând ajunge la 19500 Gwh/an, în condițiile unei hidraulicități normale.

- asigurarea de noi surse de apă, în special de lacuri de acumulare cu folosință complexă în zonele deficitare;
- utilizarea resurselor de apă subterană de adâncime, cu precădere, pentru alimentarea cu apă a satelor și orașelor;
- realizarea unor sisteme separate de alimentare cu apă pentru industrie și pentru populație, în vederea reducerii costurilor de potabilizare a apei;
- economisirea apei și reducerea pierderilor din rețelele de distribuție a apei din orașe, unități economice și locuințe.

Îmbunătățirea calității resurselor de apă, prin:

- introducerea de tehnologii curate - nepoluante în cadrul procesului de re tehnologizare a proceselor de producție;
- realizarea de noi stații de epurare, în paralel cu modernizarea celor existente, în scopul reducerii poluării apelor de suprafață și subterane;
- crearea de rezervații hidrologice și hidrogeologice în vederea protejării unor bazine și acvifere vulnerabile;
- adoptarea unui sistem eficient de instrumente economice (prețuri, tarife, penalități, oameni, sancțiuni etc.) și introducerea de bonificații pentru utilizatorii care demonstrează o preocupare constantă în domeniul protecției calității apelor;
- prevenirea, limitarea și diminuarea efectelor poluărilor accidentale.

Resurse vegetale și animale

În acest domeniu, România dispune de un potențial important și diversificat care, printr-o politică economică adecvată față de agricultură, pomicultură și zootehnie, poate duce la creșterea substanțială a producțiilor anuale, cu impact favorabil asupra următoarelor subramuri ale industriei:

- industria alimentară, a băuturilor și tutunului (preparate și conserve din carne și pește, brânzeturi, unt, margarina, ulei, produse de panificație, zahăr și produse zaharoase, conserve din legume și fructe, vin, alcooluri etilice de fermentație, bere, produse din tutun etc.);

Având în vedere avantajele evidente ale hidroenergiei, din punct de vedere al dezvoltării durabile (resursă regenerabilă și nepoluantă), precum și

celelalte utilizări și facilități potențiale ale amenajărilor hidroenergetice (alimentarea cu apă a localităților rurale și urbane, regularizarea unor cursuri de apă pentru reducerea efectelor inundațiilor, amenajări turistice și sportive), este necesară și oportună reconsiderarea politicii de investiții în acest domeniu.

Acțiunile de dezvoltare și gospodărire durabilă a resurselor de apă presupun respectarea unor principii fundamentale:

- principiul bazinal - resursele de apă se formează și se gospodăresc pe bazine hidrografice, prin integrarea tuturor utilizatorilor de apă și printr-o abordare globală, care să îmbine aspectele sociale și de dezvoltare economică cu protecția ecosistemelor naturale;
- principiul solidarității - toți factorii responsabili implicați (statul, comunitățile locale, utilizatorii ș.a.) sunt chemați să-și conjuge eforturile în acțiunea de dezvoltare și gospodărire durabilă a apelor;
- principiul managementului unitar cantitate-calitate, soluțiile tehnico-economice trebuie să rezulte din îmbinarea armonioasă a ambelor laturi menționate;
- principiul "poluatorul plătește" - toate cheltuielile legate de deteriorarea mediului sunt suportate de cel care a provocat daunele ecologice;
- principiul economic "beneficiarul plătește" - apa, în calitatea sa de bun economic, trebuie exploatată eficient și echitabil, asigurându-se, în același timp, conservarea și protecția resurselor de apă.

La nivel național, managementul integrat presupune, pe lângă reconstrucția ecologică a râurilor și reducerea riscului producerii unor inundații, întreprinderea de acțiuni concertate vizând următoarele obiective importante, cum sunt:

Asigurarea alimentării continue cu apă, în special, a populației, prin:

- industria textilă și a confecțiilor din textile (fire, țesături și confecții) din lână, în, cânepă și mătase sau în combinație cu fibre artificiale și sintetice);
- industria de pielărie, încălțăminte și a confecțiilor din blănuri și piele (din piei de ovine, bovine, porcine, blănuri de animale de crescătorie și vânat);
- industria medicamentelor (valorificarea plantelor medicinale și a unor extrase din organe animale).

România dispune de un fond funciar total de 23,8 milioane ha, cu o suprafață de teren agricol de 14,8 milioane ha. Deficiențele Legii fondului funciar nr. 18/1991 și, mai ales, modalitatea cu totul necorespunzătoare de aplicare a acesteia, au dus la fărâmițarea excesivă a terenurilor agricole.

Zootehnia contribuie cu circa 46% la valoarea producției agricole totale, în condițiile în care evoluția efectelor de animale a fost accentuat

descrescătoare la toate speciile, în anul 1998, efectivele de animale ajungând la aproximativ jumătate față de anul 1989.

Pentru redresarea situației în agricultură, astfel încât să devină un sector viabil care să asigure materii prime corespunzătoare susținerii diverselor industrii românești, măsurile de dezvoltare durabilă a acestei ramuri a economiei naționale vizează următoarele:

- pe termen scurt - stimularea fiscală și prin alte mijloace specifice, a micilor exploatații agricole bazate pe producție de subsistență, cu realizarea unor disponibilități pentru piața internă mai substanțiale;
- pe termen mediu - realizarea pe scară largă de exploatații familiale rentabile;
- pe termen lung - preponderența exploatațiilor agricole familiale și manageriale moderne, producătoare de produse agricole competitive.

Crearea acestor sisteme și structuri viabile de omogenizare, producție și gestionare trebuie însoțită și de ajustarea structurală corespunzătoare cerințelor unei industrii moderne, alături de asigurarea necesarului de hrană al populației. De asemenea, trebuie să se acționeze în direcția relansării și dezvoltării ramurilor industriale autohtone pentru industrie pentru înzestrarea tehnică și tehnologică a agriculturii ca și prin ajustarea echitabilă a raportului de prețuri industrie-agricultură. În domeniul cercetare-dezvoltare, este necesar să se promoveze strategiile de reorganizare și funcționare a unităților din agricultură și industrie alimentară, ca și a celorlalte industrii beneficiare, care să colaboreze interdisciplinar permanent.

Reducerea intensității materiale și energetice, recuperarea și reintroducerea în circuitul productiv a deșeurilor și materialelor reciclabile

În economiile avansate se acționează, în prezent, în direcția reducerii volumului fluxurilor materiale ascunse, care precedă procesele industriale. De asemenea, se acordă o importanță majoră reciclării, în ideea că metalul reciclat nu numai că înlocuiește o cantitate apreciabilă de minereu extras, dar evită poluarea prin apele uzate și alte deșeuri provenite din activitățile de extracție ca și poluarea din procesul de prelucrare a acestor minereuri.

Pe de altă parte, există și resurse nereciclabile, cum sunt, de exemplu, cărbunii și petrolul, iar acestea, împreună cu fluxurile ascunse pe care le implică reprezintă o pondere importantă în totalul materialelor folosite, pe plan mondial, de exemplu între 26% și 46% în țările industrializate.

În general, se fac eforturi pentru reducerea material - și energointensității, dar nu s-au obținut, încă, rezultate satisfăcătoare. Astfel, în prezent, pentru obținerea unui venit de 100 dolari SUA este necesar un consum de 300 kg de resurse naturale, inclusiv fluxuri materiale ascunse. Referitor la acest

aspect, țările membre OCDE și-au propus să reducă acest consum la 10, până la 30 kg resurse naturale pe 100 dolari SUA, pe termen mediu și lung. Spre deosebire de tendințele din alte sectoare industriale, consumul de hârtie nu arată semne de decuplare față de creșterea economică. Astfel, pe plan mondial, consumul de hârtie a crescut de 20 de ori în acest secol și s-a triplat în ultimele decenii.

Eforturile de economisire a acestui material s-au concretizat în rate de recuperare la 23% până la 37%, între anii 1970 și 1994.

În domeniul energiei, potențialul de economisire în țările UE a fost estimat la 30%, în contextul unor consumuri specifice cu 10-50% mai mici decât cele existente în diferite activități din industria noastră.

Situația este asemănătoare și la consumurile specifice de materii prime și materiale pe unitatea de valoare adăugată. Această rezervă, care nu este pusă încă în valoare, ar putea contribui, prin optimizarea macrostructurii, alături de reciclarea materialelor recuperabile, la asigurarea unei părți considerabile din resursele materiale necesare creșterii economice în următorii 15-20 ani.

Randamentul de producere a energiei electrice în termocentralele românești se situează în jurul valorii de 33%, sub valorile curente pe plan internațional pentru centrale cu cărbune (de exemplu, 38% în Marea Britanie). Performanțele scăzute realizate de CONEL se datorează, în principal, vârstei instalațiilor, calității scăzute a combustibililor folosiți și a activităților de întreținere și reparații, precum și scăderii consumului de energie electrică și termică.

Resurse forestiere

Industria mobilei, celulozei și a semifabricatelor pentru diferite utilizări (cherestea, plăci aglomerate și fibrolemnoase, placaje, furnire, uși și ferestre, împletituri din lemn etc.) se bazează, în principal, pe exploatarea pădurilor țării (tabelul nr. 2).

Fondul forestier ocupă 6,37 milioane ha, respectiv 26,7% din suprafața țării, din care 623 milioane ha sunt acoperite cu păduri. În prezent, majoritatea pădurilor aparțin statului, în proprietate privată fiind doar 336 mii ha, dar este în curs de realizare procesul de retrocedare a altor păduri către foștii proprietari.

Volumul lemnos pe picior este estimat la 1,37 miliarde mc, cu o medie a creșterii curente de 5,6 mc/an/ha și un volum mediu la hectar de 215 mc, ceea ce reflectă o politică forestieră nesustenabilă, România înregistrând un regres față de alte țări europene.

Tabelul nr. 2 Indicatori ai resurselor forestiere ale României, 1998

Indicatori	Cantități
Suprafața fondului forestier:	6,37 mil.ha
Păduri	
din care:	
- foioase	70%
- rășinoase	30%
Păduri cu funcții speciale	peste 50%
Fond lemnos pe picior - la hectar	Peste 1370 mil.mc 215 mc
Creșterea curentă	5,6 mc/an
Posibilitatea pădurilor	16,7 mil.mc/an
Densitatea rețelei de drumuri forestiere	6,2 m/ha
Biodiversitatea specifică	peste 12000 specii

Sursa: Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului.

Alți indicatori prezentați în tabel relevă un potențial economic relativ redus al pierderilor, o accesibilitate restrânsă a fondului forestier dar totodată arată și faptul că, prin funcțiile de protecție, pădurile au un puternic efect antientropic și oferă un potențial cinegetic bogat și diversificat.

Cu toate eforturile depuse, trebuie făcută observația că, pe ansamblu, pădurile României prezintă o situație preocupantă datorită următoarelor considerente:

- reducerea sub limita critică a suprafeței pădurilor, de la 80-85%, cât a fost procentul de împădurire natural, la 26,7%, în prezent și cu mari diferențieri pe zone;
- scăderea drastică a biodiversității pădurilor, îndeosebi a, numărului de tipuri de ecosisteme;
- epuizarea resurselor forestiere exploatabile ca urmare a exploatărilor extensive, când în multe bazine forestiere s-a recoltat de 3-10 ori mai mult decât capacitatea de producție a pădurilor;
- agravarea stării de sănătate a pădurilor în ultimii 10 ani, din cauza secetelor, poluării, pășunatului, lucrărilor hidrotehnice și a altor cauze;
- dezechilibrarea ecologică a ecosistemelor forestiere, prin uniformizarea structurii lor compoziționale și verticale.

În plus, sub acțiunea hazardurilor naturale și ale schimbărilor climatice se conturează necesitatea unei silviculturi în condiții de risc. În paralel, se constată un regres silvicultural concretizat în reducerea volumului lucrărilor silvice.

Toate aceste aspecte au afectat cantitatea și calitatea recoltelor de lemn care au influențat corespunzător activitatea industriilor de prelucrare a lemnului, celulozei și hârtiei. Capacitățile mari, chiar supradimensionate, uneori, ale industriilor de prelucrare a lemnului nu au mai putut funcționa la parametrii optimi, producția de mobilă și semifabricate din lemn ca și celuloza și hârtia

fiind afectată și de calitatea buștenilor recoltați, cu diametre mai mici și specii care nu satisfăceau sortimentul cerințelor produselor superioare.

Trebuie menționat că industriile de produse de lemn, mobilă și hârtie au capacitatea de a realiza sortimente superioare datorită îndelungatei experiențe, ceea ce s-a dovedit și prin aprecierile unanime pe piața externă, mobila fiind folosită, în general, pentru redresarea balanței comerciale a țării. Deci, problema rezidă, în primul rând, în asigurarea unor resurse suficiente și adaptate cerințelor de calitate.

În acest sens, trebuie adoptate unele acțiuni strategice pentru gestionarea durabilă a pădurilor, cum sunt:

- asigurarea integrității fondului forestier național, în condițiile respectării formei de proprietate potrivit legislației;
- întregirea fondului forestier național, până la nivelul optim de 35% din teritoriul țării;
- reconstrucția ecologică a pădurilor deteriorate structural de factori naturali și antropici;
- menținerea volumului recoltelor anuale de lemn la nivelul posibilităților pădurilor (16-16,2 milioane mc/an în perioada 2000-2010 și 16,5-17,5 milioane mc. În perioada anilor 2010-2020). La aceste niveluri urmează să fie redimensionată și restructurată industria de prelucrare mecanică și chimică a lemnului, precum și exportul de produse lemnoase. Exportul de lemn brut sau cu grad redus de prelucrare este păgubitor pentru economia națională;
- dotarea fondului forestier cu drumuri în vederea accesibilizării celor 2 milioane ha de păduri denumite neaccesibile sub raport economic.

O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu gestionarea pădurilor retrocedate și a celor care se vor înapoia foștilor proprietari, persoane fizice și juridice. Fără o legislație adecvată și prevederi instituționale specifice și suport financiar din partea statului, această măsură va avea consecințe dramatice pentru echilibrul ecologic, pentru gestionarea durabilă a pădurilor României. Pentru multe păduri, cum sunt cele care îndeplinesc funcții ecologice, s-a propus acordarea de compensații bănești sau în natură în schimbul rămânerii acestor păduri în proprietatea statului. O altă situație constă în gestionarea pădurilor private pe bază de contract, de către ocoalele silvice ale statului sau prin ocoale private strict controlate de către stat.

Toate aceste aspecte susțin ideea necesității promovării unei silviculturi durabile: o silvicultură a lemnului de calitate superioară necesar dezvoltării eficiente a industriei lemnului.

Bibliografie

- Camera Internațională de Comerț, A doua conferință mondială pentru industrie și managementul mediului înconjurător, Rotterdam, 10-12 aprilie 1991 (în traducere).
- UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhagen, 14-18 oct. 1991.
- Industry and Sustainable Development, sesiunea a șasea, 20 aprilie-3 mai 1999;
- Earth Summit '92, Ed. U.N. Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 1992, p. 201-207.
- IEI, Dezvoltarea industrială durabilă a României în perspectiva integrării europene, capitolul dezvoltarea durabilă a industriei românești, 1998.
- Special Session of the General Assembly to Review and Appraise the Implementation of Agenda 21, New York, 23-27 iunie 1997.
- Goachim Spargenberg ș.a.: Towards a Set of Practice Interlinkage Indicators as a Compass on the Road Towards Sustainability, lucrare prezentată la SCOPE-Scientific Workshop on Indicators of Sustainable Development, Wuppertal, nov. 15-17, 1995.
- ONU, Economic Commission for Europe-Sustainable Industrial Development, New York, 1997.
- W. Wildenfeld, W. Wessels, L'Europe de A a Z: Guide de l'integration europeenne; Commission Europeenne, Bruxelles, 1997.
- Commission of the European Communities, Agenda 2000, Bruxelles, vol. II, p. 83-87, 1997.
- Academia Română, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Ed. Nova, București, 1999.
- Gh. Manea, Cerințele dezvoltării durabile și politicile de protecție a mediului în România, în: Mediul înconjurător, vol. III, 1995.
- Gh. Manea, Protecția mediului - șansă de supraviețuire a întreprinderilor industriale, Ed. OID/ICM, București, 1996.
- Gh. Manea, Ecodezvoltarea, studiu de caz, în: Revista de ecologie industrială nr. 5-6, 1993, ed. OID/ICM, București.
- Camelia Cămășoiu, Economia și sfidarea naturii, Ed. Economica, 1994.
- G. Georgescu, Reforma economică și dezvoltarea durabilă, Ed. Economică, 1995.
- MAPP, Strategia protecției mediului, București, 1996.
- Europa durabilă, orizont 2010 - studiu de caz, România, în: Supliment de economie teoretică și aplicată, nr. 37, 1996.
- Victor Platon, Protecția mediului și dezvoltarea economică, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997.
- Angheluță, Vădineanu, Dezvoltarea durabilă, ed. Universității, București, 1998.

Capitolul 2 - ELEMENTE TEORETICE DE MODELARE MATEMATICĂ UTILIZATE ÎN FORMALIZAREA DEZVOLTĂRII ECONOMICE DURABILE, CU APLICABILITATE LA DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ

2.1. Contextul problematic al demersului teoretic de modelare a dezvoltării durabile

Eroziunea solului, ploile acide, despăduririle, alcalinizarea solurilor, poluarea aerului și a apei, degradarea și poluarea zonelor de coastă și a plajelor, utilizarea tehnologiilor poluante, riscul nuclear, riscul depozitării deșeurilor, sunt realități contemporane ale crizei ambientale care impun realizarea unui model de dezvoltare economică bazat pe respectarea legilor naturii, ale mediului, ale echilibrului ecologic etc, așa-numitul model de ecodezvoltare.

Asigurarea echilibrului dintre creșterea economică și protecția mediului în vederea satisfacerii dezvoltării sociale prezente și de perspectivă reprezintă noul concept, în baza căruia guvernele multor țări își regândesc strategiile economice, concept numit dezvoltare durabilă, prezentat pentru prima dată în 1987 în raportul Brundtland "Our Common Future". Până să ajungă la conturarea acestui concept au mai fost nenumărate preocupări asupra problemelor mediului. Aceste probleme au fost generate nu atât de progresul tehnico-științific al dezvoltării, cât mai cu seamă de folosirea sa necorespunzătoare și, în special, din cauza utilizării unor modele neraționale de creștere economică, realizate în baza unor mecanisme societale deficiente, care nu au permis considerarea dimensiunii ecologice a creșterii economice și a dezvoltării.

Aceste deficiențe conceptuale au fost:

- *atribuirea* unei importanțe exagerate factorilor cantitativi cu acțiune imediată în evoluția avuției naționale materiale, cu minimalizarea factorilor calitativi, de durată, ai mediului înconjurător;
- *neglijarea* dezechilibrelor ecologice în contextul actual al societății omenești confruntate cu războaie, sărăcire, foamete, etc;
- *considerarea* separată a noțiunii de mediu față de noțiunea de dezvoltare fără a încerca măcar surprinderea interrelațiilor mai mult sau mai puțin armonizate.

Politica economică, elaborată în viziunea concepției unificatoare și generalizatoare de ecodezvoltare, conține, organic, în toate actele decizionale, la toate nivelurile, criteriul ecologic, dezvoltarea durabilă.

În 1992, Conferința ONU, privind mediul înconjurător și dezvoltarea, a adoptat 5 documente privind ecodezvoltarea în vederea depistării celor mai convenabile soluții care să stopeze criza ambientală. Aceste documente sunt:

- Convenția cadru privind schimbările climatice;

- Convenția privind diversitatea biologică;
- Declarația asupra mediului și dezvoltării;
- Agenda XXI asupra dezvoltării durabile în secolul XXI;
- Declarația de principii asupra gestiunii, conservării și exploatării ecologic-viabile a pădurilor.

Respectarea prevederilor acestor documente permite ca dezvoltarea economică să aibă loc în cadrul unor ecosisteme în care criteriile economice să fie corelate cu cerințele echilibrului ecologic.

Acum, resursele naturale au o valoare și un preț, iar costul real al producției trebuie, ca pe lângă investiții, capital, cheltuieli de exploatare să cuprindă și cheltuieli de prevenire sau neutralizare a efectelor nocive ale producției. Aceste costuri sociale aferente poluării trebuie suportate de producătorii lor, nu de către societate.

În întreaga lume, firmele încearcă să traducă în termeni operaționali, conceptul de dezvoltare durabilă prin înțelegerea modificărilor ce trebuie făcute procedurilor și practicilor tehnologice utilizate până acum, calculând investițiile enorme pe care urmează să le efectueze în cursul deceniului următor. Se estimează, că nivelul acestora, va ajunge la 445 miliarde USD în anul 2000 (IFAC 1994, On a Decision Support System for Emergency Management at the Macroeconomic Level).

2.2. Câteva clarificări conceptuale privind "capitalul", fie el natural, fie economic

Deoarece, în cadrul lucrării de față, va fi utilizată sintagma capital natural, apreciem ca fiind necesare câteva precizări asupra modului de interpretare a acestui concept în demersul științific întreprins de autori. Foarte la modă, mai ales în ultimul deceniu, sintagma în cauză, își găsește o utilizare frecventă în diverse domenii științifice, de la științele naturii și matematică până la informatică și economie.

Evident, accepțiunile date acestui concept, în fiecare dintre ariile de utilizare, nu se suprapun perfect. Pare că, fiecare definiție a calculat într-o măsură mai mare sau mai mică, definiția specifică științelor biologice încercând s-o adapteze, pe cât posibil, cerințelor specificului propriu al domeniului de studiu. Este ceea ce probabil, va face și colectivul elaborator al prezentei lucrări pe parcursul viitoarelor etape de cercetare din anii 2000 și 2001.

Cu siguranță demersul acesta va fi destul de dificil și chiar îndrăzneț, dacă ținem seama că cercetarea abordează un domeniu de graniță între economic, mediu natural și matematică. Din acest motiv nu ne propunem să realizăm toate clarificările necesare în lucrarea de față, ci să evidențiem doar unele deschideri și interpretări posibile și să le marcăm pe acelea care par cele mai potrivite abordări economico-matematice ale fenomenului dezvoltării industriale durabile, care ne va preocupa în continuare.

Imaginea ecologică a dezvoltării durabile se concentrează pe **stabilitatea sistemelor biologic și fizic**. De o importanță aparte este viabilitatea subsistemelor care sunt critice din punct de vedere al stabilității globale în raport cu toate ecosistemele. Protecția diversității biologice este cheia acestui aspect. Mai mult *sistemele naturale, capitalul natural pot fi interpretate ca incluzând atât toate aspectele biosferei cât și mediul înconjurător creat de om, adică orașele*. Accentul se pune pe conservarea elasticității și abilitatea dinamică a unor asemenea sisteme de a se adapta la schimbări, în detrimentul conservării unor stări "ideale" statice (de echilibru). [(Sursa: "Environmental economics and Sustainable Development", Biblioteca ONU]

Menționăm, de la început, existența și recunoașterea în literatura de specialitate a două concepte distincte și. anume: "durabilitate ecologică" și "durabilitate economică"

Comparând aceste două concepte evidențiem faptul că ar trebui să fie mai relevantă examinarea mentenanței **setului de oportunități**, ca fiind opusul conservării **valorilor fundamentale**. Aceasta se datorează faptului că preferințele și tehnologia nu sunt menținute constante de-a lungul generațiilor, astfel că păstrarea unei valori constante a bunurilor de bază poate fi redundantă.

Concentrându-ne asupra dimensiunii setului de oportunități, importanța conservării biodiversității devine mai pregnantă, atât în termeni economici cât și cei ecologici ai abordării durabilității. Conservarea biodiversității permite sistemului să conserve energia protejându-l de șocurile externe la fel cum conservarea stocului de capital protejează consumarea bunurilor. Diferența dintre cele 2 concepte constă în consecințele **pierderii** elasticității ecologice. După Hick, societatea, care își consumă capitalul fix fără a-l înlocui nu este durabilă. Utilizând o abordare ecologică pierderea elasticității implică o reducere a organizării proprii a sistemului, dar nu neapărat pierderea productivității. Aceasta depinde într-o anumită măsură de capacitatea societății umane de a se adapta și a continua să funcționeze în condiții de șocuri și stres. Legătura între durabilitatea socioculturală și cea ecologică este astfel demonstrată prin similaritatea organizatorică între societățile umane și sistemele ecologice.

Așa cum se arată în figura următoare, o punere convenabilă a problemelor recunoaște problemele de mediu legate de:

- (1) preocupările globale și transnaționale (de exemplu: modificările climatice, subțierea stratului de ozon);
- (2) habitatul natural (de exemplu păduri și alte ecosisteme);
- (3) solul (de exemplu agricultura);
- (4) resursele de apă (albiile râurilor, acvifere, torențele de apă din munți, care antrenează solul) și
- (5) zonele urban industriale (orașe mari, hale mari).

Chiar dacă cele două concepte menționate - "durabilitate ecologică" și "durabilitate economică" se intersectează punctual sau sectorial, ele rămân

principial diferite și, evident, pentru cercetarea automată în cadrul prezentului program, centrul de interes al studiului se va deplasa, logic, către cel de-al doilea concept menționat.

Apare astfel, relativ clar, cel puțin în concepția autorilor, că interpretarea de mai sus, dată "capitalului natural" poate fi asociată, prin excelență, conceptului de "**durabilitate ecologică**".

Mediul înconjurător

Preocupările globale și transnaționale	EVALUAREA CONDIȚIILOR DE MEDIU IMPACTURILE FIZICE, BIOLOGICE SI SOCIALE
Habitatul natural	
Solul	
Apa	
Zonele industrial-urbane și aerul	

Se pune însă problema definirii ariei de cuprindere a aceluiași "capital natural", când accentul cade pe "durabilitatea economică" astfel încât sintagma în cauză să capete valențe de operabilitate. Așa cum era de așteptat pentru demersul nostru, accentuarea caracterului de operabilitate a conceptului de "capital natural", presupune, restrângerea ariei lui de cuprindere la elementele în **dependență directă** cu activitatea economică și, în special industrială urmând ca, numai în măsura existenței unui impact major asupra dezvoltării durabile, să fie luate în considerare și elementele cu grade de dependență indirectă.

De asemenea, cu riscul de a ne atrage unele critici, apreciem necesară definirea economică a capitalului - ca factor de producție - (potrivit Dicționarului de economie, autor Niță Dobrotă) întrucât și acest concept va fi utilizat în viitor, în încercarea de modelare a termenului dezvoltării industriale durabile.

Capitalul (ca factor de producție) cuprinde bunurile rezultate din producție și care sunt folosite pentru producerea altor bunuri economice. În această calitate, el mai poartă denumirea de capital tehnic sau capital real, care se delimitează clar de noțiunile de capital bănesc sau de capital financiar; banii și activele financiare (acțiuni, obligațiuni etc.) nu sunt factori de producție, deoarece cu ajutorul lor nu pot fi produse, în mod direct, alte bunuri. Două particularități sunt importante în definirea capitalului ca factor de producție: a) capitalul este un factor derivat, rezultat din procese de producție anterioare, iar producerea lui presupune un anumit sacrificiu din moment ce resursele economice limitate sunt folosite la producerea de bunuri de capital în locul pro-

ducerii de bunuri de consum, care satisfac nemijlocit și imediat trebuințele umane; b) producerea și folosirea bunurilor de capital în activitatea economică mărește productivitatea celorlalți factori de producție (munca și pământul); acest spor de productivitate (de eficiență a producției, în general) constituie răsplata sacrificiului făcut în producerea și folosirea bunurilor de capital. După modul în care participă la activitatea economică, după modul în care se consumă și se înlocuiesc, componentele capitalului (real)* se clasifică în capitalul fix** și capitalul circulant***, elementele de definire a acestora și de interpretare, în contextul prezentei cercetări, fiind evidențiate mai jos.

***Capitalul real** (capital tehnic, bunuri-capital, mijloace de producție) = capitalul existent în economia reală care rezultă dintr-un proces de producție anterior și servește la producerea altor bunuri economice destinate vânzării. Capitalul real este dobândit de agenții economici prin tranzacții efectuate pe piețele specializate de bunuri de producție, în timp ce capitalul lichid și cel fictiv sunt obiect de tranzacție pe piețele financiare. Capitalul real cuprinde o mare varietate de bunuri reproductibile. După modul cum participă la procesul de producție și după felul în care se consumă și se înlocuiesc componentele sale, capitalul real se grupează în capital fix și capitalul circulant.

****Capitalul fix** = parte a capitalului real formată din bunuri durabile care participă la mai multe cicluri de producție, se consumă (depreciază) treptat și se înlocuiesc după mai mulți ani de utilizare. În componența capitalului financiar intră: clădiri și construcții speciale, agregate și utilaje energetice, mașini-unelte, utilaje și instalații de lucru, calculatoare și roboți industriali, aparate și dispozitive de măsurare, control și reglare, mijloace de transport, animale de tracțiune, plantații, brevete, software, alte componente ce țin de progresul tehnico-științific contemporan etc. Capitalul fix se distinge prin caracterul limitativ (restrictiv) al posibilităților sale de trecere de la un fel de utilizare productivă la altul, rigiditatea utilizării lui fiind cu atât mai mare cu cât bunul respectiv este mai specializat. Datorită progresului științific și intensificării producției, volumul capitalului fix se mărește și se produc modificări în structura sa; crește ponderea utilajelor și a echipamentului tehnic din noile generații a componentelor informatice și scade ponderea construcțiilor și a clădirilor. Aceasta conduce la creșterea vitezei, de rotație a capitalului fix și la tendința de reducere a mărimii capitalului fix utilizat la o unitate de producție. Ca tendință crește ponderea capitalului fix activ (care participă și acționează direct asupra capitalului circulant) și scade ponderea capitalului fix pasiv (cel care este o premisă, condiție necesară desfășurării normale a activității economice). Pe parcursul utilizării, capitalul fix înregistrează un proces de depreciere, care, având un caracter progresiv și cumulativ, duce inevitabil, în timp, la scoaterea din funcțiune a bunurilor de capital fix și înlocuirea lor. Deprecierea și înlocuirea capitalului fix se datorează atât uzurii fizice, cât și uzurii morale a acestuia.

*****Capitalul circulant** = parte a capitalului real formată din bunuri care participă la un singur ciclu de producție, consumându-se în întregime în decur-

sul acestuia și care trebuie înlocuite cu fiecare nou ciclu. Capitalul circulant cuprinde: materii prime, materiale de bază și auxiliare, energie, combustibili, semifabricate, producția neterminată, semințe, furaje, alte materiale consumabile. Trăsătura specifică a bunurilor care formează capitalul circulant o constituie faptul că ele se află sub forma stocurilor materiale destinate și pregătite să fie consumate la prima lor utilizare și care trebuie reconstituite cu fiecare nou ciclu de producție. De aceea, ele fac parte din categoria activelor circulante și sunt finanțate, de regulă, din resursele curente sau pe termen scurt ale întreprinderii.

2.3. Elemente teoretice de modelare matematică a dezvoltării industriale durabile

Școala engleză (Proops 1994) de modelare a dezvoltării durabile și școala americană (Horwart 1990) au propus nenumărate tipuri de modele de dezvoltare durabilă, din care reprezentativ îl considerăm pe cel prezentat mai jos.

Pentru ca fluxul de venit care generează bunăstarea să fie durabil, stocul de capital k trebuie să fie constant sau crescător în timp și să includă:

$$k = k_p + k_u + k_N$$

unde: k_p - capital produs; k_u - capital uman; k_N - capital natural (pădure, sol, apă, petrol, straturi de ozon, cicluri biogeochimice etc.)

În teoria dezvoltării economice durabile - Proops și Atkinson au propus un criteriu "slab" de durabilitate pentru o economie închisă. Acest criteriu este formulat sub forma restricției următoare:

$$\text{valoarea acumulărilor} \geq \text{valoarea deteriorării capitalului produs} + \text{valoarea deteriorării capitalului natural} \quad (1)$$

• corespunde cerințelor "regulii Hartwick"; "stocul total de capital să fie nedescrescător încât să fie asigurat și un consum nedescrescător". Acesta este un criteriu "slab", pentru că durabilitate este considerată la un moment dat și nu pentru toată istoria. Orice economie care nu poate satisface acest criteriu slab, limita mai scăzută de comportament durabil al unei economii, este puțin probabil că va satisface orice alt criteriu de durabilitate.

Valoarea acumulărilor este: $S = s \cdot Y$ unde s reprezintă cota acumulării care se aplică la venitul național.

Valoarea capitalului produs este: δk_p ; δ = rata de deteriorare a capitalului produs.

Aceste valori sunt cuprinse în statistica conturilor naționale. Cota resurselor naturale din venitul național este definită de $b \cdot Y$ și reprezintă valoarea resurselor (capitalul natural) deteriorate.

Criteriul de durabilitate slabă este:

$$S \geq \delta k_p + bY \quad (2)$$

și permite măsurarea "cantității de durabilitate" a , definită ca fiind acea cantitate prin care acumularea de capital depășește deteriorarea capitalurilor produs și natural luate în ansamblu:

$$\sigma = S - (\delta k_p + bY) \quad (3)$$

Acest indicator σ este o limită superioară "cantitativă" concretă de durabilitate a economiei unei țări. Asemănător, un criteriu slab de durabilitate se obține împărțind relația (2) la Y . Rezultă $S > \delta k_p / Y + b$. Acest criteriu este util în măsurarea "gradului de durabilitate"

$$\rho = S - (\delta k_p + b).$$

În aceste condiții se menține relația:

$$\sigma = \rho Y.$$

Criteriul slab de durabilitate este astfel fie $\sigma \geq 0$, fie $\rho \geq 0$ după cum exprimăm criteriul prin S sau s .

Se recomandă a fi folosită cantitatea de durabilitate a prin considerarea efectelor absolute ale durabilității politicilor economice datorită intervenției indicatorului venit, Y , în mărime absolută. Când se consideră că efectele politicii economice sunt direct proporționale, atunci gradul de durabilitate ρ este măsura cea mai bună pentru că reprezintă proporția efectelor în cadrul venitului.

Criteriul $\sigma > 0$ sau $\delta > 0$ este stabilit pentru o economie închisă fără includerea în calcule a comerțului exterior.

În cazul unei economii deschise criteriul trebuie extins cu elementul diferență dintre resursele utilizate de economia unei țări și resursele utilizate pentru economia unei alte țări.

Resursele pot fi capitalul natural k_N sau capitalul produs k_p .

Pentru a modela interacțiunile prin comerț, se recomandă utilizarea *modelului intrări-ieșiri*.

Explorăm relațiile comerciale între două țări, de exemplu, Spania și România. Fluxurile între țări sunt valorile nivelului import/ export. Fiecare țară exportă celeilalte o anumită cantitate din capitalul produs. Nu este necesar ca exportul unei țări să egaleze importurile sale, deși, pe total, valoarea exportului trebuie să egaleze valoarea importurilor. Tabelul intrări-ieșiri cuprinde descrierea producției, importurile, exporturile și consumul final, respectiv investițiile.

Țara	România	Spania	Consum	Acumulare	Total ieșiri
România	0	X ₁₂	C _i	S _i	Y _i
Spania	X ₂₁	0	C ₂	S ₂	Y ₂
Capital	r ₁ k _{p1}	R ₂ k _{p2}			
Resurse naturale	P ₁ k _{n1}	P ₂ k _{n2}			
Resurse umane	W ₁ k _{u1}	W ₂ k _{u2}			
Total intrări	Y ₁	Y ₂			

X_{ij} - valoarea exporturilor țării i către țara j
C_i = valoarea consumurilor țării i
S_i = valoarea acumulării din țara i
Y_i = total valoare ieșiri/intrări pentru țara i
k_{pi} = cantitatea de capital utilizat în țara i
r_i - rata brută de deteriorare a capitalului din țara i
k_{ni} - cantitatea de resurse naturale utilizate în țara i
P_i = prețul resurselor naturale din țara i
k_{ui} = cantitatea de forță de muncă utilizată în țara i
W_i = rata salariului pentru forța de muncă din țara i

Identitățile contabile sunt:

$$X_{12} + C_1 + S_1 = Y_1$$

$$X_{21} + r_1 k_{p1} + p_1 k_{n1} + w_1 k_{u1} = Y_1$$

și se notează: $v_1 = r_1 k_{p1} + p_1 k_{n1} + w_1 k_{u1}$ = valoarea adăugată

Considerând valoarea adăugată, notată cu v-i, se obțin relațiile:

$$X_{12} + C_1 + S_1 = X_{21} + v_1 \quad \text{și} \quad C_1 + S_1 = v_1 + (X_{21} - X_{12})$$

Aceasta este identitatea contabilității naționale. Consumul+ Acumularea = Valoarea adăugată + (Import- Export) (4)

Cele două ecuații ale ieșirii:

$$\begin{aligned} 0 + X_{12} + C_1 + S_1 &= Y_1 \\ X_{21} + 0 + C_2 + S_2 &= Y_2 \end{aligned} \quad (5)$$

Pentru a stabili legăturile între intrările și ieșirile unei țări se definesc coeficienții:

$$q_{ij} = X_{ij} / Y_j, \text{ astfel } X_{ij} = q_{ij} Y_j \quad (6)$$

Cele două ecuații devin:

$$\begin{aligned}
0 + q_{12}Y_2 + C_1 + S_1 &= Y_1 \\
q_{21}Y_1 + 0 + C_2 + S_2 &= Y_2 \\
\text{Matricial: } \begin{bmatrix} 0 & q_{12} \\ q_{21} & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} C_1 + S_1 \\ C_2 + S_2 \end{bmatrix} &= \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \end{bmatrix} \\
\text{sau } Q \cdot Y + (C + S) &= Y \Rightarrow Y - (I - Q)^{-1}(C + S)
\end{aligned} \tag{7}$$

Menținând acest rezultat, reluăm criteriul de durabilitate

$$\sigma = S - (\delta k_p + bY)$$

$\delta k_p + bY$ = utilizare capital total

$$\sum_{i=1,2} \delta_i k_{pi} = \text{deteriorarea capitalului produs}$$

$$\sum_{i=1,2} p_i k_{ni} = \text{deteriorarea resurselor naturale}$$

$$\sum_{i=1,2} S_i = \text{acumulări}$$

În statistica sistemului conturilor naționale sunt disponibile cifrele pentru deteriorarea capitalului produs ca o proporție τ_j din venitul național

$$Y: \eta_i Y_i = \delta_i k_{pi}$$

Valoarea deteriorării resurselor naturale egalează cota resurselor din venitul național aplicată de b_i ori asupra venitulului național

$$Y: b_i \cdot Y_i = p_i \cdot k_{ni}$$

$$\text{Utilizare capital total} = T = \sum_{i=1,2} \eta_i Y_i - \sum_{i=1,2} b_i Y_i = \sum_{i=1,2} (\eta_i + b_i) Y_i = \sum_{i=1,2} Z_i Y_i = Z'Y$$

$$\text{Substituind (7) în T, rezultă } T = Z'(I - Q)^{-1}(C + S)$$

Formula pentru T devine mai utilă dacă este rescrisă ca o matrice cu ajutorul vectorilor Z și (C+S), rescrise ca elementele diagonale nenule ale matricilor nule în rest notate cu "-".

$$T = \overline{Z}'(I - Q)^{-1}(\overline{C} + S).$$

Sumele pe rânduri din matricea T reprezintă utilizarea capitalului total de fiecare țară: $\overline{Z}'(I - Q)^{-1}(\overline{C} + S) \cdot i$ (i = vectorul unitate).

Sumele pe coloană din matricea T reprezintă utilizarea capitalului total atribuită țărilor considerate: $i' \cdot \overline{Z}'(I - Q)^{-1}(\overline{C} + S)$.

Suma - rând și suma - coloană din T permit definirea a doi vectori de durabilitate σ , σ^* pentru o lume deschisă comerțului cu mai multe țări partenere (în cazul de față, două țări):

Prin considerarea utilizării capitalului total de către o țară, se ignoră utilizarea capitalului la acoperirea consumului și a acumulării de capital din alte țări:

$$\sigma = S - \bar{Z}'(I - Q)^{-1}(\bar{C} + \bar{S})$$

Prin considerarea utilizării capitalului global atribuit fiecărei țări:

$$\sigma^* = S - I' \bar{Z}'(I - Q)^{-1}(\bar{C} + \bar{S})$$

Putem observa că, dacă nu există comerț exterior, ambele măsuri se reduc la măsura simplă (3) pentru că în cazul absenței comerțului exterior, Q este alcătuit numai din zerouri și: $\sigma = \sigma^* S - \bar{Z}'(\bar{C} + \bar{S})$.

Modelul intrări-ieșiri ar putea oferi mai multe informații dacă, lângă criteriul de durabilitate se folosește și un criteriu optimal.

Impactul unei economii de tranziție asupra mediului implică considerarea criteriului de durabilitate de către decident cu mai multă insistență. Este evident că schimbările interne în structura economică aduc elementele de incertitudine care duc la perturbări foarte greu de stăpânit.

Utilizând datele disponibile în statistica națională și criteriul de durabilitate în varianta normală, poate fi realizat un raționament și asupra durabilității regionale când este luat în considerare comerțul exterior.

Calculul ar putea fi făcut pentru un model global cu mai multe regiuni comerciale obținând astfel mai multă certitudine în măsurarea durabilității economiei mondiale în care este inclusă ca element independent și economia țărilor în tranziție.

Se sugerează necesitatea unui proces de redresare controlat de stat (Costake 1990) din considerentele prezentate în continuare.

Modificarea structurii pe ramuri a economiei naționale implică importante mișcări de resurse materiale, financiare și umane. Minimizarea consumului total de resurse implică decizii în esență macroeconomice pentru transformarea economiei orientate pe producția de mijloace de producție într-o economie orientată pe producția de tehnologie înaltă, de bunuri de consum și servicii, deci aducerea la o situație mai apropiată de cea a economiei occidentale.

Realizarea infrastructurii necesare de tip logistic în domeniul telecomunicațiilor, poștei, transporturilor și informatizării societății pentru:

- conectarea la circuitul de informație și mărfuri european respectiv mondial,
- funcționarea eficientă a instituțiilor publice și a tuturor unităților din economie;
- Înlocuirea dirijării aprovizionării prin comerț de stat și particular care implică investiții importante pentru realizarea de servicii cu caracter public, între care și asigurarea informației care nu se poate elabora decât la nivel macroeconomic și este necesară la nivel microeco-

nomie. Realizarea de noi deprinderi de viață, muncă, comportare socială:

- legitimitatea câștigului în funcție de rezultate, prin stimul pozitiv;
- acceptarea și asimilarea asigurării calității;
- spiritul de competiție;
- corectitudinea față de alte persoane și legi, implică o politică națională de instruire precum și de protecție socială.

Sărăcirea majorității populației nu permite suportarea șocurilor de inflație sau șomaj precum și cele provocate de îmbogățirea unei categorii sociale care valorifică resurse financiare dobândite îndoelnic la prețuri derizorii, existând pericolul creșterii tensiunii sociale la valori periculoase.

În paginile următoare vom prezenta modelul intrări-ieșiri convențional.

Pentru sistemele economice deschise se consideră modelul intrări-ieșiri, în care ramura poate fi considerată în două moduri:

- *creatoare de resurse*: importul nu aparține ramurii;
- *furnizoare de resurse*: importul se asociază ramurii. Modelul macroeconomic calitativ în sensul celor două posibilități descrise mai sus și în condițiile în care moneda națională nu este convertibilă (Costake 1990, 1992, 1994):

A) - fluxul material exprimat valoric: $q_{ei} = \sum_j q_{ij} + q_{fi}^{(1)}$

q_{ei} = fluxul producției ramurii i

q_{ij} = fluxul consumului ramurii j din ramura i

$q_{fi}^{(1)}$ - fluxul consumului final din i

- fluxul financiar: $q_{ej} = \sum_i q_{ij} + q_{vaj}$

q_{aj} = fluxul valorii adăugate în ramura j

- consumul final: $q_{fi}^{(1)} = q_{sci} + q_{ai} + q_{ci} + \Delta S_i$

q_{sci} - fluxul soldului comerțului exterior din ramura i q_{ai} = fluxul acumulărilor din ramura i

q_{ci} = fluxul consumurilor din ramura i

ΔS_i = variația stocurilor în ramura i

- fondul de consum: $q_{ci} = q_{csi} + q_{cpi}$

q_{csi} = fluxul consumului social din ramura i

q_{cpi} = fluxul consumului populației din ramura i

- valoarea adăugată: $q_{vai} = q_{Ai} + q_{ri} + q_{dvi}$

q_{Ai} = fluxul amortizării mijloacelor fixe din ramura i

q_{ri} = fluxul retribuițiilor din ramura i

q_{dvi} = fluxul diferențelor valorice în ramura i

- **diferența valorică:** $q_{dvi} = q_{aci} + q_{pi}$

q_{aci} = fluxul altor costuri în ramura i

q_{pi} = afluxul profitului pentru ramura i

B) - fluxul material exprimat valoric: $q_{ei} + q_{ri} = \sum_j q_{ij} + q_{fi}^{(2)}$

q_{ri} afluxul de importuri în ramura i

$q_{fi}^{(2)}$ = fluxul consumului final din ramura i

- **consumul final:** $q_{fi}^{(2)} = q_{Ei} + q_{ai} + q_{ci} + \Delta S_i$

q_{Ei} = fluxul de exporturi din ramura i

valoarea adăugată: $q_{vai} = q_{ri} + q_{Ai} + q_{ri} + q_{dvi}$

În țșoria balanțelor (Mihăilă 1973) se introduc coeficienții tehnologici presupuși invarianți, pe termen scurt: coeficient tehnic de consum: $a_{ij} = q_{ij} / q_{ei}$, dacă $q_{ej} \neq 0$

coeficient tehnic de distribuție: $b_{ij} = q_{ij} / q_{ei}$, dacă $q_{ei} \neq 0$

Între acești coeficienți avem relația: $b_{ij} = a_{ij}(q_{ei} / q_{ei})$

- ponderea importului în raport cu producția ramurii i: $d_i = q_{ri} / q_{ei}$, dacă $q_{ei} \neq 0$

Întrucât definirea coeficienților are sens numai în ramurile în care există producție, condițiile de strictă pozitivitate sunt satisfăcute prin definiție; în cazul modelului intrări-ieșiri deschis, ramurile în care nu există producție, consumul este asigurat exclusiv din import: $q_{lk} = q_{ak} + q_{ck} + \Delta S_k$

k = indicele de ramură fără producție

Pe baza coeficienților a_{ij} și b_{ij} rezultă modelul:

$$q_{ei} = \sum_j a_{ij} q_{ej} + q_{fi}^{(1)}$$

$$q_{ej} = \sum_i b_{ij} q_{ei} + q_{vaj}$$

$$q_{ei}(1 + d_i) = \sum_j a_{ij} q_{ej} + q_{fi}^{(2)}$$

Acest model prezintă structura pe ramuri sau sectoare la un moment dat, a economiei unei țări. Este extins cu un set de indicatori care oferă decidentului coordonate precise ale deciziei.

Definirea sistemului țel în cazul unui proces de redresare sau reformă economică, implică selectarea mulțimii de indicatori:

venitul național net: $V_n = \sum_i (q_{ni} + q_{dvi})$

venitul național net/locuitor: $V_{ne} = V_n / p$; p = populația totală
variația soldului balanței de plăți externe: $V_{be} = q_E - q_c$ unde

$$\begin{cases} q_E = \sum_i q_{Ei} \\ q_r = \sum_i q_{ri} \end{cases}$$

variația soldului balanței de plăți externe raportată la venitul național

$$V_{ben} = V_{be} / V_n$$

ponderea consumului populației în venitul național $p_{cp} = q_{cp} / V_n$ ponderea

$$p_{vnp} = V_n / \sum_i q_{ei}$$

venitului național în producție:

fondul de consum al populației pe locuitor: $f_{cp} = q_{cp} / p$

acoperirea fondului de consum cu retribuția: $a_{rcpr} = \sum_i q_{ri} / \sum_i q_{cpi}$

gradul de ocupare a populației: $g_{op} = p_{ao} / p_a$

p_a = populația activă; p_{ao} = populația activ ocupată productivitatea medie

a muncii în ramura i $p_{mi} = q_{ei} / n_i$

n_i = personalul ocupat de ramura i Modelul intrări-ieșiri sub forma matri-

cială:

Notăm: $[1]$ - matricea unitate

$[a]$ - matricea tehnologică

$[q_e]$ - vectorul producție

$[q_f^{(i)}]$ - vectorul consum final în convenția i

$[b]$ - matricea coeficienților de distribuție

$[d]$ - matrice pătrată în care elementele diagonalei principale sunt elementele d_i , restul fiind nule.

$$[q_e] = [a][q_e] + [q_{f2}]$$

$$([1] - [b])_t [q_e] = [q_{va}]$$

$$([1] - [a])[q_e] = [q_f^{(1)}]$$

$$([1] + [d] - [a])[q_e] = [q_f^{(2)}]$$

Cu acest model pot fi rezolvate problemele: (Lancaster 1973)

Determinarea consumului final: $[q_f] = ([1] - [a])[q_e]$

Determinarea producției: $[q_e] = ([1] - [a])^{-1} [q_f]$

Determinarea matricei consumurilor directe dintre ramuri:

$$[A] = [a] \begin{bmatrix} q_{e1} \dots & 0 \\ 0 \dots & q_{en} \end{bmatrix}$$

Se pot construi o serie de scenarii în urma cărora decidenții vor putea avea o imagine clară a acțiunii diversilor factori perturbatori din economie. (Dobrotă 1992)

În formularea ca o problemă liniară, modelul intrări-ieșiri devine:

$$\begin{cases} \max \sum_i r_i q_{ei} \\ \langle [1] - [a] \rangle [q_e] = [q_r] \text{ unde} \\ [q_e] \geq 0 \end{cases} \quad \begin{cases} r_i = (\sum_i q_{Ri}) / q_{ei} \\ [q_e] = \text{vectorul necunoscutelor} \end{cases}$$

Funcția obiectiv este liniară în acest caz.

Cazul neliniar se pune în evidență în majoritatea cazurilor de extindere a modelului intrări-ieșiri cu alți indicatori ce pot fi considerați ca funcții de performanță convenabile.

Un alt exemplu (Costake 1990) de utilizare este cel al generării de variante privind efectele variației unei componente de valoare adăugată, în vederea alegerii măsurii celei mai potrivite pentru menținerea indicatorilor la un nivel cât mai aproape de cel dorit în cazul procesului de redresare sau reformă economică.

Schița utilizării modelului intrări-ieșiri se poate face admitând că produsele fiecărei ramuri pot fi exprimate într-o unitate de

$$\text{măsură universală. Putem scrie: } q_{ei} p_i = \sum_j p_j q_{ij} + q_{vai}$$

p - prețuri echivalente

Introducând definiția coeficienților:

$$c_{ij} = q_{ij} / q_{ei}, \text{ dacă } q_{ei} \neq 0 \Rightarrow q_{ei} p_i = \sum_j p_j c_{ij} q_{ei} + q_{vai}$$

$$p_i = \sum_j c_{ij} p_j + q_{vai} / q_{ei}$$

Notăm coeficientul $v_{ai} = q_{vai} / q_{ei}$ atunci relația de mai sus scrisă matricial rezultă $[p] = [c]^t [p] + [v]$ sau $[p] = ([1] - [c]^t)^{-1} [v]$ sau sub formă de variație: $[\Delta p] = ([1] - [c]^t)^{-1} [\Delta q_{va}]$

Relația implică determinarea fluxurilor materiale exprimate în unitate de măsură universală, ipoteză inacceptabilă uneori.

În situația în care nu este posibilă utilizarea unităților de măsură convenționale, se poate utiliza relația:

$$[\Delta q_e] = ([1] - [b]^t)^{-1} [\Delta q_{va}]$$

care rezultă prin aplicarea operatorului de variație la relația:

$$[q_e] = ([1] - [b]^t)^{-1} [q_{va}].$$

Variația unei componente de valoare adăugată poate avea una și (sau) alta din consecințe:

- creșterea producției, cu menținerea constantă a prețurilor;
- creșterea prețurilor, cu menținerea constantă a producției.

La nivelul administrației publice centrale (Costake 1990) se pune prin intermediul modelelor macroeconomice (Ratiu Suci 1990) problema redresării economice, ca țel fundamental al reformei economice și anume:

Se definește starea sistemului economic prin:

- coeficienții, parametrii și relațiile unui model macroeconomic intrări-ieșiri, static; (Mihailă 1973);
- valorile indicatorilor sintetici relativi care caracterizează sistemul economic;
- venit național pe locuitor;
- valoarea balanței de plăți externe raportată la venitul național;
- ponderea consumului populației în venitul național;
- fondul de consum al populației pe locuitor;
- ponderea venitului național în producția de bunuri și servicii;
- acoperirea fondului de consum al populației cu retribuția;
- gradul de ocupare a populației potențial active;
- productivitatea muncii sociale.

Se alege o stare țel a sistemului economic, caracterizată prin definiție, de valori mai favorabile ale indicatorilor prin:

- alegerea valorilor dintr-un sistem economic existent: Danemarca, Austria, Elveția, Spania, Suedia, Finlanda;
- definirea unui sistem ideal de către un grup de experți din țară;
- calculul unor variații necesare ale stării inițiale (tot stabilite de experți).

Se definesc restricțiile sociale esențiale, sub forma unor valori admisibile ale indicatorilor (de exemplu proporția de șomaj admisibilă).

Se generează traiectorii posibile din care se alege o traiectorie rațională, în sensul:

- respectării restricțiilor sociale stabilite la 3;
- minimizării duratei de redresare;
- minimizarea costurilor programelor sociale ale redresării.

Se decide asupra planului de redresare.

Concluzii:

Este necesară utilizarea modelelor macroeconomice ce includ restricții sau criterii asupra dezvoltării durabile în industrie. Această dezvoltare poate fi realizată numai prin decizii eficiente la nivel macroeconomic prin intermediul administrației publice locale respectiv centrale.

Modelarea trebuie văzută ca un mod de evitare a experiențelor dureroase pentru societate prin luarea unor decizii insuficient asistate de realitatea faptică și de teoria managerială.

Bibliografie

- Andrasiu, M., A., Pușcaș E., Tașnadi, A. (1986) - Metode de decizii multicriteriale, Editura Tehnică, București.
- Antonescu, C, Stoica, Gh. (1990) - Statistica și mediul înconjurător, în Tribuna economică, nr. 20, București.
- Dobrescu, E. - Macroeconomic modelling and transition to free market economy, în Revue Roumaine des Sciences, Tome 35, No 1-2, Editura Academiei Române, București.
- Băcescu, M., Băcescu A. (1993) - Dicționar de macroeconomie, Editura All, București.
- Costake, N. (1990) - Cu privire la dezvoltarea sistemului informatic statistic, Revista română de statistică nr. 6, București.
- Florescu, G.(1996) - Utilizarea modelelor matematice fuzzy în construirea sistemelor suport pentru decizie în economia de piață, București.
- Giurgiu, V. (1995) - Protejarea și dezvoltarea durabilă a pădurilor României, Editura Arta Grafică, București.
- Negoescu, Gh. (1995) - Risc și incertitudine în economia de piață, Editura Alter-Ego Cristian, Galați.
- Proops, J.L.R., Atkinson G. (1994) - A Practical sustainability criterion where there is internațional trade, vol. "Modeles de developpement soutenable. Des approches exclusives ou complementaires de la soutenabilite?", APCET, Paris, p. 819-845.
- Apostol, C.G. (1990) - Un limbaj formal pentru descrierea algoritmilor de calcul al indicatorilor economici, în: Revista română de statistică nr. 7, București.
- Ivan Ungureanu, C, Ciuchea, A. (1994) - Utilizarea indicilor în elaborarea tabelului intrări-ieșiri în prețuri comparabile, în: Revista română de statistică, nr. 6, București.

Capitolul 3 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ - INTERFERENȚE CU CONTEXTUL SOCIAL

3.1. Rolul industriei în progresul social

Aspecte pozitive și negative

În societatea română, dezvoltarea socială a suferit influențele involuțiilor economiei, în general, și a scăderii performanțelor industriei, în special. Astfel, ocuparea forței de muncă s-a deteriorat, șomajul a atins cote alarmante, devenind un flagel social. Alături de aceste racile, a scăzut puterea de cumpărare a populației și nivelul consumului de bunuri și servicii, iar asigurarea cu locuințe tinde să ocupe unul din primele locuri ale problematicii sociale. De asemenea, inegalitatea socială s-a adâncit, fiind foarte accentuată polarizarea socială, sărăcia și excluziunea socială. Accesul la serviciile publice de sănătate și învățământ este din ce în ce mai restricționat, fiind afectată egalitatea șanselor de participare la viața economică și socială pentru un număr crescând de cetățeni.

Între dezvoltarea industrială și cea socială este o relație strânsă, interactivă. În general, țările care au atins un grad avansat în dezvoltarea industriei au reușit să-și realizeze obiectivele sociale la un nivel înalt, cum sunt cererea de locuri de muncă, reducerea fenomenului de sărăcie, un acces mai larg la educație și îngrijirea sănătății. Pe de altă parte, statele care nu au investit suficient în dezvoltarea socială au înregistrat o tendință de scădere a activității și profitabilității industriei.

Asigurarea unui minimum decent de protecție socială reprezintă un criteriu de bază în stabilirea acceptabilității reformelor propuse. Această problemă se impune nu numai logic, dar și prin prevederile impuse de organismele internaționale, cum este Organizația Internațională a Muncii (OIM), care, în ultimii ani și-a extins aria de preocupări asupra țărilor europene în tranziție.

Potrivit Convenției nr. 102(1952) sunt urmărite mai multe tipuri de beneficii (îngrijire medicală, asigurări sociale în caz de îmbolnăvire, șomaj, accidente de muncă, de maternitate, invaliditate, în caz de vârstă înaintată, ajutoare familiale și cele acordate supraviețuitorilor). Convenția dă indicații generale și asupra finanțării (mai ales prin -contribuțiile salariaților și ale întreprinzătorilor), dar acordă, clar, statului responsabilitatea de a asigura aceste beneficii.

Statele membre ale Convenției au libertatea ca prin convenții emergente să adopte măsuri administrative și financiare specifice potrivit propriilor probleme de protecție socială. Varietatea expresiei, însă, nu trebuie să contravină obiectivului major" și aceasta în condiții de respect a demnității personale. În consecință, se remarcă o diversitate de tipuri de mecanisme ale securității so-

ciale, incluzând structuri pluraliste, cu forme mixte de finanțare și predare a fondurilor respective.

Există, desigur, încă, o distanță apreciabilă între aceste idealuri internaționale și rezultatele obținute, între legislație și practică, între necesități și realitate, între țările avansate și cele în curs de dezvoltare, ceea ce adaugă tensiuni suplimentare celor deja manifeste cum sunt ajustările structurale, tranziția economică și democratoare și explică momentul actual al procesului de reformă.

Situația în țările dezvoltate diferă, bineînțeles, de cea din România, unde problema primordială este lipsa acută de fonduri. În țările Uniunii Europene, de exemplu, problemele sunt mai mult de natură tarifară, deci a mecanismelor economico-financiare și de natură managerială.

Totuși, în general, asigurările sociale provoacă chiar și în țările dezvoltate destule dispute. Dacă, în prezent, controlul cheltuielilor sociale este rezolvat într-o măsură satisfăcătoare, controlul și reducerea contribuțiilor sociale ale salariaților este un aspect care a generat discuții intense. În aproape toate țările OECD, taxele sociale reprezintă o proporție înaltă din costul total al muncii prestate: de la 25% la 30% în Franța, Belgia, Italia, Germania și Suedia, dar mai puțin în Marea Britanie și Irlanda.

Există temerea că astfel de costuri pot reduce competitivitatea pe plan mondial a țărilor respective, rezultând o diminuare a câștigurilor din exporturi și din productivitate și, indirect, o creștere a șomajului.

În această privință, experiența internațională indică situații diferite: țări cu taxe sociale înalte care sunt competitive, ca Germania, țări cu taxe sociale scăzute care au devenit mai puțin competitive, ca Marea Britanie, țări cu taxe sociale reduse care sunt competitive, ca Japonia și, în fine, țări cu taxe sociale înalte care sunt considerate necompetitive, cum este cazul Norvegiei.

Pe plan internațional, sistemele de securitate socială sunt operaționalizate, respectiv conduse și supervizate prin agenții publice. Astfel, în țările dezvoltate cum este Marea Britanie, responsabilitatea revine direct guvernului și organismelor guvernamentale, la nivel local. În țările în care asigurările sociale sunt dominante, există un sistem mixt de agenții publice și corporații care conduc și supervizează operațiile respective. În acest sens, Germania a reușit să-și organizeze un sistem cu un bun management și o bună transparență din punct de vedere organizațional. Dar, pe de altă parte, acest mod de organizare s-a dovedit costisitor. Se apreciază, de altfel, că state ca Germania, Japonia și Republica Coreea au adoptat un management costisitor și greoi de agenții multiple, cu toate că un sistem unitar mai puțin costisitor este mai răspândit în țările dezvoltate, fapt necesar pentru protejarea diferitelor grupuri de interese ca și din rațiuni de ordin filosofic sau sociocultural.

Performanțele deosebit de modeste ale industriei românești au determinat o capacitate slabă de asigurare a resurselor realizării unui progres social, soldându-se, în final, cu înrăutățirea generală a condițiilor de viață. Desigur,

s-au realizat și unele efecte pozitive în plan social, dar acestea se referă mai mult la structuri administrative și crearea unui nou cadru legislativ, care nu au avut încă suficiente rezultate concrete pozitive în plan social.

Politica socială, protecția socială trebuia să răspundă, în perioada de tranziție, unor priorități și anume, pe de o parte, de soluționare a problemelor sociale specifice acestei perioade iar, pe de altă parte, de minimizare, chiar resorbție, a costurilor sociale ale reformei economice.

Problemele și costurile sociale se referă, mai ales la acele efecte negative ale diferitelor procese ce se reflectă asupra dezvoltării sociale și economice. Acestea dau naștere, atât imediat, cât și pe termen mediu sau lung, unor distorsiuni sociale greu de corectat, amplificând costurile viitoare asociate dezvoltării durabile. Aceste costuri sociale sunt:

- (a) procesul de sărăcire a unor segmente din ce în ce mai largi ale populației;
- (b) accentuarea polarizării sociale, cu afectarea negativă a capitalului uman;
- (c) creșterea anomiei sociale (criminalitate ridicată).

Pentru ilustrarea orientării globale a politicii sociale, a eforturilor de protecție socială, este semnificativă dinamica cheltuielilor publice sociale (anexa 3.1). În această privință, situația s-a degradat continuu, ponderea acestora în PIB scăzând, în condițiile în care și PIB-ul s-a diminuat rapid.

În termeni reali, cheltuielile publice sociale nu s-au menținut nici măcar la nivelul anului 1989. Este de reținut că, deja în 1989, cheltuielile bugetare pentru protecție socială erau foarte reduse. Serviciile sociale fundamentale – învățământul și sănătatea – ajunseseră, în 1989, la un grad ridicat de degradare, iar serviciile de asistență socială erau practic inexistente. De asemenea, cheltuielile publice sociale ale României, ca procent din PIB, la începutul perioadei de tranziție, erau cu mult mai mici decât ale celorlalte țări în tranziție. În plus, majoritatea acestor state, inclusiv țările din CSI, mențin, după 1992, o tendință de creștere a cheltuielilor de protecție socială, spre deosebire de România.

Erodarea performanțelor industriei naționale și-a pus amprenta indirect și asupra evoluțiilor serviciilor sociale, respectiv educație, sănătate și securitate socială.

În domeniul educației, încă înainte de 1989, se putea observa o degradare continuă a calității învățământului, la toate nivelurile, constatându-se unele inegalități de acces în învățământul superior, dar și în cel mediu, în funcție de veniturile familiilor. În plus, după 1989, se manifestă o accentuare a acestei polarizări educaționale. Datorită costurilor din ce în ce mai ridicate asociate frecventării tuturor formelor de învățământ (manuale, costuri de hrană etc), rata de cuprindere școlară scade în primii ani ai tranziției, în special la nivelul învățământului secundar, cu excepția învățământului superior, unde se înregistrează o creștere constantă a ratei brute de cuprindere. Această tendință de

scădere a participării școlare la nivelurile inferioare va determina o diminuare importantă, pe ansamblu, a capitalului educațional al viitoarelor generații. De asemenea, în Raportul Băncii Mondiale asupra sărăciei și politicilor sociale din România (1996) se menționează inegalitatea șanselor copiilor proveniți din diferite medii sociale, ca expresie a regresivității serviciilor educaționale.

Serviciile de sănătate au continuat să se degradeze continuu după 1989, atât din punctul de vedere al dotărilor și cheltuielilor curente alocate acestora, cât și din punct de vedere al calității serviciilor oferite. Cheltuielile destinate sănătății și-au micșorat, în anii 1990-1997, ponderea în PIB, chiar mai accentuat decât în cazul educației.

Calitatea și nivelul asistenței medicale s-au înrăutățit (s-au diminuat numărul de paturi în spitale la 1000 locuitori și numărul consultațiilor în dispensare etc.) constatându-se și o creștere a polarizării tipurilor de servicii de sănătate cât și a cheltuielilor per capita legate de acestea, în funcție de veniturile populației. Aceste procese au fost însoțite și de accentuarea dezechilibrului între serviciile sanitare prestate în mediul rural și cele oferite în mediul urban.

Sistemul de securitate socială a înregistrat unele schimbări, după 1989, datorită necesității adaptării la noile realități sociale, prin includerea unor noi componente, cum este sistemul de protecție a șomerilor. Pe ansamblu, se poate aprecia că și eficiența acestui sistem s-a dovedit modestă, ponderea cheltuielilor aferente în PIB înregistrând un declin la aproape toate capitolele (cu excepția șomajului).

Interferențele dintre politica industrială și cea socială sunt relevate într-un grad înalt de dinamica principalilor indicatori ai producției de bunuri și servicii de consum pentru populație (anexa 3.2.). Pentru a avea o imagine mai completă a îngustării ofertei, în afara producției industriale de bunuri alimentare, textile, încălțăminte etc. am evidențiat și producția agricolă, serviciile comerciale pentru populație și locuințele terminate. Se remarcă scăderea dramatică a producției industriale, la aproximativ jumătate, în perioada 1990-1997, cu excepția confecțiilor. Dintre celelalte activități menționate, numai producția agricolă și-a menținut nivelul, locuințele terminate având cam același trend ca și producțiile industriale prezentate, iar serviciile comerciale pentru populație s-au diminuat foarte mult, la 37%, ceea ce este semnificativ pentru stadiul de sărăcire a populației.

Evoluțiile industriilor de bunuri pentru populație se înscriu în nota generală de declin al producției industriale în ansamblu, ceea ce a determinat și o deteriorare a evoluției PIB și valorii adăugate, deci posibilități mai restrânse de colectare a fondurilor cu destinație socială și, totodată, a afectat direct nivelul și calitatea vieții populației.

Analiza consecințelor majore, în plan social, a evoluției situației industriei naționale trebuie să se facă, în primul rând, prin cele două procese importante

petrecute în ultimii ani, respectiv restructurarea activităților și privatizarea întreprinderilor industriale.

Dimensiunea restructurării în România a industriei a fost marcată prin evoluția numărului persoanelor ocupate, în primul rând pe ansamblul sectorului, care indică reducerea continuă a acestui indicator, de la 3301 la 3450 mii persoane, respectiv de la 31,2% la 27,1% în totalul forței de muncă ocupate, în perioada 1992-1997 (anexa 3.3.).

Sectoarele cele mai afectate au fost industria prelucrătoare și, în mai mică măsură industria extractivă. De altfel, din datele prezentate în anexa 3.4. se pot deosebi două mari categorii de activități, și anume:

- activități cu pierderi nete de locuri de muncă (mii persoane ocupate): mașini și echipamente (-191); textile și produse textile (-169); construcții metalice și produse din metal (-71); mobilier și alte activități neclasificate (-32); metalurgie (-29); mașini și aparate electrice (-25); prelucrarea cauciucului și a maselor plastice (-25); chimie, fibre sintetice și artificiale (-23), pielărie și încălțăminte (-22) și altele; - activități cu câștiguri nete de locuri de muncă (mii persoane ocupate): producția, transportul și distribuția de energie electrică și termică, gaze și apă caldă (+15); captarea, tratarea și distribuția apei (+8); recuperarea deșeurilor (+7); prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunilor și tratarea combustibililor nucleari (+7).

Se poate aprecia că deplasările în structura populației ocupate pe activități industriale reflectă, într-o măsură redusă, o adaptare a capacităților de producție la cerințele pieței interne și externe și, în general, a cerinței de amplificare și inițiere de activități industriale performante. Întârzierea reformelor structurale, structura învechită a ofertei de produse industriale au determinat eliberarea unei părți a forței de muncă ocupate în industrie, care, datorită menținerii și accentuării unor disfuncționalități din economie, nu a putut fi absorbită în alte sectoare și a determinat accentuarea șomajului.

Pentru a asigura protecția și reintegrarea șomerilor pe piața muncii, în urma restructurării unor mari întreprinderi sau ramuri industriale, s-a prevăzut plata unei compensații de 6-12 salarii medii din ramura respectivă, în cazul disponibilizărilor în masă. Trebuie menționat că această măsură care, inițial, a fost menită să susțină inițiativa antreprenorială, deci o dezvoltare și, poate, chiar, o restructurare a unor activități industriale, nu și-a atins scopul decât într-o măsură nesemnificativă. Astfel, în lipsa unor programe de sprijin efectiv de reorientare profesională sau de dezvoltare a inițiativei private, fondurile respective au fost destinate consumului individual, pierzându-se astfel ocazia și beneficiile ulterioare din posibilele investiții.

Pe lângă suportul financiar acordat șomerilor, la nivelul Ministerului Muncii și Protecției Sociale s-a încercat extinderea cadrului legislativ în vederea promovării unor programe de combatere a șomajului care cuprindeau o serie de măsuri active, cum sunt: sprijin financiar pentru crearea de noi locuri

de muncă în domeniul public, consilierea întreprinderilor mici și mijlocii pentru întocmirea unui plan de afaceri, servicii pentru planificarea și dezvoltarea economiei locale, incubatoare de afaceri, job-cluburi, centrele de informare și documentare privind piața muncii.

Pe lângă prevederea unor programe active, de reconversie, respectiv calificare profesională, a fost stipulată și acordarea unor credite pentru întreprinderile mici și mijlocii, în vederea stimulării angajării șomerilor.

În pofida acestui pachet destul de voluminos de măsuri, eficiența implementării lor în practică a fost redusă, rata șomajului crescând de la 3% în 1991, la 8,8%, în 1998, iar ponderea cheltuielilor aferente programelor de calificare/recalificare în totalul fondului pentru șomaj scăzând de la 1,9% în 1991 la 0,4% în 1996.

În aceste condiții, se amplifică îngrijorător șomajul de lungă durată, în 1996, ponderea șomerilor de peste un an atinge 50,2% din totalul șomerilor, iar ponderea șomerilor de peste doi ani se apropie de 30%.

Acest flagel al economiei mondiale evaluat în prezent la aproximativ 120 milioane oameni pe glob, nu prezintă decât parțial problema sărăciei, deoarece multe alte persoane - estimate la 700 milioane - sunt subutilizate. Dar, numai extinderea locurilor de muncă nu poate fi suficientă pentru reducerea șomajului, deci, un nivel mai mic al șomajului nu reprezintă o garanție a descreșterii sărăciei. Aceasta servește doar la a sublinia complexitatea problemei deținerii unui loc de muncă și evidențiază necesitatea de a se concentra atenția asupra dimensiunilor cantitative și calitative ale promovării creării locurilor de muncă, locuri de muncă noi și mai bune, decât asupra protejării actualelor locuri de muncă.

Se apreciază că pentru crearea de noi locuri de muncă soluțiile trebuie căutate în domeniul tehnologiilor, al cercetării și dezvoltării. De asemenea, acest obiectiv poate fi îndeplinit și prin intermediul întreprinderilor mici și mijlocii.

În România, acest deziderat este realizat doar în mică măsură datorită mediului economic neadecvat, a politicilor financiare de creditare care nu încurajează îndeajuns acest proces ca și unor blocaje funcționale ale întregii economii. S-a dezvoltat, în schimb, economia ascunsă, tocmai ca expresie a defazării dintre procesul de dereglerrientare, a insuficiențelor și/sau consecvențelor unor acte normative, ca și ale unor instituții ale pieței. Cu toate că acest fenomen este mai puțin prezent în industrie, totuși a căpătat o extindere destul de însemnată în unele activități cum sunt reparații de autovehicule și obiecte de uz casnic, industrie prelucrătoare.

Structura forței de muncă, pe grupe de vârstă, în industrie este mai echilibrată decât în celelalte ramuri ale economiei, respectiv personalul cu vârste până la 50 de ani reprezintă peste 90% din total, iar ponderea celor cu vârste până la 35 de ani este de aproape 32%.

Nivelul de pregătire școlară și profesională este comparabil cu cel din țările dezvoltate, cvasitotalitatea salariaților fiind cel puțin absolvenți de școli profesionale și licee.

Politica de macrostabilizare promovată pentru echilibrarea cererii de consum cu oferta și ca instrument de menținere a deficitului bugetar în limitele impuse de frânarea inflației a determinat și o micșorare generală a veniturilor populației. Această situație s-a resimțit și în industrie, deși, relativ, raportul între câștigurile salariale medii nete și câștigul mediu net pe economie a înregistrat un trend ușor crescător pe ansamblul industriei față de celelalte sectoare economice (anexa 3.5.). Trebuie să se țină seama de faptul că această dinamică s-a datorat sporirii mai însemnate a câștigurilor salariale în industria extractivă și în activitatea de producere a energiei electrice, termice și de distribuție a gazelor și apei. De fapt, puterea de cumpărare a veniturilor a scăzut, ceea ce a determinat reducerea consumului în cele mai importante componente ale sale.

Procesul de privatizare, prin aplicarea diferitelor metode (PAS sau MEBO, prin negocieri directe sau licitații cu un investitor privat strategic) se află într-o strânsă relație cu echitatea socială, elemente de protecție socială și coeziune socială.

Până în 1997, cea mai mare parte a privatizărilor s-a realizat prin programul acționarial al salariaților și managerilor (PAS sau MEBO), cărora li s-a acordat facilități la cumpărare sau prin transfer gratuit - procedeul privatizării în masă - pe baza transformării titlurilor de privatizare în acțiuni la societățile comerciale de stat. La încheierea acestui proces, în 1996, FPS mai deținea majoritatea în structura acționariatului (peste 50%) la un număr de 800 de unități.

Inițial, părerea că această metodă satisfăcea în cel mai mare grad cerința echității sociale, oferind un acces larg al populației la activele privatizabile ale statului. Deși privatizarea prin PAS a fost aplicată mai ales în celelalte sectoare de activitate (comerț, turism, agricultură și construcții), totuși a avut o răspândire destul de largă și în industrie, unde s-au și observat anumite neajunsuri în ceea ce privește eficiența economică în perioada de postprivatizare, cauzate de lipsa de capital a salariaților, imposibilitatea acestora de a rambursa creditele, incapacitatea de a capitaliza întreprinderile din surse proprii sau atrase prin credite bancare care au, în general, dobânzi împovărătoare. Deoarece o mare parte din acționari au urmărit numai încasarea dividendelor, fără a-și manifesta și alte atribuții de proprietari, nu au putut fi mobilizate fonduri suficiente pentru investiții).

Se poate aprecia că această metodă, care avea o conotație pozitivă, în sensul promovării principiului echității, nu a oferit cele mai bune condiții de utilizare eficientă a resurselor devenite private, prin incapacitatea de găsire a celor mai potrivite instrumente în aplicarea ei și desfășurarea ulterioară a activității. În consecință, începând cu anul 1997, s-a acordat preferință privatizării prin negocieri directe sau licitații cu un investitor privat strategic, cu posibilități

pentru plata integrală a acțiunilor și realizarea unor programe de restructurare și investiții postprivatizare, menite să reabiliteze societatea și/sau să-i îmbunătățească performanțele economico-financiare. Astfel, prin Legea nr. 44/1998 se acordă prioritate metodelor de privatizare cu investitor strategic și plata integrală la prețul pieței. Aceasta nu exclude participarea salariaților și managerilor întreprinderilor, în condiții de concurență, dar și cu anumite înlesniri. În aceste condiții, din punct de vedere al accesului la activele statului și al oportunităților egale de liberă inițiativă, ideea de echitate socială este situată pe plan secund, cel puțin aparent.

Trebuie menționat că, indiferent de metoda de privatizare aplicată, au fost prevăzute mai multe măsuri de protecție socială, în contractul de vânzare-cumpărare, cum sunt: menținerea personalului angajat o anumită perioadă de timp; ridicarea nivelului de calificare; trimiteri la specializare; asigurarea condițiilor de locuit, cantine, case de odihnă; îmbunătățirea condițiilor de muncă; protecția mediului; păstrarea, o anumită perioadă de timp, a profilului principal de fabricație.

Experiența înregistrată în domeniul privatizării întreprinderilor industriale a arătat diverse contradicții de interese și mentalități între *insideri* (manageri, sindicate, acționari, consiliul de administrație), precum și dintre aceștia și *outsideri* (FPS, SIF, bănci, fonduri de investiții, ministere economice). Relevant, în acest sens, este un sondaj pe un eșantion reprezentativ desfășurat în 1997 de către Fundația Internațională de Management - FIMAN - din care a rezultat că, în general, românii se pronunță - în proporție de peste 70% - pentru privatizare, dar atunci când este vorba de forma de proprietate în cazul întreprinderii în care lucrează, preferă ca aceasta să fie de stat sau proprietatea activelor să fie deținute de salariați. Salariații, în proporție de 50-57%, doresc ca întreprinderea să fie în proprietatea lor, iar directorii, în proporție de 45%, vor ca proprietatea să fie de stat sau de grup în locul celei private.

Aceste preferințe reflectă atât reținerea salariaților față de alți proprietari privați, precum și insuficienta pregătire a managerilor de a-și asuma răspunderea. De cele mai multe ori, această situație a fost corelată cu slabele performanțe ale managementului, în unele cazuri înregistrându-se o interpretare greșită a democrației, unii directori rămânând sub presiunea sindicatelor, ca și o continuare a mentalității de "proprietar-producător-beneficiar", care a dominat în perioada anterioară. Totuși, se poate face observația că tocmai aceasta este problema-cheie a realității economice și sociale a României de astăzi, și anume de a găsi instrumentele specifice, originale de a realiza această împăcare, acest compromis - în sensul bun al cuvântului - între realizarea privatizării cu perspectiva obținerii unor câștiguri economice dar și a unor condiții reale, clare și asigurătorii de echitate socială.

Părerile populației privind natura în care, după 1989, schimbările din țara noastră au favorizat sau defavorizat diferite grupuri și categorii sociale sunt relevante și pentru procesul de privatizare din industrie (anexa 3.6). Se remarcă

faptul că muncitorii, țăranii și intelectualii (fără funcții de conducere), sunt considerate categoriile sociale cele mai prejudiciate.

În industrie, procesul de privatizare a fost mai accentuat în industria prelucrătoare (anexa 3.7). Pe viitor, se apreciază că un proces benefic va reprezenta spargerea monopolului regiilor autonome de interes național și local în domeniul energiei, petrolului, ceea ce va asigura întărirea procesului concurențial, inclusiv înființarea de autorități autonome de reglementare și supraveghere a piețelor.

În prezent, programele guvernamentale vizează accelerarea privatizării, punând accent nu atât pe criteriile cantitative, cât mai ales pe cele calitative (adekvarea metodei de privatizare la specificul societății, obținerea unui preț de vânzare cât mai ridicat în condițiile pieței; asigurarea unei competiții sporite între potențialii investitori, dezvoltarea pieței de capital, performanțe economico-sociale sporite și efecte de programe benefice în perioada postprivatizare etc).

Pentru a avea bune rezultate, politica socială trebuie să țină seama și de situația sănătății și a educației populației și să ofere un sistem fiabil de protecție socială (ajutoare de șomaj, asigurări de sănătate, ajutor social, alocații familiale, pensii de asigurări sociale etc). Se apreciază că aceste deziderate pot fi realizate, într-o măsură apreciabilă, printr-o mai bună organizare a muncii, în special în activitățile industriale.

În acest sens, prezentăm câteva opinii formulate pe plan internațional, în legătură cu aspectele sociale ale calității muncii care au efecte majore asupra:

- capacității de inovare a companiilor și lucrătorilor;
- stabilității comunităților și familiilor;
- numeroaselor aspecte ale stării sănătății și stării mentale;
- puterii instituțiilor democratice.

În ceea ce privește realitatea socială, problemele organizării muncii pe plan internațional, mai ales în țările dezvoltate, se semnalează dileme, opinii diferite referitor la soluțiile efective de politică a muncii.

Astfel, s-a impus părerea că strategiile de creștere economică axate pe salarii scăzute nu influențează favorabil dezvoltarea forței de muncă de înaltă calificare, care conduce de fapt, la creștere economică. Ca modalitate de creștere economică, economia de piață susține ideea salariilor mici și costuri de asigurări sociale, ce revin întreprinzătorilor (proprietarilor) reduse. Totuși, alți economiști sunt de părere că dezvoltarea capitalului uman, a investițiilor în dezvoltarea experienței și calificării profesionale este calea cea mai sigură de dezvoltare economică.

O a doua dilemă este omisiunea așa-numitor costuri de producție soft (*soft costs of production*). Astfel, neluarea în considerare a insecurității fiecărei meserii sau profesiuni, a intensității muncii și a riscurilor de accidentare poate duce la deteriorarea întregii calități a vieții, cu toate că, în același timp, aspectele cantitative ale producției se îmbunătățesc. De asemenea, nu sunt luate în considerare efectele asupra calității forței de muncă a unei cantități prea mici

sau prea mari de muncă. De exemplu, în Europa, nu se cunosc destul de bine implicațiile așa-numitei mașini de creare de locuri de muncă din SUA. Astfel, cu toate că în SUA rata șomajului este de 6%, jumătate din nivelul din Europa, rata insecurității locului de muncă este mult mai mare decât pe continentul european, de 40-50%. Statisticile economice nu evidențiază cât plătește un om care trăiește cu această teamă, cu această nesiguranță, dar este sigur că reprezintă o scădere importantă a bunăstării sociale. Alte costuri, care sunt omise din tributul plătit cauzat de stresul creșterii intensității producției, sunt și cele aferente exigențelor mai mari fizice și psihologice de participare în procese productive tot mai competitive, performante. Aceste fenomene își pun amprenta asupra stării mintale și a calității vieții, în general.

O a treia dilemă este omisiunea beneficiilor soft ale producției (*soft benefits of production*). Beneficiile relațiilor sociale sunt inseparabile de producția efectivă în sectorul serviciilor dar nu sunt vizibile în economia de mărfuri care ia în considerare necesitatea existenței serviciilor numai pentru a menține stabilitatea ocupării forței de muncă. Scopul echității distributive în societate este considerat atins numai prin oferirea de așa-numite locuri de muncă decente tuturor membrilor societății, în țările avansate fiind vizați, în special, femeile și membrii grupurilor minoritare. Sursa acestor locuri de muncă este deseori sectorul serviciilor, a cărui activitate este reflectată destul de neadecvat de economiile de mărfuri. Astfel, nu se face o evaluare corectă, plenară a serviciilor de îngrijire a sănătății, educației, de îngrijire a copiilor și bătrânilor pentru că nu sunt comensurate relațiile sociale benefice aferente și, ca urmare, aceste servicii sunt produse într-un volum insuficient.

Transformările istorice din ultimele decade au determinat includerea tuturor activităților - inclusiv a serviciilor de sănătate, de îngrijire a bătrânilor și copiilor - în sfera pieței și, astfel, le-au integrat și competiției internaționale, pentru creșterea eficienței lor. Dar, această eficiență este cea adecvată unui model de producție care nu este potrivit naturii beneficiilor oferite de aceste servicii. În plus, s-a constatat că privatizarea acestor servicii a creat presiuni nedorite în direcția reducerii acestor activități, a reducerii veniturilor salariale respective și în direcția limitării rolurilor sociale a femeilor și membrilor grupurilor minoritare.

O a patra dilemă constă în faptul că democrația este amenințată de însuși succesul structurilor producției de mărfuri pe care le-a generat chiar procesul democratic. Este de reținut că democrația este amenințată atunci când se înregistrează o pasivitate, o retragere a cetățenilor din procesele politice și o amplificare a dezechilibrelor între instituțiile economice, care subminează platformele de securitate socială ale trecutului, fără să le înlocuiască cu altele noi.

Societatea civilă reprezintă o platformă pentru dezvoltarea economică. O economie bazată pe o organizare neadecvată a muncii poate să-și distrugă, pe termen lung, propria platformă de capital social. Munca organizată potrivit unui

model economic convențional, pentru a oferi producție-marfă la preț scăzut, poate determina, pe termen lung, rezultate negative.

Activitățile care îi fac pe oameni să devină pasivi, în timp, pot distruge posibilitățile unor relații sociale pentru cea mai mare parte a populației. Îi pot determina pe mulți salariați să se retragă de la participări sociale, extraprofesionale. Această pasivizare diminuează capacitatea inovativă și de adaptare profesională.

În fine, s-a constatat că există o dispută din ce în ce mai accentuată între noile concepte referitoare la organizarea muncii și conceptul de valoare - respectiv de productivitate a muncii – așa cum se prezintă noile forme de procese ale muncii. Exemplele mai recente de coordonare a muncii în multe industrii prezintă un potențial crescând de relații sociale, de dezvoltare a specializării și a calității forței de muncă. Ele sunt în contrast cu concepția socială de valoare care se bazează numai pe profitul privat și pe posesiunea de bunuri materiale.

*

* *

În concluzie, putem desprinde unele aspecte atât pozitive, dar și, destul de multe, negative ale situației sociale din România legate de dezvoltarea industriei.

Astfel, principalele **aspecte pozitive** sunt următoarele:

- S-au înregistrat numeroase inițiative legislative, în special în domeniul pensiilor, al măsurilor de reintegrare pe piața muncii, al asistenței sociale și, într-o măsură mai redusă, al sistemului de asigurări de sănătate.
- S-a încercat realizarea unui sistem de pensii care să asigure o protecție socială a vârstnicilor.
- S-au lansat măsuri de reintegrare a șomerilor pe piața muncii, considerându-se că simpla menținere a ajutorului de șomaj la niveluri scăzute nu este suficient pentru a stimula reangajarea lor.
- Pe lângă măsurile cu caracter general, de care au beneficiat și lucrătorii din industrie, efecte pozitive mai reduse, din cauza amplitudinii atenuate a fenomenelor, au rezultat din activitățile de privatizare, de încurajare a înființării de întreprinderi mici și mijlocii.

Desigur, au fost mai sesizabile **aspectele negative**, dintre care menționăm:

- măsurile de politică socială au, în general, un caracter accentuat reparatoriu în loc să prevină accentuarea deteriorării vieții populației;
- s-a înregistrat un eșec în cazul unor măsuri de suport social de tip pasiv, cum este ajutorul de șomaj, dar și la nivelul șomajului și asistenței sociale. Se remarcă lipsa unor programe și politici active în domeniul cererii de locuri de muncă și al stimulării inițiativelor antreprenoriale;

- cu toate că s-au înregistrat unele progrese, legislația în domeniul protecției sociale este încă lacunară, existând încă zone neacoperite legislativ (legiferarea sistemului de asistență socială, în domeniul protecției copilului etc);
- se constată o slabă capacitate a administrațiilor publice de diagnosticare a problemelor sociale, de evaluare și monitorizare de programe sociale.

În legătură cu aspectele menționate, se relevă următoarele direcții posibile și priorități a relației progres social-dezvoltare industrială:

- realizarea unei restructurări a industriei prin dezvoltarea industriei orizontale, ceea ce ar contracara tendința actuală de declin a ocupării forței de muncă;
- inițierea de programe active de specializare a lucrătorilor, de consiliere în direcția întreprinderii unor activități cu succes antreprenorial;
- realizarea procesului de privatizare, astfel încât să ofere condiții echitabile de participare socială tuturor membrilor societății și, totodată, să constituie "motorul" unei reale relansări industriale, economice;
- Acordarea unei atenții sporite unor activități cu potențial benefic asupra întregii societăți, deci și a activităților industriale, cum sunt îngrijirea sănătății, sistemul asigurărilor sociale, prin luarea în considerare a elementelor necuantificate încă, ținând mai mult de aspectele umane și la care economia bazată pe producție materială manifestă o obtuzitate marcată.

3.2. Analiza situației forței de muncă din industrie. Propuneri pentru promovarea laturilor pozitive și limitarea celor negative în perspectiva realizării unei dezvoltări industriale durabile

Problemele deosebite care sunt luate în considerare în strategia de dezvoltare durabilă se referă la conceperea și aplicarea efectivă a unui sistem organizat privind perfecționarea pregătirii profesionale și manageriale în concordanță cu evoluția tehnică și tehnologică mondială, reabilitarea activității de cercetare dezvoltare și oprirea exodului de specialiști cu înaltă calificare în alte țări și reconversia forței de muncă disponibilizată, îndeosebi pentru dezvoltarea și specializarea serviciilor.

Dezvoltarea industrială durabilă trebuie să aibă o componentă socială care să se încadreze armonios în evoluția viitoare a societății românești. Politicile privind resursele umane la nivelul industriei naționale trebuie să urmărească realizarea unui echilibru real între politicile active și cele pasive privind piața muncii și completarea cadrului legislativ. Fiecare industrie are par-

ticularitățile ei, ceea ce face necesară realizarea unor politici specifice în domeniul forței de muncă, politici a căror aplicare să ducă în final la realizarea obiectivului strategic de includere a capitalului social și uman în strategia globală de dezvoltare economică durabilă a României.

În prezent, problema principală cu care se confruntă societatea românească este situația personalului ce va fi disponibilizat în urma restructurării marilor combinate industriale, restructurare impusă de scăderea continuă în ultimii zece ani a producției industriale, închiderea a numeroase capacități de producție uzate fizic și moral precum și necesitatea stringentă de creștere a productivității muncii.

Procesul de restructurare a personalului din marile platforme industriale nu poate fi demarat fără realizarea unor condiții prealabile minimale, condiții care să asigure posibilități reale de reconversie a forței de muncă. Principalele probleme incluse în strategia națională privind restructurarea forței de muncă vizează:

- elaborarea unui program cadru care să întrunească adeziunea tuturor factorilor implicați;
- existența unui pachet legislativ coerent care să permită o abordare corectă, simplă și eficientă a problemelor ridicate de procesul de restructurare a personalului din industrie;
- crearea de facilități fiscale, financiare etc. pentru investițiile realizate în zonele monoindustriale, zone cu un puternic risc social;
- asigurarea unor condiții de finanțare care să permită includerea în aceste programe a tuturor fondurilor provenite din multiple surse;
- demararea activității efective a instituțiilor abilitate să acționeze în acest domeniu.

Problemele sociale ce vor apărea în urma restructurării personalului din industrie, ca urmare a restrângerii locurilor de muncă disponibile, vor fi soluționate prin unele măsuri specifice care vizează în principal următoarele aspecte majore:

- formarea și reorientarea profesională în cadrul întreprinderii;
- utilizarea temporară a forței de muncă pentru lucrări de utilitate socială;
- stimularea mobilității interregionale a forței de muncă;
- stimularea plecărilor voluntare etc.

Datorită multiplelor probleme specifice pe care le au unele industrii, în cadrul acestora, organizațiile patronale și sindicatele de ramură și-au creat propriile strategii și programe de reconversie socială. Astfel, în siderurgie, patronatul și sindicatele au încheiat Convenția de Acompaniament Social al Restructurării Metalurgiei Românești care urmărește cu prioritate dezvoltarea durabilă a zonelor siderurgice și trecerea forței de muncă dintr-o activitate aflată în declin în activități sigure. Conform acestei convenții, aplicarea măsurilor

de acompaniament social a personalului care părăsește industria siderurgică intră în atribuțiile Uniunii Naționale de Reconversie în Metalurgie (UNIRMET) și ale Centrelor de Reconversie a Personalului din Metalurgie (CRPM) - agenții teritoriale ale UNIRMET. UNIRMET și CRPM funcționează ca interfață între factorii implicați în procesul de acompaniere social, respectiv, sindicate, societate comercială, administrație locală, administrație centrală, Agenția Națională de Ocupare și Formare Profesională, Guvern, organisme internaționale, investitori etc.

Eforturile financiare necesare creării unui nou loc de muncă pentru o persoană disponibilizată se ridică la cea. 3.000 dolari, ceea ce înseamnă cea. 120 milioane dolari. În afara acestor fonduri, costurile necesare acompanierii personalului disponibilizat din metalurgie se ridică la peste 160 milioane dolari, fiind asigurate de M.M.P.S. 80 milioane dolari, contribuția întreprinderilor 49,7 milioane dolari, contribuția salariaților 4,2 milioane dolari, alocații bugetare 30,7 milioane dolari.

Personalul existent în siderurgie la sfârșitul anului 1998 era de 144.150 persoane, urmând ca la sfârșitul restructurării numărul acestora să fie de 77.205 persoane, ceea ce înseamnă o reducere cu aproape 50% a personalului. Disponibilizările de personal se vor face pe cale naturală, 7.220 persoane, prin asistența pasivă, 19.860 persoane și prin asistența activă a 39.865 persoane.

Industria extractivă ridică și ea, din punctul de vedere al restructurării forței de muncă, o serie de aspecte majore:

- contextul economico-social al zonelor miniere are ca specific dezvoltarea monoindustrială;
- posibilitățile de recalificare a forței de muncă din minerit sunt minime datorită în principal, nivelului scăzut al pregătirii socioprofesionale a unei mari părți din personal;
- productivitatea redusă și costurile mari de exploatare, datorate în mare măsură unor cauze obiective - conținuturi mari de cenușă în cărbune, conținuturi scăzute de metal în minereuri, fiabilitate redusă a utilajelor etc. determină în mod clar necesitatea restructurării personalului.

Modificări importante în privința numărului de salariați au avut lor începând cu anul 1997. Masiva reducere de personal s-a făcut prin desprinderi de activități, pensionări și disponibilizări cu acordarea de plăți compensatorii (Ordonanța de urgență a Guvernului, nr. 22/1997). În numai doi ani personalul din minerit s-a redus cu aproape 50%, de la 175.879 de persoane în 1997 la 84.645 de persoane la sfârșitul anului 1998. Închiderea exploatărilor miniere nerentabile va continua, conform programului existent, până în anul 2003, urmând a fi închise cea. 140 de obiective de producție minieră (anexa 3.8).

Pentru reducerea impactului social al restructurării prin crearea de noi locuri de muncă în zonele miniere s-a înființat Agenția Națională pentru Dezvol-

tare și Implementare a Programelor de Reconstrucție a Zonelor Miniere și s-a dat și Ordonanța de urgență a Guvernului, nr. 24/1998 privind stimularea investițiilor în zonele miniere prin reducerea fiscalității, prin acordarea de credite nerambursabile sau cu dobândă redusă etc.

La nivelul altor industrii - prelucrarea lemnului, pielărie, încălțăminte etc. - problemele care apar legate de restructurarea personalului sunt mai puțin ample. Programele existente se orientează cu prioritate spre restructurarea managerială și organizatorică.

Pentru aceste industrii politicile aplicate în domeniul resurselor umane se ocupă foarte puțin de reconversia forței de muncă, această problemă fiind lăsată în totalitate în sarcina statului prin Agenția de Dezvoltare a Resurselor Umane.

Programe speciale în domeniul resurselor umane există și la nivelul Companiilor Naționale - Electricitate, Gaze, Petrol. Aceste programe se ocupă cu prioritate de restructurarea managerială și organizatorică.

În industria lemnului lucrau, la sfârșitul anului 1998, 216.630 de persoane. După părerea specialiștilor din acest domeniu, numărul de salariați din industria lemnului se va menține și în următorii ani la același nivel, fluctuațiile numărului de salariați nu vor depăși fluctuația naturală provenită din pensionări și migrări voluntare. În cazul în care unele capacități de producție își vor reduce activitatea, forța de muncă în exces va putea fi ușor absorbită prin crearea de întreprinderi mici și mijlocii de producție a subansamblelor prefabricate pentru mobilier și construcții din lemn.

O problemă specifică industriei lemnului o constituie forța de muncă utilizată în exploatarea lemnului, forța de muncă cu caracter sezonier care va trebui parțial permanentizată prin îmbinarea activităților silvice cu cele de recoltare a materialului lemnos.

Principalele măsuri ce urmează a fi luate în industria lemnului în vederea dezvoltării resurselor umane în scopul asigurării unei forțe de muncă competitive sunt următoarele:

- menținerea la un nivel optim a structurii de vârstă a personalului;
- creșterea nivelului de pregătire profesională concomitent cu crearea unei noi concepții asupra muncii prin promovarea unor tehnici moderne de management în politica de personal.

Activitatea industrială în sectorul pielărie-încălțăminte s-a redus în perioada 1990-1998 cu cea. 30%, numărul de salariați micșorându-se de la 122.500 la 83.100 de persoane.

În acest sector mutații spectaculoase s-au produs în perioada analizată la nivelul formei de proprietate și al dimensiunilor societăților. La sfârșitul anului 1998 gradul de privatizare a atins 83%, iar numărul societăților mici și foarte mici dețineau o pondere de aproape 90%. Din aceste considerente, la nivelul ramurii este dificil să se aplice o politică unitară în ceea ce privește forța de muncă. Totuși, evaluările efectuate la nivelul MIC, indică cuprinderea unui

număr relevant de persoane în programul de formare profesională și reconversie a forței de muncă (anexa 3.9).

În acest sector, datorită concurenței dure existente atât pe plan intern cât și extern, la nivelul întreprinderilor mici s-a făcut simțită o îmbunătățire continuă a actului managerial.

SNP PETROM SA își propune, în principal, operaționalizarea managementului prin obiective:

- implementarea managementului prin bugete în scopul descentralizării manageriale și economice în interiorul societății;
- implementarea managementului prin proiecte.

Analiza datelor, cuprinse în anexa 3.10, pune în evidență următoarele aspecte majore ale politicii de resurse umane la nivelul SNP:

- creșterea cu 25% a productivității muncii în principal pe baza reducerii numărului de personal;
- numărul relativ redus al personalului propriu instruit prin diverse forme de perfecționare profesională (3,4% în 1998 și 5,12% în 1999);
- creșterea venitului mediu lunar pe seama micșorării numărului de salariați.

Îmbunătățirea structurii organizatorice și a managementului, în vederea integrării activităților din cadrul SNP se va realiza prin:

- aplicarea unui program de instruire și perfecționare a personalului în vederea implementării unor noi concepții de management;
- creșterea gradului de motivare a personalului prin utilizarea unor concepte moderne de management;
- identificarea nevoilor de școlarizare pentru personalul existent.

Compania Națională de Electricitate își orientează programul în domeniul resurselor umane îndeosebi spre integrarea managementului resurselor umane în managementul societății, cu accente pe redefinirea raporturilor administrație - sindicate, un nou sistem al contractelor colective de muncă și schimbarea culturii organizaționale.

Politica de resurse umane la nivelul Companiei Naționale de Electricitate urmărește integrarea managementului resurselor umane în managementul societății în scopul recunoașterii și aderării întregului personal la o cultură organizațională puternică care trebuie să conștientizeze și să creeze premisele trecerii de la orientarea tehnică a companiei spre cea comercială. Totodată, se urmărește trecerea de la responsabilitatea difuză, caracteristică în societățile cu capital de stat, spre responsabilități reale, spre administrarea riscurilor și a schimbării, caracteristice proprietății private.

Acțiunile prioritare în domeniul resurselor umane vor viza în cadrul Companiei Naționale de Electricitate, următoarele aspecte majore:

- redefinirea raporturilor administrație-sindicate;
- stabilirea unui nou sistem de salarizare bazat pe evaluarea postului și performanțele obținute;

- adaptarea sistemului de asigurări sociale la politica de resurse umane;
- realizarea unui nou sistem de informații în domeniul resurselor umane;
- creșterea performanței prin reanalizarea și îmbunătățirea proceselor de pregătire profesională.

Analiza succintă a componentei sociale, a programelor de restructurare existente la nivelul industriei prelucrătoare în general, cu trimiteri speciale la nivelul industriilor siderurgice și miniere, precum și a programelor, existente la nivelul unor companii naționale, scoate în evidență necesitatea promovării și a dezvoltării aspectelor pozitive conținute în aceste programe. Dintre acestea amintim:

- existența în cadrul programelor de restructurare a unor capitole speciale dedicate problemei restructurării personalului;
- stimularea motivației personalului pentru calitate și performanță;
- ameliorarea calității capitalului uman prin măsuri de susținere a serviciilor de sănătate și învățământ;
- îmbunătățirea managementului uman la toate nivelurile de decizie;
- aplicarea unor politici și măsuri active de gestionare a pieței muncii care să ducă la un echilibru real între politicile active și cele pasive ale pieței muncii, crearea unui sistem informațional viabil în domeniul cererii și ofertei forței de muncă;
- promovarea unor programe speciale de integrare a politicii economice cu cea de protecție a mediului;
- salarizarea pe criterii de performanță;
- realizarea unor politici coerente de salarii și venituri care să stimuleze performanța și calitatea muncii, precum și realizarea unui echilibru real între diferitele categorii de venituri și, în special între sectorul public și cel privat;
- corelarea costurilor cu utilitatea angajaților și a funcțiilor deținute.

În scopul îmbunătățirii semnificative a programelor ce vizează forța de muncă considerăm oportune următoarele măsuri:

- realizarea unor corelații directe între dezvoltarea industrială durabilă și dezvoltarea socială;
- reducerea numărului foarte mare de structuri organizatorice cu atribuții în domeniul protecției sociale a personalului disponibilizat, ceea ce ar face posibilă aplicarea unitară a programului guvernamental în domeniu;
- promovarea unui pachet legislativ coerent care să permită o abordare unitară, simplă și eficientă a problemelor ridicate de procesul de restructurare a personalului din industrie;
- extinderea temporară a facilităților acordate investitorilor din zonele cele mai defavorizate, din zonele monoindustriale;
- Îmbunătățirea programelor de reconversie a forței de muncă.

Bibliografie

- Elena Zamfir, Cătălin Zamfir (coord.), Social Policy, România în the European Context. Alternative Publishing House, Bucharest, 1996.
- Pierre Lonart, Gestion des Ressources Humaines, Eyrolles Universite, Paris, 1991.
- Constanța Mihaescu, în capitolul: Reconversiunea profesională reocupare-reintegrare, din lucrarea: Piața muncii în România în perioada de tranziție, Mecanisme și politici de ocupare a forței de muncă și combatere a șomajului, Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1992.
- *** Labour Market changes and job Insecurity: A challenge for Social Welfare and Health Promotion, Who Regional Publication, European Series, no. 81, Copenhagen, Danemarca, 1999.
- *** *Sustaining Social Security*, U.N. New York, 1997.
- *** Industry and Sustainable Development. Industry and economic development, E/CN.17/1998/add. 1-4, U.N.
- *** Report on the World Social Situation, E/CN.5/1997/8, U.N.
- *** Changing Perspectives on Human Resources Development, U.N. New York, 1998.
- *** Raportul național al dezvoltării umane, România, 1998, București, 1998.
- *** Proiectul de declarație și Proiectul de program de acțiune al Conferinței Mondiale la Nivel înalt pentru Dezvoltare Socială, U.N., 1994.
- *** Strategia națională pentru dezvoltare durabilă în România, Ed.Nova, București, 1999.
- *** *Anuarul statistic al României*, 1998, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1999.
- *** Piața muncii în România - ocupare, flexibilitate, dezvoltare umană - Centrul de Informare și Documentare Economică, București, 1994.
- *** *Raport de studii asupra formării profesionale în Franța*, în cadrul Seminarului Național de Studii și Propuneri, organizat de Misiunea PHARE în România, Iași, 13-14 decembrie 1993.

Capitolul 4 - DEZVOLTAREA INDUSTRIALĂ DURABILĂ ȘI PROTECȚIA MEDIULUI

În capitolul 4 ne propunem evidențierea principalelor aspecte ce privesc mediul înconjurător, impactul acestuia cu activitatea industrială. Analiza se face cu scopul de a defini traiectoriile industriei românești, astfel ca acestea să tindă către o dezvoltare durabilă.

4.1. Situația protecției mediului în România și poluarea produsă de industrie

Activitatea industrială este una din cauzele principale pentru deteriorarea mediului înconjurător. Se modifică ireversibil mediul prin valorificarea resurselor naturale neregenerabile: acumularea sterilului depus pe sol, realizarea infrastructurii în exploatare, valorificarea și transportul materiilor prime etc, prin exploatarea dincolo de limitele de echilibru a resurselor naturale regenerabile, prin emisii de substanțe poluante în aer, descărcarea unor afluenți poluanți în apele de suprafață și freatice etc.

Datele statistice sunt edificatoare pentru a fixa locul industriei în ansamblul poluatorilor mediului în România /1, 5/, astfel:

- din totalul cantității de substanțe poluante deversate în apele de suprafață (7500 mii t în anul 1998), industria a contribuit cu 60,2%;
- deșeurile solide depozitate pe sol (357 milioane t) provin, preponderent din industrie; extracția cărbunilor (243 milioane t), a minereurilor (42 milioane t), chimice și petrochimice (10,7 milioane t), termoelectrice (17 milioane t de cenușă) etc;
- la poluarea aerului, industria a intervenit cu peste 100 mii t/an, din care, energetica cu 70%, metalurgia cu 14%.

Se apreciază că în România, 4,0 - 4,5 milioane locuitori se află sub incidența poluării din care, sub impact permanent, 1,2-1,5 milioane de persoane corespunzând unei arii locuite de aproximativ 10% din suprafața țării. Ca urmare a prezenței substanțelor poluante în factorii de mediu, sănătatea populației și calitatea mediului au fost puternic afectate. Zonal, speranța de viață a locuitorilor scade cu 8-12 ani față de media pe țară (Baia Mare, Zlatna etc).

Efectele poluării industriale asupra mediului înconjurător pot fi regăsite în:

- degradarea calității apei râurilor: 18% din totalul rețelei hidrografice a țării - care este de 19.700 km - se încadrează în categoria a IV-a (apă improprie oricărei utilizări); 12% în categoria a II-a (care poate, cu cheltuieli mari, să fie încă utilizată). Situația se datorează faptului că

- cele 4500 stații și instalații de epurare a apelor uzate, existente în industrie, au tratat numai 50% din apele uzate provenite din fabricație;
- dispariția faunei pe segmente importante de râuri: Ialomița pe o lungime de 52% din traseu, Oltul - 43%, Șiretul - 31%, Vedea - 28%;
 - În cazul poluării aerului, se remarcă prezența SO_x (1,7 milioane t/an) care este regăsit sub forma ploilor acide responsabile de uscarea pădurilor și de acidifierea solului. Cea. 3,5 mii. ha de păduri sunt afectate de prezența SO_2 . Pagubele datorate acestui poluant sunt incomplet cunoscute în România; în țările membre ale UE se evaluează că economiile naționale suportă daune anuale ce pot ajunge la 3-5% din PIB;
 - În cazul poluării solului, deșeurile industriale ocupă o suprafață de cea. 300 milioane ha, din care, 2/3 conțin substanțe ce au în compoziția lor metale grele, toxice. În zonele cu nivel de poluare critice, concentrația metalelor grele în orizonturile superioare ale solului depășesc de 2-3 ori limitele admise, depășirea ce are ca efect și reducerea indicelui de creștere a arborilor cu 28-100%.

Cauzele poluării mediului înconjurător. Cadrul legislativ existent până în anul 1989 a fost corect conceput, cuprinzător și modern pentru acea etapă; au lipsit instrumentele corespunzătoare ca acest cadru legislativ să devină efectiv, să fie realizat.

Instalațiile industriale puse în funcțiune în ultimii 20-30 ani aveau, în general, prevăzute tehnologiile, aparatura, echipamentele capabile să trateze emisiile poluante până la nivelul standardelor naționale. A existat și există o atenție minoră, acordată instalațiilor de poluare, acestea fiind primele decuplate în cazul restricțiilor la energia electrică și termică, fiind operate cu personal de calificare redusă.

Structura industriei este poluantă, detașându-se petrochimia și chimia, industria extractivă, energetica, fiecare predominând poluarea unui factor de mediu; energetica - 70% a aerului; chimia/petrochimia - 73% a apei; industria minieră - 94% a solului etc.

Resursele naturale au un potențial ridicat de poluare ca: minereuri cu conținut redus în substanțe utile; lignit cu material inert în structură și cu conținut de sulf, steril de la extracția uraniului etc.

Tehnologiile "curate", biotehnologiile nu sunt uzuale în industria românească, marea majoritate a tehnologiilor reprezintă nivelul anilor 1960-1980, perioada maximei industrializări a țării. Deșeurile de fabricație nu au devenit surse de materii prime pentru alte tehnologii și nici produsele finite, după ce acestea și-au încheiat ciclul de viață economică și au fost luate în considerare de către industrie. Ecoindustria, ecobusiness-ul, serviciile ecologice nu sunt semnificativ reprezentate în activitatea industrială din România.

Haosul indus în industrie în ultimii 10 ani (decapitalizarea, regimul incert al proprietății, politizarea conducerii unităților industriale, divizarea excesivă a

acestora, afacerism primitiv, sindicalism exagerat etc.) a ținut departe atenția managerilor de grija protecției mediului.

Gradul de poluare s-a redus, nu ca urmare a unor măsuri manageriale ci, ca urmare a involuției industriei; responsabilitatea pentru daunele aduse mediului nu au generat reacții la nivelul instituțiilor guvernamentale sau a conducerii unităților industriale, respectarea prevederilor legislației de mediu (cât există) a rămas facultativă.

Monitoringul de mediu. Supravegherea calității factorilor din mediu este organizat de MAPPM *IM*. Pe profil de specialitate, factorii de mediu se supraveghează și de către Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, precum și de către Ministerul Sănătății.

Automonitoringul (urmărirea emisiei cantităților de poluanți, prelucrarea și transmiterea datelor) ar trebui să se realizeze de către ministerele și agenții economici implicați în afectarea factorilor de mediu. Aceasta se realizează parțial, pe bază de bilanț, nedispunându-se de echipamente și aparatură necesară.

La nivel național este organizată activitatea de monitorizare, ce include o rețea de supraveghere a calității factorilor de mediu și de colectare a datelor la emisii, transmiterea, prelucrarea și stocarea lor. Transmiterea se face la Centrul Dispecer în flux lent și în flux rapid. Fluxul rapid servește la intervenția imediată în cazuri de poluare excepțională.

Pe factori de mediu, monitoringul este astfel organizat: calitatea aerului este urmărită prin monitorizarea poluării de fond care cuprinde patru stații localizate la altitudini de peste 1000 m, unde se măsoară concentrațiile medii zilnice de SO_2 , NO_x , ozon, precum și parametri fizici și chimici ai precipitațiilor. Monitorizarea poluării de impact cuprinde cea. 750 de puncte de recoltare pentru determinarea sistematică a indicatorilor practicați pe plan mondial (SO_2 , NO_x , NH_3 , pulberi, SH_2 , S_2C , fenoli, clor, metale grele, HCl etc).

Cu o asemenea rețea de monitorizare, se poate evalua *IM* că, pe ansamblul țării, cantitatea de poluanți emisă în România, raportată la numărul de locuitori este, la multe substanțe poluante mai mică decât media țărilor din UE. O situație aparte însă o prezintă municipiul București în care locuiește 10% din populația țării.

Aici, diferite zone sunt puternic poluate cu SO_2 , CO_2 , NO_x de la cele cinci mari centrale termoelectrice și de la cele peste 40 de centrale mici sau de la traficul rutier, iar cu poluanți specifici - de la unitățile industriale.

De exemplu, în cartierele Militari, Titan, Colentina, Grozăvești, concentrațiile de SO_2 , NO_x depășesc, în unele perioade, de 1,5 - 10 ori concentrația maximă admisibilă pe 30 min. și pe 24 ore. Pe unele artere cu trafic intens (Piața Universității, Piața M. Kogălniceanu, Calea Victoriei, Șoseaua Ștefan cel Mare ș.a.) concentrația de oxizi de azot depășește, în orele de dimineață cu calm atmosferic, de 30 ori concentrația maximă admisibilă pe 30 minute. O

situație asemănătoare o prezintă și poluarea cu plumb. Materialele sedimentabile depășesc, de asemenea, limitele admisibile.

În zonele industriale Dudești, Ghencea, Ferentari, Jilava ș.a. aerul este poluat atât de surse specifice urbane, cât și de sursele specifice activității uzinelor și fabricilor (pulberi în suspensie cu conținut de plumb, fluoruri, fenoli, formaldehide). La pulberi sedimentabile, poluanți cu plumb, substanțe volatile etc. Bucureștiul este în medie mai poluat decât alte orașe ale Europei. Datele de mai sus au fost publicate în anul 1996 */M*, bazându-se pe statistica anului 1993; până în anul 1998, parcul de autovehicule a crescut cu aproximativ 50% și este de așteptat ca situația poluării aerului în București să fie mult mai gravă în prezent.

Monitorizarea aerului se extinde la poluarea sonoră (în orașe, pe arterele principale de circulație, cu trafic greu, poluarea sonoră depășește frecvent cu 20-30 dB nivelul de 70 dB considerat admisibil. Se monitorizează, de asemenea, ploile acide (92 puncte de prelevare a probelor de precipitații) și radioactivitatea mediului (24 stații standard, stații regionale, stații speciale și regionale).

Calitatea apei râurilor se urmărește în 276 secțiuni de supraveghere, din care 7 pe Dunăre. Lungimea sectoarelor supravegheate din punct de vedere al calității este de 20.500 km și reprezintă lungimea de referință. Totalul cursurilor de apă însumează peste 120 mii km, însă un interes major pentru economie și protecția mediului prezintă râurile pe care s-a organizat activitatea de supraveghere și control.

S-a constatat că bazinele hidrografice cu lungimile cele mai mari ale cursurilor de apă degradată (raportat la lungimea totală a râului respectiv) sunt: Ialomița (58%), Oltul (24%) și Someșul (21%).

Pentru epurarea apelor uzate au fost realizate 2770 de stații de epurare la diverși poluatori punctiformi, de diverse mărimi și de diverse tipuri. În anul 1994, dintre stațiile de epurare existente, 300 nu au funcționat iar 535 au funcționat defectuos. De menționat că în România nu sunt stații de epurare a apelor uzate cu treaptă terțiară de epurare (pentru eliminarea fosforului și azotului), motiv pentru care, în foarte multe lacuri de acumulare și lacuri naturale apare fenomenul entrofizării, având drept consecințe modificarea caracteristicilor organoleptice ale apei; pentru care tehnologiile actuale de potabilizare nu sunt adecvate, iar fluctuațiile diurne ale concentrațiilor în oxigen duc la exterminarea faunei piscicole.

Marea Neagră este supusă în zona litoralului românesc unui proces de poluare prin aportul de poluanți al Dunării și al altor râuri, prin deversările directe de ape uzate, insuficient epurate sau chiar neepurate, prin activitatea portuară, a șantierelor navale.

Se poate aprecia, în concluzie, că apele țării au suferit o degradare importantă pe unele sectoare și în unele zone, cu substanțe nocive provenite, în special, din industrie și agricultură. Cea. 3000 km de râuri se află în stare de

degradare - aproape fără viață. Zone importante de ape subterane freatice sunt, de asemenea, puternic impurificate cu azotați.

Calitatea solurilor. Sistemul de monitorizare cuprinde 940 de amplasamente (situuri) reprezentative, din care 670 pe suprafețele agricole și 270 pe suprafețele cu folosință silvică.

Poluarea solului, în sensul larg al cuvântului, provine din acțiunea multor factori, dintre care cei antropici sunt preponderenți; industria (anexa 4.1.) intervine pe o suprafață de aproape 1 milion hectare.

Starea de sănătate a pădurilor. Supravegherea forestieră se desfășoară la trei niveluri:

- nivelul 1 - bazat pe rețelele naționale de 2 x 2 km și 2 x 4 km precum și pe rețeaua europeană de 16 x 16 km, cu sondaje permanente pentru evaluarea anuală a defolierii coroanei arborilor;
- nivelurile 2 și 3 - bazate pe o rețea intensă de supraveghere a principalilor parametri de stare a ecosistemelor forestiere.

În termeni statistici, gradul de defoliere pus în concordanță cu procentul de pierderi arată că:

- defolierea ușoară se manifestă pe 11-25% din totalul suprafeței pădurilor;
- defolierea modestă - 26-60%;
- defolierea forte-61-90%;
- defolierea nulă - 0-10%.

Starea de sănătate relativ proastă a pădurilor poate fi explicată prin prezența secetei excesive, poluare locală și trans-frontalieră, factorii agresivi biotici și abiotici etc. Industria intervine astfel (anexa 4.2.): se consideră că starea de sănătate a pădurilor este în declin, mai ales în ultimii ani, procentul de defoliere avansată a pădurilor, în special a foioaselor, a ajuns în zonele cele mai afectate la 40-45%, stejarul fiind cel mai vătămat. Iar din acest punct de vedere, reducerea poluării este de importanță strategică, știind că un hectar de pădure sănătoasă produce cea. 101 de oxigen pe zi.

Legislația de mediu. Conștientizarea la nivel planetar a gravelor probleme ecologice și desfășurarea primei Conferințe Mondiale a ONU asupra Mediului (Stockholm, iunie 1972) au impus și în România o nouă concepție referitoare la conservarea și protecția mediului ambiant, sub raport legislativ, în anul 1973 s-a adoptat Legea privind protecția mediului înconjurător (Legea nr. 9/1973), ca o reglementare-cadru, atotcuprinzătoare, care a consacrat, pe de o parte, regimul juridic general al ocrotirii mediului, iar, pe de altă parte, a stabilit o serie de reguli aplicabile principalilor factori naturali /6/.

Pe această bază juridică generală s-au adoptat, în vederea dezvoltării și particularizării reglementărilor de principiu, unele acte normative vizând protecția unor factori de mediu ca:

- *APA* - Legea apelor nr.8/1974 și Legea nr. 5/1989 privind gospodărirea rațională, protecția și asigurarea calității apelor;
- *SOLUL* - Legea privind fondul funciar nr. 58/1974; Legea privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale nr. 59/1974;
- *PĂDURILE* - Legea nr. 2/1987 privind conservarea, protejarea și dezvoltarea pădurilor, exploatarea lor rațională, economică și menținerea echilibrului ecologic.

Ca o expresie a dominației strategiei dezvoltării planificate, au fost elaborate și investite cu putere de lege și o serie de programe privind protecția unor importanți factori de mediu, cum ar fi:

- Programul național de perspectivă pentru amenajarea bazinelor hidrografice, Legea nr. 1/1976;
- Programul național pentru conservarea și dezvoltarea fondului forestier în perioada 1976-2010, Legea nr. 2/1976. Chiar dacă, din punct de vedere formal, al prescripțiilor și conținutului lor, reglementările corespundeau standardelor internaționale în materie, acestea nu erau aplicate, rămânând la stadiul de simple declarații de intenție.

După 1989, numeroase acte normative sau programe au fost abrogate expres și total și, în asemenea condiții, au rămas în situația de "vid juridic", până la adoptarea unor noi reglementări, importante sectoare ale ocrotirii juridice a mediului. Procesul de legiferare în domeniu s-a dovedit a fi deosebit de anevoios. Astfel, în anul 1993, a fost adoptată Legea nr. 82 privind Constituirea Rezervației biosferei "Delta Dunării", apoi în anul 1995, după o adevărată "odisee parlamentară", începută în 1992, Parlamentul României a adoptat Legea protecției mediului. Această nouă lege-cadru în materie a intrat în vigoare la data de 30.12.1995.

Ulterior, au fost adoptate alte acte normative, precum Codul silvic (Legea nr. 26/1996), noua Lege a apelor (Legea nr. 107/ 1996) sau unele Hotărâri Guvernamentale care reglementau o serie de probleme precum stabilirea și sancționarea unor contravenții la normele pentru protecția mediului (Hotărârea de Guvern nr. 127/1994), a apelor (Hotărârea de Guvern nr. 138/1994), regimul importului deșeurilor (Hotărârea de Guvern nr. 340/1992 etc).

De asemenea, în această perioadă, România a ratificat ori a aderat la numeroase convenții, tratate ori alte documente internaționale. Constituția actuală a României acordă tratatelor internaționale o atenție sporită, din examinarea dispozițiilor acesteia urmând a fi reținute unele reguli, și anume:

- obligația statului de a respecta tratatele internaționale, indiferent de caracterul lor bilateral sau multilateral, întocmai și cu bună credință;
- tratatele internaționale ratificate de Parlament fac parte din dreptul intern și au pe teritoriul României putere de lege.

Cu incidență asupra industriei, dintre convențiile și acordurile referitoare la protecția mediului, ratificate de România, se menționează:

- Convenția privind folosirea substanțelor aditive periculoase, Geneva, adoptată la 21.10.1991;
- Convenția asupra poluării atmosferice transfrontaliere pe distanțe lungi, Geneva, 13.11.1979, ratificată prin Legea nr.8/1991;
- Convenția - cadru de la Viena privind protecția stratului de ozon, Viena, 20.03.1985, ratificată prin Legea nr.84/1993;
- Protocolul de la Montreal relativ la substanțele ce epuizează stratul de ozon, Montreal, 16.09.1987;
- Convenția de la Basel privind controlul transportului transfrontalier al deșeurilor periculoase și al eliminării acestora, Basel, 22.03.1984;
- Convenția privind protecția Mării Negre împotriva poluării, București, 1.04.1992;
- Convenția - cadru privind schimbările climatice, Rio de Janeiro-5.06.1992.

Cu privire la felul cum legislația a servit intereselor protecției mediului în România, în cele ce urmează se prezintă două considerațiuni, ale Comisiei UE (Agenda 2000) și ale autorilor acestui capitol.

Astfel, în evaluarea modului cum România îndeplinește *acquis-ul comunitar* se menționează că acesta este alcătuit din cca. 200 de acte juridice care acoperă un evantai larg de domenii. Se recunoaște că România este confruntată cu probleme ecologice grave în toate domeniile-cheie: calitatea apei, gestiunea deșeurilor, poluarea solului și a aerului.

Starea resurselor de apă provoacă numeroase semne de întrebare: calitatea apei potabile este foarte slabă, legăturile de canalizare ca stațiile de epurare sunt insuficiente, iar nivelul de tratare nesatisfăcător. Se constată o poluare importantă a apelor freatice și a Dunării.

Legislația privitoare la gestiunea deșeurilor este aproape inexistentă, noțiunea de deșeuri periculoase nu a fost definitivă, iar incinerarea acestora nu este practică decât ocazional.

Poluarea aerului este, de asemenea, o problemă gravă, principalele surse de emisie a poluanților fiind centralele de producere a energiei electrice, precum și a altor ansambluri industriale, în special, întreprinderile de producție a metalelor grele, ca și traficul auto, încălzirea domestică. Ploile acide au devenit și ele o problemă gravă.

Până în prezent, în România, problemele legate de protecția mediului nu au fost abordate de o manieră eficace. Nivelul investițiilor este foarte scăzut în comparație cu UE, iar situația este agravată din cauza absenței unor instrumente de finanțare pentru protecția mediului. În anul 1995 a fost adoptată o lege cadru (Legea nr. 137/1995) care acordă prioritate gestiunii deșeurilor, dar aplicarea ei lasă de dorit, din cauza absenței unor motivații, existenței unor tehnologii vechi și poluante, lipsei finanțării și resurselor umane, precum și nivelului slab de participare publică.

În ansamblu, până în prezent au fost întreprinse prea puține măsuri pentru a apropia legislația românească de mediu de cea din UE. Nu există nici un plan specific pentru adoptarea și aplicarea restului legislației conținute în acquis-ul de mediu. Aplicarea practică și consolidarea acquis-ului privind protecția mediului este o perspectivă îndepărtată, necesitând investiții masive din partea Guvernului și a întreprinderilor, ca și punerea la punct a unor structuri adecvate de aplicare și consolidare. Strategia României ar trebui să cuprindă un calendar precis de punere în practică a legislației comunitare de mediu, care să înceapă, printre altele, cu implementarea directivelor-cadru și a directivei privind controlul și prevenirea integrală a poluării.

În concluzie, se poate înțelege că situația calității factorilor de mediu în România este departe de standardele UE. Dar această constatare este dublată de o altă mult mai gravă: acțiunile guvernamentale sunt minime în domeniul protecției mediului și nu se întrevăd modificări în reacția decidenților pe termen scurt, ceea ce va mai îndepărta momentul în care România va reuși să îndeplinească acquis-ul impus de aderare la Uniunea Europeană.

În România, problema deșeurilor industriale și orășenești menajere a devenit tot mai acută, din cauza creșterii pe de o parte a cantității lor, iar pe de altă parte, a impactului lor negativ tot mai pronunțat asupra factorilor de mediu. La acestea se adaugă faptul că nu s-au definit încă soluții, metode de gospodărire corespunzătoare, de valorificare a deșeurilor. Starea de curățenie a orașelor s-a deteriorat față de trecut, în special din cauza neglijenței și a nepăsării administrației, dar și a populației.

În anul 1994 s-au produs cea. 268 milioane tone de deșeuri, (din care, steril de la exploatare miniere și cariere - 160,6 milioane tone, nămoluri reziduale - 25,5 milioane tone, cenuși și zguri de la producerea energiei electrice - 13,8 milioane tone, deșeuri metalurgice - 5,4 milioane tone etc), din acestea, 260 milioane tone sunt industriale și cca. 8 milioane tone deșeuri sunt menajere. Sistemul de monitorizare al deșeurilor, în special al deșeurilor orășenești este deficitar /1/.

Un inventar incomplet (anexa 4.3.) al reglementărilor juridice în domeniul gestiunii deșeurilor solide (colectare, reciclare, depozitare) dovedește existența a cel puțin 23 de legi, ordonanțe, hotărâri guvernamentale etc. În acest domeniu, dar rezultatele pe teren sunt foarte departe de o situație normală (pentru protecția sănătății oamenilor, a mediului înconjurător, a recuperării componentelor în valoare economică etc), similară țărilor vecine sau celor membre ale UE.

În cazul de față, în cadrul legislativ lipsește și întreg mecanismul care să facă legile obligatorii și eficiente pentru țară. Tot acest mecanism ori nu este conceput, ori este puternic alterat (autoritățile locale, justiția, educația publică, instrumente coercitive etc).

4.2. Pasivul de mediu

Protecția mediului înconjurător nu presupune numai diminuarea potențialului poluant al întreprinderilor industriale, al activităților economice, antropice, în general, ci și remedierea daunelor provocate factorilor de mediu de activitățile anterioare.

Daunele ireversibile aduse mediului marchează istoria civilizației actuale și influențează traiectoriile evoluției umane viitoare. Modificările reversibile (externalități de mediu) pot forma obiective de preocupare pentru industrie, societate, autorități locale, guvernamentale și instituții internaționale de a fi remediate și asigurate integritatea calității factorilor de mediu.

Cu privire la răspunderea întreprinderilor industriale asupra daunelor aduse mediului a apărut noțiunea de pasiv de mediu, noțiune importantă pentru România în etapa procesului de privatizare, proces ce trebuie să ia în seamă dimensiunile acestui pasiv de mediu.

Prin pasiv ecologic se înțelege expresia valorică a tuturor pagubelor pe care o firmă le-a pricinuit mediului înconjurător și de care, într-un fel sau altul, trebuie să răspundă în acord cu legislația în vigoare /3/.

Din punct de vedere legal, conceptul general de răspundere se referă la situațiile în care o persoană fizică sau juridică produce o pagubă altei persoane și trebuie să aducă compensații pentru paguba produsă. Răspunderea poate fi de natură contractuală sau necontractuală - formă a răspunderii civile - impusă de legile generale ale societății pentru a reglementa situațiile în care o persoană este păgubită de o altă persoană sau entitate și care solicită să fie recompensată.

Răspunderea civilă poate fi de două feluri: răspundere din culpă și răspundere obiectivă. Răspunderea din culpă se referă la situațiile în care autorul unei pagube devine responsabil în fața persoanei păgubite dacă și-a încălcat o îndatorire de serviciu, nu a respectat prevederile unor standarde etc.

Conceptul de răspundere obiectivă s-a dezvoltat la începutul secolului XIX ca urmare a revoluției industriale și are la bază teoria răspunderii pentru risc și, ca atare, orice persoană care desfășoară o activitate economică riscantă este deplin răspunzătoare pentru eventualele pagube produse.

Responsabilitatea pentru daune aduse mediului este ultima dezvoltare a conceptului de răspundere obiectivă. Noul concept a fost introdus în literatura și practica juridică și economică din Europa în perioada 1960-1965 și este strâns legat de principiul "poluatorul plătește".

Conceptul de responsabilitate pentru daunele aduse mediului furnizează mijloacele prin care poluatorii să fie făcuți răspunzători, din punct de vedere material, pentru daune aduse mediului, sănătății oamenilor etc.

Dimensiunea economică a pasivelor de mediu devine foarte importantă în cazul procesului de privatizare, pasivul de mediu trebuie să fie inclus în prețul privatizării. Aceasta înseamnă că poluarea trecută (pasivul de mediu,

pasivul ecologic) trebuie reconsiderat conform principiului poluatorul plătește, iar noul proprietar devine responsabil pentru aceasta.

Costurile pentru decontaminarea mediului afectat de activități industriale sunt de multe ori foarte mari, modificând gradul aparent de atractivitate al unor întreprinderi impuse procesului de privatizare. Câteva exemple edificatoare ca ordin de mărime, întăresc afirmația de mai sus. Astfel, în SUA, decontaminarea solului presupune cheltuieli de 50-300 dolari/t, decontaminarea apei freatice, 200 miliarde dolari; a poluării cu azbest, 5 miliarde dolari. În Germania, decontaminarea zonelor poluate din noile landuri cer cheltuieli de 82-321 miliarde mărci etc. /3/.

Cheltuielile pentru refacerea mediului deteriorat (contaminat) cuprind trei mari categorii:

- cheltuieli pentru decontaminarea mediului;
- cheltuieli legate de refacerea stării de sănătate a populației și de reducerea productivității datorate poluării;
- • cheltuieli legate de respectarea standardelor și normelor de protecție a mediului.

Pentru o firmă ce va fi privatizată este foarte important să se estimeze nivelul cheltuielilor pentru decontaminarea mediului, deoarece existența poluării factorilor de mediu va diminua prețul de achiziție.

Estimarea cheltuielilor pentru decontaminare trebuie să se facă cu metodologii cunoscute, acceptate de proprietarii și cumpărătorii unităților industriale, deci să aibă o accepțiune internațională. Pentru a veni în întâmpinarea unei asemenea dorințe, Guvernul României a elaborat două reglementări și anume:

- Hotărârea de Guvern nr. 457/august 1997 pentru aprobarea Normelor metodologice privind procedurile de privatizare și condițiile de organizare și desfășurare a vânzărilor de acțiuni, de părți sociale și de active;
- Ordinul nr. 184/1997 al MAPPM sau Reglementarea privind evaluarea poluării mediului (bilanțul de mediu nivel zero pentru procesul de privatizare, clasificarea activităților de impact negativ asupra mediului, conținutul obiectivelor de mediu minim acceptate etc).

Din Hotărârea de Guvern nr. 457/august 1997 se rețin următoarele:

- În situațiile în care transferul dreptului de proprietate asupra unui pachet de acțiuni sau asupra părților sociale creează, în sarcina cumpărătorului, obligații de confirmare cu cerințele pentru protecția mediului, Fondul Proprietății de Stat (FPS) are obligația includerii, atât în documentele de ofertă, cât și în contractul de vânzare-cumpărare a obiectivelor de mediu minim acceptate (OMMA), stabilite prin aplicarea procedurilor prevăzute în Hotărârea de Guvern nr. 457/1997. Obligațiile de mediu sunt ierarhizate astfel:

-
- OMMA reprezintă un set de obiective, aprobat de autoritatea de mediu competentă, în baza unui bilanț de mediu, realizat anterior formulării ofertei de vânzare. OMMA se stabilesc prin luarea în considerare a obiectivelor calitative și cantitative minime de mediu și a duratei maxime admisibile pentru realizarea programului de conformare cu cerințele de mediu;
 - obligațiile de mediu tip A sunt acele răspunderi care identifică obligațiile de mediu cunoscute la momentul vânzării, legate atât de daunele din trecut, cât și de cele viitoare, cu responsabilitățile legislației. Acestea se tratează prin specificarea în documentele de ofertă și în contractul de vânzare-cumpărare a OMMA;
 - obligațiile de mediu de tip B sunt acele răspunderi care identifică surse potențiale pentru protecția mediului, protecție a muncii și a sănătății ale căror costuri nu pot fi cunoscute cu precizie și care depind de cadrul legislativ viitor, de comportamentul terților și de informațiile disponibile în viitor. Ca instrumente, pentru stabilirea OMMA, a obligațiilor de mediu tip A și B se folosesc bilanțurile de mediu (studiile de impact), elaborate în trei variante:
 - bilanț de mediu de nivel zero care se prezintă sub forma unei fișe de verificare, completată de societatea comercială, care conține informațiile necesare pentru a determina dacă societatea comercială are impact de mediu și pentru a stabili OMMA;
 - bilanțul de mediu de nivel I, este un studiu de mediu fără preluarea de probe și fără analiza factorilor de mediu, dar care prezintă toate elementele necesare unei analize tehnice și ecologice necesare luării unei decizii privind dimensiunea impactului de mediu efectiv, prezentat de societatea comercială care se privatizează. O secțiune a acestui bilanț conține recomandări pentru OMMA, o descriere atât a obligațiilor de mediu de tip B cât și a răspunderii potențiale legate de mediu, identificate în afara bilanțului contabil;
 - bilanțul de mediu de nivelul II necesită un studiu de mediu asupra întreprinderii care se privatizează sau asupra activului care se vinde, efectuat pentru a se cuantifica dimensiunea contaminării factorilor de mediu, prin prelevarea de probe și analize chimice sau fizice. O secțiune a acestui bilanț conține recomandări de OMMA, descrierea obligațiilor de mediu tip B și răspunderi potențiale legate de mediu, identificate în afara bilanțului contabil.

Analiza legislației privitoare la pasivul de mediu permite conturarea următoarelor observații:

- sunt lăsate în afara procesului de evaluare a procesului de poluare situurile întreprinderilor lichidate juridic; șantiere de construcții, perimetre adiacente unităților industriale, care nu aparțin juridic unității,

dar care a fost poluată în timp; construcții sociale proprii unității industriale (cămine, școli etc.) și care sunt, în prezent, părăsite, sonde de petrol dezafectate, halde neorganizate de deșeuri industriale etc;

- Hotărârea de Guvern nr. 457/1997 și Ordinul Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului nr. 184/1997 au fost elaborate, preponderent în vederea privatizării a aproximativ 8000 de întreprinderi industriale. În condițiile în care acest proces practic fost întrerupt de cea. două ori, pasivul de mediu a crescut ca dimensiune, el nu a format obiectivul politicilor sau strategiilor de firmă de remediere a acestui pasiv;
- industria, cercetarea-dezvoltarea, întreprinzătorii privați, băncile comerciale nu s-au organizat pentru a oferi servicii pentru decontaminarea situurilor industriale și de a da contur economic, în condiții de profit, acestei activități de remediere, decontaminare a terenurilor;
- marile întreprinderi, ce funcționează sub capacitatea de producție, puteau să-și organizeze sectoare proprii, care să funcționeze pe principii economice, pentru decontaminarea terenurilor poluate. Se evită șomajul, se obține profit.

De pildă, între Brăila și Galați, pe Dunăre sunt ancorate câteva sute de nave, clasate. Ele se vând, uneori, la prețuri derizorii, străinilor pentru a le transforma în fier vechi.

Șantierelor navale (Brăila, Galați) în colaborare cu Sidex Galați ar putea să-și organizeze sectoare comune (holding) pentru transformarea navelor clasate în fier vechi în interesul siderurgiei românești și al economiei naționale (export de fier vechi). Sute de muncitori și-ar găsi de lucru, ar fi valorificată infrastructura de producție existentă, mediul acvatic ar fi protejat.

Decontaminarea unor suprafețe de teren (Copșa Mică, Neferal etc.) se poate face cu personalul propriu unor unități ce s-au lichidat, cu șomerii din zonă etc. Fondurile financiare puteau fi asigurate din acordarea a 10-15 salarii, în avans, unor categorii de șomeri. Aceștia evitau statutul de șomeri și ar fi putut să se profileze, profesional, la decontaminarea situurilor și a zonelor poluate.

Decontaminarea zonelor poluate de activitatea industrială

Depoluarea terenurilor afectate de activitatea industrială se impune, în România, din următoarele motive:

- suprafața de teren agricol poluată este de cea. 1 milioane ha, la care se adaugă cca. 150 mii ha păduri sau peste 10% din suprafața agricolă a țării;
- schimbarea formei de proprietate, privatizarea unităților industriale impune luarea în considerare a nivelului (intensității) fenomenelor de poluare, în special a platformelor industriale (situurilor). Responsa-

bilitatea pentru poluarea trecută (pasivul de mediu), costurile depoluării și regăsirea acestora în cuantumul tranzacției dintre FPS și investitori sunt aspecte reale de care trebuie ținut seama;

- lichidarea unor întreprinderi industriale obligă FPS la refacerea terenului poluat (Valea Călugărească, de exemplu);
- scoaterea din funcțiune a unor unități din motiv de poluare excesivă a mediului (Carbosim Copșa Mică, Combinatul Chimic Giurgiu), nu poate fi eficace pentru protecția mediului dacă nu se continuă cu depoluarea situurilor industriale;
- experiențe investiționale nereușite (exploatarea sulfului în Munții Călimani, termoelectrica și sisturile bituminoase etc.) trebuie urmate de remedieri a acestor terenuri;
- restructurarea industriei de extracție a cărbunilor (ca și a altor surse naturale) trebuie urmată de reconstrucția zonelor de exploatare. Se asigură, pe o anumită perioadă, locuri de muncă pentru personalul disponibilizat, se readuc în circuitul natural sau economic suprafețe însemnate de teren, se reduce pericolul pentru mediul înconjurător (Gorj, Valea Jiului etc.);
- existența unor reglementări în acest scop (Hotărârea de Guvern nr. 457/1997, Ordinul Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului nr. 184/1997, Constituția României din 8 decembrie 1991, art. 41.(5), 134(2) litera e etc).

În termeni ai protecției mediului, se anihilează (în cazul ideal) pasivul de mediu, factorii de mediu apropiindu-se de starea de echilibru normală. După parcurgerea acestor etape (laborioase, scumpe) se așteaptă ca fabricația să se încadreze în limitele standardelor de calitate a factorilor de mediu. Este o concretizare a principiului poluatorul plătește, o internalizare parțială a costurilor sociale de mediu și, în final, o contribuție la dezvoltarea durabilă a mediului înconjurător.

În termeni ecologici, anularea pasivului de mediu poate facilita atingerea unui nivel mai ridicat de remediere a mediului poluat și anume reconstrucția ecologică, etapă care se referă la refacerea ecosistemelor și care poate fi luată în considerare în cazul unor cursuri de apă poluată, terenuri agricole, silvice, spații verzi etc.

În termeni economici, preocuparea pentru pasivul de mediu este un prilej de transfer de profit: de la generatorul de poluanți către cel ce asigură serviciile de remediere. În acest ultim caz, avantajele sunt foarte importante, în sensul că:

- În SUA, costul mediu pentru decontaminarea unei arii (sit) poluate este de 25-30 milioane dolari, iar timpul mediu de remediere este de 7 ani;

- în Olanda, curățirea zonelor industriale poluate (depuneri, arii contaminate etc.) va costa 125 miliarde de guldeni și programul va dura 50 ani;
- în SUA, decontaminarea scurgerilor de la rezervoarele subterane solicită până la 200 miliarde de dolari;
- dacă în SUA s-ar depolua numai jumătate din situurile poluate, aceasta ar costa 350 miliarde de dolari până în anul 2010;
- Polonia cheltuiește, în prezent, 3,5 miliarde de dolari/an și va ajunge, în viitor, la 8 miliarde de dolari/an;
- În Norvegia, costul mediu pe situu poluat este de 350.000 de dolari /9/;
- dă prilejul profilării unor întreprinderi cu specialitate de refacere a mediului înconjurător care, în esență, în afară că sunt benefice pentru calitatea mediului, aducătoare de profit, asigură locuri de muncă pe termen lung.

În termeni tehnologici, se elaborează, în mod continuu, tehnici și echipamente pentru tratarea/decontaminarea solului contaminat cu diverse substanțe poluante. Materialele de construcții din zonă sunt și ele supuse contaminării prin tehnici specifice. Se consolidează o piață a know-how-ului, a produselor (substanțe stabilizatoare pentru haldele de cenușă etc.) a serviciilor de decontaminare. Spre exemplificare, SC PETROM SA a cumpărat din Canada o instalație de regenerare a solului contaminat cu Șlam, produse petroliere, apă sărată, țiței. Instalația a costat 800.000 de dolari și a fost instalată în localitatea Siciu din Prahova.

Deșeurile solide depozitate pe sol (haldele de steril, de cenușă, deșeuri tehnologice etc.) va trebui să fie tratate (acoperite cu humus, cu plante sau arbori) sau valorificate comercial. Este ocazia imaginării a numeroase tehnologii și utilaje specifice acestora. Drumul ce-l are de parcurs România, în acest sens, poate fi sesizat din următoarea știre preluată din mass media (13 oct. 1997): "primul lingou de aur produs de SC AURUL SA din Baia Mare (societate mixtă româno-australiană) va fi realizat în august 1998. Uzina va prelua în următorii 8 ani, peste 15 mii. tone steril de flotație din iazurile de decantare ale SC Romplumb SA din Baia Mare. Construcția uzinei a întârziat din cauză că au fost cerute 237 de avize".

Ca o idee generală asupra diversității tehnologiilor de decontaminare, anexa 4.4. inventariază câteva din acestea care ar putea stimula preocupările industriei și ale cercetării din România.

În termeni sociali, remedierea pasivului de mediu înseamnă protecția sănătății oamenilor, a muncitorilor, a uzinelor poluante, a locuitorilor din zonă. A se reaminti tragismul locuitorilor din Baia Mare, Zlatna etc. a căror speranță de viață este mai redusă cu până la zece ani, față de media pe țară.

O parte din terenurile decontaminate, reconstruite ecologic, pot fi concesionate șomerilor unităților industriale și care pot să-și desfășoare activități proprii.

Locuri de muncă noi se înregistrează în domeniile cercetării-dezvoltării, serviciilor propriu-zise de decontaminare, de monitorizare a calității solurilor etc.

În termeni financiari, cheltuielile pentru anularea datoriei de mediu pot fi acoperite astfel:

- din fondurile obținute prin privatizarea unității;
- din fondurile proprii unităților de producție (în special, în industria extractivă, unde reconstrucția ecologică este paralelă cu procesul de extracție);
- din fondurile de la stat (responsabilitate pentru activitatea industrială anterioară unităților ce se privatizează /3/;
- din alte surse (fondurile de mediu, subvenții de diverse tipuri etc.).

*

* *

Industria din România evoluează (involuează în realitate) foarte departe de cerințele unei dezvoltări durabile. Stoparea involuției industriei, orientarea acesteia către creștere economică, transformarea creșterii economice în dezvoltare și imprimarea de performanțe tipice dezvoltării durabile sunt etape ce așteaptă a fi abordate și realizate de către decidenți.

În această perioadă de tranziție - de la involuție la dezvoltarea durabilă, evaluarea și anihilarea pasivului de mediu se prefigurează ca o etapă obligatorie și a cărei concretizare în practica economică cere hotărâre, seriozitate, voință, cunoștințe din partea decidenților. Premise precum respectarea legilor existente, completarea cadrului legislativ, însușirea treptată a acquis-ului Uniunii Europene, educația ecologică în școală și în afara școlii etc. vor condiționa serios politicile și strategiile industriale de protecție a mediului.

În privința decontaminării, reconstrucției (ecologice) a situurilor poluate, a calității factorilor de mediu afectați de activitatea industrială, acestea sunt ca o afacere generatoare de profit ce interesează în mare măsură, în prezent, industria din România, sectoarele de cercetare-dezvoltare, autoritățile locale, instituțiile guvernamentale de protecție a mediului.

Pentru aceasta pot fi folosite instrumente ca:

- suport financiar acordat de Agenția Națională pentru Știință și Tehnologie pentru susținerea unor teme care să stimuleze elaborarea de tehnologii, echipamente și utilaje specifice;
- completarea cadrului legislativ existent și punerea în operă a întregului cadru (Legea nr. 137/1995, 176, 457/1997, Ordinul Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului nr. 184/ 1997 etc.) în favoarea protecției mediului, mediu afectat de activitatea industrială;

-
- stimularea înființării și consolidării IMM care vor să activeze în domeniul decontaminării/reconstrucției situurilor industriale poluate. Instrumentele cunoscute pot fi puse în practică, prin:
 - scutirea de impozite pe venit;
 - transfer (gratuit) de echipamente și utilaje disponibile în marea industrie;
 - facilități bancare (dobânzi reduse);
 - facilități fiscale pentru utilaje ce se aduc din import;
 - facilități pentru unitățile de cercetare-dezvoltare ce vor să se implice în activitatea de decontaminare, reconstrucție a situurilor poluate, pe baze comerciale (unități economice de sine stătătoare, cu activitate productivă);
 - interesarea (cointeresarea) salariaților disponibilizați din marea industrie pentru a se reprofila profesional pentru decontaminarea situurilor poluate.

Bibliografie

- Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecției Mediului, Strategia protecției mediului, București, 1996.
- Europa durabilă, orizont 2010 - studiu de caz, România, în: Supliment de economie teoretică și aplicată, nr. 37, 1996.
- Victor Platon, Protecția mediului și dezvoltarea economică, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1997.
- Angheluță, Vădineanu, Dezvoltarea durabilă, ed. Universității, București, 1998.
- Gh. Manea, Industria și datoria de mediu în România, în: Ecologie industrială, 1998. Legislația mediului - mijloc de acțiune, ed. Milieucontact - Oast - Europe, Amsterdam-Olanda, 1997. Monitorul oficial, nr. 213, 28 august 1997.
- Geoff Ricks, Environmental considerations in mine closure planning, în UNEP Industry and Environment, vol. 20, nr. 4, 1997.
- Per Antonsen, Beate Folkestad, Contaminated land în Norway, în: UNEP Industry and Environment, sept. 1993, p. 7-9.

Capitolul 5 - REPERE PENTRU ELABORAREA UNEI POLITICI NAȚIONALE DE DEZVOLTARE INDUSTRIALĂ DURABILĂ. LIMITE ALE APLICABILITĂȚII CONCEPTULUI LA ECONOMIILE ÎN TRANZIȚIE

Puncte de reper rezultate din analiza perspectivelor creșterii industriei mondiale

Proiectarea unei dezvoltări industriale durabile la nivel național, presupune, în mod obligatoriu, luarea în considerare a perspectivelor creșterii industriei mondiale în deceniul următor și după. Analiza acestora, permite evidențierea câtorva concluzii importante pe care le prezentăm în continuare:

Rata industrializării și dezvoltării tehnologice în țările în curs de dezvoltare (TCD) și în economiile în tranziție (TT) continuă să fie extrem de inegală. Deși au fost înregistrate creșteri spectaculoase ale producției industriale și ale exportului în anumite țări est-asiatice și, la o scară mai mică, și în unele economii latino-americane, creșterea industrială a continuat să fie înceată în majoritatea celorlalte economii menționate, deteriorându-se chiar, în Africa Subsahariană. Prăpastia tehnologică între țările industrializate și majoritatea TCD și TT continuă să crească rapid mai ales în ceea ce privește aplicarea și dezvoltarea de noi tehnologii generice precum informatica, biotehnologiile și materialele noi.

Impactul dezvoltării economice generale și al tendințelor cu privire la inovațiile tehnologice, globalizarea și liberalizarea comerțului și investițiilor ce a urmat acordurilor Runde Uruguay, este probabil să fie semnificativ pentru țările în curs de dezvoltare și economiile în tranziție. Întreprinderile din aceste țări au din ce în ce mai multă nevoie să devină competitive pe piețele internaționale. Subsectoarele industriale și ariile specializate cu potențial de export va trebui identificate, iar întreprinderile aferente, va trebui nu numai să-și perfecționeze tehnologiile folosite și calitatea produselor, dar și să dezvolte capacități inovative pentru produse, procese și servicii cu desfacere pe piețele externe.

Reformele în sfera politicii industriale din țările în curs de dezvoltare și economiile în tranziție vor fi axate din ce în ce mai mult pe măsuri concertate în sprijinul creșterii producției orientate către export, iar guvernele acestor țări va trebui să-și asume o politică de intervenții selective, atent direcționate pentru a facilita restructurarea industrială. În contextul dat, un accent special urmează a fi pus pe promovarea IMM-urilor și micilor întreprinzători în regiunile mai puțin dezvoltate, inclusiv rurale, pentru a facilita creșterea gradului de ocupare al

populației și a veniturilor pentru segmentele mai vulnerabile ale acesteia, în special femei.

Perspectivile creșterii industriei accentuează necesitatea de servicii industriale specializate care presupun un suport instituțional internațional. Dezvoltarea și modernizarea capacităților tehnologice, creșterea producției competitive orientate către export și marketingul, restructurarea industrială a subsectoarelor cu posibilități de creștere și a întreprinderilor orientate spre export, promovarea alianțelor și legăturilor externe și rolul cheie al guvernelor în țările în curs de dezvoltare cer, fără îndoială, servicii de sprijin specializate de amploare și complexitate crescândă. Modelul (tiparul) industrializării într-un climat mondial de competitivitate crescândă trebuie să se bazeze pe o strategie industrială integrată, acoperind funcțiunile interrelaționate, servicii și programe. Este vital, pentru scopul propus ca programe de sprijin tehnologic bine definite și alte categorii de elemente de sprijin să fie oferite la nivel internațional economiilor în tranziție și țărilor în curs de dezvoltare, pentru a exista siguranța că o creștere industrială susținută și competitivă poate fi atinsă în aceste țări în următorul deceniu.

Creșterea industrială, creșterea gradului de ocupare, o dezvoltare mai echitabilă și protecția mediului în țările în curs de dezvoltare și, în mod particular, în economiile în tranziție sunt, de asemenea, importante pentru țările dezvoltate. Într-o economie internațională din ce în ce mai interdependentă, globalizarea comunicațiilor și aspirațiilor de consum trebuie să fie completate de globalizarea tiparelor de producție, oportunități de angajare și venituri în creștere. Acestea sunt cele mai bune metode pentru a întâmpina necesitățile crescânde ale consumatorului internațional și pieței investițiilor și cea mai bună platformă pentru pace și stabilitate pe glob. Aceste obiective nu pot fi lăsate forțelor pieței mondiale și sectorului privat exclusiv. Ele cer, mai mult ca oricând, cooperare internațională pentru dezvoltare industrială prin instituții specializate și rețele. UNIDO, creat pentru așa un scop, este de aceea mai important ca oricând, atât pentru țările în curs de dezvoltare, cât și pentru țările dezvoltate.

Puncte de reper ce derivă din impactul proceselor de globalizare și liberalizare asupra economiilor în tranziție

Problemele esențiale, a căror rezolvare corectă condiționează realizarea unei dezvoltări industriale durabile sunt prezentate sintetic în continuare:

Amplificarea rapidă a interdependenței economice dintre națiuni - trăsătură marcantă a globalizării din ultimele decenii - s-a manifestat, în mod particular, printr-o creștere sensibilă a participării țărilor în curs de dezvoltare la fluxurile comerciale și financiare internaționale, ceea ce a condus la o mai bună diviziune a muncii și, în consecință la o mai corectă repartiție a câștigurilor și investițiilor în lume. La un astfel de rezultat se poate ajunge însă,

numai prin punerea în practică la nivel național a unor politici macroeconomice stabile și judicioase și a unui set de politici comerciale "extravertite" adică orientate prioritar spre exterior și, în particular, spre susținerea exporturilor.

Principalul motor al globalizării este astăzi posibilitatea extinderii surselor de obținere a profitului de la scară națională la scară planetară. Liberalizarea comerțului internațional ca rezultat al diverselor "cicluri" de negocieri, a deschis practic toate piețele, întreprinderile fiind nevoite să-și reînnoiască strategiile, astfel încât acestea să le permită exploatarea tuturor surselor de competitivitate disponibile - costul forței de muncă, a capitalului și a materiilor prime, avantajele geografice, prezența partenerilor etc. - în țările alese pentru efectuarea investițiilor directe de capital pentru aceste întreprinderi, prioritatea absolută trebuie acordată atingerii unei capacități de producție și de export care să îi permită să facă față concurenței internaționale, fără a compromite totodată stabilitatea internă în domeniul politic și social.

Este știut faptul că în sensul cel mai larg al termenului, concurența este sinonimă cu "să supraviețuiască cei mai capabili"; se mai spune, de asemenea, că de fapt "concurența omoară concurența". Prin urmare, intervenția statului este necesară pentru a garanta corectitudinea mediului concurențial din punct de vedere structural și funcțional. Altfel spus, pentru ca globalizarea și liberalizarea să conducă la creșterea competitivității și dezvoltarea durabilă sunt necesare politici industriale și măsuri legislative eficace în domeniul concurenței, astfel încât avantajele oferite de diminuarea restricțiilor comerciale tarifare și non-tarifare să nu fie anulate de obstacolele create de anumite întreprinderi cu poziție dominantă sau de alte măsuri, luate de autoritățile publice, care să lezeze libera concurență pe piață. Un astfel de exemplu ar putea fi facilitățile cu totul excepționale oferite de Guvernul României firmei Renault la achiziționarea de către acest concern a pachetului majoritar de acțiuni al Uzinelor "Dacia" Pitești.

Chiar dacă majoritatea specialiștilor din domeniul economiei dezvoltării sunt de acord cu principiile expuse mai sus, ei sunt, în egală măsură, de acord cu ideea că asigurarea concurenței trebuie realizată diferențiat, cu mijloace specifice care să țină cont de caracteristicile și problemele fiecărei țări, în funcție de nivelul ei de dezvoltare.

În acest sens, considerăm necesar să subliniem un element deosebit de important pentru inițierea unei dezvoltări industriale durabile și anume că, în timp ce "concurența" stimulează, în mod normal, câștiguri de eficacitate statice pe termen scurt, revine autorităților publice datoria de a lua decizii corecte, de perspectivă, în concordanță cu interesul național, în ceea ce privește structurile de piață cel mai bine adaptate specificului fiecărei economii, capabile de a produce câștiguri de eficacitate dinamice, obținabile pe termen lung.

(IDC). Teoretic, concurența internațională stimulează o mai bună repartiție și o utilizare mai eficientă a resurselor, favorizând astfel dezvoltarea. Totuși, experiența ultimilor 10 ani, a dovedit, în special în țările în tranziție, că

expunerea necondiționată a unor piețe imature, cvasiinexistente - în raport cu exigențele economiei capitaliste - la asaltul concurențial al produselor din import, nu a stimulat dezvoltarea industriilor acestor țări, ci a condus la dispariția cvasitotală a unor sectoare industriale care în condițiile unei economii capitaliste mature ar fi avut șanse de supraviețuire. Este cazul celei mai mari părți a industriilor românești care, chiar în condițiile unor avantaje competitive clare, au sucombat, nefiind pregătite să reziste liberalizării bruște a comerțului României.

Globalizarea - restructurarea și transformarea economiei mondiale - schimbă regulile jocului pentru toți participanții dar, în acest proces decalajul devine din ce în ce mai evident între acele națiuni care au atins masa industrială critică necesară pentru a deveni competitive într-o economie mondializată și cele rămase în urmă. Dezvoltarea în domeniile tehnologice revoluționare ca, de exemplu, în informatică, biotehnologii și materiale noi, are un impact major asupra produselor și proceselor și, de asemenea, asupra politicilor industriale și managementului.

Întreprinderile - indiferent de mărimea lor - se află în centrul acestei economii globalizate. În mod ideal ele trebuie să dispună de capacitatea de a se adapta cu suplețe și rapiditate la dinamica inovării tehnologice, a evoluției cererii și intrării constante de noi concurenți pe piață, lucru ce se întâmplă fără îndoială în numeroase țări dezvoltate, dar care rămâne numai un deziderat pentru cea mai mare parte a țărilor în curs de dezvoltare (TCD) ca și pentru cele în tranziție (TT).

Concurența internațională ca și investițiile străine directe (ISD) pot, cu certitudine, să amelioreze competitivitatea, dar, pentru un număr dintre acestea, cum este și cazul multor întreprinderi românești, există riscul ca lucrurile să se petreacă invers: confruntate cu concurența internațională sau cu rivale puternice, implantate în țară cu ajutorul ISD, unii operatori economici din industrie își pot pierde stabilitatea, intrând în derivă. Teoretic, probleme similare se pun, la nivel mondial, în ceea ce privește, spre exemplu, protecția drepturilor de proprietate intelectuală. Se poate conchide că politica și legislația în domeniile concurenței, trebuie să fie armonizate cu alte obiecte și instrumente de ordin general, în scopul promovării unei creșteri și dezvoltări industriale durabile și, de asemenea, să fie strâns corelate cu obiectivele referitoare la ocuparea forței de muncă și cu cele privind atenuarea disparitatilor între veniturile diferitelor categorii sociale, statul urmând să se implice activ în procesul de redistribuție a veniturilor.

În condițiile globalizării economiei în general și industriei, în particular, și liberalizării comerțului și investițiilor, marile întreprinderi internaționale se comportă în economia mondială ca și cum ar activa pe o piață și într-un spațiu de producție unic. În acest climat, se vorbește acum despre piețe "concurențiale" sau "contestabile", avându-se în vedere nu numai concurența efectivă în domeniul comerțului cu bunuri și servicii dintr-o anumită zonă a lumii ci, în plus,

concurența potențială a întreprinderilor finanțate prin intermediul ISD. Toate acestea au resuscitat controversele pe marginea efectului creșterii investițiilor internaționale a marilor companii asupra competitivității piețelor naționale. Pornind de la aceste realități, devine din ce în ce mai evident că dezvoltarea industrială durabilă presupune conștientizarea necesității de a implementa, la nivel național, o politică de concurență care să împiedice concentrarea pe piață și abuzul de poziție dominantă concomitent cu luarea de măsuri ferme vizând direct ameliorarea competitivității întreprinderilor naționale.

Așa cum era de așteptat, globalizarea producției industriale a dat naștere la noi forme de cooperare, pe de o parte, dar și la noi tipuri de rivalități între întreprinderi, de altă parte. Spre exemplu, acordurile de cooperare și alianțele strategice între marile întreprinderi în domeniul CS-DT pot contribui, în ciuda concurenței ulterioare în ceea ce privește exploatarea rezultatelor obținute, la accelerarea progresului tehnic și tehnologic dar, în același timp, aceste acorduri și alianțe pot, de asemenea, să amplifice obstacolele deja existente la intrarea pe piața mondială, în special a întreprinderilor din țările în curs de dezvoltare sau aflate în procesul de tranziție.

În aceste cazuri, politicile și legislația națională în domeniul concurenței trebuie să creeze condițiile necesare pentru ca cei care doresc să se implanteze pe piață să-și poată ameliora competitivitatea, astfel încât să surmonteze inconvenientele cumulate, datorate unei sosiri tardive pe piață.

Elaborarea unor politici naționale de dezvoltare industrială durabilă trebuie, de asemenea, să țină seama, între altele de impactul globalizării asupra proceselor concurențiale existând presiuni în favoarea unei concurențe "cu arme egale" în cazul operațiunilor internaționale ale întreprinderilor, ceea ce presupune întărirea disciplinei comerciale multilaterale și obligativitatea acestora pentru toate țările, ca și negocierea de reglementări în domenii de interes noi, cum ar fi politicile industriale și cele sociale. Apar, de asemenea, oportune acordurile regionale vizând realizarea unei integrări mai strânse, ce nu s-ar putea realiza la nivel multilateral, pentru a permite întreprinderilor crearea de rețele de producție regionale.

Atingerea obiectivelor dezvoltării industriale durabile presupune, din partea țărilor ce au ales această cale, eforturi consecutive în direcția operationalizării politicilor industriale, care să le permită atingerea de niveluri de eficacitate ridicate (ca urmare a liberalizării comerțului și investițiilor, a dereglementării și privatizării) care, în același timp, să nu compromită realizarea obiectivelor socioeconomice majore. Este necesar, de asemenea, ca accesul lor pe piața mondială să nu fie obstrucționat de practici anticoncurențiale.

Prin urmare, principala dificultate ce trebuie surmontată pentru realizarea obiectivului propus constă în concilierea liberalizării comerțului și investițiilor cu măsurile absolut necesare asigurării unei creșteri industriale sănătoase.

Fără a fetișiza virtuțile creșterii industriale în sine, considerăm că pentru România nu este acceptabilă, pe termen mediu și lung, o așa-zisă "creștere

negativă" sau "zero" (așa cum s-a întâmplat în ultimii ani); acest mod de a numi declinul dramatic al industriei naționale sugerează, în fond, ideea unei creșteri calitative în condițiile unei descreșteri cantitative. Din păcate, acest fenomen nu a avut loc nici pe de parte, nefiind vizibile modificări de substanță în calitatea structurii industriei naționale și, în consecință, "creșterile negative" nu sunt altceva decât un pretext pentru a atenua o realitate din ce în ce mai crudă.

De altfel, este cunoscut faptul că guvernele țărilor ce au depășit punctul critic în evoluția industriei naționale au reușit să găsească căile potrivite și să ia măsurile adecvate pentru a pune concurența (națională ori internațională) în serviciul anumitor obiective de dezvoltare.

În concluzie, încheiem prin a afirma că, cel puțin în accepțiunea prezentei lucrări, dezvoltarea industrială durabilă presupune între altele un răspuns adecvat din partea industriilor naționale, în sensul eficacității la problemele majore pe care le ridică globalizarea, intensificarea de o manieră fără precedent (ridicată la rang de politică de stat) a concurenței, necesitatea stringentă a creării și menținerii competitivității în domeniile de specializare națională și internațională și asigurarea unei dezvoltări pe termen lung viabile, care să țină seama de necesitatea preservării condițiilor de mediu la un nivel capabil să asigure supraviețuirea generațiilor viitoare.

În contextul celor de mai sus, ne propunem ca în anii ce urmează să analizăm detaliat impactul pe care fiecare dintre componentele menționate îl va avea, în perspectivă, asupra dezvoltării industriei naționale.

ANEXE

Anexa 1.1. Criterii ale dezvoltării durabile

Criteriul	Aria de cuprindere
Protecția biosistemelor	Sănătatea oamenilor Sănătatea animalelor Conservarea biodiversității Protecția pădurilor Protecția solului Protecția apelor Protecția aerului
Eficiența capitalului natural și material	Consumul de energie Raportul surse regenerabile/surse neregenerabile Randamente de transformare PIB/locuitor Productivitatea muncii Productivitatea solului
Echitatea	Între țări: - Fenomene globale de poluare <i>Regional:</i> - Poluarea transfrontalieră - Poluarea apelor de graniță - Poluarea marilor bazine hidro - Gradul de epuizare a resurselor - Repartizarea costurilor sociale ale Protecției mediului - Raportul săraci/bogați <i>Local:</i> - Resurse regenerabile - Numărul populației - Comportamente ecologice

Anexa 3.1. Cheltuielile publice sociale (pondere în PIB)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Cheltuieli publice sociale totale, din care:	16,6	17	16,5	15,2	15,5	16	15,7	15,9
A. Sănătate	2,9	3,3	3,3	2,7	3,1	2,9	2,8	2,6
B. Educație, învățământ	3	3,6	3,6	3,2	3,1	3,4	3,6	3,3
C. Securitate socială, din care:	10,7	10,1	9,6	9,3	9,3	9,7	9,3	10
1. Transferuri monetare	10,7	9	9	8,9	8,8	9	8,6	8,4

-%-

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
directe:								
- pensii	6,5	6	6,4	6,5	6,5	6,9	6,9	5,6
- șomaj	0	0,3	0,7	0,8	0,9	0,8	0,6	1
- alocații familiale	3,8	1,9	1,3	1	1	0,8	0,7	1,2
- ajutor social	-	0,03	0,1	0,1	0,03	0,1	0,1	0,1
asistență socială -transferuri în bani	0,75	0,8	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3	0,5
2. Transferuri indirecte:	0,02	1,1	0,6	0,4	0,5	0,7	0,7	1,6
- protecție socială -servicii	0,02	0,5	0,1	0,2	0,2	0,4	0,4	
- alte cheltuieli sociale	0	0,6	0,5	0,2	0,3	0,3	0,3	

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane - România, 1998.

Anexa 3.2. Dinamica principalilor indicatori ai producției de bunuri și servicii de consum pentru populație (1990 = 100)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Producția industrială:							
alimentară și băuturi	81	66	57	65	66	64	53
textilă și produse textile	83	58	57	57	56	46	41
confecții pielărie și încălțăminte	89	62	59	86	105	145	146
	84	60	59	66	71	64	53
Producția agricolă	101	87	96	97	101	103	106
Servicii comerciale pentru populație	63	53	31	38	45	46	37
Locuințe terminate	58	57	62	78	74	61	58

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane, România, 1998.

Anexa 3.3. Populația ocupată pe activități ale industriei (la sfârșitul anului)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
- mii persoane -						
TOTAL	1045 8	1006 2	1001 1	9493	9379	9023
A. Total industrie	3301	3030	2882	2714	2741	2450
%	31,2					27,1
- Industrie extractivă	272	259	256	250	250	184
%	2,6					2,0
- Industrie prelucrătoare	2865	2606	2456	2293	2302	2079
%	27,3					23,0
- Energie electrică și termică, gaze și apă	164	165	170	171	189	187
%	1,3					2,1
B. Alte activități	7157					6573
%	68,8					72,9

Sursa: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1998.

Anexa 3.4. Numărul mediu al salariaților în industrie, pe activități

- mii persoane -

	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Industrie, total	3245	3017	2856	2615	2586	2443
1. Industrie extractivă	271	263	260	253	251	225
Extracția și prepararea cărbunelui	100	98	99	97	95	81
Extracția petrolului și a gazelor naturale	79	83	81	79	79	79
Extracția și prepararea minereurilor metalifere	61	50	54	53	52	44
Alte activități extractive	26	28	22	21	21	17
2. Industrie prelucrătoare	2811	2590	2426	2192	2148	2032
Alimentară și băuturi	243	255	244	231	219	213
Industria tutunului	6	6	8	7	5	5
Textilă și produse textile	328	273	221	185	189	159
Confecții din textile, blănuri și piele	206	200	208	189	203	180
Pielărie și încălțăminte	105	96	98	83	83	83
Prelucrare lemn (exclusiv mobilă)	89	80	83	77	66	69
Celuloză, hârtie, carton	36	32	28	27	28	27
Edituri, poligrafie, reproducere înregistrări pe suport	24	32	28	22	21	21
Prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunilor și tratarea combustibililor nucleari	32	35	36	36	35	39
Chimie, fibre sintetice și artificiale	156	151	143	126	126	133
Prelucrarea cauciucului și a maselor plastice	70	55	54	49	48	45
Alte produse din minerale nemetale	154	138	136	123	119	118
Metalurgie	175	164	165	147	149	146
Construcții metalice și produse din metal	181	153	136	123	110	110
Mașini și echipamente	444	391	362	323	293	253
Mijloace ale tehnicii de calcul și de birou	4	3	3	3	3	3
Mașini și aparate electrice	92	85	75	75	73	67
Echipamente, aparate de radio, televiziune și comunicații	27	26	24	18	15	17
Aparatură și instrumente medicale, de precizie, optice și ceasornicărie	38	25	26	20	18	19
Mijloace de transport rutier	118	110	100	105	105	99
Alte mijloace de transport	114	109	91	75	85	82
Mobilier și alte activități neclasificate	161	163	150	141	148	129
Recuperarea deșeurilor	8	8	7	7	7	15
3. Energie electrică și termică, gaze și apă	163	164	170	170	187	186
Producția, transportul și distribuția de energie electrică și termică, gaze și apă caldă	132	135	137	137	139	140
Captarea, tratarea și distribuția apei	31	29	33	33	48	46

Sursa: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1998.

Anexa 3.5. Raportul dintre câștigurile salariale medii nete în principalele ramuri și câștigul mediu net pe economie

-%-

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
TOTAL	100	100	100	100	100	100	100	100
Industrie	99	101	102	104	104	108	109	108
- extractivă	131	146	154	166	165	159	152	152
- prelucrătoare	95	95	93	95	93	98	101	99
- energie electrică, termică, gaze și apă	117	134	154	163	161	150	147	157
Agricultură	106	91	85	82	80	81	79	72
Construcții	111	107	106	107	116	106	103	98
Transporturi	111	119	125	120	117	120	124	123
Poștă și telecomunicații	89	97	97	110	115	126	120	136
Comerț	87	92	90	88	87	80	78	80
Hoteluri și restaurante	84	79	73	70	69	69	67	71
Activități ale instituțiilor financiare și bancare	94	114	148	143	165	184	213	248
Activități de asigurări și ale caselor de pensii							138	138
Învățământ	96	99	93	91	93	92	86	86
Sănătate și asistență socială	96	107	98	92	89	76	72	76
Administrație publică	112	110	104	105	106	107	95	92

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane, România, 1998.

Anexa 3.6. Aprecierea măsurii în care, după 1989, schimbările din țara noastră au favorizat sau defavorizat diferite grupuri și categorii sociale

-%-

	Hotărât, au favorizat	Mai degrabă, au favorizat	Nici n-au favorizat, nici n-au defavorizat	Mai degrabă au defavorizat	Hotărât, au defavorizat	Nu știu
Muncitorii	0,9	5,1	10,6	43,3	29,8	9,4
Țăranii	2,2	21,3	15,4	36,9	22,9	6,8
Intelectualii (fără funcții de conducere)	1,6	13,1	23,7	27,9	11,7	20,6
Întreprinzătorii	25,1	46,5	6,7	5,3	1,6	13,7
Directorii și alt personal de conducere din întreprinderi și instituții	35,7	37,4	7,0	2,6	1,0	15,4
Oamenii politici	52,8	28,20	2,5	1,4	1,1	13,4

Sursa: Raportul național al dezvoltării umane, România, 1998.

Anexa 3.7. Populația ocupată pe forme de proprietate și pe activități ale industriei

	Anul	Forme de proprietate											
		Total		Publică		Mixtă		Privată		Coopera- tistă		Obștească	
		mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%	mii pers.	%
TOTAL	1997	9023	100	2633		1046		5186		142		16	
Industrie, total	1997	2450	100	974		672		727		76		1	
- Industrie ex- tractivă	1997	184	100	110		72		2		-		-	
- Industrie prelucrătoare	1997	2079	100	686		594		722		76		1	
Energie electri- că și termică, gaze și apă	1997	187	100	178		6		3		-		-	

Sursa: Anuarul statistic al României, C.N.S., 1998.

Anexa 3.8 Evoluția numărului de personal angajat în industria minieră în perioada 1997-1999

- număr persoane -

	Perso- nal exis- tent la 1 ian. 1997	Perso- nal dispo- nibilizat în ian. - iul.1997	Personal ieșit din sistem în perioada august-decembrie 1997				Total disponi- bilizat în anul 1997	Personal rămas la 1 ian. 1998	Personal rămas la 1 ian. 1999
			Total	Desprin- dere în soc. corn.	Dispo- nibilizați cu plăți compen- satorii	Alte cauze			
CNH Petroșani	45141	2105	19796	424	18190	1182	21901	23240	20735
CNLO Tg.Jiu	51044	1376	26528	7212	19165	151	27904	23140	21000
SNC Ploiești	16184	209	5775	-	5667	107	5983	10201	9323
CNC Deva	25633	50	10204	2000	8152	52	10254	15379	14247
CNMPN Baia Mare	27500	1103	13225	288	12268	669	14328	13172	12650
CNU București	5805	214	1505	-	1427	78	1719	4086	3070
SNS București	4572	295	683	-	593	90	978	3594	3478
TOTAL	175879	5352	77715	9924	65462	2329	83067	92812	84645

Sursa: M.I.C., 1999.

Anexa 3.9 Prognoza de formare profesională și reconversie a forței de muncă în perioada 1999-2000 în sectorul pielărie-încălțăminte

Domenii	1999	2000
Perfecționare resurse umane	13000	15600
Promovare profesională	4400	6200
Reconversie profesională	1200	1800

Sursa: date furnizate de MIC, 1999.

Anexa 3.10 Indicatorii privind activitatea de resurse umane în cadrul SNP PETROM SA București

Indicator	U.M.	Perioada		1999/ 1998 %
		1998 (program)	1999 (program)	
Număr mediu salariați	persoane	90611	68343	75
Fond salarii	mii.lei	2,61	2,26	86
Venit mediu lunar	mii.lei/pers.	2,4	2,755	118
Productivitatea muncii	tone țitei/pers./an	73	91	128
Număr muncitori cuprins la cursuri de calificare, policalificare și reconversie profesională	persoane	2054	2100	102
Număr persoane cuprinse la forme de perfecționare profesională	persoane	3096	3800	113

Anexa 4.1. Principalii factori industriali de poluare ai terenurilor agricole

Factorii restrictivi	Suprafața, mii ha	
	Agricolă	Arabilă
Distrugerea solului prin diverse excavări	15,0	
Acoperirea terenurilor cu deșeuri și reziduuri solide	18,0	11,2
Poluarea chimică a solului, din care:	900,0	82,1
- poluare excesivă	200,0	
- poluare cu petrol și apă sărată	50,1	
- poluare cu substanțe purtate de vânt	147,3	

Anexa 4.2. Suprafața pădurilor afectate de fenomenul de poluare industrială (1995)

Fenomenul de poluare	Suprafața afectată de poluare, mii hectare
Pulberi de la fabricile de ciment și var	18,8
Reziduuri lichide și solide (industriale și zootehnie)	0,5
Compuși ai sulfului, pulberi și gaze din termocentrale	98,5
Compuși ai azotului și alte gaze și pulberi	22,8

Sursa: Anuarul statistic al României, 1998.

Anexa 4.3 - Reglementări românești în domeniul gestiunii deșeurilor solide

Reglementare	Număr	Publicat în Monitorul oficial numărul	Conținutul reglementării
Lege	6/1991	18/1991	Deșeuri solide
Hotărâre de Guvern	340/1992	201/18.08.1992	"
Hotărâre de Guvern	437/1992	201/18.08.1992	"
Hotărâre de Guvern	511/1994	222/17.08.1994	"
Ordonanță guvernamentală	33/1995	202/31.08.1995	"
Hotărâre de Guvern	516/1995	160/25.07.1995	"
Hotărâre de Guvern	517/1995	160/25.07.1995	"
Ordinul Ministrului Industriilor	1621/1995	295/21.12.1995	"
Hotărâre de Guvern	12/1996	13/20.01.1996	"
Hotărâre de Guvern	277/1996	93/08.05.1996	"
Hotărâre de Guvern	516	Interes local	"
Hotărâre de Guvern	735	280/09.11.1992	Salubritate
Ordinul Ministrului Muncii și Protecției Sociale	89/1996	87/29.04.1996	
Hotărâre guvernamentală	690/1995	210/13.09.1995	Igienizare
Ordonanță guvernamentală	33/1995		Reciclare
Hotărâre guvernamentală	257/1995	87/09.05.1995	Depozitare
Ordonanța Ministrului Sănătății	863/1995	59/22.03.1998	Depozitare
Hotărâre de Guvern	127/1996	51/13.03.1998	Reziduuri
Lege	6/1991	18/1991	Deșeuri solide
Hotărâre de Guvern	480/1993	239/05.10.1993	"
Lege	25/1996		"
Lege	69/1991	Republicată în mai, 1996	"
Hotărâre de Guvern	127/1994		"

Sursa: ECOSENS, AFDESO, 5 febr.1997, p.5.

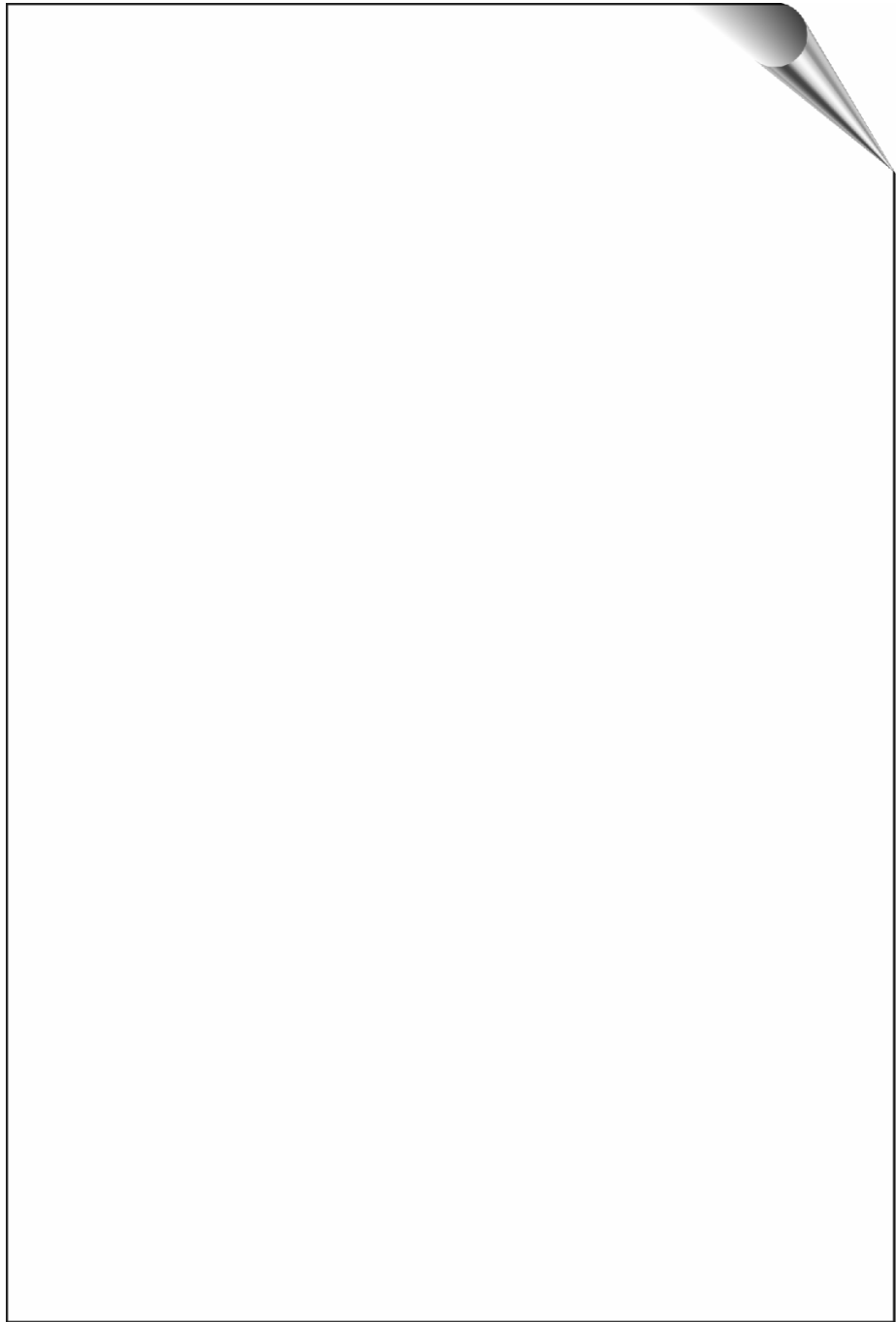
Anexa 4.4. Exemple de tehnici de decontaminare a situurilor industriale

Tehnica	Țara	Observații	Sursa
Tratarea complexă a deșeurilor solide și lichide de pe o platformă cocschimică	Germania Lubeck	Valoare 100 mii.dolari 1,5 mii.mc. substanțe contaminate în zonă	Camera Internațională de Comerț; A doua conferință mondială pentru industrie și managementul mediului înconjurător, Rotterdam, 10-12 aprilie 1991 (în traducere).
Decontaminarea terenului prin: <i>Excavare și depozitare</i> : - în incinta situului; - în afara situului. <i>Separare (etanșare)</i> : <i>fizică</i> : - apreciere - bariere verticale - straturi izolante <i>hidraulică</i> : - separare - managementul gradientului hidraulic - tratare: <i>În afara situului</i> : - incinerare	Danemarca	Fiecare din aceste tehnici are setul propriu de norme de calitate, cele mai multe fiind de tip ISO (internațional), DIS (proiect ISO), CD (comunitar) etc.	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhagen, 14-18 oct. 1991.
- vitrifiere - solidificare - separarea particulelor - extracție cu solvenți - tratament biologic - decolorificare - absorbție termică <i>în incinta situului</i> : - tratare biologică - extracția în vacuum - stoparea cu abur - oxigenare electroacvatică - stabilizare			
Decontaminarea apei sărate și apă dulce prin: - impermeabilizarea sedimentelor din apă (poluată) - tratare biologică - izolare hidraulică, fizică între bazin și poluanți - incinerarea substanțelor	Norvegia	450 situuri poluate vor solicita 300-500 mii. dolari pentru decontaminare	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhagen, 14-18 oct. 1991.

Tehnica	Țara	Observații	Sursa
organice poluante - excavarea solului poluat și tratarea ulterioară a acestuia			
- solidificare sol poluat cu metale grele în ciment - extracție produse petroliere din sol sau apă freatică			
Acoperirea cu vegetație a haldelor de steril din industria de extracție a cărbunelui	Bulgaria, Marea Britanie	Găsirea celei mai potrivite specii de arbori pentru a răspunde condițiilor geoclimatice	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhagen, 14-18 oct.1991.
<i>Incinerarea în situ (17% din total) Incinerare în afara situului (13%) solidificare (stabilizare) (26%) spălarea solului (4%) extracția cu solvenți (1%)* tratarea biologică (9%) spălare în situ (3%) extracție cu vapori din sol (17%) declorinare (1%) vitrifiere în situ (21%) tratament chimic (1%) desorbție termică (5%) alte metode (3%)</i>	SUA	Sunt disponibile 210 tehnologii noi de decontaminare. Din acestea, 12 se aplică apelor freatice. Din cele 210 tehnologii, 48 sunt în operare, 156 în omologare, 11 omologate.	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhagen, 14-18 oct.1991.
Izolarea situului poluat stabilizare, solidificare excavare și tratare în afara situului tratament termic tratament fizico-chimic: spălarea solului volatizare degradarea microbiologică Tehnici de dezvoltare: oxidare supercritică electromigrare extracție în gaz lichefiat declorurare catalitică	Franța	Decontaminarea se execută după o corectă diagnosticare Se aplică procedee combinate de decontaminare	UNIDO, Conference on Ecologically Sustainable Industrial Development, Copenhagen, 14-18 oct. 1991.
<i>Tehnologii ex situu: metode fizice: incinerare desorbție termică extracție cu vapori a solului segregarea automată a solului radioactiv metode chimice: spălarea</i>	Uniunea Europeană		Industry and Sustainable Development, sesiunea a șasea, 20 aprilie -3 mai 1999;

Tehnica	Țara	Observații	Sursa
solului solidificare/stabilizare/ absorbție fixare chimică dehalogenare extracție cu solvenți			
reducere/oxidare chimică și fotochimică <i>metode biologice:</i> cultivarea terenurilor bioelectoare, filtre microbiene decontaminarea apei: tratarea apei freatică tratarea apei reziduale <i>Tehnologii în situ:</i> <i>metode fizice:</i> extracția cu vapori a solului electrode- contaminare stoparea feno- menului <i>metode chimice:</i> spălarea solului stabilizare, solidifica- re, fixare chimică. <i>metode biologice:</i> biodecon- taminare fitoremediere			

Sursa: World Wide Waste Management, vol.9, nr.2, martie 1999, p.13-16; UNEP: Industry and Environment, iulie-sept. 1993; ECE: Compendium of Soil Clean-up technology and Soil remediation, New York, 1997.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

ECONOMIA SOCIALĂ
DE PIAȚĂ
- TEORIE ȘI PRĂCTICĂ -

dr. Carmen Beatrice PĂUNA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	143
CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DE ECONOMIE SOCIALĂ DE PIAȚĂ	
- DE LA W. EUCKEN LA A. MÜLLER-ARMACK	156
1.1. W. Eucken și neoliberalismul german. Principiul ordinii.....	156
1.2. Alfred Müller-Armack - creatorul conceptului de economie socială de piață	160
1.3. Șanse și riscuri ale economiei sociale de piață	164
1.4. Evoluția raportului teorie - practică, în economia germană - privire istorică	165
CAPITOLUL 2 - COMPONENTELE SISTEMULUI ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ - ANALIZĂ CRITICĂ	172
2.1. Politica economică.....	172
2.2. Politica socială	176
CAPITOLUL 3 - PARTICULARITĂȚI ALE TRANSFORMĂRII DE SISTEM ÎN NOILE LANDURI GERMANE	196
3.1. Caracterul unic al tranziției landurilor est-germane la un nou sistem economic și politic . Efortul financiar.....	196
3.2. Privatizarea și politica structurală	199
CAPITOLUL IV - ÎN LOC DE EPILOG - CÂT DE SOCIALĂ MAI POATE SĂ FIE ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ.....	210
1. Tensiunile apărute în modelul german în noul context intern și internațional.....	210
2. Limitele statului social.....	213
3. Germania în fața dilemei schimbare - continuitate	221
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	228

INTRODUCERE

Modelul renan și locul lui în dinamica internațională

La ora mondializării financiare și comerciale, nici o regiune din lume nu va putea rămâne o oază de prosperitate.¹

Miracolul asiatic a apus o dată cu criza începută la mijlocul anului 1997. "Dragonii asiatici" (în afara Taiwan-ului) s-au lăsat ademeniți de cursa dezvoltării economice pe baza capitalului de risc, neluând în calcul pericolul ocupării unor poziții avantajoase în economia și finanțele asiatice de către capitalul internațional, evoluție favorizată și de condițiile impuse, în astfel de cazuri, de FMI și Banca Mondială. Japonia, o țară bogată și puternică, nu s-a putut sustrage nici ea recesiunii. Pentru a depăși această stare ar trebui să poată recapitaliza băncile și societățile de asigurări, fără ca prin aceasta să sufocă sectorul privat. Șansele acordate Japoniei de către analiști par a fi o minune, în opinia acestora, Japonia urmând să cunoască o creștere zero încă pentru câțiva ani².

A venit apoi rândul Rusiei care se zbate în furtuna începută pe 17 august 1998, când rubla a căzut zgomotos, ceea ce a semnalat o dată în plus că economia materiilor prime, accelerată de criza asiatică, a precipitat falimentul rusesc.

Lumea își îndreaptă, acum, privirile îngrijorate spre America Latină. Deocamdată, America de Nord și Europa (Occidentală) nu par a fi contaminate de criză, dar aceasta nu înseamnă că nu sunt preocupate de "cea mai serioasă criză din ultimii 50 de ani", prima criză serioasă, de altfel, de după căderea comunismului.

Pentru președintele primei puteri mondiale, SUA, criza actuală reprezintă *o provocare politică majoră*, aceea de "a construi un sistem care să întărească protecția socială, instituțiile democratice în așa fel încât toată lumea să poată beneficia de roadele creșterii"³. El a cerut comunității internaționale, cu prilejul reuniunii amintite, să acționeze concertat pentru a pune capăt și "a stăpâni angrenajul infernal al ciclurilor creștere-recesiune"⁴. Accentul pus pe politic reiese și din afirmația potrivit căreia "*trebuie să dăm o față umană economiei*

¹ Allan Greenspan - președintele Băncii Federale a SUA, în *Internațional Herald Tribune*, 3.10.1998.

² Patrick Artus - șeful serviciului de studii economice al Casei de Depozite și Consemnațiuni din Franța, în revista franceză *Capital*, 9.09.1989.

³ Bill Clinton - președintele SUA, în *Internațional Herald Tribune*, 3.10.1998.

⁴ Sursa citată

mondiale", pentru că "o piață internațională care nu funcționează în beneficiul cetățeanului de rând nu va câștiga sau nu va merita niciodată încrederea și sprijinul acestuia"¹.

Apelul adresat de reprezentantul superputerii mondiale, SUA, factorilor politici de pe întreg mapamondul, este parcă o confirmare a prezicerii formulate de Michel Albert², la scurt timp după prăbușirea comunismului, potrivit căreia, pe fondul accentuării frământărilor sociale³, atât în America, cât și în țările din Est "va trebui să înceapă să se trezească interesul pentru *capitalismul cu față umană*"⁴, adică pentru ceea ce renumitul analist politic denumesc modelul renan.

Deși se bucură de aceeași rădăcină ideologică, aceea a doctrinei economice liberale, cele două mari tipuri ale capitalismului contemporan – *capitalismul neoamerican și cel renan* - au cunoscut evoluții marcate de deosebiri profunde, care explică, de altfel, puterea de seducție manifestată de modelul american asupra oamenilor, sub multiple aspecte: economic, cultural, etc.

Fără a avea pretenția de a fi un "model european", dar concentrând trăsăturile caracteristice ale unui "nucleu dur" al economiei europene, modelul renan s-a impus în timp ca rival al modelului neoamerican, lupta între influențele celor două modele asupra evoluției economice a țărilor dezvoltate, fiind mai actuală, ca oricând.

Modelul renan sintetizează caracteristicile Germaniei, dobândindu-și numele de la fluviul Rin, pe malul căruia, în stațiunea Bad-Godesberg, din apropiere de Bonn, social-democrația germană a decis în 1959, aderarea la capitalism.

În opinia specialiștilor⁵, modelul renan întruchipează o sinteză izbutită între idealurile capitalismului și cele ale social-democrației, ceea ce a favorizat dezvoltarea unei variante proprii a economiei liberale capitaliste: **Soziale Marktwirtschaft**, adică economia socială de piață.

Dar "reprezentări ale modelului renan de capitalism se pot întâlni nu doar de-a lungul fluviului european, din Elveția și până în Olanda, ci, în mare

¹ Sursa citată

² Michel Albert - fost comisar general al Planului și președinte al asigurărilor Generale ale Franței, autor a numeroase eseuri de pedagogie economică și socială.

³ Explicate de autor astfel: "...nu este departe clipa când ruptura dintre noii îmbogățiți și noii sărăciți, care caracterizează în momentul de față, societatea americană, se va manifesta la scară mare și cu o violență ieșită din comun și în țările din Est." Citat din *Capitalism contra capitalism*, p.157, autor Michel Albert, Editura Humanitas, București, 1994, versiunea originală a apărut în 1991 (*Capitalisme contre capitalisme* - Edition du Seuil). Ideea unor posibile revolte populare în America se regăsește și la Kevin Philips în lucrarea sa *The Politics of Rich and Poor* sau în alte publicații, ca de ex. *The Economist*, 4.05.1990.

⁴ Michel Albert, Editura Humanitas, București, 1994, p.157.

⁵ Idem, p. 79.

măsură, și în Scandinavia și, mai ales - cu diferențele culturale inevitabile - în Japonia"¹.

Cum de un secol încoace, japonezii sunt supranumiți *nemții Asiei*, prin analogia sistemelor de finanțare, a rolului social pe care întreprinderea îl deține, ca și a contribuției uriașe a exportului la desăvârșirea economică, în cele două țări, Germania și Japonia în literatura economică a fost introdus termenul "modelul germano-nipon".

Merită semnalat faptul că în afara elementelor menționate, care apropie țările renane de Japonia, există o analogie profundă și între doctrina protestantă, îmbrățișată de o parte a Europei Occidentale și filosofia confucianistă, răspândită printre popoarele asiatice.

Spiritul de toleranță și etica muncii predicată de unii înțelepți, ca de pildă, Baigan, pornind de la confucianism, pot fi comparate cu ideile doctrinei protestante² de încurajare a muncii și a vieții active.

Corelația dintre etica religioasă și componentele economice a fost surprinsă într-un mod magistral de Max Weber³, care a evidențiat influențele ideilor religioase în geneza capitalismului, într-o anumită zonă geografică a lumii, respectiv a Europei Occidentale de astăzi.

Deși, modelul renan are unele neajunsuri⁴, ca urmare a dezvoltării continue a statutului social, "trăsăturile care îl caracterizează îi conferă o stabilitate, un dinamism și o putere din ce în ce mai mare"⁵, în lupta dintre influențele celor două tipuri de capitalism în țările dezvoltate. Performanțele economice deosebite, înregistrate de Germania, după cel de-al doilea război

¹ Sursa citată, p.20.

² Conform doctrinei protestante a predestinării, elaborată de Calvin (1509-1564), unii oameni sunt aleși, iar alții, damnați." Soluția oferită de Calvin este ca omul să se comporte ca și cum ar fi ales, respingând orice îndoială sau tentație, munca fiind în optica sa, singura apărare împotriva tentațiilor, a îndoielilor". Doctrina protestantă pune accentul pe devotamentul față de o activitate, pentru care individul constată că are vocație, chemare, de unde, termenul preluat din limba germană, drept corespondent pentru "profesie" : *Beruf*, care provine de la *Ruf*, adică vocație. Tocmai în această etică protestantă, care subliniază ascetismul spiritual, este identificată de către Weber legătura dintre calvinism și *spiritul capitalismului*.

Max Weber - *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Editura Humanitas, București, 1993.

³ Lucrarea citată.

⁴ Analiza critică asupra modelul renan, respectiv asupra *economiei sociale de piață*, cu evidențierea trăsăturilor specifice - calități sau defecte, va fi prezentată amănunțit pe parcursul prezentei lucrări.

⁵ Michel Albert - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, București, 1994, p.120

mondial, au fost favorizate pe termen mediu și lung, și de coeziunea societății germane, omogenitatea și armonia ei.

La baza economiei sociale de piață stau principii definitorii și indispensabile, interdependente:

- proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și libera formare a prețurilor, pe baza concurenței de pe piață;
- crearea unei ordini concurențiale și asigurarea concurenței;
- convingerea că economia de piață este cel mai bun sistem pentru urmărirea valorilor finale: libertate, egalitate, bunăstare, securitate, fără a fi nevoie ca vreunul dintre ele să fie sacrificat;
- recunoașterea limitelor pieței și sublinierea necesităților intervenției statale pe baza principiului conformității (cu cerințele pieței);
- așezarea principiului conformității nu numai la baza politicii sociale, dar și a întregii politici economice
- securitatea socială, egalitatea socială și progresul social (ajutor social, pensie socială și de vârstă, ajutor de boală, ajutor de șomaj, pentru familie, pentru îngrijirea copiilor, pentru tinerele mame, pentru invaliditate, pentru vârstnici);
- dezvoltarea componentei sociale prin introducerea în guvernarea societală a conceptului de cogestione (Mitbestimmung);
- un sistem financiar bazat pe bănci;
- adoptarea politicii monedei stabile (Banca de emisiune independentă, stabilitatea bugetului statului, asigurarea echilibrului economic extern).

Chiar dacă principiile ei sunt valabile în timp, economia socială de piață este un sistem deschis. Ea se pretează, cred la verificări și îmbunătățiri o dată cu acumularea de noi valori și cunoștințe.

În Germania, aplicarea consecventă a acestor principii, a determinat formarea unei clase mijlocii extrem de puternice și cu rol precumpănitor în economia țării, dar și a lumii.

"Ordinea socială", parte integrantă a conceptului economiei sociale de piață, include măsurile menite să soluționeze problemele sociale, consfințite chiar în Constituția Germaniei. Aceasta este deci un complex de măsuri protectoare privind individul, care creează cadrul necesar desfășurării concurenței loiale pe piață. A devenit clasic în acest sens, exemplul oferit de A. Müller-Armack¹ referitor la locuințele sociale: proprietarul este lăsat să închirieze la prețul pieței imobilul și în condiții egale, iar statul intervine prin ajutorul financiar oferit categoriilor de populație defavorizate (șomeri, bătrâni etc.) pentru plata acestor chirii.

¹ Alfred Müller-Armack - *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, Köln, 1965.

Elementele definitorii ale "ordinii sociale" se referă la un spectru larg de legi și norme, vizând protecția socială în întregul ei pe fluxul vieții omului: sistemul de asistență socială și medicală, sistemul de pensii, de șomaj, protecția copiilor și a bătrânilor. De altfel, în Germania există o Chartă a legilor sociale. De reținut că toate aceste măsuri sunt aplicate de instituții autonome de profil care sunt independente de guvern. Finanțarea sistemului de pensii, de exemplu, se face prin alocarea unui procent de 19% din venituri, 9,5% fiind contribuția patronului și, tot atât, a salariatului. Pentru asigurarea de sănătate se alocă 13%, procent împărțit, de asemenea, în două, între patron și salariați. Aportul pentru șomaj este de 6,5%, și el reprezintă 65% din ultimul salariu care se acordă timp de 312 zile. În cazul în care salariatul respectiv nu reușește în acest interval reangajarea, primește 58% din salariu pe timp nelimitat ceea ce explică de ce în Germania nu există "muritori de foame".

Calculând toate sumele, cuantumul lor total se ridică la cca. 30% din salariu, iar dacă mai adăugăm și impozitul pe venit nu pare foarte mult. Numai că la salariu se adaugă tot felul de sporuri care, de cele mai multe ori, se ridică la 100% față de acesta, ceea ce ușurează efortul financiar al salariatului.

Să mai spunem că democrația economică este foarte bine pusă la punct în Germania, ceea ce ajută salariatul și patronii să coabiteze normal. De pildă, în consiliul de administrație muncitorii au ca reprezentanți jumătate dintre membrii acestuia, dar președintele are dreptul la un vot în plus. În executivul întreprinderii există un director care îi reprezintă exclusiv pe salariați.

Spre deosebire de modelul neoamerican, considerat varianta dură și pură a capitalismului, modelul renan pledează pentru ideea, conform căreia "numai grație corectivelor pe care puterea publică și societatea civilă le impun legilor mecanice ale pieței, capitalismul poate devini mai performant"¹.

Confruntarea ideologică dintre cele două mari forme ale capitalismului contemporan izvorăște din optica diferită asupra:

- *Pozițiile angajatului în întreprindere*. Dialogul social este asigurat prin crearea cadrului de manifestare a coresponsabilității, sau mai bine spus, a cogestiei definite prin termenul celebru **Mitbestimmung**; tendința de atenuare a problemelor din întreprindere se întâlnește și în Japonia și este întruchipată de termenul specific japonez, aproape intraductibil "amae" în totală contradicție cu atmosfera din întreprinderile americane, dialogul social încurajat în modelul germano-nipon, a determinat sociologii americani să-l denumească "modelul stackholder", în opoziție cu "stockholder model", care are în centrul lui deținătorul de acțiuni (stock)²;

¹ Michel Albert - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, București, 1994.

² Sursa citată, p. 74.

- *Securității sociale*. Considerată în Europa drept urmarea firească a progresului economic, securitatea socială este privită în America drept un factor de favorizare a lenei și lipsei de răspundere. Noua teorie a economiștilor americani ilustrează revenirea la încrederea în individ și în legile pieței, tocmai prin diminuarea transferurilor sociale;
- *Economisirii*. Ridicată în Europa și Japonia la rang de virtute națională (fiscalitatea încurajând înclinația spre economisire a populației) în America, dimpotrivă, economisirea este total sfidată;
- *Pieței* în societate;
- *Libertății de mișcare a capitalului*. Economia americană optează pentru înlocuirea băncii de către bursă, ceea ce i-a atras și denumirea de "economia-casino";
- *Ordinii economice*, sau ceea ce numește Michel Albert "ordinea legală" în economia națională și cea mondială.

În ciuda faptului că SUA au urmat îndeaproape, după *marea criză* din 1929-1933, vreme de aproape o jumătate de secol, evoluția europeană în direcția unui capitalism mai temperat, America nu a mers atât de departe, după război, ca "Bătrânul Continent", în edificarea *statului providențial*.¹

Momentul, care marchează însă nașterea unei noi ideologii a capitalismului, cea a *neocapitalismului anglo-saxon*, este venirea la putere a Doamnei de Fier, Margaret Thacher, în Anglia și a lui Ronald Reagan în America, care vor declanșa *revoluția conservatoare* în materie de politică economică: *revoluția statului minimal*.²

În interiorul modelului anglo-saxon se delimitează însă datorită propriilor caracteristici, *modelul neoamerican*; delimitarea are loc mai ales din cauza deosebirilor radicale în domeniul social, Marea Britanie - țara protecției sociale universale și gratuite - ajungând să fie în acest domeniu, exact opusul Americii. Astfel, curentul Welfare State (întemeiat de lordul Beveridge) vede în statul social, ca și **Soziale Marktwirtschaft** (protecția socială dezvoltându-se în cadrul acestui tip de economie, pe baza tradiției asigurărilor inițiate de cancelarul Bismarck și a puternicei influențe a teoriilor lordului Beveridge) apărătorul protecției sociale și a liberei negocieri între partenerii sociali, în contrast cu America, unde mobilitatea socială face parte chiar din mitul fondator al acestei țări.

Urmărind reducerea rolului statului la un domeniu minim de competență și lăsând să acționeze cât mai liber forțele pieței, noua ideologie a capitalismului apreciază *protecția socială* - considerată, până în acel moment, drept o *achiziție a societății moderne* - ca pe un factor de descurajare a dinamismului și a curajului individului.

¹ Termen utilizat de Michel Albert în lucrarea menționată.

² Sursa citată, p. 5.

În fața dificultăților de natură financiară, impuse de finanțarea unui sistem generos de securitate socială, devenit aproape nefinanțabil (nivelul deja ridicat al contribuțiilor sociale suportate de cetățeni, riscă să crească tot mai mult ca urmare a modificărilor demografice, în sensul sporirii ponderii populației în vârstă în totalul populației), a accentuării tendinței spre individualism în cadrul societății contemporane, a mirajului succesului rapid ilustrat de societatea americană, tradiția țărilor aparținând modelului renan începe să fie puternic contestată.

Referindu-ne strict la germani se pune întrebarea, în ce măsură aceștia vor ști pe viitor să păstreze o economie solidă, care să îmbine creșterea dinamică cu stabilitatea pe multiple planuri și cu aspectele solidarității și justiției sociale.

A discuta despre destinul viitor al Germaniei se poate transforma într-un act de subtilă evaluare, dacă luăm în considerare caracterul enigmatic al acestui popor, care, după aprecierile lui Thomas Mann, "a adus lumii atâtea frumuseți și măreții incontestabile și care în același timp, i-a pus neîncetat atâtea piedici nefaste"¹.

Oscilarea între o Germanie "malefică și alta bună"² încurajează "gânditorul", fie el filosof, fie el politician să se întrebe dacă, poporului german îi este dat, ca o dată la 50 de ani să traverseze o etapă de purificare. Un moment al acesteia îl reprezintă cu siguranță, reunificarea Germaniei din 1990.

După reunificarea Germaniei s-au deschis noi perspective pentru avântul economic și social în noile landuri federale est-germane. Prin acest act s-a produs nu numai o schimbare a monedei, dar și a ordinii politice, juridice, a întregului sistem economic. S-au preluat practic toate componentele regimului din Germania Occidentală. Pentru cetățenii din noile landuri, aceasta a însemnat o terapie de șoc, o totală reorientare. Perioada de adaptare la noile condiții impuse de reunificare s-a dovedit destul de îndelungată, abia în anul 1998 Germania semnalând progrese pe ansamblul economiei, nu doar în partea de vest a țării. De altfel, experții OCDE au prevăzut pentru anul 1999 o creștere a PIB de aproape 3%; atingerea acestui nivel ar califica Germania, pentru prima dată după reunificare, ca prima națiune - alături de Canada - din punct de vedere al creșterii economice, în cadrul celor șapte mari țări industrializate ale lumii.

La tensiunile interne însă se adaugă cele provenite din aprofundarea integrării europene și din accelerarea proceselor de globalizare. Aceste tensiuni sunt reflectate de complexitatea vieții economice și politice din Germania de astăzi și trebuie puse în legătură și cu experiențele altor țări din

¹ Thomas Mann - *Germania și germanii*, Editura Humanitas, București, 1998, p.171.

² Sursa citată, p.198.

Europa continentală și din Scandinavia. Consensualismul și solidaritatea nu pot să nu sufere ajustări legate de globalizarea concurenței.

Internaționalizarea comercială și industrială a economiei provoacă enorme fluxuri financiare internaționale, ceea ce consolidează puterea pieței în sfera economică. Dar, "intensificarea fluxurilor financiare internaționale, progresul tehnic și dereglementarea"¹ sunt principalii factori care favorizează difuziunea și propagarea modelului ultraliberal, adică a modelului neoamerican.

Dacă adăugăm la toate acestea, și explozia comunicării, a mediatizării economiei americane, triumful acesteia este desăvârșit.

Date obiective pledează însă în spiritul aceleiași idei. Astfel, analizând principalii indicatori economici se constată că SUA se afla în 1998 în al optulea său an de creștere economică robustă, (chiar dacă pentru acest an se preconiza o creștere mai scăzută, și anume de 3%²), bucurându-se de una dintre cele mai lungi perioade ale sale de avânt conjunctural.

Rata șomajului a fost sub 5%, înregistrându-se nivelul cel mai scăzut din ultimii 25 de ani. Inflația, un adevărat flagel cu nu prea mulți ani în urmă, pare să fi dispărut de la orizontul economiei. Numărul șomerilor aflat în continuă scădere, în paralel cu inflația redusă, constituie un fenomen destul de rar întâlnit pe plan internațional, pe care unii economiști ai curentului "New Economics" îl consideră deja ca fiind rezultatul unei noi ordini economice.

În fața acestor cifre remarcabile, majoritatea europenilor au reacționat prompt, căutând slăbiciunile acestei creșteri economice, considerată de ei, artificială. Dezaproband soluția americană către prosperitate, considerată limitată, Europa încearcă încă să depisteze alte metode de dobândire a bunăstării. Pledând în continuare, parcă, pentru economia tradițională, economiștii europeni³ avansează ideea potrivit căreia, succesul american ar avea totuși cauze mai puțin spectaculoase.

Cel mai puternic factor al creșterii economice americane îl constituie, în pofida așteptărilor, nu cererea din sectorul public, ci cererea din sectorul privat. În cadrul acesteia din urmă, contribuția cea mai însemnată la creșterea economică o aduce nu cererea de consum, ci cererea de investiții, ca și exportul.

¹ Michel Albert - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 135.

² Buletin Informativ IWD nr. 37, septembrie 1998, p. 4.

³ Cristoph Schröder - *Employment and Unemployment: An International Comparison*, 1995; Bernd Hof - *Recent Labour Market Trends*, 1997; Bernd Meier - *Technological Progress and Employment*, 1995; Waltraut Peter - *A Comparison of Work Incentives in the German, British and American Public Assistance Systems*, IW Trends, Köln, octombrie 1998.

Investițiile pentru echipament industrial reprezintă punctul forte al economiei americane. În perioada la care ne referim, respectiv, 1991-1997, aceste investiții au crescut pe ansamblu cu 55%, dinamizând stocul de capital și potențialul creșterii economice.

Consumul privat este un alt domeniu în cadrul economiei americane care a cunoscut până la sfârșitul anului 1998, asemeni investițiilor pentru echipament industrial, o creștere importantă. În ciuda valorilor scăzute înregistrate de consumul privat până la jumătatea anului 1998, statisticienii americani¹ au prognozat o creștere globală anuală a consumului privat de 4%. Înclinația sporită spre consum a americanilor se explică prin acțiunea conjugată a mai multor factori:

- creșterea gradului de ocupare a populației, precum și a salariilor;
- scăderea nivelului dobânzilor care determină o accentuare a atractivității cumpărăturilor într-o cantitate mai mare;
- creșterea puternică a valorilor averilor acumulate în ultimii ani, mai cu seamă în privința acțiunilor și fondurilor de investiții, datorită căreia atitudinea multor consumatori față de greenback a devenit mai relaxată. De la ultima recesiune din 1991 și până la jumătatea anului 1998, cursurile acțiunilor la Bursa din New York au crescut cu 177%. Cele mai recente scăderi ale cursurilor pot aduce însă o oarecare nesiguranță, și putând frâna pe viitor înclinația către consum a populației.

Comerțul exterior al SUA nu va cunoaște în viitorul apropiat o evoluție deosebită, ca urmare a conjuncturii internaționale. Pe de o parte, datorită crizei asiatice - cca. 28 % din exporturile americane îndreptându-se în 1997 către țările Asiei. Pe de altă parte, datorită revalorizării dolarului - numai în anul 1997, acesta a crescut în comparație cu celelalte valute concurente cu mai bine de 6 procente.

Și totuși însumând aceste aspecte, SUA au putut beneficia timp de 7 ani, de un avânt economic deosebit, pe ansamblu.

Din 1991, produsul social american real a crescut cu o medie de 2,8% pe an, rata inflației s-a înjumătățit la 2%, și rata șomajului a scăzut de la 7,5% la 4,5%.

Miracolul economic american este pus de unii pe seama unei "*noi economii*", în care au fost lăsate în urmă constrângerile tradiționale ale producției și riscurile inflației, iar de alții pe seama dispariției ciclurilor economice².

Încercarea de a elucida acest secret al performanței americane a dus la apariția a două curente de gândire economică în "țara posibilităților nelimitate":

¹ Departament of Commerce, Bureau of the Census, 1998, Statistical Abstract of the United States 1997, Washington, DC.

² Olivier Blanchard - *Project Syndicate*, april 1998.

● Reprezentanții *New Economics*¹ văd cum se apropie o nouă eră tehnologică, în care economia americană poate crește puternic în continuare, și în care pericolul inflației este practic eliminat. Pentru că în SUA, prin noile implementări ale tehnologiei, se obține o creștere substanțială a productivității și pentru că SUA sunt cele care stabilesc standardul valabil în lumea întreagă, aproape că se poate spune că, dispun de o sursă inepuizabilă de creștere economică, de ocupare a forței de muncă și de scădere a inflației.

● Reprezentanții *economiei tradiționale*² estimează ca iluzorie această nouă paradigmă economică. Ei nu cred nici în avântul economic nelimitat, nici în dispariția totală a inflației. Ca atare, explicația pe care o dau ei în privința "minunii economice" nu este deloc spectaculoasă, ci se bazează pe cunoștințe fundamentale, care au un caracter de model pentru alte țări: economia americană a explodat în principal pentru că țara a adoptat o politică financiară orientată către stabilitate și s-a îngrijit să instituie piețe flexibile ale forței de muncă, precum și o politică economică deschisă ofertei.

În plus, conjunctura robustă este susținută de eforturi considerabile de consolidare, care au adus Statelor Unite, prima dată după decenii întregi, un surplus bugetar.

Pornind de la aceste constatări se naște însă întrebarea, dacă renașterea spectaculoasă din perioada 1991-1997 a economiei americane este cu adevărat întemeiată, sau se datorează mai degrabă unor atuuri specifice, cum ar fi: moștenirea de bunuri sub formă de capital sau alte forme de după cel de-al doilea război mondial, resursele naturale, tehnologia câștigată îndeosebi prin atragerea "materiei cenușii" de pe întreaga planetă, faptului că moneda națională servește drept monedă de referință în tranzacțiile internaționale, influențelor puternice exercitate de America asupra altor popoare pe plan cultural.

În condițiile actualei crize, asemeni celorlalți doi coloși economici, reprezentanți ai modelului renan și neoamerican, a căror poziție americană am încercat să o creionăm, și modelul japonez devine un mit care începe să se destrame.

Cu toate acestea, modelul japonez a exercitat, ani de zile, o atracție specială, explicată de unii exegeți ai fenomenului nipon prin cel puțin două trăsături ale acestui model: controlul statului asupra activității firmelor prin politicile de planificare (elaborându-se planuri de dezvoltare pe diferite termene) și structura de organizare a economiei nipone care permite concentrarea puterii de decizie în mâinile unui grup foarte mic de persoane.

Numărul mare de studii despre Japonia, abordate din cele mai diferite unghiuri de vedere, s-au dovedit utile pentru cunoașterea acestui univers deosebit al "Țării Soarelui Răsare", dar au lăsat încă nedeslușite, o serie de

¹ Conform studiului - *TW - Trends*, september 1998.

² Conform studiului - *TW - Trends*, september 1998.

taine ale societății nipone în întregul ei și în cele mai intime resorturi, concentrate în ceea ce numim adesea *niponism*.

Civilizația japoneză actuală este în esență o civilizație de imitație a celei industriale occidentale, combinată cu elemente specifice tradiționale. Cu alte cuvinte, Japonia este o societate capitalistă¹, controlată și dirijată prin pârgii și principii capitaliste însă după metode și tradiții nipone.

Doctrina economică și politică a niponismului, înțeleasă ca ansamblu de idei ale doctrinelor și teoriilor capitaliste binecunoscute, aplicate potrivit conceptului japonez de a fi și a acționa în limitele mentalității de clan, de grup, este o doctrină² strâns legată de paternalismul nipon³ (atitudine asemănată întreprinderilor germane de a realiza dialogul social), dirijismul în stil japonez și *capitalismul supravegheat de stat*⁴.

Fără îndoială că dezvoltarea economică "miraculoasă" a Japoniei s-a realizat într-o măsură apreciabilă și datorită condițiilor internaționale favorabile create - în perioada postbelică - de SUA și de evoluția pieței internaționale. Japonia s-a folosit de aceste condiții importând - așa cum a făcut de altfel de-a lungul întregii ei istorii - tehnologia americană cea mai înaltă, beneficiind și de implicarea SUA în zona Extremului Orient, îndeosebi în Coreea.

Începând cu anii '50, Japonia a reușit să se desprindă de caracteristicile specifice țărilor în curs de dezvoltare și să ajungă printre cele mai avansate țări industrializate, având unul dintre cele mai mari venituri pe locuitor. Până în anii '90 economia japoneză a cunoscut un ritm de creștere mai rapid decât cel înregistrat de multe alte economii naționale⁵. Astfel produsul intern brut a crescut anual, în perioada 1960-1995 în medie cu 5,6%, adică cu aproape 3 puncte procentuale mai mult față de media înregistrată în țările OECD⁶. Deși în anii '60 Japonia avea un nivel de trai pe jumătate față de cel al Germaniei

¹ Idee dezvoltată în cartea *The Mainsprings of Japanese Growth: A Turning Point ?* de către Shigeto Tsuru, considerat a fi cel mai talentat economist pe care l-a dat Japonia până în prezent.

² Robert Guilan, unul dintre cei mai perseverenți cercetători ai societății arhipelagului nipon, a afectat o parte însemnată a lucrării sale *The Japanese Challenge*, sistemului ingenios de împletire în organizarea economiei nipone a elementelor liberale cu cele ale planificării, care amintesc de socialism.

³ "Este o orientare teoretică și o modalitate practică prin care se urmărește, în mod concret întreținerea în fabrici și companii a unei atmosfere *familiale*, de supunere față de pater"; Florea Țuiu, *Niponism*, Editura Politică, București, 1987, p. 138.

⁴ Pentru a prelua numele generic acordat acestui tip de capitalism de către Michel Albert în cartea sa *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, 1994, p. 163.

⁵ Hakan Hedberg arăta în cartea sa *Le Défi Japonais*, între altele, că Japonia nu numai că avea (la vremea apariției cărții) cel mai înalt ritm de dezvoltare economică din lume, dar și că ajunsese la un stadiu în care, pe kilometru pătrat era mai dezvoltată decât SUA.

⁶ Karl Lichtblau, Wilhelm Breuer - *Industriepolitik internationale Japan auf dem Weg zur Normalität*, Deutscher Instituts-Verlag, Köln, 1996, p. 4.

Federale (apreciat în funcție de paritatea puterii de cumpărare), economia reușise deja să elimine acest decalaj, spre sfârșitul anilor '80. De la această dată încolo, s-a instaurat treptat părerea unanimă, potrivit căreia, Japonia s-ar afla într-o perioadă de creștere nesfârșită. Orice speranță, în acest sens era depășită de realitate: cursurile de la bursă și prețul pământului atinseseră valori-record. Ponderea crescândă pe piață, cucerirea unor poziții de vârf pe piața semiconductoarelor sau a altor tehnologii înalte, succesul înregistrat în aplicarea managementului de calitate, întăreau convingerea, că economia japoneză depășise celelalte economii naționale, devenind centru de gravitație al lumii. Acest proces a fost însoțit de o acordare expansivă de credite de către băncile japoneze care au finanțat aproape fiecare investiție, pe baza creșterilor preconizate a valorii întreprinderilor și a costurilor scăzute de capital care ar fi rezultat de aici.

Și totuși economia japoneză a căzut într-o adâncă recesiune. Urmările nefaste nu sunt atât de însemnate ca în timpul crizei petrolului din 1973, dar criza durează deja de câțiva ani, fiind cea mai lungă, de după cel de-al doilea război mondial.

Faptul că ar fi existat încă de la sfârșitul anilor '80, semne ale unei societăți în declin, a fost semnalat chiar de unii dintre economiștii japonezi. Astfel, Takeuchi Hiroshi¹ aprecia că Japonia va înregistra cu timpul un ritm de dezvoltare mai mic, comparativ cu perioadele precedente, în principal, din cauza: naturii progresului tehnologic (pe măsura perfecționării tehnicii, aceste noi ramuri nu mai pot antrena dezvoltarea altor industrii), a schimbărilor de comportament intervenite în viața japonezilor, a scăderii entuziasmului angajaților japonezi de a dobândi un prestigiu în cadrul companiei (în spiritul tradiției japoneze).

Totuși nu ar trebui trecută cu vederea capacitatea deosebită a economiei japoneze, a politicii și administrației, aceea de a se adapta rapid și în mod flexibil la noile condiții. Criza actuală nu înseamnă neapărat, că economia japoneză își va pierde poziția puternică pe plan mondial.

După cum reiese din scurta incursiune efectuată în evoluția țărilor ce încarnează modelul germano-nipon și modelul neoamerican, situația acestora se deteriorează pe zi ce trece, în condițiile în care, nici un stat nu poate să rămână izolat de restul economiei mondiale. Aflate sub vraja exercitată de perioada îndelungată de avânt economic, pe care America o traversează încă, țările dezvoltate, marcate altădată de propriile tradiții, își manifestă tot mai adesea interesul pentru "rețetele succesului american".

Există însă o excepție de proporții la noua tendință a economiilor naționale de a prelua reperele modelului neoamerican, și anume, societățile

¹ Idei exprimate în acest sens de autor în lucrări ca *Japan's Economic Flexibility*, sau *Grass-Roots Economics*.

transnaționale care se inspiră, mai curând din modelul renan. Astfel, aceste întreprinderi multinaționale s-au dezvoltat, în principal, datorită introducerii noțiunii de "planificare de întreprindere" și a cultivării "atașamentului față de întreprindere", puncte total atipice pentru modelul neoamerican.

Reușita celor mai multe dintre aceste societăți transnaționale este un argument în sprijinul ideii că forma de organizare a întreprinderilor multinaționale ar putea oferi, "pentru viitor, perspectiva unei *sinteze de optimizare între cele două modele ale capitalismului contemporan*"¹.

¹ Michel Albert, - *Capitalism contra capitalism*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 159.

CAPITOLUL 1 - Conceptul de economie socială de piață - de la W. Eucken la A. Müller-Armack

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial se purta o discuție controversată asupra viitoarei configurații a ordinii economice germane.

În condițiile din 1947, când lupta dintre fronturile "războiului rece" s-a înăsprit, George Marshall, pe atunci ministru de externe al SUA, a inițiat un program pentru reconstrucția Europei, în care a fost inclus și Vestul Germaniei. În același timp, administrațiile militare americană și engleză au decis să unească din punct de vedere economic într-o zonă "bipartidă" regiunile ocupate de ele în Germania și să transmită conducerea procesului economic unui "consiliu economic" format din politicieni germani, orientați spre realizarea politicii de piață. Unul dintre directorii acestui consiliu economic a fost Ludwig Erhard, ale cărui idei despre economie corespundeau în mare măsură celor furnizate de Walter Eucken și de promotorii Școlii de la Freiburg. Din confruntările ideologice dintre aceștia și alte grupări sociale susținătoare ale diverselor variante ale socialismului - "creștin", "liberal", "democratic" - (Oswald, Nell Breuning, Wilhelm Weber ș.a.) s-a impus treptat, în perioada 1947-1949 (1949: primele alegeri ale Bundestagului - Camera inferioară a Parlamentului german) economia socială de piață. Economia socială de piață s-a dezvoltat, ca o ordine economică alternativă la economia condusă de către stat, pentru refacerea Germaniei postbelice.

1.1. W. Eucken și neoliberalismul german. Principiul ordinii

Conceptul de economie socială de piață se bazează pe experiențele istorice negative ale sistemelor economice intervenționiste și derivă din observația că politica economică nu poate fi eficientă, fără o integrare clară a planurilor agenților economici *ex ante* sau *ex post*, prin intermediul pieței. Reprezentanții ordoliberalismului în cadrul "Școlii de la Freiburg" (Walter Eucken, Franz Böhm, Friedrich A. Hayek, Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow și alții) au dezvoltat din această recunoaștere o *teorie a ordinii economice*, care presupunea o *ordine-cadru* clară bazată pe asigurarea concurenței.

În contrast cu "vechiul liberalism", și economia de tip "laissez-faire"¹, statului îi revine un rol activ. Din punct de vedere al ordinii politice, conform

¹ "Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui-même" celebra deviză, atribuită lui Adam Smith, care sintetizează filosofia liberalismului economic și a proprietății private

teoriei lui Alfred Müller Armack¹, reprezentantul poate cel mai important, denumit părintele spiritual al economiei sociale de piață, aceasta reprezintă o concepție, "al cărei țel este ca, pe baza economiei concurențiale să se îmbine libera inițiativă cu progresul social, asigurat tocmai prin funcționarea economiei de piață".

Economia socială de piață este mai mult decât o noțiune economică. Ideea ei conducătoare se referă nu numai la scopurile economice, și la cele politice și sociale care trebuie văzute ca părți componente definitorii ale *politicii ordinii*² unei societăți, diversele domenii ale vieții oamenilor netrebuind să fie

- care stau la originea fundamentării teoretice a trăsăturilor și componentelor structurale ale sistemului economic de piață. Potrivit concepției lui Adam Smith, "o mână invizibilă" ar realiza, în condiții de libertate, optima alocare a resurselor într-un spirit profitabil tuturor. Aceasta presupune, pe de o parte, crearea unui cadru legal și înlăturarea abuzurilor și, pe de altă parte, deplina acțiune, în limitele fixate, cu respingerea oricărei intervenții din partea statului.

¹ Alfred Müller Armack, - *Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft. Frühschriften und weiterführende Konzepte*, Berna, 1981.

² "Propun introducerea termenului de "politica ordinii", întâlnit în literatura de specialitate sub denumirea de *Ordnungspolitik*, și pe care *Wirtschaftslexikon - Stichworte zur Sozialen Marktwirtschaft* îl explică după cum urmează:

Politica ordinii este o parte a politicii economice. Contrar politicii curente care tratează evenimentele economice în curs, politica ordinii economice și sociale fixează *condițiile-cadru* pe termen lung pentru desfășurarea proceselor economice în ansamblul unei economii naționale. Această politică este concretizată în constituția statului și stabilește dacă economia trebuie să se desfășoare principial după un model al economiei de piață, al economiei planificate sau după un model mixt. Suportul principal al politicii ordinii economice și sociale este deci *cadrul legislativ*.

Politica ordinii economice și sociale în Republica Federală Germania este menită să susțină și să îmbunătățească ordinea economiei de piață. Sâmburele acestei ordini economice și sociale este *politica concurențială*. Țelul ei este de a păstra piața în condiții funcționale.

Măsurile de natură economică se subordonează următoarelor principii importante ale politicii ordinii economice și sociale:

- statul trebuie să asigure libertatea concurențială individuală și de grup și nu trebuie să-și extindă inutil activitatea în derularea proceselor economice, intervențiile sale trebuie să fie conforme cu piața;
- politica socială trebuie să corespundă principiului "ajutor în scopul stimulării abilității de autoajutorare" (principiul subsidiarității);
- subvențiile trebuie oferite numai ca "ajutor de adaptare" și nu în alte scopuri (susținere, finanțare ca atare, etc.);

Dintre măsurile importante ale politicii ordinii economice și sociale, introduse de la înființarea Republicii Federale Germania, amintim:

- promulgarea Legii împotriva limitării concurenței (Legea cartelului), în anul 1957 și modificarea Legii cartelului cu introducerea controlului fuziunii, în 1973;

privite izolat; de aceea ele nici nu pot fi modelate după principii contrare, dacă dorim să fie capabile să funcționeze în complexul hățiș al relațiilor sociale.

Liberalismul: de la economia de piață liberă la cea "socială"

Ideile care au dus la construirea economiei sociale de piață au primit impulsuri decisive, din studiul critic al mecanismelor economice aplicate în cazul economiei de piață libere, în contextul liberalismului din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. Alte impulsuri importante pentru a continua, ceea ce s-a început au rezultat din cercetările teoretice ale unor oameni de știință din domeniul economiei, care sunt denumiți deseori în literatură, drept reprezentanți ai "neoliberalismului" sau ai "ordoliberalismului".

Neoliberalismul

Pentru a ține funcțional principiul general al politicii ordinii economice concurențiale, pentru realizarea intereselor, este totuși indispensabilă introducerea anumitor principii metodologice constitutive și reglementate prin politica economică de stat. Walter Eucken¹, un reprezentant important al neoliberalismului, identifică șapte principii constitutive ale unei ordini economice concurențiale, care au fost de importanță majoră și pentru dezvoltarea economiei sociale de piață a Republicii Federale Germania.

- cel mai important principiu constitutiv este formarea unui sistem funcțional de prețuri pe piețele de bunuri și servicii. Nici ofertanții, nici solicitanții nu trebuie să fie în situația de a influența prețurile pieței în favoarea lor (formarea prețurilor în cazul deplinei concurențe).
- o altă premisă importantă este o politică monetară, care să garanteze stabilitatea banilor, astfel încât să se prevină oscilații generale ale nivelului prețurilor (inflația și deflația).
- întrucât presiunea concurențială poate fi accentuată prin apariția unor noi și puternici ofertanți și solicitanți pe piață, ordinea economică concurențială trebuie sprijinită de garanția unui acces liber,

-
- fondarea unei bănci de emisiune independente o dată cu Legea asupra Băncii Federale Germane (Deutsche Bundesbank) din 1957;
 - diversele legi din 1969 pentru reforma menajelor (gospodăriilor);
 - Introducerea posibilității pentru salariați de a participa la deciziile luate în cadrul întreprinderii, pe cale instituțională (Comitetul de întreprindere etc.);
 - Aderarea Republicii Federale la Comunitatea Economică Europeană (CEE) în anul 1957 și semnarea alături de alte state a Actelor Europene de Unificare în 1986;
 - Privatizarea diverselor întreprinderi federale (de exemplu VEBA, VIAG) în 1982;
 - Unificarea economică, monetară și socială cu fosta Republică Democrată Germanică și preluarea sistemului ordinii economice, și anume, cel al economiei sociale de piață în cele cinci noi landuri federale, în anul 1990.

¹ W. Eucken, - *Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirklichung* în *Ordo-Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, vol. 2, Düsseldorf, 1949.

nestânjenit pe piață (de exemplu inadmisibilitatea impunerii de către stat a unor restricții de import, ca și în materie de investiții etc.);

- întrucât competența decizională trebuie descentralizată, în același timp cu dreptul de a dispune de mijloacele de producție, căci o concentrare a puteri private sau de stat privind dispunerea de mijloace de producție în forma monopolului de stat sau a cartelului privat duce (după Eucken) întotdeauna la neajunsuri economice și sociale;
- libertatea contractuală este necesară, pentru a proteja deciziile în cadrul unui sistem organizatoric al planificării descentralizate a procesului economic;
- principiul deplinei responsabilități a proprietarului este necesar în cazul proprietății particulare asupra mijloacelor de producție, pentru că în acest fel se evită fenomenul, conform căruia proprietarii mijloacelor de producție aruncă riscurile economice, care pot apărea din decizii eronate, asupra altora (de exemplu creditorii);
- ca un ultim principiu constitutiv se solicită o constanță pe termen scurt și lung a politicii economice, pentru a se realiza o stabilizare a *condițiilor-cadru* și decizionale.

Dovada obținută de-a lungul anilor, conform căreia concurența nu poate să ducă în nici un caz la rezultate pe piață, care sunt de dorit din punct de vedere politico-social, i-a dat lui Eucken¹ prilejul să mai evidențieze, în mod suplimentar, încă patru principii reglementative pentru politica economică. Ele au toate, sarcina de a impune o corectură proceselor economice în desfășurare:

- tendința ce zace latent în competiție, de formare a pozițiilor de putere pe piață (poziții monopoliste) urmează să fie prevenită printr-o activitate de supraveghere și control al monopolurilor, efectuată consecvent de stat;
- repartizarea produsului social, este, într-o economie de piață, de asemenea, rezultatul procesului concurențial, și nu al aplicării vreunor criterii de justiție și echilibru social. De aceea, repartizarea produsului social în economia de piață trebuie corectată de o politică activă de stat, privind veniturile (un instrument fiind impozitarea progresivă);
- din cauza reacției "anormale" a ofertei de muncă (în cazul unui nivel salarial scăzut ofertantul de servicii ale muncii trebuie să-și extindă oferta sa de muncă) statul trebuie să contracareze efectele economice și sociale negative prin garanții privind salariul minim;
- întrucât deciziile gospodăriilor private determină nu rareori, costuri pe care nu le suportă ele însele, ci alții sau societatea, se vedește necesară și în această situație intervenția statului în procesul

¹ W. Eucken, - *Die Grundlagen der Nationalökonomie*, ed. a VIII - a. rev., Berlin, Heidelberg, New York, 1965.

concurențial (de ex. protecția surselor naturale contra jafului, reglarea timpului de lucru, protecția mediului înconjurător).

Cu aceste principii constitutive și reglementative, statului îi revine sarcina importantă de a completa peste tot politica ordinii economice concurențiale prin intervenții active, acolo unde economia dă greș sau duce la rezultate sociale nedorite. Prin semnalarea necesității unui stat puternic - ca garant al prevenirii unor neajunsuri sociale, care pot apărea într-o concurență liberă -, "concepția neoliberală" se detașează foarte clar, de conceptul liberalismului economic.

1. 2. Alfred Müller-Armack - creatorul conceptului de economie socială de piață

Motto: *"Economia socială de piață solicită cetățeanul, dar nu dispune de el. Spre deosebire de oricare altă ordine economică, economia este capabilă să mențină egalitatea șanselor, proprietatea, bunăstarea și progresul social"*

Helmut Kohl

Noțiunea de economie socială de piață se confundă de cele mai multe ori cu ordinea economică reală a Republicii Federale Germania, ceea ce reprezintă însă o simplificare a acestei concepții. De altfel, economia socială de piață a cunoscut în decursul timpului mai multe accepțiuni - respectiv de: concept, stil, sistem sau model economic, accepțiuni care însă nu pot fi strict delimitate, o oarecare diferențiere încercându-se doar în scop pur didactic.

În anul 1946, formularea unei teorii a economiei de piață, cu țeluri și posibilități sociale în care se avea în vedere o ordine economică mai bună pentru păturile largi, a fost surprinzătoare.

Prof. dr. H.C. Alfred Müller-Armack (1901-1978), secretar de stat pe atunci, *creatorul conceptului de economie socială de piață*, a prelucrat și a dezvoltat mai departe ideea de stil de politică economică în spiritul teoriei menționate. În calitate de cel mai apropiat colaborator al lui Ludwig Erhard (1897-1977) în Ministerul Federal al Economiei și ca președinte al Comisiei Comunității Economice Europene (în perioada 1960-1963) a putut să participe la realizarea economiei sociale de piață în momentele hotărâtoare și să influențeze competent rezolvarea problemei integrării europene. Puțini economiști au fost în situația să îmbine într-un mod atât de fericit și plin de succes, teoria și practica politicii economice.

Deși ideea economiei sociale de piață s-a impus și a devenit baza politicii economice germane a ultimilor decenii, la început a întâmpinat o oarecare neîncredere.

Cu toate că a preluat multe puncte importante din curentul neoliberal, rădăcinile acestei idei a economiei sociale de piață sunt teoria dinamică și antropologia filosofică, care s-au dezvoltat în anii '20. Funcțiile coordonatoare

ale economiei sociale de piață nu corespund neapărat regulilor mecanice ale concurenței. Configurația principiilor corespunde statului și societății care își arată valoarea și răspunderea în sistemul total al economiei sociale de piață. Economia socială de piață nu este o teorie exclusivă a concurenței, economia tinde spre o coordonare liniștită a domeniilor vieții, pieței, a statului și a grupurilor sociale. Economia este o concepție dialectică care cuprinde într-un întreg, politica economică și socială. În această măsură, ideea economiei sociale de piață este considerabil mai puțin tehnică decât ideea neoliberalismului. Ideea preia în cadrul pozițiilor sale privind concepția asupra lumii, concepții sociale care nu sunt încă cuprinse în angrenajul tehnic al unei ordini concurențiale. Printre omisiunile oficialităților germane se numără și faptul că lăsând la o parte succesul extern al economiei sociale de piață, s-a neglijat preocuparea pentru elaborările teoretice care îi stau la bază.

După cum afirma însuși A. Müller-Armack¹, "economia socială de piață, la începuturile nu a fost numai un cuvânt "minune" plin de succes, ci o teorie elaborată și gândită a întregii ordini economice și sociale". Autorul și-a exprimat adesea regretul că prelucrarea spirituală a acestei idei nu a avut loc mai temeinic și într-un cerc mai larg. Adesea s-a pus accentul prea mult pe aspectul politic al acestei concepții, neglijându-se conținutul acestei idei.

Așadar, conceptul de economie socială de piață, așa cum a fost el dezvoltat în esență de A. Müller-Armack și consacrat politic de Ludwig Erhard în R.F. Germania, s-a întemeiat pe idei din arsenalul gândirii economice neolibérale. Aceste idei au cunoscut însă modificări și completări în unele domenii.

Cel mai clar apare diferența față de concepția "neoliberală" în clasificarea obiectivelor sociale în funcție de prioritate. Concurența se vedește a fi în continuare un fundament economic pentru o creștere a securității sociale și pentru o accelerare a progresului social, fiind recunoscută, în principiu, ca factor regulator al repartizării veniturilor.

În mod suplimentar, o politică socială activă devine pentru stat o obligație. Economia nu trebuie să diminueze diferențele sociale din cadrul societății (de exemplu constituirea proprietății în mâna angajaților, cerința de a economisi) printr-o politică activă a repartizării veniturilor și a patrimoniului, ci să faciliteze o asigurare a existenței precum și o participare la progresul economic, al celor care nu pot participa la competiție, (sistemul securității sociale).

Politicii sociale îi revine protejarea, prin reglementări legale, a oamenilor, considerați ca ofertanți ai serviciilor legate de muncă (de exemplu protecția sănătății, dreptul asupra dezvoltării personalității, consensul).

Față de economia socialistă, bazată pe administrația centrală, economia socială de piață se deosebește, în principal, prin faptul că în acest caz este

¹ A. Müller-Armack - *Soziale Marktwirtschaft*, în *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften*, vol.9, Stuttgart, Tübingen, Göttingen, 1956, p. 390.

vorba de un sistem economic bazat pe concurență, ținând de forma descentralizată a procesului economic în sine, mijloacele de producție fiind preponderent private.

După o serie de lucrări de fundamentare a conceptului economiei sociale de piață, A. Müller-Armack elaborează - la distanță de circa zece ani față de acestea - o nouă serie de lucrări¹, în care, de data aceasta conceptul capătă noi dimensiuni, impuse de dinamica societății. După un deceniu de verificare a economiei sociale de piață a apărut necesară prezentarea aprofundată a laturii ei politico-sociale. Din păcate eforturile lui A. Müller-Armack au fost "reconsiderate" abia după cinci ani, în 1965, prea târziu și într-o formă "nefericită", după cum afirma însuși autorul². Obiectivele politicii sociale au fost puse după 1965, de mulți politicieni, în special sub semnul "investițiilor sociale", ceea ce nu concorda cu formulările făcute de A. Müller-Armack cu mult înainte. Conform afirmațiilor sale, trebuie să se păstreze noțiunea globală a economiei sociale de piață și nu să se opereze cu noțiuni noi, în concepte deja elaborate³.

Tot în spiritul ideilor lui A. Müller-Armack, se menționa că asigurarea unui pronunțat caracter științific al politicii economice este o sarcină primordială a timpului nostru. Fără un fundament științific, politica ar putea deveni fără direcție și s-ar prinde în capcana problemelor cotidiene. În acest sens, A. Müller-Armack scria: "cred că nu opera politicienilor, ci ideea poate să miște istoria"⁴.

Economia socială de piață a fost înțeleasă de susținătorii ei mai mult ca un model valabil pe termen lung, pentru o politică de promovare a unei ordini economice și sociale, a cărei idee de bază să fie împletirea principiului pieței libere cu acela al echității sociale. Dintre aceștia, înainte de toți, părintele spiritual al economiei sociale de piață, A. Müller-Armack, n-a înțeles însă economia socială de piață ca pe un sistem definitiv, care este conceput o dată pentru toate timpurile și care va rămâne neschimbat, ci ca pe un model susceptibil de ajustări în funcție de scopurile și instrumentele politicii economice și sociale, orientându-se permanent după principiile ferme ale politicii ordinii economice.

¹ Este vorba de lucrările îngemănate sub titlul *Die zweite Phase der Sozialen Marktwirtschaft. Ihre Ergänzung durch das Leitbild einer neuen Gesellschaftspolitik* - din anul 1960. De altfel, acest articol împreună cu lucrările inițiale de fundamentare - elaborate în perioada 1950-1960 au format volumul de sine stătător *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik, Studien und Konzepte zur Sozialen Marktwirtschaft und zur Europäischen Integration*, Köln 1965.

² A. Müller-Armack - *Die wissenschaftlichen Ursprünge und die künftige Verfassung der Sozialen Marktwirtschaft*, în W. Detling (edit), *Beiträge zur Theorie und Politik der Verbände*, München, Wien, 1976

³ Sursa citată.

⁴ Sursa citată.

După A. Müller-Armack care a făurit conceptul de "economie socială de piață" din 1947 (după cum am mai menționat), ideea fundamentală a acestei concepții consta "în corelarea liberei inițiative cu un progres social, asigurat chiar de funcționarea economiei de piață, pe baze concurențiale"¹.

"Conceptul de economie socială de piață este un proiect pentru practică", afirma într-una din lucrările² sale Egon Tüchfeld. Cu acesta s-a încercat să se înlăture toate neînțelegerile, pe care un astfel de concept le poate întâlni în practică. Trebuie menționat aici, că prin concept s-a înțeles de fapt chiar realitatea. Reprezentanții economiei sociale de piață n-au avut nici o îndoială că acest concept al lor nu va fi înțeles ca un *model* pentru politica promovată în mod practic. Cât de puțin justă a fost această egalitate făcută între concept și realitate o dovedește faptul că economia socială de piață s-a înfăptuit la dimensiuni foarte diferite în diversele domenii economice. Se pune aici întrebarea, în ce măsură s-a reușit să se transpună conceptul în practică? Un lucru însă este sigur: economia socială de piață a imprimat Republicii Federale Germania un avânt economic nemaîntâlnit. De la ruinele din anii '40, pricinuite de război, s-a ajuns la societatea caracterizată prin hightech și timp liber a anilor '90.

Prin aplicarea acestui sistem al economiei sociale de piață s-a încercat dezvoltarea unei politici sociale al cărei rol consta în dezvoltarea unui sistem de măsuri care să facă acceptabilă economia de piață pentru toți.

Această idee de bază este de o importanță colosală. Întrucât economia de piață nu poate atinge eficiența maximă, decât în cazul desfășurării nestingerite a proceselor pieței, măsurile de intervenție în funcționarea mecanismelor pieței ar trebui să fie anulate, chiar și atunci când ele par necesare din punct de vedere social. Politica socială nu ar trebui să intervină în mecanismul de reglare a pieței. Menirea politicii sociale este doar aceea de a corecta sub aspect social efectele care rezultă din jocul pieței - în special repartizarea veniturilor. Din perspectiva acestei concepții, "economia socială de piață" poate fi interpretată ca "o economie de piață căreia i se aplică corecturi de natură socială"

Deosebiri fundamentale de păreri există asupra limitelor corecturilor de natură socială aplicate rezultatelor funcționării pieței. Dar aceste corecturi nu costă doar bani. Ele pot diminua și disponibilitatea individului de a realiza ceva, de a da randament, slăbind prin aceasta eficiența economică pe ansamblu sau pot frâna și chiar stopa creșterea economică - premisa îmbunătățirilor social-politice. Această discuție se poartă între două poziții extreme: concepția minimală care consideră necesară doar politica socială la nivel primar, pentru combaterea sărăciei și concepția maximală care aspiră la realizarea statului

¹ A. Müller-Armack, - *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, Köln, 1965.

² *Soziale Marktwirtschaft und Globalsteuerung*, în *Soziale Marktwirtschaft im Wandel*, Freiburg i. Br. 1973, p. 159-188.

social, a statului "protector" al întregii populației, care să asigure bunăstarea tuturor.

Economia socială de piață este după Constituția Republicii Federale Germania una dintre multiplele forme posibile ale ordinii economice. Aceasta înseamnă în mod concret că după Constituție sunt posibile din punct de vedere juridic și alte ordini economice. Jurisdicția Constituțională Federală, ca cel mai înalt for juridic din Republica Federală Germania, a accentuat în mod expres, pentru prima dată în documentul despre Legea Auxiliară a Investițiilor din 1954 și mai târziu în documentul despre Legea Participării la Decizii (Mitbestimmungsgesetz) din 1979, caracterul deschis față de ordinea economică. Acest caracter deschis are totuși limite. Legiuitorul este liber să modeleze ordinea economică, ținând însă cont de drepturile de bază, caracterul statului de drept și de principiul statului social.

1.3. Șanse și riscuri ale economiei sociale de piață

Conform principiilor economiei sociale de piață, efectele sociale negative, manifestate pe parcursul proceselor de ajustare structurală, trebuie amortizate prin subvenții limitate în timp. Același lucru este valabil și pentru măsurile de creare a locurilor de muncă în cadrul politicilor active pe piața muncii, pentru a răspunde la problemele tranziției. Astfel de intervenții devin însă discutabile, dacă ele nu sunt temporare ci de durată.

- **Avertismentul lui Erhard**

Ludwig Erhard a fost printre cei dintâi care a semnalat pericolul extinderii rețelei sociale fără a ține cont de posibilele efecte asupra capacității de funcționare a economiei de piață. Acest avertisment se baza pe cunoașterea faptului că bunăstarea unui stat depinde în primul rând de capacitatea economică de a produce și disponibilitatea de a produce a cetățenilor săi, ambele însă scăzând o dată cu majorarea impozitelor și taxelor.

- **Transpunerea în practică**

Retrospectiv, se pare că temerile lui Erhard nu erau neîntemeiate: astfel, în anii '70, când politica economică era impregnată de credința în puterea conjuncturii și a creșterii economice, activitățile statului, de natură politico-socială, crescuseră semnificativ - o dezvoltare care nu era conformă cu principiile fundamentale ale economiei sociale de piață, întruchipate în politica odinei economice și sociale, ceea ce de altfel nu a rămas fără efecte asupra capacității de funcționare a mecanismelor economiei de piață, în special asupra pieței muncii (principiul "ajutor pentru autoajutorare", în scopul de a permite individului să-și poarte singur de grijă, se pare că a avut drept rezultat, de fapt, o creștere a dependenței individului față de prezența ocrotitoare a statului).

În această privință, pentru buna înțelegere a economiei sociale de piață, este necesar să se facă distincție, între modelul inițial pentru politică economică și transpunerea lui în practică, pe de altă parte.

1.4. Evoluția raportului teorie - practică, în economia germană - privire istorică

În analiza evoluției de ansamblu a economiei sociale de piață, de la începuturile ei și până la stadiul actual, par a se contura șase mari faze de dezvoltare, delimitare în timp după cum urmează:

Așa-numitul "Miracol economic" (1950-1965), cu cele două subfaze ale sale:

- Faza I a economiei sociale de piață (1950-1960);
- Faza a II-a a economiei sociale de piață (1960-1965), ambele dezbătute amplu de A. Müller-Armack în lucrarea "Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik" Această operă prezintă de altfel, nu numai o antologie, ci și o documentare asupra economiei sociale de piață de la începuturile ei în literatura economică de specialitate prin diversele stadii ale realizării ei. Lucrarea oglindește astfel, transformările structurale socioeconomice adânci care au schimbat înfățișarea Republicii Federale Germania;
- Euforia conducerii (dirijării) globale a politicii economice (1966-1974);
- Criza de structură și a creșterii (1975-1990);
- Perioada de tranziție a economiei germane după reunificare (1990-1997);
- Începutul perioadei de relansare a economiei germane după reunificare (o dată cu anul 1998).

Miracolul economic german (1950-1965) - Fazele I și a II-a

Faptul că teoria economiei sociale de piață a putut să se impună relativ ușor a depins de condițiile speciale ale anilor 1945-1946 în care și-au găsit o deosebită audiență lucrările sau articolele cu conținut politico-economic ale lui A. Müller-Armack destinate asociațiilor și persoanelor din sfera vieții publice.

Inițial luată în râs și criticat în unele cercuri sau înțeleas în mod eronat ca slogan publicitar de partid politic, conceptul de economie socială de piață a fost confirmat ulterior, în mod strălucit și preluat și de alte țări.

În prima fază (1950-1960) s-a considerat că ideile economiei sociale de piață sunt o soluție specific germană.

Între timp social-democrația, prin persoana principalului ei teoretician, Karl Schiller, s-a apropiat nu de formula respectivă, ci de cauza respectivă. S-a pus atunci problema dacă această formă a politicii economice nu-și poate găsi aplicabilitate și în alte țări. La câțiva ani după introducerea în Germania,

economia socială de piață a fost acceptată ca model politico-economic în special datorită activității ministrului Kamitz și datorită economiștilor austrieci, care l-au aplicat în politica economică austriacă (Sozialpartnerschaft). Surprinzător de mare a fost interesul legat de concepția economiei sociale de piață în spațiul lingvistic italian și spaniol.

Ideea de economie socială de piață se afirma ca o abordare progresistă, "necesară nu numai în Germania, ci și în restul lumii"¹. În prima fază a economiei sociale de piață, aceasta s-a dovedit a fi un experiment prin care s-a încercat crearea societății maselor, bazată pe inițiativa și concurență liberă luându-se în considerare și aspectele sociale (siguranța familiei etc.).

În faza a doua (1960-1965) sarcinile economiei sociale de piață au devenit mai cuprinzătoare pe planul sociopolitic. Democratizarea posibilităților de consum, consensul intereselor de bază, dovedit prin experiență, al tuturor grupurilor, și în plus, creșterea generală au asigurat o bază pe care s-a putut dezvolta o asemenea politică. O politică economică condusă de o idee a ordinii economice este în același timp o politică socială.

Soluționarea problemelor de producție în prima fază a avut în cea de a doua fază a economiei sociale de piață, o serie de consecințe, dintre care menționăm:

- mutațiile petrecute în cadrul structurii forței de muncă, veniturilor și proprietății au permis apariția unei societăți fără clase, în care problema nu o mai prezenta clasa și nivelul ei, ci fiecare în parte: omul;
- atmosfera de neliniște care s-a creat odată cu noua societate, izvora din lipsurile mediului înconjurător, a cărui evoluție nu ținea pasul cu dezvoltarea tehnico-productivă.
- creșterea cererii forței de muncă calificată a determinat accesul unui mare număr de oameni la meserii calificate, printr-o înmulțire a posibilităților de acces la învățat și studiu.
- instituționalizarea formelor de asigurare, pentru a oferi oamenilor condiții pe care ei înșiși nu și le pot oferi prin propriile acțiuni;
- un stabilizator esențial al mediului social a fost asigurarea instituțională a folosirii depline a forței de muncă și a unei permanente expansiuni a acesteia, printr-o politică conjuncturală instituționalizată.
- Creșterea preocupărilor pentru asigurarea stabilității valutare.

S-a constatat ulterior faptul că în mod curios în această perioadă de timp nu a fost elaborată în plan conceptual nici o politică economică de stat, ceea ce a atras mai târziu critici asupra programelor conjuncturale intervenționiste; și anume, că renunțarea la politica economică de stat ar fi cea mai bună atitudine din partea statului. De netăgăduit este însă faptul că favorizarea unilaterală a

¹ Afirmatie convingător argumentată în materialul *40 Jahre Soziale Marktwirtschaft in der Bundesrepublik Deutschland*, întocmit de Bundesministerium für Wirtschaft, 1990.

impozitării întreprinderilor a constituit fundamentul problemelor redistribuirii, iar mai târziu a determinat grave nedreptăți în distribuirea veniturilor personale și cele naționale.

A treia fază (1965-1974) a economiei sociale de piață a fost marcată de profunde schimbări.

Când în toamna anului 1966, conjunctura expansionistă se termina în Republica Federală Germania și Erhard trebuia să se retragă, se vorbea de renunțarea la economia socială de piață și de trecerea la o nouă ordine economică, la o economie de piață dirijată.

Vechea ordine economică era denumită ca liberalism "laissez-faire" cu caracter social, pus în mișcare de conducerea (dirijarea) globală de către stat a economiei.

În cadrul discuțiilor privind ordinea economică se făceau însă prea puține distincții între concepția teoretică a economiei sociale de piață, propusă în 1946 de A. Müller-Armack și care s-a realizat cu aproximație în anii '50, și între politica economică dusă în prima jumătate a anilor '60.

Conceptual, economia socială de piață este cu totul altceva decât liberalismul "laissez-faire". Pe lângă ordinea economică concurențială, programul economiei sociale de piață conținea mai multe elemente, și anume: politica securității sociale, politica conjuncturală, de structură, cea a creșterii economice, politica monetară, fiscală și a comerțului exterior, politici care ar fi trebuit fi puse în slujba stabilizării conjuncturale, deși realitatea s-a depărtat pe alocuri de teoria lui A. Müller-Armack.

În anul 1967, Republica Federală Germania a suferit cea mai profundă recesiune de la introducerea economiei sociale de piață. Pentru prima dată de la reforma monetară, rata de creștere a produsului brut social a coborât la o valoare de -0,1%. Simultan rata șomajului a crescut la 2,1%, un nivel la care nu se mai ajunsese din 1959 (2,6%).

Guvernul Federal a încercat prin două programe conjuncturale să sporească cererea economică globală pentru a depăși faza de recesiune. În realitate, căderea conjuncturală nu a durat decât scurt timp, curând sistemul propus de Schiller, de conducere globală după metoda keynesiană, avea să fie salutat ca o nouă rețetă de succes în politica economică.

O dată cu Legea de Stabilitate și Creștere, din 8 iunie 1967 (o sinteză a concepțiilor lui Eucken și Keynes asupra politicilor economice), a apărut o nouă iluzie, anume aceea de a se fi găsit soluția depășirii fluctuațiilor conjuncturale.

Așteptările euforice au fost însă de scurtă durată. Pe de o parte, s-a depășit problema ocupării (rata șomajului a oscilat în perioada 1968-1973 între 1,5% și 1,2%, ajungând în 1970 chiar la cel mai redus nivel 0,7%, atins doar în 1962, 1965 și 1966); pe de altă parte, prețurile au înregistrat o creștere accelerată, care în 1973 a atins valoarea maximă de 7,0%.

Faza a patra (1975-1990) a economiei sociale de piață devine tot mai contradictorie. Problema ocupării începe să se agraveze, până la nivelul record

atins în 1985 de rata șomajului, și anume de 9,3%, ulterior nemodificându-se prea mult. Rata inflației s-a mărit considerabil, influențând în mare măsură ciclurile conjuncturale.

Un alt element care s-a accentuat în sens negativ în această perioadă a fost deficitul bugetar, care începând din anii '70 crește tot mai mult, (de exemplu de la 18,7% în anul 1970 la 38,4%) din produsul național brut, în decursul acestei faze.

Pentru această criză permanentă de structură și de creștere din ultimii ani, au fost făcuți răspunzători mai mulți factori economici, printre care: căderea și alunecarea cererii de pe piețele naționale spre cele internaționale, creșterea cheltuielilor salariale, șocurile petroliere, ca și puternicele oscilații în nivelul ratei dobânzilor și a inflației pe plan internațional.

Dacă se încearcă o sinteză a întregii dezvoltări a Germaniei de Vest din această perioadă se observă că nu a existat nici un concept economic ferm, care să înlăture problemele de natura mai sus menționată sau care să garanteze rezolvarea lor. Oscilațiile tehnologice au accentuat această situație în mod special. Deși se preconizase pentru anul 1989 o creștere a produsului social brut real până la 2,5%, în condiții de relativă stabilitate a prețurilor, rata șomajului a cunoscut o sporire constantă până la cca. 9,0%. Cu toate că istoriei nu-i plac repetițiile, se crease o conjuncție de evenimente, care prin intensitatea și problemele prezentate ducea cu gândul la situația din urmă cu 45 de ani, când poporul german era pus la o grea încercare: *reconstrucția*.

Faza a cincea (1990-1997) s-a desfășurat sub semnul demolării zidului Berlinului și a reunificării, dar și a asperităților generate de diferențele considerabile de cultură, educație, nivel de trai etc., între cele două state germane, unite oarecum "peste noapte", în stil "văzând și făcând", aparent fără o estimare a "costurilor" reale pe care le vor avea de suportat cetățenii din Vest cât și din Est.

În această fază, se constată depărtarea și mai mult față de conceptul inițial de economie socială, punându-se accentul pe latura socială a modelului în detrimentul mecanismelor economice (ale pieței). Astfel, în perioada imediat următoare căderii Zidului Berlinului, s-au manifestat cu prisosință atributele statului intervenționist. Făcându-se abstracție de forțele pieței, tânăra democrație est-germană s-a bucurat de sprijinul financiar generos din partea fostei Germaniei Federale a țării, în scopul reconstrucției economiei și al asigurării protecției sociale pentru populația landurilor est-germane confruntată în mod brutal cu cote alarmante ale șomajului.

Amplul proces de redresare economică a părții de est a țării a fost susținut de transferurile masive publice și investițiile private din Germania Occidentală către fosta Republică Federală Germania. Valoarea netă a acestor transferuri s-a ridicat în perioada 1991-1996, conform datelor oficiale, la aproximativ 900 mld. DM - adică aproape jumătate din PIB-ul realizat de noile landuri.

Din analizele retrospective ale specialiștilor germani a reieșit că trecerea de la economia centralizat-planificată la economia socială de piață în landurile est-germane a fost însoțită de tulburări economico-sociale comparabile cu cele manifestate cu ocazia crizelor din 1932-1933. Construirea unei economii competitive-ca prioritate absolută în landurile est-germane - a constituit mobilul pentru care s-a înființat Agenția germană de privatizare "Treuhand", căreia i s-a transferat o parte importantă a acestei sarcini.

În calitate de *Agenție pentru administrarea în custodie a proprietății poporului*, "Treuhandanstalt" a avut menirea de a "transfera economia socială de piață în fosta Republica Federală Germania ", uzitând diverse instrumente economice în scopul de a face această trecere de la un sistem economic și politic la altul cât mai suportabilă din punct de vedere social pentru locuitorii landurilor est-germane.

Prin reunificarea Germaniei, economia socială de piață capătă noi impulsuri, aflându-se într-un proces continuu de adaptare.

Treuhand a fost mai mult decât o simplă agenție de privatizare a fostului patrimoniu de stat, această instituție având în vedere și elemente de restructurare economică.

Faza a șasea, declanșată din 1998 este marcată de progrese înregistrate, pentru prima dată de la Reunificarea Germaniei din 1989, la nivelul întregii economii, nu numai în partea de vest a țării. La începutul anului 1998 se constata o armonizare aproximativă a nivelului în cele două Germanii (mai puțin în ceea ce privește problema șomajului care atingea cote dezastruoase în Germania de Est, și anume de 17%), se desăvârșea uniunea economică și socială a Germaniei reunificate, creându-se un climat favorabil dezvoltării societății informaționale și a "societății ecologice"¹ sub auspiciile noii coaliții între social-democrați și "verzi", întemeiată în urma alegerilor din 27 septembrie 1998.

La baza conceperii programului de guvernare al coaliției roșu-verde a stat ideea - "inovație și justiție socială" Cu concursul declarat al noului cancelar al Germaniei, G.Schröder, se urmărește examinarea sistemului de securitate socială și a costurilor sale; profitând de consensul guvernelor din Uniunea Europeană în acest sens, noul cancelar dorește chiar un pact european pentru forța de muncă. De altfel, lupta împotriva șomajului, reprezintă o prioritate absolută a noului guvern, în noul context al mondializării, piața muncii fiind supusă mai mult ca oricând unei presiuni de adaptare din ce în ce mai mare.

În noul context creat de globalizare, Germania are de contracarat o serie de dezavantaje apărute pe măsura consolidării statului social.

În această fază aflată în plină desfășurare s-a conștientizat, credem, de către decidenți, necesitatea imperioasă de revenire treptată, dar hotărâtă la

¹ Conform *Soziale Marktwirtschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordnung*, p. 139, Colectiv de autori, Köln, 1997.

dimensiunea autentică a elementelor care se regăsesc în conceptul de economie socială de piață, așa cum au fost ele prefigurate de creatorul conceptului, A. Müller-Armack.

Ca urmare a transformărilor profunde la care este supusă astăzi societatea, datorită fenomenului intens de îmbătrânire a populației, a modificării stilului și ritmului de muncă, a schimbării structurii tradiționale a familiei, susținerea unui sistem generos de securitate socială - din fondurile publice - nu va mai putea fi practic finanțată.

În aceste condiții societatea germană, va fi dominată în opinia noastră de depistarea modalităților de realizare a unui cadru stabil de dezvoltare a personalității umane - prin acoperirea nevoilor vitale ale individului (apelându-se la asigurări obligatorii prin lege, împotriva riscurilor minime - boală, îmbătrânire, maternitate) accentuându-se însă preocupările pentru întărirea răspunderii personale - poate după modelul neoamerican - în sensul cultivării înclinației populației de a se asigura în mod privat contra riscurilor vieții, în funcție de propriul venit.

Revizuirea politicii sociale promovate până în prezent de statul german, se încadrează de altfel în spiritul manifestat și pe plan mondial, atât timp cât costul politicii sociale devine pur și simplu de nesușținut, o atitudine impasibilă față de acest pericol, transformă politica socială într-o politică iresponsabilă ...

În scopul modificării configurației actuale a sistemului securității sociale, reprezentanții politici germani vehiculează o serie de concepte reformatoare, cum ar fi "asigurarea de bază" sau "asigurare socială de bază" sau "pensie minimă", toate însă având ca scop o nouă orientare a *politicii ordinii* asupra securității sociale.

Sub deviza împrumutată de la sistemul american de securitate socială "back to the roots" ("înapoi către rădăcini"), instituțiile reprezentative pentru viața economică a Germaniei, cum ar fi BDA (Asociația Federală a Federațiilor Germane a Patronilor) utilizează pentru administrarea pe baze reactualizate a celor *doi piloni ai sistemului de securitate socială - asigurarea de pensie și cea de sănătate* (în sensul stabilirii lor la cote care să acopere strict nevoile vitale ale individului, la acestea adăugându-se bonusuri din economiile acumulate pe parcursul vieții, dividende de pe urma patrimoniului individual, sau alte surse de venit).

Economiștii germani menționează tot mai des ca o soluție viabilă pentru reconsiderarea politicii sociale, alături de reforma pensiilor bugetarilor, încurajarea creării de fonduri de pensii, după modelul dezvoltat în SUA și Marea Britanie.

Alunecarea modelului german spre cel anglo-saxon nu poate fi prezisă cu certitudine, dar un lucru se prefigurează cu siguranță: sub influența amețitoare a succeselor înregistrate în ultimii opt ani de economia americană, sub presiunea accentuată a globalizării, economia germană va renunța la

unele aspecte tradiționale în favoarea unor elemente spectaculoase care caracterizează capitalismul de tip "cazinou".

Societatea germană, dezvoltată sub semnul stabilității și al consensului social, își va păstra aceste caracteristici, în opinia noastră, fiind însă receptivă la provocările impuse de mondializare, cea mai recentă dovadă în acest sens fiind "fuziunea secolului" dintre Deutsche Bank și Bankers Trust, înscrisă în megatrendul fuziunilor.

Dezideratul viitorului se va referi la pregătirea economiei pentru a face față noii dimensiuni a concurenței globalizate, deziderat ilustrat de inițiativele statului german de înlăptuire a reformei în plan multiplu: economic, social și politic.

Astfel în condițiile unei "mobilități" crescânde a economiei se vor intensifica eforturile de depășire a modelului unei societăți "rigide", obișnuite cu sisteme secundare de garantare a existenței.

Nu este de mirare deci că în epoca globalizării, dezbateră privind *reconstituirea statului social* s-a internaționalizat.

În ciuda acestor eforturi de realizare a unei economii competitive după criteriile internaționale și a preocupărilor de revenire la principiile binecunoscute ale unei economii de piață, factorii politici din Germania reunificată au decis totuși prelungirea acordării sprijinului financiar, până în anul 2004, pentru susținerea economiei în landurile est-germane, procesul de reducere a decalajelor dintre est și vest, dovedindu-se mai îndelungat decât s-a apreciat inițial.

CAPITOLUL 2 - COMPONENTELE SISTEMULUI ECONOMIEI SOCIALE DE PIAȚĂ - ANALIZĂ CRITICĂ

2.1. Politica economică

2.1.1. Sistemul obiectivelor economiei sociale de piață - Triunghiul magic

Elaborarea și făurirea politicii economice se orientează după obiectivele sociale, care vor fi acceptate ca bază comună de majoritatea unei societăți. Astfel de obiective "supreme", spre a căror realizare este orientată politica economică a economiei sociale de piață, sunt: *libertatea, dreptatea, bunăstarea*. Din cauza dificultății de a numi mai exact obiectivele în vederea elaborării unei politici economice sociale de piață, s-au reliefat acele obiective economice globale care urmează să faciliteze o realizare a obiectivelor politico-sociale. Spre ele este orientată politica economică a economiei sociale de piață.

- **Triunghiul magic**

Pornind de la aspirațiile fundamentale ale acestui stil economic, care este economia socială de piață, A. Müller-Armack¹ aseamnă obiectivele de atunci ale economiei sociale de piață, cu colțurile unui "triunghi magic", reprezentate de: *libertatea personală, securitatea economică și socială, creșterea economică*. Acestui mănunchi de obiective i se atribuie epitetul "magic", deoarece, aceste obiective nu pot fi simultan corelate în deplină armonie și îndeplinite.

Pentru prima fază, A. Müller-Armack a pus în sarcina economiei sociale de piață destinderea în mijlocul Europei, efect care va iradia și asupra politicii externe. Observăm actualizarea tezelor lui A. Müller-Armack, viziunea aproape perfectă pe care a avut-o marele învățat asupra evoluției economice viitoare, atât pe plan intern, cât și extern.

- **Patrulaterul magic**

Pe linia tezelor lui A. Müller-Armack, realitatea evenimentelor ulterioare a lărgit sistemul obiectivelor în societatea anilor '70.

Astfel, obiectivele economice globale deveniseră: stabilitatea monetară, un ridicat grad de ocupare, echilibrarea permanentă a balanței de plăți și o creștere economică suficientă. Urmărirea realizării acestui mănunchi de obiective s-a făcut cu priorități alternante și succese diferite. Din cauza

¹ În lucrarea *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, Köln, 1965.

imposibilității de a realiza simultan și optim toate obiectivele se vorbește de "patrulaterul magic" (grafic nr.1).

- **Heptagonul magic**

Fără îndoială că discuția asupra "patrulaterului magic", în cadrul Țelurilor economice globale este recunoscută atât în mod public, cât și în literatura de specialitate ca fiind foarte importantă. Din păcate însă adesea nu mai sunt constatate și nici prezentate și alte scopuri devenite între timp la fel de necesare bunei desfășurări a economiei. Dezvoltarea socioeconomică a Republicii Federale Germania nu a rămas pe loc de la Legea Stabilității din 1967, diverse teme fiind înnoite, dezvoltate sau mai precis, formulate, ceea ce a avut efecte corelate în plan sociopolitic. A Ține cont doar de "patrulaterul magic" înseamnă a nu vrea să recunoaștem semnele timpului. Odată cu dezvoltarea economică s-au impus în mod firesc încă alte trei Țeluri în mănunchiul de scopuri urmărite în cadrul economiei sociale de piață. Din punct de vedere al apariției, acestea sunt în ordine cronologică:

- *distribuirea mai echitabilă a veniturilor (aproximativ din 1969);*
- *mediul înconjurător capătă dimensiuni noi în viața oamenilor (cca. din 1972);*
- *distribuirea mai echilibrată a forței de muncă existente (de la începutul anilor '80).*

1.2. Politica în domeniul concurenței în economia socială de piață

Obiectivele *echității și securității sociale și ale progresului social* care rezultă nemijlocit din concepția economiei sociale de piață asupra politicii ordinii economice, nu sunt cuprinse în catalogul obiectivelor economice globale recomandate din punct de vedere legislativ (Legea privind formarea unui consiliu de expertiză pentru avizarea dezvoltării economice globale, Legea consiliului de expertiză din 14.02.1963 și Legea privind stimularea stabilității și a creșterii economice, Legea stabilității din 8.06.1967), deși legătura între obiectivele economice globale, pe de o parte, și cele sociale, pe de altă parte, nu este de trecut cu vederea: împiedicarea șomajului și inflația constituie premisa necondiționată a realizării echității și securității sociale. Politica economică a economiei sociale de piață a sprijinit direct progresul social.

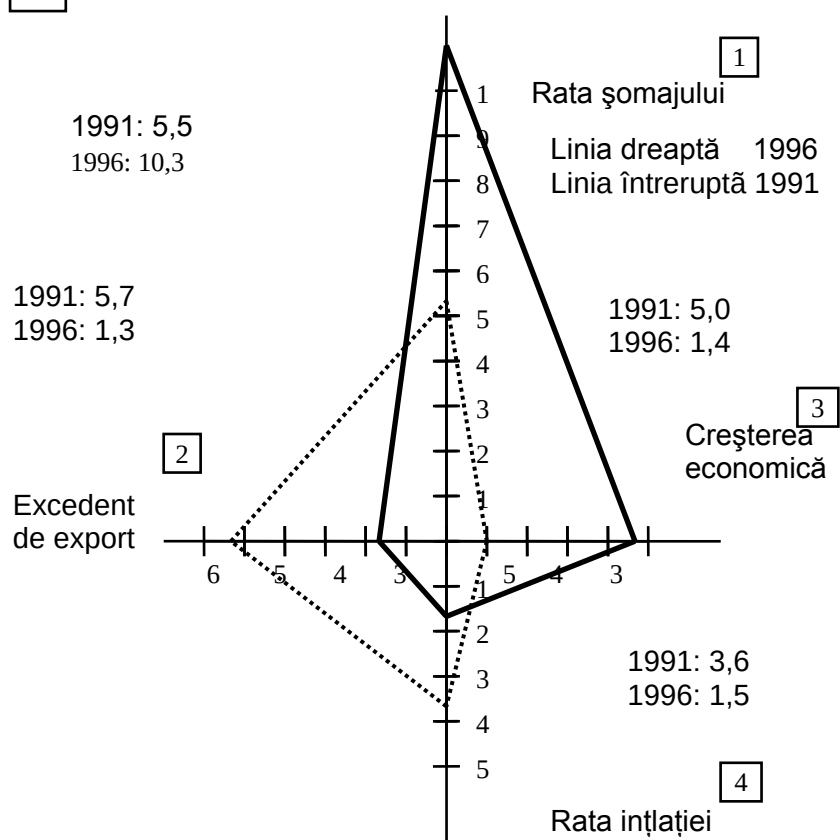
Obiectivele economice globale și sociale sunt completate în economia socială de piață cu obiective structurale. Guvernul Federal a recunoscut printre altele, în 1968 în "Principiile politice sectoriale ale structurii și cele ale politicii economice regionale", însemnătatea politicii infrastructurii, a politicii structurale pe branșe pentru realizarea obiectivelor economice globale și sociale.

Obiectivele economico-sociale globale și structurale ale politicii economice și sociale se află într-un reciproc raport de dependență.

Grafic nr.1

Patrulaterul magic al politicii economice

- 1 În procente din totalul persoanelor active
- 2 În procente din PIB
- 3 Modificarea procentuală a PIB - real
- 4 Prețuri de consum

Sursa datelor: *Oficiul Federal de Statistică. Pentru 1991 datele se referă doar la Germania de Vest.*

2.1.2.1. Concurența - fundament al organizării piețelor

Regulile de menținere a competiției (premise indispensabile a asigurării drepturilor individuale la libertate și a derulării firești a proceselor pieței) sunt cuprinse în Legea împotriva concurenței neloiale (UWG), în Legea rabatului și în Decretul asupra adaosului. Țelul UWG este acela, de a supune amenințării cu pedeapsa, acțiunile de concurență "neloială".

2.1.2.2. Legea cartelului - baza juridică a ordinii concurențiale

De o mare importanță pentru menținerea ordinii concurențiale este politica ordinii economice împotriva diferitelor forme ale limitării competiției. După § 1 din Legea împotriva limitelor concurențiale (GWB din 1.01.1958) au devenit inoperante, neeficiente toate contractele și înțelegerile dintre întreprinderi privind producția și raporturile de piață în vederea limitării concurenței. Aceste convenții ale pieței sunt denumite și înțelegeri ale cartelurilor. Prin noțiunea de "cartel" se înțeleg legăturile contractuale dintre întreprinderile care rămân independente din punct de vedere juridic și economic în vederea reglementării raporturilor pieței unei anumite mărfuri. De aceea, prin GWB ("Legea cartelului") s-a exprimat o interdicție de principiu a cartelurilor.

O economie de piață este, după cum s-a constatat din evoluția societăților dezvoltate, de neimaginat fără concurență. Pentru ca spiritul întreprinzător și concurența să poată supraviețui într-adevăr, statul german a creat un *cadru legislativ* care să poată asigura manifestarea concurenței în limitele loialității:

- *interzicerea contractelor care reglementează nivelul prețurilor practicate pe piață;*
- *supravegherea abuzurilor;*
- *controlul fuziunii.*

Reînnoirea Legii cartelului în concordanță cu reglementările europene în acest domeniu

Dreptul de concurență - Reglementări protectoare pentru întreprinderile mijlocii

Încă dinaintea alegerilor din 1998 pentru Bundestag, guvernul federal dorea reformarea fundamentală a Legii cartelurilor. Scopul înnoirii consta în introducerea unor modificări în textul legii, întărirea concurenței și armonizarea reglementărilor germane cu dreptul european.

2.1.3. Funcțiile și obiectivele politicii conjuncturale - politica de stabilitate și dirijare globală

Dezvoltarea economică în Republica Federală Germană este caracterizată de oscilații în activitatea economică așa cum evidențiază saltul economic, înregistrat în decursul ultimilor ani. Oscilațiile se pot recunoaște

după modificările survenite în venitul populației, în gradul de ocupare, în producție, în gradul de utilizare a capacităților de producție, în nivelul comenzilor, ca și al prețurilor.

- **Oscilații conjuncturale**

În trecut, politica stabilității a fost orientată preponderent după concepția preconizată de John Maynard Keynes (1883-1946). Conform acesteia, *dezvoltarea cererii globale* a unei economii naționale determină nemijlocit gradul de ocupare, producția și venitul poporului. Dacă cererea economică globală de bunuri și servicii este scăzută, atunci capacitățile de producție, forța de muncă, mașinile ș.a. nu sunt utilizate corespunzător. Urmările sunt: regresul producției, șomajul și venitul scăzut al populației. Cazul invers se produce, când cererea globală este mai mare, dacă capacitățile de producție sunt integral folosite și forța de muncă integral ocupată atunci, cererea cea mai mare duce la creșteri de prețuri (reflație).

- **Politica de stabilitate**

Politica de stabilitate încearcă să utilizeze această corelație pentru obiectivele ei. Întrucât cererea economică globală se compune din cererea menajelor, din cererea bunurilor de investiții ale întreprinderilor particulare, din cererea de stat și din cererea străinătății, statul poate să exercite prin modificarea veniturilor și a cheltuielilor sale, o influență directă asupra cererii globale. În condiții de declin economic, statul poate să împiedice regresul cererii prin creșteri ale cheltuielilor și prin scăderi ale impozitelor; în condiții de relansare economică statul ar trebui, dimpotrivă, să atenueze cererea economică globală prin scăderi ale cheltuielilor și majorări ale impozitelor. Măsurile legate de impozitare acționează prin veniturile disponibile ale întreprinderilor particulare asupra cererii de consum și prin câștigurile disponibile ale întreprinderilor particulare asupra cererii de bunuri de investiții.

2.2. Politica socială

2.2.1. Concept, funcții, obiective și principii

2.2.1.1. Concept

Măsurile întreprinse pe baza cadrului legal constituit, în scopul atingerii dezideratelor impuse de o viață socială echilibrată: justiție și securitate socială, în concordanță cu cerințele impuse de dezvoltarea economică globală a societății, formează politica socială.

Conceptul de *politică socială* a apărut în anii '60 ai secolului al XIX-lea în Imperiul German și a reprezentat o încercare de soluționare a problemelor ridicate de pauperizarea maselor de muncitori din capitalismul timpuriu. Ulterior, conceptul a fost dezbătut de mediile academice care au reușit să

semnaleze, iar cu timpul să impună intervenția statului în scopul îmbunătățirii condițiilor de muncă ale muncitorilor din industrie prin reglementări legale (timp de muncă etc.), și asigurării acestora a unor venituri *compensatorii*, provenite din asigurări sociale, în cazul pierderii capacității de muncă din diferite motive (boală etc.).

Începutul politicii sociale moderne promovate azi de statul german îl constituie introducerea de către Bismarck a legilor pentru asigurarea de sănătate (1883), pentru asigurarea în caz de accident (1884) și pentru invaliditate și bătrânețe (1889). Ele au fost emise mai puțin din motive umanitare, și mai mult cu scopul strategic de a atenua spiritul revoluționar al muncitorilor. Introducerea lor a avut într-adevăr succes, contribuind la transformarea mișcării muncitorești într-o forță radicală, dar mai temperată, pe planul reformelor sociale.

2.1.2. Funcțiile politicii sociale

În concepția sa asupra politicii sociale, A.Müller-Armack¹ pune accent pe funcția de *solidaritate* exercitată de concurență. Acest lucru este valabil atât la scara comerțului mondial, în cazul desființării barierelor comerciale, cât și la scară individuală. Atât timp cât bunurile nu stau la dispoziția tuturor în măsura dorită, concurența este de neevitat. Referindu-se la concurența pe planul rezultatelor celor ce muncesc în mod efectiv, el consideră că această concurență afectează cel mai puțin cadrul social al oamenilor, deoarece este vorba de o luptă paralelă și nu de o concurență care să urmărească să pună piedici, să izgonească în mod special pe cineva sau să nimicească. În plus, concurenții se pot solidariza în scopul unei loialități concurențiale.

Pentru Eucken², justiția socială și securitatea socială erau realizate în mod firesc în concepția sa, de o ordine a economiei de schimb (Verkehrswirtschaft). Repartiția care rezultă prin concurență este în opinia acestuia justă. Politica socială este în primul rând o *politică de asigurare a ordinii concurențiale*. Dar, pentru că ordinea (adică regulile impuse) economiei de schimb nu poate rezolva toate problemele sociale Eucken acceptă asigurarea socială, politica familială, sprijinul din partea statului pentru bunăstare, o impozitare progresivă, legi de protecție a muncii și în cazul unor reacții anormale pe piața muncii, chiar și salariul minim garantat. După părerea sa, și sindicatele sunt necesare și legitime pentru echilibrarea forțelor pe piața muncii, atât timp cât politica lor de salarii este orientată spre creșterea productivității. Teza fundamentală a lui Eucken o constituie deci păstrarea ordinii concurențiale, adică politica socială trebuie să reprezinte un *ajutor spre autoajutorare* (un ajutor minim cu care individul trebuie să-și construiască

¹ A. Müller-Armack - *Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik*, Köln, 1965

² W. Eucken - *Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirklichung* în *Ordo-Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft*, vol.2, Düsseldorf, 1949.

singur existența), fără a diminua disponibilitatea întreprinzătorului de a investi. Eucken subliniază pericolul unei transformări a ordinii economice în direcția unei conduceri centralizate printr-o politică amplă, socială și de ocupare a forței de muncă, asemănător modului în care s-a întâmplat după primul război mondial. Astfel ia naștere inflația, ca și pierderea individualității și tutela statului. Pentru Eucken, aceasta reprezintă "noua problemă socială" care privește toate categoriile profesionale și care poate fi rezolvată prin economia de schimb.

Și Erhard ¹ consideră că economia este cu atât mai liberă cu cât este mai socială, deoarece abia atunci realizările personale pot fi stimulate optim, fiind posibilă pentru toți bunăstarea ("Wohlstand für alle"). Erhard subliniază importanța conștiinței de sine - respectiv al puterii de a-și purta singur de grijă - și a principiului subsidiarității, el acceptă însă și *asigurarea socială*, care ar trebui structurată după principiul echivalenței: contribuțiile și plățile ar trebui să corespundă prețurilor pieței, dar să fie supuse unei corelații stricte. Din acest moment Erhard consideră necesar un anumit echilibru între diversele șanse de început (diferențe de venit, de avere sau inconveniente de altă natură). Acestui echilibru ar trebui să-i servească politica de instruire (învățământ), neurmându-se însă o egalitate deplină. Echitatea se realizează inițial prin piață. Un *stat al bunăstării*, care protejează cetățeanul toată viața, este respins cu toată convingerea de Erhard, pentru faptul că astfel ar fi diminuate sentimentul de responsabilitate și disponibilitatea de a întreprinde și de a mai realiza ceva.

Concepția sociopolitică a lui A. Müller-Armack se suprapune cu cea a lui Eucken și a lui Erhard, dar este în multe puncte mai concretă și mai pragmatică. Și A. Müller-Armack ² susține teza, că numai într-o ordine economică de piață idealurile libertății și ale justiției sociale se pot conjuga. El răspunde însă și la întrebarea - cum ar fi posibil acest lucru, într-un mod diferit de cel al lui Erhard. A. Müller-Armack nu este întru-totul împotriva ideii largirii statului social. Principiul reglării intervențiilor sociale este compatibil în opinia sa cu principiul dirijării de către piață a producției și a formării veniturilor. Pentru a se asigura această trăsătură, politica socială trebuie să țină cont de două aspecte care se referă la *calitatea mijloacelor* și la *volumul redistribuirii veniturilor*.

- a) *Măsurile politicosociale* trebuie să fie conforme cu piața, adică mecanismul prețurilor nu trebuie să fie dereglat prin fixarea prețurilor (salarii, chirii).
- b) *Volumul redistribuirii veniturilor* trebuie să țină cont de două limite. Ca limită inferioară se consideră volumul sub care stabilitatea sistemului de piață este în pericol datorită opoziției politice, iar ca limită superioară,

¹ L. Erhard - *Deutsche Wirtschaftspolitik, Der Weg zur Sozialen Marktwirtschaft*, Frankfurt/Main, Düsseldorf, Wien, 1962.

² Lucrarea citată.

trebuie considerat volumul care ar împiedica dezvoltarea capacității economice, datorită cheltuielilor tot mai împovărătoare pentru întreprinzători și a prestațiilor sociale tot mai benefice pentru salariați, care reduc, de fapt, impulsul de a muncii.

În cadrul acestor teze fundamentale, A. Müller-Armack a dezvoltat un catalog cuprinzător al *obiectivelor* și modalităților de realizare a politicii sociale: recunoașterea proprietății și a statutului de autonom al agentului economic (recunoașterea independenței întreprinzătorului - Selbständigkeit), protecția muncii, păstrarea întreprinderilor mici și mijlocii, politica conjuncturală anticiclică (fără garanții asupra ocupării depline), scurtarea timpului de lucru, sprijinirea mobilității și a reorientării (recalificării) profesionale, salarii minime, prestații sociale din partea statului, asigurarea socială, bănci publice, cooperative, investiții publice în domeniul învățământului, sănătății, transportului, dezvoltării aparatului de stat. El consideră important, de asemenea, reglementarea de către stat a funcționării întreprinderilor mijlocii din domeniul agriculturii, ca și a transporturilor. După un deceniu de la introducerea economiei sociale de piață, ca sistem economic, pe baza experienței acumulate A. Müller-Armack¹ afirma că o redistribuire mai amplă favorizată în mod conștient, nu ar perturba desfășurarea firească a proceselor de piață.

A. Müller-Armack nu se limitează la formula simplă și abstractă "mai multă piață". El reînnoiește catalogul sarcinilor care revin politicii în scopul adaptării economiei sociale de piață la noile poziții. În 1960 își exprimă², convingerea, împărtășită de altfel și de Erhard, că o dată cu sporirea bunăstării, securitatea socială ar trebui limitată doar la securitatea de bază (vitală) și completată cu forme suplimentare de securitate, alese de bună voie, și organizate pe căi private, particulare. A. Müller-Armack era însă de părere, că serviciile publice și investițiile în infrastructură nu ar putea ține pasul cu activitățile economice particulare.

Concepția sa asupra configurației societății este orientată spre păstrarea economiei de piață și a *clasei de mijloc* și spre reducerea tensiunilor din cadrul societății. Dar, în afara principiului de conformitate cu cerințele pieței - nu oferă din păcate contururi clare precum cel propagat de Erhard, cel al "*societății omogene*" (caracterizate prin structuri așezate - formierte Gesellschaft). Și cu toate acestea, concepția lui A. Müller-Armack este mai amplă și mai pragmatică decât cea a lui Erhard sau Eucken. El a avut încredere în mecanismul pieței care trebuie încurajat numai pe principiul conformității cu cerințele pieței, al mijloacelor politicosociale.

¹ A. Müller-Armack - *Die zweite Phase der Sozialen Marktwirtschaft, Ihre Ergänzung durch das Leitbild einer neuen Gesellschaftspolitik*, 1960, retipărire în *Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft*, Bern, Stuttgart, 1974.

² Lucrarea citată, 1960.

A. Müller-Armack nu este un adept liberal unilateral al econo-miei de piață, ci un gânditor politic, care urmărește foarte exact apariția noilor probleme și reacționează, făcând propuneri pentru o politică socială orientată spre viitor. El se diferențiază de teoreticieni ca Hayek sau Friedman, prin înclinația față de o politică socială promovată în mod conștient, față de politica conjuncturală și cea a întreprinzătorului mic și mijlociu. De poziția social-democrată îl desparte teza sa asupra conformității politicii sociale cu piața, ca și participarea muncitorilor la procesul decizional.

Concurența democratică poate însă conduce chiar în domeniul politicii sociale, la modificarea concepției asupra ordinii. Politica socială este susținută în Germania, ca și în alte țări, de către guvern, cu scopul atragerii electoratului pentru următoarele alegeri. O cercetare asupra politicii sociale a cancelarilor creștin-democrați, efectuată de guvernele federale până în 1968, arată că ponderea legilor de prestații sociale în ansamblul legislației sociale, a crescut întotdeauna spre sfârșitul perioadei legislative. Ambele reforme ale pensiilor din 1957 și 1972 au fost înfăptuite în ani în care au avut loc alegeri, purtând amprenta luptei pentru putere dintre partide. O astfel de coaliție uriașă nu este însă în mod sigur în spiritul concepției asupra politicii de ordine.

Specialiștii care elaborează fundamentul economico-teoretic al politicii sociale au tras concluzia analizând aceste evoluții, că aceasta se caracterizează printr-o tendință ireversibilă spre diversificarea prestațiilor sociale, în cadrul societății democratice. Dar, în opinia lui A. Müller-Armack, această situație va conduce în cele din urmă, la dereglarea economiei de piață.

2.2.1.3. Principiile politicii sociale în conformitate cu cerințele pieței

Politica socială în conformitate cu cerințele pieței pune accentul pe principiul asigurării, al echivalenței, al cauzalității și al subsidiarității. Principiile și scopurile stau adesea într-un raport de interdependență.

Politica socială a Germaniei este cuprinzătoare, dar configurația ei nu corespunde pe deplin principiului concordanței cu piața, al echivalenței, subsidiarității și cauzalității.

2.2.2. Relația politică - ordine socială

Conceptul de *ordine socială* se folosește în dublu sens.

În sensul mai larg al cuvântului, conceptul se identifică cu acela al ordinii societății și definește totalitatea regulilor acceptate și a instituțiilor de resort (a competențelor) care veghează asupra societății și asupra relațiilor dintre membrii acesteia sau dintre diversele grupuri ale societății.

În sens restrâns, prin *ordine socială*¹ se înțelege totalitatea instituțiilor și a normelor pentru reglementarea poziției sociale a individului și a grupurilor din societate, atât timp cât sunt condiționate economic (de exemplu prin venit, avere sau patrimoniu, profesii) - ca și pentru reglementarea relațiilor sociale dintre membrii societății, întemeiate pe un fundament economic (de exemplu relațiile dintre patroni și salariați). În acest al doilea sens se va folosi și în continuare conceptul ordinii sociale. Sub această interpretare se constată că ordinea economică și ordinea socială sunt în mare măsură interdependente.

Esența socială a unei ordini economice depinde de măsura în care normele sociale reușesc să se impună în evoluția societății față de normele economice.

Sarcinile principale ale ordinii sociale ar consta deci în realizarea cadrului legal menit să păstreze pacea socială, justiția socială și securitatea socială pentru membrii societății, în menținerea unor condiții sociale minime în viața economică, în sensul unei umanități a aspectelor economice și de muncă, mai exact al sporirii acestui grad de umanitate.

Pe parcursul a 50 de ani de economie socială de piață, Germania a dezvoltat o *rețea socială* instituționalizată, densă. Descrierea sa detaliată și analiza acesteia ar umple multe pagini. De aceea, în cadrul acestei lucrări, ne rezumăm la *prezentarea factorilor fundamentali de realizare a politicii sociale*:

- politica asigurărilor sociale;
- politica de reglementare a funcționării întreprinderii;
- politica pieței forței de muncă.

2.2.3. Sistemul securității sociale

Realizarea *securității sociale* se numără printre sarcinile clasice ale politicii sociale, din perspectiva asigurării cetățenilor a unui statut decent economicosocial și în cazul apariției riscurilor de viață și de muncă.

Economia socială de piață reprezintă însă mai mult decât introducerea unei componente sociale în economia de piață. Este vorba în primul rând de crearea unui cadru larg care să asigure ordinea, să protejeze pe cât posibil libertatea individului, asigurând însă simultan *echilibrul social și concurența*. Prin aceasta, economia socială de piață este un model opus liberalismului clasic din secolul al XIX-lea, care dorea să asigure libertatea individului prin limitarea intervenției statului. Într-o economie socială de piață, statul are dimpotrivă un rol activ, reducând în mod conștient riscurile pe care și le asumă individul. Economia socială de piață constituie baza statului intervenționist, german de astăzi.

¹ H. Lampert, "Die Wirtschafts- und Sozialordnung der Bundesrepublik Deutschland", München, a 8-a ediție, pg.64

Important este deci într-o economie socială de piață, ca statul să creeze un cadru legal pentru rezolvarea problemelor. Aceasta nu înseamnă că statul trebuie să rezolve toate problemele, el însuși. El delegă competențele partenerilor sociali din economie, care trebuie să le rezolve de comun acord și respectând anumite reguli. Din acest cadru fac parte înainte de toate, politica veniturilor - *autonomia tarifară și asigurările sociale*.

Economia socială de piață încearcă să găsească un echilibru între cele două scopuri majore ale sale, și anume acela de a se asigura "pe cât posibil libertatea individului și economia de piață", respectiv acela de a "se păstra echilibru social și egalitatea șanselor". Prea multe intervenții ale statului sub forma taxelor, regularizărilor, impozitelor, subvențiilor sau a prestațiilor sociale, diminuează capacitatea de funcționare a piețelor. Fără piețe funcționale baza bunăstării este periclitată și nu mai pot fi gospodărite veniturile care sunt necesare pentru îndeplinirea sarcinilor sociale. Această problemă a *dozării* intervențiilor statului se află astăzi în centrul dezbaterilor dintre sindicate și patroni sau dintre partide.

Sarcina cea mai dificilă a politicii sociale într-o economie de piață, rămâne deci aceea a *dozării*. În societatea germană actuală, politica redistribuirii sociale - considerată necesară - diferă în mod sensibil de politica statului - menită, în mod teoretic să asigure o ofertă socială, fără să prejudicieze înclinația populației de a muncii. Cu alte cuvinte, satisfacerea exagerată a nevoilor de ordin social ale populației prin politica socială, se transformă într-un obstacol al dezvoltării economice, populația nemaifiind suficient motivată pentru a presta o activitate. Acest lucru este oglindit și de efortul financiar făcut pentru prestațiile sociale care reprezintă o treime din produsul social al Germaniei.

2.3.1. Politica asigurărilor sociale

Prin asigurările sociale - considerate în general "coloana vertebrală a politicii sociale"¹ - statul german a urmărit ameliorarea condițiilor de sănătate, respectiv de trai atât în perioada activă, cât și în cea inactivă, din viața individului.

¹ Ilie Marinescu - *Politica socială interbelică în România*, Editura Tehnică, București, 1995, p. 241. Autorul, renumit economist român, s-a format ca specialist în centre universitare europene, iar în urma unei burse acordate de Fundația Humboldt - Mittel Europäischer Wirtschaftstag, Berlin, a obținut în 1940 titlul de doctor, conferit de Wirtschaftshochschule Berlin. După această dată, activitatea din țară a autorului se concentrează asupra popularizării cunoștințelor dobândite, în plan teoretic - de la catedră -, practic - în funcțiile sale de conducere deținute la Banca de Investiții, la societatea petrolieră *Creditul Minier* -, și publicistic - prin nenumăratele sale lucrări.

Ideea de bază a fiecărei tip de asigurare este aceea de a repartiza eventualele greutăți pe umerii mai multor susținători și de a face astfel, riscurile suportabile pentru fiecare.

Se pot deosebi, în Germania¹, în principal, două feluri de asigurări: *asigurarea individuală* sau *privată*, pe de o parte, și *asigurarea socială obligatorie*, pe de altă parte .

Cea mai importantă componentă a *rețelei sociale* în Germania este asigurarea socială ² (obligatorie³ în Germania prin efectul legii pentru toți salariații - cu excepția funcționarilor superiori de stat - ale căror venituri nu depășesc o anumită limită, considerându-se că asigurările individuale voluntare nu sunt suficiente). Asigurarea socială obligatorie conține în Germania cinci tipuri - asigurare de sănătate, asigurare pentru pensie, asigurare în caz de accident, asigurare de șomaj, și asigurare pentru îngrijire în instituții specializate(cămine), în caz de incapacitate fizică și de invaliditate⁴. Asigurarea socială obligatorie este finanțată în cea mai mare parte prin contribuțiile salariaților și ale întreprinderilor, parțial însă și din impozite .

Asigurările sociale acoperă următoarele *riscuri*: reducerea sau pierderea capacității de muncă, bătrânețe, moartea apropiată, boală, maternitate, șomaj, necesitatea îngrijirii bolnavilor sau a invalizilor. Corespunzător riscurilor pe care le acoperă, în Germania există următoarele categorii de asigurări:

- asigurarea și ajutorul de șomaj;
- asigurarea de sănătate obligatorie și privată;
- asigurarea pentru pensie;
- asigurarea socială pentru îngrijire în caz de incapacitate fizică;
- asigurarea de accident.

2.2.3.2. Ajutorul social

Ajutorul social se acordă sub forme deosebit de variate, deoarece *starea de necesitate* a unui individ este extrem de diferențiată în fond și formă. Ajutorul social este plătit de legiuitor mai ales sub formă de bani, fie ca o plată lunară, fie globală. Sunt mai rare cazurile, în care ajutorul social se acordă sub forma unor servicii de specialitate. Ajutorul social este acordat în asemenea

¹ Joseph Hamacher - *Soziale Sicherung in Deutschland -vier Beispiele*, Institut der Deutschen Wirtschaft, 1996, p. 1.

² Colectiv de autori, *Soziale Marktwirtschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordnung*, Deutscher Instituts Verlag GmbH, Köln, 1997, p. 53.

³ În literatura germană de specialitate, vom întâlni termenul *gesetzliche Sozialversicherung*, motiv pentru care voi folosi în lucrare termenul de "asigurare socială obligatorie", deși conform legislației române (Legea asigurărilor de sănătate nr. 145/1997 și Legea pensiilor care va intra în vigoare de la 1 ian. 2001), *asigurarea socială* presupune deja obligativitatea din partea cetățeanului de a se asigura în sensul stipulat de lege : pentru prevenirea bolilor, pentru pensie etc.

⁴ Introdusă de la începutul anului 1995, conform legislației în vigoare .

cazuri și sub formă de consultanță, individual. De exemplu, găsirea unui cămin adecvat sau a unei locuințe.

În principiu, există două forme de ajutor social:

- a) ajutorul pentru susținerea traiului;
- b) ajutorul acordat în anumite situații de viață.

Ajutorul social se acordă într-o măsură mult mai extinsă decât minimul existențial fizic. Ajutorul social urmărește în special asigurarea unui *standard minim sociocultural-educativ*, care să permită o participare activă la viața societății.

2.2.4. Politica de reglementare a funcționării întreprinderii

În anul 1972 a fost elaborată Legea privind reglementarea funcționării întreprinderii pentru toate firmele particulare care includeau cinci sau mai mulți salariați în vârstă de peste 18 ani. Conform acestei legi, la fiecare patru ani se alege prin vot secret un consiliu al întreprinderii, care în funcție de numărul angajaților, poate cuprinde până la 31 de membri. *Consiliul întreprinderii* reprezintă interesele salariaților față de patron. Legea stabilește cadrul de colaborare dintre aceștia, obligându-i la o cooperare bazată pe încredere și bună credință, în folosul salariaților și al întreprinderii pe ansamblu, respectându-se contractele tarifare în vigoare.

Dreptul de a participa la decizii se exercită la angajări, grupări ale personalului, transferuri, regrupări și concedieri.

Această lege nu se aplică instituțiilor publice, comunităților religioase și așa-numitelor organizații cu tendință definită (organizații caritabile, ziare, edituri etc.). De asemenea ea nu se aplică cadrelor de conducere ale întreprinderilor.

În serviciul public, corespondenta acestei legi o reprezintă Legea federală a reprezentanților personalului și Legea națională a reprezentării personalului a landurilor federale.

În anul 1951 a fost emisă *Legea asupra dreptului de participare la decizii a muncitorilor în Consiliul de administrație (Vorstand) și Comisia de supraveghere (Aufsichtsrat) a fiecărei întreprinderi din sectorul minier și a industriei siderurgice* (Legea care reglementează participarea la decizii "Montan" - Montan- Mitbestimmungsgesetz). Prin această lege s-a introdus numirea " la paritate " a comisiilor de supraveghere în societățile cu capital (cum ar fi: societatea cu răspundere limitată - GmbH, societatea pe acțiuni - AG, societatea în comandită pe acțiuni - KGaA) din domeniile mai sus menționate ale industriei.

Din anul 1976, dreptul de participare la decizii a fost lărgit și asupra celorlalte sectoare economice, respectându-se regulile impuse inițial de legea "Montan". Legea se aplică societăților pe acțiuni, celor cu răspundere limitată, sindicatelor cu personalitate juridică proprie din domeniul minier, ca și cooperativelor de producție și celor economice, care au de regulă peste 2000

de salariați. În astfel de cazuri, fac parte din comisia de supraveghere reprezentanți ai posesorilor de acțiuni și ai salariaților, în proporție egală.

Deși participarea la decizii a salariaților a devenit un lucru uzual în majoritatea țărilor Uniunii Europene, în nici una dintre ele legislația în acest domeniu nu a cunoscut o paletă mai generoasă ca în Germania.

Participarea la decizii a salariaților din întreprinderile germane se exercită, practic, la două niveluri:

- Pe de o parte, este vorba de participarea la decizii a salariaților la *nivel de unitate spațială, tehnică și organizatorică* (denumirea germană fiind "Betrieb"; din această categorie fac parte: uzina, fabrica), prin intermediul consiliului unității (Betriebsrat)- adică al acestei unități care are ca scop producerea de bunuri deci cu rentabilitate proprie, și care este însă subordonată întreprinderii (Unternehmen) din care face parte; din punct de vedere juridic, consiliul unei unități din cadrul unei întreprinderi este un organ de sine stătător.
- Pe de altă parte, există participarea la decizii a salariaților la nivel de *întreprindere coordonatoare* (în limba germană -Unternehmen), prin intermediul organelor, recunoscute din punct de vedere juridic ale întreprinderii, cum ar fi comisia de supraveghere (Aufsichtsrat). Întreprinderea coordonatoare este - spre deosebire de unitatea productivă - o entitate cu personalitate juridică, care se constituie din mai multe unități productive. Această delimitare se întâlnește și în alte țări europene.

În întreprinderile cu mai mult de 2000 de angajați, jumătate din comisia de supraveghere este în mâna salariaților, în restul Europei această pondere fiind de numai 1/3.

Cele mai generoase legi din Germania sunt însă valabile pentru întreprinderile din industria minieră și siderurgică (cazul devenit clasic al opoziției privilegiate a *directorului muncii* - sau altfel spus al șefului de personal). Nu este deci de mirare că întreprinderile caută să-și consolideze statutul care le dă dreptul la Legea "Montan", chiar și atunci când oțelul și cărbunele constituie o activitate secundară în profilul întreprinderii, cum a fost cazul Thyssen/Krupp.

Viitorul participării la decizii a salariaților în întreprinderile europene, în condițiile eforturilor comunitare de armonizare, rămâne încă în discuție. Germania și Marea Britanie sunt cele care se opun procesului de armonizare în acest sens. Guvernul german se opune cu tărie restrângerii legislației privind participarea la decizii a salariaților, iar britanicii nu vor absolut deloc să introducă acest principiu.

Probabil că se va ajunge la un compromis tipic european: reglementările naționale rămân în vigoare, țările putând decide în mod liber dacă vor prelua sau nu din legislația altor țări unele aspecte. Din experiența de până acum, experții opinează că nemții vor fi receptivi la unele uzanțe ale partenerilor - Uniunii Europene, dar nu este de așteptat, ca sistemul *mărinimos* de

participare la procesul decizional al salariaților din întreprinderile germane să poată fi exportat și în celelalte țări europene.

2.2.5. Politica pieței muncii

Deși pe piața forței de muncă pot fi valabile în mod principal aceleași reguli ca și pe piața bunurilor de consum, există totuși o multitudine de reguli deosebite. În Germania ele se referă la:

- dreptul la protecție (protecția în caz de concediere, planurile sociale);
- dreptul de participare la decizii ale salariaților;
- o formă colectivă de stabilire a salariului (autonomia tarifară).
- o politică de stat asupra pieței forței de muncă.

Considerăm că dintre toate elementele menționate care pot influența piața forței de muncă, un loc aparte îl ocupă - în cazul Germaniei - politica promovată de stat în acest domeniu.

În cadrul politicii active a pieței forței de muncă se încearcă prin metode ca: instruirea, perfecționarea profesională sau ajutoarele acordate în scopul încadrării în muncă, să se intensifice șansele de angajare a șomerilor. Mai mult, statul inițiază, măsuri de favorizare a muncii, creând chiar locuri de muncă în așa-numitele "întreprinderi virtuale", în principal, în domeniul public.

Tot mai des, landurile și comunele sunt dispuse să-și asume responsabilitatea politică de reglementare a pieței muncii. Acestea finanțează din mijloace proprii utilizarea unor instrumente ale politicii pieței muncii. Cu ajutorul acestor operațiuni de co-finanțare, crește eficiența politicii din domeniul forței de muncă, mai ales în cadrul celei "de-a doua piețe a muncii".

În ciuda divergențelor de opinii ale experților, s-a constatat că în Germania există, încă de mai mult timp, o "a doua piață a forței de muncă", care a fost creată prin inițierea unui ansamblu de măsuri menite să stimuleze activitatea economică a persoanelor aflate în situații mai speciale (șomaj de lungă durată etc.).

Această a doua piață a forței de muncă este caracterizată - în principal de următoarele aspecte:

- încurajarea unor forme de ocupare a forței de muncă, prin realizarea unor locuri de muncă de substituție, care sunt finanțate în mod oficial și direct;
- categoriile de locuri de muncă nou create au voie să fie oferite doar în mod complementar altor activități principale ale inițiatorului de proiect;
- ocupațiile nou create se bucură de același nivel tarifar și de aceleași drepturi de muncă cu cele pe care le comportă posturile permanente - din aceeași categorie;
- promovarea unor astfel de ocupații este limitată în timp și orientată strict asupra anumitor categorii de lucrători (șomeri de lungă durată, handicapați etc.);

- permisiunea repartizării unor astfel de locuri de muncă se face numai cu acordul oficiilor sociale și de muncă - locale.

Toate măsurile care conduc la apariția *celeia de-a doua piețe a forței de muncă* au o bază legislativă:

- *măsurile de furnizare a locurilor de muncă* (ABM¹, conform articolelor 91-99 din Legea AFG²);
- *promovarea locurilor de muncă în sfera producției*, în conformitate cu Legea promovării locurilor de muncă (AFG, articolele 249 h și 242 h);
- *ajutorul acordat beneficiarilor de ajutor social, în condițiile prestării unei activități*, în conformitate cu Legea federală de acordare a ajutorului social: (BSHG, articolul 19, aliniatele 1 și 2).

În întreaga Germanie există în prezent 440.000 de oameni care beneficiază de stimulare a exercitării unei activități - dintre aceștia aproximativ 350.000 în fosta Germanie de Est.

Multe dintre aceste măsuri cad în sarcina administrației federale a muncii (Oficiul Federal al Forței de Muncă etc.), dar tot mai des și landurile au promovat programe proprii pentru inițierea activităților motivate din punct de vedere social. În practică, aceasta înseamnă, că landurile și comunele inițiază acțiuni, atunci când sunt suficiente locurile de muncă create ca urmare a aplicării măsurilor de tip ABM sau când vărsămintele efectuate pentru plata salariilor în anumite regiuni sau pentru o anumită categorie a populației se dovedesc insuficiente.

Categoriile de populație vizate pentru aplicarea unor astfel de măsuri sunt: șomerii de lungă durată, handicapații și salariații mai în vârstă, femeile, beneficiarii de ajutor social, ca și persoanele cu probleme sociale deosebite.

Măsurile de creare a locurilor de muncă de către stat, landuri sau comune (ABM) sunt tot mai controversate, mulți specialiști germani considerând că subvenționarea de către Oficiul Federal al Forței de Muncă (atât a cheltuielilor materiale, cât și a celor salariale) a unor locuri de muncă favorizează atragerea pe piața muncii a unor oameni, care în condițiile concurenței, în mod normal nu și-ar fi găsit nici un alt loc de muncă.

În Germania de Vest, astfel de măsuri s-au introdus pentru acele categorii profesionale, cărora li se poate oferi foarte greu un loc de muncă sau pentru situațiile în care întregul personal al unei întreprinderi este în pericol de a intra în șomaj, ca urmare a închiderii întreprinderii.

În noile landuri, acest instrument a fost folosit cu mărinimie pentru a sprijini din punct de vedere social transformările structurale din economie. O mare parte a forței de muncă este integrată adesea, în așa-numitele "societăți

¹ Prescurtare folosită în literatura economică germană, pe baza denumirii generice Arbeitsbeschaffungsmaßnahmen.

² Legea de promovare a locurilor de muncă, cunoscută în germană sub denumirea de Arbeitsförderungsgesetz.

de ocupare" care funcționează ca organe de punere în aplicare a măsurilor privind crearea de noi locuri de muncă. Din 1993, oficiile forței de muncă - îndeosebi din noile landuri - au primit competența de a suporta costurile salariale pentru șomerii integrați în activități din domenii ca: protecția mediului, servicii sociale și ajutorarea tinerilor, sport de masă, activități culturale libere, îngrijirea monumentelor, iar de curând și pentru înnoirea și îmbunătățirea mediului înconjurător din perimetrul locuințelor din orașe. Până în anul 1992 - care a reprezentat vârful crizei declanșate de transformările de după reunificare și care au generat un șomaj masiv - au fost create în medie 388.000 de locuri de muncă finanțate de către stat. După acest an numărul locurilor de muncă create în acest sistem a scăzut ajungând, de exemplu, la nivelul anului 1996 la 280.000. Trebuie precizat că programele finanțate de către stat pentru crearea de noi locuri de muncă sunt limitate în timp. Pentru subvenționarea unor asemenea programe, în perioada 1991-1996, s-a cheltuit o sumă uriașă, și anume 45 mld. DM.

Avantajele acestor măsuri constau în următoarele:

- *degrevarea pieței forței de muncă de un balast;*
- *efectele sociale benefice*, oamenii având mai puțin sentimentul inutilității în noua ordine a societății;
- *păstrarea păcii sociale în perioada tranziției*, când aceasta este necesară, mai mult ca oricând;
- *contracarea proceselor de descalificare a salariaților*, urmare firească a șomajului de lungă durată.

Trebuie însă subliniat faptul că în ciuda avantajelor incontestabile ale acestor măsuri de creare a noi locuri de muncă, ele antrenează și unele dezavantaje care nu pot fi neglijate:

- statul finanțează de fapt, *ocuparea aparentă* și maschează pur și simplu problema șomajului; el nu poate rezolva problema ocupării într-o economie de piață, pentru că ar îngreuna de fapt procesele pieței pe ansamblu, prin subvenționarea generoasă a ocupării;
- se poate spune că întreprinderile finanțate în mod public, fac o *concuranță neloială* firmelor private, prin faptul că ele au cheltuieli mai mici de funcționare. Ca urmare, procesul apariției unor firme particulare în landurile est-germane, unde s-au creat cele mai multe locuri de muncă din surse bugetare, a fost îngreunat. Datorită acestei situații, printre economiștii germani au apărut adevărate dispute între susținătorii și opozanții aplicării acestor măsuri privind crearea de noi locuri de muncă. Cei din urmă sunt de părere că, aceste măsuri trebui amendate în maniera următoare:

Pentru a nu fi împiedicată manifestarea liberă a concurenței, ar fi necesar, ca aceste măsuri pentru crearea de locuri de muncă să nu fie aplicate, decât atunci când sunt de interes public sau când firmele particulare

nu pot crea astfel de tipuri de locuri de muncă, ca de pildă în domeniul mediului înconjurător sau al infrastructurii economice. Cum este dificil de presupus că pot exista anumite tipuri de activități de interes public, care nu ar putea fi efectuate de către firme particulare, foarte mulți economiști sunt de părere ca statul să sprijine, mai degrabă, întreprinderile particulare, prin facilitățile acordate în cazul angajării șomerilor pentru realizarea acelor *comenzi publice*¹.

- *Împiedicarea transformărilor structurale*. Deoarece în întreprinderile care sunt înființate pentru asigurarea de locuri de muncă, salariații sunt plătiți în conformitate cu un anumit plafon (tarif), aceștia nu mai au nici o motivație să se orienteze spre economică privată, unde multe întreprinderi plătesc forța de muncă sub acest plafon (tarif).

Față de consecințele - multe dintre ele negative - ale măsurilor de favorizare a muncii, este formulată tot mai adesea de către specialiști cerința reformei Legii federale a promovării locurilor de muncă (AFG), în sensul utilizării acestor măsuri cu mai multă eficiență pentru "prima și reala piață a muncii", pentru înlăturarea șomajului de lungă durată și întărirea propriei responsabilități a șomerilor.

Trebuie însă menționat că reforma poate avea succes numai coroborată cu activitatea eficientă a factorilor de decizie de pe piața muncii. Nu se poate miza pe rezolvarea situației celor aproape cinci milioane de șomeri, numai printr-o bună politică a pieței forței de muncă. Aceasta este sarcina îndeosebi a politicii sociale și economice.

Creșterea șomajului în Germania la 4,5 milioane de oameni la sfârșitul anului 1977 - adică la 11,8% din populația activă - a atras după sine criticile atât ale politicianilor, cât și pe cele ale specialiștilor. "Dinamica economiei nu este atât de puternică pentru a fortifica piața forței de muncă", aprecia în acest context Bernhard Jagoda², președintele Oficiului Forței de Muncă din Nürnberg. În partea de vest a țării, mai dens populată și mai puternică economic, rata șomajului a crescut de la 9,5% la 9,9%. În fosta Republică Federală Germană însă rata șomajului a crescut de la 18,3%, cât era în noiembrie 1997, la 19,4%, în decembrie 1997. Estul rămâne cel mai puternic afectat.

Ca efect al eforturilor întreprinse pe mai multe planuri, anul 1998 a profitat ca un an de răscruce în lupta pentru eradicarea șomajului³.

¹ AFG - Reform, Neuen Herausforderungen angepaßt, Deutscher Instituts - Verlag GmbH, 1996, p. 6.

² Ziarul *Süddeutsche Zeitung*, 25.09.1997.

³ În legătură cu aceasta, Peter Hausmann, purtătorul de cuvânt, al guvernului până la momentul alegerilor, își exprimă convingerea că în 1998 vor fi create noi locuri de muncă datorită creșterii produsului intern brut, prognozat să crească cu 3%; Ziarul *Handelsblatt*, 30.07.1998.

Se pare însă că rezultatele mai încurajatoare de pe piața muncii s-au lăsat prea mult timp așteptate, partidul creștin-democrat aflat la guvernare nemaiputând trezi încrederea în continuare în rândul germanilor, fiind nevoit să se retragă în favoarea social-democraților și a aliaților acestora, partidul "verzilor", în urma alegerilor care au avut loc la 27 septembrie 1998. Așa cum reiese din declarațiile noii coaliții, politica Germaniei va fi continuată fără o schimbare radicală, menținându-se obiectivele politicii externe, dar și interne - cu referire expresă la protecția socială -, punându-se însă un accent mai puternic pe reforma din domeniul social, diminuarea impozitelor în cazul veniturilor mici, lupta împotriva șomajului prin crearea a 100.000 de noi locuri de muncă.

În timp ce reforma votată de guvernul Kohl urmează să intre în vigoare în 1999, reforma sistemului de pensii din Germania riscă să devină un măr al discordiei între democrați și verzi. Pentru a-și respecta promisiunile electorale Partidul Social Democrat (PSD) dorește să anuleze decizia guvernului care-și încheie mandatul, aceea de a scădea treptat, nivelul pensiilor de la 70% la 64% din salariul net mediu - o măsură dictată de creșterea duratei de viață. Anularea acestei măsuri, care ar costa statul german 700 milioane de mărci (437 milioane de dolari) în 1999, potrivit calculelor actualului ministru al muncii, Walter Riester (SPD), nu are acordul ecologiștilor, fiind considerată de Oswald Metzger¹ - expertul verzilor în chestiuni bugetare, o măsură "complet iresponsabilă". El crede că neglijarea "componentei demografice" în finanțarea pensiilor de către cei activi nu poate fi admisă, în condițiile în care prognozele estimează că până în anul 2040, numărul celor angajați se va reduce continuu, în timp ce ponderea pensionarilor se va dubla.

Deși dezbaterile asupra momentului de inflexiune a curbei șomajului, continuă între experții germani² există o serie de indici obiectivi care pledează pentru recunoașterea anului 1998, ca un moment de revigorare a pieței muncii. Conform unei anchete de evaluare a pieței muncii, efectuată în primăvara anului 1998 de Institutul Economiei Germane din Köln asupra a 42 de federații economice, a reieșit că s-a înregistrat o reducere a șomajului în cursul anului curent, preconizându-se chiar o creștere a gradului de ocupare, cu efecte benefice și pentru anul următor. Printre principalele obstacole în calea unor noi angajări, majoritatea federațiilor chestionate au indicat: cheltuielile mari de personal (27%), strategia de restructurare (19%) și lipsa comenzilor (18%).

Așadar, piața muncii din Germania se află sub presiunea mai multor factori. Un lucru rămâne însă absolut clar și evident: independent de acești factori obiectivi, oamenii continuă să fie preocupați de problema vitală a găsirii unui loc de muncă. Temerea că societatea nu ar mai putea oferi de lucru

¹ Ziarul *Süddeutsche Zeitung*, 22.10.1998.

² Arbeitslosenstatistik - Mehr Fragen als Antworten, Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft nr.35, 26.08.1998.

membrilor ei, a însoțit, de altfel, întreaga omenire o dată cu schimbarea structurilor societale, începând cu revoluția industrială. Această undă de pesimism s-a accentuat apoi, datorită implicațiilor progresului tehnic și, mai nou, ale globalizării asupra economiilor țărilor participante la circuitul internațional al diviziunii muncii.

Publicistul american Jeremy Rifkin¹ avansa ideea conform căreia, până la 75% din omenire își va pierde slujba, ca urmare a progresului tehnic. Mai mult, presiunea maximă a concurenței datorată globalizării ar determina împreună cu progresul tehnic o reducere a volumului de muncă într-o asemenea măsură, încât numai 20% din numărul actual al locurilor de muncă, a fi suficient pentru asigurarea mărfurilor și serviciilor necesare omenirii (cu alte cuvinte, se presupune că 80% dintre oameni vor rămâne fără un loc de muncă). Omenirea ar fi căzut în "cursa" globalizării, după cum afirmă și Hans-Peter Martin și Harald Schumann² în bestseller-ul cu același nume. Îndeosebi în țările avansate din punct de vedere industrial globalizarea afectează echilibrul locurilor de muncă pentru cei cu o calificare redusă.

Realitatea demonstrează însă că țările care au depistat și analizat cauzele șomajului, dar au și luat măsurile politice corespunzătoare, au reușit să creeze noi locuri de muncă. Evoluția situației pe piața muncii în SUA și Olanda este apreciată de exemplu, drept o nouă "minune a politicii de ocupare"³. Pornind de la ideea teoretică, potrivit căreia ocuparea deplină ar fi posibilă, se ajunge la concluzia că acest lucru se poate realiza în condițiile unei politici economice și salariale corespunzătoare cerințelor pieței.

În SUA dar mai ales în Olanda s-au adoptat modificări în ceea ce privește durata, nivelul și condițiile acordării ajutorului de șomaj.

Creșterea gradului de ocupare în aceste țări a fost posibilă prin: liberalizarea salariului minim, tratative salariale patroni-sindicate în cadrul firmelor și nu pe ramuri ale economiei, facilități pentru prelungirea timpului de muncă (la sfârșit de săptămână, ore suplimentare neplătite, lucrul în trei schimburi); reglementări mai stricte pentru plata concediilor medicale (primele trei zile de concediu medical nu sunt plătite), concedii "forțate"; legalizarea lucrului în regim de part-time; posibilitatea disponibilizării rapide a forței de muncă.

Este de menționat că în aceste țări s-a diminuat foarte mult rolul sindicatelor.

Spre deosebire de aceste țări, în Germania, s-a exagerat în înțelegerea nevoilor sociale ale salariaților, neglijându-se posibilitățile economice reale ale întreprinderilor, (firmelor) de a se impune pe piețele internaționale, în situația globalizării tot mai intense a comerțului internațional și apariției masive a

¹ *Argumente* nr.10/1998, Deutscher Instituts-Verlag GmbH Köln.

² *IWD*, nr.2, 1998, p. 3, Deutscher Verlag.

³ Robert Hugle, *Die Zukunft der Arbeitswelt*, Deutscher Verlag, 1998, p. 3.

concurenței străine (alimentată, în fapt, prin exporturile de tehnologie germană în țări cu salarizare redusă).

Urmarea acestei situații, a fost nu numai creșterea numărului salariaților, ci și o "translație" a câștigurilor în direcția marilor companii, (concerne) care dispunând de capital au putut să raționalizeze costurile de producție (prin noi tehnologii și diminuarea numărului salariaților) în detrimentul micilor întreprinderi. Pe scurt, bogații devin tot mai bogați, iar cei mai puțin bogați devin tot mai vulnerabili.

Liberalizarea condițiilor de angajare și de eliberare a forței de muncă a facilitat un "salt" de productivitate, care la rândul ei a provocat impresionante creșteri ale cotației bursiere obținute de marile firme.

Situația aceasta conduce, treptat și în Germania la micșorarea influenței sindicatelor în viața socială.

Problema Germaniei în ultimii ani a constat tocmai în dificultatea creării de noi locuri de muncă printr-o politică care să nu împiedice acțiunea firească a forțelor pieței.

Încercând să răspundă la întrebarea, cum va arăta universul muncii în viitor, Organizația Internațională a Muncii¹ a prefigurat o mobilitate mai mare a capitalului, un spațiu mai îngrădit de acțiune a guvernelor, în favoarea unei autonomii sporite a întreprinderilor și o concurență tot mai accentuată pentru locurile de muncă și derularea investițiilor. Nivelul salariilor va deveni un factor tot mai important în condițiile unei globalizări a concurenței și a capacității de adaptare rapidă a legislației economiilor naționale la cerințele economice mondiale.

Pe ansamblu, legislația pieței forței de muncă poate fi privită ca o completare a legislației din domeniul social, reglementările introduse de stat și intervențiile sale pe piața muncii, fiind motivate mai ales din punct de vedere social.

2.2.6. Declinul statului social german

2.2.6.1. Povara diversificării contribuțiilor sociale

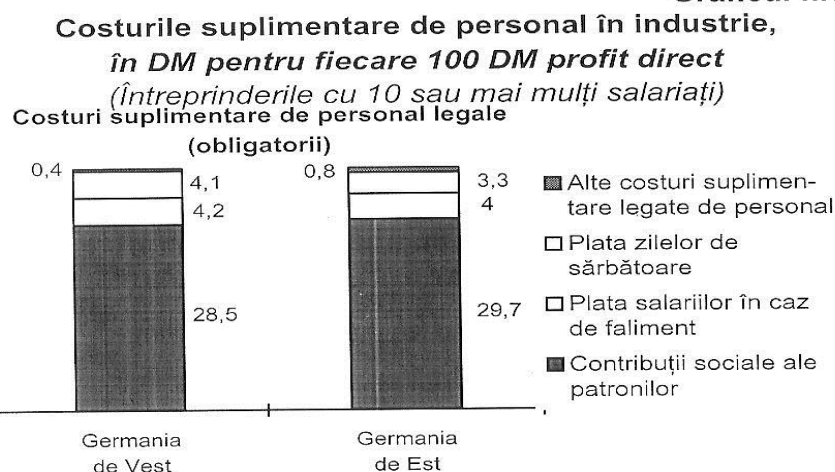
Politica socială este finanțată în proporție de 60% direct din contribuțiile salariaților și ale patronilor. Restul provine din impozite. Lărgirea rețelei sociale a fost și este posibilă datorită unor cheltuieli suplimentare suportate de către cetățeni.

După cum se știe, costurile salariale suplimentare reprezintă un mare handicap pentru crearea noilor locuri de muncă. În ciuda străduințelor, această povară planează în continuare asupra economiei germane (graficul nr.2).

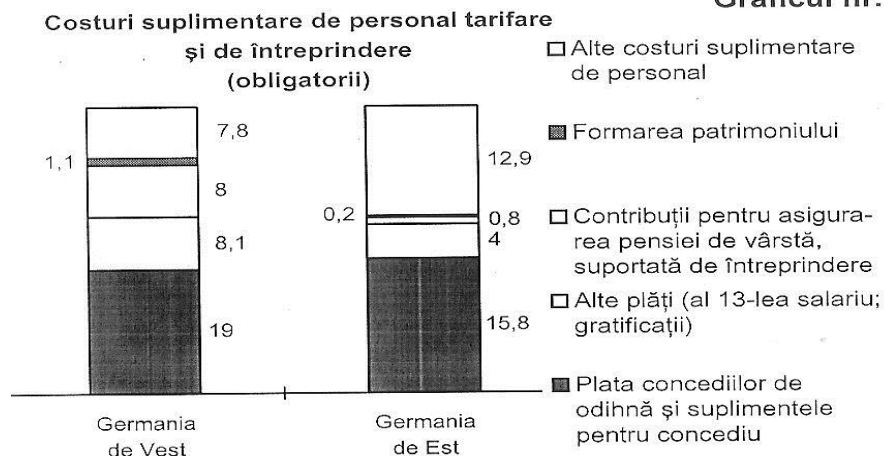
¹ Lucrarea citată, p. 9.

Prin "costuri suplimentare de personal"¹ se înțelege toate cheltuielile care nu sunt în corelație directă cu munca efectiv depusă (realizată). Aici se încadrează salariile onorate inclusiv pentru zilele libere de muncă, plăți efectuate pentru cazuri speciale, ca și contribuțiile patronilor la asigurările sociale.

Graficul nr. 2a

Graficul nr. 2b

Sursa: Edmund Hemmer: Personalzusatz Kosten in der Deutschen Wirtschaft, Deutscher Instituts Verlag, 1998; adaptare după schema realizată de autor pe baza datelor Oficiului Federal de Statistică.

¹ Personalzusatz Kosten '97, IWD 12; 19.03.1998, Institut der Deutschen Wirtschaft, Köln, p. 8.

Tendința pe care o conturează autoritățile competente germane din domeniu, de reducere a ponderii cheltuielilor sociale în cadrul produsului social este temerară, în concordanță, de altfel cu obiectivul îndrăzneț - din perspectiva actuală - de creștere anuală a produsului intern brut de 4,5% în perioada 1998-2001). În cazul în care volumul prestațiilor sociale ar crește mai puternic decât s-a presupus, atunci reducerea prognozată a volumului costurilor sociale la 30,9% în anul 2001 ar rămâne un simplu vis.

Acest lucru poate reprezenta o presupunere optimistă, având în vedere sprijinul financiar încheiat de curând, acordat caselor est-germane de asigurări de sănătate din partea caselor vest-germane. În ceea ce privește realizarea medie a prestațiilor sociale către populația din cele două foste state germane, ea se situează aproape la același nivel. Cheltuielile sociale/persoană în 1997 s-au ridicat în noile landuri la 15.174 DM iar în vechile landuri la 15.329 DM. Avansul de 4.045 DM menținut încă în 1991 (11.841 DM față de 7.795 DM) a fost în esență înlăturat. O dată cu acest aspect, unitatea germană - din punct de vedere sociopolitic a fost desăvârșită însă cu un efort financiar mult prea mare, în opinia specialiștilor.

2.2.6.2. Statul bunăstării și problemele lui

Trebuie însă recunoscut că societatea germană a fost puternic marcată de politica socială. De la capitalismul neîndurător s-a ajuns la economia socială de piață, model care s-a impus pe plan mondial, cu cele două componente ale sale: ordinea economică bazată pe principiile economiei de piață și ordinea socială. Cu ajutorul politicii sociale a fost înfăptuit un compromis acceptabil între eficiența economiei, pe de o parte și imaginea societății asupra egalității și justiției sociale, pe de altă parte. Prin aceasta s-a putut păstra pacea socială. Astfel, politica socială și-a adus o contribuție la prosperitatea economică, deoarece tensiunile sociale sunt în detrimentul eficienței economice.

O dată cu reunificarea celor două state germane, politica socială are de depășit noi obstacole dificile. Într-o formă metaforică, s-a afirmat că prin unificare, societatea germană pe ansamblu ar fi devenit de fapt "societatea două-treimi"¹: două treimi din cetățeni, cei din vest, au o viață mai bună, spre deosebire de cealaltă treime, respectiv din est, care are o viață mai puțin bună. Această stare nu poate fi depășită numai cu mijloacele politicii sociale. Egalizarea nivelului de trai a 16 milioane de noi cetățeni federali, față de nivelul de viață înregistrat în Germania de Vest solicită înainte de toate întărirea eficienței economice.

Orice acțiune a statului bunăstării trebuie să fie finanțabilă; presupunerea că pentru finanțarea prestațiilor sociale s-ar putea lua pur și simplu bani de la

¹ *Die Wohlstands-Maschine; Soziale Marktwirtschaft - Wie sie funktioniert und was sie leistet*, Bundesministerium für Wirtschaft, 1991, p. 5, citat din *Cuvânt înainte* al ministrului federal al economiei, Jürgen W. Möllemann.

cei bogați care să fie redirijați la cei săraci, este o iluzie. Statul social nu este un *Robin Hood modern*¹. El este de fapt sprijinit de marea masă a cetățenilor care cotizează, căci ceea ce se poate lua de la cei bogați și superbogați, nu reprezintă prea mult.

- **Reforma politicii sociale**

Deficiențele ordinii sociale ale Germaniei sunt explicabile din perspectivă istorică: statul bunăstării a fost dezvoltat pas cu pas, fără să aibă la bază de la bun început un concept asupra structurii și nivelului cheltuielilor implicate.

De aceea, se impune o reformă socială temeinică. Economisții liberali propagă în acest sens conceptul "impozitului negativ pe venit."

¹ Lucrarea citată p. 8.

CAPITOLUL 3 - PARTICULARITĂȚI ALE TRANSFORMĂRII DE SISTEM ÎN NOILE LANDURI GERMANE

3.1. Caracterul unic al tranziției landurilor est-germane la un nou sistem economic și politic . Efortul financiar

Transformarea unei economii socialiste de comandă într-o economie socială de piață eficientă în noile landuri, a reprezentat un proces fără precedent în istorie. O astfel de transformare nu a fost prevăzută de nici unul dintre marii gânditori ai lumii. Joseph Schumpeter, cel care îi ridicase pe întreprinzătorii dinamici la rangul de "eroi", ajunsese să afirme că ar exista un drum doar cu sens unic, de la capitalism la socialism. Multe dintre pasajele uneia dintre ultimele sale lucrări, *Capitalism, socialism and Democracy*, ar trebui citite în sens invers.

Introducerea economiei de piață în noile landuri est-germane s-a desăvârșit în trei etape principale, marcând următoarele momente:

- trecerea către economia de piață a fost pregătită temeinic printr-o *activitate organizatorică și de reglementare instituțională* concretizată în crearea cadrului legislativ și a structurilor micro - și macroeconomice necesare pentru promovarea unei economii de piață;
- declanșarea propriu-zisă a proceselor caracteristice unei economii de piață s-a produs efectiv, prin ridicarea simultană a tuturor barierelor economice impuse până atunci pe piață (*faza liberalizării*);
- în perioada următoare a *fazei de adaptare*, economia est-germană a fost supusă unor condiții noi de dezvoltare, care au adus cu sine inflație, șomaj la un nivel exploziv (aproximativ 17% în noile landuri), inegalități economice pe plan extern, care au putut fi aplanate, pentru prima oară de la reunificarea Germaniei, abia către jumătatea anului 1998.

Făcând o paralelă cu "Germania lui Erhard", sub îndrumarea căruia, țara a reușit într-o perioadă relativ scurtă să parcurgă aceste trei faze, am putea avansa ideea, că și fosta Republică Democrată Germană, cu ajutorul "surorii sale mai mari", a depășit aceste etape rapid, transformând sistemul economic socialist moștenit într-o economie de piață funcțională și creând, prin aceasta, premisele a încă unei experiențe de dimensiune istorică, pe care unii s-au hazardat să o numească "al doilea miracol economic german"¹.

¹ Concept introdus în studiile elaborate, încă din 1990, de Institut für Wirtschaftsforschung - Hamburg; de exemplu lucrarea *Soziale Marktwirtschaft - jetzt; Ein*

Căderea "zidului Berlinului" la sfârșitul anului 1989, a declanșat în partea de est a Germaniei, ca și a Europei un val de speranțe într-o *societate a bunăstării*.

Pe baza "acordului - cadru" creat între cele două state germane, s-a produs nu numai o schimbare a monedei, dar și a ordinii politice, juridice, a întregului sistem economic. S-au preluat practic toate componentele regimului din Germania Occidentală, constituindu-se "piața internă comună germană". Ratificarea acordului (în martie 1990) de către ambele state germane a impus acestora obligativitatea de a îndeplini cât mai rapid posibil integrarea lor economică. O dată cu încheierea "Tratatului de reunificare" dintre cele două state germane (3 octombrie 1990) s-au creat premisele desăvârșirii "*uniunii economice, monetare și sociale*."

Economia noilor landuri federale a dobândit treptat capacitatea de a se adapta cerințelor impuse de concurența de piață, fiind sprijinită masiv și constant de către landurile vest-germane, prin intermediul transferurilor publice și al investițiilor private. Conform datelor oficiale¹, din 1991 și până în 1996 *transferurile nete către landurile estice s-au ridicat la aproximativ 900 miliarde DM* (tabelul nr.1).

Procesul restructurării a fost mai amplu și mai profund, desfășurându-se pe multiple planuri. Au fost înnoite nu numai mașinile și instalațiile, dar înainte de toate "s-au înnoit" oamenii, ei fiind sprijiniți să se integreze într-un nou sistem de viață. O dată cu îmbunătățirea infrastructurii, a promovării investițiilor private, a modificării administrației de stat, a efectelor declanșate de activitatea de privatizare și restructurare a Agenției Treuhand², nu s-au lăsat așteptate nici

Konzept für die Systemtransformation internationale der DDR, autori Dieter Lösch și Peter Plötz.

¹ Date furnizate de Institut der Deutschen Wirtschaft, Köln, în lucrarea *Soziale Marktwirtschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordnung*, Deutscher Verlag, 1997, Colectiv de autori, p. 32.

² Treuhandanstalt (THA) a reprezentat o instituție de drept public care a luat ființă în 1990 ca urmare a Reunificării germane, și care a funcționat până la sfârșitul anului 1994, când activitatea ei a fost preluată de cinci întreprinderi succesoare, care aveau menirea, printre altele, de a verifica modul în care angajamentele făcute de investitorii particulari au fost duse la îndeplinire. Treuhandanstalt a avut mandatul de a face "fit" fostele întreprinderi de stat, apte la acea dată, pentru concurență din cadrul economiei libere de piață. În acest scop agenția urma:

- să valorifice cotele-părți deținute de stat în unele întreprinderi, acțiuni și alte valori patrimoniale ale întreprinderilor, în condițiile pieței;
- să atragă investitori din țară și din străinătate, pentru restructurarea întreprinderilor din estul țării;
- să desființeze întreprinderile care nu mai erau redresabile din punct de vedere economic.

Pentru a-și putea îndeplini sarcinile, agenția avea voie să ia credite, să prescrie datorii sau să preia garanții și ipoteci. Afacerile agenției *Treuhand* au fost realizate de

aspectele mai puțin plăcute ale economiei de piață - ca cele ale pierderii locului de muncă.

Pentru perspectivă se naște însă întrebarea, în ce măsură subvențiile, indiferent de forma lor, vor reuși să creeze structuri economice durabile pe termen lung?

**Tabelul nr. 1 - Transferurile financiare de la Vest la Est
în Germania**

Scopul utilizării	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1991-1995
Economie	36,1	44,1	56,1	61,5	38,8	35,4	272,0
Investiții	4,4	7,4	10,4	11,2	14,2	15,9	63,6
Alte mijloace pt. investiții	0,7	1,4	4,4	4,8	4,6	4,0	19,9
Transport feroviar fără investiții	2,4	2,5	2,5	10,0	9,8	7,7	34,9
Treuhand	23,9	27,5	33,5	30,6	5,1	2,8	123,4
Agricultura	4,7	5,3	5,2	4,8	5,1	5,0	30,1
Infrastructura	21,2	21,7	20,6	18,1	26,5	25,9	134,0
Piața muncii	38,4	44,8	49,5	40,8	38,1	31,4	242,9
Activ	11,4	19,3	18,8	13,5	15,6	13,2	91,7
Pasiv	27,0	25,5	30,7	27,4	22,5	18,2	151,2
Protecție socială	16,8	24,0	26,8	32,1	39,5	39,2	178,4
Asigurări sociale	9,5	15,2	20,0	25,4	31,0	31,1	132,2
Alte prestații sociale	7,3	8,8	6,8	6,7	8,5	8,1	46,2
Alte domenii	51,9	50,4	54,7	52,5	54,3	55,2	319,0
Fond. Unit. Germ. și al Egalizării Financiare	35,0	33,9	35,2	34,6	39,0	42,0	219,7
Alte domenii	16,9	16,5	19,5	17,9	15,3	13,2	99,3
Transfer brut	164,4	185,0	207,7	204,9	197,1	187	1146,2
Returnări de fond	33,0	37,0	39,0	43,0	45,0	50,0	247,0
Transfer net	131,4	148,0	168,7	161,9	152,1	137	899,2

Sursa: Calcule făcute de Institut der Deutschen Wirtschaft¹.

un for conducător, cu sediul la Berlin. Organul de supraveghere era reprezentant de un Consiliu de administrație.

Sursa: Wirtschaftslexikon, Frank W. Muhlbradt Cornelsen Scriptor (Dipl. Kfm. 1951), Verlag Frankfurt. Din 1984 - profesor de Microeconomie Main; în 1992 - a treia ediție realizată la Fachhochschule - Regensburg.

¹ Sursa citată.

3.2. Privatizarea și politica structurală

3.2.1. Privatizarea - tendință a anilor '80

În perioada postbelică imediată, Europa a fost marcată de încercări contradictorii de înlăturare a urmărilor războiului și de revigorare a economiilor naționale. Astfel, o variantă a fost cea a țărilor comuniste, care au ales soluția conducerii centralizate a economiei și socializarea mijloacelor de producție. O altă soluție a fost aceea a multora dintre țările industrializate europene importante - cum ar fi Marea Britanie și Franța -, care au naționalizat masiv o serie de întreprinderi și branșe.

În acest context european, Republica Federală Germană s-a hotărât, în urmă cu aproape 50 de ani, asupra economiei sociale de piață. Inițiativa și proprietatea privată au avut întâietate față de inițiativele și proprietatea statului, în desfășurarea proceselor economice. Spre deosebire de alte țări industriale europene, în Germania nu au avut loc, în perioada postbelică, naționalizări de întreprinderi sau ramuri.

Republica Federală Germană este patria acțiunilor de privatizări masive, cu scopul atragerii păturilor largi ale populației la formarea patrimoniului. Încă din 1957, sub conducerea cancelarului Konrad Adenauer, au fost inițiate, de către Ludwig Erhard, acțiuni de privatizare a unor cote-părți deținute de fondul proprietății statului federal în capitalul social al unor întreprinderi (*Bundesbeteiligung*) - ca o componentă de bază a politicii "bunăstare pentru toți". Vânzarea unor acțiuni de către stat la întreprinderile Preussag (1959), VW - Volkswagen (1961) și VEBA (1965) s-a bucurat de o atenție deosebită. În celelalte țări europene, s-a vorbit de privatizări de asemenea anvergură, de abia în anii '80.

Deși în anii '70, s-au încercat - în majoritatea țărilor europene dezvoltate - câteva acțiuni de privatizare, procesul a fost, de regulă, ezitant și incomplet. Numai o dată cu reducerea substanțială a inflației și cu începerea dezvoltării piețelor de capital în anii '80 (o dată cu venirea la putere în Marea Britanie a "Doamnei de Fier", Margaret Thatcher) a devenit posibilă începerea, modestă inițial, a ceea ce avea să se transforme în marele val al privatizării din a doua jumătate a ultimului deceniu.

Din 1966 până în 1982 - în timpul Marii Coaliții și a coaliției dintre SPD (Partidul Social-Democrat) și FPD (Partidul Liberal din Germania) - nu au existat în R.F.G. privatizări masive ale coparticipărilor fondului proprietății de stat la capitalul social al unor mari întreprinderi (*Bundesbeteiligung*). Coaliția dintre SPD și FPD a abordat o nouă orientare asupra ponderii coparticipărilor statului federal la capitalul social al unor mari întreprinderi. Aceste încercări, de

altfel nereușite, au fost marcate de elaborarea conceptului de holding federal¹ asupra proprietății industriale, și mai târziu a conceptului de *concern național al petrolului*², și anume, VEBA-Gelsenberg.

Începând cu 1982, o dată cu formarea coaliției dintre CDU/CSU (Uniunea Creștin Democrată și Creștin Socială) și FDP, sub conducerea cancelarului Helmut Kohl, a fost formulat, pentru prima dată de către Guvernul federal german, un "*concept global pentru politica de privatizare a fondului federal al proprietății și pentru politica co-participării statului la capitalul social al unor întreprinderi mari (Beteiligungspolitik des Bundes)*"³.

Datorită lucrărilor ample necesare pentru pregătire, programul de privatizare s-a desfășurat într-un ritm mai lent, dar cu rezultatele scontate, pe ansamblu:

- de la un număr de 808 cazuri în 1982, în care statul federal era coacționar al unor întreprinderi, se ajunsese în 1989 la 132 de astfel de cazuri⁴;
- în 1983 existau printre cele 500 de întreprinderi cu cea mai mare cifră de afaceri ale Republica Federală Germană, 45 de întreprinderi care beneficiau de o coparticipare considerabilă a statului la capitalul social; la sfârșitul anului 1989 mai puteau fi menționate doar nouă astfel de situații⁵.

Guvernul german, sub conducerea CDU/CSU s-a delimitat, acolo unde a fost posibil, de teoria anilor '60, și anume cea a "patronului protector"⁶. Conform acesteia, statul în calitate de "patron protector al micilor acționari și al anumitor întreprinderi", ar trebui să-și păstreze o coparticipare considerabilă la capitalul social al unor întreprinderi. Contrar acestei teorii, statul federal și-a retras total participarea, sub guvernarea CDU/CSU, din concerne precum VEBA, Volkswagen, VIAG și Saltzgitter.

Rezultatele obținute de Republica Federală Germană pe linia privatizării, până în 1989, au impulsionat factorii de decizie să continue privatizarea și în alte sectoare - ca cel al circulației, comunicațiilor sau poștei -, după modelul unor țări, ca Olanda, Marea Britanie și Japonia (unde s-a păstrat, însă o supraveghere corespunzătoare din partea statului).

Acest resort rămâne însă și astăzi un motiv aprins de discuții, o serie de reprezentanți ai landurilor federale germane fiind de părere că sectoare, precum industria siderurgică, minieră, aviatică, parțial sectorul bancar, de radio

¹ Concepte regăsite în lucrarea *Privatisierung internationale der Bundesrepublik Deutschland 1983-1990, Bilanz und Perspektiven*, Deutscher Verlag, 1990, autor Fritz Knauss.

² Sursa citată.

³ Sursa citată.

⁴ Sursa citată.

⁵ Sursa citată.

⁶ Sursa citată.

și televiziune trebuie să beneficieze în continuare de statutul de sectoare de "monopol", și prin urmare de coparticipări majoritare ale statului.

În spiritul privatizării și a acestor întreprinderi, ca și privatizării unor întreprinderi de dimensiuni mai mici pledează însă activitatea desfășurată la marile burse ale lumii. Cotarea la bursă înseamnă o confirmare zilnică de către bursă a realizărilor unei întreprinderi pe piață, ceea ce revigorează continuu viața unei societăți. Evaluarea firmelor germane la bursă nu este însă atât de dinamică. În Germania, piața de capital nu cunoaște o dezvoltare comparabilă cu cea a altor țări industrializate dezvoltate. Aceasta rezidă, printre altele, în faptul că băncile sunt implicate profund în activitatea firmelor pe care le finanțează, având chiar acces direct la activitatea de investiții a acestora. Aceasta este și o barieră pentru penetrarea capitalului străin în Germania. De altfel, critica fundamentală adusă de economiștii americani la adresa Germaniei este constatarea că, în ciuda existenței unei Legi a falimentului, o bancă germană nu va împinge la faliment o întreprindere la care deține și ea acțiuni.

Încă din 1964, într-un Raport¹ al Guvernului asupra gradului de concentrare a economiei, se menționa numărul redus al firmelor cotate la bursă.

După 25 de ani, în ciuda eforturilor depuse de băncile germane în anii '80, numărul global al titlurilor cotate la bursă se dovedea încă nesatisfăcător. Investitorii căutau în zadar, printre titlurile negociate la bursele germane, după acțiuni ale agențiilor de radio și televiziune germane sau din alte domenii. Piața de capital continua să fie dominată de societățile americane².

În urma reunificării celor două părți ale Germaniei la 3 octombrie 1990, se aștepta mărirea și diversificarea titlurilor de pe piața financiară a Germaniei; nu numai pe baza privatizării întreprinderilor de stat din fosta Republica Federală Germană, ci și prin continuarea programului inițiat din 1983 în Germania de Vest, de vânzare a acțiunilor deținute de statul federal³.

Procesul de privatizare în fosta Republica Federală Germană a decurs firește în mod deosebit față de Germania de Vest. În timp ce aici se puneau problema oferirii acțiunilor întreprinderilor cu mari cifre de afaceri unui număr cât mai mare de investitori, și simultan a introducerii lor pe piața bursieră, în noile landuri est-germane se impunea vânzarea masivă a întreprinderilor partenerilor din vest, pentru infuzii de capital și know-how, în vederea restructurării.

¹ Bundestagsdrucksache, 1964, IV / 2320 din 5 iunie, *Bericht über das Ergebnis einer Untersuchung der Konzentration der Wirtschaft*.

² Helmut Brede - *Privatisierung und die Zukunft der öffentlichen Wirtschaft*, Schriftenreihe der Gesellschaft für öffentliche Wirtschaft und Gemeinwirtschaft, Vol.29, 1988.

³ Theo Waigel - Cuvântarea din 24 august 1990 în fața Cabinetului Federal, *Bilanz der Privatisierungspolitik des Bundes* din 1983 până în 1990.

Aceasta a însemnat, pentru cetățenii din noile landuri, o terapie de șoc, o totală reorientare. În acest proces al tranziției, Agenției Treuhand i-a revenit o sarcină gigantică.

În ce mod a acționat Treuhand în acest proces, vom încerca să prezentăm în continuare.

3.2.2. Privatizarea în landurile est-germane prin Treuhandanstalt - o soluție de succes

În vara anului 1990, sub conducerea primului guvern ales democratic al Republicii Federale Germane, prin hotărârea Adunării Naționale (Volks-kammer), aproape întreaga avuție industrială - proprietate de stat a RDG-ului care mai exista încă la aceea vreme, a fost trecută - în custodie fără garanție juridică - spre administrare și evaluare, Agenției Treuhand.

Legiuitorul a așteptat din partea Agenției Treuhand ca fosta economie naționalizată a Republicii Federale Germane să fie scoasă de sub tutela statului, într-un ritm cât se poate de alert. Obiectivul propus a fost acela de a încuraja capacitatea concurențială a cât mai multor întreprinderi. De asemenea, s-a urmărit crearea și asigurarea de locuri de muncă, realizarea unei structuri economice eficiente în Germania de Est, bazată pe proprietatea privată.

Pentru îndeplinirea obligațiilor impuse de lege, pe care le avea Treuhandanstalt, față de stat și societate, s-a procedat la crearea bazei organizatorice (Centrala din Berlin și încă 15 filiale), și la elaborarea unor noi concepte asupra privatizării și restructurării, care au fost reconsiderate de mai multe ori pe parcursul existenței de aproape patru ani a agenției, în funcție de prerogativele impuse de evoluția sinuoasă a economiei în landurile est-germane.

Una dintre dificultățile cu care s-a confruntat Treuhandanstalt în activitatea ei de coordonare a privatizării și respectiv restructurării fostelor întreprinderi de stat a fost lipsa cadrelor de conducere cu experiență dintr-o economie de piață, apelându-se de aceea la transferul managerial al cadrelor calificate din vest către estul țării.

Astfel, transferul managerial s-a dovedit a fi cheia succesului în procesul de transformare care a avut loc în fosta Republica Federală Germană¹.

Calea principală care trebuia să fie urmată în procesul de privatizare în noile landuri federale, pentru ca acest proces să nu contrazică principiile economiei sociale de piață, a fost aceea de a găsi acei investitori particulari, autohtoni sau străini care să fie gata să riște, gata să aplice inovații și gata să investească efectiv în unitățile respective, care, urmau să fie restructurate.

¹ Birgit Breuel - *Treuhandanstalt: Bilanz und Perspektiven*, în *Aus Politik und Zeitgeschichte*, Nr. 43-44, Berlin, 1994, p. 20.

Țări ca Franța, Anglia, SUA și Canada au recunoscut avantajele și au apreciat eforturile Agenției Treuhand de a crea un serviciu special de depistare a eventualelor investitori, atât în țară cât și în străinătate. Activitatea depusă în acest sens s-a materializat prin *investiții directe* în noile landuri, făcute de investitori care au folosit această oportunitate de a fi prezenți într-o manieră cât mai solidă, în fosta Republica Democrată Germană și, implicit pe piața internă a Uniunii Europene.

Investitorii din Japonia însă au preferat pentru noile landuri federale, un alt sistem de penetrare pe piață, cel cunoscut sub numele de *Greenfield-Investment* (înființarea unor amplasamente industriale total noi).

Privatizarea a fost orientată spre formarea sectorului economic de talie mijlocie, considerat motorul procesului de recuperare a decalajului economic dintre cele două părți ale Germaniei.

Treuhand mai avea, în plus, în sarcină să supravegheze, ulterior, rezultatele obținute de întreprinderile privatizate și să dispună lichidarea întreprinderilor nerentabile. Pentru evitarea falimentelor "brutale" și a urmărilor acestora, Treuhand a încercat să folosească instrumentarul unei "lichidări pașnice".

Închiderea celor aproximativ 3.500 de întreprinderi nerestructurabile a stopat subvențiile de durată pe de o parte, iar pe de altă parte, a permis împiedicarea dezmembrării patrimoniului prin licitații forțate.

În urma aplicării acestui program de "lichidare pașnică" au putut fi privatizate cca. 600 de secții restructurabile din cadrul unor întreprinderi și au putut fi vândute numeroase terenuri, în scopul înființării unor noi amplasamente industriale. În acest mod, aproape o treime din locurile de muncă afectate de cerințele restructurării au putut fi salvate.

Acțiunile de restructurare care acompaniau pe cele de privatizare au fost concepute cu scopul de a asigura ocuparea forței de muncă și impulsionearea transformărilor economice.

În colaborare cu Comunitatea Europeană au fost efectuate unele acțiuni și mai ample de restructurare care au contribuit la asigurarea și păstrarea locurilor de muncă la nivel regional și local, în domenii ca: industria extractivă, industria chimică, industria mineritului și cea navală. De semnalat aici, strategia deosebită aplicată de Treuhand pentru modernizarea sectorului minier (a societăților miniere LAUBAG și MIBRAG), restructurarea acestuia, și în măsura posibilului, a privatizării. Momentul hotărâtor pentru menținerea de către partea est-germană a "Montanindustrie" l-a reprezentat însă, depistarea de către Agenția germană de privatizare a unui consorțiu anglo-american dispus să cumpere și să investească în societatea minieră MIBRAG.

Situația economică dificilă a făcut aproape imposibilă o creștere a ofertei de locuri de muncă în cadrul multor firme din Germania de Est. În acest context s-a impus o serie de măsuri în plan social.

Costurile acestor reglementări sociale, suportate de Treuhandanstalt s-au ridicat la mai mult de 7 mld. DM¹. Eforturile financiare întreprinse de Treuhand în plan social sunt oglindite însă cel mai bine de faptul că aproximativ 80%² din personalul întreprinderilor aflate sub observația Agenției de privatizare a reușit să redobândească un loc de muncă, în urma măsurilor de favorizare a muncii³.

Pentru a sintetiza, menționăm momentele esențiale în activitatea desfășurată de Agenția Treuhand.

a) Prima fază, cea a *redresării, s-a derulat sub semnul privatizării*, considerată pe atunci (în 1991) formula ideală de redresare economică.

În această primă fază s-au aflat în prim-plan transformarea vechilor combinate în societăți comerciale (SRL-uri sau societăți pe acțiuni), construirea unui sistem informațional de management și divizarea marilor unități în părți susceptibile de restructurat. Simultan s-au angajat în întreprinderi oameni noi în funcții manageriale și în consiliile de supraveghere. Cu acest prilej au putut fi atrași și mulți manageri experimentați din vest. De o *importanță* deosebită politico-structurală au fost, în special, *deciziile de divizare* pe baza Legii disocierii, conform căreia se stabilea care dintre componentele ansamblurilor industriale erau considerate viabile din punct de vedere managerial deci care erau apte pentru restructurare și, în cele din urmă, pentru privatizare.

Divizarea a facilitat privatizarea și a reprezentat indirect un vot împotriva restructurării economice "sub căciula" Treuhandanstalt.

În faza inițială a activității de restructurare s-a aflat în prim-plan asigurarea lichidității întreprinderilor. Treuhandanstalt a acordat fără o selecție prea mare credite "pentru a împiedica distrugerea unor părți și mai mari ale economiei"⁴. Din iulie până în septembrie 1990 s-au acordat credite de 25,4 mld. DM. Până la 31 martie 1991 volumul s-a majorat la 30 mld. DM⁵, din care 19,5 mld. de la întreprinderi. O altă măsură imediată a fost preluarea dobânzilor la credite vechi, care au împovărat închiderea anuală semestrială pe 1990 cu 4,3 mld. DM (75% din totalul cheltuielilor). La aceasta s-a adăugat preluarea pierderilor înregistrate de întreprinderi. ceea ce în 1991 a reprezentat aproape o treime din cheltuielile Treuhandanstalt.

b) Depășindu-se faza "subvenționării efective" a întreprinderilor "Treuhand", pentru a împiedica distrugerea unor părți și mai mari ale economiei, s-a pus accentul în faza a doua, începând din august 1991 pe

¹ Treuhandanstalt - Informationen, în Wirtschaftsnachrichten aus der Treuhandanstalt für die neuen Bundesländer, Nr. 21, Dezember, 1994.

² Sursa citată.

³ Vezi capitolul 2.

⁴ Treuhandanstalt (THA) - Leitlinien der Geschäftspolitik, Berlin, 1990.

⁵ Dirk Nolte - Strukturpolitik internationale Sachsen - Sanierungskooperation zwischen dem Freistaat und der Treuhandanstalt, în WSI-Mitteilungen, 1993, p. 56-59.

consolidarea economică a întreprinderi "Treuhand", în vederea privatizării lor efective. Din acest moment s-a putut vorbi de *restructurare*.

Pe fundalul unei situații alarmante a economiei, reprezentanții politici ai landurilor au solicitat o politică activă de reabilitare, bazată pe criterii clare de politică structurală, în care să se țină seamă de specificitatea landurilor estice, în sensul menținerii unor ramuri industriale, ca de exemplu a industriei siderurgice, cu scopul de a se asigura o protecție socială populației est-germane.

Prin restructurare s-a încercat, în esență, ieșirea de pe piață, datorită incapacității de plată. Totodată nu s-a vrut să se acționeze înaintea deciziilor strategice privind investițiile viitorilor cumpărători. Restructurarea economică reală urma să aibă loc după privatizare. Măsurile luate în această fază vizau de aceea, îmbunătățirea pe termen scurt a competenței concurențiale prin reducerea personalului, curățarea paletelor de produse, reducerea integrării verticale sau prin dezafectarea unor părți de întreprindere.

O adaptare activă prin introducerea unor produse noi, competitive pe piață, a noilor tehnologii de producție sau a metodelor moderne de marketing și desfacere rămânea în continuare, în afara discuției. Siebert vorbește, de aceea, de *adaptare pasivă*¹. O importantă piatră de temelie a acestei strategii a fost conceptul "investiției neutre din punct de vedere al investitorului". Treuhandanstalt a aprobat numai acele investiții, care din punct de vedere rațional, ar fi fost tentante pentru investitori după preluare.

c) Faza a treia, impune între 1991-1992, în mod necesar și obiectiv preocuparea pentru o restructurare, conform noilor coordonate rezultate în urma "subvenționării", și consolidării întreprinderilor cu scopul finalizării nestânjenite a privatizării. Se vorbește aici de o *restructurare activă*. Acest proces de modificare a conceptului de restructurare se explică prin faptul că situația economică a celor cinci landuri est-germane constituie o premieră pentru politica ordinii economice. Astfel s-a declanșat un proces creativ și autoperfectabil pe plan teoretic și practic.

Această fază se evidențiază, în special, prin înlocuirea conceptului de "investiții neutre" cu o restructurare activă a întreprinderilor aflate sub observația agenției. Implicit, este vorba de o accentuată luare în considerare a aspectelor politico-structurale, în special pentru păstrarea, primirea sau înnoirea așa-numitelor nuclee industriale. Fundalul acestei mutații conceptuale îl constituie o cădere masivă în industrie, care și-a găsit ecoul în dezbateri, prin termenul de "dezindustrializare".

Conceptul de *restructurare activă* a cunoscut mai multe *forme organizatorice*, dintre care cele mai importante sunt următoarele:

- *Eliberarea mijloacelor investiționale*. Cea mai simplă formă din punct de vedere organizatoric este eliberarea de mijloace investiționale în

¹ Horst Siebert - *Das Wagnis der Einheit*, Stuttgart, 1992.

vederea finanțării unui program de restructurare conceput pe termen mediu;

- *Management KG (societatea în comandită de management)*. Treuhandanstalt a deschis o altă cale din punct de vedere concepțional o dată cu înființarea așa-numitelor societăți în comandită de management. În această categorie au fost incluse 10-15 întreprinderi într-o societate în comandită, sub conducerea responsabilă a unui manager experimentat în restructurarea economică;
- *Modelul ATLAS*. Întrucât presiunea principală venea de la landuri, în sensul unei accentuate activități de redresare economică, nu este de mirare că ele însele au trecut la propuneri de modificare. Modelul cel mai mult luat în considerare a fost inițiativa - ATLAS a Landului Sachsen. ATLAS înseamnă: întreprinderi sub egida Treuhand alese de Land, pentru restructurare economică (conform definiției date de Ministerul de Stat pentru Economie și Muncă)¹. Ideea de bază consta în aceea că landul definea anumite întreprinderi de importanță regională, după audierea economiștilor și a sindicatelor, iar Treuhandanstalt făcea propuneri de restructurare economică. La restructurarea întreprinderilor la care Treuhandanstalt constata disponibilități de restructurare economică, colabora și landul și agenția. Concret, aceasta însemna că Treuhandanstalt pregătea un buget de redresare economică, iar landul sprijinea întreprinderea cu instrumentarul său de stimulare, în special prin sporuri investiționale în cadrul sarcinii comunității - definită prin deviza: "îmbunătățirea structurii regionale a economiei". Acest aranjament a fost convenit în linii mari în "Declarația Schommer - Brenel" la 30 aprilie 1992². Inițiative similare au existat și în alte landuri, ca de pildă Mecklenburg-Vorpommern (proiectul Anker).

Agenția Treuhand a fost astfel, implicată decisiv în procesul transformărilor: la crearea și atribuirea drepturilor de proprietate și patrimoniale, în privatizarea și scoaterea din uz a întreprinderilor, la formularea politicii manageriale, la finanțarea vechilor deficite din fosta Republică Federală Germană. *Sui generis* această instituție care a fost Treuhand este de aceea considerată cea mai importantă instanță politică de restructurare. Lucru este valabil indiferent de ce fel de imagine politico-structurală a stat la baza deciziilor Agenției Treuhand.

Din punct de vedere al politicii structurale, Agenția Treuhand era ea însăși importantă, din cauza bugetului ridicat aflat la dispoziția ei (181 mld. DM

¹ Dirk Nolte - *Strukturpolitik internationale Sachsen - Sanierungskooperation zwischen dem Freistaat und der Treuhandanstalt*, în WSI-Mitteilungen, 1993, p. 56-59.

² Staatministerium für Wirtschaft und Arbeit des Freistaates Sachsen, *Modernisierung von Treuhandunternehmen Sachsen*, Declarație de presă din 30.04.1992.

pentru restructurare economică în perioada 1990-1993) și a puterii de a dispune de o mare parte a imobilelor și a terenurilor din noile landuri. Agenția Treuhand avea deci nu numai competența decizională, ci și mijloace suficient de mari pentru a efectua procesele de restructurare. Modul în care *politica structurală* a influențat politicile de privatizare și restructurare asumate de Treuhandanstalt sunt reflectate cel mai bine de acțiunile de:

- privatizare a șantierelor navale;
- privatizarea societății de uleiuri minerale Minol - Leuna;
- privatizarea industriei potasiului și a sării.

Ca urmare a tranzacțiilor încheiate atât cu cumpărătorii est-germani, vest-germani cât și din străinătate - a fost posibil ca până la sfârșitul lui iunie 1994 Treuhandanstalt să strângă un total de aproape 200 mld. DM fonduri de investiții și să gestioneze 1,5 mil. locuri de muncă în cadrul noilor investiții. Investițiile externe s-au ridicat la 20 mld. DM, permițând crearea unui număr de 150.000 de locuri de muncă pentru est-germani¹.

Spre deosebire de fostele țări socialiste în care au activat instituții având obiective asemănătoare, în Germania de Est s-a optat în momentul în care sarcina Agenției germane de privatizare fusese îndeplinită în proporție de aproape 95%, pentru continuitatea activității Agenției Treuhand, prin intermediul a cinci întreprinderi distincte, desemnate drept succesoare ale acestei instituții. Acest moment a marcat trecerea la o nouă formă de restructurare și descentralizare economică, promovată, de altfel, de Treuhandanstalt pe toată durata activității sale.

Trecerea la acest tip nou de organizare s-a făcut începând cu ianuarie 1995, când s-a hotărât transformarea și divizarea simultană, în funcție de noile obiective ale Agenției Treuhand în cele cinci întreprinderi succesoare², care urmau și ele să fie privatizate cât mai curând posibil.

Experiențele pozitive ca și cele negative avute de Treuhand, în activitatea sa de consultanță acordată întreprinderilor aflate în tranziție către economia socială de piață, au fost urmărite cu mare interes de specialiștii țărilor reformatoare din Estul și Centrul Europei. În scopul transferului de "know-how" în domeniul privatizării și al sprijinirii procesului de reformă și de privatizare din aceste țări, Treuhandanstalt a înființat o societate de

¹ Treuhandanstalt - *Fragen und Antworten zur Privatisierung ehemaligen Volksvermögens den neuen Bundesländern*, Treuhandanstalt Abteilung Öffentlichkeitsarbeit, Berlin, 1994.

² Conform *Treuhand - eine Privatisierungs-Ära geht zu Ende*, din revista *Informationsdienst des Instituts der Deutschen Wirtschaft*, nr. 51/52 din 20/22 decembrie 1994. Cele cinci instituții succesoare ale agenției Treuhandanstalt sunt: Bundesanstalt für vereinigungsbedingte Sonderaufgaben BVS, Beteiligungs -Management-Gesellschaft mbH Berlin BMGB, Treuhand-Liegenschaftsgesellschaft mbH TLG, Bodenverwertungs- und Verwaltungsgesellschaft mbH, și DV-Informationssysteme, Organisation und Service GmbH- DISOS.

consultanță pentru Europa de Est - Treuhand Osteuropa Beratungsgesellschaft (TOB), care are în prezent reprezentanțe în 16 țări și care a contribuit la proiectele de privatizare din Estonia și din capitala Rusiei. TOB a fost la rândul său, privatizată în vara anului 1994.

Chiar dacă deosebirile, între infrastructura juridică, disponibilitățile de capital și expertiza din Republica Federală Germană și cele din țările în tranziție din Centrul și Estul Europei sunt enorme, itinerarul parcurs de Treuhandanstalt rămâne un reper inconturabil.

Deși nu se pot omite condițiile de "laborator" în care s-a desfășurat tranziția în fosta RDG, acest proces poate fi un reper și pentru România, oferind o experiență care nu poate fi ignorată. Cu atât mai mult cu cât cei mai autorizați factori din România au afirmat că, Treuhandanstalt a servit drept model pentru crearea Fondului Proprietății de Stat (FPS), deși, desigur, condițiile din România sunt diferite de cele din Germania și, respectiv, landurile estice. Nu se poate trece cu vederea că pentru privatizare, restructurarea întreprinderilor, reabilitarea forței de muncă și asistență socială s-au cheltuit sume enorme, menționate de altfel mai sus.

3.2.3. Politica structurală

Politica structurală promovată de statul german a îmbrăcat în funcție de obiectivele urmărite, forma unei politici orientate spre păstrarea structurilor economice existente (politică structurală conservatoare) sau pe cea a unei politici dinamice, orientate spre modificarea structurilor economice, o dată cu evoluția teoriei și realității economice obiective (politică structurală flexibilă).

3.2.4. Perspectiva privatizării în Germania reunită, după încheierea mandatului Agenției Treuhand

"Diminuarea pachetului de acțiuni deținute de stat prin intensificarea privatizării" este decizia sub care Guvernul federal a încurajat politica privatizării după 1997¹. Aceasta în contextul în care visteria era aproape goală (atributele statului social devenind aproape nefinanțabile) iar presiunea criteriilor impuse de Tratatul de la Maastricht pentru aderarea la Uniunea Europeană era tot mai apăsătoare. Numărul pachetelor de acțiuni (cote-părți, în original *Beteiligungen*) deținute de stat care erau luate în calcul pe atunci, pentru a fi reduse sau chiar pe deplin vândute se ridica la 20, printre acestea figurând numele unor companii binecunoscute, cum ar fi AutobahnTank &

¹ Deviza respectivă se regăsește în titlul unui capitol al Raportului Economic Anual prezentat de Guvernul Republicii Federale Germania la începutul anului 1997, publicat și de revista *Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft*, nr. 34/21, august, 1997.

Rast, Lufthansa, Telekom, Postbank sau Gästehaus Petersberg, care promiteau valori ridicate¹.

Privatizarea nu este însă peste tot de natură să dureze. De exemplu în Bayern, după ce au fost vândute cu ceva timp în urmă acțiunile statului la uzina de producere a energiei Bayernwerk AG, la scurt timp după aceasta statul a reinvestit pe piața energiei. Cel mai întins (ca suprafață) land s-a angajat, după fuziunea uzinei Bayernwerk AG cu VIAG AG, cu un pachet considerabil de acțiuni în noul concern.

În ciuda aprecierilor făcute de numeroși experți - în legătură cu necesitatea intensificării privatizării pe ansamblul Germaniei -, acest proces dinamic, aflat în plină desfășurare, poate suporta uneori influența unor interese acute ale statului, viitorul rezervându-ne o evoluție a privatizării, care nu poate fi conturată cu precizie.

¹ Experți ai compartimentului de cercetare din cadrul Deutsche Bank au evaluat câștigurile provenite din vânzarea unui pachet de acțiuni de stat, de exemplu la Telekom la aproximativ 10 mld. DM.

CAPITOLUL IV - ÎN LOC DE EPILOG - CÂT DE SOCIALĂ MAI POATE SĂ FIE ECONOMIA SOCIALĂ DE PIAȚĂ

1. Tensiunile apărute în modelul german în noul context intern și internațional

Capitalism de tip cazino, turbo-capitalism sau liberalism vulgar sunt câteva dintre sintagmele folosite în peisajul mediatic de către economiști, pentru a da expresie revoltei împotriva forțelor pieței mondiale într-o economie devenită extrem de mobilă pe plan internațional. Dezvoltarea simultană a piețelor, globalizarea structurilor economice este receptată de mulți mai curând ca o amenințare, decât ca o șansă.

Unii specialiști¹ sunt de părere că ne-am afla într-o capcană a globalizării. Întrecerea internațională privind amplasamentele ar duce la o concurență ruinată între state. Impozitele ar scădea atât de mult, încât obiectivele publice nu ar mai putea fi luate în considerare, ceea ce ar afecta considerabil statul social. De asemenea concurența globală de pe piețele muncii ar putea avea urmări mai puțin îmbucurătoare pentru anumite state. De aceea, această cursă ar trebui să aibă loc pe baza unor înțelegeri internaționale privind impozitele și standardele sociale.

Cu toate acestea, construirea unui atotcuprinzător cartel de condiții al statelor se dovedește a fi o iluzie. Țările aflate în tranziție, cum ar fi cele din Europa de Est, Asia sau America Latină, ca de altfel nici țările industrializate nu ar putea fi constrânse în această direcție. Luxemburg-ul, de exemplu, nu se va lăsa niciodată înregimentat în disciplina impozitelor Uniunii Europene. Pentru unele țări, tocmai costurile mai scăzute ale forței de muncă sau nivelul mai redus al impozitării reprezintă avantajele lor în competiția internațională.

Dar megatrendul globalizării nu a fost descoperit de capitaliștii rău intenționați, pentru a îngropa statul bunăstării. Interconexiunile globale ale economiilor sunt mai mult rezultatul unei evoluții în tehnica comunicațiilor, ce a fost însoțită de piețele de mărfuri și financiare de etape de liberalizare pe plan mondial.

Se impune însă, mențiunea că economiile naționale sunt supuse, din cauza globalizării, unei presiuni de adaptare din ce în ce mai mare, care se manifestă cel mai acut pe piața muncii. Acest efect nu poate fi, însă, atribuit exclusiv globalizării, ci mai degrabă disponibilității insuficiente a societății de adaptare la modificările structurale. În epoca economiei mobile, societatea "nu

¹ Gerhard Fels, "Globalisierung- nur eine mentale Falle" , Deutscher Verlag, Köln, 1997, pg. 2.

are voie" să rămână imobilă (*rigidă*) mai mult timp. Acest lucru e valabil în special pentru statele Europei. Ele nu sunt pregătite suficient pentru această nouă dimensiune a concurenței între obiective economice internaționale. Aplicarea unor corecturi economiilor respective ar spori nu numai capacitatea concurențială a acestora pe plan internațional, ci ar îmbunătăți și în plan intern premisele creșterii economice și ale gradului de ocupare.

Problema creării locurilor de muncă pentru perspectivă pare indisolubil legată de sfera serviciilor.

În statele OCDE ponderea serviciilor în economie este de aproape 70%. Țările moderne industrializate poartă, de fapt, pe nedrept acest titlu, căci ele au evoluat de mult timp spre un nou stadiu, devenind veritabile societăți ale serviciilor. Mai exact exprimat, noi trăim acum în era timpurie a informațiilor. În literatura de specialitate se menționează tot mai des necesitatea făuririi unei tranziții "mai blânde" către această nouă societate, pentru a se evita turbulențele înregistrate la trecerea de la societatea agrară la cea industrială.

Economia vest-germană se orientează și economia tot mai mult spre această direcție. Astfel, ocuparea în sfera serviciilor a crescut în vechile landuri din 1970 în 1975 cu aproximativ 55%.¹

Deși rezultatul pare impresionant, în comparație cu cel înregistrat de SUA el devine relativ. Căci, în SUA numărul locurilor de muncă din sectorul serviciilor, în aceeași perioadă de timp, aproape s-a dublat. Această evoluție trebuie, însă, corelată cu modificările total diferite ale gradului de ocupare în cele două țări: dacă în Germania de Vest a crescut numărul tuturor persoanelor angajate doar cu 7%, în SUA s-a consemnat un plus de 54%.

Cu siguranță că societatea germană n-a epuizat, încă, potențialul de expansiune, pe care-l oferă societatea serviciilor ce revin la 1000 de locuitori. Astfel, în comparație cu SUA, există în Germania aproximativ 7 milioane² de locuri de muncă disponibile în sfera serviciilor.

În afară de aceasta, potențialul pe care-l oferă sfera serviciilor în societatea germană se explică și prin mentalitatea populației. Noțiunea de "servicii" are în limba germană o conotație peiorativă. Nici "a servi"³, nici "a presta" nu sunt aici deosebit de populare - căci ambele verbe reflectă virtuți secundare. Un japonez care trăiește în Germania, a scris nu de mult, că Germania ar fi un "deșert al serviciilor", iar "amabilitatea redusă față de clienți" chiar o virtute germană. Fiecare vrea să câștige, dar nimeni nu vrea să servească (tot aici s-ar putea încadra și cruda realitate a prestării activităților de igienizare a locurilor publice, a străzilor sau a altor munci necalificate, aproape în totalitate doar de către imigranți și nu de către germani). Chiar dacă acestea par a fi

¹ Sursa citată

² Sursa citată

³ În limba germană este vorba de verbele "dienen" și respectiv "leisten"

exagerări, mentalitatea populației germane în această direcție se conturează tot mai mult ca o problemă de perspectivă.

Sfera serviciilor poate, însă satisface nu numai persoanele ocupate, ci și statul sau partenerii tarifari.

În opinia specialiștilor¹, dezideratul viitorului, acela al dereglementării, ar trebui să se concentreze mai ales pe piața muncii și a serviciilor. O altă componentă a acestui "edificiu" ar trebui să se materializeze în sprijinirea și stimularea întemeierii de noi amplasamente, piața capitalului de risc în Germania fiind subdezvoltată. De asemenea, pe linia acestor modificări, specialiștii insistă pentru depistarea modalităților de reintegrare pe piața muncii a șomerilor cu calificare redusă. Desigur că ajutoarele acordate șomerilor de lungă durată își găsesc justificarea în continuare, dar se impune o nouă grilă de impozitare a salariilor, care să favorizeze salariile mai mici, oferind în felul acesta o șansă și forței de muncă slab calificate. De altfel, reforma impozitelor pe ansamblu face deja obiectul unor discuții aprinse în cadrul coaliției dintre social-democrați și verzi, instalată în Germania în urma alegerilor din 27 septembrie 1998.

Globalizarea și terțiarizarea sunt, așadar, două tendințe care se completează reciproc. Globalizarea nu trebuie să conducă neapărat la șomaj, dacă societatea este pregătită să promoveze terțiarizarea. Orientarea societății în această direcție nu va fi lipsită de dificultăți, după cum se pare, dar analizând lucrurile realist, specialiștii² sunt înclinați să creadă că globalizarea nu va conduce totuși spre o prăpastie. Dimpotrivă, obiectivul este: mai multă bunăstare pentru toți într-o nouă economie mondială.

Vasta rețea socială pe care statul german o pune la dispoziția salariaților a determinat, însă, o creștere fără precedent a impozitelor și a contribuțiilor bănești ale cetățenilor în scopul finanțării acesteia, determinând o stare latentă de nemulțumire în rândul populației.

În același timp, finanțarea rețelei sociale este asigurată și de patroni, care suportă o serie de *cheltuieli suplimentare de personal*, cum ar fi contribuții sociale, plata salariilor și în caz de boală a salariaților, bani pentru concedii, pentru constituirea patrimoniului, etc. În Germania de Vest s-a ajuns astfel, să fie plătite cele mai ridicate costuri salariale suplimentare, și anume până la 81% din salariu, față de numai 42% în Marea Britanie - un concurent redutabil al Germaniei. O dată cu căderea "Cortinei de Fier", discrepanța între costurile muncii în Europa a devenit și mai mare.

Costurile salariale suplimentare adăugate salariilor efectiv plătite pentru o oră de muncă, care și ele sunt foarte ridicate în Germania comparativ cu alte

¹ În conformitate cu studiul realizat de Institut der deutschen Wirtschaft, pe baza sondajului printre 2055 de întreprinderi reprezentative din Germania de Vest și de Est asupra globalizării.

² Sursa citată

țări, au făcut ca în această țară să fie practicate cele mai ridicate costuri de muncă. Din acest motiv, *Germania a devenit cel mai scump loc de producție din lume.*

În condițiile intensificării concurenței pe plan mondial și ale accentuării nemulțumirii populației se impune, de aceea, pentru Germania reconsiderarea politicii sociale promovate de stat. În noul context internațional devine aproape imposibilă dezvoltarea unei politici sociale naționale exclusiv după criterii proprii. Aceasta nu înseamnă că statul german nu va mai promova o politică socială. Dimpotrivă, după cum reiese din lucrările specialiștilor, politica socială va reprezenta și pe viitor o componentă esențială a economiei sociale de piață, fiind supusă, însă, rigorilor unei reforme profunde.

În noul context creat de globalizare, Germania are de contracarat și alte dezavantaje apărute pe măsura consolidării statului social.

Astfel, timpul de muncă reprezintă un alt factor care diminuează posibilitățile de producție ale Germaniei comparativ cu alte țări. Dintre țările industrializate, în Germania oamenii beneficiază de cel mai scurt timp anual de muncă, având (în Germania de V) 40 de zile de concediu și sărbători legale, față de 23 de zile în America. Conform calculelor unor economiști germani, dacă și în Germania de Vest s-ar acorda același număr de 23 de zile concediu ca în America, s-ar putea obține o producție globală cu 5%¹ mai mare decât în condițiile date. Tot cu titlu de comparație, unele studii de specialitate² indică faptul că japonezii, de exemplu, muncesc în 3 ani cât germanii în 4 ani.

Capacitatea concurențială a Germaniei este afectată pe plan internațional și de nivelul ridicat al impozitelor practicate în economie. Ca atare, reacția investitorilor străini a fost promptă, ei îndreptându-se spre țările cu impozite reduse. Țări, precum Portugalia, Marea Britanie, Olanda s-au transformat într-un veritabil magnet pentru capitalul străin.

Competitivitatea produselor germane pe plan mondial pare afectată în ultimul timp și de cheltuielile pentru protecția mediului înconjurător care înregistrează un nivel tot mai ridicat. Numai în Danemarca, ponderea cheltuielilor pentru protejarea mediului în produsul social este mai mare decât în Germania.

Internaționalizarea piețelor reprezintă deci pentru economia germană, sub aspectele enumerate mai sus, un fenomen care afectează profund Germania, tipul clasic al unei *țări exportatoare*.

2. Limitele statului social

În țările "Bătrânului Continent", societatea suferă în prezent, o transformare profundă, datorită fenomenului intens de îmbătrânire a populației, a modificării modelelor de muncă, a schimbării structurii tradiționale a familiei.

¹ Sursa citată

² Sursa citată

Având în vedere numărul de 17 milioane¹ șomeri din cadrul Uniunii Europene, reiese clar că, politica ocupării - de altfel, politica economică în ansamblu - este inseparabil legată de politica socială. Și aceasta, deoarece doar o rată ridicată a ocupării asigură acoperirea necesarului crescând de asistență socială primordială, respectiv asigurarea de pensie și sănătate. În programul de acțiuni pentru perioada 1995-1997, prezentat de Comisia Europeană în aprilie 1995, se sublinia, că politica socială nu are voie să fie apreciată neapărat în mod statistic, ci să se adapteze în mod flexibil la necesitățile actuale. Astfel, pe ordinea de zi stă pe primele locuri lupta împotriva șomajului și crearea de noi locuri de muncă. Activitatea desfășurată la nivel european nu ar trebui însă, să se limiteze doar la piața muncii și problemele dreptului muncii legate de aceasta, ci să stimuleze și să încurajeze integrarea oamenilor din întreaga UE la politica socială europeană.

În perspectivă se prefigurează o nouă orientare pentru politica socială în cadrul Uniunii Europene.

Această opinie este împărtășită și de Germania, care alături de Franța - prin potențialul lor economic, politic și diplomatic, precum și prin comportamentul lor -, reprezintă *motorul* Uniunii Europene, a Europei Unite, în ansamblul său.

Astfel, fostul șef al diplomației germane, Klaus Kinkel, anunța în 1997, în fața Bundestagului (Camera Inferioară a Parlamentului german) că guvernul de la Bonn este gata să adauge Tratatului de la Maastricht și un capitol referitor la drepturile sociale, mai precis la șomaj și crearea de locuri de muncă. Acesta nu a uitat însă să precizeze că este vorba de susținerea unor programe care să nu fie imposibil de finanțat și prea costisitoare (pentru Germania). Kinkel a mai afirmat că "o mai bună coordonare a măsurilor naționale la nivel european ar putea să ne ajute să avansăm"². De menționat, că declarația ministrului german de externe intervenea la o zi după ce sindicatele europene anunțaseră mișcări revendicative, cerând printre altele ca acordurile privind viitorul Europei să nu eludeze criteriile sociale.

Încercând să se găsească remedii la "flagelul" șomajului care afectează aproape 24 de milioane de persoane din țările Germania-7, se pune totuși tot mai des problema dereglementării în profunzime a pieței muncii în vederea adaptării la mondializarea economiei și a creării de noi locuri de muncă. Cu prilejul unei reuniuni la nivel înalt la Lille (Franța) în 1996, între cei 19 miniștri din cele șapte țări cele mai industrializate (Germania-7), s-a ajuns chiar la concluzia că în viitor, piața muncii se va baza pe capacitatea fiecărui individ de a trece de la un loc de muncă la altul, situație ce ar trebui facilitată printr-o formație profesională care să se desfășoare pe parcursul întregii vieți. Evident, o decizie finală era greu de luat. Puși în situația de a alege, miniștrii au refuzat

¹ European Communities, 1997, "Labour Force Survey. Results 1996, Luxemburg.

² Ziarul "Bild" nr.34 / 6 / 1997

să opteze categoric pentru o alternativă sau alta - mai precis, fie pentru modelul american, care oferă milioane de locuri de muncă în detrimentul veniturilor și protecției sociale, fie pentru cel european, care are în vedere o protecție socială maximă, plătită cu o rată înaltă a șomajului. Ei au refuzat și ideea unei a treia căi, propusă în deschiderea dezbaterilor de președintele francez Jacques Chirac. "Nu trebuie să alegem între o agravare a șomajului și o inegalitate a veniturilor", se spune în declarația finală a reuniunii. Cum se știe, Chirac a pledat pentru o cale de mijloc între o Europă în care "protecția socială este mai bună, dar ocuparea forței de muncă mai puțin dinamică și o Americă în care, deși progresia locurilor de muncă este foarte accelerată, prestațiile sociale sunt mai puțin generoase" "În timp ce o expansiune mondială durabilă se află în mod cert în fața noastră, este necesar ca mondializarea să reușească, ceea ce înseamnă de fapt a reuși să-i facem pe toți oamenii să beneficieze de roadele creșterii mondiale"¹, a mai afirmat președintele Chirac.

Prin acceptarea în acest fel a evoluției spre o dereglementare sporită a economiei mondiale și spre o mai mare flexibilitate a pieței muncii, miniștrii Germania-7 au aderat în mare măsură la concepțiile economice anglo-saxone, chiar dacă țările europene, îndeosebi Germania și Franța consideră foarte important să se mențină totuși o serie de "achiziții sociale" care reprezintă de fapt o componentă de bază a culturii și a istoriei lor. "Putem trage foarte bine învățăminte din experiența Statelor Unite în materie de flexibilitate, dar modelul american nu poate fi în nici un caz copiat", a ținut să precizeze ministrul german - de atunci² - al economiei, Guenter Rexrodt. Drept urmare, singura concluzie clară o reprezintă faptul că această reuniune de la Lille a consacrat evoluția economiei mondiale: indivizii trebuie să învețe să "slăbească centura securității" pentru a se putea adapta la o mai mare flexibilitate a pieței muncii. Cum se explică totuși această înclinație spre modelul american ?

Fără îndoială prin faptul că americanii au ratat la Lille câteva rezultate economice demne de invidiat: 8 milioane locuri de muncă create și o rată a șomajului de numai 5,6%.

Revenind la poziția tradițională europeană față de politica socială, Guvernul Germaniei - a cărei economie va fi mai mare - preconizează, de exemplu un model german pentru viitoarea evoluție europeană, ceea ce presupune dezvoltarea puterii economice pentru asigurarea unui anumit nivel al protecției sociale.

Evoluția Republicii Federale Germania în cei peste 40 de ani de făurire a economiei sociale de piață, constituie fără îndoială un reper în abordarea problematicii sociale.

În ciuda multor elemente favorabile oferite de "ordinea socială", Germania parcurge, însă, cea mai dureroasă reconsiderare a politicii sale

¹ Revista "Times" nr. 16 / 3 / 1996.

² Sursa citată

sociale. Dr. Kurt Biedenkopf, primul ministru al landului Saxonia afirmă într-o analiză¹ asupra cauzelor acestei modificări că, ceea ce face *statul german* tot mai discutabil este extinderea sa, de-a lungul anilor, cu mult dincolo de cei ce au cu adevărat nevoie de protecție socială. Germania dispune de un sistem supradimensionat, foarte costisitor, cu un impact împovărător asupra comunităților mai mici și a stimulentei individuale.

Kurt Biedenkopf este, de altfel, unicul politician german care cere în mod deschis reconsiderarea sistemului social, în sensul asigurării unei "*pensii a cetățeanului*" (*Bürgerrente*), denumită și "*pensie de bază a la Biedenkopf*" (*Grundrente*), situată la un nivel decent, dar dimensionată după nevoile vitale ale unui pensionar - pe principiul potrivit căruia, în decursul vieții, oamenii reușesc să-și completeze veniturile și prin alte instrumente: cum ar fi cele de formare a propriului patrimoniu, dividende din economii, asigurări pe viață, alte tipuri de asigurări încheiate în mod privat.

Mai mult decât atât, creșterea - devenită inevitabilă - a fondurilor de pensii, ar însemna pentru industria serviciilor financiare un succes deosebit în Germania. În 1995, Germania deținea doar 5,8%² din produsul intern global (GDP) ca active (*asset*) în fondurile sale de pensii, în comparație cu America care deținea 61% sau cu Marea Britanie, care beneficia de un procentaj de 80%. Sperând într-o accentuare a tendinței actuale, Banca din Frankfurt apreciază, pentru următorii câțiva ani, creșterea activelor din acest domeniu cu 25% pe an.

Pornind de la considerente asemănătoare, și alți politicieni germani, pe lângă K. Biedenkopf, vehiculează concepte reformatoare, tot în scopul modificării configurației actuale a sistemului securității sociale. Cu toate acestea, programele celorlalte partide nu sunt atât de îndrăznețe, modelul Biedenkopf fiind apreciat ca prea radical.

Pentru a sugera esența proiectelor reformatoare în domeniul politicii sociale, reprezentanții celorlalte partide folosesc în materialele prezentate pe această temă, termeni precum "*asigurare socială de bază*" (SPD - Partidul Social Democrat), "*asigurare de bază orientată după necesități*" (Alianța 90, sau Partidul Ecologist "Verzii").

"Asigurarea socială de bază", concept care a fost de altfel introdus de politicienii Partidului Social Democrat - Mascher, La Fontaine și Dressler, nu este nimic altceva decât un ajutor social special pentru pensionari. Asigurarea socială de bază se plătește, în concepția acestor politicieni, în același mod ca și ajutorul social din prezent, deci numai în cazul de necesitate. Ceea ce înseamnă că, numai cel care dovedește că nu are venituri suficiente sau alte surse de avere, poate primi un supliment bănesc. Astfel, acest sistem nu

¹ Ziarul "Die Welt" 30.06.1997

² Sursa citată

urmează să înlocuiască actualul sistem, ci să fie introdus suplimentar, pentru a preîntâmpina sărăcia bătrânilor.

Altfel arată, însă, modelul Biedenkopf pentru pensiile de bază: el dorește eliminarea totală a pensiei calculate în funcție de aport și performanță și înlocuirea ei cu o sumă, calculată după alte criterii. Din punctul lui de vedere, îndreptățiți la pensie, sunt numai aceia care, după încheierea perioadei regulamentare de vechime, vor fi plătit impozitul timp de 25 de ani. Cât a câștigat fiecare în timpul activității nu contează în cazul modelului Biedenkopf - toți primesc aceeași pensie. Plățile de contribuții nu intră în discuții, pentru că "pensia cetățeanului" este finanțată prin intermediul impozitelor. Opus conceptului de "asigurare socială de bază" al SPD-ului, acest concept înseamnă o schimbare totală a sistemului, modificând așadar întru totul politica de pensii.

Necesitatea promovării de către statul german a unei politici sociale se impune în mod obiectiv:

- *din motive economice*: șomajul accentuat și preluarea unor sarcini suplimentare în urma reunificării Germaniei au sporit în mod îngrijorător cheltuielile sociale și de muncă. De aceea, va cădea în sarcina noului guvern ales, să impulsioneze investițiile și prin acesta crearea de noi locuri de muncă - unul din punctele centrale ale programului electoral al SPD, de altfel, care a și atras o mare parte a populației de partea acestui partid.
- *din motive demografice*: îmbătrânirea populației, ale cărei efecte se vor simți puternic - în opinia specialiștilor¹ -, începând cu 2010 și creșterea speranței de viață a populației vor conduce la imposibilitatea finanțării sistemului actual de securitate socială, datorită raportului între populația activă și cea aflată la pensie (în prezent unei persoane active îi revin trei persoane aflate la pensie, "contractul între generații" devenind în viitor tot mai dificil de derulat).
- *din motive ale justiției sociale*: concepute inițial, în scopul cetățeanului, numeroasele reglementări apărute pe parcursul timpului în domeniul social sau îndepărtat de esența politicii sociale, aceea de a sprijini cu deosebire pe cei neajutorați. Promovarea unui sistem care pune accentul pe solidaritate în detrimentul principiului subsidiarității, a determinat cimentarea unei mentalități, înclinată, mai degrabă, spre dependența față de ajutorul oferit de către stat "în mod îndreptățit", decât spre propria inițiativă.
- *ca reacție la schimbările intervenite în universul muncii*: în condițiile accentuării progresului tehnic și al globalizării vor cunoaște modificări majore forma, durata (part-time, în schimburi, pe o anumită perioadă de timp determinată, etc.), locul de desfășurare a muncii (în sensul creșterii activităților care vor putea fi desfășurate de salariații firmelor, chiar de acasă - prin intermediul computerului), societatea pe ansamblu ei. În astfel de situații marcate de nesiguranță și modificări conti-

¹ Robert Hugle, "Sozialstaat im Umbruch", Deutscher Verlag, Köln, 1998, pg.12

nue, politicii sociale îi revine sarcina de a proteja individul doar împotriva riscurilor "vitale, de bază", încurajând individul să devină mai flexibil la nou, să hotărască în mod liber asupra destinației venitului pe care îl produce, într-un cuvânt să întâmpine viața prin propriile puteri.

"Back too the roots"¹ sună deviza sub care se încearcă o nouă orientare a *politicii ordinii* asupra securității sociale.

Pe același slogan se sprijină și filozofia *Asociației Federale a Federațiilor Germane ale Patronilor* (BDA)², care pledează pentru reconsiderarea sistemului securității sociale - devenit prea scump, atât pentru patron cât și pentru salariați - în sensul limitării sale doar la "asigurarea de bază" (*Basissicherung*).

Reducerea contribuțiilor pentru prestațiile sociale se poate obține, conform programului propus de această asociație, prin modificarea concepției asupra celor doi piloni ai sistemului de securitate socială: asigurarea de pensie și cea de sănătate.

Soluțiile care apar ca viabile în literatura de specialitate, pentru reconsiderarea politicii sociale germane, sunt luate în discuție tot mai atent de factorii competenți, concentrându-se numai asupra anumitor aspecte, dintre care spicuim, în continuare, pe cele mai importante.

Pensiile pentru limită de vârstă în sectorul public urmează să fie reconsiderate, în sensul evitării unor discrepanțe majore față de pensiile celorlalte categorii de pensionari cu activități și pregătiri similare (cum este cazul în prezent, datorită unei baze diferite de la care se pleacă în acordarea pensiei pentru bugetari în comparație cu salariații din sectorul privat, existând un plafon minim de 2040 DM lunar al pensiei, indiferent de profesia practică și funcția ocupată anterior, a unor bonusuri acordate în funcție de diverse criterii, a asigurării celei de a 13 pensii anuale, etc.)

• **Fonduri de pensii**

Pentru multe firme, pensiile acordate de întreprinderi presupun în ultimul timp costuri prea ridicate. Alternativa cea mai rentabilă pentru angajați și patroni, o reprezintă fondurile de pensii atât de populare în SUA și în Marea Britanie. În orice caz, ministrul german de finanțe a întârziat să-și dea acordul în acest sens, temându-se de scăderea aporturilor de impozit la buget cu sume de miliarde.

• **Pensia pentru limită de vârstă acordată de întreprindere**

Acordarea pensiei pentru limită de vârstă acordat de întreprinderi - pe ansamblul Germaniei, cunoaște abia din anul 1997 o perioadă mai puțin dificilă după anii de recesiune 1992/1993. Unei noi suplimentări a celei de a doua

¹ În traducere: "Înapoi către rădăcini", în conformitate cu stufiul "Soziale Sicherung" întocmit de Institut der deutschen Wirtschaft, în "Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft" nr. 22/28.05.1998, Köln, pg.2.

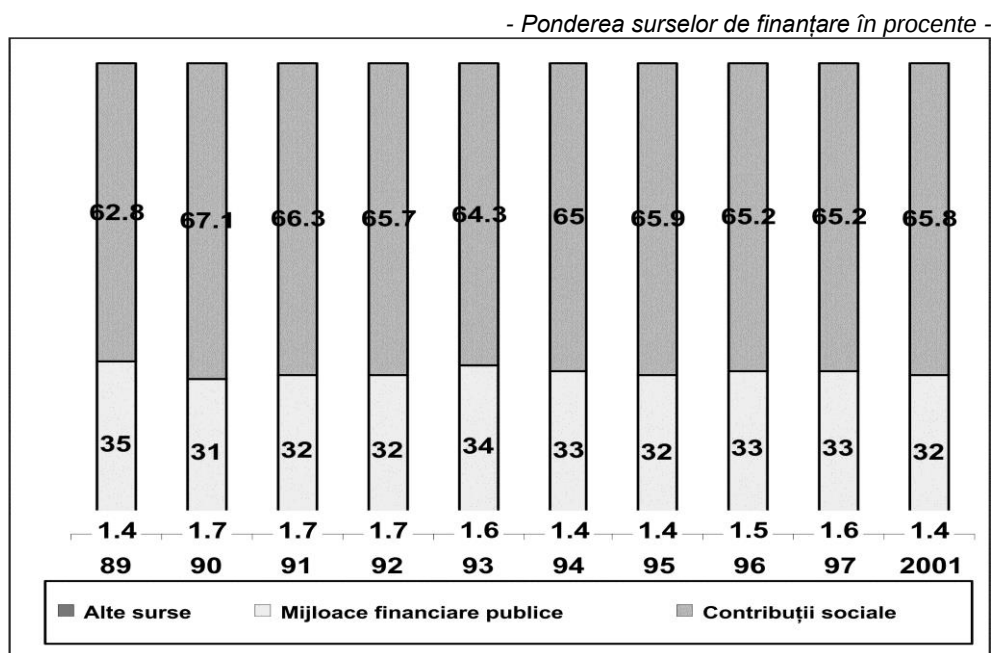
² Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände (BDA)

componentă a pensiilor pentru limită de vârstă i se opun în primul rând, motive legate de costuri.

- **Garantarea pensiilor pentru limită de vârstă acordate de întreprinderi.**

Întreprinderile își garantează, începând din anul 1974 plățile pensiilor, și în cazul insolvenței prin intermediul Asociației de Garantare a Pensiilor Bazate pe Reciprocitate (PSVaG)¹. Membrii sunt, în conformitate cu Legea pensiilor acordate de întreprindere, toate acele întreprinderi care asigură plata pensiilor oferite de întreprinderi prin contribuții directe sau prin intermediul unor bugete proprii de susținere. Ele trebuie să plătească asociației o cotă anuală al cărei nivel se calculează în funcție de obligațiile la fondul de pensii și în cazurile de pierderi.

Grafic nr. 3 - Structura bugetului social pe baza surselor de finanțare povara principală apasă pe umerii contribuabililor

până în 1990: Germania de Vest; 1995 și 1996 Germania reunificată din 1997: previziuni statistice;

Sursa: Date ale Ministerului Federal al Muncii publicate în "Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft" nr. 17 / aprilie 1998.

¹ Der Pensions-Sicherung-Verein auf Gegenseitigkeit

Din PSVaG nu fac, însă, parte acele întreprinderi, care au încheiat cu angajații lor o asigurare directă.

O revigorare a situației PSVaG s-a înregistrat abia în anul 1998, când numărul cazurilor de insolvabilitate s-a diminuat considerabil iar volumul despăgubirilor a scăzut cu 1/3. Această conjunctură favorabilă a permis reducerea contribuțiilor ajutată de membrii PSVaG de la 2,7 la mie la aproape 1,2 la mie, prefigurând o perspectivă mai bună pentru întreprinderi, mai ales pentru cele mijlocii.

- **Politica ocupării**

Țările care dispun de o gamă largă de salarizare își pot permite, de regulă, să preîntâmpine dificultățile cele mai mari, în situația creșterii personalului angajat. Această politică se reflectă în venituri salariale mai mari: cu cât sunt puse la dispoziția populației unei țări mai multe locuri de muncă, cu atât țara respectivă este mai bogată. Criticii germani se tem însă, că oferta locurilor slab retribuite va declanșa sărăcie în ciuda existenței unui volum mare de muncă.

- **Ajutorul social**

Și Statele Unite luptă cu problema costurilor sociale crescânde. Numai între 1990-1995, alocațiile bugetare federale pentru asistență publică au crescut în termeni reali cu peste 50% și înghit între timp aproape fiecare al treilea dolar de la buget. De aceea, în toamna anului 1996 Washington-ul a frânat cheltuielile de ajutor social, oricum restrictive în comparație cu cele ale Germaniei. Motto-ul ultimei reforme este: *întărirea răspunderii personale*.

În general, privind peste Atlantic, Germania are motive întemeiate de invidie. În timp ce în economia germană s-au pierdut din 1991¹ peste 2 milioane de locuri de muncă, americanii au creat peste 11 milioane de noi posturi. Și totuși, politicienii europeni nu pot fi convinși de modelul american, ei atrăgând atenția asupra numărului crescând de americani care trăiesc sub pragul de sărăcie.

Încercând să sintetizăm, putem afirma că sistemul german al securității sociale este supus unei puternice provocări, în condițiile modificărilor interne ale societății germane și ale mondializării.

Schimbarea structurii de vârstă a populației, în sensul îmbătrânirii ei și creșterea speranței de viață cor conduce, la o situație în care sistemul social sub forma actuală să nu mai poată fi finanțat, ceea ce va impune, în opinia noastră, o schimbare fundamentală a acesteia, după cum urmează:

¹ Sursa citată

- Sistemul securității sociale se va limita la o "asigurare de bază" pentru fiecare individ, al cărei quantum se va reduce substanțial față de cel actual.
- În scopul completării asigurării individuale, la nivelul cerințelor fiecăruia, se vor plăti contribuții individuale pentru fondurile de pensii, sau alte forme de asigurări private (asigurări pe viață, etc.).
- Urmarea va fi o reorientare a mijloacelor financiare, care alimentează astăzi asigurările sociale publice, spre fondurile de pensii sau asigurări private, care la rândul lor vor investi aceste mijloace mai puternic pe piața de capital, adică în acțiuni, etc.
- Aceasta înseamnă o revigorare a pieței de acțiuni (și a cele de bond-uri) precum și creșterea ofertei pentru întreprinderi de a deveni "acționari", probabil prin intermediul finanțărilor de credite asigurate de bănci.
- Premisa pentru aceasta o constituie desigur o bună piață funcțională a acțiunilor, cu reguli stricte și îndatoriri clare pentru întreprinderi. Rolul tot mai puternic pe care se pare că îl va juca Bursa din Frankfurt, întărește perspectivele acestei tendințe.

3. Germania în fața dilemei schimbare - continuitate

3.1. *Turnura opțiunilor politice ale electoratului la început de mileniu*

Germania, simbolul stabilității și prosperității economice din Europa Centrală, se află la răscruce.

La numai câțiva ani de la modificarea radicală a sistemului economic, prin trecerea de la economia de comandă la cea de piață, RFG trebuie să facă față unei noi schimbări, nu de aceeași intensitate, dar neimaginată de învinși (creștin-democrați) și nesperată de către învingători (social-democrați) și cu atât mai puțin de către ecologiști.

În răstimpul care a trecut de la căderea Zidului Berlinului, țara a atins câteva dintre dezideratele propuse - reconstrucția parțială a estului, ridicarea nivelului de trai al populației est-germane, consolidarea poziției de lider pe piața exporturilor mondiale - după SUA, toate acestea cu prețul șomajului, a clătinării încrederii oamenilor în sistemul securității sociale, a îndatoririlor explozive a bugetului, și a adâncirii nemulțumirii populației atât din partea de vest a țării - datorită contribuției plătite pentru reconstrucția estului, pentru asigurările sociale tot mai scumpe -, cât și a populației din est -, datorită neatingerii unui nivel similar celui din vestul țării.

După o perioadă de tranziție, 1990-1997, în care landurile estice au fost supuse - cu sprijinul financiar masiv din partea de vest a țării - unei re-

construcții asidue, anul 1998 a marcat o cotitură favorabilă în evoluția economică pe ansamblul întregii economii.

Dar criza manifestată pe plan mondial - pe piețele financiare internaționale - își va pune amprenta, în viitor și pe evoluția economiei în Germania. Conform previziunilor¹, PIB va crește, astfel numai 2 procente în comparație cu 2,75 procente în anul 1998. Înainte de toate, se cuvine menționat că, exportul (creștere de 5% în 1999 față de 8% în anul precedent) nu va mai juca rolul de "locomotivă conjuncturală" Nici investițiile (creștere de 5%, mai mică față de anul precedent) - aflate sub presiune - nu vor avea o evoluție mai favorabilă, întrucât reforma impozitelor avansată de coaliția roșu-verde va cauza cheltuieli suplimentare întreprinderilor. Analistii sunt de părere chiar că aceste măsuri vor afecta pe termen mediu și piața muncii (se prefigurează un număr de 4.055.000 șomeri pentru 1999, rata șomajului în estul țării fiind mult mai mare decât în vest).

Norii adunați pe cerul conjuncturii mondiale în urma crizelor din Asia de Sud, Japonia, Rusia și America de Sud nu prevestesc o perspectivă îmbucurătoare nici pentru Germania. Posibilitățile de desfacere a produselor în exterior se îngustează. Presiunea concurenței cu celelalte țări crește, datorită faptului că multe dintre ele și-au devalorizat moneda națională sub influența crizei de pe piețele financiare. În condițiile unei monede stabile, ca marca germană, comenzile din exterior se diminuează simțitor. În acest context multe dintre întreprinderile germane semnalează o înrăutățire a climatului de afaceri care va afecta și creșterea economică în anul 1999.

Referitor la decalajul din partea de vest și est a țării, analiștii² avansează chiar ideea că, Germania de Est ar putea deveni, în condițiile menținerii măsurilor de sprijinire a părții de est a țării de către stat (până în momentul de față s-a stabilit ca ajutorul financiar să fie acordat Estului până în 2004) o regiune similară Sudului Italiei.

În ciuda efortului financiar uriaș, factorii responsabili nu sunt încă, în situația de a ști când se va finaliza reconstrucția estului. La această necunoscută se adaugă și evoluția - plină de incertitudini și neconcordanțe de platformă politică - sub auspiciile noii coaliții dintre social-democrați și ecologiști, în urma alegerilor ce au avut loc la 27 septembrie 1998.

Odată cu anunțarea victoriei lui Gerhard Schröder la alegerile din Germania din 1998 și a coaliției neașteptate formate între social-democrați și ecologiști, au început și semnele de întrebare privind viitoarea politică internă, dar și externă, a gigantului european, prima putere economică de pe bătrânul continent și a treia în lume, după Statele Unite ale Americii și Japonia.

Metamorfoza țării era în mișcare de mai mult timp. După traumatismul războiului, Germania a ieșit din cochilie și faptul îl datorează *fostului cancelar*

¹ Konjunktur 1999: Der Motor kommt ins Stottern în revista "Argumente" nr.12 / 1998.

² "The Economist" nr.8105, vol.350, pag.16

Helmut Kohl: el a reușit reunificarea și a propulsat reunificarea europeană până la punctul în care nimeni să nu pună la îndoială abandonarea mărcii germane în favoarea euro, de la întreprinderi ianuarie 1999. Germania și-a pierdut și complexe, în Bosnia sau în Kosovo nu a ezitat să participe la operațiunile NATO, iar în anul 2000, își va regăsi, la Berlin, fosta capitală imperială, plantată chiar în inima unei Europe istorice. După cum consideră și presa străină¹, ar fi nedrept să ignorăm viziunea istorică a lui Kohl de a construi "o Germanie mare în sânul unei Europe unite" La scurt timp după alegeri, presa² avansa chiar ideea, potrivit căreia Helmut Kohl a fost învins de un lider "mai german și mai puțin european"

Deși în materie de politică europeană nu pare a avea convingeri la fel de ferme ca Helmut Kohl, pe plan intern, noul cancelar oferă soluții sensibil diferite de cele ale predecesorului său.

Noul cancelar a pledat în cadrul discursului său de politică generală pronunțat în fața Bundestagului, în favoarea unei "concentrări a prestațiilor sociale cele mai necesare"; în opinia sa "prestațiile sociale trebuie să devină o trambulină" cu ajutorul căreia fiecare din cei ce au temporar nevoie de susținere să poată ieși rapid spre o viață deplin responsabilă, fiindcă e mai normal "să, fie finanțată munca, decât să fie plătit șomajul"³.

Pe de altă parte, puternic impregnat de "tenta" verde, acordul de coaliție prevede renunțarea la energia nucleară și, de asemenea, un impozit ecologic pe energie pentru finalizarea parțială a facilităților fiscale (10 miliarde DM până la sfârșitul legislaturii, în 2002)⁴.

În ceea ce privește revizuirea Codului cetățeniei (bazat pe dreptul sângelui), partenerii de coaliție au stabilit să acorde pașaport german copiilor născuți în Germania din părinți străini, cu condiția ca unul dintre părinți să fie însă, și el născut în Germania.

În afara dosarelor interne prioritare evocate, noul guvern german va trebui să-și asume în curând responsabilități internaționale de prim plan. Între acestea, cea de a asigura președinția Uniunii Europene în primul semestru al anului 1999.

În această privință, rămâne de văzut în ce măsură speculațiile privind o oarecare distanțare de Franța și o apropiere de Marea Britanie se vor adevăra.

Sub auspiciile dificilei coaliții între social-democrați și verzi (cu puncte divergente asupra abandonării energiei nucleare sau a creșterii exponențiale a taxelor pe hidrocarburi, ceea ce ar periclita tocmai obiectivul propus de social-democrați, acela al stabilității economice), cabinetul lui Schröder va trebui să

¹ Ziarul "El Mundo" / 28.10.1998

² Cotidienele "El Pais", "La libre Belgique", "Efterotopia" / 10.1998

³ "Volkskrant" nr.35 / 10.1998

⁴ "Aufbruch und Erneuerung - der Vertrag", în "Süddeutsche Zeitung" nr. 242 / 21.10.1998, pg.14

dea dovadă de multă iscusință politică, fiindcă Germania este factorul principal pentru realizarea Europei Unificate.

Tabăra socialiștilor europeni salută cu entuziasm venirea noului cancelar german Gerhard Schröder, precum și victoria ulterioară a premierului italian, ex-comunistul Massimo D'Alema, în virtutea ideii că o nouă zonă roșie pe harta Europei va permite stângii pluraliste să se prevaleze de "un model social-european" mai omogen.

Alunegarea Germaniei și Italiei spre stânga este în fapt o continuare a tendinței materializate anterior în Franța, prin alegerea lui Lionel Jospin, și Marea Britanie, prin venirea la putere a lui Tony Blair, demonstrând că, alungată din est, stânga s-a repliat în vestul continentului.

Reorientarea spre stânga a Germaniei - "țară cheie" a integrării europene în ultimii 50 de ani, alături de Franța - va permite o inflexiune s în Europa. "după victoriile laburiștilor în Marea Britanie și a Partidului Socialist în Franța, o schimbare de guvern în Germania va permite reorientarea și intensificarea eforturilor de construcție europeană către o Europă mult mai s și mai apropiată de cetățenii săi¹, conform afirmațiilor socialiștilor francezi.

Tot pe plan extern, o atenție deosebită va trebui să acorde noua coaliție germană la definitivarea reformelor Uniunii Europene în prima jumătate a anului 1999, când Germania preia președinția rotativă a UE , succedând Austriei.

Momentul este crucial pentru Europa, întrucât tot la 1 ianuarie 1999 se lansează moneda unică europeană în 11 din cele 15 țări membre ale UE.

Pe lângă problemele inerente acestei lansări, Germania va trudi să ducă la capăt negocierile privind finanțarea politicilor europene până în anul 2006.

Alte puncte de pe agenda extrem de încărcată a acestui mandat sunt cele referitoare la dezvoltarea unei politici externe și de securitate comună, pregătirea până în iunie 1999 a unui acord asupra unei strategii europene de luptă împotriva șomajului, reforma instituțiilor UE care trebuie negociată în vederea primirii de noi membrii.

Dar cele mai dificile și delicate vor rămâne discuțiile privind bugetul european. Principalele țări ale UE pun din ce în ce mai deschis problema rediscutării repartiției sarcinilor bugetare pe fiecare membru al comunității. Germania, care este principalul contribuabil la bugetul Uniunii Europene, nu mai este de acord să continue să poarte principala povară financiară a comunității.

Coincidența preluării președinției Uniunii Europene de către Germania cu lansarea euro sporește considerabil responsabilitatea Germaniei față de deciziile pe care le va lua în numele Comunității Europene, decizii care vor fi de o importanță crucială pentru viitorul acesteia.

Nașterea monedei unice europene va favoriza operațiunile transfrontaliere, care vor permite economii importante în domeniul costurilor. Sub

¹ "Le Figaro" / 28.09.1998

influența mondializării, fenomenul "megafuziunilor" a cunoscut de altfel, în anul 1998 un bilanț fără precedent de fuziuni între întreprinderi gigant din toate sectoarele.

De menționat că în majoritatea tranzacțiilor de amploare, figurează ca partener și numele unei mari companii germane, ca de exemplu: în industria automobilistică, BMW a cumpărat Rover și Rolls-Royce, sau Volkswagen a fuzionat cu Bentley, sau răsunătoarea fuziune dintre Daimler-Benz și Chrysler, cifrată la 40,4 miliarde \$¹; în lumea cărților, Bertelsmann a devenit cel mai mare editor de literatură engleză prin cumpărarea lui Random House; în domeniul farmaceutic, Hoechst fuzionează cu Rhone-Poulenc.

Fuziunile bancare nu s-au lăsat nici ele mai prejos, ele fiind tot mai favorizate în viitor prin nașterea euro.

În peisajul fuziunilor bancare, un loc special îl ocupă cea dintre Deutsche Bank și Bankers Trust.

Semnarea actului de fuziune cu Bankers Trust reprezintă cea mai mare operațiune transatlantică. Când această acțiune se va încheia, Deutsche Bank va deveni primul grup bancar mondial.

Această fuziune este poate una dintre cele mai convingătoare dovezi ale posibilităților viitoare de cooperare transfrontalieră, pe fondul întăririi monedei unice europene pe piețele internaționale.

Perspectiva unei evoluții favorabile a euro a convins chiar și pe britanici, care și-au manifestat disponibilitatea aderării în viitor la moneda unică. Semnalul lansat de Marea Britanie nu poate fi interpretat decât ca o apropiere între Londra și Bonn, care nu va pune însă, în pericol, conform declarațiilor premierului britanic, "motorul tradițional al construcției europene"

Pe plan politic, Blair nu-și ascunde satisfacția față de venirea la putere a liderului social-democrat, în care întrevide "o a treia cale" între socialism și liberalism, un fel de social-democrație cu pretenții de modernitate.

Această alternativă politică, menită să îmbine competitivitate economică cu o societate mai umană, a fost lansată de Tony Blair în 1998, în ajunul transmiterii președinției Uniunii Europene către Austria. În opinia sa, "a treia cale" ar consta în a recunoaște faptul că guvernul are un rol important, deși limitat, în crearea condițiilor pentru ca cetățenii și întreprinderile să se poată dezvolta sub semnul mondializării.

Inițiativele premierului Tony Blair sunt sprijinite și de președintele american, Bill Clinton, un suporter convins al conceptului politic "al celei de-a treia căi"².

Deși "capitalismul renan" s-a dorit o astfel de "cale", dificultățile acumulate în cei 40 de ani - de modelul german, îndeamnă politicienii la reconstitu-

¹ Sursa citată

² Conform declarației președintelui american publicată de ziarul "The Guardian" / 21.09.1998

derarea acestuia, păstrându-se însă, elementele fundamentale care l-au consacrat.

Cum va arăta societatea germană în următorii ani? Cum va reuși să își păstreze poziția solidă în Europa și în lume? Răspunsul la aceste întrebări îl vom avea probabil, abia la începutul mileniului III.

3.2. "Mobilitatea" economiei versus "rigiditatea" societății

La mijlocul anilor '70, în discuțiile oamenilor de știință, apărea pentru prima dată noțiunea de *societatea post-industrială*, și anume societatea axată pe servicii. "Informația" devenea, în acest context, conceptul cheie al analizei sociale. La vremea aceea, sociologul Helmut Schelsky¹ puneă deja întrebarea, dacă scopul viitor al *politicii ordinii* va fi omul independent sau cel tutelat (sprijinit de colectivitate în diverse situații, ca de exemplu, de boală, bătrânețe, accident, etc.). Figura dominantă a omului tutelat își putea susține și pretinde valabilitatea în mod deosebit, la începutul erei industriale. Această figură și-a pierdut însă reprezentativitatea în faza evolutivă actuală.

Si totuși, politica economică și socială a Republicii Federale Germania - neluând în considerare progresul tehnic, internaționalizarea crescândă a economiei și evoluția mondială structurală, îndreptată spre societatea de prestări servicii și informațională, precum și modificarea ierarhiei valorilor - a evoluat într-o direcție, care a adoptat ca simbol de bază, mai degrabă omul tutelat, decât pe cel independent. Astfel, o *economiei tot mai mobilă* întâlnește o societate care este obișnuită cu sisteme secundare de garantare a existenței. De aici sunt generate conflicte economice și social-politice care nu pot fi trecute cu vederea. Aceste sisteme au dat naștere unui mod de comportare socială, din care, în *epoca globalizării*, poate rezulta, ca un fapt socio-economic, o nouă problemă socială, în sensul unei *rigidizări a societății* (*gesellschaftliche Erstarrung*).

Este posibil ca simptomele unei societăți rigide să fie astăzi reflexe la ceea ce Herman Lübbe² denumea "dispariția conștiinței față de viitor"; "odată cu dinamica civilizației, crește numărul evenimentelor și al proceselor raportate în unitatea de timp, care modifică structural situația noastră de viață și complementar cu acest fenomen, se înregistrează o scădere a gradului de previzibilitate" Lübbe a ajuns la următoarea teză: "Nu stagnarea este cea care ar trebui să caracterizeze starea de spirit actuală, ci mobilitatea, de care ar trebui să dispunem, într-o măsură mai mare, pentru a ne putea adapta modificărilor economice razante"³. Astfel, *mobilitatea socială* reprezintă una dintre cele mai importante premise pentru stabilitate și, mai mult, un garant

¹ Helmut Schelsky, "Der selbständige und der betreute Mensch", Stuttgart, 1976, pg.15

² Herman Lübbe, "Zeit-Verhältnisse. Zur Kulturphilosophie des Fortschritts", Graz, 1983, pg.34.

³ Sursa citată, pg.37

pentru ca sărăcirea și înstrăinarea prezise odată de Karl Marx, să nu se instaleze și pentru a nu lua naștere un proletariat post-industrial.

Analiza, ceva mai timpurie, făcută de Helmut Klages¹, asupra tendințelor psiho-sociale ale indivizilor în cadrul statului social, arăta că orientarea producției spre consolidarea bunăstării indivizilor, determină pretenții crescânde ale cetățenilor asupra bunurilor comune, favorizând astfel formarea unei *societăți rigide*. Privind din această perspectivă, Klages explică: "După părerea mea, în viitor, trebuie să se insiste mai mult, decât până acum, să se ajungă la faza în care, prin intermediul tuturor mijloacelor aflate la dispoziția statului, să fie stimulat acel om care acționează și dispune pe propria răspundere, dezvoltându-și în acest mod competența individuală" În trecut, și în parte și astăzi, s-a dezvoltat tendința transformării aproape totale a răspunderii față de satisfacerea nevoilor personale de existență - de partea statului și a comunităților sociale. Acest lucru a condus la o permanentă dezvoltare a politicii sociale, bazată pe un comportament al indivizilor cu "pretenții (considerate îndreptățite de către cetățeni) tot mai mari asupra veniturilor provenite din bunurile comune"².

Un asemenea comportament al cetățenilor nu concordă, însă, cu cerințele societății moderne, care se diferențiază de cea anterioară tot mai prin disponibilitatea indivizilor de a-și urma responsabilitatea propriilor acțiuni, și de a dobândi anumite performanțe în activitatea lor.

În același timp, însăși modernizarea societății industriale a permis dinamizarea aspirațiilor și așteptărilor sociale, dincolo de starea de fapt dată, datorită urbanizării³.

Nu este de mirare, așadar, că dezbaterile privind *reconstruirea statului social*, s-a internaționalizat.

În Germania, în ciuda unei încercări timide de reformă socială, se semnalează o serie de deficiențe în plan social, care indică în mod clar, necesitatea schimbării fundamentului socio-politic. Și aceasta, pentru că supraîncărcarea comunității cu sarcini privind problemele existenței individului a devenit tot mai evidentă în cursul procesului de *globalizare economică*.

Schimbarea structurală care se prefigurează în viitor, precum și discuțiile social-politice privind reconstrucția statului social, permit identificarea acelor necesități, evidențiate și de ultimul raport al Clubului de la Roma, referitor la viitorul muncii. Astfel, între altele, așa numita muncă voluntară nemonetizată, și deci, neretribuită, va avea în societatea modernă o valoare sporită în cadrul producției ce urmărește consolidarea bunăstării, în sensul de a contribui sub o

¹ Helmut Klages, "Überlasteter Staat - verdrossene Bürger ? Zu den Dissonanzen der Wohlfahrtsgesellschaft", Frankfurt/Main, 1981, pg.37

² Sursa citată

³ Sursa citată, pg.29

anumită formă la asigurarea existenței¹. Această tendință indică faptul că, adaptarea profilului muncii la noile condiții aparține unei democrații reale și unui sistem de piață funcțional, fiind deci posibilă redescoperirea unor modalități de asigurare a existenței. În sprijinul acestei tendințe sunt menționate de către specialiști² modificările de natură structurală, modalitățile variate de organizare a întreprinderilor, progresul tehnic și schimbările sociale intervenite odată cu acestea, toate acestea solicitând tocmai reforme economice și sociale paradigmatic, în sensul indicat de teoria lui Schelsky și de raportul Clubului de la Roma.

Astfel, calitatea situației economice este determinată prin capacitatea de reformă social-politică, precum și disponibilitatea de adaptare și mobilitate individuală. Întrebarea decisivă este în ce măsură este pregătită societatea să renunțe la satisfacerea unor necesități individuale de către colectivitate, ca până acum, pentru a nu pierde în procesul de globalizare ci pentru a câștiga mai multă libertate, în sensul ideii de "sustainable development" al propriei supraviețuiri. Politica economică și socială se află, așadar, mai aproape decât oricând, de delimitarea fundamentală, privind *politica ordinii* formulată de către Helmut Schelsky. "În fapt, decizia asupra problemei care se ridică astăzi și pentru deceniile viitoare, în Germania Federală, și mai departe, în Vestul democratic, se situează la nivelul întrebării dacă păstrarea libertății individuale sau îndeplinirea justiției sociale trebuie privită ca fiind mai importantă sau mai presantă"³. În continuare, dacă într-adevăr se va produce o modificare a valorilor înspre așa-numitul post-materialism, în sensul câștigării unei mai pronunțate puteri de autodeterminare și desăvârșire personală, atunci aspirația către *realizarea omului independent, în cadrul unei societăți mobile*, va fi devenit deja un program determinat de mișcările sociale, pentru a contribui la recâștigarea unei responsabilități sporite, deplasată de pe planul colectiv pe cel individual

Bibliografie selectivă

1. Albert Michel, Capitalism contra capitalism, Buc, 1994
2. Babeți Adriana- coordonator, Cornel Ungureanu, Europa Centrală - Nevroze, dileme, utopii, 1997
3. Bartel Rainer, Einführung internationale die Umweltpolitik, WISO Kurzlehrbücher, München, 1994
4. Bean Charles, Layard Richard, Nickel Stephen, The Rise internationale Unemployment: A Multi-Country Study, în Economica, vol. 53, pg. 51-522

¹ Orio Giarini, Patrick MUNCĂ. Liedtke, "Wie wir arbeiten werden. Der neue Bericht an den Club of Rome", Hamburg, 1998, pg. 255

² Sursa citată

³ Helmut Schelsky, "Der selbständige und der betreute Mensch", Stuttgart, 1976, pg.19

5. Beyfuß Jörg, Kitterer B.H., Deutsche Direktinvestitionen im Ausland, Bestandaufnahme und Ergebnisse einer Unternehmenbefragung, Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik des Instituts der Wirtschaft Köln, nr.181, Köln 1990
6. Beyfuß Jörg, ș.a., Globalisierung im Spiegel von Theorie und Empirie, internationale Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik des Instituts der Wirtschaft Köln 1997
7. Biedenkopf Kurt, Miegel MUNCĂ., Die programmierte Krise, Stuttgart, 1979
8. Biedenkopf Kurt, Sozialpolitik und Arbeitsrecht, în J.Mommsen, Industrielles system und politische Entwicklung internationale der Weimarer Republik, Düsseldorf, 1974, pg.290-302
9. Blum Reinhard, Soziale Marktwirtschaft - Wirtschaftspolitik zwischen Ordoliberalismus und Neoliberalismus, în Schriften zur angewandten Wirtschaftsordnung, vol.18, Tübingen, 1969
10. Blum Reinhard, Wirtschaftspolitik, în Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaft nr.23, Stuttgart, New York, 1980
11. Blum Reinhard, Un al treilea drum - Principii organizatorice ale economiei naționale, Noi baze microeconomice pentru economia de piață, Editura Universității "Al.I.Cuza", Iași, 1994
12. Borchardt Knut, Die wirtschaftliche Entwicklung der Bundesrepublik nach dem "Wirtschaftswunder", în Franz Schneider - Der Weg der Bundesrepublik. Von 1945 bis zur Gegenwart, München, 1985
13. Böhm F., Die Ordnung der Wirtschafts als geschichtliche Aufgabe und rechtsschöpferische Leistung, Ordnung der Wirtschaft, broșura 1, Stuttgart, Berlin, 1937
14. Born K. E., Sozialpolitische Probleme und Bestrebungen in Deutschland von 1848 bis zur Bismarckschen Sozialgesetzgebung, în VSWG nr.46, 1959, pg.29-44
15. Bös M., Privatisation: A theoretical Treatment, Oxford, 1991
16. Bös Dieter, Gunter Kayser, Management buy-out as an instrument of privatization in east Germany, University of Bonn, 1995
17. Bös Dieter, The Treuhand A Never-Ending Story, University of Bonn, 1996
18. Bös Dieter, Mass Privatization, Management Control and Efficiency, University of Bonn, 1996
19. Bötcher Erich, Dietrich Bömer, Ernst Helmstädter, Vermögenspolitik im soziale Rechtsstaat, Tübingen, 1985
20. Braun J., Weikard H.P.. Action Models of Privatization of Agricultural Land in Eastern Germany, în Diskussionbeitrag 9506, Institut für Agrarökonomie der Universität Göttingen, 1994
21. Brede Helmut, Privatisierung und die zukunft der öffentlichen Wirtschaft, în schriftenreihe der Gesellschaft für öffentliche und Gemeinwirtschaft, vol.29, 1998
22. Breul Birgit, Kernregionen müssen erhalten bleiben, în Handelsblatt 4.11.1991
23. Brunner Petra, Wolfgang Ochel, Die Europäische Union zwischen Vertiefung und Erweiterung, în Ifo-Schnelldienst, 32, pg.9-20, anul 1995
24. Burtless Gary, International Trade and the Rise in Earning Uequality, în Journal of Economic Literature, vol.33, pg.800-816

-
25. Busch Berthold, Europäische Union: Erwartungen an die Regierungskonferenz 1996
 26. Biehl Dieter, Die EG-Finanzverfassung: Struktur, Mängel und Reformmöglichkeiten, in Rudolf Widenmann, Staatwerdung Europas ?, 1991. pg.355-391
 27. Beyfuß Jörg, Karl Lichtblau, Japans Außenhandel im Zeichen wirtschaftlichen Strukturwandels, Deutscher Verlag, 1995
 28. Cassel Dieter, Gernot Gutmann, Hans Jörg Thieme, 25 Jahre Marktwirtschaft in der Bundesrepublik Deutschland. Konzeption und Wirklichkeit, Stuttgart, 1972
 29. Cassel Dieter, Bernd-Thomas Ramb, H.Jörg Thieme, Ordnungspolitik, München. 1998
 30. Clapham Ronald, Das Konzept der Sozialen Marktwirtschaft, in Detlev-Preuße, Grundstrukturen des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland, Mainz, 1987
 31. Cloes Roger, Die parlamentarische Kontrolle der Treuhand, in Deutsche Rechtszeitschrift, pg.291-292, 1991
 32. Cloes Roger, Die Treuhandanstalt und ihre Kontrolle, in Die Bank nr.7, pg.377-381, anul 1992
 33. Dathe Dietmar, Fritsche Bernd, Ziele, Tätigkeiten und Perspektiven der Treuhandanstalt, RWI-Papiere, nr.31, Essen. 1992
 34. Dooley Michael, A Suvey of Literature on Controls over International Capital Transactions, in IMF Staff Papers, 1996, vol.43, pg.639-687
 35. Eisold Hoyer, Soziale Marktwirtschaft: Konzept und Wirklichkeit, Bundesarbeitsgemeinschaft Schule-Wirtschaft, Köln, 1991
 36. Erdmann G., Die Entwicklung der deutschen Sozialgesetzgebung, Göttingen, 1957
 37. Erhard Ludwig, Politischer Föderalismus und wirtschaftlicher Zentralismus. Aufgaben und Grenzen zentraler Wirtschaftsverwaltungsstellen, in der Wirtschaftsspiegel / 1947
 38. Erhard Ludwig, Wohlstand für alle, Düsseldorf / Wien, 1957
 39. Erhard Ludwig, Deutsche Wirtschaftspolitik - Der Weg zur Sozialen Marktwirtschaft, Frankfurt/Main, Düsseldorf/Wien, 1962
 40. Erhard Ludwig și Müller-Armack A., Soziale Marktwirtschaft, Ordnung der Zukunft, Manifest 62, Frankfurt/Main, Berlin, Wien, 1972
 41. Eucken Walter, Die Wettbewerbsordnung und ihre Verwirklichung, in ORDO-Jahrbuch für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft, vol.2, Düsseldorf-München, 1949
 42. Eucken Walter, Die Grundlagen der Nationalökonomie, ed. a VIII, rev. Berlin, Heidelberg, New York, 1965
 43. Fack Fritz, Ulrich Peter Hort, Soziale Marktwirtschaft. Stationen einer freiheitlichen Ordnung, Freiburg/Würzburg, 1990
 44. Fabricius Fritz, Unternejenrechtsreform und Mitbestimmung in einer Sozialen Marktwirtschaft, Rechtstheoretische Grundlagen, Stuttgart/Berlin/Mainz, 1982
 45. Fels Gerhard, Verteilungsprobleme in der Industriegesellschaft, Köln, 1983
 46. Fibel der Sozialen Marktwirtschaft, colectiv: von F.Böhm, Walter Euken, F.A.Hayek, K.F.Maier, L.Miksch, A.Müller-Armack, W.Röpke, F.A.Lutz, A.Rüstow, von C.A. Schleussner, Düsseldorf, 1953

-
47. Fitter Jorn C., Wirtschaftssysteme und Wirtschaftsordnungen, Köln, 1975
 48. Friederike Bosse, Rezession und strukturell Veränderungen setzen den japanischen Mittelstand unter Druck, in Japan 1994/1995 Politik und Wirtschaft, Hamburg
 49. Franz Wolfgang, Der Arbeitsmarkt. Eine ökonomische Analyse, Mannheim, 1993
 50. Franz Wolfgang, Der westdeutsche Arbeitsmarkt im strukturellen Anpassungsprozeß, Baden-Baden, 1995
 51. Freyend Eckhard John von, Die Aufgaben der Treuhandstalt, in Fermann Hill - Erfolg im Osten, Baden-Baden, 1992, pg.68-76
 52. Friedrich Peter, Die Politik der Treuhandanstalt 0 Erfolge und umbewältigte Probleme, in Schriften des Vereins für Sozialpolitik, vol.239, 1994
 53. Fuchs Michael, Niedenhoff Horst-Udo, Sozialpartnerschaft - Meinungen, Visionen, Vorschläge, Köln, 1993
 54. Fuest Winfried Rolf Krockner, Deutschland-Produktionsstandort mit unübersehbaren Schwächen, in Wirtschaftsdienst nr.2/1997, pg. 75-81
 55. Galbraith J. Kenneth, The new industrial state, Zürich, 1972
 56. Galbraith J. Kenneth, Economics and the public Purpose, Zürich, 1970
 57. Gemlich Peter, Erfahrungen und Politik der Treuhandanstalt in Dirk Ipsen und Egbert Nickel, Ökonomische und rechtliche Konsequenzen der deutschen Einheit, Marburg, pg.55-64, anul 1992
 58. Gladen A., Geschichte der Sozialpolitik in Deutschland, Wiesbaden, 1974
 59. Grimm Dieter, Die sozialgeschichtliche und verfassungsrechtliche Entwicklung zum Sozialstaat, in Peter Koslowski/Philip Kreuzer/Reinhard Löw, Chancen und Grenzen des Sozialstaats. Staatstheorie-Politische Ökonomie - Politik, Tübingen, 1983
 60. Grömling Michael, Neuere Interpretationen der Kuznetz-Kurve, in Wirtschaftswissenschaftliches Studium, vol.1/1996, pg.29-32
 61. Grosseckter Heinz, Der Beitrag der Freiburger Schule zur Theorie der Gestaltung von Wirtschaftssystemen, Münster, 1987
 62. Grundlach Erich, Währungsreform und wirtschaftliche Entwicklung. Westdeutschland 1948, Kiel, 1987
 63. Hamacher Joseph, Soziale Sicherung in Deutschland - vier Beispiele, Institut der deutschen Wirtschaft, 1996
 64. Harris Stephen L., Charles A. Pigott, Changed Landscape for Financial Services, in OECD Observer, nr.206 / 1997, pg.28-31
 65. Hayek F.A. von, Die Verwertung des Wissens in der Gesellschaft, in Individualismus und wirtschaftliche Ordnung, 1952, pg.103-121
 66. Hayek F.A. von, Die Verfassung der Freiheit, Tübingen, 1971
 67. Hayek F.A. von, Der Wettbewerb als Entdeckungsverfahren, in Freiburger Studien, vol.5, Tübingen
 68. Helmstetter Ernst, Perspektiven der Sozialen Marktwirtschaft: Ordnung und Dynamik des Wettbewerbs, Münster, 1996
 69. Hensel Paul, Grundreformen der Wirtschaftsordnung. Marktwirtschaft - Zentralverwaltungswirtschaft, München, 1978

-
70. Hettlage Robert, Mitbestimmung und Wirtschaftsordnung, Eine Retrospektive in 12 Thesen, in Paul Trappe, Mitbestimmung in Wirtschaft und Gesellschaft, Wiesbaden, 1983
 71. Hohmann Karl, Wolfgang Stützel, Christian Watrin, Hans Willgerodt, Zeugnisse aus zweihundert Jahren ordnungspolitischer Diskussion, Stuttgart, New York, 1981
 72. Hohmann Karl, Wolfgang Stützel, Christian Watrin, Hans Willgerodt, Grundtexte zur Sozialen Marktwirtschaft, vol.2, Das Soziale in der Sozialen Marktwirtschaft, Stuttgart, New York, 1988
 73. Hochmeister Frank Udo, Handlungsbefugnisse der Treuhandanstalt und Rechtsschutzmöglichkeiten Betroffener, in Betrieb-Berater, vol.5, pg.285-290, 1992
 74. Hugle Robert, Die Zukunft der Arbeitswelt, Deutscher Verlag, 1998
 75. Hugle Robert, Sozial Staat im Umbruch, in Thema Wirtschaft nr.51 / 1998, Köln
 76. Issing Otmar, Globalisation of financial markets - challenges for monetary policy, in Deutsche Bundesbank, auszüge aus Presseartikeln, nr.28 / 1997, pg. 6-12
 77. Jones Ronald W. Stanley L. Engerman, Trade, Technology and Wages: A Tale of Two Countries, in The American Economic Review, Papers and Proceedings, vol.86, nr.2 /1996, pg.35-40
 78. Keynes J.M., Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii și a banilor, 1936
 79. Kinsky Ferdinand, Föderalismus: ein gesamteuropäisches Modell, 1995
 80. Klemmer Paul, Grundlagen eines mittelfristigen umweltpolitischen Aktionsplans. Untersuchungen des Rheinisch-Westfälischen Instituts für Wirtschaftsforschung, vol.10, Essen, 1994
 81. Kremmer Johannes, Reform der Sozialen Marktwirtschaft, Köln, 1993
 82. Kloten Norbert, Der Staat in der Sozialen Marktwirtschaft, Tübingen, 1986
 83. Knaus Fritz, Privatisierung in der Bundesrepublik Deutschland 1983-1990. Bilanz und Perspektiven, in Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik Institut der deutschen Wirtschaft Köln nr.183 / 1990
 84. Kraus Willy, Soziale Marktwirtschaft - Marktwirtschaftliche und soziale Umorientierung in der Deutschen Demokratischen Republik, Bonn, Editor: Ludwig-Erhard-stiftung, 1990
 85. Krägenau Henry, Wolfgang Wetter, 1995, Maastricht II: Europäische Integration auf dem Prüfstand, in Wirtschaftsdienst, pg.525-532
 86. Krugmann Paul, Growing World Trade: Causes and Consequences, in Brooking Papers on Economic Activity, Washington, 1995, pg.327-377
 87. Kurz Rudi, Angebotsorientierte Wirtschaftspolitik in den USA Grundlagen, Praxis und Konsequenzen, Tübingen, 1993
 88. Lampert Heinz, Lehrbuch der Sozialpolitik, Berlin, 1985
 89. Lampert Heinz, Wirtschafts- und Sozialordnung der Bundesrepublik Deutschland, München/Wien, a 12-a ediție, 1995
 90. Lampert Heinz, Bassert Albrecht, Sozialstaat Deutschland: entwicklungs-GestaltProbleme, München, 1992
 91. Lane Jan-Erik, State and market. The politics of the public and the private, London, 1985

-
92. Lange Oscar, Fred Taylor- On the Economic Theory of Socialism
 93. Lange Thomas, Sozialpolitik, în Schriften des Vereins für Sozialpolitik, NF, vol.100, Berlin, 1989
 94. Lawrence Robert Z., Single World - Divided Nations ?, Paris, 1996
 95. Lawrence Robert Z., Globalization and trilateral labor markets: The United States, Report to the Commission, vol.49, New York / Paris / Tokio, 1996, pg.20-44
 96. Leamer Edward, Wage Inequality from International Competition and Technical Change, în American Economic Review, 1996, pg.309-414
 97. Leijonhufvud A., Über Keynes und den Keynesianismus, Köln, 1973
 98. Lichtblau Karl, Privatisierungs- und Sanierungsarbeit der Treuhandanstalt, în Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik, Institut der deutschen Wirtschaft Köln nr.209/1993
 99. Lichtblau Karl, Von der Transfer in die Marktwirtschaft, Strukturpolitische Leitlinien für die neuen Länder, Köln, 1995
 100. Lichtblau Karl, Wilhelm Breuer, Industriepolitik in Japan auf dem Weg zur Normalität, Deutscher Verlag, Köln, 1996
 101. Lösch Dieter, Plötz Peter, Soziale Marktwirtschaft - Jetzt ein Konzept für die Systemtransformation in der DDR, Institut für Wirtschaftsforschung Hamburg, 1989
 102. Markovits Andrei, The political economy of West Germany. Modell Deutschland, New York, 1982
 103. Mann Thomas, Germania și germanii, Editura Humanitas, București, 1998
 104. Martin Hans-Peter, Harald Schumann, Die Globalisierungsfalle, Der Angriff auf Demokratie und Wohlstand, Hamburg, 1996
 105. Mc Creary E., Social Welfare and Business: The Krupp Welfare Program 1860-1914, în BHR nr.42, pg.24-50
 106. Meier Bernd, Technischer Fortschritt und Mobilität. Neue Herausforderungen durch die Globalisierung, în Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik - Institut der deutschen Wirtschaft, Köln, 1997
 107. Meier Bernd, Zwischen Freiheit und Erstarrung - Wie reagiert die Gesellschaft auf die Mobilität der Wirtschaft ?, în Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik nr.246 / 1998, Köln
 108. Mestmäcker Ernst-Joachim, 1994, Can there be a European law ?, în European Review, vol.2, nr.1, pg.1-13
 109. Miksch L., Wettbewerb als Aufgabe, Grundsätze einer Wettbewerbsordnung, ed. a II-a lărgită, Godesberg, 1947
 110. Modrow H., Die Treuhand-Idee und Wirklichkeit, în Horst van der Meer und Lothar Kruss, vom Industriestaat zum Entwicklungsland, Frankfurt, 1991, pg.197-203
 111. Mohr Hugo, Da haben wir die Wirtschaft, Deutscher Instituts-Verlag, Köln 1990
 112. Molitor Bruno, Wirtschaftstätigkeit des States in der Marktwirtschaft, în Hamburger Jahrbuch für Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik, 1985
 113. Molle Wilhelm, 1994, The economics of European integration, 2
 114. Molnar Maria, Venitul minim garantat în sistemele de securitate socială, în Probleme economice nr.19-21 /1996, Academia Română

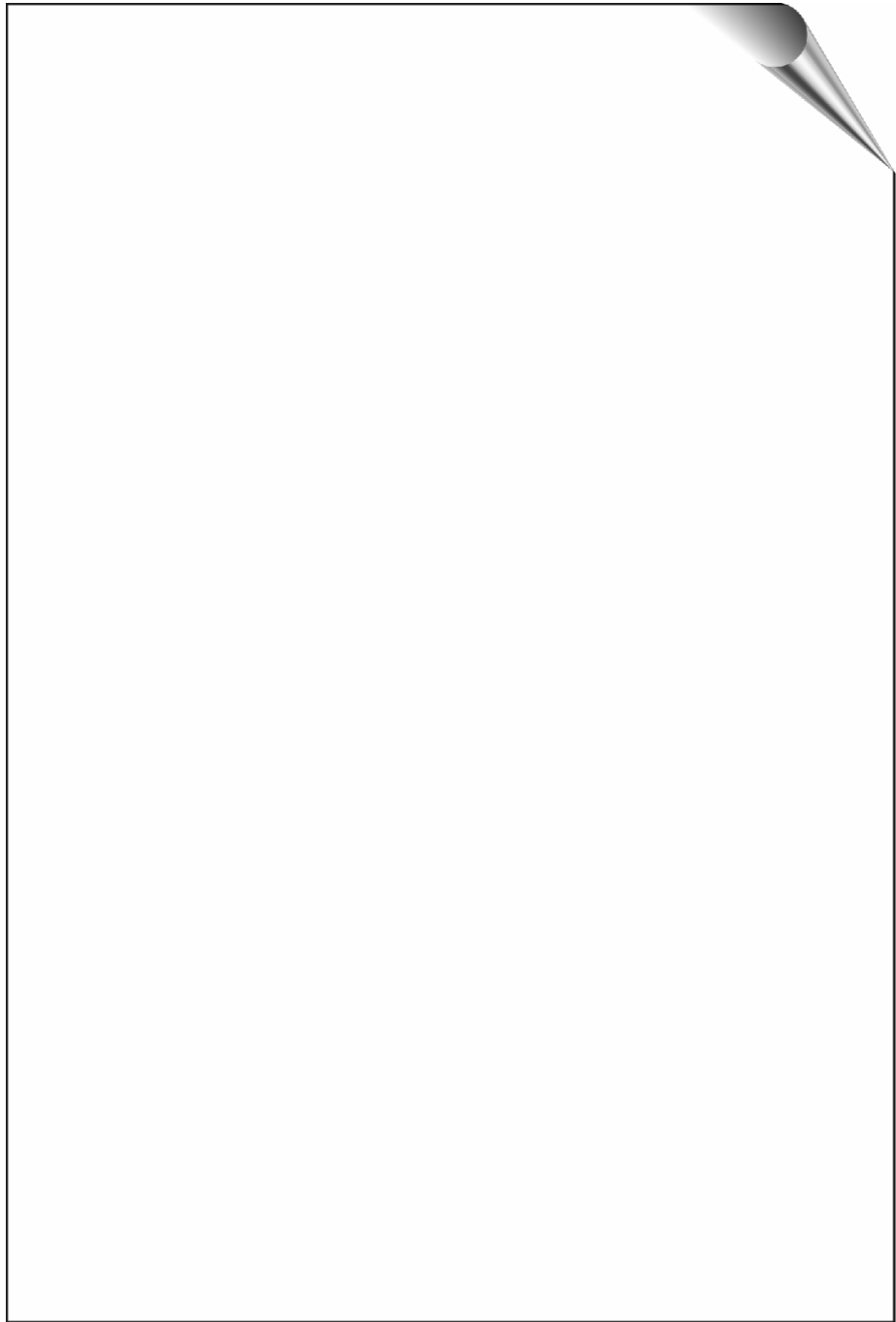
-
115. Müller-Armack Alfred, Wirtschaftsordnung und Wirtschaftspolitik. Studien und Konzepte zur Sozialen Marktwirtschaft und zur Europäischen Integration, Köln, 1965
 116. Müller-Armack Alfred, Genealogie der Sozialen Marktwirtschaft. Frühschriften und weiterführende Konzepte, Berna, 1981
 117. Müller-Armack Alfred, Soziale Marktwirtschaft, în Handwörterbuch der Sozialwissenschaften, vol.9 Stuttgart, übingen, Göttingen, 1956
 118. Müller-Armack Alfred, Die wissenschaftlichen Ursprünge und die künftige Verfassung der Sozialen Marktwirtschaft, în W.Detling, Beiträge zur Theorie und Politik der Verbände, München, Wien, 1976
 119. Müller Hans-Michael, Konsument und Marktwirtschaft-eine praktische Orientierungshilfe, Verlag C.H.Beck, München, 1991
 120. Nawroth I.E., Die Sozial - und Wirtschaftsphilosophie des Neo-liberalismus, Heidelberg, Löwen, 1961
 121. Niedenhoff Horst-Udo, Mitbestimmung in der Bundesrepublik Deutschland, a 10-a ediție, Köln, 1995
 122. North D.G., Thomas R.T., An Economic Theory of the Growth in the Western World, Seattle, 1970
 123. Noelle-Neuman Elisabeth, Globalisierung. Eine Dokumentation des Beitrags în "Frankfurter Allgemeinen Zeitung" /29.04.1998, Allensbach, 1998
 124. Opre Gheorghe, Economia socială de piață - Concepte și aplicații, CIDE, 1997
 125. Pague Karl-Heinz, Weltwirtschaftlicher Strukturwandel und die Folgen, în aus Politik und Zeitgeschichte- Beilage zur Wchenzeitung Das Parlament, 1 de. 1995, pg.3-11
 126. Petersen H.G., Sozialökonomik, Stuttgart, 1989
 127. Pilz Franz, Das System der Sozialen Marktwirtschaft. Politisch-ökonomische Grundlegung der Konzepte, Prinzipien und Strategien, München 1981
 128. Pohl Hans, Kartelle und Kartellgesetzgebung in Praxis und Rechtsprechung von 19 Jahrhundert bis zur Gegenwart, Stuttgart, 1985
 129. Pohl Rüdiger, Herausforderung Ostdeutschland, Fünf Jahre Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion, Berlin, 1995
 130. Poenaru Maria, Restructurarea securității sociale și economice, în Probleme economice nr.2 / 1996, Academia Română
 131. Preiser Erich, Die soziale Problematik der Marktwirtschaft, Schriftenreihe der Hochschule für politische Wissenschaften, H.15, München, 1951
 132. Recktenwald Horst Claus, Ordnungstheorie und ökonomische Wissenschaft, Erlangen / Nürnberg, 1985
 133. Reuter Dieter, Die Rolle des Arbeitsrechts im marktwirtschaftlichen System. Eine Skize, în Ordo-Jahrbuch für Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft, 1985
 134. Rinberd Hammer Hans: Wirtschaftswachstum und internationaler Handel
 135. Röpke W., Civitas Humana, Grundfragen der Gessellschafts- und Wirtschaftsreform, ed. a III-a, Erlenbach, Zürich, 1949
 136. Rüstow Alexander, Soziale Marktwirtschaft als Gegenprogramm gegen Kommunismus und Bolschewismus, in Wirtschaft ohne Wunder, Editor: von Albert Honold, Zürich, 1953

-
137. Rüstow Alexander, Zwischen Kapitalismus und Kommunismus, in Ordo Zeitschrift für die Ordnung von Wirtschaft und Gesellschaft, Tübingen, vol.2
 138. Rüthers Bernd, Die offene Arbeitgesellschaft. Regeln für soziale Beweglichkeit, Zürich, 1985
 139. Samuelson Paul A., Stolper Wolfgang, Protection and Real Wages, in Readings in the Theory of International Trade, London, 1958
 140. Sappington D., Stiglitz J., Privatization, Information and Incentives, in Journal of Policy Analysis and Management, nr.6, 1987, pg.567-582
 141. Schelsky Helmut, Der selbständige und der betreute Mensch, Stuttgart, 1976
 142. Achneider Nicole, Wohnmobilität und Wohnverhältnisse in West- und Ostdeutschland, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, Berlin, 1997
 143. Schoser Franz, Sozialer Ausgleich bei freien Marktkräften, in Franz Schoser, Werner Dollinger, Egon Tuchteldt, Zwischen Utopie und Realität. Zur Philosophie der Sozialen Marktwirtschaft, Bonn, 1982
 144. Schönwitz Dietrich, Hans-Jürgen Weber, Ansatzpunkte systemkonformer Sozialpolitik, in Orientierungen zur Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik 1985, vol.23
 145. Schumpeter J., Capitalism, Socialism and Democracy, New York, 1941
 146. Schumpeter J., Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Eine Untersuchung über Unternehmergewinn, Kapital, Kredit, Zins und den Konjunkturzyklus, 7-a. editie, Berlin, 1987
 147. Seager Joni, Der Öko-Atlas, Bonn, 1993
 148. Schlesct Otto, Wohlstand für ganz Europa: mit einer neuen marktwirtschaftlichen Offensive, Bonn, 1995
 149. Schüller Alfred, Hans Günter Krüsselberg, Grundbegriffe zur Ordnungstheorie und politischen Ökonomik, Marburg, 1991
 150. Schröder Gerhard, Startprogramm. Aufbruch für ein modernes und gerechtes Deutschland, Bonn-Berlin, 1998
 151. Siebert Horst, Das Wagnis der Einheit, Stuttgart, 1992
 152. Siebert Horst, Einführung in die Volkswirtschaftslehre, 11-a. editie, Stuttgart, 1992
 153. Siebert Horst, Geht den Deutschen die Arbeit aus ? Wege zu mehr Beschäftigung, München, 1994
 154. Smith Adam, Avuția Națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei, București, vol.I - 1962, vol.II - 1965
 155. Soltwedel Rüdiger, Zur staatlichen Marktregulierung in der Bundesrepublik, Kiel, 1987
 156. Soziale Marktwirtschaft - Elemente einer erfolgreichen Wirtschaftsordnung, Colectiv de autori, Deutscher Instituts- Verlag GmbH, Institut der deutschen Wirtschaft, Köln, 1997
 157. Sozialequitate-Kommision, Wirtschaftspolitische Probleme der Sozialen Sicherung, Stuttgart/New York, 1981
 158. Startbatty Joachim, Die soziale Marktwirtschaft aus historisch-theoretischer Sicht, in Entstehung und Entwicklung der Sozialen Marktwirtschaft, Stuttgart, 1986
 159. Stihl Hans Peter, Ist der Wirtschaftsstandort Deutschland in Gefahr ? Forum, Vortragsreihe des Instituts der deutschen Wirtschaft Köln, vol.38, 1992

-
160. Streißler Erich, Christian Watrin, Zur Theorie Marktwirtschaftlicher Ordnungen, Tübingen, 1980
 161. Stützel Wolfgang, Marktwirtschaft mit systemkonformer Sozialpolitik. Der sozialpolitische Aspekt, in Verband Deutscher Maschinen- und Anlagenbau, Produktivität, Eigenverantwortung, Beschäftigung. Für eine wirtschaftspolitische Vorwärtsstrategie, Köln, 1983
 162. Tobin James, A Proposal for International Monetary Reform, in Eastern Economic Journal, vol.4 / 1978, pg.153-159
 163. Toepel Kathlen, Regionale Strukturpolitik in den Bundesländern unter Berücksichtigung des EU-Engagements, in Aus Politik und Zeitgeschichte-Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament, 1. decembrie 1995, pg.31-38
 164. Tinbergen Jan, Economic policy: Principles and design, 1956
 165. Tüchsenfeld Egon, Soziale Marktwirtschaft und Globalsteuerung, in Soziale Marktwirtschaft im Wandel, Freiburg 1973, pg.159-188
 166. Tüchsenfeld Egon, Soziale Marktwirtschaft als wirtschafts- und gesellschaftspolitische Aufgabe, in Politische Studien, vol. 290, anul 1986
 167. Ţiu Florea, Niponism, Editura Politică, Bucureşti, 1987
 168. Waltherkirchen Ewald, Wirtschaftspolitik in kleinen offenen Wirtschaften, Wien, 1994
 169. Weber Max, Etica protestantă şi spiritul capitalismului, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993
 170. Weng Wolfgang, Privatisierung - eine Daueraufgabe, in Neue Bonner Depesche, 1989
 171. Werner Georg, Bessere Berichterstattung des Staates über seinen Unternehmenbesitz, in Schriftenreihe des Karl-Bräuer-Instituts der Steuerzahler, nr.68, Wiesbaden, 1990
 172. Wetter Wolfgang, Die wirtschaftliche Bedeutung des Staates, in Deutschland. Portrait einer Nation, vol.3, Wirtschaft Gütersloh, 1985
 173. Woll Artur, Wirtschaftspolitik, München, 1984
 174. Wünsche Horst Friedrich, Ludwig Erhards Gesellschaftskonzeption und Wirtschaftskonzeption. Soziale Marktwirtschaft als Politische Ökonomie, Stuttgart, 1986.
 175. Wünsche Horst Friedrich, Traktat über das Verschwinden von Ordnungstheorie und - politik, in Orientierungen zur Wirtschafts- und Gesellschaftspolitik, 1989, vol.39
 176. Wünsche Horst Friedrich, Welcher Marktwirtschaft gebührt das Beiwort "sozial" ?, Stuttgart/New York, 1988
 177. *** Alfred-Herrhausen-Gesellschaft für internationalen Dialog, Arbeit der Zukunft - Zukunft der Arbeit, Stuttgart, 1994
 178. *** Arbeitsgemeinschaft deutscher wirtschaftlicher Forschungsinstitute, Die Lage der Weltwirtschaft und der deutschen Wirtschaft im Herbst 1990, Berlin, 1990 şi Essen 1991, München 1991, Hamburg 1992
 179. *** Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialpolitik Institut der deutschen Wirtschaft Köln, colecţia 1990-1998
 180. *** Bundesanstalt für vereinigungsbedingte Sonderaufgaben, Abschlußstatistik der Treuhandanstalt per 31.12.1994

-
181. *** Bundesanstalt für vereinigungsbedingte Sonderaufgaben, Zwischenbilanz, septembrie 1996
 182. *** Bundesministerium für Wirtschaft, Ein internationaler Standort mit Zukunft: Die neue deutschen Bundesländer, Bonn, 1992
 183. *** Bundesministerium für Wirtschaft, Die Wohlstandsmaschine, soziale Marktwirtschaft- wie sie funktioniert und was sie leistet, Bonn, 1991
 184. *** Bundesministerium für Wirtschaft, 40 Jahre Soziale Marktwirtschaft in der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 1989
 185. *** Bundesverband der Deutschen Industrie, Weiterentwicklung des Treuhandkonzeptes, Köln, 1991
 186. *** Bulletin der Europäischen Gemeinschaften, 1994, nr.6, Brüssel, Luxemburg
 187. *** Bulletin der Europäischen Gemeinschaften, 1996, Brüssel, Luxemburg
 188. *** Bündnis' 90 - Die Grünen, Vierjahresprogramm zur Bundestagswahl' 98. Neue Mehrheiten nur mit uns, Bonn, 1998
 189. *** Bündnis' 90 - Die Grünen, Programm zur Bundestagswahl' 98. Grün ist der Wechsel, Bonn, 1998
 190. *** CEPR (Centre for Economic Policy Research), 1995, Flexible Integration: Towards a More Effective and Democratic Europe
 191. *** Council of Economic Advisers 1997, Annual Report 1997, în Economic Report of the President, Washington, pg.7-424
 192. *** Deutschland in der Sozialen Schieflage ? Fakten statt Emotionen, Deutscher Verlag, 1997.
 193. *** Deutsche Bundesbank, Die Deutsche Bundesbank. Geldpolitische Aufgaben und Instrumente, Frankfurt/Main, 1985
 194. *** Eurofocus, 1995, nr.18: Radikale Kursänderung in der europäischen Sozialpolitik, pg.4-6.
 195. *** Europäische Kommission, 1995 b, Social protection in Europe, Report from the Commission, COM (95)457
 196. *** Europäische Kommission, Für ein soziales Europa, 1996
 197. *** Grundfragen der Ökonomie - Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn, 1989
 198. *** IMF, World Economic Outlook, Washington, 1997
 199. *** "iwd" - Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft, Köln, colecția 1990-1998
 200. *** "IW-trends", Quartalshefte zur Empirischen Wirtschaftsforschung, Institut der deutschen Wirtschaft Köln, colecția 1990-1998
 201. *** Ludwig-Erhard-Stiftung, Materialien zur Wirtschafts- und Währungsreform 1948, Bonn, 1978
 202. *** Ludwig-Erhard-Stiftung, Die Neuordnung von 1948 und die Verantwortung für die Zukunft. Discurs la cea de a 40-a zi aniversară a Reformei economice și monetare, Bonn, 1988
 203. *** Ludwig-Erhard-Stiftung, die Korea-Krise als ordnungspolitische Herausforderung der deutschen Wirtschaftspolitik. Texte und Dokumente, Stuttgart, New York, 1986
 204. *** Periodice: Revista franceză "Capital" colecția 1989
 205. "International Herald Tribune" / colecția 1998
 206. "Financial Times" / colecția 1998

-
207. "Süddeutsche Zeitung" / colecția 1998
 208. "Handelsblatt" / colecția 1998
 209. "Die Welt" / colecția 1998
 210. "Frankfurter Allgemeine Zeitung" / colecția 1998
 211. *** Prisma, Informații despre Republica Federală Germania, 1991
 212. *** SPD-Wahlprogramm für die Bundestagswahl 1998, Arbeit, Innovation und Gerechtigkeit, Bonn, 1998
 213. *** Tatsachen über Deutschland, Presse und Informationsamt der Bundesregierung, Societäts-Verlag, Frankfurt/Main, 1997
 214. *** The federal states - An excerpt from "Facts about Germany", Press and Office of the Federal Government, Societäts-Verlag, Frankfurt/Main, 1996
 215. *** Treuhandanstalt, Arbeiten für die soziale Marktwirtschaft, Berlin, 1990
 216. *** Treuhandanstalt, Die Feststellung der DM-Eröffnungsbilanz / 1990, / 1991, in Treuhand-Informationen
 217. *** Treuhandanstalt, Fragen und Antworten zur Privatisierung ehemaligen Volksvermögens in den neuen Bundesländern, Berlin 1992/1993
 218. *** Treuhandanstalt, Informationen- ultima ediție, decembrie 1994
 219. *** Treuhandanstalt, Personalbericht zu Treuhandunternehmen, Berlin, 1992/1993
 220. *** Treuhandanstalt, Jahresplan / 1992d, Berlin, 1993
 221. *** Treuhandanstalt, 1992d, Entschlossen sanieren, Berlin
 222. *** Treuhandanstalt, Monatsinformationen der THA, Berlin, colecția 1993
 223. *** Colecția "Tribuna economică", 1996-1998
 224. *** US Department of Labour, Employment and Earnings, Washington, 1997
 225. *** Wirtschaftslexicon - Stichworte zur Sozialen Marktwirtschaft, 1991
 226. *** World Bank, World Development Report 1997. The state in A Changing World, Washington, 1997

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**DE LA "LIMITELE CREȘTERII ȘI ALE
CERTITUDINII" LA "INCERTITUDINEA
CONSTRUCTIVĂ A CONCURENȚEI"**

Prof. univ. dr. Theodor PURCĂREA
Membru al Consiliului Concurenței

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE	245
1. TESTAREA MERSULUI REFORMEI STATULUI ÎN FUNCȚIE DE NIVELUL OPERAȚIONALIZĂRII OBIECTIVELOR POLITICII ÎN DOMENIUL CONCURENȚEI.....	247
2. MEDIUL ECONOMIC ÎN ROMÂNIA ȘI APLICAREA LEGISLAȚIEI CONCURENȚEI.....	251
3. PROMOVAREA RELAȚIILOR AUTORITĂȚILOR CONCURENȚEI CU AGENȚII ECONOMICI, ORGANISMELE NEGUVERNAMENTALE ȘI COMUNITATEA OAMENILOR DE AFACERI DIN ROMÂNIA	256
4. ÎNCURAJAREA COOPERĂRII ÎNTRE REGLEMENTARE ȘI OPERAȚIUNEA ECONOMICĂ DE PIAȚĂ.....	258
5. CÂND NU POT SAU NU OBȚIN PIEȚELE CONCURENȚIALE REZULTATELE SCOTATE?	261

Introducere

Într-un interviu luat de Nathan Gardels celebrului oceanograf și ecologist JACQUES COUSTEAU în ianuarie 1996, acesta din urmă afirma că: "sistemul pieței face mult rău planetei deoarece totul are un preț, dar nimic nu are valoare; confuzia colosală între preț și valoare face ca viața economică actuală să devină o nerealitate fundamentală, o abstracție: **sistemul pieței este din ce în ce mai mult preocupat de lucruri care nu există decât de lucruri care există**; "derivatele" financiare, în special speculația asupra speculației, redau distanța de la piață la realitate; **valoarea reală se pierde pe drum, iar realitatea nu mai contează**"¹.

Noțiunea de "limite ale creșterii" economice ("The Limits to Growth, a report to the Club of Rome", Denis Meadows, Universe Books, New York, 1972) a fost considerată **"un trăsnet pe un cer albastru senin"**. Aceste "limite ale creșterii" constituie cu precădere limitele unui tip specific al creșterii economice dezvoltat cu succes de către revoluția industrială, pe parcursul unei perioade de 200 de ani ("Dialogue on Wealth and Welfare, a report to the Club of Rome, Orio Giarini, Pergamon Press, Oxford, 1980). Cheia progresului economic a constituit dintotdeauna problema unei mai bune alocări a resurselor. **Sistemul pieței libere este important, el reprezintă însă doar un subsistem al economiei în ansamblu.** Sistemele de piață imperfecte constituie un pilon important pentru o economie care avansează și are nevoie de incertitudine pentru a funcționa în mod adecvat, făcându-se **distincție între incertitudinea distructivă (care trebuie redusă) și cea constructivă (care trebuie acceptată ca o provocare).** **Singura certitudine este incertitudinea.** **"Limitele certitudinii" sunt considerate a fi tocmai semnalele de-a lungul drumului** care ne stă în față indicând frontiere dincolo de care va fi posibilă dezvoltarea potențialului nostru moral și material. Dacă sunt acceptate incertitudinile prezentului, viitorul devine materie primă pentru acțiune, răspunzând provocărilor, fiind solidari în incertitudine².

Generalizarea creșterii economice, progresele inimaginabile ale tehnicilor informaționale, de telecomunicații au alimentat pretutindeni **iluzia că se poate obține bunăstarea prin liberalizarea piețelor**, atrage atenția MARIA D. POPESCU. **Vulnerabilitatea** statelor, îndeosebi a economiilor naționale **față de presiunile globalizării**, nu este apreciată cu circumspecția și responsabilitatea necesare în perioada tranziției. **Riscurile globalizării și ale integrării**

¹ GARDELS, M. - "Schimbarea ordinii globale", Ed. ANTET, 1998, pag. 159-160.

² GIARINI, O., - "Limitele certitudinii. Înfruntând riscurile în noua economie a serviciilor". Ed. STAHEL, R. W. - EDIMPRES-CAMRO, București, 1996, pag. 36-37, 45, 312, 330, 336-337.

europene scot în relief **nevoia unei anumite și relative specializări în scopul evitării paralelismelor și confruntărilor concurențiale**, precum și necesitatea punerii în valoare a domeniilor de complementaritate care pot contribui la armonizarea intereselor naționale cu cele comunitare și globale. Nu întâmplător se afirmă că **economia lumii se află în fața unei triple provocări**: globalizarea și implicațiile acesteia asupra competitivității economiilor naționale; contradicția dintre legile pieței (logica economică) și datoria statelor de a asigura un anumit grad de "justiție distributivă" (logica socială); contradicția dintre logica economică și necesitatea protecției mediului, în scopul asigurării supraviețuirii. Se contează tot mai mult pe **soluții manageriale revoluționare, alternând concurența cu cooperarea și generând efectul de loialitate, atenuând confruntările concurențiale** de astăzi, când: până și scopul creșterii economice sau productivitatea intră în colimatorul reconsiderărilor; trebuie căutată cea mai favorabilă formă de articulare între organizare și sistemul de gestiune pentru ca fiecare nivel de responsabilitate - de la întreprindere, localitate, regiune, țară, sistem de integrare și mondial - să participe la realizarea obiectivelor strategice¹.

¹ POPESCU, D., M. - *"Globalizarea și dezvoltarea trivalentă", Ed. Expert. 1999, pag. 13, 16, 21-23, 59, 96, 113.*

1. Testarea mersului reformei statului în funcție de nivelul operaționalizării obiectivelor politicii în domeniul concurenței

Cu prilejul conferirii de către Universitatea din Craiova a titlului de Doctor Honoris Causa unuia dintre cei mai importanți economiști români, **profesorul CONSTANTIN IONETE** - membru de onoare al Academiei Române, director general al Institutului Național de Cercetări Economice - sărbătoritul s-a referit în discursul de răspuns la **reforma statului în tranziție**¹, pornind de la faptul că: de aproape trei decenii **suntem martorii reconsiderării rolului statului în societatea modernă**; în demersul evoluției multimilenare a instituțiilor puterii politice exercitate asupra populației pe un anumit teritoriu s-au decantat concepte devenite valori universale în teoria statului; progresele dificile social-economice ale popoarelor, pătrunderea regulilor de conviețuire în tradiție și în legi, reacțiile de refuz la exercitarea discreționară a puterii pe perioade îndelungate, alcătuiesc conținutul tensionat al istoriei formării statelor democratice, care, pentru anumite zone ale lumii, nu s-a încheiat încă; ne aflăm într-o perioadă marcată de lucrări remarcabile dedicate interacțiunii stat-transformări. **Reforma statului în contextul tranziției**, apreciază distinsul economist, **depășește atributele consacrate ale acestuia, succesul depinzând de schimbarea în profunzime a conținutului și sferei funcțiilor sale**. Obiectivele acestei reforme s-au cristalizat prin valorificarea experienței tranziției, diferențierea formelor specifice datorându-se atât gradului de dezvoltare diferit de la o țară la alta, însoțit de tradiții și mentalități specifice, cât și inerției agresivității ideologilor care acaparează în slujba lor statul. **Nucleul reformelor a fost constituit de democratizare, inițiativă privată și trecerea statului de la administrare la metode indirecte pentru susținerea echilibrului macroeconomic**. Accentul pe liberalizarea comerțului, susținut de organisme internaționale devenite partenere, prin practica dezamorsării asimetrice a taxelor la început, a devenit un mecanism de promovare a reformelor prin rezultate, iar trendul pozitiv al acestora nu a întârziat să se arate. În schimb, abaterile de la cursul reformelor s-au dovedit multiplicatoare de costuri sau declanșatoare de crize de proporții când s-a menținut intervenția statului în funcționarea unor segmente importante ale pieței. Dacă în țările dezvoltate, semnalul reformei statului (dat de Anglia și de Statele Unite și extins și în alte zone geografice; ținta principală a constituit-o eliminarea administrării directe a unor sectoare din economie, devenite proprietate publică

¹ IONETE, C. - "Tranziția la economia de piață și reforma statului", în *Marketing - Management*, nr. 1-2/1998, pag. 3-8.

prin valul naționalizărilor de după al doilea război mondial, sub presiunea ideologiilor colectiviste; cunoscut sub denumirea de Revoluția Thatcher) a imprimat un curs cu efecte benefice, cel deal treilea val al tranziției, apărut o dată cu eșecul prăbușirii comunismului și administrării de către statul totalitar a tuturor activităților și structurilor din economie, a evidențiat recent că **inconsecvența și fisurile acoperite din sistemul reformelor au avut urmări catastrofale, ce depășesc posibilitățile de soluționare locală**. A devenit limpede faptul că **reforma statului depășește granițele naționale**, fiind parte integrantă a răspunderilor asumate prin semnarea acordurilor internaționale cu Organizația Mondială a Comerțului, precum și cele de asociere la Uniunea Europeană pentru țările din zona din care facem și noi parte, cadru în care eficiența reformei se verifică prin promovarea celor patru libertăți, și anume: libera circulație a produselor, a serviciilor, a capitalului și a persoanei. Proce-sele implică unitatea de voință a structurilor puterii, sprijinită în adâncime de coeziunea socială, adevărat garant al credibilității actului de guvernare. Prin urmare, în tranziție, statul coeziunii sociale se realizează prin exercitarea funcțiilor cu un conținut schimbat, care lasă loc mecanismelor economice și concurențiale.

Existența unui mediu concurențial determină alocarea resurselor către operatorii economici cei mai eficienți, societatea profitând în ansamblul ei. Concurența este cea care realizează selecția naturală a întreprinderilor. **Funcționarea piețelor concurențiale este considerată a fi mecanismul cel mai potrivit pentru punerea la dispoziția operatorilor economici a unor informații esențiale în luarea deciziilor economice corecte**. Atingerea obiectivelor legate de eficiență și de dezvoltarea economică este îngreunată de distorsiunile din sistemul de prețuri, de acțiunile de împărțire a piețelor, de existența unor bariere la intrare (în lipsa unor bariere la intrare, de exemplu, piața va fi "contestată" de noi concurenți) ș.a. Iată de ce **este nevoie de o politică eficientă în domeniul concurenței** care: să prevină practicile anticoncurențiale și modificările în structura industrială care le facilitează; să promoveze concurența în scopul creșterii eficienței economice și a bunăstării consumatorilor¹.

Proprietatea particulară generează libera inițiativă pe care se întemeiază manifestarea cererii și a ofertei, iar **concurența** este tocmai **forma activă a liberei inițiative**, care atestă raportul dinamic de forțe dintre participanții la actele de vânzare-cumpărare. **Baza concurenței este libertatea de alegere**. Concurența și mecanismele concurențiale (legăturile între acțiunile subiective ale operatorilor economici și cadrul obiectiv al desfășurării acțiunilor respective) diferă de la o etapă la alta și de la o țară la alta. În timp, în țările cu economie de piață consolidată s-au impus mai multe tipuri de piețe concurențiale: cu

¹ xxx - "Protecția concurenței în România. Principii și reglementări", Consiliul Concurenței, București, 1997, Ed. Pământul, pag. 5, 7-8.

concurență perfectă (model teoretic de analiză); cu concurență monopolistică (omogenitatea produsului este înlocuită cu diferențierea produsului); cu concurență imperfectă (influențarea prin acțiuni unilaterale a raportului dintre cererea și oferta de mărfuri și nivelurile și dinamica prețurilor); piață de monopol, respectiv de monopson. Din întrepătrunderea tuturor acestor forme de piețe rezultă **concurența efectivă**. Țărilor cu economie de piață le este specifică combinația dintre concurența perfectă și monopolul controlat¹.

Statul trebuie să intervină în economie pentru a corecta situațiile de "eșec al pieței" (concurența imperfectă, generarea de externalități negative ș.a.), urmând valorificarea maximă a valențelor pozitive a mecanismelor pieței, generarea de concurență, eliminarea oricăror bariere la intrarea și ieșirea de pe piață. Politica consecventă de protejare și promovare a concurenței ajută la crearea structurilor economice sănătoase și generatoare de performanțe, constituind totodată un suport indispensabil obținerii unei stabilități macroeconomice solide și durabile, disciplinând modul de constituire și utilizare a resurselor bugetare și furnizând pârgii economice de moderare a evoluției prețurilor².

În prima fază a procesului de tranziție a țărilor din Europa Centrală și de Est **măsurile de liberalizare a prețurilor și de macrostabilizare economică au fost însoțite de o serie de fenomene economice negative** (scăderea PIB, creștere a șomajului, persistență a inflației, deficite fiscale ș.a.). Pentru eliminarea rigidităților apărute la nivel microeconomic și continuarea procesului reformativ, o a doua fază a fost marcată de **accentul pus pe privatizare și restructurare a sistemului industrial, în special a întreprinderilor de dimensiuni mari**. În cazul țării noastre, de exemplu, restructurarea în cauză a fost caracterizată de manifestarea unor procese de deconcentrare și concentrare sub diverse forme a operatorilor economici români, conform criteriilor EUROSTAT având loc o diminuare a întreprinderilor de mari dimensiuni.

Specialiștii apreciază că deciziile de politică industrială (politica industrială este menită să salveze sau să ducă la apariția unor noi locuri de muncă, să creeze campioni naționali, indiferent de consecințele anticoncurențiale) trebuie luate într-o manieră transparentă, permițând ca orice interacțiune cu concurența să fie evidentă. Liberalizarea prețurilor și a piețelor în fostele economii centralizate nu au fost suficiente pentru a asigura existența concurenței, barierele la intrare existând încă (restricții de credit pentru noile firme; lipsa resurselor și facilităților necesare precum terenuri, sedii, rețele de distribuție,

¹ DOBROTĂ, N. - "Economie politică", Editura Economică, București, 1997, pag. 164-168.

² NEGRESCU, D. - "Demantelarea structurilor neconcurențiale din economia românească - căi și priorități", în "Dificultăți și soluții în relansarea reformei economice în România", Centrul pentru Studii Politice și Analiză Comparativă, Proiectul: Consolidarea sectorului privat în România, Finanțat de Center for International Private Enterprise, 1997.

inconsistența politicii fiscale față de entitățile economice ale statului ș.a.), șansele firmelor noi intrate pe piață de a contesta poziția monopolistilor fiind reduse. Dezvoltarea piețelor și asigurarea eficienței acestora în considerarea intereselor consumatorilor, precum și integrarea acestora pe piața globală constituie un scop al țărilor Europei Centrale și de Est, care au acceptat provocarea de a alinia legislația națională celei europene¹.

În România, este recunoscut faptul că există o legătură indisolubilă între pregătirea pentru aderare și funcționarea normală a tuturor proceselor orizontale din administrația publică centrală și din economie, o prioritate imediată fiind punerea în funcțiune a mecanismului instituțional intern pentru asigurarea coerenței demersurilor de politică externă cu măsurile de politică internă pe linia adoptării și aplicării "acquis-lui" comunitar, a reformei, macrostabilizării și relansării economice, a reformei și consolidării capacității administrative și instituționale a societății românești².

¹ REYNOLDS, M. - "EU: Competition Policy in the Aftermath of Central Planning", traducere de Gelu Goran cu titlul "Concurența în economiile în tranziție", în "PROFIL: CONCURENȚA", nr. 1/1998, pag. 10, Editor: Consiliul Concurenței.

² xxx - "Programul integrării europene", "Tribuna economică", nr. 4, din 26 ianuarie 2000, pag. 67.

2. Mediul economic în România și aplicarea legislației concurenței

Existența și funcționarea economiei de piață, precum și capacitatea de a rezista presiunii competitive a forțelor pieței în cadrul Uniunii Europene sunt două criterii economice pentru aderare stabilite de Consiliul European la Copenhaga și care se adaugă la problematica unor capitole din "acquis-ul" comunitar (știință și cercetare, educație și instruire, cultură și politica audiovizualului, telecomunicații, politică industrială, întreprinderi mici și mijlocii, politică externă și de securitate comună). Primul dintre criteriile enunțate mai sus vizează o serie întreagă de aspecte (**realizarea echilibrului cerere/ofertă prin jocul liber al forțelor pieței** - comerțul și prețurile liberalizate; **garantarea accesului liber pe piață al noilor firme, cât și al ieșirii prin faliment, lichidare**; reglementarea dreptului de proprietate, stabilitatea macroeconomică conferită de capacitatea de finanțare a cheltuielilor publice; echilibrul conturilor externe: cont curent, balanță de plăți, stabilitatea prețurilor - nivel al inflației; convergența politicianilor și societății civile asupra sensului dezvoltării economice; capacitatea sectorului financiar-bancar de a canaliza economiile către investiții productive), analizate **în cadrul unei anchete realizate anual** (în rândul unor specialiști din instituții financiar-bancare internaționale și de cercetare economică) **de publicația Central European Economic Review** asupra a 27 de țări în tranziție. Conform indicatorului sintetic de rang general rezultat din agregarea a zece indicatori în funcție de domeniile investigate (stabilitatea politică, stabilitatea prețurilor, inflația, climatul investițional/stabilitatea monedei naționale, forța economică, lichiditatea - acces la investiții de portofoliu, integrarea în economia mondială, echilibrul balanței de plăți, domnia legii și eticii în afaceri), țara noastră se situează abia pe locul 11, în creștere totuși anul trecut față de 1998 (locul 13)¹.

Pe data de 13 ianuarie 2000, cu ocazia primirii titlului de Doctor Honoris Causa al A.S.E. București, ROMANO PRODI, președintele Comisiei Europene arăta în discursul său că: **procesul de aderare implică un efort uriaș susținut din partea țărilor candidate** pentru a se adapta la economia de piață și a se pregăti să facă față presiunilor concurențiale din cadrul Uniunii; globalizarea economică este tendința majoră a acestui început de mileniu, un aspect esențial al ei fiind trecerea la o societate bazată pe cunoaștere, utilizând în condiții optime noile tehnologii informaționale; promovarea integrării și participării sociale presupune o modernizare a mediului economic de natură a

¹ GEORGESCU, I. - "Soarele pe ulița Balcanilor. Negocierile cu UE dau șansă țărilor din Europa de Est", în "Capital", nr. 5, din 3 februarie 2000, pag. 15.

asigura o mai echitabilă distribuție a oportunităților, noile tehnologii informaționale și de comunicații transformându-se într-un instrument de coeziune socială; procesul de extindere nu este ușor, dar **miza este mult prea mare, globalizarea economică continuând, iar revoluția Internet neașteptând.** Parcă pentru a-l confirma și completa, în același timp, CRISTIAN TUDOR POPESCU ne semnaliza după cea. 20 de zile, cu prilejul unei corespondențe din Tokyo, că primul concept pe care-l vehiculează raportul înaintat cu puțin timp în urmă de o comisie de studii strategice (înființată de primul ministru al Japoniei în martie 1999) având ca temă obiectivele Japoniei în secolul XXI este **"alfabetizarea globalistă"** a japonezilor (capacitatea de a lucra cu computerele și cu Internetul, precum și stăpânirea limbii engleze).¹ Ca în aceeași zi, ROMULUS CĂPLESCU să-și completeze la rândul său, colegul de redacție cu o **chemare la reguli globale care să guverneze procesul globalizării**, pentru că un sistem global cu adevărat funcțional va trebui să integreze diferite sensibilități, priorități și interese regionale, **astfel încât diferitele țări să-și poată exprima interesele**.²

Într-un studiu realizat în cadrul programului **"Evaluarea stării economice naționale"** al Academiei Române, AUREL IANCU, membru corespondent al Academiei Române, arăta că: **"în condițiile globalizării mondiale și a extinderii pieței unice europene, România nu-și poate permite să adopte politici economice extreme** - inspirate fie dintr-un liberalism naiv, fie dintr-un protecționism obtuz - care să o îndepărteze de realizarea obiectivelor sale fundamentale. **Dar nici nu poate asista neputincioasă la propria sa ruinare economică** de dragul unor dogme sau a unei obediențe rău înțeleasă. **Ea trebuie să adopte o strategie pe termen mediu și lung în cadrul căreia politica de deschidere să fie strâns corelată cu politica de protejare a unor ramuri sensibile însă puternic susținută de o politică industrială activă, care să aibă ca obiectiv principal ridicarea nivelului de competitivitate a firmelor românești pe piața internă și pe piețele externe**, iar ca mijloc de realizare, pe de o parte, restructurarea din temelii a ramurilor mature, care apun, pentru a elimina pierderile acestora și pentru a le adapta la nevoile pieței, iar, pe de altă parte, dezvoltarea puternică a unor ramuri și activități industriale și neindustriale noi, moderne care să absoarbă forța de muncă disponibilă și să folosească eficient munca de înaltă calificare".³

¹ POPESCU, C. T. - "Insulele japoneze o iau de-a curmezișul Pacificului", în *Adevărul*, nr. 3002, din 2 februarie 2000, pag. 1.

² CĂPLESCU, R. - "De la Seattle la Davos", în *Adevărul*, nr. 3002, din 2 februarie 2000, pag. 9.

³ IANU, A. - "România între liberalism și protecționism", în *Evaluarea Stării Economiei Naționale, Raport 1999, Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală, Academia Română, martie, 2000.*

Într-un studiu¹, realizat de un colectiv de specialiști din cadrul Departamentului Trezoreriei SUA acreditat să colaboreze cu Ministerul român al Finanțelor, se realizează o estimare în baza unui model econometric monetarist a dimensiunilor economiei subterane românești între anii 1993-1998, concluzionându-se printre altele că: există două tipuri paralele de activități economice: economia oficială sau "la vedere", slăbită și fragilă după o decadă de creștere reală negativă, iar, pe de altă parte, o sumă de activități economice subterane, cu un caracter stabil și aflate într-o perioadă de expansiune (datele confirmă ritmul de creștere mai robust al economiei subterane, față de cel al economiei "la vedere", pe toată perioada studiului, nivelul actual al indicatorilor macroeconomici nesugerând o răsturnare a acestei dinamici în viitorul apropiat); se remarcă alocarea necorespunzătoare a resurselor și declinul productivității muncii, descreșterea puterii de cumpărare a salariilor și, în general, a nivelului de trai pentru angajați în activități economice "oficiale"; rezultatele acestei cercetări identifică efectul advers pe care economia subterană va continua să-l exercite asupra bugetelor de stat viitoare, în cazul în care nu se trece la măsuri radicale de combatere; aceste investigații scot la lumină transferul continuu de resurse strategice de la economia "la vedere" către activități economice nocive, pe măsură ce investițiile sunt strânse în subteran în baza unui sistem de stimulente, format exclusiv pe alte criterii decât alocarea optimă a resurselor; existența unei economii subterane semnificative distorsionează indicele deflator PIB, care reprezintă, în fond, media ponderată a componentelor PIB, a căror pondere se schimbă de la an la an (Indicele Prețului de Consum este un indice cu pondere fixă; consumul umbrește celelalte componente, în cazul actualizării cu indicele deflator PIB, ceea ce face recomandabilă utilizarea IPC); din punct de vedere al implicațiilor de politici macroeconomice în cazul evaluării economiei subterane, rata de creștere este mai importantă decât nivelul propriu-zis al acesteia; în cazul României, faptul că economia subterană s-a dublat în ultimii doi ani, conținută în studiu, constituie principalul semnal de alarmă.

Deschiderea economiei naționale spre exterior, resimțirea efectelor globalizării piețelor, accentuarea proceselor de concentrare economică și desigur imperativul îndeplinirii obligațiilor asumate prin Acordul de Asociere prevăzând instituirea regulilor de concurență și armonizarea acestora cu legislația comunitară, au concurat la stimularea apariției Legii concurenței nr. 21 publicată în Monitorul Oficial din 30.04.1996 și intrată în vigoare la 1 februarie 1997.

În mod evident, țara noastră se află în plin proces de modificări economice și instituționale, eficiența și gradul de consolidare a instituțiilor pieței libere influențează modul de implementare a legii concurenței, mod care uneori poate fi agresiv-ostentativ datorită unei erori metodologice sau recunoașterii slăbiciunilor momentane ale instituțiilor și mecanismelor pieței. Nici România nu a fost scutită, de exemplu, de tensiuni apărute între necesitatea păstrării mediului

¹ FRENCH, R. - "Economia subterană sub lupă", în "Mesagerul economic", nr. 5 (483/31.1 - 6.11. 2000, pag. 1-2).

concurențial și cea a unei privatizări rapide. Cert este că cu cât sistemul instituțional și piața de capital permit investițiilor private să răspundă rapid semnalelor transmise de piață (în primul rând prețurile și profiturile) cu atât mai mici sunt pierderile de eficiență determinate de apariția operatorilor economici cu putere de piață¹.

Pe de altă parte, nu trebuie neglijat nici aportul însemnat și necesar pe care trebuie să-l aducă în normalizarea mediului concurențial reglementarea monopolurilor (în sensul intervenției nediscreționare a statului) și aplicarea Legii nr. 143 privind ajutorul de stat publicată în Monitorul Oficial din 3 august 1999 și intrat în vigoare la data de 1 ianuarie 2000.

După cum este cunoscut, Consiliul Concurenței, în baza prevederilor Legii concurenței nr. 21/1996, întocmește anual un raport privind activitatea desfășurată în domeniul politicii de concurență, contribuie semnificativ la conștientizarea importanței respectării și aplicării efective a regulilor concurenței și la adaptarea comportamentului agenților economici la acestea. De altfel, cea mai mare parte a raportului este consacrată deciziilor Consiliului Concurenței în legătură cu aplicarea legii privind practicile anticoncurențiale și concentrările economice.

Din Raportul Consiliului Concurenței pe anul 1998² rezultă că au fost analizate 231 cazuri, din care: 43 înțelegeri, decizii și practici concertate (13 plângeri, 8 cereri de neintervenție, 1 cerere de exceptare individuală, 22 notificări pentru acordarea exceptării pe categorii de înțelegeri); 30 abuzuri de poziție dominantă (30 de plângeri); 50 concentrări economice; 57 avize; 7 puncte de vedere și diverse cereri de clarificare; 44 alte cazuri (39 plângeri și 5 auto-sesizări). Dacă se compară cazurile analizate în anul 1997 (de la intrarea în vigoare a legii concurenței la 1 februarie 1997) cu cele din anul 1998 se observă că: ponderea cea mai mare o dețin cazurile de practici anticoncurențiale; a avut loc o creștere a numărului de cazuri de concentrări economice, ponderea acestora în totalul cazurilor analizate ajungând la 22% în anul 1998, față de 6% în anul 1997:

Cazuri	1997	1998
Înțelegeri, decizii și practici concertate (Art. 5) și abuz de poziție dominantă (Art. 6)	72	73
Concentrări economice (Art. 11)	10	50
Avize	41	57
Puncte de vedere și diverse cereri de clarificare	19	7
Alte cazuri	29	44
Total	171	231

¹ OPRESCU, Gh. - "Legea Concurenței în România: O abordare retrospectiv-prospectivă (I), în "PROFIL: CONCURENȚA", nr. 1/1999, pag. 10 și 12.

² xxx - "Raport anual", Consiliul Concurenței, 1998, Editor: Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 1999, pag. 6-8.

În data de 8 martie 1999 a avut loc la Bruxelles, Reuniunea de SCREENING bilateral - Capitolul Concurență. Scopul acestei reuniuni a fost examinarea și evaluarea de către Comisia Europeană a modalității în care s-a transpus și s-a pus în aplicare "acquis-ul comunitar" în domeniul concurenței. Autoritățile concurenței din România au prezentat Comisiei "testul de compatibilitate" privind modul de tratare și reglementare. Prezentările făcute de delegația română (Reprezentanții Consiliului Concurenței și Oficiului Concurenței, precum și ai departamentului pentru integrare Europeană și Misiunii României pe lângă Uniunea Europeană) și răspunsurile date la întrebările puse, au consolidat părerea că legislația românească în domeniul concurenței (Legea organică nr. 21/1996 și legislația secundară) este armonizată cu Dreptul comunitar al concurenței și că România dispune de infrastructura administrativ-instituțională pentru aplicarea "acquis-ului comunitar". A fost evidențiată funcționarea efectivă a autorităților de concurență în aplicarea legii concurenței, prin numărul de cazuri instrumentate și finalizate prin decizii ale Consiliului Concurenței. De asemenea, a fost apreciată strânsa colaborare dintre serviciile comunitare și autoritățile concurenței din România, exprimându-se disponibilitatea în continuare pentru sprijin și colaborare.

3. Promovarea relațiilor autorităților concurenței cu agenții economici, organismele neguvernamentale și comunitatea oamenilor de afaceri din România

Eforturile susținute de promovarea în această direcție sunt de altfel reliefate de primele două rapoarte ale Consiliului Concurenței. Astfel s-a avut în vedere încă de la înființare ideea fundamentală în teoria concurenței, conform căreia aplicarea efectivă a legii este substanțial facilitată în situația în care publicul, agenții economici, sprijină efectiv atât ideea cât și autoritatea concurenței. O primă acțiune de importanță deosebită în acest sens, a avut loc chiar înainte de intrarea în vigoare a legii, prin participarea la reuniunea-dialog cu tema "Impactul legii concurenței asupra activității agenților economici", organizată de camera de Comerț și Industrie a României și a Municipiului București (C.C.I.R.B.) pe data de 28 noiembrie 1996. În prezența reprezentanților camerelor teritoriale, ai organizațiilor patronale și a sute de agenți economici și invitați, a fost luat în dezbatere ceea ce săptămânalul Camerei de Comerț și Industrie a României și a Municipiului București, "Mesagerul economic" (nr. 51/321/2-8.XII, 1996) definea ulterior ca "act normativ deosebit de important așteptat cu justificat interes și speranță de întreaga comunitate de afaceri din țara noastră" și ca "instrument de revoluționare a gândirii și practicii manageriale", fiind evidențiată susținuta activitate a Consiliului Concurenței de elaborare a regulamentelor și instrucțiunilor de aplicare. Aceeași reuniune -dialog a fost evidențiată și de "Adevărul economic", nr. 3/253/17-23.1.1997, sub titlul "Cum se asigură protecția intereselor de afaceri" și subtitlul "Ce trebuie să facă în această perioadă agenții economici?". De altfel, aceleași publicații economice de specialitate au abordat și problematica Conferinței cu tema "Concurența și sprijinul statului", organizată de C.C.I.R.B. pe data de 29 ianuarie 1997, la care a luat parte domnul Jean Francois Pons, director general adjunct, D.G.IV, Comisia Europeană.

Legea concurenței era în mod evident o noutate pentru domeniul economic și legislativ din țara noastră. Tocmai de aceea autoritățile concurenței au acordat în continuare o permanentă atenție popularizării în rândul agenților economici a prevederilor legii, un rol aparte în acest sens revenind dezbaterilor în cadrul seminariilor și simpozioanelor organizate pentru perfecționarea profesională a personalului Consiliului Concurenței și Oficiului Concurenței, la care au fost invitați și agenți economici. Aceste acțiuni s-au desfășurat în toate zonele țării, de cele mai multe ori beneficiind de asistență din partea unor specialiști din Uniunea Europeană sau SUA. Seminariile și simpozioanele au asigurat furnizarea unor explicații de cel mai înalt nivel profesional din partea specialiștilor de vârf ai forurilor organizatoare - Consiliul Concurenței și Oficiul

Concurenței - în ceea ce privește diferitele aspecte referitoare la: acordurile de exclusivitate, concentrările economice, prețurile excesive, livrările sub cost la export, refuzul de a trata cu anumiți beneficiari. Valoarea acestui mod de acțiune este conferită de: informațiile pe care, la rândul lor, specialiștii în domeniu le obțin din sfera pieței într-un mod direct grație discuțiilor la obiect cu agenții economici; efectul pe termen scurt, mergând până la încetarea de către unii agenți economici a practicilor anticoncurențiale, cu efecte pozitive din punct de vedere economic, social și chiar al economiei efortului pe care autoritățile îl pot reorienta către rezolvarea altor cazuri de încălcare a legii; efectul pe termen lung al informației propagate în mediul economic¹.

De remarcat că, pe baza experienței acumulate în activitatea desfășurată în primii doi ani de la intrarea în vigoare a Legii concurenței, Consiliul Concurenței "a acționat în continuare printr-o mai strânsă colaborare cu organismele neguvernamentale și în mod deosebit cu Camera de Comerț și Industrie a României și a Municipiului București (C.C.I.R.B.), Consiliul Național al întreprinderilor Private Mici și Mijlocii (C.N.I.P.M.M.), Asociația Națională a Exportatorilor și Importatorilor din România (A.N.E.I.R.), Comitetul Român al Distribuției (C.R.D.), Asociația pentru Protecția Consumatorilor din România (A.P.C.), precum și cu agenții economici indiferent de mărimea acestora și forma de proprietate, participând activ la dezbaterile organizate cu prilejul unor seminarii, simpozioane sau întâlniri de lucru organizate la nivel național sau internațional. De altfel, unul dintre membrii Consiliului Concurenței se numără printre cele 51 de personalități ale vieții economice a României onorate cu titlul de membru onorific al C.C.I.R.B. (titlu atribuit în premieră în ziua de 8 iulie 1998, potrivit art. 8 din Statutul C.C.I.R.B., unor oameni de știință, cadre didactice universitare, specialiști de înaltă formație profesională). Această modalitate de lucru a asigurat schimbul de informații între agenții economici din sfera producției și distribuției și între aceștia și consumatori, specialiștii din cadrul Consiliului Concurenței abordând la cel mai înalt nivel profesional problemele cu care s-au confruntat în soluționarea cazurilor ce au fost instrumentate, cum au fost: acorduri de exclusivitate, concentrări economice, participarea, în mod concertat, cu oferte trucate la licitații sau la orice alte forme de concurs de oferte, aplicarea în privința partenerilor comerciali a unor condiții inegale la prestări echivalente; eliminarea de pe piață a altor concurenți, limitarea sau împiedicarea accesului pe piață².

¹ xxx - "Raport anual pe 1997", Consiliul Concurenței, editor: R.A. Monitorul Oficial, 1998, pag. 56.

² xxx - "Raport anual pe 1998", Consiliul Concurenței, editor: R.A. Monitorul Oficial, 1999, pag. 66.

4. Încurajarea cooperării între reglementare și operațiunea economică de piață

Sunt bine cunoscute necesitățile și corelațiile statuate de Constituția României: libertatea comerțului, protecția concurenței loiale, crearea cadrului favorabil pentru valorificarea factorilor de producție, protejarea intereselor naționale. Imperativul punerii în practică a acestor necesități și corelații, pe bază de norme juridice, este evident. Legea concurenței nr. 21/10 aprilie 1996 a răspuns practic acestui imperativ, pentru că numai generând perspectiva aplicării legii se poate realiza potențialul complet al pieței și accelera astfel integrarea acesteia în Piața Internă a Uniunii Europene, o piață cu dimensiune socială în care este încurajată concurența activă, regulile concurenței reglementând atât comportamentul firmelor, cât și al statelor.

Pentru a lupta contra creșterii prețurilor și a favoriza consumatorii, se precizează în "Cartea Verde a Comerțului" elaborată de Comisia Europeană, contează să prevezi piețele concurențiale în comerț ca și în alte sectoare ale economiei. Regulile concurenței joacă un rol important. Protecția, menținerea și stimularea concurenței și a unui mediu concurențial normal, în vederea promovării intereselor consumatorilor reprezintă, de altfel, scopul Legii concurenței nr. 21/10 aprilie 1996. Această lege interzice orice înțelegere între agenții economici, practici concertate, decizii de asociere, care au ca obiect sau pot avea ca efect restrângerea, împiedicarea sau denaturarea concurenței pe piața României sau pe o parte a acesteia, cu excepția acelor care, în anumite condiții, pot contribui la: ameliorarea producției ori distribuția de produse; promovarea progresului tehnic; îmbunătățirea calității produselor și a gradului de competitivitate a acestora, pe piața internă și externă; întărirea pozițiilor concurențiale ale întreprinderilor mici și mijlocii. Cât privește deținerea unei poziții dominante pe piața românească, în acest caz se intră sub incidența legii numai în măsura în care se abuzează de poziția dominantă, prin recurgerea la fapte anticoncurențiale având ca obiect sau efect afectarea comerțului ori prejudicierea consumatorilor. Pe de altă parte, concentrările economice, realizabile prin acte juridice care operează transferul proprietății sau al folosinței asupra bunurilor, drepturilor și obligațiilor unui agent economic pe calea furnizării ori a dobândirii direct sau indirect a controlului asupra unuia sau mai multor agenți economici, sunt interzise numai în măsura în care, având ca efect crearea sau consolidarea unor poziții dominante, conduc sau ar putea conduce la afectarea concurenței pe piața românească sau pe o parte a acesteia. Ele pot fi admise, dacă, în urma analizei efectuate în baza criteriilor stabilite de lege, se apreciază că sunt compatibile cu un climat concurențial normal, iar agenții economici implicați dovedesc că sunt îndeplinite cumulativ unele condiții cum sunt: creșterea eficienței economice și a competitivității la export, asigurarea de avantaje de care să beneficieze și consumatorii prin

prețuri reale mai reduse, efectele favorabile ale concentrării compensează efectele nefavorabile ale restrângerii concurenței.

Autoritățile concurenței nu se implică în practicile sau litigiile dintre agenții economici când acestea nu au impact asupra funcționării pieței. Consiliul Concurenței intervine, numai când piața este perturbată sau riscă să fie perturbată prin acte, fapte, practici sau comportamente ale agenților economici (înțelegeri anticoncurențiale, abuz de poziție dominantă sau concentrări) sau ale organelor administrative publice centrale sau locale (prin decizii emise sau reglementări adoptate). Prin urmare, Consiliul previne sau sancționează practicile anticoncurențiale, deciziile sale fiind bazate pe studiul pieței relevante, identificându-se produsele și agenții economici care se află în concurență directă. Pe de altă parte, prevederile Legii nr. 21/1996 nu constituie un obstacol în menținerea și adoptarea de măsuri de reglementare în domeniul serviciilor de interes public, în care se manifestă tendințe de deschidere spre concurență (telecomunicații, poștă, transporturi, distribuția energiei electrice)¹.

Orice evaluare a gradului de concurență de pe o piață trebuie să pornească de la faptul că piețele sunt rareori statice. Un anumit gen de acțiune sau o situație particulară care reduce competiția nu este automat și condamnată.

Linia de demarcație între ceea ce este anticoncurențial și concurențial viguros este foarte dificil de trasat, lată de ce politica concurenței trebuie să fie orientată spre eficiența economică a operațiunii de piață, spre promovarea intereselor consumatorilor, a interesului public în sens mai larg. De aici și necesitatea îmbunătățirii permanente a cooperării între reglementare și operațiunea economică de piață.

Legea Concurenței trebuie să prezinte încredere, să fie respectată și aplicată în mod "fair". Politica concurenței are drept scop general încurajarea și accentuarea procesului competitiv. În acest proces există în mod inevitabil atât cei care câștigă, cât și cei care pierd. Nu protejarea operatorilor economici posibili a fi afectați de competiție este vizată prin politica de concurență, ci nefrustarea procesului competitiv.

Eficiența operațiunilor de piață presupune un element esențial: concurența. Ea încurajează spiritul antreprenorial și extinde posibilitatea de alegere, permite consumatorului să cumpere bunurile dorite la cel mai bun preț posibil. Concurența pe piața internă, indiferent dacă are loc între operatorii economici autohtoni sau între aceștia și cei externi, contribuie, totodată, prin încurajarea eficienței în industrie, la competitivitatea internațională.

Operatorii economici români, în contextul internaționalizării pieței românești, trebuie să fie conștienți că: urmărirea echilibrului între orientarea spre client și cea spre concurență este esențială; implementarea strategiei de marketing presupune analiza concurenților (identificare, puncte tari și slabe, obiective, strategii, moduri de reacție), evitând de la bun început "miopia

¹ MOȘTEANU, T. , PURCĂREA, Th. - "Concurența - Ghidul afacerilor performante", Editura Economică, București, 1998, pag. 260-261.

concurențială" (ignorarea cumpărătorilor de produse substituibile care îndeplinesc o funcție similară); este necesară scanarea mediului concurențial pentru identificarea potențialelor noi intrări de produse similare din punct de vedere tehnic sau de substituie care pot invada piața (problema localizării în avans a sursei substitutului). Managementul marketingului în noul context mai presupune, printre altele și: identificarea factorilor cheie de succes pe piața relevantă (inovativitate, putere financiară, asistență tehnică pentru clienți, calitate a produsului, calificare a forței de muncă, acces la canale de distribuție); monitorizarea continuă a strategiilor de poziționare a concurenților; cunoașterea istoriei, tradițiilor și personalităților manageriale ale concurenților; identificarea gradului variabil al vizibilității acțiunilor de marketing ale concurenței etc. Adoptarea conceptului de marketing modern trebuie să îmbunătățească performanța afacerii. Proba va consta în efectul obținut în materie de profitabilitate și cota de piață. Alegerea efectuată de client va depinde întotdeauna de crearea de către operatorul economic a unei valori (valoarea rămâne obsesia marketingului) ceva mai mari comparativ cu concurența, "extra valoarea" respectivă fiind adăugată prin stabilirea unui avantaj concurențial al întreprinderii. Concurența corectă, nedistorsionată are nevoie de reguli care să coopereze cu operațiunile economice pe piață.

Politica de concurență trebuie să se adapteze permanent la nevoile și prioritățile cetățenilor și economiei, jucând un rol esențial în crearea unui mediu favorabil întreprinderilor, necesar creșterii durabile a economiei și creșterii ocupării resurselor umane. Ea constituie un instrument care concurează la o alocare optimă a resurselor, care favorizează progresul tehnic și permite atingerea gradului de suplețe necesar adaptării la un mediu în schimbare. Întreprinderile care au obișnuita unei concurențe puternice și ajung să prospere pe piețe deschise și dinamice sunt apoi capabile să lărgescă câmpul de acțiune, fie că este vorba de alte piețe geografice, fie că este cazul general al unei economii în curs de mondializare. Prin urmare, politica de concurență și politica de competitivitate, complementare, urmăresc aceleași obiective constând în crearea condițiilor indispensabile dezvoltării și menținerii unei industrii performante și concurențiale, îmbunătățirii fără încetare a calității produselor și serviciilor oferite cetățenilor și asigurării stabilității mediului economic. O industrie rentabilă și competitivă se dezvoltă ca atare pe o piață unde regulile urmăresc să împiedice ca obstacolele, în calea schimburilor, născute din reglementare să nu fie înlocuite de restricții de ordin privat sau public având aceleași efecte. Regulile de concurență sunt adesea complexe, ele trebuind să opereze într-un context economic, juridic și politic complex și în evoluție constantă¹.

¹ xxx - "Al 25-lea Raport asupra politicii de concurență, 1995, Comisia Europeană, CECA-CE-CEEA, Bruxelles-Luxembourg, 1996, pag. 7-8, 15, 20.

5. Când nu pot sau nu obțin piețele concurențiale rezultatele scontate?

Concurența este cel mai eficient sistem pentru asigurarea prețurilor celor mai scăzute ale produselor și calității dorite de consumatori, dar rezultatele perfecte depind de piețe perfecte. Sigur însă că perfecțiunea rămâne doar un deziderat. În acest context vom încerca în continuare **o clasificare a celor mai evidente "limite" ale concurenței**, așa cum au rezultat în urma unei discuții purtate la mijlocul lunii februarie 2000 cu RUSSELL DAMTOFT, reprezentantul Federal Trade Commision (SUA) pe lângă Consiliul Concurenței al României.

A. Monopoluri naturale

Concurența nu acționează în cazurile de monopol natural. În cazul unui monopol natural, numărul maxim de concurenți eficienți este unul. Ceea ce este normal în sectoarele unde este nevoie de un înalt nivel al investiției pentru fiecare nou consumator, dar costurile pentru fiecare unitate livrată sunt joase. Cele mai comune exemple sunt distribuția apei, electricității și a gazelor naturale, precum și sistemele de telefonie locală prin cablu. **Deoarece concurența nu va acționa în această situație, singura soluție este de a reglementa prețurile și serviciile.**

Dacă un monopol natural este reglementat, este necesară totuși o cercetare atentă, în mod constant, a pieței pentru **a fi siguri că este încă vorba de o piață de monopol natural**. De exemplu, serviciul de telefonie locală a constituit multă vreme preocuparea unui monopol natural, însă apariția telefoanelor celulare poate face piața concurențială. Dacă aceasta se întâmplă, sistemul de reglementare va deveni învechit și ar trebui modificat sau eliminat. Examinarea pieței este necesară totodată pentru **a afla dacă piața poate fi concurențială în parte**. De exemplu, transmiterea energiei electrice este probabil un monopol natural, dar generarea energiei electrice nu este nevoie să fie. În acest caz, poate fi concurențială generarea, și numai transmiterea necesitând a fi reglementată.

B. Bariere la intrare impuse de stat

În unele cazuri o piață poate fi concurențială (nu este un monopol natural), dar concurența este limitată deoarece statul reglementează piața într-un mod care o face dificilă pentru intrarea noilor concurenți. Dacă barierele la intrare reduc numărul concurenților la zero, va fi necesară reglementarea. În cazul telecomunicațiilor, de exemplu, în România numai o întreprindere are un monopol impus de stat în domeniul convorbirilor telefonice internaționale. În

acest caz este necesară reglementarea la fel ca și în cazul unui monopol natural.

Cea mai importantă întrebare în asemenea cazuri este dacă bariera impusă de stat este necesară pentru a proteja un important interes de stat. În unele cazuri există aceste necesități. De exemplu, întreprinderile farmaceutice nu pot intra pe piață până nu îndeplinesc cerințele unor reglementări stricte și costisitoare. Aceasta sporește costurile și reduce numărul concurenților. Totuși, o reglementare de acest fel este necesară pentru protecția sănătății.

În cele mai multe cazuri, totuși, reglementările nu sunt necesare sau merg dincolo de ceea ce este necesar. În SUA, de exemplu, au existat timp de mulți ani liste de prețuri minime aprobate de stat pentru serviciile oferite de avocați. Aceste reglementări elimină concurența pe baza prețului și în unele cazuri a serviciilor, ceea ce reprezintă o limită a concurenței care poate fi și ar trebui să fie eliminată. În SUA aceste limite au fost găsite ca încălcând dreptul concurenței. Beneficiarii acestor limite ale concurenței susțin în mod uzual că ele sunt necesare pentru a proteja consumatorii, însă acestor argumente le sunt găsite de obicei, la o examinare amănunțită, deficiențe.

C. Ignoranța consumatorului

În multe cazuri, există o piață concurențială, dar consumatorii nu beneficiază de informație sau experiență pentru a face alegeri utile între concurenți. De aceea, ei nu pot beneficia de avantajul unei piețe concurențiale. Ceea ce este o problemă în toate țările, cu toate că în unele țări, cum este cazul celor aflate în tranziție, situația este mai proastă, datorită mentalității consumatorilor, în evoluție desigur. Această problemă apare cel mai adesea atunci când consumatorii trebuie să achiziționeze un produs la un preț ridicat care nu se cumpără frecvent, cum este cazul autoturismului. În asemenea cazuri, cea mai bună soluție este educarea consumatorului. În cazurile unde există probleme persistente reglementarea guvernamentală poate fi necesară, dar aceasta ar trebui să se facă numai în măsura în care vânzătorii doresc să facă dezvăluiri consumatorilor care să le permită acestora alegerea. Nu ar trebui să reglementeze prețul sau calitatea.

D. Concurenții nu sunt interesați în respectarea clienților

În unele cazuri, piața cade, deoarece concurenții nu doresc să concureze pe linie de preț și calitate. Aceștia vor să înșele consumatorii, să le ia banii și să dispară în noapte. În această situație, prezumția pieței că vânzătorii au un stimulent în a-și construi o reputație prin prețuri bune și servicii este incorectă, fiind necesară aplicarea riguroasă a legii. Cu atât mai mult în situațiile în care consumatorii nu pot să spună ei înșiși adevărul.

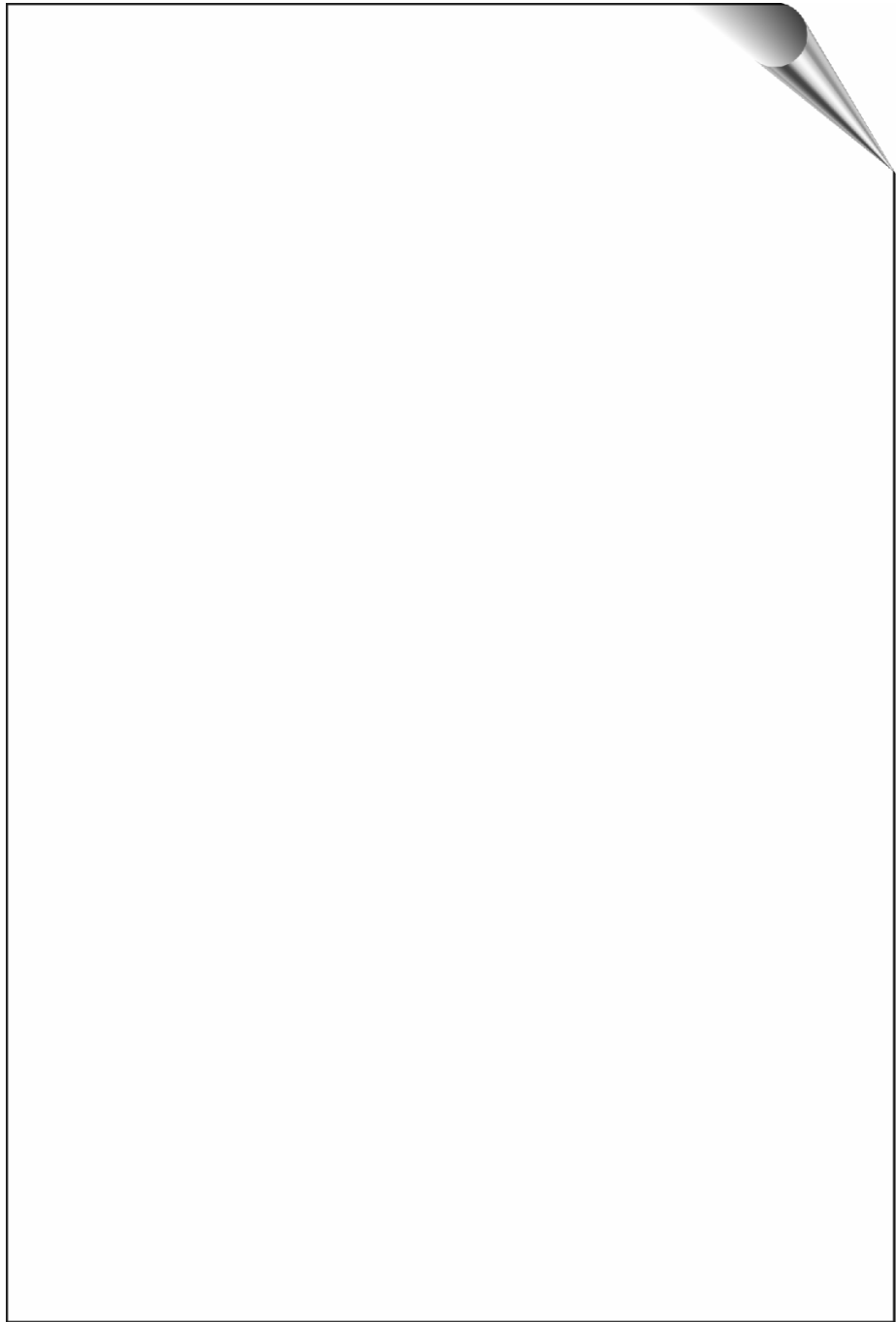
E. Concurența împinge prețurile în jos, spre o limită finală

În unele cazuri, o piață concurențială, de succes, obține o limită finală, ceea ce se întâmplă atunci când concurența este atât de intensă încât prețurile

nu pot să se ducă în jos mai mult sau calitatea nu poate fi îmbunătățită în continuare fără o scădere a profiturilor până la punctul din care nu mai este posibil să concurezi. Această limită a concurenței poate fi depășită numai de către vânzătorii care recurg la noi inovații sau găsesc căi eficiente de a face afaceri, ceea ce de altfel și dorim să se întâmple. Când aceasta este singura limită a concurenței pe care o identificăm, înseamnă că responsabilii cu aplicarea concurenței și-au făcut datoria.

Într-o economie în tranziție însă această situație poate crea o problemă unică. Dacă prețurile erau ținute jos în mod artificial, de-a lungul perioadei nu de mult timp depășite, prin subvenții, modul de schimbare către o piață concurențială presupune ca adevăratele costuri de producție să fie reflectate în preț. În acest caz, prețurile pot să urce sau calitatea poate realmente să scadă. Ceea ce este greu pentru populație, în mod deosebit la început. Totuși, acesta nu sugerează existența unei limite a concurenței.

De aici rezultă și dificultatea trasării cu precizie a liniei de demarcație de care aminteam anterior, ca și necesitatea îmbunătățirii permanente a cooperării între reglementare și operațiunea economică de piață, alternând concurența cu cooperarea, articulând în mod optim organizările și sistemele de gestiune și făcând posibile parteneriatele în realizarea obiectivelor strategice, prin armonizarea logicii economice cu cea socială.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ȘI CONSENSUALĂ

LAUREAȚII NOBEL
PENTRU ECONOMIE
- 1990-1999 -

Documentar alcătuit de
VALERIU IOAN-FRANC

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Traducerea textelor:
din limba engleză - Mircea FAȚĂ
din limba franceză - Aida SARCHIZIAN

CUPRINS

ARGUMENT.....	271
1. ECONOMIA CA ȘTIINȚĂ, O RECUNOAȘTERE TÂRZIE. CINE SUNT LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE?	273
2. LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE 1990-1999. SCURTE CARACTERIZĂRI ALE TEORIILOR ȘI CONTRIBUȚIILOR PREMIATE	277
1990: HARRY MARKOWITZ, MERTON MILLER, WILLIAM SHARPE - FINANȚELE REINTRĂ ÎN DREPTURI	277
a) De la calculul individual a lui H. Markowitz	277
b) ...la CAPM al lui W. Sharpe	278
c) Miller sau paradoxurile firmei	279
d) Referințe bibliografice	279
1991: RONALD COASE - LA GRANIȚA DINTRE ECONOMIE ȘI DREPT	280
a) Costurile de tranzacție	280
b) Drepturile de proprietate	280
c) Dreptul reexaminat din perspectivă economică	281
d) Referințe bibliografice	282
1992: GARY BECKER - IMPERIALISMUL RAȚIONALITĂȚII	282
a) O singură metodă de analiză	282
b).... aplicabilă domeniilor eclectice	283
c) Câteva critici	284
d) Referințe bibliografice	284
1993: ROBERT W. FOGEL, DOUGLAS C. NORTH - REVOLUȚIA CLIOMETRICĂ	285
a) Alegerea metodologică	285
b) Analiza contrafactuală	285
c) Schimbarea instituțională și creșterea economică	286
d) Referințe bibliografice	287
1994: JOHN F. NASH, JOHN C. HARSANYI, REINHARD SELTEN: ECONOMIA, UN JOC DE STRATEGII	287
a) Echilibrul Nash	288
b) Mâna tremurândă a lui Selten	289
c) Informația incompletă a jucătorilor lui Harsanyi	289
d) Referințe bibliografice	289

1995: ROBERT E. LUCAS - REÎNTOARCEREA LA HOMO OECONOMICUS.....	290
a) (In)Eficacitatea politicii economice	290
b) Critica lui Lucas	292
c) Referințe bibliografice	292
1996: JAMES A. MIRRELES, WILLIAM S. VICKREY - INVESTIGĂRILE ÎN SERVICIUL ECONOMIEI PUBLICE	293
a) De la problemele construirii tarifelor....	293
b).... la acelea de licitație	294
c) Incitare și impozitare	294
d) O idee, două concepții	295
e) Referințe bibliografice	295
1997: ROBERT C. MERTON, MYRON S. SCHOLES - OPȚIUNEA CEA BUNĂ	296
a) Formula Black-Scholes.....	296
b).... aplicabilă imediat... ..	297
c).... și cu importanță științifică considerabilă	298
d) Referințe bibliografice	298
1998: AMARTYA KUVAR SEN - ECONOMIA ESTE O ȘTIINȚĂ MORALĂ	298
a) Etică și economie.....	299
b) Preferințe individuale și decizii colective	299
c) Indicii bunăstării și ai sărăciei	300
d) Foametea contemporană.....	300
e) Referințe bibliografice	301
1999: ROBERT A. MUNDELL - DE LA MACROECONOMIE INTERNAȚIONALĂ LA EURO	301
a) Modelul Mundell-Fleming.....	301
b) Dinamica monetară.....	303
c) Evitarea instabilității economice.....	303
d) Influența asupra cercetării	304
e) Zonele monetare optimale	304
f) Alte contribuții	305
g) Referințe bibliografice	305
3. CINE AR PUTEA FI PREMIAȚII NOBEL DE MÂINE	306
a) Câteva nume	306
b) Imperialismul economic	308
c) Contraatacul empirismului	310
d) Către economia experimentală.....	311
E) SE VA DESCHIDE ECONOMIA CĂTRE ALTE ȘTIINȚE?	313

ARGUMENT

1. Cunoașterea cât mai aprofundată a contribuției Laureatilor Nobel pentru economie la dezvoltarea științei economice nu este o preocupare de dată prea recentă a cercetătorilor economiști din România. Sistematizarea acestei preocupări, chiar instituționalizarea ei, s-a produs însă cu doar 2-3 ani în urmă când, în programul de cercetare al Institutului Național de Cercetări Economice a fost inclusă - la inițiativa acad. Tudorel Postolache - tema *"Laureații Nobel pentru economie și limbajul economic național. Cercetări de epistemologie economică"*.

Centrul de Informare și Documentare Economică a răspuns imediat provocării unei teme de asemenea anvergură și importanță și, într-un timp scurt, a derulat un complex de activități menite să asigure "materia primă" pentru cercetarea respectivă: identificarea surselor bibliografice, contactarea deținătorilor drepturilor editoriale, achiziționarea fondului documentar și sistematizarea lui, traducerea, prelucrarea, procesarea textelor și, nu în ultimul rând, identificarea eventualilor sponsori ai proiectului.

2. Includerea temei în programul Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală a dinamizat derularea cercetării, un colectiv de înalt prestigiu științific - coordonat de acad. Tudorel Postolache și prof. univ. Mugur Constantin Isărescu - finalizând structura în 52 de volume a colecției *"Laureații Nobel în economie"* (structură prezentată în Addenda 1), din care câteva sunt deja sub tipar sau în diverse etape redacțional-editoriale.

În noiembrie 1999 a fost lansat preprintul volumului 20, cartea I, consacrat profesorului american Lawrence R. Klein, care ne-a vizitat țara la invitația Academiei Române și a Băncii Naționale a României.

Colecția *"Laureații Nobel pentru economie"* se bucură de o susținere financiară din partea Băncii Naționale a României, care a marcat momentul lansării primei cărți a colecției prin emiterea unei medalii eveniment, bătută în argint, medalie recunoscută foarte repede ca o emblemă a calității și meritului academic în cercetarea economică.

3. Documentarul de față, alcătuit în Centrul de Informare și Documentare Economică, propune cercetătorilor, studenților, elevilor și tuturor celor interesați - într-o formă sau alta - de opera Laureatilor Nobel în economie, micro-prezentări ale laureaților, respectiv caracterizări ale teoriilor și contribuțiilor premiate, completeate de reperele bibliografice cele mai importante.

Un scurt istoric al Premiului Băncii Suediei în memoria lui Alfred Nobel pentru economie este destinat familiarizării cititorului mai puțin avizat cu procedurile decernării, iar lista laureaților și structura pe țări (naționalități) a acestora completează, alături de alte câteva considerații de ordin general, conținutul documentarului.

Secvența finală a caietului nostru aduce în discuție câteva opinii - extrase din presa internațională de specialitate - cu privire la o posibilă panoplie viitoare a Laureatilor deceniului viitor.

4. În structurarea documentarului am optat pentru o prezentare invers cronologică, astfel încât în paginile care urmează este redată perioada 1990-1999, urmând ca în alte două caiete să acoperim (în semestrul I al anului curent) integral perioada de 31 de ani de când se atribuie Memorialul Nobel pentru Economie. Până atunci însă, Editura Expert va prezenta cu siguranță câteva din volumele colecției pentru a căror achiziționare și consultare documentarul de față nu este decât o invitație preliminară.

Aduc cele mai alese mulțumiri colegilor mei Mihaela Burugă, Mircea Față, Luminița Login, Aida Sarchizian pentru entuziasmul și profesionalismul cu care mi-au fost alături în alcătuirea de față și, cu toată certitudinea, în cele care vor urma.

Valeriu IOAN-FRANC
Aprilie 2000

Începând cu anul 1969, data creării sale, patruzeci și trei de economiști au obținut premiul memorial Nobel pentru economie. Cine sunt aceștia? Cum au fost ei aleși? Care sunt principalele caracteristici ale operelor lor? Prin ce se deosebesc ei de ceilalți premiați cu premiul Nobel (fizică, chimie, literatură, medicină și pace)? Care este influența lor?

De la bun început trebuie spus că această pleiadă de savanți a aprofundat concepte foarte diferite, adesea foarte specifice și frecvent în relație cu alte științe, fie că este vorba de științe exacte sau științe sociale.

1. ECONOMIA CA ȘTIINȚĂ, O RECUNOAȘTERE TÂRZIE. CINE SUNT LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE?

În fiecare an în luna octombrie, luna în care s-a născut Alfred Nobel (s-a născut în 1833), sunt anunțați Laureatii premiului care poartă numele renumitului om de știință norvegian.

Premiile Nobel pentru pace, fizică, chimie, medicină și literatură au fost decernate pentru prima dată în 1901. Conform dorinței lui Nobel, laureații trebuie să fie autori de "descoperiri științifice care au contribuit în mod semnificativ la fericirea umanității". S-au scurs ani buni până când a fost recunoscut interesul prezentat de lucrările economiștilor din perspectiva unor "servicii incomparabile aduse omenirii". Atunci când Nobel a hotărât să recompenseze anual marile realizări sociale și științifice, el nu se gândea la științele sociale în general, nici la economie în special. De altfel, această disciplină nu constituia atunci nici obiectul învățământului universitar.

În cursul anilor treizeci, economia a fost, încetul cu încetul, recunoscută ca știință, la început doar prin câteva mici grupuri de economiști. După cel de-al doilea război mondial au fost create, aproape pretutindeni, facultăți de economie.

În ciuda denumirii sale, *"Premiul pentru științe economice în memoria lui Alfred Nover"*, premiul Nobel pentru economie nu depinde de fundația acestui donator. El a fost creat în 1968 de Banca Centrală a Suediei, pentru comemorarea celei de-a 300-a aniversări, fiind anual decernat începând cu anul 1969. În ciuda acestei recunoașteri tardive, intențiile lui Alfred Nobel sunt urmate.

J. Tinbergen, cel care împreună cu R. Frisch a obținut primul premiu memorial Nobel pentru economie în 1969, susține că "fericirea oamenilor poate depinde de politica economică, care ea însăși depinde de științele economice".

Cum se face alegerea laureaților?

În fiecare an sunt consultate universități, institute de cercetări, profesori din lumea întreagă. Un comitet format din cinci economiști suedezi, aleși de Academia Regală de Științe din Suedia, solicită unor economiști de renume internațională un studiu aprofundat asupra operei unui număr de candidați care a crescut - cu timpul - de la 20-30, la peste o sută în 1999. Apoi, prin votul majorității simple a Academiei este ales laureatul.

Lista laureaților din Addenda 1, demonstrează puternica dominație a economiștilor din Statele Unite, în număr de 36. Cu toate acestea, nu toți

laureații americani sunt născuți în Statele Unite și nu toți sunt cetățenii acestei țări.

Cei care sunt născuți în altă parte sunt Kuznets și Leontief (Rusia), Koopmans (Țările de Jos), Debreu (Franța), Modigliani (Italia), Coase (Marea Britanie) și Harsanyi (Ungaria). Lewis avea dublă naționalitate, britanică și americană. Von Hayek, cetățean britanic, era născut în Austria.

Urmează apoi Marea Britanie (8), Norvegia (2), Suedia (2), Rusia (1), Canada (1), Germania (1), Franța (1), Țările de Jos (1) și India (1).

Universitățile din Chicago, Cambridge, Harvard și Massachusetts Institute of Technology (MIT) au obținut premiul de mai mult de două ori. Universitatea din Chicago, considerată net neoliberală, numără numeroși laureați (M. Friedman, T. Schultz, G. Stigler, M. Miller, R. Coase, G. Becker, R. Fogel și R. Lucas).

Alți economiști celebri, precum P. Samuelson, K. Arrow, F. von Hayek, T. Koopmans, H. Simon, L. Klein, G. Debreu, J. Buchanan, T. Haavelmo și M. Scholes, au frecventat de asemenea această universitate.

Adesea, poate nejustificat, predilecția Academiei Suedeze pentru Universitatea din Chicago se atribuie schimbării politice care s-a produs în Suedia, atunci când această țară a abandonat **statul providență** pentru o economie mai liberală în care puterile publice joacă un rol mai modest.

Este surprinzător faptul că Academia Suedeză nu acordă premiul autorilor teoriilor economice recente. Mai mult decât în celelalte discipline, Premiul memorial Nobel în economie este decernat autorilor care au depășit de mult timp culmea carierei lor.

Se pare că teoriile trebuie să reziste la proba (încercările) timpului pentru ca autorii lor să fie recompensați.

Vârsta medie a unui laureat în economie este de 67 de ani, în timp ce a unuia în fizică sau chimie este de 52 de ani. Această diferență este fără îndoială legată de natura particulară a economiei ca știință socială, validitatea unei teorii neputând fi corect apreciată decât după mai mulți ani.

Este de asemenea posibil ca, datorită faptului că memorialul Nobel pentru economie nu există decât de puțin timp, Academia să fi dorit să decerneze acest premiu celor care s-au distins mult înainte ca acest premiu să fi existat¹.

Datorită acestor cauze Academia a omis numeroși economiști eminenți din epoci mai îndelungate, precum J. Stiglitz, G. Akerlof, E. Phelps, R. Musgrave și F. Hahn.

¹ Premiul nu poate fi decernat postum (post mortem). Economiști de mare valoare, precum J. Viner (mort în 1970), Kalecki (1970), F. Knight (1972) și R. Harrod (1978) ar fi putut primi premiul dacă ar fi existat înainte de dispariția lor (n.n.).

În sfârșit, trebuie remarcată în alegerea teoriilor mai puțin recente legătura deseori strânsă care există între teoria economică și politica economică.

Este posibil ca Academia să nu dorească ca acest premiu să poată fi interpretat ca o preferință acordată unei ideologii sau unei formațiuni politice.

De două ori Academia a onorat simultan trei laureați și de 9 ori doi laureați.

Cu toate că este conceput ca premiul să fie împărțit între doi autori ale căror lucrări sunt total independente, el este aproape întotdeauna decernat pentru a răsplăti lucrări strâns legate între ele. Este cazul primilor doi beneficiari, R. Frisch și J. Tinbergen. Cercetările lui T. Koopmans și L. Kantorovich au fost realizate independent, dar se referă la același domeniu, Academia ar fi putut proceda la asocieri diferite, de exemplu, Samuelson și Hicks, Arrow și Debreu, Modigliani și Miller. În economie, cercetările originale, mai mult decât în științele naturii și mai ales în medicină, sunt opera unui singur individ, iar nu a unei echipe.

Acest lucru s-ar putea schimba în viitor, fiindcă în revistele specializate de economie, articolele au din ce în ce mai mulți autori. Cu toate acestea, este încă prea devreme pentru a atribui acestui tip de colaborare reînnoirea modalității de împărțire a premiului în anii '90, după nominalizări exclusiv individuale din deceniul precedent.

Cu toate că distincția macroeconomie-microeconomie poate fi obiectul discuțiilor, macroeconomia domină net cu două treimi din cercetările premiate, față de o treime din cele de microeconomie. O altă caracteristică este aceea că marea parte a lucrărilor tratează domenii foarte distincte.

Premiul a fost, de asemenea, atribuit și unor lucrări interdisciplinare, ceea ce demonstrează că Academia are o concepție largă asupra științei economice.

Verificarea practică a teoriilor premiate

Numeroși laureați au deținut responsabilități politice, fiind astfel în măsură să influențeze, direct sau indirect, politica economică a țării lor. Tinbergen, Samuelson, Tobin, Friedman, Lewis și Modigliani au fost consilieri ai guvernului sau ai altor organisme publice din diferite țări, ca și ai unor instituții internaționale. În Suedia, G. Myrdal a fost senator în timpul mai multor guverne social-democrate și B. Ohlin a fost președinte al partidului liberal suedez. D. North a fost consilier pe probleme de privatizare în guvernul ceh.

Dată fiind preponderența americanilor printre laureații premiului Nobel, nu este surprinzător faptul că, după cel de-al doilea război mondial, politica economică a Statelor Unite a fost influențată de lucrările acestora. Acesta a fost și cazul, în anii '60 cu neo-keynesienii. În calitate de consilieri ai diferitelor organisme publice (Departamentul Trezoreriei, Consiliul consilierilor economici,

Banca federală de rezerve), în timpul președinției lui Kennedy, Samuelson și Tobin au jucat un rol activ în formularea politicii economice.

Aceasta viza, în acea epocă, garantarea muncii depline, dezvoltarea sistemelor de ajutor social în scopul asigurării unei mai mari egalități a cetățenilor, precum și liberalizarea schimburilor externe. Dar măsurile luate au atras un deficit bugetar, care în mod progresiv a condus la creare monetară și la o progresie puternică a inflației. Monetarismul, ca reacție în fața acestei evoluții, și-a intrat în drepturi pentru prima dată la sfârșitul anilor '60 sub președinția lui Nixon, atunci când Friedman, pe atunci consilier al Departamentului Trezorerie, a participat la formularea politicii economice. La rândul lor, restricțiile monetare severe au provocat o creștere rapidă a șomajului, fiind abandonate după 1970. În urma crizelor petroliere și a accelerării inflației, tezele școlii din Chicago au triumfat, devenind piatra de temelie a "Reaganomics" în Statele Unite și "Thatcherisme" în Marea Britanie.

Chiar fără a participa activ la formularea politicii economice, unii laureați ai memorialului Nobel și-au văzut teoriile aplicate în practică. De exemplu, guvernul american a aplicat politica penală represivă în urma analizei criminalității făcută de Becker. **Cu toate acestea, rolul laureaților s-a limitat adesea doar la exprimarea aprecierii lor asupra politicii în curs sau a politicii viitoare sau doar la sprijinirea acestora.**

Astfel, în 1996, Becker a susținut programul economic a lui Bob Dole, candidat republican la președinție, care prevedea scăderi ale impozitelor. Acest program a fost criticat de Vickery, căruia, cu câteva zile înaintea morții, i-a fost conferit premiul Nobel. Pe de altă parte, mai mulți laureați, printre care Buchanan, au criticat unificarea monetară în Europa. Lucas, de exemplu, estima că acest proiect nu avea sens în plan economic, dat fiind faptul că prezenta în același timp avantaje și inconveniente, per total având efecte minime. Vickery s-a opus excesului de austeritate impus de tratatul de la Maastricht în perspectiva adoptării monedei unice. Se pare că teoria laureaților Merton și Scholes a cunoscut mai multe aplicații practice. Formula lui Black și Scholes pentru evaluarea cursului opțiunilor asupra acțiunilor a apărut în 1973, chiar la data la care prima piață a opțiunilor a fost deschisă la Chicago. Operatorii au adoptat imediat această formulă pentru a-și limita riscurile. Grație operei acestor laureați, s-a putut realiza în ultimele decenii progresul puternic al cursurilor pe piețele financiare în general și mai ales pe acelea ale produselor derivate. Datorită acestui fapt, mai mult decât pentru originalitate, ca formulă, Black și Scholes au primit premiul.

2. LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE 1990-1999. SCURTE CARACTERIZĂRI ALE TEORIILOR ȘI CONTRIBUȚIILOR PREMIATE

1990: Harry Markowitz, Merton Miller, William Sharpe -Finanțele reintră în drepturi

Premiul pentru anul 1990, după cel atribuit în 1985 lui Modigliani, confirmă recunoașterea importanței piețelor financiare ca instrument de alocare a resurselor și de valorificare a întreprinderilor. Munca recompensată a trei cercetători cuprinde în același timp o teorie microeconomică (alegerea valorilor mobiliare individuale dezvoltată de Markowitz) și o analiză a echilibrului piețelor financiare (dezvoltată de Sharpe și Miller).

a) De la calculul individual a lui H. Markowitz ...

Aportul lui Markowitz a început cu un articol publicat în 1952 intitulat **"Portofolio selection"**.

El dezvoltă o teorie de gestiune a valorilor mobiliare care determină investiția optimă în active financiare al căror randament și risc diferă. Calculul **investitorului** determină combinarea rentabilității așteptate a valorilor mobiliare și riscul lor măsurat prin varianta lor. Pentru că investitorul dorește să reducă riscul pe care-l suportă diversificându-și titlurile, riscul privind valorile sale imobiliare nu mai depinde doar de variațiile de randament ale diferitelor active luate separat, ci și de covarianțele ansamblului de active luate împreună. Astfel, un activ se caracterizează mai puțin prin riscul său absolut, decât prin contribuția sa la riscul global al valorilor mobiliare.

Într-adevăr, riscul unui grup de active nu corespunde neapărat cu media riscurilor individuale. Riscul nediversificabil se numește risc de piață. Investitorul determină compoziția optimă a activelor sale alegând titluri care minimizează riscul pentru un randament dat. Pentru aceasta, el recurge la o programare matematică, furnizore a unui ansamblu de active numite eficiente, care formează ceea ce se numește granița de eficiență.

Datorită lui Markowitz, alegerea multidimensională a investitorului se reduce la o problemă cu două dimensiuni, aceea a unui model mediu-varianță (randament-risc), care traduce maxima binecunoscută "a miza totul pe o singură carte" într-o teorie operațională a alegerii în incertitudine.

b) ...la CAPM al lui W. Sharpe

Pornind de la modelul mediu-varianță, Sharpe trece la echilibrul general al formării prețului activelor financiare pentru a formula Capital Asset Pricing Model (CAPM sau MEDAF - Model de Echilibru al Activelor Financiare).

La baza CAPM se află un model activ considerat fără risc - bunurile de tezaur - a cărui remunerare este dobânda. În funcție de atitudinea sa față de risc, investitorul alege o combinație a activului fără risc cu activele cu risc.

Ecuatia centrală a CAPM poate fi dedusă relativ ușor din ideea conform căreia, la echilibru, toate activele trebuie să dea același randament pentru același risc. Costul acestui risc este determinat de riscul pieței (β_1)¹, activul multiplicat de intervalul tip σ_m al randamentului pieței, multiplicat de prețul riscului² care se calculează prin diferența între randamentul pieței r_m și acela al activului fără risc r_f , divizată cu σ_m . La echilibru, randamentul unui activ i , ținând cont de prima sa de risc, este de asemenea egal cu acela al activului fără risc r_f :

$$r_i - \beta_i (r_m - r_f) = r_f$$

După transformare obținem ecuația centrală a lui CAPM care exprimă randamentul scontat $E(r)$ a unui activ i :

$$E(r) = r_f + \beta_i (r_m - r_f)$$

CAPM a introdus o adevărată "revoluție β ": comunitatea financiară a început să calculeze β a tuturor acțiunilor pentru a avea astfel un indice al volatilității (sau al riscului) activului în raport cu piața. Dacă $\beta > 1$, efectul activului asupra riscului agregat al tuturor activelor este superior mediei (activ numit "agresiv"), în caz contrar activul este considerat ca fiind "defensiv" ($\beta < 1$) sau neutru ($\beta = 1$). În cadrul unei piețe eficiente, prima de risc (și deci randamentul) crește cu beta.

CAPM se află astăzi în chiar centrul teoriei moderne a piețelor financiare.

Este foarte folosită nu numai de gestionarii activelor imobiliare, ci și de finanțele moderne în ansamblul lor.

Cu toate acestea, se impune o anumită prudență față de rezultatele CAPM, fiindcă testul său empiric direct este cvasi-imposibil: ar fi vorba să se verifice **ex post** dacă adevăratul activ al pieței este eficient.

¹ β descrie riscul unui activ relativ cu acela al pieței $\beta_i = \text{cov}(r_i, r_m) / \sigma(r_m)$ cu r_i , activul respectiv și r_m activele pieței, β descrie în acest caz sensibilitatea randamentului unui activ la mișcările pieței.

² Geometric, această primă de risc este măsurată prin înclinarea unei drepte, numită dreaptă de piață care leagă activul fără risc de activele pieței.

Acest activ imobiliar nu este totuși observabil, fiindcă conține toate activele materiale și imateriale (acțiuni, monedă, pământ, capital uman etc.).

c) Miller sau paradoxurile firmei

Împreună cu Modigliani, Miller este unul din fondatorii teoriei financiare a întreprinderii. Ei au formulat două teoreme surprinzătoare.

Prima arată că **valoarea de piață a firmei** este independentă de **structura sa financiară**. Cea de-a doua teoremă avansează ideea că valoarea firmei este de asemenea independentă oricare ar fi dividendele distribuite.

După exemplul celor două teoreme de independență, ne putem pune întrebarea de ce întreprinderea nu se îndatorează cât mai mult posibil, ținând cont mai ales de avantajul fiscal al datoriei, fiindcă valoarea sa nu depinde de aceasta.

Dar, așa cum a demonstrat Miller, efectul de pârgie este anulat de impozitarea venitului acționarului.

Costurile de faliment ale întreprinderii (pierderea creanței, costurile sociale etc.) constituie o altă frână care limitează contractarea de împrumuturi de către firme.

Astfel, structura financiară a firmei este de așa manieră încât avantajele fiscale obținute din datorie sunt exact egale cu costurile de faliment. Valoarea firmei este deci funcție de structura sa financiară.

d) Referințe bibliografice

- Markowitz H. (1952), «Portofolio Selection», Journal of Finance, vol. 7, mars, p. 77 - 91.
- Markowitz H. (1959), Portofolio Selection, Efficient Diversification of Investments, Wiley and Sons, New York.
- Sharpe W. (1964), «Capital Asset Prices: a Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk», Journal of Finance, vol. 19, septembre, p. 425 - 442.
- Sharpe W. (1992), «Asset Allocation: Management Style and Performance Measurement», Journal of Portofolio Management, vol. 18, n° 2, p. 7 - 19.
- Sharpe W. (1966), «Mutual Fund Performance», Journal of Business, javier, p. 119 - 138.
- Modigliani F. et Miller M. (1958), «The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investments», American Economic Review, juin, p. 261 - 297.
- Modigliani F. et Miller M. (1961), «Dividend Policy, Growth and the Valuation of Shares», Journal of Business, vol. 34, octobre, p. 411-433.

1991: Ronald Coase - La granița dintre economie și drept

Economist sau jurist? Analiză micro sau macroeconomică? Premiul memorial Nobel al anului 1991 a fost atribuit unui cercetător original, Ronald Coase, ale cărui câmpuri de investigație merg dincolo de știința economică *stricto sensu*. Coase a fost deci recompensat de două ori: pentru evidențierea **costurilor de tranzacție și a drepturilor de proprietate**, pe de o parte, și, pe de altă parte, pentru evidențierea rolului important pe care acestea din urmă îl joacă în **structura instituțională și în funcționarea economiei**.

a) Costurile de tranzacție

În 1937, în articolul său de-acum celebru "The Nature of the Firm", Coase își pune două întrebări fundamentale:

- de ce există întreprinderi?
- de ce nu există o singură întreprindere?

Răspunsul economistului la prima întrebare ține de existența **costurilor de tranzacție**. În lipsa întreprinderii, fiecare agent economic trebuie să treacă prin piață ca să-și efectueze tranzacțiile. Aceste operații sunt costisitoare datorită căutării de informații, elaborării contractelor, respectării **drepturilor de proprietate** etc. Coase numește toate aceste costuri, **costuri de tranzacție**. Întreprinderea apare atunci când, pentru un agent este mai puțin costisitor să se integreze cu propriile operații în aceeași organizație, decât să recurgă direct la piață.

Pe de altă parte, mărimea unei întreprinderi nu este infinită și există mai multe întreprinderi, nu numai una. Există, de asemenea, costuri pentru a crea și a administra o singură întreprindere, pentru a încheia și gestiona contracte de muncă, activități scumpe și un ciclu lung în timp. În mod similar, sistemul de gestiune al întreprinderii poate fi greoi și va duce la apariția **costurilor de organizare**. Mărimea unei întreprinderi are deci un cost.

Coase a găsit răspunsul la cea de-a doua întrebare: orice întreprindere are o mărime determinată în funcție de opțiunea făcută între a realiza ea însăși toate operațiile de producție sau a recurge la piață pentru o parte dintre ele.

Orice firmă prezintă o structură contractuală concisă, care conduce o distribuție amănunțită a drepturilor și obligațiilor membrilor săi. Lucrările lui Coase introduc aici premisele cercetărilor privind teoria agenției (relația între un mandant și un mandatar) și teoria organizațiilor. Ele fac o legătură logică cu cel de-al doilea câmp de analiză: **drepturile de proprietate**.

b) Drepturile de proprietate

Într-o lume fără cost de tranzacție și în concurență perfectă, Coase postulează că, în fapt, crearea bogăției prin utilizarea resurselor economiei este independentă de repartizarea drepturilor de proprietate. Agenții pot într-

adevăr cu ușurință să schimbe drepturile asupra acestor resurse pentru a produce fiecare, obținând profit din acest schimb.

Prin urmare, ansamblul de legi referitoare la aceste drepturi este inutil. Alocarea resurselor se poate face direct de către piață în mod optim și fără intermediul unui cadru administrativ sau instituțional. Argumentarea este în mod curent enunțată ca "teorema lui Coase".

Un exemplu faimos este acela de "polueur-payeur" (cine poluează plătește). O întreprindere care varsă reziduuri într-un râu trebuie să cumpere o parte din drepturile de proprietate asupra apei, deținute inițial de victimele potențiale, pentru a putea produce¹. Statul nu trebuie deci să intervină decât o singură dată pentru a asigura funcționarea economiei, atribuind inițial **drepturile de proprietate**. Remarcăm, în trecere, faptul că R. Coase se opune lui Pigou care apără intervenția durabilă a statului în economie².

Din păcate, așa cum recunoștea Coase, costurile de tranzacție nu sunt niciodată nule. A face cunoscut și a respecta drepturile individuale de proprietate se dovedește a fi deosebit de costisitor pentru orice agent. De aceea, puterile publice intervin pentru a le stabili clar și mai ales pentru a putea asigura respectarea lor.

Structurile instituționale ale economiei pot fi deci analizate și explicate sub unghiul **costurilor de tranzacție**. Aceste structuri sunt rodul imperfecțiunilor pieței. Ele permit reducerea din acestea a costului de funcționare. Intervenția statului în sfera economică nu are deci ca scop atât de acțiunea direct asupra alocării resurselor, cât de a minimiza costurile de tranzacție. Se poate, de asemenea, remarca faptul că această teorie a inspirat mișcarea de dereglementare a economiei amorsată la sfârșitul anilor 70, furnizând, în același timp, o justificare economică normativă existenței instituțiilor internaționale.

În sfârșit, așa cum Coase explică mărimea întreprinderilor prin costurile lor interne de funcționare, teoria sa privind drepturile de proprietate oferă o explicație structurilor și taliei instituțiilor economice.

c) Dreptul reexaminat din perspectivă economică

Aprofundând cercetările sale asupra instituțiilor economice, Coase se găsește, de asemenea, la originea analizei economice a dreptului. El face mai ales un studiu precis al legislației și al aplicării sale, adică un studiu al comportamentului curților de justiție.

¹ Se vorbește, de asemenea, de efectul extern negativ. Efectul extern există atunci când activitatea unui agent are repercusiuni asupra utilității sau profitului altor agenți, fără să existe tranzacția pe piață.

² Pentru Pigou (1877-1959), economist englez și discipol al lui Marshall, taxarea este legitimă atunci când efectele externe negative sunt provocate de o activitate și dăunează celor care nu le-au cauzat.

Coase avansează astfel ideea conform căreia deciziile în justiție definesc distribuția drepturilor diferitelor părți pentru a obține o situație care să permită un acord. Judecătorii înlocuiesc mecanismul pieței atunci când acesta nu poate funcționa din cauza costurilor de tranzacție.

Această ipoteză a servit, de atunci, ca bază a unui nou curent de gândire și a unei noi discipline «Droit et économie» (Law and Economics). Extensiile sale în analiza științifică a dreptului sunt de asemenea numeroase.

d) Referințe bibliografice

- Coase R. (1937), «The Nature of the Firm», vol. 4, p. 386 - 405.
 Coase R. (1946), «The Marginal Cost Controversy», *Economica*, vol. 13, p. 169 - 182.
 Coase R. (1960), «The Problem of Social Cost», *Journal of Law and Economics*, vol. 3, p. 1 - 44.
 Coase R. (1972), «Industrial Organization: A proposal for Research», in V.R. Fuchs, *Industrial Organization*, Cambridge, 1991, nr. 58, p. 15-21.
 Coase R. (1988), «The Firm, the Market and the Law», University of Chicago Press.

1992: Gary Becker - Imperialismul raționalității

Originalitatea de necontestat a operei lui Gary Becker este conferită de aplicarea sistematică a individualismului metodologic la un ansamblu foarte vast de probleme umane. Acest demers îl conduce la studierea unor domenii deosebit de diverse, precum **discriminarea între indivizi, capitalul uman, alocarea timpului, crima și pedeapsa, familia și luarea deciziei politice.**

a) O singură metodă de analiză...

Prin metoda sa de analiză, abstracție făcând de natura cercetărilor sale, Gary Becker se situează pe linia inițiată de Alfred Marshall. El nu abordează practic deloc teoria echilibrului general, dar face din analiza cererii și a ofertei principalul instrument al studiului său privind lumea economică.

De asemenea, el se interesează mai mult de teoria aplicată decât de teoria pură. El tratează, de asemenea, datele realului în mod foarte clasic și nu acordă decât puțin interes abordării econometrice.

El își definește "metoda de abordare economică" în următorul mod: "Asocierea ipotezelor de maximizare a bunăstării, a echilibrului pieței și a stabilității preferințelor, folosită fără rezerve și în mod continuu, formează partea centrală a analizei economice, așa cum o concep eu" (1976). Becker își fundamentează astfel lucrările pe **analiza costuri-avantaje.**

Echilibrul pieței se presupune că există de asemenea în domenii în care nu există preț de piață în sensul obișnuit al termenului, ci doar prețuri fictive. În ceea ce privește stabilitatea preferințelor, el presupune că aceasta trebuie înțeleasă nu numai ca stabilitate în timpul preferințelor individului izolat, ci și ca pe aceea a grupurilor.

Pe de altă parte, estimând faptul că diferențele de comportamente ale gospodăriilor nu se explică doar prin prețuri și venituri, ci și prin inegalitățile în "tehnologiile lor de producție" (adică a modurilor diferite de organizare legate de echipamente de uz casnic), ceea ce-l diferențiază pe Becker de ceilalți economiști este absența din opera sa a oricărei teorii normative.

Cu excepția lucrărilor sale privind crima și sancțiunile pentru aceasta, el nu formulează în nici un moment recomandări concrete. Această atitudine poate fi explicată de ideea pe care Becker și-o face despre natura statului. El este rezervat mai ales asupra rolului binevoitor al acestuia în economia bunăstării. Din acest punct de vedere, el este foarte aproape de un economist al școlii opțiunilor publice, precum James Buchanan (Laureat Nobel pentru economie în 1986).

b).... aplicabilă domeniilor eclectice

Primele sale cercetări se referă la discriminarea rasială. El pornește de la ideea că o discriminare intervine atunci când agenții economici arată că ei sunt dispuși să plătească pentru a nu încheia contract cu alți agenți cu caracteristici diferite de ale lor, mai ales cu cei care au o altă culoare a pielii. Este posibil să se definească "coeficientul de discriminare" al unui patron. El arată că discriminarea poate fi o stare de echilibru suboptimal din punctul de vedere al comunității care discriminează.

Ideea de bază a teoriei **capitalului uman** este de a considera că, din punctul de vedere al individului, **educația este o investiție**. Valoarea acesteia depinde direct de costul monetar al educației și de câștigurile viitoare anticipate procurate de informație. Aceasta reprezintă o investiție profitabilă dacă valoarea netă actualizată a costurilor și a avantajelor este pozitivă. În plus, salariul fiind reflectarea productivității marginale reale a muncii, investiția în **capital uman** este de asemenea o investiție profitabilă din punctul de vedere al societății.

Educația procură deci câștiguri sociale superioare câștigurilor private. Această externalitate pozitivă justifică, pe de altă parte, pentru unii intervenția statului dacă nu în economie, cel puțin în luarea în sarcina sa a sistemului educativ.

Pentru patron, distincția între educația generală și formarea specifică a individului capătă o importanță capitală. Într-adevăr, formarea specifică crește productivitatea individului doar la patronul său. Acesta din urmă poate, prin urmare, să nu recupereze fructul investiției.

El a precizat, de asemenea, modul de aplicare a raționamentului economic atât la o teorie pozitivă a comportamentului criminal, cât și la o teorie normativă a politicii optimale privitoare la crimă.

Astfel, criminalul potențial va acționa în funcție de parametrii formulați în următoarea ecuație:

$$AN = B - C - S(pr \cdot pe)$$

AN - constituie avantajul net care reiese din crimă;

B - este valoarea prăzii;

C - este costul pregătirii și realizării actului criminal;

S - este valoarea salariilor abandonate cu această ocazie;

pr - este probabilitatea de a fi condamnat, în modul în care

prevede individul; pe - este valoarea pedepsei legate de crima prevăzută.

Pornind de la analiza costuri-avantaje în cadrul economiei bunăstării și conform unei funcții de pierdere socială, Becker se întreabă care este suma totală optimă a cheltuielilor publice pentru a asigura respectarea legii, ca și nivelul optimal al pedepsei pentru delincvenți.

El a reintrodus, de asemenea, studiul familiei în câmpul analizei economice: formarea și destrămarea sa, diviziunea muncii și repartizarea resurselor în cadrul ei. El arată, de exemplu, că decizia de a avea copii poate fi analizată ca o cerere de bunuri durabile. Părinții au anumite preferințe în ceea ce privește cantitatea și calitatea copiilor lor, calitatea fiind determinată de cheltuielile pe care părinții doresc să le consacre copilului.

c) Câteva critici

Lucrările lui Becker au fost obiectul unei duble critici: empiric, predicțiile teoriilor nu au fost întotdeauna verificate, și, teoretic, specialiștii altor științe sociale i-au reproșat că a vrut să exerseze un adevărat "imperialism economic" asupra câmpului lor de studiu, așa cum ilustrează analiza sa privind sinuciderea, opusă celei elaborate de un sociolog precum Durkheim.

d) Referințe bibliografice

- Becker G. (1957), «The Economics of Discrimination», University of Chicago Press. Becker G. (1964), «Human Capital», Columbia University Press, 1964.
- Becker G. (1968), «Crime and Punishment: An Economic Approach», Journal of Political Economy, vol. 76, nr. 2, p. 196-217.
- Becker G. (1976), «Child Endowments and the Quantity and Quality of Children», with Nigel Toms, in G.S. Becker, Essays, in Labor Economics in Honor of H. Gregg Lewis, Journal of Political Economy 84 (nr. 4, pt. 2), p. 143 - 162.

- Becker G.; Stigler G.J. (1977), «De Gustibus Non Est Disputandum», The American Economic Review 67 (nr. 2), p. 76 - 90.
- Becker G. (1981) - «A Treatise on the Family», Harvard University Press.
- Becker G. (1983) - «A Theory of Competition Among Pressure Groups for Political Influence», Quarterly Journal of Economics, XCVII (nr. 3), p. 371 - 400.

1993: Robert W. Fogel, Douglas C. North - Revoluția cliometrică

Prin distincțiile acordate lui Robert W. Fogel și Douglas C. North, Academia Suedeză Regală de Științe a atribuit pentru a doua oară memorialul Nobel în economie unor istorici. Fogel și North au contribuit la o analiză mai bogată a istoriei economiei, punând laolaltă istoria și teoria economică, dând abordării neoclasice o viziune mai puțin statică și incluzând în analiza fundamentelor economice rolul fundamental al instituțiilor. Ei au fost recompensați pentru a fi lansat la începutul anilor '60 "La Nouvelle Histoire Economique" sau cliometria (Clio este muza poeziei epice și a istoriei).

a) Alegerea metodologică

Aportul original al lui Fogel și North rezidă, primordial, din alegerea făcută în materie de metodologie și de paradigmă de referință, fiindcă în ceea ce privește obiectul de studiu, școala Analelor științifice lărgise de mai mult timp câmpul de analiză istorică la fenomenele economice și sociale. Și ideea de a fonda analiza istorică pe legi economice nu era nouă, fiindcă școala marxistă o făcuse de mult.

Fogel și North au dezvoltat proiectul unei istorii economice "științifice": cliometricienii au dorit aplicarea unor reguli științifice la problemele de istorie economică. Ei au folosit din plin serii de date istorice cantitative. Exigențele lor în materie metodologică au fost următoarele: dreptul de a aplica modele de comportament explicite, coerente, riguroase și testabile empiric. Or, știința economică și metodele sale răspund la asemenea exigențe.

b) Analiza contrafactuală

Fogel a jucat un rol determinant în introducerea **analizei contrafactice** sau analiza la ireal a trecutului în istoria economiei. Această metodă constă în măsurarea influenței unui factor asupra unei evoluții prin diferențe între această evoluție observată real și aceea ipotetică, aceea la care s-ar fi asistat dacă factorul la care s-a făcut referire n-ar fi existat.

Această situație din urmă este construită econometric pornind de la alți factori. El va aplica această metodă la studiul a trei domenii: **revoluția**

transporturilor și dezvoltarea economică a sec. XIX, sclavia ca sistem economic și relația între nivelurile de viață și creșterea economică modernă în SUA.

De multă vreme, în istoria economică a Americii sec. XIX, căile ferate au jucat un rol preponderent ca factor stimulent de creștere. Fogel a repus în discuție această opinie curentă. El și-a pus întrebarea, cât de diferit ar fi fost PNB-ul SUA în 1890, dacă n-ar fi existat căile ferate. În lipsa lor, alte modalități de transport, precum canalele navigabile sau trăsurile trase de cai, ar fi fost mai mult folosite. Câștigul social (sau plusul la venitul național) depinde deci de diferențele de costuri între transportul feroviar și alte modalități de transport. Fogel ajunge la concluzia că, câștigul social era slab. PNB în 1890 n-ar fi fost decât cu 5% mai puțin. De fapt, "decolarea" SUA nu ar fi fost foarte diferită cu sau fără căile ferate.

Inițial, înainte de lucrările lui Fogel, era admis în mare măsură faptul că **sclavia** în SUA a constituit un sistem economic ineficient. Pornind de la teoria și seriile statistice lungi, Fogel și Engerman au evidențiat că sclavia era un sistem eficace și rentabil, mai ales pe marile plantații unde era posibilă folosirea muncii în echipă și realizarea economiilor de scară. Validitatea tezei lor este demonstrată printr-un studiu comparativ al productivității și al rentabilității factorilor în plantațiile din Sud și în exploatarea din Nord.

c) Schimbarea instituțională și creșterea economică

Aportul cel mai de seamă a lui North este acela de a fi arătat că, cunoașterea factorilor teoriei neoclasice de la originea mecanismelor **creșterii economice** este insuficientă pentru buna înțelegere a acestora. Este necesară analiza modului în care se realizează transformările vieții publice și a dreptului, care permit apariția formelor economice care generează creșterea.

Pornind de la exemplul SUA din sec. XIX și al Europei Occidentale de la 900 la 1800 (mai ales Țările de Jos, Franța și Spania în sec. XVII), el a arătat modul în care instituțiile pot crea un mediu economic și politic favorabil și că cheia mecanismelor de creștere a unei economii rezidă, în definitiv, în organizarea eficace a acesteia. Teza fundamentală a lui North revine la afirmația că inovația, economiile de scară, educația și acumularea de capital nu constituie cauzele creșterii, ci doar manifestările sale. Cauzele trebuie căutate de partea **amenajărilor instituționale** care vor fi mai mult sau mai puțin favorabile creșterii.

Cele două concepte care conferă coerența teoriei sunt: conceptul costului de tranzacție și cel al drepturilor de proprietate. Primul, împrumutat de la R. Coase (premiat Nobel în 1991), explică rațiunea pentru care rolul instituțiilor este fundamental.

Într-o lume fără fricțiuni, în care informația ar fi gratuită, toate formele instituționale ar fi într-adevăr echivalente, ceea ce nu este desigur cazul în

lumea reală. Instituțiile eficace permit o economie de cost de tranzacție care va stimula creșterea.

Cel de-al doilea concept, acela al **drepturilor de proprietate**, stă la baza diferențelor de performanță ale instituțiilor. Cele care permit o însușire individuală a beneficiilor creșterii, a tehnologiei și a științei sunt mai eficiente decât acelea care impun o gestiune comunitară a resurselor.

Un număr de istorici au reproșat acestor pionieri ai "Noii Istории Economice", că nu au făcut cercetare de istoric. Ei critică mai ales faptul că teoria economică afirma *apriori* universalitatea în timp și eventual în spațiu a comportamentelor individuale. Pentru ei, sarcina unui istoric este tocmai de a le verifica *aposteriori*.

d) Referințe bibliografice

- Fogel R.W. (1964), «Railroads and American Economic Growth: Essays in Econometric History», John Hopkins Press, Baltimore.
- Fogel R.W. (1974), «Time on the Cross», vol.1: The Economics of American Slavery, Little Brown & Co, Boston.
- North D.C. (1966), «The Econometric Growth of the United States, 1790-1860», W.W. Norton, New York.
- North D.C; Davis L, (1971), «Instituțional Change and American Economic Growth», Cambridge University Press, Cambridge.
- North D.C; Thomas R. (1976), «The Rise of the Western World, A New Economic History», Cambridge University Press, Cambridge.
- North D.C. (1981), «Structure and Change in Economic History», WW Norton, New York.

1994: John F. Nash, John C. Harsanyi, Reinhard Selten: Economia, un joc de strategii

J. Nash, J. Harsanyi și R. Selten au fost recompensați pentru contribuțiile lor diferite la analiza echilibrelor în **teoria jocurilor** și mai ales în teoria jocurilor noncooperative.

Teoria jocurilor oferă un cadru de analiză care permite studierea situațiilor conflictuale în care indivizii sunt în interacțiune. Nu întotdeauna un individ, într-un anumit număr de situații economice, poate neglija reacțiile celorlalți. Astfel, atunci când unele firme domină o piață sau când unele țări încheie un acord privind politica comercială, agenții implicați (indivizi, firme, stat) trebuie să ia în considerare reacțiile altora și să anticipeze propriile lor decizii.

Dacă A. Cournot a elaborat, în sec. XIX, o analiză a interacțiunilor strategice¹, O. Morgenstern și J. von Neumann au elaborat și prezentat mai târziu în lucrarea lor *"Theory of games and economic behavior"* (1944) o metodologie generală asupra analizei jocurilor cu sumă nulă, în care câștigurile realizate de un jucător sunt egale cu pierderile altui jucător. Astăzi, teoria jocurilor a devenit un domeniu predominant al cercetării și mai ales ramura jocurilor noncooperative.

a) Echilibrul Nash

Nash a formulat conceptul de soluție universală a unui joc, care implică un număr mare dar finit al jucătorilor la preferințele date; această soluție poartă numele: **echilibrul lui Nash**.

Dacă un vector al strategiilor $S^* = (s_1^*, s_2^*, \dots, s_j^*, \dots, s_N^*)$ care pentru fiecare jucător i aparținând unei populații de N jucători descrie o strategie sau un plan de acțiune specific, se spune că s^* definește un echilibru al lui Nash dacă nici un jucător i din N nu are posibilitatea de a-și îmbunătăți situația alegând o strategie s_i diferită de s_i^* după ce ceilalți jucători au optat pentru strategiile de echilibru s_j .

Aceste echilibre sunt autorealizatoare. Jucătorii sunt susceptibili să ajungă la acorduri a căror execuție este asigurată doar de ei înșiși, fiindcă au interesul.

Nash demonstrează, pe de altă parte, că pentru fiecare joc cu un număr finit de jucători există, de asemenea, un echilibru cu strategii mixte. În cazul unei strategii mixte, în loc să se aleagă cutare sau cutare strategie, un jucător poate decide să recurgă la o tragere aleatoare din ansamblul strategiilor sale sau să stimuleze probabilitățile acțiunilor dintre care el trebuie să aleagă, apoi să aplice strategia care iese din această tragere. În ciuda utilității sale, există limite ale conceptului de **echilibru Nash**. Dacă un joc admite mai multe echilibre Nash, criteriul de selecție al echilibrului nu poate fi folosit pentru a prezice rezultatul jocului. Compatibilitatea acestui echilibru cu ipoteza de raționalitate este o altă problemă. Într-adevăr, un asemenea echilibru presupune că fiecare jucător deține o informație completă asupra situației altor jucători. Pare irealist sau irațional ca un jucător să decidă adoptarea unei anumite strategii într-o manieră mioapă, altfel spus, ca el să ignore total ceea ce vor face ceilalți jucători.

¹ Echilibrul lui Cournot este un "echilibru noncooperativ în cantitate". Se presupune că variabila strategică pe care o controlează fiecare întreprindere este cantitatea pe care ea decide să o vândă, prețul fixându-se pe piață în așa fel încât suma acestor cantități să devină egală cu cererea. Se constată că, la echilibru, fiecare firmă vinde o cantitate mai mică decât aceea pe care ar fi ales s-o producă dacă s-ar fi comportat în mod concurențial și realizează această vânzare la un preț mai ridicat decât prețul concurențial.

b) Mâna tremurândă a lui Selten

Pentru a reduce numărul echilibrelor posibile și pentru a evita echilibrele aberante în termeni economici, Selten introduce conceptul de echilibru perfect în **sub joc**. Acest echilibru survine atunci când, în secvența de lovitură care constituie jocul, jucătorii dau, la fiecare lovitură, un răspuns mai bun **sub jocului** care rămâne. Există totuși situații în care conceptul de echilibru perfect în sub joc nu este suficient. De aceea, Selten a elaborat teoria echilibrelor raționale secvențială adică "**teoria mâinii tremurânde**".

Mâna tremurândă se fundamentează pe ideea că jucătorii comit erori în momentul alegerii strategiilor lor de echilibru, având fiecare o probabilitate redusă de a alege strategii care nu conduc la realizarea echilibrului. Aceste concepte au fost aplicate mai ales în economia industrială.

c) Informația incompletă a jucătorilor lui Harsanyi

Până la cei trei laureați, jucătorii erau presupuși a avea o informație completă. Informația este incompletă atunci când jucătorul ignoră unul din componentele jocului (numărul și identitatea altor jucători, strategiile care sunt la dispoziția jucătorului sau a altor jucători, câștigurile care decurg din aceste strategii). Este cazul, de exemplu, atunci când firme și piețe financiare nu cunosc cu exactitate preferințele Băncii Centrale în ceea ce privește negocierea inflație-șomaj.

Pentru a vorbi de aceste jocuri cu **informație incompletă**, Harsanyi propune o metodă: el postulează că toți jucătorii sunt de mai multe feluri, în care fiecare tip corespunde unui joc de preferințe posibile pentru fiecare jucător și unde sunt atribuite probabilități subiective pe tipurile altor jucători (Banca Centrală poate fi de două tipuri cu probabilitățile aferente: fie că ea pregătește o politică monetară restrictivă fiindcă dorește combaterea inflației, fie ea încearcă să combată șomajul cu ajutorul dobânzilor scăzute). Fiecare jucător într-un joc cu informație incompletă își alege strategia pentru fiecare din aceste tipuri.

Harsanyi arată că, pentru fiecare joc cu informație incompletă, există un joc echivalent cu informație completă. El transformă deci aceste jocuri cu informație incompletă în joc cu **informație imperfectă**.

Asemenea jocuri pot fi, în acest caz, tratate cu metode standard.

d) Referințe bibliografice

- Nash J.F. (1950), «The Bargaining Problem», *Econometrica*, nr. 18, p. 155 - 162.
- Nash J.F. (1950), «Equilibrium in N-Person Games», *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA*, nr. 36, p. 48-49.
- Nash J.F. (1951), «Non-Cooperative Games», *Annals of Mathematics*, nr. 54, p. 286 - 295.

- Nash J.F. (1953), «Two-Person Cooperative Games», *Econometrica*, nr. 21, p. 128 - 140.
- Selten R. (1965), «Spieltheoretische Behandlung eines Oligopolmodells mit Nachfragetätigkeit», *Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaften*, nr. 12, p. 301-324 și p. 667-689.
- Selten R. (1975), «Re-examination of the Perfectness Concept for Equilibrium Points in Extensive Games», *The International Journal of Games Theory*, nr. 4, p. 25 - 55.
- Harsanyi J.C. (1967/1968), «Games with Incomplete Information Played by Bayesian Players», *Management Science*, p. 159-182, p. 320 - 324, p. 486 - 502.

1995: Robert E. Lucas - Reîntoarcerea la Homo oeconomicus

R. E. Lucas a fost recompensat pentru a fi dezvoltat și aplicat ipoteza **anticipațiilor raționale**. El a transformat analiza macroeconomică și puterea noastră de înțelegere privind politica economică.

Înainte de lucrările lui Lucas, dar și a celor lui T. Sargent, E. Prescott, R. Barro și J.F. Muth și în ciuda importanței lor în studiul deciziilor agenților, anticipațiile erau fie specificate arbitrar, fie presupuse statice (nivelul viitor al prețurilor era considerat identic cu acela constatat în momentul anticipației), în cel mai bun caz, chiar adaptative. În acest din urmă caz, nivelul viitor anticipat al prețurilor era ajustat mecanic la distanță între nivelul prețurilor de astăzi și nivelul prețului anticipat anterior.

A presupune că anticipațiile sunt raționale înseamnă că previziunea subiectivă a agenților se fundamentează pe previziunea obiectivă a teoriei. Altfel spus, fiindcă integrează evenimentele viitoare, alocațiile sunt esențialmente aceleași ca previziunile obiective ale teoriei.

Adoptarea unei asemenea ipoteze a avut consecințe importante în materie de politică economică, ca și în construcția de modele econometrice. Ea i-a permis, de asemenea, lui Lucas să-și formuleze celebra **critică** care-i poartă de acum numele.

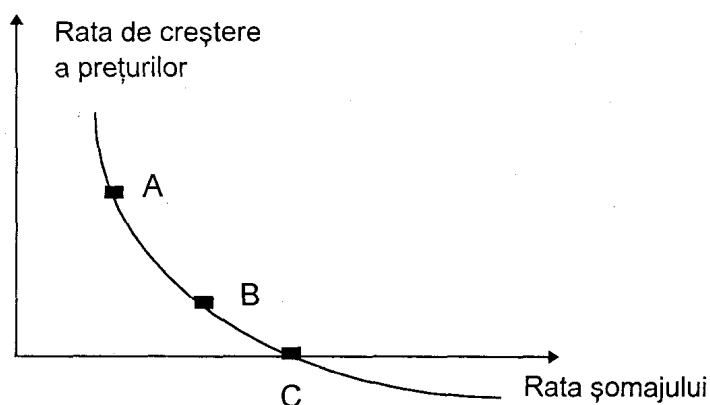
a) (In)Eficacitatea politicii economice

Curba lui Phillips arată existența unei relații pozitive între inflație și șomaj. Un guvern poate alege între relansarea economiei și, prin urmare, munca la preț de inflație mai mică și frânarea creșterii și încetinirea inflației la preț de un surplus de șomaj (grafic 1). Friedman (premiul memorial Nobel în 1976) și Phillips au criticat această interpretare datorată lui Samuelson (Laureat Nobel în 1970) și Solow (Laureat Nobel în 1987). Ei susțin că, dacă pe termen scurt există o relație pozitivă, pe termen lung curba devine o dreaptă

verticală. Un guvern care ar relansa economia într-o primă fază ar reduce șomajul, dar la prețul unei inflații mai ridicate (trecerea de la T la U în graficul 2).

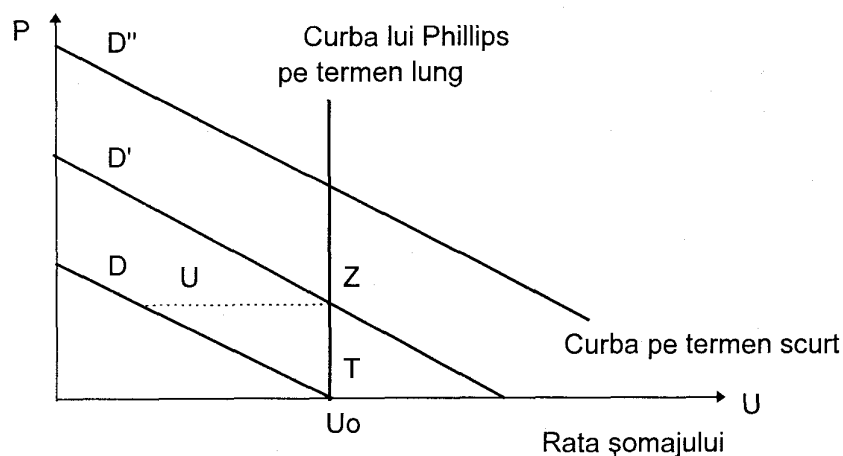
Adaptarea agenților la inflație mai mare ar conduce pe termen lung rata șomajului la nivelul său "natural" (trecerea de la U la Z).

Graficul 1: Curba lui Phillips

(A) exprimă alegerea unei inflații mari și a unei rate a șomajului scăzută; (B) invers; (C) indică rata șomajului pentru o inflație nulă.

Graficul 2: Phillips vs. Friedman

Dacă ipoteza anticipațiilor adaptative ce se pot adopta autorizează un arbitraj exploatabil pe termen scurt, aceea a **anticipațiilor raționale** distruge,

chiar și pe termen scurt, un asemenea arbitraj. În modelul lui Lucas, agenții își ajustează instantaneu anticipațiile de preț și de salarii la noua politică economică. Este deci inutilă orice politică economică? Nu neapărat, dacă modificările aduse au autoritatea economică conform **regulilor** clar negociate și sunt "bine" interpretate de agenții economici.

Ele au în acest caz un efect mai mare asupra economiei decât modificările de politică economică lăsate la **discreția** guvernelor.

b) Critica lui Lucas

Ipoteza **anticipațiilor raționale** conduce, de asemenea, la reexaminarea binelui - bazat pe modele econometrice. Un model econometric este un sistem de ecuații reprezentativ al unei teorii având ca proiect explicarea evoluției cantitative a unui anumit număr de variabile (numite endogene), în funcție de un anumit număr de variabile predeterminate (numite variabile exogene). Coeficienții care intervin în aceste ecuații sunt estimați cu ajutorul tehnicilor econometrice.

Ipoteza anticipațiilor raționale conduce agenții privați să anticipeze comportamentul autorităților și schimbările de politică economică. Ei își modifică la rândul lor comportamentul. De fapt, coeficienții funcțiilor de comportament ai sectorului privat nu sunt constanți, ci depind de funcțiile de reacție ale autorităților. Or, econometria nu estimează niciodată un asemenea coeficient variabil depinzând de parametrii funcțiilor de reacție ale autorităților. Deci, nu poate măsura corect efectele schimbărilor de politică economică.

Pentru a evita asemenea erori, Lucas a folosit un nou program de cercetare. Acesta trebuia să formuleze modele econometrice care să nu fie sensibile la schimbările de politică economică. Dacă principiul de a construi modele de echilibru cu anticipații raționale este ușor de formulat, realizarea sa practică se izbește de mai multe probleme. Lucas a dat un termen de 5 ani pentru ca un model de echilibru macroeconomic cu anticipații raționale să poată produce rezultate empirice bune. Acest calendar n-a putut fi respectat. De asemenea, erorile de previziune, mai ales în cursul anilor '60, reies mai puțin din neluarea în seamă a **criticii lui Lucas**, decât din omiterea, pentru majoritatea modelelor, a șocurilor ofertei (mai ales șocuri petroliere).

c) Referințe bibliografice

- Lucas R.E. (1972), «Expectations and the Neutrality of Money», *Journal of Economic Theory*, 4, p. 103 - 124.
- Lucas R.E. (1973), «Some International Evidence on Output-Inflation Trade-Offs», *American Economic Review*, 63, p. 326 - 334.
- Lucas R.E. (1975), «Econometric Policy Evaluation: A Critique», în K. Brunner și A. Meltzer, *The Phillips Curve and Labor Markets*, North-Holland.

- Lucas R.E. (1977), «*Understanding Business Cycle*», în K. Bunner și A. Meltzer, *Stabilization of the Domestic and International Economy*, North-Holland.
- Lucas R.E. (1981), «*Studies in Business-Cycle Theory*», Cambridge, MIT Press.
- Lucas R.E., Sargent T. (1978), «*After Keynesian Macroeconometrics*», în *After the Phillips Curve*, Federal Reserve Bank of Boston, conference series, nr. 19, p. 49-72.
- Muth J.F. (1961), «*Rational Expectations and the Theory of Price Movements*», *Econometrica*, 29, p. 315 - 335.

1996: James A. Mirrlees, William S. Vickrey - Investigările în serviciul economiei publice

După supremația macroeconomiei în anul 1995, anul 1996 a pus la loc de onoare din nou microeconomia. Mirrlees și Vickrey fac parte ambii dintre pionierii analizei problemelor **de investigare în asimetrii de informații**, ca și a consecințelor acestora asupra funcționării piețelor și pentru politicile publice. În timp ce Vickrey a studiat mult aplicarea acestor asimetrii la problemele de licitații și de tarificare publică, Mirrlees s-a interesat mai mult de problemele de impozitare.

La prima vedere, lucrările lui Mirrlees și Vickrey par foarte formalizate și abstracte. Ei adoptă un demers normativ. Cu toate acestea, studiile lor se pretează la aplicații practice foarte concrete, cum ar fi aplicarea practică a politicii economice, mai ales realizarea misiunilor care-i revin statului (de exemplu, fixarea prețurilor practicate de întreprinderile publice) și structura încasărilor necesare pentru îndeplinirea lor.

a) De la problemele construirii tarifelor....

Vickrey este unul dintre primii care au început în anii '50 să studieze problemele de fundamentare a tarifelor în sectoare precum electricitatea, telecomunicațiile sau transporturile publice. El a studiat, mai ales, în amănunțime, tarifele metroului new-yorkez și a demonstrat că tarificarea uniformă care se aplica era foarte inefficientă.

În toate aceste sectoare, producția bunurilor nondurabile sau de servicii se caracterizează prin randamente de scară crescânde, ceea ce înseamnă că, costurile medii, chiar uneori costurile marginale, sunt descrescânde. În general, această producție întâlnește o cerere puțin stabilă și sezonieră, ceea ce atrage după sine constituirea de stocuri și de strangulări.

În acest cadru, Vickrey se întreabă dacă nu există un sistem de prețuri care ar putea garanta o alocare eficientă a resurselor utilizate. În locul tarifelor

unice în vigoare, soluția Vickrey propune tarife modulate în timp și spațiu, în așa fel încât fiecare consumator să plătească în final un preț corespunzător costului marginal social pe termen scurt, indus de consumul său.

Un asemenea sistem răspunde următoarelor trei criterii: (1) prețul trebuie să țină seama de externalitățile provocate de cerere; (2) costurile unitare trebuie să fie măsurate în funcție de substituirea instrumentului de producție; (3) prețul trebuie să corespundă cu valoarea de consum a unei unități suplimentare.

Vickrey a aplicat apoi cercetările sale la cazuri foarte practice, cum ar fi, de exemplu, **road pricing** (prețul de drum) din 1950, care constituie un sistem de prețuri variabile în funcție de timp, loc și grad de saturare a utilizării drumurilor publice.

b).... la acelea de licitație

Două situații de **asimetrie a informației** se prezintă în cazul licitațiilor: comisarul-evaluator ignoră predispoziția spre plată a potențialilor cumpărători și cei din urmă nu cunosc predispoziția concurenților lor. Pe de altă parte, obiectivul licitației este de a maximiza prețul de vânzare al bunurilor de referință. Or, cei ce licitează sunt tentați să-și limiteze oferta pentru a plăti cât mai puțin posibil.

Vickrey propune un sistem alternativ - **licitațiile la mâna a doua**. Este vorba de un sistem cu licitații sigilate în care cel care oferă cel mai mult câștigă licitația, dar plătește prețul mai mare al celei de-a doua licitații.

Cei ce licitează sunt, astfel, înclinați să-și demonstreze adevărata dispoziție de a plăti. Într-adevăr, dacă oferă mai puțin, licitația riscă să le scape, iar dacă oferă mai mult, riscă să plătească o sumă superioară celeia pe care și-ar dori-o dacă un alt licitant a propus o sumă care îi este chiar ușor superioară.

c) Incitare și impozitare

Mirrlees a reluat ideea asupra căreia economiștii reflectau de mult timp, aceea a **impozitului optimal** (mai ales asupra venitului). Pentru un randament fiscal dat, un anumit impozit - cu caracter redistributiv - vizează maximizarea bunăstării sociale fără a crea incitări care ar putea reduce potențialul productiv al persoanelor implicate.

Cu toate acestea, dificultatea constă în faptul că indivizii au nu numai un potențial economic diferit, dar și în faptul că ei sunt singurii care-l cunosc. Meritul lui Mirrlees este de a fi propus o modelare riguroasă a acestei probleme, mai ales prin modelul bazat pe salariu și numărul de ore lucrate. Venitul nu este un bun exogen, ci produsul salariului orar și al numărului de ore lucrate.

Asimetria de informație se referă la cunoștințele pe care statul le are despre venitul individului. El nu cunoaște decât venitul, dar nu cunoaște nici salariul orar, nici experiența individului și cu atât mai puțin productivitatea sa.

Care sunt, în acest cadru, proprietățile impozitului optimal asupra venitului? Cum trebuie să varieze taxa marginală asupra venitului? După Mirrlees, **impozitul marginal**, este "aproximativ linear" (chiar dacă, cu ordonata la origine pozitivă, sistemul fiscal devine pozitiv).

d) O idee, două concepții

Importanța lucrărilor lui Mirrlees este aceea că a trasat calea studierii problemelor de asimetrii ale informațiilor. Asemenea situații apar, de exemplu, în relațiile asigurator-asigurat, medic-pacient sau împrumutator-împrumutat. În toate aceste cazuri, partea care este mai puțin bine informată are interes să propună un contract incitant, care să-l conducă pe celălalt fie să descopere alte informații pertinente, fie să efectueze într-adevăr prestația dorită.

Chiar dacă obiectul analizei lui Vickrey și Mirrlees este același, percepția lor privind rolul economistului variază foarte mult. În timp ce Vickrey pare înainte de toate preocupat de aplicarea ideilor sale de către decidenții publici, Mirrlees se adresează mai mult comunității științifice.

Acest lucru poate să ajute la înțelegerea faptului că recunoașterea lucrărilor lor nu s-a făcut simultan: lucrările lui Vickrey au fost mult timp neglijate, cele ale lui Mirrlees au avut un succes (științific) aproape instantaneu.

e) Referințe bibliografice

- Mirrlees J. (1971), «An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation», *Review of Economic Studies*, p. 175- 208.
- Mirrlees J. (1976), «The Optimal Structure of Incentives and Authority within an Organization», *Bell Journal of Economics*, p. 105-131.
- Mirrlees J. (1997), «Information and Incentives: The Economics of Carrots and Sticks», *Economic Journal*, vol. 107, p. 1311-1329.
- Vickrey W. (1945), «Measuring Marginal Utility by Reactions to Risk», *Econometrica*, vol. 13, p. 319 - 333.
- Vickrey W. (1955), «A Proposal for Revising New York's Subway Fare Structure», *Journal of the Operations Research Society of America*, vol. 3, p. 38 - 69.
- Vickrey W. (1961), «Counterspeculation, Auctions and Competitive Sealed Tenders», *Journal of Finance*, vol. 16, p. 8- 37.

1997: Robert C. Merton, Myron S. Scholes - Opțiunea cea bună

În anul 1997 premiul memorial Nobel pentru economie a fost aproape în totalitate obținut de o formulă matematică. Rod al muncii comune a trei specialiști în economie financiară, Fisher Black (mort în 1995), Robert C. Merton și Myron S. Scholes, această formulă permite rezolvarea unei probleme cvasicente-nare, aceea a valorizării opțiunilor¹ pe acțiune.

Problema a fost pusă încă din 1900 de un matematician francez, Louis Bachelier, într-o teză intitulată: "*Theorie de la speculation*". Formula elaborată atunci lua ca ipoteză o dobândă nulă și accepta ca, în fapt, cursul acțiunii să fie negativ. În mod progresiv au fost aduse numeroase îmbunătățiri fără ca, totuși, să se ajungă la o formulă generală. Cercetările se sprijineau pe calculul primei de risc necesare evaluării opțiunii. Această primă, care traduce în același timp riscul de variație a cursului acțiunii și atitudinea investitorului în raport cu riscul, este într-adevăr greu de observat.

a) Formula Black-Scholes....

Datorită colaborării cu Merton, Black și Scholes au ajuns în 1973 să enunțe celebra lor formulă de calcul a prețului unei opțiuni pe acțiune. Cercetările lor se sprijină la origine pe **modelul MEDAF** (modelul de echilibru al acțiunilor financiare², care în 1990 i-au adus lui Sharpe, Markowitz și Miller premiul memorial Nobel pentru economie).

Black, Scholes și Merton conturează problema pusă prin evaluarea primei de risc. Ei consideră, într-adevăr, că nu este util să fie calculată, fiind deja cuprinsă în prețul acțiunii.

Valoarea opțiunii de cumpărare depinde de cursul actual al acțiunii. Cu cât cursul este mai ridicat (respectiv coborât), cu atât valoarea opțiunii este mai mare (respectiv mai mică, căci probabilitatea pe care ea o exercită crește).

Formula care determină prețul de opțiune trebuie, deci, să reflecte aceste variații. Investitorul este, așadar, în măsură să se protejeze contra riscului de variație a titlurilor sale, contractând opțiuni asupra acțiunilor pe care le deține. Profiturile și pierderile provocate de fluctuațiile de curs se compensează. Portofoliul astfel constituit (de acțiuni și de opțiuni) prezintă deci un randament fără risc care trebuie, în lipsa arbitrajului piețelor, să fie egal cu acela al unui bon de tezaur.

Pe măsură ce se apropie data exercițiului de opțiune și pe măsură ce cursul acțiunii fluctuează, compoziția portofoliului trebuie să evolueze pentru a menține un randament fără risc.

¹ O opțiune pe acțiune este un drept de vânzare sau de cumpărare a acțiunii (a activului subiacent) la un preț dat și la o dată dată. O opțiune pe acțiune permite agenților să se apere de riscurile fluctuației cursului activului subiacent.

² Sau CAPM (capital asset pricing model).

Presupunând că nu există curs de tranzacție, lucrările lui Black, Scholes și Merton ajung la celebra formulă:

$$C = SN(d) - Xe^{-rt} N(d - \sigma\sqrt{t})$$

$$cu: d = \frac{\ln \frac{S}{X} + \left(r + \frac{\sigma^2}{2}\right)t}{\sigma\sqrt{t}}$$

cu C valoarea opțiunii de cumpărare; S cursul actual al acțiunii; $N(d)$ probabilitatea ca o variabilă distribuită după o lege normală să aibă o valoare inferioară sau egală lui d ($N(-\infty)=0$, $N(0)=0,5$ și $N(\infty)=1$); X este prețul de exercițiu al opțiunii; r este dobânda fără risc; σ este distanța tip (σ^2 reprezintă varianța) a cursului acțiunii a cărei valabilitate o descrie; t este timpul străbătut până la data scadenței opțiunii.

În această formulă $N(d)$ dă rata de acoperire a opțiunii (adică numărul de acțiuni care trebuie deținute în portofoliu pentru a neutraliza riscul variațiilor activului subiacent datorită opțiunii).

Valoarea opțiunii este de fapt egală cu o investiție în $N(d)$ acțiuni mai puțin un împrumut de $Xe^{-rt}N(d - \sigma\sqrt{t})$. Prețul de opțiune depinde, deci, în special de volatilitatea anticipată a activului subiacent și de timpul rămas înainte de data scadenței. Parametrii ecuației sunt estimabili și pot fi repede estimați: influența practică a acestor lucrări este imediată și imensă.

b)... aplicabilă imediat...

Lucrările lui Black, Merton și Scholes au avut loc într-un moment în care instrumentele derivate erau cvasiinexistente, căci evaluarea lor era dificilă. Totuși, cererea de acoperire pe piețele financiare contra fluctuațiilor cursurilor se dovedea foarte puternică, mai ales ca urmare a primului șoc petrolier sau ca urmare a exploziei sistemului monetar internațional.

Formula lui Black și Scholes se află astfel la originea dezvoltării spectaculoase a piețelor produselor derivate. Doar după șase luni de la apariția sa, Texas Instruments publica o promoție în Wall Street Journal care lauda meritele unui calculator care permitea obținerea "valorilor lui Black și Scholes". Începând cu 1975, operatorii au început să utilizeze formula. Să subliniem că această punere în practică rapidă și generală a unui rezultat economic teoretic nu este atât de frecventă.

Formula **valorizării opțiunilor** este limitată de ipotezele care o susțin. Timpul care rămâne înaintea scadenței opțiunii și lichiditățile sale, pe care le ignoră, sunt mai ales considerate ambele ca factori care influențează sensibil prețul opțiunilor.

c)... și cu importanță științifică considerabilă

Anvergura lucrărilor lui Black, Merton și Scholes merge dincolo de determinarea prețului produselor derivate. Contribuția lor majoră ține de fapt de analiza teoretică, extinsă la evaluarea altor numeroase produse decât opțiunile asupra acțiunii.

După 1973, formula a evoluat pentru a permite calculul altor opțiuni (asupra ratei dobânzii, devizelor etc). Ea este, de asemenea, utilizată pentru a evalua întreprinderile, investițiile sau contractele de asigurare. În fine, ea a servit lucrărilor lui Arrow și Debreu (Laureați Nobel în 1972 și respectiv 1983) asupra teoriei dinamice a piețelor financiare.

d) Referințe bibliografice

- Black F. (1989), «How We Came up with the Option Formula», *The Journal of Portfolio Management*, vol. 15, p. 4-8.
- Black F.; Scholes M.S. (1973), «The Pricing of Options and Corporate Liabilities», *Journal of Political Economy*, vol. 81, p. 637 -654.
- Merton R.C. (1973), «Theory of Rațional Option Pricing», *Bell Journal of Economics and Management Science*, vol. 4, p. 637 - 654.
- Merton R.C. (1973), «An Intertemporal Capital Asset Pricing Model», *Econometrica*, vol. 41, p. 867 - 887.
- Merton R.C. (1977), «On the Pricing of Contingent Claims and the Modigliani-Miller Theorem», *Journal of Financial Economics*, vol. 5, p. 241 - 249.
- Scholes M.S.; Williams J. (1977), «Estimating Betas from Nonsynchronous Data», *Journal of Financial Economics*, vol. 5, p. 309 - 327.

1998: Amartya Kuvar Sen - Economia este o știință morală

Academia Regală de Științe a Suediei a căutat să restabilească o anumită morală atribuind premiul memorial Nobel pe 1998 lui Sen? Într-adevăr, această conferire intervenea la un an după ce Merton și Scholes au fost recompensați, cu același prestigios premiu, cei doi fiind apoi atinși de scandalul falimentului fondului american LTCM¹.

Sen a reînnoit abordarea economiei dezvoltării și a bunăstării. El a clarificat axiomele teoriei **alegerii sociale**. A definit indicatorii bunăstării și ai sărăciei mai satisfăcătoare. În domeniul studiilor empirice, aplicațiile abordării sale teoretice au permis îmbunătățirea înțelegerii mecanismelor economice care se află la originea foametei și sărăciei.

¹ LTCM, fond mutual falimentat în SUA, în a cărui construcție s-au implicat în proporții și cu fundamentări adumbrite Merton și Scholes (n.n.).

a) Etică și economie

Atitudinea generală a economiștilor, în numele credibilității științifice a disciplinei, este de a declara morala străină obiectului lor. Pentru Sen, un asemenea demers deformează realitatea complexă a societăților umane. După el, comportamentele umane sunt normate de valori morale și nu numai de considerații economice. Fără un anumit număr de calități morale, cum ar fi sinceritatea și încrederea, un număr mare de schimburi nu ar putea avea loc, costurile de tranzacție ar deveni repede nesuportabile.

Virtutea, departe de a dăuna economiei, joacă aici un rol esențial, făcând mai eficientă funcționarea sa. Fiindcă amintește că economia este o știință morală, Sen a fost prezentat ca fiind un economist atipic. Combinând instrumentele analizei economice și ale filozofiei, el a redat o dimensiune **etică** discutării problemelor economice fundamentale.

Teoria **alegerii sociale** are ca obiect analiza relației între preferințele individuale și deciziile colective. Întrebarea fundamentală ridicată de această teorie este următoarea: este posibil ca din preferințele colective să derive preferințe individuale? Răspunsul este indispensabil pentru a stabili o ordine, o evaluare a diferitelor stări sociale și a construi indicatori relevanți ai bunăstării sociale.

b) Preferințe individuale și decizii colective

În acest domeniu, regula majoritară este probabil aceea care este cea mai folosită pentru a lua decizii colective. Ea nu este totuși scutită de critici (ne-luarea în considerație a minorității, act strategic, vezi paradoxul lui Condorcet¹).

La începutul anilor '50, Arrow (Laureat Nobel în 1972), stabilindu-și teorema privind imposibilitatea de agregare a preferințelor individuale pe diferite reguli posibile, demonstrase că nici o regulă nu îndeplinea condițiile care să permită degajarea unei relații de preferință colectivă coerentă. Această teoremă a trecut drept obstacol insurmontabil în calea progresului ramurii normative a științei economice. Lucrările lui Sen de la mijlocul anilor '60 au fost determinante în temperarea acestui pesimism. El a specificat condițiile generale care elimină intrarevizitativitățile regulii majoritare. El a inițiat un câmp în întregime nou în teoria **alegerii sociale**, demonstrând modul în care, pornind de la analiza informației asupra bunăstării indivizilor, diferite ipoteze asupra comparației interpersonale afectează posibilitatea găsirii unei reguli de decizie nondictatorială pentru decizii colective.

¹ În 1785, Condorcet a evidențiat problema luării deciziei în majoritate în situațiile în care mai mult de două alegeri sunt posibile. De exemplu, dacă trei soluții A, B, C sunt posibile, costul poate ajunge la următorul rezultat: A este preferat lui B, B lui C și C lui A, ceea ce este paradoxal.

c) Indicii bunăstării și ai sărăciei

Indicii obișnuiți de măsurare a sărăciei (în funcție de un prag de sărăcie) ridică un anumit număr de probleme, cum ar fi, de exemplu, dificultatea evaluării gradului de sărăcie printre săraci.

Sen propune o nouă măsură a acesteia, punând la punct următorul indice de sărăcie:

$$P = H[L + (1-L).G],$$

unde (G) este coeficientul Gini (care măsoară gradul de inegalitate a veniturilor) și (L) este un indice (cuprins între 0 și 1) al repartiției venitului, ambele fiind calculate doar pentru indivizi aflați sub linia de sărăcie (H fiind partea populației situate sub această linie).

În plus, chiar dacă datele sunt eterogene, pot fi făcute comparații. În ceea ce privește indicatorii bunăstării, cei folosiți în mod uzual pentru efectuarea de comparații între diferite societăți, cum ar fi venitul pe locuitor, iau în considerație doar condițiile medii. Sen a pus la punct alți indicatori care cuprind de asemenea distribuția veniturilor. El insistă asupra faptului că venitul este pertinent datorită oportunităților pe care le creează. Dar aceste oportunități sau capacități, cum le numește el, depind de alți factori, cum ar fi sănătatea, care trebuie luată în considerare la măsurarea bunăstării.

Indicatorul dezvoltării umane este construit după acest principiu (IDU este media a trei indicatori: speranța de viață la naștere, nivelul de educație, nivelul de viață măsurat de PIB-ul real corectat pe locuitor la paritatea puterii de cumpărare. Valoarea IDU este cuprinsă între 0 și 1).

Începând cu anul 1990, IDU este un indicator de referință al PNUD, care monitorizează studiul întocmirii IDU într-un număr important de țări¹.

d) Foametea contemporană

Sen a adus, de asemenea, o contribuție decisivă la înțelegerea mecanismelor economice aflate la originea foametei. Interesat de foametea din Bangladesh din 1974, Sen a repus în discuție opinia curentă conform căreia lipsa de hrană constituie cauza principală a foametei. El arată că adesea foametea este indusă când cantitatea de hrană disponibilă este insuficientă. Analiza factorilor economici și sociali care influențează diferitele grupuri ale societății și oportunitățile lor reale este deci esențială pentru a înțelege în mod pertinent mecanismele care se află la baza crizelor și foametei contemporane.

¹ În România, începând cu 1996, sub coordonarea PNUD - rezidentul la București -, se editează rapoarte anuale asupra dezvoltării umane naționale. Ultimele patru ediții au fost realizate de Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei Române, titularul acestui documentar numărându-se printre autori.

e) Referințe bibliografice

- Sen A.K. (1969), «Quasi - Transitivity, Rational Choice and Collective Decisions», *Review of Economic Studies*, vol. 36, p. 36, p. 381-393.
- Sen A.K. (1970), «Collective Choice and Social Welfare», San Francisco, Holden Day și Oliver and Boyd (Amsterdam).
- Sen A.K. (1972), «Interpersonal Aggregation and Partial Comparability: A Correction», *Econometrica*, 40, p. 959.
- Sen A.K. (1973), «On Economic Inequality», Oxford, Clarendon Press.
- Sen A.K. (1974), «Informational Bases of Alternative Welfare Approaches», *Journal of Public Economics*, 3, p. 287 - 403.
- Sen A.K. (1976), «Poverty: An Ordinal Approach to Measurement», 44, *Econometrica*, p. 243 - 262. Sen A.K. (1981), «Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation», Oxford, Clarendon Press.
- Sen A.K. (1982), «Choice, Welfare and Measurement», Oxford, Basil Blackwell.

1999: Robert A. Mundell - De la macroeconomie internațională la euro

Canadianul Robert Mundell, profesor la Universitatea din Columbia (New York, SUA), a primit premiul memorial Nobel în economie pentru analiza sa privind politicile monetare și bugetare sub diferite sisteme de schimb, ca și pentru analiza originală asupra zonelor monetare optime.

Mundell a pus bazele teoriei care domină adaptarea de politici monetare și bugetare în economia deschisă. Lucrările sale privind dinamica monetară și zonele monetare optime au inspirat mai multe generații de cercetători.

a) Modelul Mundell-Fleming¹

În mai multe articole publicate la începutul anilor '60 și reluate în lucrarea "International Economics" (1968), Mundell și-a dezvoltat analiza privind politicile monetare și bugetare în economia deschisă. În articolul său pregătit (1963), el a introdus comerțul exterior și mișcările de capital în modelul de economie închisă IS-LM, dezvoltat la origine de Hicks (Laureat Nobel, 1972). Acest lucru i-a permis să demonstreze modul în care efectele unei politici de stabilizare depind de gradul de mobilitate a capitalului. În special, el scoate în

¹ Marcus Fleming (mort în 1976) se afla în fruntea departamentului de cercetare al FMI de mai mulți ani atunci când l-a întâlnit pe Mundell. Aproape în aceeași perioadă, Fleming a prezentat o analiză a politicii de stabilizare în economia deschisă asemănătoare cu aceea a lui Mundell, fapt ce explică citarea în manuale a modelului Mundell-Fleming.

evidență rolul primordial jucat de regimul de schimb - într-un regim de schimburi flexibile, politica monetară devine un instrument eficace atunci când politica bugetară nu este instrument eficace și viceversa într-un regim de schimburi fixe.

Mai întâi, se presupune o mobilitate perfectă de capitaluri. Dobânzile naționale și internaționale coincid (rata de schimb fiind presupusă a fi fixă). *Într-un regim de schimburi fixe*, Banca Centrală intervine pe piața de schimb pentru a satisface cererea de monedă străină.

Astfel, Banca Centrală pierde controlul masei monetare care în mod automat se ajustează la cerere (lichiditățile naționale). Tentativele de punere în practică a politicii monetare recurgând la operațiunile de tip *open market* nu dau nici un rezultat, fiindcă nici dobânda, nici rata de schimb nu pot fi modificate. În schimb, o Creștere a cheltuielilor publice permite o creștere a activității economice și a venitului național, care nu pot fi frânate printr-o creștere a dobânzii sau printr-o rată de schimb mai ridicată.

Într-un *regim de schimburi flexibile*, rata de schimb este determinată de forțele pieței. Banca Centrală se ferește să intervină asupra monedei. În acest caz, politica bugetară devine ineficientă. Dacă politica monetară este neschimbată, o creștere a cheltuielilor publice atrage după sine o creștere a cererii de monedă și tinde să ridice nivelul dobânzii. Aceasta din urmă provoacă o pătrundere de capitaluri și o creștere a valorii ratelor de schimb.

O reducere a exporturilor, însoțită de mărirea dobânzilor, contracarează în momentul acela efectul expansionist al creșterii cheltuielilor publice. În schimb, în cadrul aceluiasi regim de schimburi flexibile, *politica monetară devine un instrument eficace* pentru influențarea activității economice.

O creștere a masei monetare antrenează o scădere a dobânzii, care favorizează activitatea națională și o apariție a capitalurilor. Scăderea ratei de schimb care rezultă din acest fenomen favorizează, de asemenea, creșterea exporturilor și deci creșterea activității economice.

Efectul politicii economice asupra PIB

	Politica bugetară	Politica monetară
Regim de schimburi fixe ...	(+)	(-)
Regim de schimburi flexibile ...	(-)	(+)

Dacă o rată de schimb flexibilă și o mobilitate puternică a capitalului caracterizează sistemul monetar actual al mai multor țări, analiza acestor elemente, la începutul anilor '60, a trebuit să treacă printr-o *ciudățenie academică*. În acea perioadă, aproape toate țările erau legate de rate de schimb prin sistemul Bretton Woods.

Mișcările de capitaluri internaționale erau de asemenea foarte limitate. Totuși, în anii '50, Canada - țara lui Mundell - a lăsat flotant cursul monedei în raport cu dolarul american și a început să ridice restricțiile asupra mișcărilor de capitaluri și de schimb. Analiza sa ca precursor devine din ce în ce mai

pertinentă în anii '60, o dată cu deschiderea piețelor internaționale de capitaluri și căderea sistemului Bretton Woods în 1971.

Modelul original Mundell-Fleming are, fără îndoială, limitele sale. De exemplu, aceea că la orice analiză macroeconomică din acea epocă, ipotezele referitoare la anticipațiile privind piețele financiare sunt foarte simplificate și prețurile pe termen scurt sunt rigide¹.

b) Dinamica monetară

Spre deosebire de alți cercetători din acea epocă, Mundell nu s-a mulțumit cu analizele pe termen scurt. *O analiză monetară dinamică* constituie problema centrală a celor mai multe articole ale sale. El a reliefat mai ales diferențele vitezei de ajustare a ofertei și a cererii de pe diverse piețe².

c) Evitarea instabilității economice

În timpul perioadei de după război, deficitele și excedentele balanței de plăți constituiau o problemă importantă. Toate cercetările privind aceste dezechilibre se bazau pe modele statice, care puneau accentul pe factorii economiei reale și fluxurile comerțului exterior. Inspirat de mecanismul clasic de ajustare a prețurilor la nivel internațional al lui David Hume, axat pe factorii monetari și pe rezerve, Mundell a definit modelele dinamice care descriu cum pot apărea și cum pot fi eliminate dezechilibrele dinamice. *El a demonstrat că o economie se adaptează în mod progresiv în funcție de impactul excedentelor sau deficitelor balanțelor asupra activelor financiare din sectorul privat (și deci asupra bogăției sale).*

Într-un regim de schimburi fixe, de exemplu, în caz de mobilitate imperfectă a capitalurilor, o politică monetară expansionistă va reduce dobânzile și va crește cererea internă. Deficitul balanței de plăți care va decurge va crea un flux monetar către exterior care, la rândul său, va reduce nivelul cererii înapoi până la echilibrul balanței de plăți³.

Înainte de lui Mundell, nu numai teoria politicii economice rațională într-un cadru static, dar ea susținea, de asemenea, că toate instrumentele de politică economică trebuie să fie fixate, controlate și coordonate de aceeași autoritate. Mundell a utilizat un model dinamic simplu pentru a examina dacă instrumentele

¹ Mai târziu, unii cercetători au atenuat aceste neajunsuri demonstrând că ajustarea graduală a prețurilor și anticipațiile raționale pot fi încorporate în analiză fără a-i schimba în mod deosebit rezultatele.

² Diferențele respective au fost evidențiate de propriii săi studenți și de alți cercetători care au arătat modul în care rata de schimb își putea rata temporar "ținta", ca urmare a unor disfuncționalități.

³ Abordare care, reluată de numeroși cercetători, se va numi abordarea monetară a balanței de plăți. Mult timp ea a constituit o referință pentru analiza politicii de stabilizare în economia deschisă. Punctele de vedere ale acestei analize au fost frecvent folosite în practica politicilor economice, mai ales de economiștii FMI.

monetare și bugetare ar trebui să aibă drept obiective fie echilibrul intern, fie echilibrul extern, fie amândouă. Acest lucru implică faptul că una din cele două instituții, guvernul sau Banca Centrală, să fie responsabilă pentru propria sa politică de stabilizare. Concluzia lui Mundell este clară: *pentru a evita instabilitatea economică, trebuie să se țină cont de eficacitatea relativă a instrumentelor, adică să se asocieze politica monetară cu echilibrul extern și politica bugetară cu echilibrul intern.*

Principala preocupare a lui Mundell nu a fost descentralizarea puterilor, dar, precizând condițiile acesteia, el a devenit precursorul ideii, devenită mult timp după, acceptată de comun acord, și anume aceea că Banca Centrală trebuie să fie independentă și responsabilă de stabilitatea prețurilor.

d) Influența asupra cercetării

Lucrările lui Mundell constituie o schimbare de direcție pentru cercetarea macroeconomică internațională. Ele se caracterizează printr-o abordare dinamică pertinentă, bazată pe o distincție foarte netă între variabilele de flux și de stocuri, precum și printr-o analiză a interacțiunii lor în timpul perioadei de ajustare a unei economii către o stabilitate durabilă. Lucrările lui Mundell au pus, de asemenea, bazele unei legături necesare între analizele pe termen scurt ale lui Keynes și analizele pe termen lung ale clasicilor. Modelele sale au fost dezvoltate, încorporând deciziile pe termen lung ale gospodăriilor și ale întreprinderilor, mai multe tipuri de active financiare ca și ajustări mai complete ale prețului și ale balanței de plăți. Analizele lui Mundell pe termen scurt și pe termen lung converg către aceeași concluzie fundamentală asupra condițiilor de realizare a unei politici monetare.

O țară nu poate opta să aibă în același timp rate fixe de schimb, o libertate de mișcare a capitalurilor și o politică monetară independentă. Acest *triunghi de incompatibilitate* este astăzi universal recunoscut.

e) Zonele monetare optimale

Ratele de schimb fixe erau predominante la începutul anilor '60. Doar câțiva cercetători discutau de beneficii sau costuri ale ratelor de schimb flexibile. Dar nimeni nu relua în discuție existența unei monede naționale. De aceea, problema ridicată de Mundell în articolul său despre "*zonele monetare optimale*" (ZMO) în 1961 a apărut ca fiind radicală: când este oportun (profitabil) pentru un anumit număr de țări să renunțe la suveranitatea lor monetară în beneficiul unei monede unice?

Articolul lui Mundell trece repede în revistă beneficiile monedei unice, precum și scăderea costurilor de tranzacție și o reducere a incertitudinii asupra prețurilor relative. El descrie amănunțit costurile. Cel mai mare dezavantaj este că, dacă o regiune anume dorește să mențină locurile de muncă, ea va fi obligată, din cauza lipsei de flexibilitate a ratelor de schimb, să reducă salariile reale, ca urmare a fluctuațiilor cererii sau ca urmare a altor "șocuri asimetrice".

Mundell subliniază importanța unei mobilități ridicate a muncii pentru a atenua asemenea disfuncționalități. Pentru el, o zonă monetară optimă constituie un ansamblu de regiuni a cărei tendință spre migrare este suficient de mare pentru a asigura ocuparea deplină atunci când una dintre ele suferă un șoc asimetric.

Alți cercetători au dezvoltat teoria sa și au identificat alte criterii, cum ar fi mobilitatea capitalului, specializarea țării și solidaritatea financiară între regiuni. Cu toate acestea, modul în care Mundell a formulat problema la început a continuat să influențeze generații de economiști. Problemele ridicate de Mundell, acum câteva decenii, sunt încă de actualitate. Mobilitatea mereu mai mare a capitalurilor în economia mondială a subrezit sistemele ratei de schimb, vremelnic fixe, dar ajustabile. Uniunea monetară sau ratele de schimb flexibile, cele două cazuri definite în articolul lui Mundell, sunt considerate de numeroși observatori ca fiind cele mai realiste două alternative. Fără îndoială că atenția acordată analizei lui Mundell în contextul monedei unice europene a fost deosebit de mare. Cercetătorii care au analizat avantajele și dezavantajele UEM (Uniunii economice și monetare) și a spațiului euro, în particular, au luat ca punct de plecare ideea unei zone monetare optime.

Într-adevăr, o problemă esențială în acest context este aceea a mobilității lucrătorilor ca răspuns la șocurile asimetrice.

f) Alte contribuții

Mundell a adus și alte contribuții la macroeconomie. El a arătat în ce fel o creștere a inflației poate determina investitorul să-și reducă rezervele pentru a-și mări capitalul fix. În acest fel, chiar o anticipare a inflației poate avea un efect asupra economiei reale, efect ce a fost apoi denumit efectul Mundell-Tobin. Mundell a adus de asemenea o contribuție durabilă la teoria comerțului internațional. El a demonstrat modul în care mobilitatea internațională a muncii și a capitalului duce la egalizarea prețului mărfurilor între țări, chiar dacă barierele vamale obstrucționează comerțul internațional¹.

g) Referințe bibliografice

Mundell R.A. (1961), «A Theory of Optimum Currency Areas», *American Economic Review*, 51, p. 657-665.

Mundell R.A. (1963), «Capital Mobility and Stabilization Policy under Fixed and Flexible Exchange Rates», *Canadian Journal of Economics*, 29, p. 475-485.

Mundell R.A. (1968), «International Economics», New York, Macmillan.

¹ Această teorie poate fi considerată ca fiind rodul faimoasei teorii a lui Heckscher-Ohlin-Samuelson (HOS) conform căreia liberul schimb tinde să egaleze remunerările muncii și ale capitalului între țări, chiar dacă mișcările de capital și migrațiile sunt limitate.

3. CINE AR PUTEA FI PREMIANȚII NOBEL DE MÂINE

La începutul anului 2000, pe paginile web consacrate subiectului nostru - posibili autori laureați Nobel în economie -figurau cca. 100 de nume. Îmbucurător și măgulitor pentru știința economică românească este faptul că printre acestea figurează și un cercetător român.

În fiecare an, nominalizarea premiului Nobel pentru economie naște numeroase pariuri în mediile economice și universitare, atunci când nu este accesibilă pe web. A vedea mai departe și a prognoștica premiile viitorului deceniu este o sarcină foarte grea, fiindcă previziunea pare în fiecare an mai aleatoare.

Acum zece ani, prestigiosul "The Economist", publica un articol despre primii 8 tineri economiști din lume, cadre universitare cu vârsta de 35 de ani și mai mult care au atins deja statutul de star al profesiei lor. Este satisfăcător să vezi tot ceea ce acești bărbați, fiindcă nu există femei printre ei, au putut să facă în afara perimetrului universitar, în deceniul care s-a scurs. Trei dintre ei sunt celebrități, cel puțin pentru cititorii ziarelor financiare.

Cine sunt economiștii de 35 de ani și sub această vârstă prognoșticați ca fiind viitorii premianți Nobel? Iată o întrebare incitantă asupra căreia, în efortul de documentare pentru această secțiune a lucrării de față, considerăm că merită să insistăm.

a) Câteva nume

Dezvoltarea teoriei "anticipațiilor raționale", din anii '70 ca reacție la gândirea keynesiană susținută de ideea conform căreia indivizii trag folos din erorile lor, a consacrat dominarea curentului neoclasic. Neoclasicii trăiau într-o lume matematică, puternic teoretizată de Or, această lume nu există fără modelele acestor economiști, iar disciplina părea amenințată de pierderea oricărei pertinente.

Acest pericol a fost înlăturat la mijlocul anilor '80 datorită, în principal, unui grup de tineri economiști cu un talent excepțional, lucrând în majoritatea lor la Universitatea Harvard sau la Massachusetts Institute of Technology. Acest grup a **aplicat instrumentele analitice sofisticate ale revoluției anticipațiilor raționale** la lumea reală, o lume în care actorii dețin informații imperfecte și în care piețele pot fi failibile.

A fost prima generație care s-a aplecat asupra teoriei anticipațiilor raționale și s-a preocupat de politica economică, combinație care s-a dovedit a fi fructuoasă.

Este frapant să constăți, zece ani mai târziu, că marea majoritate a celor opt aleși a exersat o influență depășind cu mult turnul de fildeș al universității, în timp ce aceia care au rămas în continuare în cercetarea economică activă sunt relativ mai puțini.

Larry Summers și Jeffrey Sachs exemplifică această tendință. Primul a petrecut ultimul deceniu în ministerele politicii economice internaționale, mai întâi ca economist șef al Băncii Mondiale, apoi la Trezorerie¹.

El este, fără nici o îndoială cel mai puternic economist din lume. Cel deal doilea este mai faimos (unii spun mai degrabă infam) arhitect al "terapii de șoc" al reformelor economice în Polonia în 1990. De atunci a fost consilier mai mult sau mai puțin oficial a numeroase țări în dezvoltare și în tranziție. Pledoariile sale continue, criticile sale publice acerbe (mai ales vizavi de Fondul Monetar Internațional) și zelul său pasionat au influențat deciziile economice începând cu Bulgaria până în Bolivia, pentru a cita doar țările cu care începe lista alfabetică a țărilor în care a intervenit.

J. Sachs nu este singura dintre stelele care au părăsit turnul de fildeș universitar ca urmare a prăbușirii comunismului. **Andrei** perfecțiunea concurenței, a informației și a raționalității, o lume în care tehnica furnizează explicații foarte clare.

Shleifer, tot din Harvard, celebru datorită cercetărilor sale privind comportamentul piețelor financiare, a avut o influență profundă asupra politicii economice din țara sa de baștină, Rusia, unde a jucat un rol de seamă (și controversat) în programul de privatizare. El a continuat să conducă cercetări interesante, cuprinzând păreri personale privitoare la corupție și conducerea întreprinderii, chiar dacă acestea erau o latură secundară a lucrărilor sale.

Paul Krugman de la Massachusetts Institute of Technology (MIT) își exercită puterea mai mult cu condeiul, decât cu programe de politică economică. Autor a mai multor bestsellers și a numeroase articole în presă, colaborator permanent la revistele *Fortune* și *Slate* (ultimul pe Internet), el influențează discuțiile neprotocolare, "bârfele" din timpul dineurilor de talk-show (*chattering classes*) mai mult decât oricare economist, cel mai recent exemplu fiind pledoaria sa pentru controlul capitalurilor în Asia.

Alt "harvardian", **Gregory Mankiw** s-a specializat, de asemenea, mai mult în arta scrisului decât în cercetare, activitate care s-a dovedit a fi incomparabil mai rentabilă. El și-a susținut titlul universitar prin cercetări asupra relației între dovezile pe termen scurt și pe termen lung, iar recent se ocupă cu realizarea de manuale. Primul dintre ele, *Macroeconomics* (Worth Publishers) a devenit un bestseller pentru studenți, ceea ce i-a adus un avans de 1,4 milioane \$, folosit pentru un manual introductiv în economie, *Principles of Economics* (la Dryden Press).

¹ Lawrence Summers ocupă postul de secretar de stat la Trezoreria americană din 2 iulie 1999.

Sanford Grossman, în prezent la Wharton Business School, a părăsit de asemenea cercetarea pentru activități mai lucrative. El și-a creat propria întreprindere, prevalându-se de reputația sa în materie de modele privind rolul informației pe piețele financiare, ceea ce face să fie de departe cel mai bogat din cei 8 posibili laureați.

Alte două staruri din 1998 au petrecut ultimii zece ani continuându-și cercetările. Consilier politic și cronicar în presă în Italia natală, **Alberto Alesina** și-a continuat analizele de pionierat privind efectele economice ale ciclului electoral prin cercetări ale legăturilor între politică și economie. El a examinat canalele politice prin care inegalitatea poate împiedica creșterea economică și cercetările sale empirice aprofundate au arătat că reducerile de impozite nu sunt neapărat purtătoare de recesiune și se pot dovedi din punct de vedere politic, populare.

Ultimul din cei 8, **Jean Tirole**, deja un microeconomist remarcabil în 1988, continuă să ducă o activitate de cercetător, fidel turnului de fildeș universitar și cantonat pe microeconomia tradițională. Poate datorită acestui fapt este cel mai puțin cunoscut din acest grup.

Nu este deloc surprinzător că mari nume ale cercetării de acum zece ani nu se mai află în avangardă în acest domeniu. Unii dintre laureații Nobel și-au construit reputația pe una sau două mari publicații pentru ca apoi să treacă mai mulți zeci de ani fără să producă nimic nou. Dar este surprinzător că sunt priviți, încă, drept miracole tinere ale profesiunii.

Câțiva din cei aleși în 1988 au fost menționați cu ocazia unei anchete de către profesori mai în vârstă care au afirmat că nu mai există cercetători cu același talent ca al acestora.

b) Imperialismul economic

Mai mulți profesori au avansat ideea conform căreia profesiunea de economist nu mai poate atrage asemenea talente. Băncile și cabinetele de consultanță au oferit studenților, în acest deceniu, cele mai strălucitoare salarii de debut, depășind net salariul unui profesor titular. Un post la Goldman Sachs¹ poate fi mai tentant decât pregătirea masteratului sau a unui doctorat și Wall Street conferă din ce în ce mai mult tinerilor economiști ocazia de a combina satisfacția profesională cu o bună remunerare, mai ales dacă aceștia se interesează de macroeconomie și piețe. Este deci vorba de o nouă cerere pentru talent.

Dar, pentru a-i face față, trebuie să se stabilească o nouă sursă de ofertă și mondializarea învățământului superior permite acum celor mai bune universități americane (care sunt leagănul cercetării de vârf) să-și aleagă candidații dintr-un grup foarte mare de candidați.

¹ Birou de consultanță economică și financiară, celebru în toată America și nu numai (n.n.).

Pe de altă parte, această lipsă perceptibilă de staruri se poate explica prin faptul că **nivelul de talent disponibil fluctuează**, trecând de la abundență la penurie. Acest raționament comportă fără îndoială un mic adevăr, dar se poate avansa o explicație mai convingătoare, conchizând că tinerele staruri din anii '80 dispuneau de un program de cercetare bine definit și concis care, în prezent, este mai mult sau mai puțin desăvârșit: aplicarea teoriei anticipațiilor raționale la domeniul politicii economice.

Tinerele cadre universitare talentate de astăzi trebuie să caute mai departe subiecte bogate în idei și, în anumite cazuri, care să poată să fie aplicate unei realități situate dincolo de granițele tradiționale ale disciplinei lor. Este vorba de cercetarea de vârf, dar în domenii în care economiștilor mai vârstnici le este greu să detecteze "sămânța de stea".

Aplicarea metodelor economice la alte discipline nu este ceva nou. Economiștii de la Universitatea din Chicago fac deseori incursiuni în domenii ale dreptului și ale științelor sociale. În anii '50, Gary Becker a fost primul care a aplicat instrumentele economice la studiul comportamentului familiei. Apoi a fost pionierul utilizării economiei în domeniul sociologiei, cercetare cu care a primit memorialul Nobel. Tinerii economiști de astăzi îi urmează exemplul, orientându-se către subiecte care, în mod tradițional, erau apanajul specialiștilor în sociologie, științe politice, învățământ, epidemiologie sau chiar criminologie.

Cinci tineri cercetători au această tendință observată în lucrările lor cu teme diverse, printre care și calea de transmitere a SIDA, finanțarea bandelor de traficanți ai drogurilor și chemarea către religie.

Michael Kremer de la MIT a câștigat o notorietate precoce prin două articole scrise atunci când încă era doctorand. Unul dintre acestea, "**The O-ring Theory of Economic Development**" propunea economiștilor **un nou mod de a cerceta procesul de producție**. "Funcțiile de producție" tradiționale presupuneau că întreprinderile pot substitui calitatea cantității. M. Kremer a recunoscut că este cazul într-un mare număr de procese moderne complexe.

Erori în anumite etape ale procesului de producție pot reduce în mod considerabil valoarea produsului final, așa cum sensibilitatea la temperatură a rosturilor circulare (O-rings) ale rachetei cu propergol solid a dus la distrugerea navei spațiale Challenger.

Cadrul de gândire creat de această teorie contribuie la explicarea unor fenomene economice moderne, de la inegalitatea crescândă a veniturilor la existența unui număr mai mare de întreprinderi mici în țările sărace.

Articolele lui Kremer, provocatoare și creative, abordând probleme ale țărilor în dezvoltare cuprind modele privind supraviețuirea elefanților, virusul HIV și modalitățile de transmitere a bolii și politicile de reformă fiscală. M. Kremer are potențialul unui economist care-și marchează profund disciplina, cu toate că, potrivit temerilor exprimate de unii colegi mai vârstnici, aspectul fragmentar al operelor sale nu pare să-i confere durabilitate.

Alt cercetător excelent în domenii marginale, **Edward Glaeser**, de la Harvard, concepe și testează **modele teoretice care explică existența orașelor și cercetează factorii care le determină mărimea**.

În epoca industrială, costul ridicat al transporturilor constituia un factor important de concentrare a activităților în orașe dar, în economia modernă, câștigurile datorate exploziei informaționale contează mai mult. El a analizat minuțios fenomenele urbane, de la costul segregăției urbane pentru cetățenii de culoare, la costurile sociale ale controlului chiriilor. În prezent lucrează la elaborarea unor modele pentru explicarea motivației de frecventare a bisericilor.

Casey Mulligan, din Chicago, s-a făcut remarcă prin incursiunile sale similare în **subiecte considerate în mod normal ca ținând de sociologie**. Teza sa de doctorat, sub coordonarea lui M. Becker, elabora modele de altruism între generații. El a evidențiat faptul că factorii sociali, cum ar fi etica de muncă a părinților, contribuie mai mult la inegalitate decât constrângerile financiare. Lucrările sale recente l-au condus la subiecte clasice, dar cu bieuri originale; de exemplu el a dezvoltat cu M. Becker modele care încearcă să descopere cauzele pentru care un sistem de impozitare ineficace se poate dovedi mai bun decât un sistem eficace (după aportul factorilor sociali).

c) Contraatacul empirismului

Ceilalți doi din seria de cinci cercetători menționată, ale căror lucrări nonconformiste se disting prin calitatea lor sunt **Steve Levitt** din Chicago, care se consacră criminalității, și **Caroline Hoxby**, de la Harvard, care analizează incitațiile în cadrul sistemului educativ. **Ei dau contur unei alte laturi a profesiei lor - folosirea din ce în ce mai creativă a analizei empirice**. Acum 10 ani, munca de organizare a statisticilor și calculul regresiilor constituiau opere vaste și economiști empirici își puteau face un nume doar din colectarea și analiza multitudinii de date. În zilele noastre, calculatoare sofisticate permit studenților să facă analize regresionale în câteva minute¹. Orice fel de date sunt ușor accesibile pe Internet. Prin urmare, **economiștii trebuie să depună un efort suplimentar de imaginație pentru a conduce lucrări empirice care să poată reține atenția**. Cele mai bune publicații actuale folosesc modele ingenioase pentru analiza unor subiecte noi și găsesc tehnici novatoare pentru a le testa validitatea.

Una din cele mai mari probleme empirice constă în dificultatea de a distinge **cauzalitatea de corelație**. Economiștii au folosit, în ultimii ani, tehnici

¹ În răspunsul său la acordarea titlului de Doctor Honoris Causa al Academiei de Studii Economice din București, L.R. Klein, Laureat Nobel în economie în 1980, vorbea studenților economiști tocmai de aceste noi posibilități oferite de tehnicile informaționale actuale, îndemnându-i să le folosească pentru a-i depăși pe înaintașii lor. Și pe domnia sa, chiar (n.n.).

din ce în ce mai sofisticate pentru a ocoli această dificultate. Ingeniozitatea este de a găsi o **"variabilă instrumentală"** care poate înlocui o variabilă (proxy variable) într-o analiză statistică, dar care în mod clar nu este în relație cu celelalte. Domnul Levitt și Domnișoara Hoxby sunt experți în acest lucru și au exportat acest know-how dincolo de frontierele tradiționale ale economiei.

Într-una din publicațiile sale, **Steve Levitt examinează relațiile între creșterea populației încarcerate și scăderea criminalității**. Și, apriori, putem găsi rațiuni pentru care această creștere ar putea amplifica și nu reduce numărul crimelor violente (de exemplu considerând închisorile ca locuri de perfecționare a crimei). S. Levitt a rezolvat această problemă găsind o variabilă cu impact clar asupra încarcerării, dar greu de legat direct de rata criminalității, adică plângerile în justiție din cauza suprapopulării închisorilor. Se demonstrează că acolo unde acest tip de plângeri sunt depuse (și acolo unde populația încarcerată scade), criminalitatea crește.

Într-un alt articol, precizează legătura între efectivele polițienești și rata criminalității. După examinarea variațiilor ratei criminalității în timpul ciclurilor electorale, el a ajuns la concluzia că ea scade în timpul anilor electorali, perioade în care efectivele polițienești sunt multiplicare.

Domnișoara Caroline Hoxby a utilizat tehnici empirice analoge în **domeniul învățământului**. Chiar dacă această idee a fost virulent contestată în mediile educative, opinia publică tinde să creadă că nivelul calitativ scăzut al învățământului în SUA provine într-un fel din puterea sindicatelor profesorilor.

Această teză este greu de demonstrat. Expunând schimbările legislative care au efectuat direct puterea sindicatelor, C. Hoxby a arătat că scăderea puterii sindicatelor profesorilor are, simultan, drept consecință o reducere a cheltuielilor per elev și mai bune rezultate școlare. Examinând relația între calitatea învățământului și alegerea parentală, care este mai puternică acolo unde densitatea circumscripțiilor școlare este mai mare, și conștient de faptul că, calitatea scăzută poate constitui o forță care să conducă la crearea de circumscripții, ea a folosit numărul de râuri din diferite colțuri ale Americii ca o "variabilă instrumentală" (în măsura în care atunci când s-au stabilit la origine circumscripțiile școlare, limitele sale erau în funcție de frontierele naturale). Acest studiu a demonstrat legătura dintre alegerea parentală și rezultatele școlare.

d) Către economia experimentală

Acești ultimi cinci economiști menționați ilustrează în același timp atât imperialismul economic actual, cât și tendința spre combinare a teoriei cu munca empirică.

Alți tineri cercetători valoroși s-au conturat pe un singur câmp de acțiune. **Glenn Ellison** de la MIT este considerat unul dintre cei mai străluciți teoreticieni din generația sa. El este renumit prin lucrări **teoretice extrem de**

sofisticate în domeniul teoriei jocurilor și a modelelor de învățare. Dar, conformându-se tendinței actuale de a amesteca teoria și cifrele, el a realizat împreună cu **Judith Chevalier** (University of Chicago Business School) articole empirice remarcabile.

Alți teoreticieni construiesc modele pentru a înțelege politica. **Wolfgang Pesendorfer**, partizan al teoriei aplicate la Universitatea din Princeton, a avansat împreună cu **Timothy Freddersen**, de la Kellogg School of Business, o teorie interesantă și curioasă asupra motivațiilor pentru care alegătorul nu răspunde la toate întrebările de pe buletinul de vot. Economisții explică în mod tradițional reținerea prin costul pe care-l implică acțiunea de a vota, dar acest raționament cade dacă te afli deja în cabina de vot.

W. Pesendorfer sugerează existența unui "blestem al alegătorului nehotărât" (swing voters)¹ analog cu "blestemul celui căruia i s-a adjudecat obiectul" cunoscut în economia vânzărilor la licitație. Aproape prin definiție, toți participanții la o vânzare prin licitație vor să câștige și toți, cu excepția câștigătorului, consideră că obiectul licitat valorează mai puțin decât prețul final adjudecat.

Un licitant naiv, când câștigă, este foarte probabil să plătească foarte scump. În acesta constă blestemul, cel mai bun mod de a-l evita este de a realiza licitații mai puțin scumpe. Asupra a numeroase probleme care le sunt ridicate, alegătorii sunt confrunțați cu un blestem similar și un raționament analog permite să se înțeleagă că reținerea este pentru ei cea mai bună modalitate de a-l evita dacă ei se consideră dezinformați.

În timp ce majoritatea tinerilor economiști străluciți invadează teritoriile altor științe sociale, se observă în subteran un contra-curent de fond. Mica școală comportamentală câștigă în influență. Dincolo de psihologie, acești economiști iau în considerare ceea ce știu toți și fiecare: nu întotdeauna suntem conduși în mod egoist nici chiar rațional.

O nouă stare de spirit au adus-o economiști precum **Dick Thaler** din Chicago. Aceștia au început să integreze în modele matematice formale fenomene cvasiraționale, adică dificultatea de a te comporta așa cum ai dori, sau ponderea dată viziunilor idealizate ale lumii al cărui aspect irealist este cunoscut, și au început să le testeze empiric folosind date din realitate.

Doi tineri economiști se conformează acestei tendințe: **Matthew Rabin**, la Berkeley, California, cunoscut ca unul din principalii teoreticieni ai economiei contemporane; el este specialist în elaborarea unor modele formale care cuprind fenomene comportamentale observate de psihologi, fiind apreciate lucrările sale despre echitate, și **David Laibson**, de la Harvard, care și-a concentrat studiile asupra psihologiei economisirii și a dezvoltat ideea

¹ Swing voters sunt, în SUA, indecizii care votează nu în funcție de afinități de partid, ci în funcție de evenimente, dar care tocmai din acest motiv au o contribuție decisivă la prefigurarea rezultatelor scrutinului.

"actualizării hiperbolice", conform căreia individul reține un procent mai scăzut de actualizare pentru evenimente foarte îndepărtate în viitor decât pentru evenimente mai apropiate. Lucrările sale empirice au demonstrat că acest cadru de analiză contribuie la explicarea schemelor de economisire reală mai bine decât modelele tradiționale. El sugerează de asemenea că politicile guvernamentale care "încuie" agoniseala în vederea pensionării (în conturi speciale pentru pensie) pot ajuta la depășirea problemei controlului asupra propriei agoniseli.

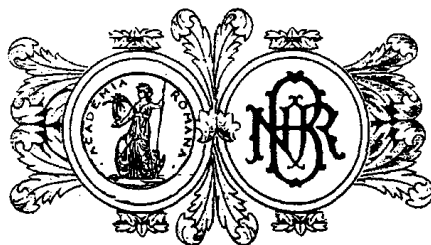
e) Se va deschide economia către alte științe?

Acești cercetători vor exercita probabil un impact imediat mai slab asupra realității decât au făcut-o predecesorii lor de acum zece ani.

Va mai trece timp până când specialiștii în criminologie, sociologie sau învățământ vor aprecia cu clarviziune economia și de asemenea va trece timp până când economiștii vor înțelege subtilitățile domeniilor către care se vor îndrepta.

Pe de altă parte, aceste câmpuri noi de cercetare a noului val de economiști comportă implicații politice mai curând la nivel local decât național.

În următorii zece ani va fi greu nu numai de diferențiat economiștii empirici de teoreticieni, dar și de eliberat economia din chingile științelor sociale. Tinerii cercetători de azi aduc poate mai puține schimbări în politicile economice, dar ei contribuie la revitalizarea științei economice în general.

Laureații NOBEL în economie**Colecție coordonată de****Acad. Tudorel POSTOLACHE și prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU****Apare sub egida****ACADEMIEI ROMÂNE și a BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI****Colegiul de avizare științifică a volumului:****Prof. Lawrence R. KLEIN,**

Laureat Nobel în economie

Președinte de onoare

al

Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Tudorel POSTOLACHE

Director fondator

al

Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Viorel BARBU; dr. Gheorghe CERCELESCU; dr. Constantin CIUPAGEA;
dr. Aurelian DOCHIA; prof.univ.dr. Gheorghe DOLGU; dr. Luana DULGHERU;
acad. Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, prof.univ.dr. Paul FUDULU;
prof.univ.dr. Aurel IANCU, membru corespondent al Academiei Române;
Valeriu IOAN-FRANC; prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU;
conf.univ.dr. Henri LUCHIAN; prof.univ.dr. Matilda MARIOȚEANU CARAGIU,
membru corespondent al Academiei Române;
dr. Nicușor RUIU; prof.univ.dr. Alexandru TAȘNADI

Facsimil pagina de gardă

Colecția
LAUREAȚII NOBEL ÎN ECONOMIE

cuprinde 52 volume:

Volumul 1
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL

Ragnar Anton Kittil FRISCH
 Jan TINBERGEN
 Paul A. SAMUELSON
 Simon KUZNETS
 John R. HICKS
 Kenneth J. ARROW
 Wassily LEONTIEF
 Gunnar MYRDAL
 Friedrich von HAYEK

Volumul 2
Scrieri alese
Ragnar Anton Kittil FRISCH

Volumul 3
Scrieri alese
Jan TINBERGEN

Volumul 4
Scrieri alese
Paul A. SAMUELSON

Volumul 5
Scrieri alese
Simon KUZNETS

Volumul 6
Scrieri alese
John R. HICKS

Volumul 7
Scrieri alese
Kenneth J. ARROW

Volumul 8
Scrieri alese
Wassily LEONTIEF

Volumul 9
Scrieri alese
Gunnar MYRDAL

Volumul 10
Scrieri alese
Friedrich von HAYEK

Volumul 11
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL

Tjalling Charles KOOPMANS
 Leonid KANTOROVICI
 Milton FRIEDMAN
 James MEAD
 Bertil OHLIN
 Herbert SIMON
 Sir Arthur LEWIS
 Theodore SCHULTZ
 Lawrence Robert KLEIN

Volumul 12
Scrieri alese
Tjalling Charles KOOPMANS

Volumul 13
Scrieri alese
Leonid KANTOROVICI

Volumul 14
Scrieri alese
Milton FRIEDMAN

Volumul 15 Scrieri alese James MEAD	Volumul 24 Scrieri alese Gerard DEBREU
Volumul 16 Scrieri alese Bertil OHLIN	Volumul 25 Scrieri alese Richard STONE
Volumul 17 Scrieri alese Herbert SIMON	Volumul 26 Scrieri alese Franco MODIGLIANI
Volumul 18 Scrieri alese Sir Arthur LEWIS	Volumul 27 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL James BUCHANAN Robert SOLOW Maurice ALLAIS Trigve HAAVELMO Harry MARKOVITZ Merton MILLER Williams SHARPE
Volumul 19 Scrieri alese Theodore SCHULTZ	Volumul 28 Scrieri alese James BUCHANAN
Volumul 20 Scrieri alese Lawrence Robert KLEIN Cartea I Cartea a II-a	Volumul 29 Scrieri alese Robert SOLOW
Volumul 21 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL James TOBIN George J. STIEGLER Gerard DEBREU Richard STONE Franco MODIGLIANI	Volumul 30 Scrieri alese Maurice ALLAIS
Volumul 22 Scrieri alese James TOBIN	Volumul 31 Scrieri alese Trigve HAAVELMO
Volumul 23 Scrieri alese George J. STIEGLER	Volumul 32 Scrieri alese Harry MARKOVITZ

Volumul 33 Scrieri alese Merton MILLER	Volumul 41 Scrieri alese John F. NASH
Volumul 34 Scrieri alese Williams SHARPE	Volumul 42 Scrieri alese Reinhard SELTEN
Volumul 35 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL Ronald COASE Gary S. BECKER Robert William FOGEL Douglass C. NORTH John C. HARSANYI John F. NASH Reinhard SELTEN Robert LUCAS	Volumul 43 Scrieri alese Robert LUCAS
Volumul 36 Scrieri alese Ronald COASE	Volumul 44 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL James A. MIRRLEES William VICKREY Robert C. MERTON Myron S. SCHOLES Amartya SEN Robert MUNDELL
Volumul 37 Scrieri alese Gary S. BECKER	Volumul 45 Scrieri alese James A. MIRRLEES
Volumul 38 Scrieri alese Robert William FOGEL	Volumul 46 Scrieri alese William VICKREY
Volumul 39 Scrieri alese Douglass C. NORTH	Volumul 47 Scrieri alese Robert C. MERTON
Volumul 40 Scrieri alese John C. HARSANYI	Volumul 48 Scrieri alese Myron S. SCHOLES
	Volumul 49 Scrieri alese Amartya SEN

Volumul 50
Scrieri alese
Robert MUNDELL

Volumul 51
Addenda
Laureații Nobel în economie
SECOLUL XX
Privire de ansamblu

Volumul 52
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Laureații anilor 2000-2004

Addenda 2

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1969-1999

	Laureați	Naționalitate ⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1969	R. Frisch J. Tinbergen	Norvegia Țările de jos	Oslo The Netherlands School of Economics	dezvoltarea, aplicarea modelelor dinamice la analiza proceselor economice
1970	P.A. Samuelson	Statele Unite	MIT ⁽²⁾	dezvoltarea teoriei economice în statică și în dinamică și pentru ridicarea nivelului de analiză în știința economică
1971	S. Kuznets	Statele Unite (URSS)	Harvard	interpretarea empirică a creșterii economice și a noilor clarificări privind structurile economice și sociale și procesul de dezvoltare care decurge din acestea
1972	J. Hicks K.J. Arrow	Marea Britanie Statele Unite	All Souls Oxford Harvard	contribuțiile la teoria echilibrului general și la teoria bunăstării
1973	W. Leontief	Statele Unite (URSS)	Harvard	dezvoltarea metodei input-output și aplicarea sa la probleme economice importante
1974	G. Myrdal F. von Hayek	Suedia Marea Britanie (Austria)	New York Albert-Ludwigs (Fribourg-en-Brisgau)	contribuțiile la teoria monedei și a fluctuațiilor economice precum și analizele privind interdependența fenomenelor economice, sociale și instituționale
1975	L. Kantorivici T.C. Koopmans	URSS Statele Unite (Țările de jos)	Moscov Yale	contribuția la teoria alocării optimale a resurselor
1976	M. Friedman	Statele Unite	Chicago	rezultatele în materie de analiză monetară și a consumului și demonstrația privind complexitatea politicilor economice de stabilizare
1977	B. Ohlin J.E. Meade	Suedia Marea Britanie	Stockholm Cambridge	contribuțiile decisive la teoria comerțului internațional și la mișcările internaționale de capital
1978	H.A. Simon	Statele Unite	Carnegie-Mellon	cercetarea în procesul de decizie în cadrul organizațiilor economice

	Laureați	Naționalitate ⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1979	T.W. Schultz A. Lewis	Statele Unite Marea Britanie	Chicago Princeton	cercetările privind dezvoltarea economică și mai ales problemele țărilor în dezvoltare
1980	L.R. Klein	Statele Unite	Pennsylvania - Philadelphia	crearea modelelor econometrice și aplicarea lor la analiza fluctuațiilor economice și politicilor economice
1981	J. Tobin	Statele Unite	Yale	analiza privind piețele financiare și relațiile acestora cu deciziile privind cheltuirea, forța de muncă, producția și prețurile
1982	G.J. Stigler	Statele Unite	Chicago	studiile privind structurile industriale, funcționarea piețelor și cauzelor și efectele reglementărilor publice
1983	G. Debreu	Statele Unite (Franța)	Berkeley	integrarea noilor metode analitice în teoria economică și reformularea sa privind teoria echilibrului general
1984	R. Stone	Marea Britanie	Cambridge	contribuțiile la dezvoltarea sistemelor de conturi naționale și astfel la îmbunătățirea bazelor de analiză economică empirică
1985	F. Modigliani	Statele Unite (Italia)	MIT	analizele privind economisirea și piețele financiare
1986	J.M. Buchanan	Statele Unite	Center for study of Public Choice-Fairfax	dezvoltarea privind fundamentele contractuale și constituționale ale teoriei deciziei economice și politice
1987	R.M. Solow	Statele Unite	MIT	contribuțiile la teoria creșterii
1988	M. Allais	Franța	Ecole normale superieure des Mines	contribuțiile la teoria piețelor și de alocare optimă a resurselor
1989	T. Haavelmo	Norvegia	Oslo	clarificările privind fundamentarea teoriei probabilistice a econometriei și analizele sale referitoare la structurile economice simultane
1990	H.M. Markowitz M.H. Miller W.F. Sharpe	Statele Unite Statele Unite Statele Unite	City university New York Chicago Stanford	lucrările privind teoria economiei financiare

	Laureați	Naționalitate ⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1991	R.H. Coase	Statele Unite (Marea Britanie)	Chicago	cercetările privind costurile de tranzacție și drepturile de proprietate și efectele lor asupra structurii instituționale și funcționarea economiei
1992	G.S. Becker	Statele Unite	Chicago	extinderea domeniului de analiză microeconomică la ansamblul comportamentelor umane și la relațiile lor
1993	R.W. Fogel	Statele Unite	Chicago	reînnoirea cercetării în istoria economică aplicând teoria și metodele cantitative în scopul explicării schimbării economice și instituționale
1994	J.C. Harsanyi J.F. Nash R. Selten	Statele Unite Statele Unite Germania	Berkeley Princeton Bonn	analizele privind echilibrele în teoria jocurilor non-cooperative
1995	R.E. Lucas Jr.	Statele Unite	Chicago	dezvoltarea și aplicarea ipotezei anticipației raționale și pentru transformarea analizei macroeconomice și a politicii economice
1996	J.A. Mirrlees W. Vickrey	Marea Britanie Statele Unite (Canada)	Cambridge Columbia -New York	contribuțiile la teoria economică a incitațiilor în asimetria informației
1997	R.C. Merton M.S. Scholes	Statele Unite Statele Unite	Harvard Stanford	o nouă metodă de calcul a valorii produselor derivate
1998	A.K. Sen	India	Trinity College Cambridge	contribuția la economia bunăstării
1999	R.A. Mundell	Canada	Columbia New York	analiza privind politicile monetare și bugetare sub diferite regimuri de schimb ca și pentru analiza privind zonele monetare optimale

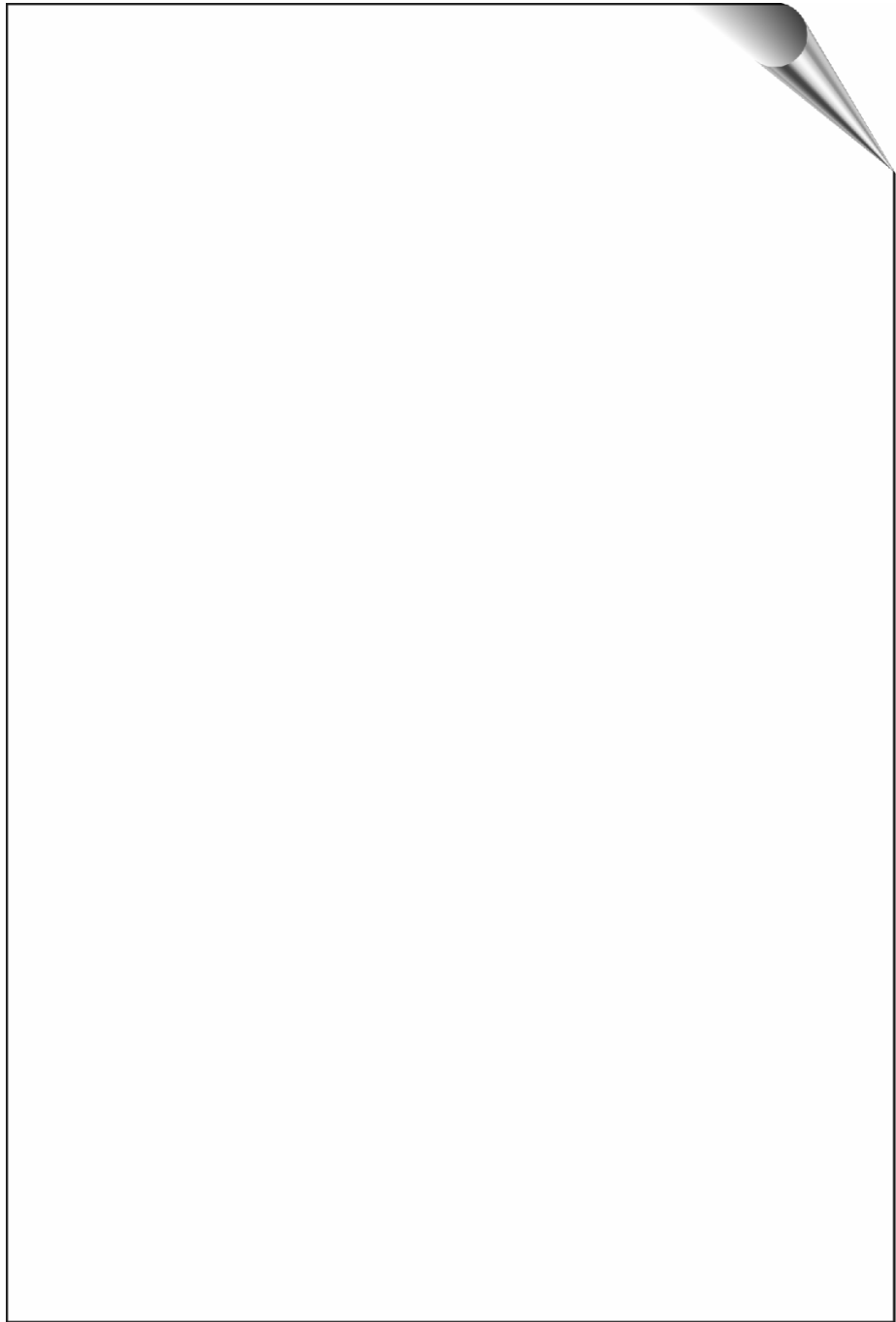
⁽¹⁾ Între paranteze naționalitatea de naștere

⁽²⁾ Massachusetts Institute of Technology (MIT)

Addenda 3

Laureați Nobel în economie 1969-1999: 90 de cuvinte-cheie pentru caracterizarea generală a contribuției laureaților la dezvoltarea gândirii economice

Instrumentele de analiză	Economia internațională	Finanțe și monedă	Întreprinderile
• Multicolinearitate (Frisch) • Maximizare sub constrângere (Samuelson) • Dinamică comparativă (Samuelson) • Model ISLM (Hicks) • Tabel intră-inieșiri (Leontief) • Coeficienți tehnici (Leontief) • Programare lineară (Koopmans, Kantorovici) • Revoluție keynesiană (Klein) • Model LINK (Klein) • Metodă axiomatică (Debreu) • Contabilitate națională (Stone) • Analiza economică a politicii (Buchanan) • Model milesimal (Solow) • Generații suprapuse parțial (Allais, Samuelson) • Inferență statistică (Haavelmo) • Identificarea modelelor (Haavelmo) • Analiză costuri-avantaje (Becker) • Analiză contrafactuală (Fogel) • Echilibrul lui Nash (Nash) • Informație incompletă și imperfectă (Harsanyi) • Teoria jocului (Nash, Harsanyi, Selten) • Subjoc și mână tremurândă (Selten) • Critica lui Lucas (Lucas)	• Paradoxul lui Leontief (Leontief) • Abordarea monetară a balanței de plăți (Meade, Mundell) • Teorema HOS (Heckscher, Ohlin, Samuelson) • Rata Tobin (Tobin) • Zone monetare optimeale (Mundell)	• Suprainvestiție (Hayek) • Economie și investiție (Myrdal) • Monetarism (Friedman) • Venit permanent (Friedman) • Selecția și alegerea activelor (Tobin, Markowitz) • Ciclu de viață (Modigliani) • Teoria riscului (Allais) • CAPM (Markowitz, Miller, Sharpe) • Valorizarea opțiunilor (Merton, Scholes) • Efect Mundell-Tobin (Tobin, Mundell)	• Rata Tobin (Tobin) • Structura financiară și valoarea firmei (Modigliani, Miller) • Costurile tranzacției (Coase) • Teoria reglementării (Stigler) • Economia industrială (Stigler)
Sistemul global			
• Ciclu endogen (Frisch) • Oscilații (Samuelson) • Măsura creșterii (Kuznets, Solow) • Cicluri (Kuznets) • Echilibrul general (Arrow, Hicks, Debreu) • Teorema imposibilității (Arrow, Sen) • Liberalism contra socialism (Hayek)	• Lipsă și calcul marginalist (Kantorovici) • Somaj natural (Friedman) • Economie duală (Lewis) • Regula de decizie (Buchanan) • Model de creștere (Solow) • Neutralitatea progresului tehnic (Solow)	• Regula de aur a creșterii (Allais) • Dezvoltare (Lewis, Schultz, Sen) • Schimbare instituțională și creștere (North) • Alegere socială (Sen) • Elică (Sen) • Analiza perioadelor de foamete (Sen)	
Indivizii			
• Preferințe revelate (Samuelson) • Evoluția inegalităților (Kuznets) • Discriminare rasială (Myrdal) • Rationalitate limitată, procedurală, substanțială (Simon) • Capital uman (Schultz, Becker) • Anticipații raționale (Lucas) • Asimetria informației (Mirrlees) • Incitativ (Vickrey) • Sărăcie (Sen)	• Alocarea optimă a resurselor (Koopmans) • Teoreme ale economiei bunăstării (Samuelson, Arrow, Hicks, Debreu, Allais) • Rigiditatea salariilor (Tobin) • Economia informațiilor (Stigler) • Echilibrul concurențial (Allais, Debreu) • Surplus distribuabil (Allais) • Drepturi de proprietate (Coase) • Teorema lui Coase (Coase) • Licitații la mână a doua (Vickrey)	• Funcția de preferință a statului (Frisch) • Reguli de politică economică (Tinbergen, Mundell) • Bun colectiv pur (Samuelson) • Planificare (Kantorovici, Myrdal) • Reglementare (Stigler) • Alegere publică (Buchanan) • Regulă contra-discreției (Lucas) • Multiplicator al bugetului echilibrat (Haavelmo) • Impozit optimal (Vickrey) • Trunchiul de imposibilitate (Mundell)	

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII
MINISTERUL MUNCII ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
OFICIUL CENTRAL DE PLATA PENSILOR
FEDERAȚIA NAȚIONALĂ A PENSIONARILOR DIN ROMÂNIA**

CONDIȚII DE TRAI ALE PENSIONARILOR DIN ROMÂNIA

- Studiu realizat pe baza unei anchete sociologice –

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Autori:

dr. Gheorghe BARBU, cercetător științific principal (coordonator)

drd Adina MIHĂILESCU, cercetător științific principal

Corneliu PRISĂCARU, cercetător științific principal

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	329
1. CARACTERISTICI ALE VIEȚII FAMILIILOR DE PENSIONARI DIN ROMÂNIA, ÎN PREZENT	332
1.1. Veniturile - în decalaj mare în raport cu nevoile de consum	332
1.2. Implicații ale nivelului veniturilor asupra condițiilor de trai ale familiilor de pensionari.....	337
1.3. Locuința și problemele derivate	341
1.4. Modul de folosire a timpului de care dispun pensionarii în afara celui necesar pentru satisfacerea nevoilor fiziologice	342
2. DESTĂINUIRI AMARE	344
3. ALTE DOVEZI ALE SITUAȚIEI DEFAVORABILE A PENSIONARILOR	346
4. MODALITĂȚI DE A VEDEA SCHIMBAREA.....	348

CUVÂNT ÎNAINTE

Unul dintre subiectele care s-au impus, mai ales cu începere de la jumătatea secolului al XX-lea, atenției unor organisme internaționale, instituțiilor statale din multe țări și institutelor de cercetări cu profil sociologic este **populația vârstnică**. Interesul crescând manifestat față de această parte a populației își are explicația, pe de o parte, în mărirea ponderii sale în totalul populației globului și mai ales într-un număr de țări, în principal în cele dezvoltate economic și, pe de altă parte, în problemele care sunt generate de procesul de "îmbătrânire" demografică.

Referitor la primul aspect, este de arătat că, în timp ce în anul 1900, persoanele de peste 65 de ani reprezentau mai puțin de un procent din populația mondială, în 1992 acestea au ajuns la 6,2%, iar pentru 2050 se prevede să crească la circa 20%. Pe ansamblul Europei, la începutul ultimului deceniu al sec. al XX-lea, populația menționată era de peste 14%, iar în S.U.A. de peste 12%¹. În România, ponderea numărului de persoane de peste 65 de ani în totalul populației a crescut de la 6,4%, cât era la începutul anului 1956, la aproape 13% la 1 ianuarie 1999.

Creșterea proporției populației vârstnice amplifică responsabilitățile statelor și ale societății civile în ceea ce privește rezolvarea problemelor specifice ale acestei populații. Asemenea responsabilități reprezintă, în fapt, o datorie morală față de generațiile ajunse la stadiul neputinței, dar care prin activitatea lor, depusă în perioada vieții active, au contribuit atât la dezvoltarea zestrei preluate și folosite de generațiile succesoare, cât și la alimentarea fondurilor sociale din care au primit venituri persoanele aflate la pensie în timpul când pensionarii de astăzi erau persoane active. Aceste susțineri au reprezentat și reprezintă, într-un anumit fel, un contract nescris între generații.

Responsabilitățile se referă la întregul evantai de condiții de trai, dar se manifestă cu pregnanță în privința mărimii veniturilor (pensiei) de care beneficiază aceștia, precum și în ceea ce privește soluțiile oferite pentru îngrijirea sănătății, crearea de instituții de ocrotire, asigurarea securității personale ș.a.

Experiența arată că gradul de satisfacere a acestor responsabilități este dependent, în principal, de situația economică și de modul de folosire a forței de muncă active. Realitatea din lume confirmă astfel de legături.

În România ultimului deceniu al secolului care se încheie, datorită involuției economice (cu consecințe asupra diminuării personalului salariat),

¹ Le vieillissement de l'espèce humaine; Rev. Problèmes économiques nr. 2377 din 25 mai 1994.

nivelului scăzut al productivității muncii, perturbărilor din raportul ce trebuie să existe între evoluția veniturilor salariale și evoluția productivității muncii, precum și altor cauze (toate cu efecte nefaste asupra inflației și asupra puterii de cumpărare a veniturilor oricărei familii), majoritatea persoanelor vârstnice au cunoscut, asemenea celei mai mari părți a populației, o deteriorare a condițiilor de viață. Chiar dacă, sub aspect material (datorită unui venit lunar asigurat fie el chiar foarte mic în raport cu nevoile reale de consum, deținerii unei locuințe și unor bunuri de folosință îndelungată, procurate cu mulți ani înainte), cea mai mare parte din populația vârstnică are o situație ceva mai bună decât multe din familiile monoparentale cu copii, din familiile de șomeri sau de țărani cu pământ puțin și fără vite, lipsurile pe care le resimt constituie o povară greu de suportat. La aceasta contribuie și faptul că cei mai mulți, fie că nu mai pot, fie că nu mai au unde să lucreze pentru obținerea de venituri de completare. Pentru majoritatea, condițiile actuale de trai sunt cu mult sub așteptările pe care și le-au imaginat în timpul vieții active, ceea ce le provoacă decepții dureroase și stări depresive.

Pentru a cunoaște realitatea vieții populației de "vârsta a treia" din România, Institutul de Cercetare a Calității Vieții a inițiat și realizat, în 1999 (declarat an internațional al vârstnicilor), o anchetă sociologică în rândul pensionarilor. Fiind efectuată cu ajutorul Federației Naționale a Pensionarilor din România¹, ancheta s-a desfășurat în 15 centre urbane (Alexandria, Bacău, Baia Mare, Botoșani, Brașov, Brăila, Constanța, Galați, Moreni, Oradea, Piatra Neamț, Ploiești, Suceava, Târgu-Mureș, Zalău) și în capitală, localități în care această organizație are filiale proprii. Pe lângă limitele impuse în alegerea localităților urbane, acțiunea a exclus, din același motiv, în totalitate, populația vârstnică din mediul rural, precum și persoanele aflate în instituții de ocrotire.

Deoarece obiectul observării l-a constituit un segment distinct de persoane (respectiv de familii nu de gospodării), efectuarea anchetei a presupus cunoașterea numelor și a adreselor acestora². De aceea s-a apelat la Oficiul Central de Plata Pensilor, care a furnizat liste cu pensionarii care urmau să fie contactați. Criteriile principale pe baza cărora s-au elaborat listele au fost: 1. categoria de pensie, luându-se în considerare beneficiarii de pensie pentru limită de vârstă și vechime completă, cei care primesc pensie pentru limită de vârstă și vechime incompletă și cei cu pensie de urmaș (persoane în vârstă, nu copii); 2. mărimea pensiei în luna mai 1999; 3. perioada pensionării. Norma de reprezentare a persoanelor din liste a fost de 1 la 500 de pensionari

¹ I.C.C.V. a recurs la această colaborare deoarece nu a dispus de fondurile bănești necesare pentru realizarea cercetărilor de teren, respectiv pentru efectuarea anchetei sociologice.

² Sub aspectul relațiilor cu alte persoane din gospodărie, informațiile obținute prin anchetă arată că, din totalul lotului, 36,8% locuiau la un loc cu descendenții direcți, iar restul, fie că trăiau separat (32,2%), fie că nu aveau urmași în viață (31,0%).

pentru localitățile din provincie și de 1 la 2000 de pensionari în Municipiul București. În cazul capitalei, s-a recurs la o rată mai scăzută de reprezentativitate, în principal datorită concentrării unui număr mare de beneficiari de pensie; de aici apariția de dificultăți în a asigura numărul de pensionari care să acționeze ca operatori voluntari. Totodată, s-a ținut seama că la nivelul acestui centru urban a fost realizată o anchetă similară în anul anterior (1998), iar concluziile desprinse din ancheta respectivă au fost prezentate în broșura "Bătrânii - segment al populației defavorizate", editată, în 1999, de Centrul de Informare și Documentare Economică.

Ca urmare a unor greutăți întâmpinate, pe teren, de persoanele delegate cu realizarea interviurilor, în structura lotului de pensionari intervievați au apărut unele abateri față de structura avută în vedere inițial și acest aspect reiese din următoarele date:

Tabelul nr.1 - Date referitoare la structura lotului de pensionari avut în vedere și cel realizat

- în % -

	TOTAL	Pensionari pentru munca depusă și limita de vârstă	din care:		Pensionari cu pensii de urmas
			cu vechime integrală	cu vechime incompletă	
Lotul propus	100,0	86,5	78,5	21,5	13,5
Lotul realizat	100,0	88,6	80,8	19,2	11,4
Diferențe (+)	-	+2,1	+2,3	-2,3	-2,1

Comparând structura pe categorii de pensii a eșantionului propus cu structura eșantionului realizat, reiese că diferențele sunt acceptabile (+ 2,3%), iar rezultatele anchetei pot fi luate în considerare, fără rezerve.

Grupului de anchetatori, constituit din pensionari, membri ai Federației Naționale a Pensionarilor din România, îi aducem multe mulțumiri pentru munca depusă, muncă plină de dificultăți atât datorită distanțelor care a trebuit să fie parcurse cât și unor greutăți de comunicare. O mențiune specială o facem pentru pensionarii-operatori de la filialele Alexandria, județul Teleorman, Tg. Jiu, județul Gorj, Baia Mare, județul Maramureș ș.a. care au realizat ancheta și au completat chestionarele în mod exemplar.

1. CARACTERISTICI ALE VIEȚII FAMILIILOR DE PENSIONARI DIN ROMÂNIA, ÎN PREZENT

În țara noastră, persoanele aflate la pensie (și nu numai ele) trăiesc, de câțiva ani, așa cum ușor se poate observa, în neliniște, au un puternic sentiment de frustrare. Această stare de spirit este rezultatul dificultăților, în continuă creștere, la cea mai mare parte din respectiva categorie de populație, de a-și putea satisface nevoile de consum, nevoi, care, în bună parte, au fost modelate în perioada vieții active și ușor modificate de noul statut de viață și de vârsta înaintată.

Este știut că cei mai mulți dintre pensionari au depus, înainte de a ieși la pensie, o muncă susținută, au avut condiții decente de viață și, în consecință, s-au așteptat la un trai fără privațiuni dureroase în anii pe care îi au de trăit în postura nouă, de pensionari. Realitatea este însă cu totul alta.

Informațiile culese prin ancheta efectuată reflectă stări de fapt și de trăiri, plasate, în marea lor majoritate, în zona cenușie a vieții. Fiecare familie de pensionari resimte, pe lângă dificultățile pe care le întâmpină majoritatea familiilor din țara noastră, propriile sale dificultăți și are un fel propriu, mai grav, de a le percepe. Ca urmare, este neindicată cuprinderea varietății situațiilor într-o singură sintagmă.

Deoarece lucrarea de față nu și-a propus analiza fiecărui caz în parte, cu dramele și necazurile proprii, pentru evidențierea unor particularități s-a recurs la utilizarea metodei grupărilor. În sine, această metodă, deși înseamnă sintetizare și deci o anumită rupere de realitate, permite să se realizeze o reflectare succintă a unor condiții diverse și marcarea varietății problemelor cu care se confruntă, în prezent, familiile de pensionari.

1.1. Veniturile - în decalaj mare în raport cu nevoile de consum

Prin situația lor, familiile de pensionari și mai ales cele din centrele urbane mari au ca sursă principală de venit (la cele mai multe chiar singura) **pensia**. Din răspunsurile date la întrebarea: "Dvs. aveți și alte venituri permanente sau ocazionale?" aproximativ 92% au răspuns: "Nu". În cazul altor resurse, acolo unde acestea au apărut, cu o frecvență mai mare se înscriu **pensia de veteran de război** și **dobânda** din depunerile în lei, la bănci sau la C.E.C.

Dependența aproape totală a veniturilor acestor familii de fondurile de asigurări sociale de stat a făcut ca, în condițiile declinului economic al țării care a marcat sever perioada de după 1989, ale neachitării de către cele mai multe

din întreprinderile de stat, a sumelor destinate alimentării fondurilor de asigurări sociale, precum și ale reducerii numărului de contribuabili (ca efect al șomajului), să se producă înrăutățirea raportului dintre veniturile și nevoile de consum ale pensionarilor.

Datele din tabelul nr. 2 relevă trei aspecte principale:

1. Proporția cea mai mare a familiilor de pensionari cuprinse în anchetă, peste patru cincimi (81,3%) aveau - în mai 1999- un venit care nu depășea 650000 de lei de persoană, din care aproape 40% aveau până la 450000 de lei. **Comparativ cu nivelul minim de subzistență**, stabilit pentru luna respectivă de un colectiv de cercetători din I.C.C.V., pensionarii cu venituri de până la 650000 de lei nu erau în măsură să-și acopere decât cel mult strictul necesar¹.

În luna mai 1999, lună pentru care au fost obținute informații de la persoanele intervievate, sub aspectul venitului mediu pe persoană, cele 769 de familii de pensionari se grupau astfel:

Tabelul nr. 2 - Structura familiilor de pensionari după venitul mediu pe persoană, în luna mai 1999

- în % -

Grupe de venituri - lei	Total lot	din care:			
		Familii formate dintr-o singură persoană	Total	Cupluri:	
				din care:	
				cu o pensie	cu două pensii
până la 350000	17,0	14,3	73,2	89,6	23,4
350001-450000	14,3	18,0	4,7	10,0	5,6
450001-550000	20,7	21,9	5,7	0,4	17,7
550001-650000	29,3	33,6	5,9	-	19,0
650001-750000	12,4	8,9	6,2	-	20,3
peste 750000	6,3	3,3	4,3	-	14,0

La ponderea mare a familiilor de pensionari din grupele de venituri pe persoană de până la 650000 de lei au contribuit, între altele:

a) preponderența persoanelor pensionate înainte de 1990; aproape 85% din acești pensionari, care reprezintă tot atâtea familii, nu aveau

¹ Potrivit metodei bazate pe norme de consum, metodă utilizată de colectivul care a stabilit minimul de trai, în luna mai 1999 suma de bani necesară unei familii de pensionari, constituită din două persoane, din mediul urban, pentru a-și asigura un nivel minim de subzistență se ridică la cel puțin 1240000 de lei.

venituri pe persoană mai mari de 650000 de lei; veniturile lor, cu toate indexările și recorelările aplicate sunt mici, rămânând cu mult în urma urcării prețurilor și tarifelor la bunurile și serviciile de consum. Efectul perioadei de pensionare asupra mărimii pensiei este evidențiat clar de modificarea ponderii numărului de pensionari cu pensii de peste 650000 de lei. Dacă se iau pensionarii cu pensie de limită de vârstă și vechime integrală în muncă incluși în ancheta efectuată, în cazul foștilor muncitori, în luna mai 1999, ponderea pensionarilor cu pensie de peste 650000 de lei a cunoscut următoarele valori: 15,6% pentru cei pensionați înainte de 1990, 28,6% pentru cei ieșiți la pensie între 1990-1992, 45,5% în cazul celor care au căpătat acest statut în perioada 1993-1996 și 50% pentru cei pensionați după 1996;

- b) predominanța persoanelor cu nivel scăzut de pregătire școlară, fapt ce nu a permis accesul majorității acestora la activități mai bine retribuite în timpul vieții active și, în consecință la pensii mai mari; această situație este evidentă mai ales la pensionarii ale căror venituri medii pe persoană ajung până la 450000 de lei (din totalul pensionarilor înregistrați în anchetă cu asemenea venituri, circa 70% absolviseră cel mult școala generală); se constată însă că în grupele de venituri cuprinse între 450001-650000 de lei, peste 53% din pensionari sunt absolvenți a cel puțin unei școli profesionale; deci nivelul de școlarizare nu este argumentul cel mai puternic pentru explicarea micimii veniturilor pe persoană.

2. Deosebit de gravă este situația cuplurilor de vârstnici care își durează existența pe o singură pensie, ca venit permanent. În ansamblul lotului avut în vedere, circa 30% din familii sunt într-o asemenea postură și, din acestea, aproape 90% aveau, în mai 1999, un venit pe persoană care nu depășea 350000 de lei, ceea ce reprezenta **puțin mai mult din jumătatea strictului necesar**.

3. În poziția cea mai bună se află familiile de vârstnici în care există două pensii. Datele anchetei arată că **mai mult de jumătate** din familiile supuse atenției și care întruneau condiția menționată (adică beneficiau de două pensii) dispuneau de venituri care depășeau 550000 de lei pe persoană, iar din aceștia, aproape două treimi aveau, în mai 1999, peste 650000 de persoană.

Remarci aparte pot fi făcute asupra structurii pensionarilor intervievați după grupele de venituri, în funcție de ocupația dinaintea pensionării. În această privință, datele se prezintă după cum urmează:

Tabelul nr. 3 - Structura familiilor de pensionari pe grupe de venit pe persoană, în funcție de statutul socioocupational dinaintea pensionării

- în % -

Grupele de venit pe persoană - în lei -	Munci-tor	Tehnici-an sau maistru	Funcți-onar	Intelec-tual	Casnică	Altul
până la 350000	13,9	16,4	2,6	1,4	83,0	16,7
350001-450000	17,4	9,0	11,5	12,7	14,6	25,0
450001-550000	23,9	19,4	21,1	31,0	-	16,7
550001-650000	26,8	38,8	41,9	22,5	2,4	25,0
650001-750000	14,2	10,4	14,1	14,1	-	16,6
peste 750000	3,8	6,0	8,8	18,3	-	-

Din datele cuprinse în tabelul nr. 3 reies următoarele:

- casnicele, care, în general, sunt **beneficiare de pensie de urmaș**, sunt cuprinse, în marea lor majoritate (97,6%), în grupele de venituri care nu depășesc 450000 de lei și sunt masate mai ales în grupa cu până la 350000 de lei; este de reținut că în această grupă de venituri ele dețin o pondere de peste 50%.
- ponderea pensionarilor foști muncitori este în creștere până la grupa de venituri de 550001-650000, după care scade foarte mult; o situație similară este întâlnită și la foștii funcționari, cu deosebirea că proporția acestora în primele trei grupe de venituri este mult mai redusă și sensibil mai mare la ultimele trei;
- pensionarii proveniți din profesioniști cu statut de intelectual cunosc, comparativ cu alți pensionari, cea mai scăzută pondere în prima grupă de venituri și cea mai ridicată în ultima, aspect ce poate fi considerat pozitiv și normal; ponderea cea mai mare, de 31%, a acestui tip de pensionari în grupa de venituri pe persoană de 450001-550000 de lei este însă un fapt extrem de negativ, mai ales dacă se compară cu situația de ansamblu, în care ponderea cea mai ridicată (de peste 29%) este întâlnită la pensionarii cu venituri cuprinse între 550001-650000 și cu situația pensionarilor proveniți din funcționari sau din tehnicieni și maiștri; la aceste ultime grupe de pensionari, ponderea cea mai ridicată - de aproximativ 42% și respectiv de aproape 39% - este localizată tot la grupa cu venituri (pe persoană) cuprinse între 550001 și 650000 de lei. Latura negativă iese și mai bine în relief dacă se însumează ponderile pensionarilor proveniți din profesioniști cu statut de intelectual din primele trei grupe de venituri și se compară cu aceeași situație caracteristică pensionarilor care au

fost funcționari în viața activă; în timp ce la aceștia din urmă o asemenea pondere este de 35,2%, la ceilalți ajunge la 45,1%, fiind cu circa 10 puncte procentuale mai nefavorabilă.

Anomaliile evidențiate mai sus își au, în bună parte, explicația în mărimea veniturilor salariale, mărime care a fost și continuă să fie defavorabilă (cu unele excepții) activităților intelectuale.

Dincolo de diferențele care apar în mărimea veniturilor pe ansamblu sau la nivel de grup, este de semnalat că dificultățile în ceea ce privește satisfacerea nevoilor de consum sunt prezente la majoritatea familiilor de pensionari. La întrebarea: "În ce măsură veniturile de care dispuneți acoperă nevoile dvs. de consum?", întrebare formulată în chestionarul folosit în realizarea anchetei, **două treimi** din subiecți au răspuns: "În foarte mică măsură", iar 28%, "În mică măsură". Predominanța răspunsurilor "În foarte mică măsură" este caracteristică grupelor de venituri până la 650000 de lei, după care se observă o schimbare de situație. Relația dintre mărimea veniturilor pe persoană și gradul de acoperire a nevoilor de consum, așa cum a rezultat aceasta din aprecierile persoanelor intervievate, pune în evidență legătura obiectivă strânsă dintre cele două variabile. Datele de mai jos arată acest lucru:

Tabelul nr. 4 - Ponderea răspunsului "În foarte mică măsură" în totalul răspunsurilor, pe grupe de venituri

Grupe de venit pe persoană - lei -	Până la 350000	350001- 450000	450001- 550000	550001- 650000	650001- 750000	Peste 750000
Ponderea răspunsurilor menționate în total răspunsuri (%)	78,6 ¹	82,2	67,3	60,4	48,4	36,7

O parte (sub 50%) din familiile de pensionari care au urmași în viață (proporția este într-o ușoară scădere, pe măsură ce venitul mediu crește) se bucură de un anumit sprijin din partea acestora. Sprijinul este acordat, în cele mai multe cazuri, sub forma **ajutorului** (permanent sau sporadic) la **treburile gospodărești**. **Ajutorul sub formă bănească**, la fel ca și **cel în produse alimentare**, are un caracter întâmplător și nu cunoaște dimensiuni mari nici în

¹ Ponderea mai redusă la această grupă de venituri, a tipului de răspuns avut în vedere, comparativ cu următoarea, se explică și prin prezența mare a subiecților femei, în principal a văduvelor, care, la o vârstă înaintată, sunt, în general, mai modeste în pretenții.

ceea ce privește proporția beneficiarilor, nici în privința mărimii sale. Caracteristicile atitudinii manifestate de descendenții direcți față de părinții lor, pensionari, se datoresc, în multe situații, nu atât indiferenței, cât mai ales lipsei de posibilități. Unii din urmași sunt ei înșiși pensionari sau, ceea ce este și mai grav, șomeri; alții sunt muncitori cu salarii modeste sau au activități casnice, în special în cazul persoanelor de sex feminin. De aceea, un număr însemnat din pensionarii părinți se află ei înșiși în postura de a da ajutor urmașilor lor, ajutor care se concretizează în efectuarea de treburi gospodărești (mai ales dacă locuiesc împreună), în alimente, în îngrijirea nepoților și chiar în bani. Așadar, în cazul pensionarilor de la orașe, **ajutorul acordat de copii nu se dovedește o variantă consistentă de ameliorare a condițiilor de trai ale pensionarilor.**

Pentru peste 46% din familiile de pensionari incluse în anchetă, una din căile de completare a resurselor financiare necesare acoperirii cheltuielilor pentru satisfacerea nevoilor de consum este **împrumutul**. Aproape 37% din totalul familiilor care apelează la împrumuturi, recurg la această soluție **des**, iar restul **sporadic**. Reținerea manifestată de cele mai multe familii de pensionari - aproape 54% din familiile de pensionari fac parte din această categorie - față de împrumut se datorează temerii de a nu putea să facă față obligației pe care și-o asumă: aceea de a-și achita datoria la termenul stabilit.

Pentru a-și ușura accesul la împrumuturi, o proporție însemnată din familiile de pensionari au devenit membrii ai caselor de ajutor reciproc. În această situație se află mai mult de jumătate din numărul familiilor de pensionari cuprinse în anchetă. Proporția pensionarilor membrii C.A.R. cunoaște diferențieri în funcție de grupele de venituri și de perioada pensionării; ponderea cea mai ridicată este întâlnită la familiile de pensionari cu venituri cuprinse între 450001-550000 de lei pe persoană, după care urmează cele cu venituri între 350001 și 450000 și 550001-650000. Familiile de pensionari din grupele de venituri sub 350000 de lei și mai ales cele cu peste 750000 de lei pe persoană apelează într-o măsură mai redusă la asemenea instituții de ajutor reciproc: primele din cauză că nu au bani pentru cotizații și din teama de a nu-și putea achita împrumuturile făcute, celelalte - pentru că simt mai puțin nevoia unor resurse suplimentare.

1.2. Implicații ale nivelului veniturilor asupra condițiilor de trai ale familiilor de pensionari

În ceea ce privește nevoile cele mai afectate, și în cazul acestei categorii de populație pe primul loc, la toate grupele de venituri, se înscriu cele

alimentare¹, după care urmează cele legate de **sănătate**; **întreținerea locuinței** ocupă locul trei la pensionarii cu venituri până la 450000 de lei și locul patru la cei cu venituri mai mari, iar **nevoile de îmbrăcăminte-încălțăminte** locul patru la pensionarii cu venituri până la 450000 de lei și locul trei la ceilalți. Poziția diferită pe care o ocupă ultimele două grupe de nevoi după gradul de afectare, în funcție de mărimea veniturilor pe persoană, are o explicație simplă: pensionarii cu venituri mici fac mai greu față cheltuielilor legate de întreținerea locuinței, care, pe lângă faptul că cele mai multe au crescut, au și caracter imperativ și ca urmare constituie motive de angoasă, pe când cele care privesc ținuta vestimentară mai pot fi amânate; la pensionarii cu venituri mai mari, există condiții să fie acoperite mai ușor cheltuielile cu locuința și să simtă mai clar privațiunile în primenirea sau completarea garderobei.

Concludentă în privința precarității alimentației multora din familiile de pensionari este și **lipsa permanentă sau pe perioade mai mari**, din consum, a unor produse cu putere de nutriție ridicată, cum ar fi: carnea, peștele, laptele și produsele lactate, ouăle și, mai ales, în cazul vârstnicilor, fructele. În acest sens este de arătat că în cele șapte zile dinaintea dialogului cu fiecare subiect², puțini peste 2% din cei intervievați au consumat sortimente din toate grupele de produse menționate, circa 60% n-au consumat nici un pic de carne sau de produse din carne, la aproape 90% le-a lipsit în totalitate peștele, aproape 30% n-au consumat nici cea mai neînsemnată cantitate de lapte sau de produse lactate, la aproape 30% au lipsit ouăle și mai puțin de o pătrime a mâncat fructe și acestea în cantități modeste. Parțial, prezența slabă a fructelor în consumul pensionarilor poate fi și rezultatul faptului că în prima decadă a lunii iunie, perioada în care a fost efectuată cea mai mare parte din anchetă, sezonul fructelor indigene este încă la început.

Dintre persoanele al căror venit mediu lunar s-a situat sub 350000 de lei, peste 60% au consumat cel mult unul sau două din produsele menționate, îndeosebi lapte sau produse lactate. La pensionarii cu venit mediu lunar de peste 550000 de lei, pe persoană, o proporție mare o dețin cei care au consumat trei sau patru produse și mai ales carne, lapte și produse lactate, ouă. Și aceste date învederează legătura strânsă dintre venituri și structura consumului alimentar al vârstnicilor.

Caracterul deficitar al alimentației pensionarilor este evidențiat și de proporția mare a familiilor care, la masa principală din timpul zilei, **consumă un singur fel de mâncare**. Mai mult de 51% din familiile cuprinse în lot se găsesc într-o asemenea situație. Într-o anumită măsură, rezumarea la un singur fel de mâncare este explicabilă prin singurătatea celei mai mari părți din pensionari,

¹ Mai mult de jumătate din totalul pensionarilor incluși în anchetă au apreciat că nevoile alimentare sunt lovite cel mai puternic de insuficiența veniturilor proprii.

² A fost stabilită o perioadă apropiată și scurtă, ținându-se seama de slăbirea memoriei, fenomen caracteristic multor persoane de vârsta a treia.

stare care generează apatie chiar și față de pregătirea mâncării. Datele rezultate din anchetă arată însă că există o legătură puternică între mărimea veniturilor și numărul felurilor de mâncare consumate la cea mai importantă masă din timpul zilei. Iată cum se prezintă această relație în cazul celor 769 de familii de pensionari:

Tabelul nr. 5 - Distribuția familiilor de pensionari după numărul de feluri de mâncare consumate la masa principală, pe grupe de venituri

Grupele de venituri pe persoană - în lei -	În %, după numărul felurilor de mâncare		
	unu	două	trei și mai multe
până la 350000	61,1	38,2	0,7
350001-450000	58,2	40,9	0,9
450001-550000	54,7	42,8	2,5
550001-650000	50,7	48,9	0,4
650001-750000	35,8	63,2	1,0
peste 750000	28,6	69,4	2,0

Modificarea, în sensuri diferite, comparativ cu grupele de venituri, a datelor din coloanele care indică primele două situații referitoare la numărul de mâncăruri consumate demonstrează clar că insuficiența resurselor financiare este cauza principală a limitării numărului de sortimente culinare consumate de cele mai multe familii de pensionari. Acest aspect este întărit de însuși faptul că peste 90% din subiecți au menționat că mâncarea este preparată în familie (cu forțe proprii sau de rude apropiate) și deci nu există constrângeri de altă natură (lipsa de mijloace tehnice, nepricepere ș.a.).

Dezechilibrul alimentar, manifestat prin lipsa unor produse cu rol esențial în hrănirea organismului, prin limitarea la un singur fel de mâncare, prin monotonia sortimentală și altele, le-a determinat pe cele **peste patru cincimi** din persoanele incluse în lot să aprecieze ca **nesatisfăcătoare** alimentația proprie. O asemenea proporție este întâlnită la pensionarii din toate grupele de venit, cu excepția celor din grupa cu peste 750000 de lei, la care aprecierea de "nesatisfăcătoare" înglobează aproximativ două treimi din subiecți.

Efectul veniturilor mici se resimte și în **înnoirea sau completarea articolelor de îmbrăcăminte și încălțăminte**. Cu toate că majoritatea oamenilor vârstnici și-au procurat multe din articolele necesare pentru îmbrăcat în perioada vieții active apar, totuși, situații (uzură fizică avansată, deprecierea etc.) când trebuie să înlocuiască cel puțin o parte din aceste articole. La întrebarea: "Vă amintiți când v-ați cumpărat ultimul articol de îmbrăcăminte sau

de încălțăminte?" peste 80% din pensionarii intervievați au răspuns: "Nu-mi mai amintesc"¹. Proporția celor care au dat astfel de răspuns se apropie de 90% la grupele cu venituri până la 550000 de lei lunar (luna mai 1999) și scade continuu la grupele următoare, ajungând, ca, la grupa de venituri de peste 750000 de lei, să fie sub 60%. Cea mai mare parte din celelalte răspunsuri (peste 18%) se localizează la varianta: "Acum trei-patru ani", variantă care cunoaște o proporție în creștere, pe măsură ce veniturile sunt mai mari. Cele arătate mai sus sunt confirmate de datele din tabelul următor:

Tabelul nr. 6 - Structura familiilor de pensionari în funcție de perioada în care au cumpărat articole mai importante de îmbrăcăminte, după grupa de venituri

- în % -

Grupele de venit pe persoană - în lei - Perioada când s-a realizat cumpărarea	În ultimul an	Cu peste un an în urmă	Acum trei-patru ani	Nu-mi mai amintesc
până la 350000	1,5	2,3	9,2	87,0
350001-450000	-	1,8	12,9	85,3
450001-550000	1,3	-	11,3	87,4
550001-650000	1,3	3,1	15,6	80,0
650001-750000	3,2	2,1	22,1	72,6
peste 750000	10,2	10,2	20,4	59,2

Insuficiența veniturilor este, de asemenea, **una dintre cauzele principale directe ale morbidității** ridicate în rândul populației de pensionari. Circa 70% din persoanele cu care s-a purtat discuția și peste 63% din partenerii de familie (din cele 231 de cupluri) cunosc o **stare de sănătate proastă**. De hipoacuzie sau de slăbirea vederii ori de afecțiuni ale aparatului locomotor și ale inimii, precum și de alte afecțiuni sunt marcate peste 95% din persoanele aparținând grupului investigat. Pe lângă consecințele negative induse asupra sănătății prin dezechilibrul alimentar, prin stres și prin alte cauze (între care îmbătrânirea), lipsa banilor creează **dificultăți în procurarea de medicamente** și deci în eradicarea bolilor sau în ameliorarea sănătății celor care, prin firea lucrurilor, se înscriu în categoriile de populație mult mai vulnerabile la agenții patogeni. Peste 84% din persoanele interviuate au menționat că principala dificultate în procurarea de medicamente este **lipsa banilor**, absența produselor respective

¹ Răspunsurile: "În mai puțin de un an" și "Cu peste un an în urmă" au o pondere mică în ansamblu: 2 și respectiv 2,5%.

din farmacie fiind reclamată de mai puțin de 4%. Și trebuie arătat că medicamentele solicitate sunt recomandate de specialiști, cei mai mulți dintre pensionari (circa 80%) recurgând, când apar complicații, la cabinete medicale sau la spitale și nu sunt rezultatul unor idei ipohondrice.

1.3. Locuința și problemele derivate

În ceea ce privește **locuința**, în cazul celor 769 de familii incluse în ancheta sociologică și care au fost stabilite pe baza datelor Oficiului Central pentru Plata Pensilor, problema cea mai complicată este cea a **suportabilității cheltuielilor de întreținere**.

Din totalul familiilor intervievate, mai puțin de 6% au apreciat că aceste cheltuieli sunt suportabile; peste 94% consideră că cheltuielile respective sunt **greu de suportat** sau **insuportabile**. Ultimele două aprecieri cunosc schimbări de ponderi în funcție de mărimea veniturilor. La pensionarii cuprinși în grupele de până la 550000 de lei venit lunar pe membru (în luna mai 1999), preponderentă este aprecierea "insuportabile", pe când la celelalte - "greu de suportat".

Fiind vorba de persoane cu domiciliu, lipsa de spațiu locativ n-a fost întrevăzută, ca posibilă, la respectivele familii și această prezumție a fost confirmată pe teren. Datele arată că circa 75% din aceste familii dispun de locuință aflată în proprietatea lor, mai mult de o zecime (10,4%) locuiesc în spații care aparțin copiilor, puțin peste 3% în locuința vândută sau donată unei familii care și-a asumat răspunderea de a-i îngriji până la moarte pe pensionarii respectivi, iar restul (aproape 12%) în spații închiriate de la stat și mai puțin de la particulari. Sub aspectul cerințelor, locuințele pensionarilor, de asemenea nu ridică probleme. În acest sens este grăitor că, la întrebarea: "Doriți să aveți **altă** locuință", peste 95% din familiile contactate au răspuns: "Nu" și numai 3,4% și-au manifestat această dorință; motivele invocate în cazul celor din urmă sunt, în principal, două: spațiu insuficient¹ și confort scăzut din cauza lipsei unor instalații (lift, calorifere ș.a.). Deși circa 94% din familii au apreciat că sunt insuportabile sau greu de suportat, cheltuielile cu întreținerea locuinței numai 1% din subiecți și-au susținut, cu acest motiv, dorința de a avea o altă locuință. În bună parte, un asemenea paradox își are explicația în puternica legătură care există, mai ales la vârstă înaintată, între om și mediul în care viețuiește.

Ca și locuința, **dotarea cu bunuri de folosință îndelungată**, în special cu bunuri electrocasnice, nu reprezintă o problemă pentru marea majoritate a familiilor de pensionari; sunt excepții cazurile când nu dispun de cel puțin un

¹ La întrebarea: "De câte camere beneficiați", mai mult de o treime (circa 37%) au răspuns: "De o cameră", restul având la dispoziție două și mai multe încăperi. După numărul camerelor aflate la dispoziție, familiile constituite din cupluri (231) se structurează astfel: 13,4% beneficiază de o cameră (garsonieră), 59,3% de două camere, iar restul de trei și mai multe.

aragaz. Peste 75% din familiile de pensionari care nu locuiesc în casa copiilor sau în casa vândută sau donată unei familii tinere (cazuri în care folosesc bunurile proprietarilor locuinței), dispun de trei și mai multe bunuri de uz îndelungat și în principal de aragaz, frigider, radio și televizor¹. Este de menționat că, în general, familiile de pensionari și-au procurat astfel de bunuri în perioada activă a vieții lor și, datorită vârstei lor înaintate², bunurile respective sunt vechi, caracterizându-se printr-un grad ridicat de uzură morală.

1.4. Modul de folosire a timpului de care dispun pensionarii în afara celui necesar pentru satisfacerea nevoilor fiziologice

Dificultățile financiare, sănătatea șubredă a multora, vârsta înaintată, nivelul de instruire scăzut al unui număr însemnat de pensionari și altele se fac simțite și în modalitățile de folosire a timpului de care dispun aceștia. În cazul a peste 54% din persoanele intervievate (în iunie 1999), timpul rămas dincolo de somn și mâncare este folosit în cel mult două modalități³; între acestea, pe primul loc se înscrie efectuarea de treburi gospodărești, după care urmează statul în pat, fie datorită unei boli, fie din nevoia de relaxare. Pe ansamblul lotului de pensionari avut în vedere, chiar și atunci când timpul neacordat satisfacerii nevoilor fiziologice cunoaște mai multe modalități de folosire, rezolvarea treburilor gospodărești reprezintă cea mai frecventă variantă, fiind întâlnită la un număr foarte mare de pensionari. Poziția următoare este deținută de vizionarea emisiunilor T.V., după care urmează, în ordine, audițiile radio, cititul presei, plimbările prin oraș și prin parcuri, ajutorul acordat copiilor ș.a.

Efectul veniturilor asupra folosirii timpului luat în considerare este deosebit de concludent la grupa de venit de până la 350000 de lei lunar (mai 1999) de persoană. În totalul familiilor de pensionari incluse în anchetă și care nu depășeau venitul menționat, aproape 70% nu apelau la mai mult de două variante de folosire a acestui timp (pe primul loc situându-se treburile gospodărești, după care urmează statul în pat), în timp ce majoritatea celor cu peste 750000 de lei de persoană este beneficiara a patru și mai multor modalități de utilizare a timpului respectiv.

În mod firesc, la pensionari, folosirea timpului specificat este dependentă și de vârstă, aceasta având urmări asupra vigoriei organismului. Datele anchetei arată că, în ansamblul pensionarilor de peste 80 de ani, ponderea numărului persoanelor care își petrec timpul stând în pat este mai mare decât cea din alte

¹ Deținătorii de autoturisme reprezintă sub 2% din totalul familiilor incluse în anchetă.

² Aproape 77% din persoanele intervievate au peste 70 de ani, din care peste 55% depășesc 80 de ani.

³ Potrivit datelor din ancheta efectuată în iunie 1999, pensionarii fără școală și cu școală primară neterminată care recurg la mai mult de două modalități de folosire a timpului liber sunt excepții.

grupe de vârstă, iar ponderea persoanelor care efectuează treburi gospodărești este mai mică, comparativ cu cea din alte grupe.

Datorită dificultăților existente, folosirea timpului liber a ajuns să nu mai constituie o preocupare pentru persoanele vârstnice. Autorii au tras această concluzie analizând răspunsurile date de persoanele intervievate la întrebarea: "Ce considerați că ar trebui să existe pentru o mai plăcută utilizare a timpului liber?". Peste 63% din numărul persoanelor respective au menționat: "Nu știu", proporția acestui răspuns fiind mai mare la pensionarii cu venituri până la 450000 de lei de persoană (în mai 1999) dar nu mult mai redusă la cei cu venituri de peste 750000 de lei.

Un oarecare interes îl reprezintă spațiile amenajate pentru întâlnirea vârstnicilor (de exemplu, cluburi) care n-ar necesita cheltuieli din partea persoanelor respective și, la distanță mai mare, tarifele reduse la spectacole de teatru și operă.

2. DESTĂINUIRI AMARE

Ținând seama de datele prezentate înainte, percepția pensionarilor cu privire la situația actuală (mai precis cea din iunie 1999) este într-un totu verosimilă. Comparativ cu anii anteriori, date de raportare firești în viața oricărui om și mai ales a celor vârstnici, aceștia se consideră serios loviți în condițiile de trai. La întrebarea: "Cum apreciați nivelul dvs. de trai în prezent, comparativ cu situația de dinainte de 1990?", peste nouă zecimi au răspuns: "Mai scăzut" și numai 2,6% au apreciat ca fiind: "Mai ridicat". Proporția foarte mare a primului răspuns este întâlnită la pensionarii din toate grupele de venituri, fiind puțin atenuată, aproape 88%, la cei cu venituri de peste 750000 de lei. Proporțiile răspunsului nefavorabil sunt apropiate și dacă se urmărește situația pe grupe de vârstă, cu singura deosebire că la pensionarii de peste 80 de ani ponderea răspunsurilor respective este puțin mai redusă decât la alte grupe de vârstă, iar a răspunsului: "Mai bun" este ceva mai ridicată.

Structura răspunsurilor nu cunoaște modificări substanțiale nici dacă se compară condițiile de trai din prezent cu cele din 1996, anul dinaintea venirii la conducerea țării a actualei puteri. La întrebarea: "Cum sunt condițiile dvs. de trai în prezent față de 1996?" 90% (cu circa 3 puncte procentuale mai puțin) au răspuns: "Mai proaste", dar s-a redus (la 1,4%) ponderea celor care le-au apreciat ca fiind: "Mai bune".

Extrapolarea concluziilor trase pe baza anchetei sociologice din iunie 1999 (care n-a inclus unele categorii extrem de defavorizate de pensionari) la întreaga masă a pensionarilor oferă o imagine îngrijorătoare asupra dimensiunilor pe care le are starea de nemulțumire.

Pentru a cunoaște mai bine **cauza directă** a nemulțumirilor proprii, pensionarilor contactați le-a fost adresată, prin intermediul chestionarului utilizat, întrebarea: "Care considerați că este problema cea mai gravă a vieții dvs., în prezent?", întrebare la care s-a cerut un singur răspuns din șase posibile. Circa 80% din întregul lot au precizat că **insuficiența veniturilor și grija zilei de mâine** reprezintă problemele principale ale vieții lor. Aproape 14% au considerat că **sănătatea precară** se înscrie pe primul loc în ansamblul problemelor grave cu care se confruntă și circa 6% au acordat întâietate **singurătății**. **Sentimentul inutilității** este întâlnit la sub 1% din grupul de pensionari chestionați și este resimțit de persoane care au peste 70 și mai ales peste 80 de ani. Ponderea scăzută a numărului de pensionari care au apreciat ca valabilă pentru ei ultima variantă de răspuns poate fi considerată ca un aspect pozitiv deoarece aceasta arată, pe de o parte, că starea depresivă n-a atins cote îngrijorătoare în rândul respectivei categorii de populație, iar, pe de

altă parte, că se manifestă o atitudine lucidă față de propria-i putință, mai ales în cazul persoanelor de peste 80 de ani.

Dacă singurătatea a fost reclamată de circa 6% din pensionarii intervievați ca problema cea mai gravă a vieții lor, pentru internarea într-un cămin de bătrâni s-au pronunțat categoric numai 2%; 5% au arătat că nu știu și sub 1% au legat internarea de anumite condiții.

Interesul scăzut manifestat de pensionari, persoane aflate la vârstă înaintată, față de cămine își are explicația, după părerea autorilor studiului de față, în două cauze: prima și cea mai importantă este dificultatea desprinderii din mediul cu care sunt obișnuiți și, cea de a doua, necunoașterea (datorită lipsei de informații) a condițiilor pe care le oferă aceste instituții de ocrotire.

3. ALTE DOVEZI ALE SITUAȚIEI DEFAVORABILE A PENSIONARILOR

Imaginea dificultăților în care se zbat pensionarii din România, așa cum rezultă acestea din ancheta efectuată în cele 769 de familii de pensionari din mediul urban, este întărită de concluzii care reies din analiza situației de ansamblu, situație privită în dinamica înregistrată în ultimii patru ani (1996-1999), față de 1995. Comparând pensia primită, cu nivelul minim de trai estimat pentru pensionari, rezultă că pe total pensionari de limită de vârstă, de invaliditate și de urmaș (în care nu sunt incluși pensionarii proveniți din M.A.N., M.I. și S.R.I.), din 1995 până în 1999, luând de fiecare dată luna decembrie¹ ca bază de calcul, proporția celor care s-au situat **sub nivelul minim de trai decent** a crescut de la circa trei sferturi în 1995 la 87% în 1996, în continuare menținându-se la aceeași dimensiune. În același timp, numărul pensionarilor care trăiesc sub minimul de subzistență a crescut de la 45%, în 1995, la aproape 59%, în 1999. Chiar și în rândul persoanelor care beneficiază de pensii pentru limită de vârstă și vechime completă s-a mărit proporția celor care se află sub cele două niveluri. Astfel, dacă în 1995, numărul pensionarilor din această categorie care se situa sub nivelul minim de trai decent reprezenta sub 50%, în 1996 a ajuns la 73,5%, iar în 1999 a crescut la 74,2%. Deosebit de grav este faptul că în timp ce în decembrie 1995 și 1996 numărul persoanelor cu pensie pentru limită de vârstă și vechime completă care se situa sub minimul de subzistență a fost total nesemnificativ, în decembrie 1999 a reprezentat mai mult de o cincime (21,3%). În realitate, procentul persoanelor afectate de nivelul scăzut al pensiilor este sensibil mai mare dacă se ia în considerare faptul că într-un număr însemnat de cupluri de pensionari nu există decât o singură pensie.

Pensia reală, indicator de sinteză care exprimă puterea de cumpărare a pensiei, a fost, în trim. III 1999, comparativ cu anul 1989, de 51,8%. În decembrie 1999, față de decembrie 1995, aceasta s-a situat la 91,9% în cazul pensionarilor cu vechime completă, la 75,2% la cei cu vechime incompletă, la 84,9% pe ansamblul pensionarilor de invaliditate și la 70,7% la cei cu pensie de urmaș. Diminuarea continuă a capacității de convertire a pensiei în bunuri materiale și în servicii destinate consumului reprezintă, pentru populația vârstnică - în cadrul căreia cea mai mare parte nu poate să-și completeze veniturile pe alte căi - o cauză reală de proliferare de decepții și de stări depresive.

¹ Recurgerea la luna decembrie se justifică prin aceea că această lună surprinde schimbările care au avut loc în mărimea pensiei, în fiecare an.

Expresia clară a diminuării puterii de cumpărare a pensiei o reprezintă modificarea cantităților de produse alimentare cumpărate (calculate în medie pe persoană), în gospodăriile de pensionari. Potrivit datelor publicate de Comisia Națională pentru Statistică, în timp ce la pâine și produse de franzelărie, fasole, cartofi, ceapă și varză, în 1999, media lunară a cumpărăturilor a fost mai mare comparativ cu anul 1995, la carne proaspătă, lapte, ouă, zahăr, mere și pere a fost mai mică¹.

¹ A se vedea buletinele "Veniturile, cheltuielile și consumul populației" publicate de C.N.S. în anii 1995-1999.

4. MODALITĂȚI DE A VEDEA SCHIMBAREA

Faptul că pensiile au rămas mult în urmă față de veniturile salariale și mai ales față de prețuri este înțeles ușor de pensionari și, în consecință, majoritatea zdrobitoare (aproape 97% dintre cei chestionați) consideră că mărirea pensiilor este soluția principală la care este necesar să se recurgă pentru îmbunătățirea situației lor.

Ponderea celor care consideră această cale de diminuare a dificultăților este ridicată în toate grupele de venit, dar se apropie de 100% în cele cuprinse între 350001-750000 de lei. Accentul pus pe mărirea pensiei și foarte puțin fie pe prestarea unei activități, plătite în paralel cu primirea pensiei, fie pe îngrijirea din partea unor persoane ori pe internarea într-un cămin, își are explicația, pe de o parte în incapacitatea celei mai mari părți de a presta o muncă și mai ales munca efectuată în perioada activă a vieții, iar, pe de alta, în neacceptarea dependenței de alte persoane fie ele chiar și rude apropiate (copii, frați etc.). Coordonatele menționate sunt, așadar, suficiente pentru a înțelege că mărirea pensiei, bineînțeles, ținând seama de o serie de condiții, este o necesitate, un imperativ al organelor de decizie competente.

Mărirea pensiilor apare, după părerea autorilor acestei lucrări, ca soluția principală de rezolvare a situației majorității pensionarilor și din analiza discrepanțelor mari, intolerabile, existente între pensiile stabilite pentru activități, funcții și vechimi similare, discrepanțe rezultate din momentele diferite de pensionare.

*

*

*

Situația dificilă în care se zbat cei mai mulți pensionari din țara noastră a impus - cum era, dealtfel, necesar - ca, inclusiv în condițiile grele pe care le cunoaște activitatea economică internă, să se treacă la ameliorarea condițiilor de trai ale acestora.

Astfel, începând cu luna ianuarie a anului curent (2000), **cuantumul pensiilor minime a fost majorat**, după cum urmează: pensia pentru limită de vârstă și vechime completă este de 645840 de lei, cea pentru limită de vârstă și vechime incompletă - de 477753, pensia de invaliditate gr. I - 550753 de lei ș.a.m.d. Aceste cuantumuri lunare includ și contribuțiile datorate asigurărilor sociale de sănătate.

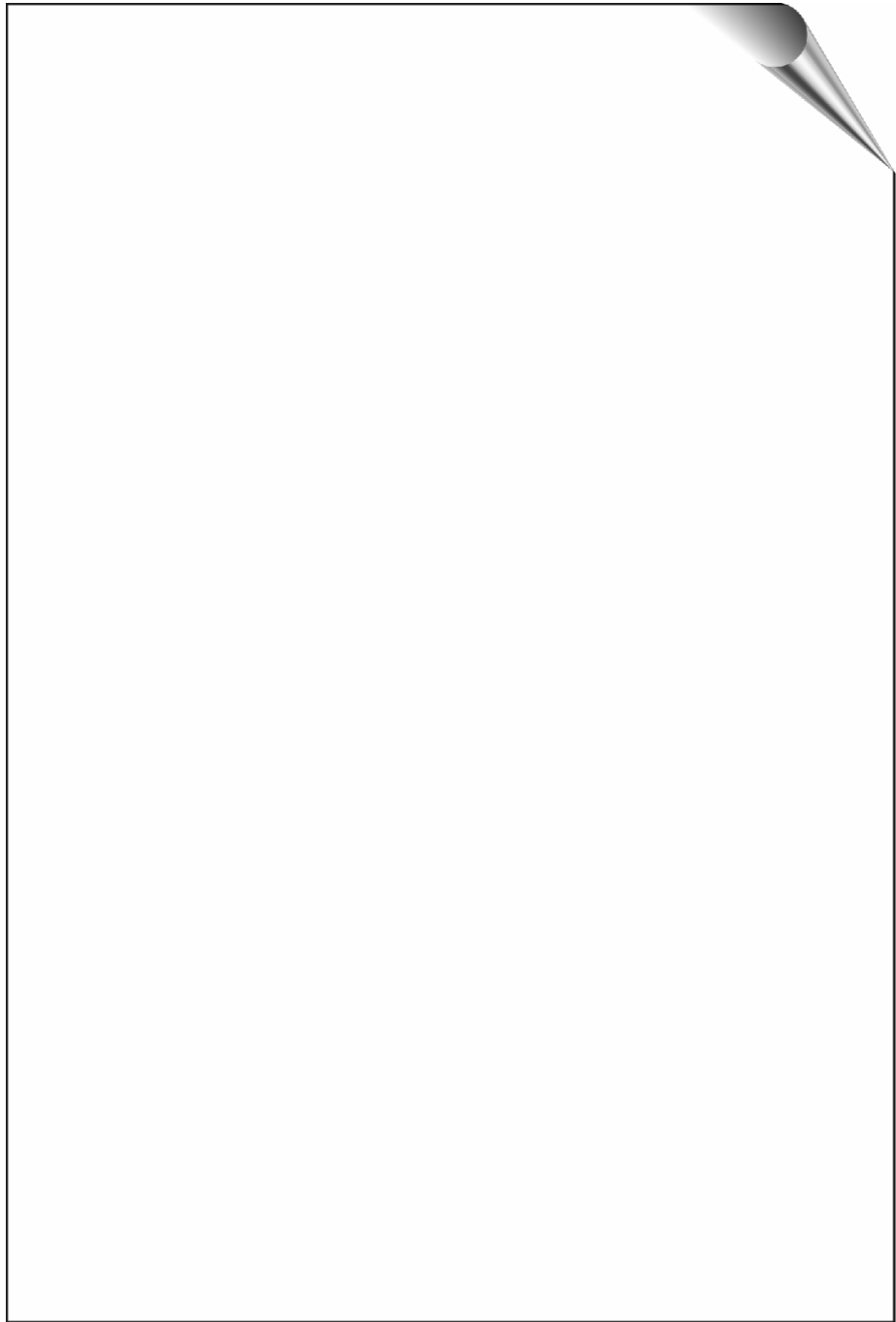
Una dintre măsurile avute în vedere, în continuare, este aceea a **recorelării pensiilor**, avându-se în vedere discrepanțele existente între sumele

primite de pensionarii care au desfășurat aceeași activitate, au îndeplinit aceleași funcții și au avut aceeași vechime în muncă, dar au fost pensionați în ani diferiți. O asemenea măsură urmează a fi transpusă în fapt în mod treptat, începând cu persoanele pensionate înainte de 1980 și terminând cu cele care s-au pensionat în 1997. Deocamdată, momentul când se va încheia acțiunea de recorelare este incertă, operațiunea implicând fonduri suplimentare mari. Speranța modificării favorabile și durabile a condițiilor de trai pentru toată populația și deci și pentru pensionari poate fi construită numai pe un alt curs al vieții economice și acesta este de neconceput în afara proprietății care impune interes, rigoare, eficiență. Însăși transpunerea integrală în practică a prevederilor noii legi a pensiilor, presupune un timp îndelungat și acest proces este strâns legat de schimbările pozitive previzibile, în principal, în economie și în zona productivității muncii.

În seria Politici sociale au mai apărut:

1. Prof. dr. Cătălin Zamfir și colectiv - ***Linamente ale politicii de protecție socială pentru România anilor '90***, 1991.
2. Dr. Gheorghe Barbu, Gheorghe Viorel, dr. Hildegard Puwak - ***Dimensiunea sărăciei în România***, 1992.
3. Dr. Hildegard Puwak - ***Sărăcia în România (Distribuția teritorială și intensitatea manifestării fenomenului sărăciei)***, 1992.
4. Mihaela Codin, Mirela Zecheriu - ***Starea de șomaj și comportamentul șomerilor***, 1992.
5. Dr. Andrei Novak - ***Evaluarea calității unor servicii sociale și autorității publice***, 1992.
6. Dr. Gheorghe Barbu și colectiv - ***Analiza comparativă a nivelului de trai în Republica Moldova și România***, 1992.
7. Dr. Gheorghe Barbu și colectiv - ***Tendențe ale raportului dintre veniturile salariaților și pensionarilor în România și nivelul minim de trai***, 1992.
8. Prof. dr. Elena Zamfir, prof. dr. Cătălin Zamfir - ***Populația de rromi (situația socioeconomică și coordonatele unui program de sprijin)***, 1993.
9. Prof. dr. Elena Zamfir, prof. dr. Cătălin Zamfir - ***Situația socio-economică a copilului în România: propunerea unui program prioritar de urgență de protecție***, 1993.

-
10. Dr. Gheorghe Barbu, dr. Andrei Novak și colectiv - **Minimul de trai (instrument util pentru determinarea dimensiunilor sărăciei și pentru o politică socială adaptată la realitate)**, 1993.
 11. Corneliu Prisăcaru - **Pensionarii în perioada 1990-1995**, 1996.
 12. Dr. Gheorghe Barbu și colectiv - **Caracteristici socioeconomice și culturale ale familiilor sărace cu copii**, 1997.
 13. Corneliu Prisăcaru și colectiv - **Șomajul în România în anii 1991-1996**, 1997.
 14. Dr. Gheorghe Barbu, Adina Mihăilescu și Corneliu Prisăcaru - **Bătrânii - segment al populației defavorizate**, 1999.

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ**

**SECTORUL MINIER ȘI GEOLOGIC DIN
ROMÂNIA ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE**

*Considerații asupra unei strategii nedirectionate
derulate în intervalul 1996-2000*

Prof. univ. dr. ing. Ioan GÂF-DEAC

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A SECTORULUI ȘI LOCUL ACESTUIA ÎN ANSAMBLUL ACTIVITĂȚII INDUSTRIALE	357
2. CE S-A ÎNTÂMPLAT ÎN SECTORUL MINIER ȘI GEOLOGIC ÎN PERIOADA 1996-2000	363
3. CAPACITĂȚILE DE PRODUCȚIE, DESTINAȚIA PRODUCȚIEI, NIVELUL TEHNIC AL PRODUSELOR, TEHNOLOGIILOR ȘI DOTĂRILOR.....	366
4. O STRATEGIE PENTRU COSTURILE DE PRODUCȚIE ȘI SUBVENȚIONAREA PRODUSELOR MINIERE.....	368
BIBLIOGRAFIE	372

1. STRUCTURA ORGANIZATORICĂ A SECTORULUI ȘI LOCUL ACESTUIA ÎN ANSAMBLUL ACTIVITĂȚII INDUSTRIALE

Prin procedeele tehnice și economice ce se adoptă în desfășurarea activității, industria extractivă minieră este una din primele verigi ale lanțului ce interferează și intercondiționează evoluția producției și a prețurilor în aproape toate sectoarele industriale ale economiei. *Fiecare sector industrial și industria în ansamblu încorporează sub o formă sau alta produse miniere.* Consumatorii principali sunt producătorii de energie electrică și termică, metalurgia neferoasă, siderurgia, industria chimică, industria materialelor de construcții, industria alimentară, populația.

La baza creării și menținerii capacităților de producție stă activitatea de cercetare geologică pentru cunoașterea, inventarierea și promovarea resurselor (rezervelor) de substanțe minerale utile în vederea exploatării.

Ponderea produselor miniere în consumul industrial și casnic în România la principalele produse este de: 98% la cărbune, 79% la metale neferoase, 98% la nemetalifere, 100% la sare și ape minerale.

În perspectiva anilor 2000 rezervele geologice de substanțe minerale solide utile, care - în diverse stadii de cunoaștere - se află în subsolul teritoriului României, reprezintă cantități apreciable care asigură, cu tehnologiile actuale, baza continuității producției miniere, diferențiat pe substanțe, pentru 30-100 ani, iar în unele cazuri chiar după secolul XXI.

Rezervele geologice totale exploatabile cu tehnologiile actuale la cărbune, minereuri și substanțe nemetalifere puse în evidență - cu diferite grade de cunoaștere - însumează peste 12 miliarde tone. Valoarea acestor produse miniere utilizabile după extracție și prelucrare, la nivelul tehnologiilor actuale (cărbune net, metal în lingou, substanțe nemetalifere finite), însumează circa 120 miliarde dolari.

Derularea în timp a cercetărilor geologice a fost condiționată de necesitățile economiei naționale, iar rezultatele obținute au permis dezvoltarea largă a industriei extractive.

Cele mai mari eforturi ale cercetării geologice și ale activității de extracție s-au făcut în timp în domeniile combustibililor energetici și minereurilor metalifere.

- *Pentru hidrocarburi lichide și gazoase este bine studiată treapta de adâncime până la 4.000 m., fiind posibil ca în viitor să se continue cercetarea Ea adâncimi de peste 4.000 m, atât pe uscat, cât și pe platforma continentală din zona românească a Mării Negre.*

- *La cărbuni* - huilă, lignit și cărbune brun - *rezervele conturate asigură continuitatea producției pe o perioadă de 8-120 ani*. Perspectivele identificării de noi rezerve sunt limitate.

- *Există rezerve de uraniu care* pot satisface necesarul de combustibil pentru toate grupurile atomo-electrice ce urmează a fi puse în funcțiune pe baza programului energetic nuclear al țării.

- Dintre preocupările pentru asigurarea cu substanțe *energetice* se menționează *cercetarea geologică și tehnologică pentru apele geotermale*. Acestea, deși prezintă un potențial important, sunt în prezent insuficient valorificate.

- Un grad avansat de studiere geologică și tehnologică se remarcă în *domeniul minereurilor cuprifere și polimetalice (plumb și zinc)* cu un potențial mineral însemnat, comparabil cu cel mondial, pentru treapta de adâncime de până la 500 m. Randamentul de recuperare a substanței utile din zăcămintele - în special la plumb și zinc - poate fi mărit atât în procesele de extracție și prelucrare (preparare) minieră, cât și în industria metalurgică, ceea ce oferă un domeniu larg de intervenție pentru modernizări tehnologice și reutilări atât în infrastructura minieră, cât și în metalurgie. Din rândul altor substanțe metalifere, un potențial ridicat îl prezintă minereurile de titan și zirconiu, a căror valorificare este în fază incipientă, datorită dificultăților în procesul de exploatare, dar mai ales în procesele de preparare.

- *Substanțele nemetalifere* puse în evidență prezintă pentru valorificare o gamă variată de produse (argile refractare și caolinoase, bentonită, cuarțuri și nisipuri cuarțoase, caolin, baritină, talc, sulf, feldspat, mică, diatomite, calcare, dolomi-te și altele). Alte produse de interes și cu rezerve importante sunt *sulful și distenul*. Pentru sulf există atât studii de produs, cât și studii pentru fabricarea acidului sulfuric. Pentru disten nu sunt studiate soluțiile de valorificare în condiții de economicitate.

- România este recunoscută pe plan mondial ca fiind printre puținele țări care dispun de un *mare potențial de rezerve de sare* (circa 6 miliarde tone). Aceasta a permis crearea și dezvoltarea industriei clorosodice, cu posibilități de extindere în continuare.

- în subsolul teritoriului sunt cantonate și importante resurse de *roci pentru construcții*.

- Este important de subliniat *existența apelor minerale* ca resurse importante cu calități deosebite. Potențialul României este de 33 miliarde litri pe an.

La mijlocul actualului deceniu (în anul 1995), sectorul minier și geologic a fost structurat organizatoric în *8 regii autonome și 8 societăți comerciale de producție minieră, 10 societăți comerciale cu profil geologic și 45 societăți comerciale cu profil complementar* (cercetare-proiectare, construcții-montaje miniere, reparații utilaj minier, transporturi, informatică, servicii sociale și altele). În anul 1995, sectorul a folosit în total *circa 225 mii salariați* cu formație

profesională la nivel competitiv, care împreună cu membrii familiilor reprezenta peste 4% din populația țării. Problematika înființării și funcționării regiilor suscită numeroase opinii și poziții. Uneori privirea este unilaterală, doar în spiritul conținutului unor legi, care au fost elaborate într-un timp în care *logica acțiunilor* nu a fost precedată eficient de o logică a *schimbărilor*.

Esențial rămâne faptul că, într-adevăr în ramurile strategice ale economiei naționale, s-au putut înființa regii *autonome*.

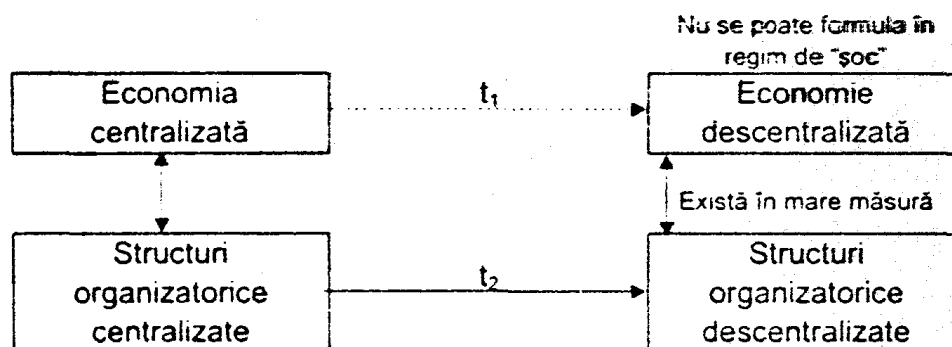
În enunțul de mai sus, înțelegerea este că *ramura minieră* strategică (convențional considerată) a avut structura dominată de forma de organizare în "regie autonomă".

Dorința de a trece la economia de piață a generat următoarea situație (fig. nr. 1):

a) există intenția de a trece de la o economie centralizată la o economie descentralizată (de piață), însă în mod real această piață *trebuie construită*;

b) în mod brutal. În 1990. s-au instituit structuri organizatorice descentralizate care s-au concretizat în realitate sub formă de regii.

Figura nr. 1 - Sensul tranziției în ramurile strategice

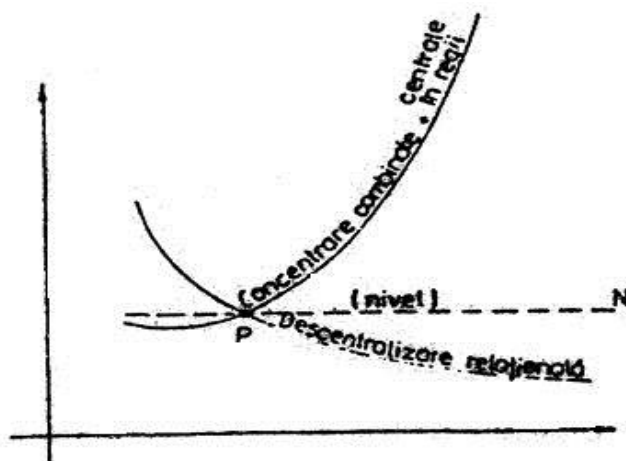

Între a) și b) trebuie instituit un sistem de *relații compatibile* care să asigure funcționarea de ansamblu a sistemului economic strategic.

Se apreciază că, în multe cazuri, *relațiile de piață* între subsisteme pot fi brutal avansate, decalate înainte, în timp ce economia de piață nu este încă funcțională complet. În multe țări procesul tranzițional pierde din vedere acest decalaj.

Pe această bază, în domeniul resurselor minerale s-au parcurs faze care au avut în vedere inițial *schimbarea cu orice preț* cu o logică doar suficientă a acțiunilor, astfel (fig. nr. 2):

Figura nr. 2 - Identificarea intersecției optime P între structuri și relații

Nouă centrale și combinate miniere s-au *concentrat* în șase regii autonome. Acțiunea pare paradoxală, deoarece în prezent se are în vedere procesul invers. Schimbările structurate nu trebuie forțate, fără să fie acoperite de o logică a acțiunilor. Față de concentrarea de mai sus, s-a asistat la *descenralizarea relațională* ("S-au luat mâinile de pe regii" - doar sunt autonome).

Astăzi trebuie identificată intersecția optimă P între structuri și relații. Deci schimbările pot fi dominate de acțiune, și nu întotdeauna și de logică.

Se precizează că în anii 1991-1994 s-au formulat câteva aprecieri și propuneri chiar din partea agenților economici minieri cu privire la procesul tranziției acestui sector sintetic; acestea se prezintă după cum urmează:

- Este oportună analiza desprinderii în continuare a unor module din entitățile miniere, care să funcționeze în regim de societăți comerciale, însă trebuie înțeleasă și percepută o limită. Nu par a fi oportune desprinderile sau transformările care nu se regăsesc într-un cadru concurențial real (să existe *zonal*, nu pe întreg teritoriul țării, cel puțin trei organizații cu activități similare, pentru a se putea crea starea de competiție).

- Trebuie modificată radical, respectiv refăcută legislația cu privire la controlul întreprinderilor miniere. Astăzi statul rămâne la distanță, abia îndrăznește să intre în aceste întreprinderi, cu toate că este proprietar-administrator.

- Este posibilă instituirea "*conversației în autonomie*" a fiecărei regii, dar în limitele de interes ale statului.

- Regiile nu trebuie să rămână cu profit. Când există profit, de acesta beneficiază statul, iar când sunt pierderi, statul intervine și sprijină regia. Se creează astfel cadrul logic de compensație.

- Locurile de muncă în regii sunt mai sigure decât în societăți comerciale.

- Statul trebuie să fie de acord strict, periodic, cu nivelurile de salarizare în regii (inclusiv să participe la fundamentare).
- Statul să gireze temporar o "comandă de stat" pe termen scurt, mediu sau lung.

În ceea ce privește *ponderea ramurii extractive miniere în totalul activității industriale* din România, se menționează că în 1995 aceasta reprezenta 3,7% din cifra de afaceri, 8,4% din numărul total de salariați și circa 22,5% din volumul de investiții.

Fenomenul economic care a caracterizat o perioadă industria minieră din România, diferit de cel care s-a manifestat la nivel macroeconomic, este *creșterea producției fizice industriale*. La lignit și cărbune brun, creșterea, în anul 1995 față de 1994, a fost de 10,1%; la huiă netă de 10,2%; la huiă energetică de 10,4%.

Evoluția ascendentă a nivelului producției miniere, comparativ cu evoluția producției globale a ansamblului ramurilor industriale, a fost influențată de doi factori determinanți: *existența cererii de piață; asigurarea în limite acceptabile a finanțării de la buget a producției și reproducerii*.

- *Încă din anii 1991-1992, s-au formulat soluții pentru problemele privind reducerea costurilor de producție, reconversia unor perimetre adiacente și închiderea câmpurilor miniere nerentabile, fără perspectivă.*

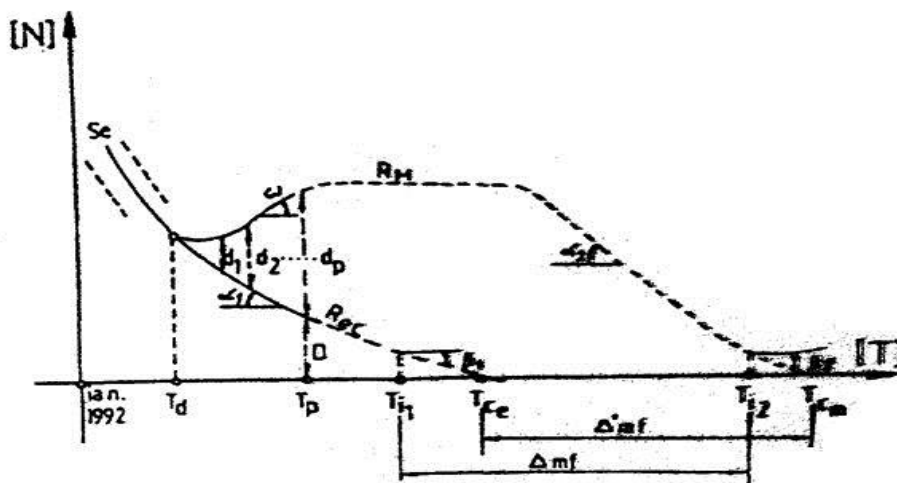
• *Un număr de 60 capacități de producție cu rezervele epuizate au fost transformate sau lichidate.* După primii trei ani ai tranziției s-a putut observa mărirea decalajului d_p dintre sectorul minier R_M relansat și economia în ansamblu R_{ec} , în acest fel, apărând o *temporizare a cererii de produse miniere cu influențe negative în sectorul minier* (fig. nr. 3).

• Se distinge clar că *sectorul minier din România, prin sensul său ascendent* (relansat) în privința producției fizice, a *încercat "să tragă" și celelalte ramuri* ale economiei naționale *în fluxul redresării* de ansamblu. S-a creat în fapt o acțiune de tip "insulă" în contextul redresării. Domeniul conturat prin rezultate pozitive în acest caz este mineritul.

• Agenții economici din *celelalte ramuri* ale economiei au - *în mod real - nevoie de produse miniere. Relansarea lor nu s-ar putea realiza sub nici o formă fără produse miniere.*

În aceste condiții, într-un posibil scenariu teoretic de perspectivă, momentul limită de *decalaj d_p între minerit și economie poate să determine stagnarea* pe un interval I_s , iar *apoi este posibil chiar declinul ramurii R_M cu panta α_2* . Pentru a evita momentul critic de colaps al industriei miniere T_{cm} , se *impune inter-venția statului* prin instrumente economico-financiare de care dispune sau pe care trebuie să și le creeze la momentul inter-mediar T_{12} , în vederea stopării declinului și eventualei relansări cu panta β_2 .

Figura nr. 3 - Traectoria prezentă și de perspectivă a industriei miniere RM în raport cu celelalte sectoare naționale R_{ec} (un scenariu)

Acțiunea de intervenție a statului se susține și prin faptul că, datorită relațiilor de producție ale domeniului minier și geologic cu celelalte ramuri din economie (furnizori, beneficiari), variația volumului de activitate a sectorului conduce la disfuncții economice și sociale care pot afecta un număr important de persoane.

În concluzie, *începutul de tranziție a caracterizat sectorul minier și geologic prin:*

- *scăderea bruscă a nivelului producției fizice în anii 1990-1991;*
- *diminuarea capacităților de producție minieră începute în 1990 ca urmare a lipsei de disponibilități financiare pentru cheltuieli de capital cel puțin pentru mentinere;*
- *existența reală a cererii în celelalte ramuri ale economiei (însă cererea a evoluat fluctuant în conformitate cu sensul de scădere sau creștere din ramurile respective);*
- *revirimentul și relansarea efectivă a ramurii miniere începând cu anul 1992 (în contextul contribuției bugetului la anumite capitole de finanțare);*
- *continua conexiune (în sensul revirimentului) a geologiei cu sectorul minier, ca principal beneficiar de activități de cercetare.*

Încă începând cu 1992 s-a pus pregnant problema ajustării și restruc-turării de fond în domeniu, fiind identificate puncte de sprijin în transformările pentru etapele următoare.

2. CE S-A ÎNTÂMPLAT ÎN SECTORUL MINIER ȘI GEOLOGIC ÎN PERIOADA 1996-2000

Strategia de restructurare a sectorului minier și geologic în România elaborată în 1992-1994 a fost validată în Comitetul pentru Energie al Comisiei Economice ONU de la Geneva, întrunind aprecieri unanime la Congresul Mondial Minier de la Sofia (Bulgaria, 1994) și adnotări de excelențe aprecieri în "Mining Journal" (11 noiembrie 1994, Londra). Această strategie a fost, începând cu anul 1996, "completată" cu un singur concept dominant, exclusiv, și anume "închiderea minelor".

Întregul grup de funcționari ministerial a trebui să-și delocalizeze preocupările interdisciplinare și de practică managerială constructivă pentru identificarea și instalarea eficienței în sectorul de resurse minerale, în zona devastatoare a închiderilor și lichidărilor de infrastructură.

În Strategia și Programul de restructurare a industriei miniere, refinalizată în februarie 1999 la Ministerul Industriei și Comerțului, pentru a sprijini motivat avântul lichidărilor, s-a trecut la modificarea tendențioasă a unor parametri ai infrastructurii prin reconsiderarea valorilor reale, după cum urmează:

- rezervele geologice de resurse utile care pot fi exploatare cu actualele tehnologii nu mai sunt de 5 miliarde tone la ignit și la cărbune brun, ci doar de 3 miliarde tone. La sare, zăcămintele exploatabile nu mai au volumul de 6 miliarde tone, ci doar de 4 miliarde tone;

- în subsolul teritoriului țării nu se mai află un număr important de substanțe utile exploatabile care erau evidențiate clar de cercetările geologice anterioare;

- valoarea metalurgică (valoarea produselor metalurgice) a unei tone de rezervă din zăcămintele exploatare în România este reconsiderată, fără nici o fundamentare, de la 10 dolari/tonă la 5 dolari/tonă, pentru a "demonstra forțat" lipsa de atractivitate față de resursele minerale românești.

Noua administrație a reglat structura organizatorică a activităților miniere și geologice într-o mulțime formată din 96 de agenți economici cu capital de stat (7 societăți și companii naționale cuprinzând 105 exploatare miniere, 8 societăți comerciale pentru producția de bauxită și substanțe nemetalifere, 10 societăți pentru cercetare geologică și 94 societăți cu profil conex activității de extracție).

Cea mai mare scădere față de 1996 a înregistrat producția de cărbune net total în anul 1998, cu o scădere de 15,6 milioane tone (de la 41,8 milioane tone în 1996 la 26,2 milioane tone în 1998, adică -37,4%).

Tabloul sintetic al scăderilor dirijate de producție este redat în tabelul următor.

Tabelul nr. 1 - Scăderea producției la principalele substanțe minerale între 1996-1998

	UM	1996	1998	±% fizic	%1998/ 1996
Cărbune net total, din care:	mil.t	41,8	26,2	-15,6	62,6
- lignit și cărbune brun	mil.t	36,5	23,0	-13,5	63,0
- huiă netă	mil.t	5,3	3,2	-2,1	60,3
- plumb în concentrate	mii t	18,8	15,1	-3,7	80,3
- zinc în concentrate	mii t	31,3	25,7	-5,6	82,1
- sare	mil.t	2,6	2,2	-0,4	84,6

Sursa: *Strategia restructurării industriei miniere, MIC, februarie 1999.*

Prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 22/1997 s-au instituit plățile compensatorii către personalul disponibilizat. Caracteristica anului 1997 a fost masiva reducere a personalului din unitățile miniere, adică peste 83.000 persoane au ieșit forțat din sistem, dintre care 65.460 au primit compensări bănești (10-20 salarii) pentru a fi determinați să părăsească sistemul.

Un program agresiv de închideri prevede lichidarea în intervalul 1998-2003 a unui număr de 143 obiective de producție minieră, iar dimensiunea cheltuielilor reprezintă pentru întreaga perioadă 3.020 miliarde lei (la prețurile anului 1998). Toate aceste măsuri au fost luate pentru a se demonstra necesitatea instaurării unei "creșteri negative" "de însănătoșire".

În temeiul OG. nr. 64/1997 și al HG. nr. 69/1998 este organizată și funcționează Agenția Națională pentru Dezvoltarea și Implementarea Programelor de Reconstrucție a Zonelor Miniere, cu un număr aprobat de 117 angajați în schemă. În fapt, această instituție are în viziune primul aspect fundamental impus: lichidarea minelor.

În prezent se manifestă o efervescență accentuată pentru identificări de obiective de infrastructură (cât mai multe) pentru a fi lichidate, organizarea de licitații (și direcționarea ideilor despre acestea) pentru proiecte de închidere, angajarea s.r.l-urilor diverse pentru operațiunile de dezafectare și blindare a minelor.

Sume importante angajate de la Banca Mondială (rambursabile sau nerambursabile aparent) sunt cheltuite cu discernământ discutabil pentru diminuarea rapidă a infrastructurii de resurse minerale românești.

Nu s-au întocmit încă pentru perioada de închideri scenarii financiare alternative pentru comparații. De exemplu, pare interesantă însumarea următoarelor elemente:

- volumele anuale ale subvențiilor încă asigurate prin bugetul public (pentru producție);
- volumele anuale ale investițiilor (cheltuielilor de capital) alocate încă prin bugetul public pentru sectorul minier

-
- volumele anuale ale susținerilor financiare (alocațiilor) prevăzute încă prin bugetul public pentru cercetarea geologică și științifică (și proiectare);
 - volumul total al compensațiilor salariate pentru persoanele disponibilizate;
 - volumul creditelor de la Banca Mondială și alte bănci din exterior garantate sau negarantate guvernamental;
 - volumul fondurilor nerambursabile;
 - echivalentul economiei anuale relative față de continua scădere a subvențiilor prin eficientizarea exploatării la unele substanțe;
 - sumele prevăzute anual în capitole diferite ale bugetului public național pentru investiții cu caracter divers în zonele miniere aflate în restructurare;
 - capitalurile străine deja investite sau potențial plasabile în zonele respective etc.

Însumarea de mai sus este posibil să ofere o resursă finală agregată care să sprijine transformarea structurală reală a sectorului minier și geologic spre eficientizare, și nu lichidarea nesăbuită, cu orice preț, a infrastructurii în domeniu.

Închiderile de capacități miniere sunt ireversibile. Relansarea economiei românești (creșterea) nu se poate realiza fără creșterea corelată a cererii de substanțe minerale utile și îndeosebi de energie.

Economia românească - după acest atentat haotic de distrugere a infrastructurii reale (și nu de transformare structurală, de restrângere prin re-tehnologizare, reabilitare și eficientizare) - se va trezi în fața unei situații neasigurătoare de intrări de purtători de energie primară în sistemul productiv și reproductiv de ansamblu.

În completarea imaginii se adaugă situațiile sociale dezastruoase care sunt traversate de către personalul care "a fost plătit să plece din sistem" fără nici o perspectivă, măcar teoretică, de reconversie.

În plus, Agenția de Restructurare a stabilit că trebuie să-și creeze o infrastructură birocratică nouă (automobile jeep, computere, telefonie mobilă), iar dezafectarea efectivă a minelor să fie realizată de către firme particulare de profil diferit de cel minier, în timp ce chiar întreprinderile miniere supuse lichidării ar fi putut fi - în extremis - implicate în propria restructurare.

3. CAPACITĂȚILE DE PRODUCȚIE, DESTINAȚIA PRODUCȚIEI, NIVELUL TEHNIC AL PRODUSELOR, TEHNOLOGIILOR ȘI DOTĂRILOR

Capacitățile de producție minieră au un caracter specific prin care se deosebesc esențial de celelalte sectoare, și anume:

- *capacitățile se realizează prin tehnologii proprii miniere (lucrări miniere de deschidere) pe baza existenței de rezerve de substanțe minerale puse în evidență de cercetarea geologică, au durată mare de construcție (5-10 ani) și costuri ridicate de execuție;*

- *orice mină sau carieră își consumă capacitatea de producție creată pe măsură ce își desfășoară activitatea de extracție;* pentru menținerea capacității sunt necesare investiții continue (lucrări miniere de deschidere a zăcămintelor) în scopul înlocuirii capacității consumate, alături de investițiile ce se fac pentru crearea de noi capacități în vederea creșterii potențialului pentru deschiderea în extindere a zăcămintelor și/sau reorganizarea fluxurilor de producție prin re-tehnologizare sau reutilare;

- *rezervele naturale de substanțe minerale utile din subsolul teritoriului țării (proprietate a statului) se pun în evidență și își ridică gradul de cunoaștere prin execuția continuă de lucrări de cercetare geologică (prospecțiuni și explorări); prin exploatare, rezervele geologice se epuizează (au caracter limitat și neregenerabil);*

- *pentru asigurarea desfășurării activității miniere productive este permanent necesară punerea în evidență de noi rezerve. la gradul necesar de cunoaștere, pentru fundamentarea investițiilor și elaborarea strategiilor în cadrul mecanismului cerere-ofertă.*

Sectorul minier și geologic este dominat și de alte aspecte, după cum urmează:

- *produsele miniere sunt practic în totalitate destinate să constituie bază de materii prime minerale pentru industriile prelucrătoare;*

- *exportul de produse miniere este limitat practic la sare, cretă, argile caolinoase, dar gama largă de substanțe nemetalifere poate oferi alternativă pentru înlocuirea produselor similare din import. La sfârșitul acestui secol, piața externă s-a îngustat pentru sare și a devenit practic cvasiinexistentă pentru celelalte produse nemetalifere, ca urmare a desființării CAER și a situațiilor conjuncturale nefavorabile, în special din țările vecine (în principal Iugoslavia pentru sare);*

- *datorită condițiilor naturale geologico-miniere ale zăcămintelor mai defavorabile față de acumulările ce se exploatează pe plan mondial, în ceea ce privește conținutul în substanță utilă și asocierea naturală a unor elemente nedorite, calitatea produselor miniere indigene este în câteva cazuri mai redusă decât a produselor similare din import;*

• *tehnologiile de extracție și preparare a substanțelor minerale utile, ca și tipurile de dotare tehnică sunt la nivel competitiv cu cele utilizate pe plan mondial, însă performanțele acestora sunt în unele cazuri limitate în mare parte datorită condițiilor geologico-miniere mai grele.*

4. O STRATEGIE PENTRU COSTURILE DE PRODUCȚIE ȘI SUBVENȚIONAREA PRODUSELOR MINIERE

Volumele de producție ce pot fi prevăzute, alături de alocațiile de capital acordate și de perfecționările tehnologice, pot influența pozitiv costurile de producție. La produsele care necesită în continuare susținere din partea statului, nivelul subvenției pe tonă trebuie să fie în scădere.

Apare ca necesară continuarea aplicării politicii de *subvenționare pe termen definit* a unor produse miniere, strict necesare acoperirii nevoilor economiei naționale, care trebuie să fie *menținută, dar cu diminuarea treptată a subvenției pe unitatea de produs*. Se menționează că subvențiile acordate în intervalul 1990-1996 la principalele produse au prezentat o *dinamică descrescătoare*.

Evoluția gradului de subvenționare evidențiază următoarele concluzii:

- pe total sector mine-geologie. *curba subvenționării are sens descendent* (de la 50% în 1990 la 40,8% în 1995); aceasta demonstrează că în ansamblu s-au respectat prevederile strategice instituite în această perioadă pentru domeniul minier, având drept scop diminuarea efortului de participare a bugetului la activitatea industrială minieră și geologică;
- se remarcă *evoluția puternic descendentă a gradului de subvenționare pentru sectorul de extracție a lignitului* (de la 39% în 1990 la 7,5% în 1995, ajungând în 1997 la eliminarea toată a susținerii statului în domeniu). Aceasta, ca urmare a puternicelor transformări tehnologice și manageriale care s-au petrecut la RAL - Tg. Jiu;
- la extracția huilei, în ansamblu, tendința a fost, de asemenea, de scădere (de la 50% în 1990 la 42,1% în 1995).

În legătură cu nivelul de subvenționare a produselor din domeniul *minereurilor neferoase*, se desprind aspecte esențiale care influențează radical indicele de scădere, după cum urmează:

1. Prețul minier se stabilește încă după relația:

$$P_{\text{minier}} = P_{\text{minier mondial}} - P_{\text{prelucrare la metalurgia internă}}$$

În ultimii ani, datorită influențelor produse de schimbările de pe piața europeană și mondială, prin aportul de produse neferoase la preț de dumping practicat de țările din C.S.I. și din Europa de Est, numai în contracte pe termen scurt, prețul minier mondial a înregistrat scăderi de conjunctură.

În România, prețul de prelucrare în metalurgie a rămas constant datorită faptului că în sector nu s-a înregistrat aport masiv de capital și re tehnologizări semnificative. În această situație, diferența dată de relația:

$$\text{COST}_{\text{minier}} - \text{PREȚ}_{\text{minier}} = \text{SUBVENȚIE}$$

a operat cu sume mai mari ale subvenției, în mod deosebit *din cauza prețului minier redus*.

2. Sectorul minier a încercat *alinierea în timp a prețului intern la prețuri externe*. Sectorul metalurgic nu a modificat accentuat cheltuielile proprii de prelucrare.

3. Se înregistrează o creștere accelerată a prețurilor la *produsele ce intră în costul minereurilor neferoase*.

În consecință, proporția intrări-ieșiri în cost-preț nu este păstrată în prezent, ceea ce conduce la *aplatizarea scăderii nivelului real de subvenționare*. Într-o astfel de situație, zona produselor miniere se conturează ca o *insulă* cu potențial de generare a unei stabilități a prețurilor, într-un context în care poate exista tendința ca ele să crească, așa cum se întâmplă în cazul produselor petroliere.

4. Gradul de subvenționare a produselor neferoase românești este influențat de *neconcordanța existentă între ponderile de participare a materiei prime și a cheltuielilor de prelucrare în structura valorii metalului obținut în final*.

Valoarea metalului la bursă, în general pe plan mondial, include o *pondere mai ridicată pentru participarea "extracției și preparării"*. De exemplu, în valoarea Pb în metal, la bursă, pe plan mondial, participarea "extracției și preparării" este de 40%, iar la Zn în metal, este în medie de 55%. În România valoarea Pb în metal are o pondere de participare de numai 10,2%, iar la Zn de 36,9%.

În condițiile alinierii prețurilor la cele aplicate pe piața internațională *ar fi posibilă creșterea prețului minier de livrare*.

5. Concentratele de minereuri neferoase asupra cărora se aplică subvenția și care se livrează la metalurgie pentru prelucrare conțin și alte produse valorificabile, cum sunt: bismut, cadmiu, stibiu, seleniu etc. Acestea, cu toate că se obțin inerent în procesele metalurgice, sunt valorificate de către uzinele respective *fără a fi plătite sectorului minier*, căruia, în consecință, în mod corespunzător, îi revine o creștere a subvenției. Același fenomen se petrece și la sulful din concentrate care nu este plătit de către metalurgie sectorului minier, cu toate că acest produs poate fi folosit pentru fabricarea acidului sulfuric.

Pentru a imprima un ritm mai accentuat de scădere a gradului de subvenționare pentru produsele din minereuri neferoase, sunt posibile următoarele alternative:

Alternativa I. Se poate prevedea ca nivelul *producției fizice să rămână constant*, în schimb companiile naționale miniere să opereze în costuri, în mod drastic, cu măsuri distincte cum sunt:

- concentrare pe zone rentabile;
- desprinderea de activități indirect subvenționate;
- modificări în structura producției;
- izolare contabil-financiară a activității auxiliare;
- investiții de re tehnologizare.

Alternativa a II-a. Se poate accepta *să se reducă producția fizică*, menținând aceiași grad de subvenționare pentru o perioadă în care bugetul statului are interes de susținere conjuncturată, de tranziție, cu condiția însă ca, pe total sector mine-geologie, nivelul subvențiilor să fie în scădere.

Alternativa a III-a are în vedere *liberalizarea prețurilor* produselor miniere. În acest context, cererea și oferta și, respectiv, puterea comparativă de achiziție de către metalurgie a produselor din minereuri neferoase vor avea un rol determinant.

Alternativa a IV-a are caracter mixt și prevede *liberalizarea parțială a prețurilor* produselor miniere (între anumite limite), la care se *adaugă o participare secvențială a bugetului statului cu subvenție* mai redusă.

Față de cele prezentate, în baza analizei soluțiilor, variantelor și alternativelor propuse, se desprinde concluzia că atât instituțiile abilitate în construcția bugetului statului, cât și producătorii minieri și agenții economici care prelucrează produsele din minereuri neferoase *pot întreprinde demersuri de reglementare cu soluții pentru eliminarea disfuncționalităților* într-una din variantele care prezintă interes comun conjugat (agregat), pe cât posibil, *cu alternativa a IV-a*.

Pentru etapa până în anul 2002, obiectivul esențial îl poate reprezenta scăderea continuă și accentuată a subvențiilor și *lichidarea succesivă* a acestora la majoritatea produselor miniere.

Ținând seama de cerințele reformei și dificultățile prin care trece industria de transformare, sectorul minier își poate aduce corecțiile structurale necesare. Pentru aceasta, pe bază de studii elaborate pe fiecare unitate în parte, se pot determina trei categorii de mine, și anume:

- mine la care costurile unitare de producție pot fi reduse și care își vor continua și chiar dezvolta activitatea sau unități miniere care se pot reabilita ca urmare a unor programe speciale;
- mine care pot fi trecute temporar în conservare;
- mine (sectoare, zone) care nu au nici o perspectivă de ameliorare, reprezentând necesitate stringentă pentru mediul economic real și pentru care urmează să se definitiveze alternative, inclusiv cele de conversie reală a personalului.

În ceea ce privește modalitățile de alocare de la bugetul de stat a fondurilor pentru cheltuieli de capital și pentru subvenționarea produselor miniere, se pot lua în considerare următoarele variante:

Varianta 1: cuprinderea în buget, *în capitole distincte, a cheltuielilor de capital și, respectiv, a subvenției fundamentate;*

Avantajele acestei variante se rezumă la:

- se individualizează subvenția;
- se poate urmări la orice nivel reducerea subvenției pe unitatea de produs;
- se departajează clar cheltuielile de capital care se folosesc strict pentru lucrări de investiții.

Dezavantajul principal este dat de faptul că nu există la nivelul unităților flexibilitatea necesară pentru trecerea unor fonduri de subvenții (a capitolul alocații pentru investiții, în situația în care se pot face economii la susținerea din bugetul public.

Varianta 2: *conexarea alocației pentru cheltuielile de capital și a subvenției fundamentate pentru produsele miniere într-un singur capitol al bugetului.*

Avantaje:

- regiile autonome pot stabili în cadrul subvenției totale cuantumul fondurilor pe care le alocă pentru cheltuielile de capital;
- este posibilă creșterea interesului regiilor autonome pentru reducerea subvenționării produselor;
- crește responsabilitatea regiilor autonome pentru folosirea fondurilor alocate.

Dezavantaje:

- nu există încă un cadru legal adecvat;
- ar putea slăbi interesul regiilor autonome pentru cheltuielile de capital, în favoarea consumăm fondurilor alocate în alte scopuri.

Varianta 3: *dispariția subvenției pentru produsele miniere și alocarea numai a fondurilor fundamentate pentru cheltuielile de capital.*

Avantaje:

- cheltuielile de capital se pot repartiza direct pe obiective;
- se evită posibilitatea efectuării cheltuielilor de capital în zone nerentabile sau cu potențial redus.

Dezavantaje:

- toate minele care în prezent produc cu subvenție își vor reduce sau opri activitatea;
- se generează cheltuieli imediate pentru dezafectare sau conservare a minelor care produc în prezent cu subvenție;

- se creează impact social major care necesită fonduri importante pentru șomaj și reconversie.

Varianta 4: *dispariția atât a subvențiilor pentru produsele miniere, cât și a alocațiilor pentru cheltuieli de capital.* Această alternativă prezintă numai dezavantaje:

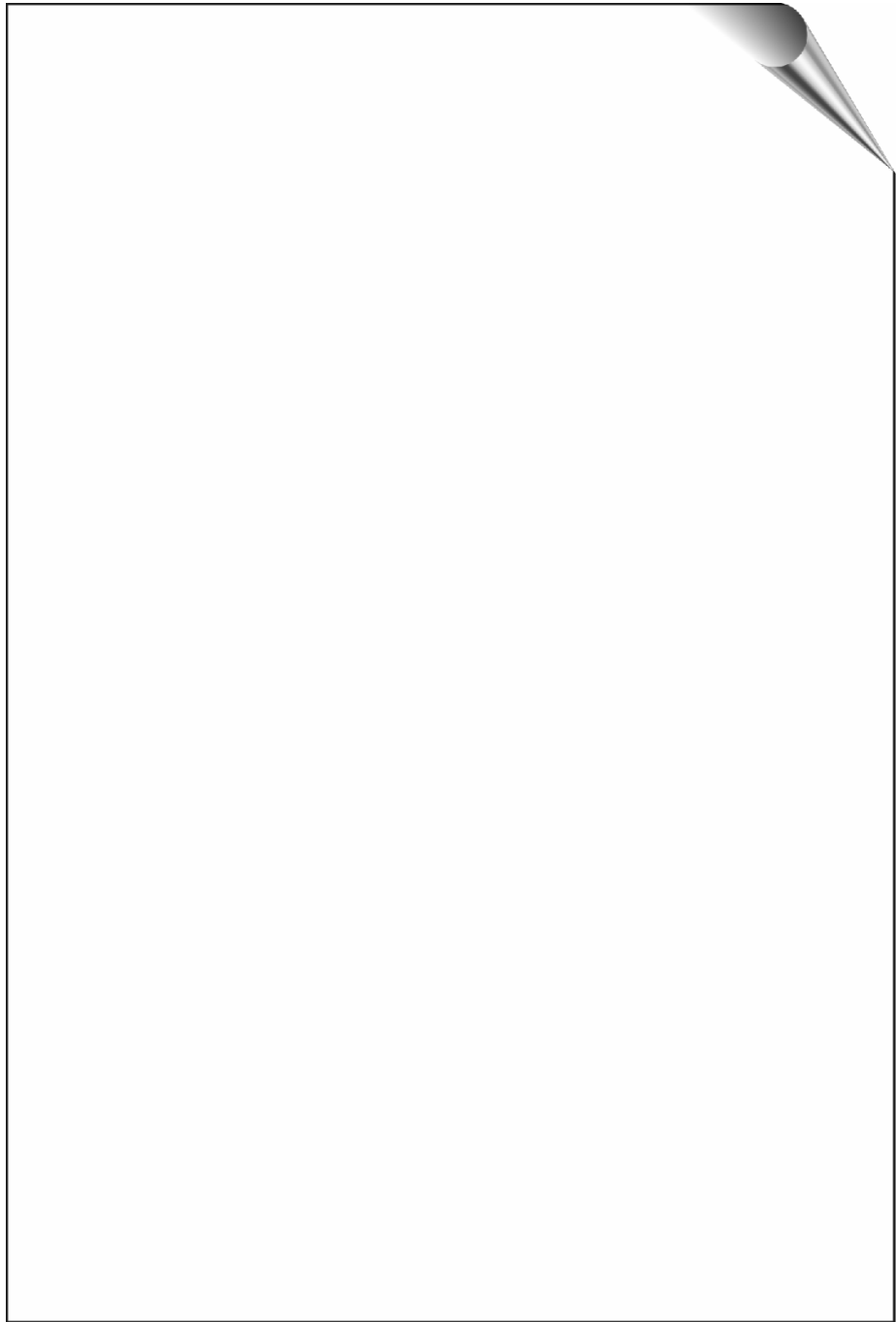
- diminuarea capacităților de producție existente;
- oprirea totală a activității miniere și geologice în 3-5 ani;
- fonduri importante pentru închiderea minelor și carierelor,
- impact social deosebit de important.

În Europa, de exemplu, în principalele țări producătoare de cărbune se menține acordarea de subvenții pentru activitatea curentă, volumul acestora sau modul de acordare variind de la țară la țară. Astfel, în Germania, subvenția acordată de guvern reprezintă diferența de preț la tona de cărbune intern produs față de prețul pe piața internațională și este acoperită prin contracte pe termen lung, încheiate cu beneficiarii de produse (în condițiile în care producția de cărbune a crescut de la 900 tone pe zi și abataj la 1.900 tone pe zi, cu o reducere a personalului de la 360 mii la 95 mii persoane).

În concluzie, se reține că pentru sectorul de producție minieră (inclusiv activitatea de cercetare geologică aferentă) nu se poate lua decizia de eliminare sau reducere forțată imediată a alocațiilor și subvențiilor de la buget. Concomitent, sectorul trebuie să-și aducă corecții din interior pentru reducerea la nivelul strict necesar al acestor subvenții și alocații, prin măsuri tehnice, tehnologice și organizatorice, până la atingerea limitei finale care înseamnă eliminarea lor din structura de cheltuieli.

Bibliografie

1. I. Gâf-Deac - *Management și marketing pentru resurse minerale*, Ed. Tehnică, București, 1997;
2. I. Gâf-Deac - *Tehnologiile complexe de exploatare și presiunea minieră*, Ed. Tehnică, București, 1995;
3. *** - *World mining needs more vision - New paradigms - The strategy of restructuring the mineral industry in Romania* - Mining Journal, London, November, 11, 1994;
4. *** - *Strategia restructurării sectorului minier și geologic din România* - Ministerul Industriilor (coordonator: Departamentul Minelor și Geologiei, București, 1994);
5. *** - *Strategia și programul de restructurare a industriei miniere* (coordonator: Direcția Generală Mine-Geologie, MIC, București, februarie 1999).

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**TRANZIȚIA ECONOMIEI
MONDIALE**

Dr. Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. UN CONCEPT VECHI ÎN HAINE NOI.....	379
2. CE NI SE OFERĂ PE TAVĂ.....	381
2.1. Maurice Guernier - "Tiers Monde -Trois Quartes de Monde" (1980)	381
2.2. John Nassbit, Patricia Abrudene -Anul 2000 Megatendințe	381
2.3. Lester Thurow - Head to Head - the cotning economic battle among Japon, Europe and America (1992)	382
2.4. Hisao Kanamorii - Japan to Prosper in the XXI century (1991)	382
2.5. Jacque Attali - Winners and Losers in the Corning World Order (1991).....	382
2.6. Regionalism sau lumea multipolară	383
2.7. Globalizarea economiei mondiale sau lumea unipolară	383
3. GLOBALIZAREA ECONOMIEI, ÎN FOLOSUL CUI?	385
3.1. Criza umană planetară	385
3.2. Scopul ocult al globalizării	386
3.3. Statistica versus globalizare	388

1. UN CONCEPT VECHI ÎN HAINE NOI

Ajunși la un anumit nivel de putere și de influență, marii potențați ai tuturor vremurilor și-au propus dintotdeauna să instaureze o "nouă ordine mondială" sub pretextul avansat al unei ordini mai bune și mai drepte, în fapt, o ordine care să le fie lor pe plac și în care să-și păstreze puterea. Istoria este veche, de mai bine de 200 de ani și a fost și este încă dorința unor personalități din lumea întreagă, de ieri și de azi:

- Ilumiști de pe la 1780;
- Colonelul Edward Mandelf House," aghiotantului lui Woodrow Wilson pe la 1917;
- Adolf Hitler pe la 1938;
- Nelson Rockefeller pe la 1968;
- Manifestul umanist II (1973);
- Richard N. Gardner, fost secretar de stat sub-adjunct pentru organizațiile internaționale, sub Președinții John F. Kennedy și Lyndon B. Johnson;
- Jimmy Carter;
- Benjamin Creme - lider New Age ș.a.

Tranziția economiei mondiale a fost și este intim legată de mișcarea polilor politici, de schimbarea evoluției puterii politice și militare în lume, de ceea ce se întâmplă în culisele puterii. Cum puterea politică și militară s-au localizat când într-o țară sau alta, când într-o regiune sau alta, **tranziția economiei mondiale a fost permanentă**, urmând schimbările în plan economic, social, politic și militar.

Originea sintagmei **noua ordine mondială** se află în inițiativa lui Adam Weishaupt (din 1776) care a lansat o mică societate secretă numită Ordinul Ilumiștilor care își propunea răsturnarea guvernelor civile, a bisericii și a proprietății private și aducerea la putere a unui grup de "adepti" sau "ilumiști". În schema acestei ideologii și-a aflat sorgintea comunismul mondial, într-o filiațiune lipsită de dubii dintre Revoluția franceză, Ilumiști și comunism. Relația directă dintre Revoluția franceză din 1789 și comunism este atestată de identitatea dintre spiritualitatea comunistă constând din ateism, distrugerea proprietății, ura față de guvernarea civilă, domnia nemiloasă a terorii, minciunile și înșelătoriile, erorile grosolane de gospodărire a resurselor lumii. În 1848, odată cu apariția **Manifestului Partidului Comunist** se spera într-o nouă ordine mondială în care clasele muncitoare urbane ale lumii urmau să conducă împotriva patronilor o revoluție care să se finalizeze într-o societate fără stat și fără clase.

Cu toate acestea, la începutul secolului XX noua ordine mondială era încă un concept neclar. Era doar o idee, o formulă prezentă în conversațiile savanților și ale mentorilor politici care se întâlneau la Pratt House, la Sixty-Eighth și Park, în New York City, dar suficient de a oferi un mijloc adecvat de exprimare pentru viziunea prematură a lui Woodrow Wilson despre o unitate mondială care i-a declanșat Planul în Paisprezece Puncte și păguboasele speranțe ale unei Ligi a Națiunilor.

Încă de pe vremea lui Wilson conceptul unei noi ordini mondiale s-a transformat într-o paradigmă utilă pentru exprimarea imaginii unei **economii globale administrate**. Ea a servit viziunii unei arte a guvernării și a rolurilor **ce le reveneau de drept națiunilor**.

Noua ordine mondială a părăsit, în practică, viziunea utopică și a dus la totalitarism în care nici un domeniu al vieții omenești nu a rămas în afara cătușelor statului. Tranziția economiei mondiale, în această fază, a dus la scindarea în două părți distincte ale lumii, aproape două miliarde de oameni fiind izolați de Cortina de Fier. Ordinea mondială de după cel de-al doilea război mondial s-a caracterizat prin remiza nucleară dintre cele două superputeri, Statele Unite și Uniunea Sovietică.

Din noua realitate bipolară a lumii și din neputința înfrângerii comunismului s-a creat un alt conținut al noii ordini mondiale ce urma să se finalizeze în reunirea cu Uniunea Sovietică prin contopirea comodă între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Astfel de concepții veneau în favoarea unei noi tranziții a economiei mondiale care urmărea reducerea substanțială a cheltuielilor militare, de ambele părți. Prin convertirea lui Gorbaciov la **perestroika și glasnost** s-a ieșit dintr-o "fundătură" și s-a intrat într-o nouă ordine mondială, ordinea mondială "Bush-Gorbaciov" în care America și Rusia "se contopesc comod".

"Într-un articol pentru numărul special al revistei «World» despre noua ordine mondială, Mark Amstutz atrăgea atenția că principiile fundamentale ale noi ordini mondiale sunt conturate în mandatul aparatului Națiunilor Unite de menținere a păcii. Aceste principii sunt: (1) integritatea granițelor teritoriale și independența politică a națiunilor-state; (2) legitimitatea forței în respingerea agresiunilor; și (3) legitimitatea apărării colective și pedepsirea agresiunilor."¹ Dimpotrivă, "trăsătura comună care caracterizează o mare parte din gândirea despre o nouă ordine mondială implică patru premise de bază: (1) eliminarea proprietății private; (2) eliminarea guvernelor și a suveranității naționale; (3) eliminarea teismului iudeo-creștin tradițional; și (4) un guvern mondial controlat de o elită formată din cei considerați a fi superiori sau, în sens ocult «adepti» ori «iluminați»."²

¹ Pat Robertson - *Agenda ordinii mondiale. Drumul spre sclavie*, Editura ALMA TIP, București, 1991, p. 63

² *Idem*, p. 92.

2. CE NI SE OFERĂ PE TAVĂ

Distinsul profesor de Economie mondială Constantin Mecu sintetizează în studiul său¹ scenarii concepute de iluștri cercetători cu privire la evoluții posibile ale economiei mondiale, pe care ne permitem să le sintetizăm în continuare.

2.1. Maurice Guernier - "Tiers Monde -Trois Quartes de Monde" (1980)

Curentul de opinie care domina perioada în care a fost scrisă aceasta carte cu privire la o posibilă evoluție a economiei mondiale era cel neomercantilist. Potrivit autorului lumea, în general și "lumea a treia", în special, este dispersată în 114 microstate (micro-naționalisme) care nu se pot dezvolta singure în mod real. Lumea planetară, împărțită în lumea dezvoltată și "lumea a treia", nu va putea supraviețui pe baza organizării de ieri și de azi. De aceea, soluția viabilă o reprezintă formarea comunităților economice regionale, caracterizate prin liberul schimb. Guernier respinge soluția mondialistă nu pentru că n-ar fi logică, ci pentru că este utopică "pe de o parte, pentru că omenirea este departe de stadiul unui guvern mondial, iar, pe de altă parte, pentru că multe concepții ideologice despart" diferitele grupe de state. Astfel, el prefigurează 5 mari comunități ale Nordului (America de Nord, Europa, U.R.S.S., Japonia, China) și 5 ori 6 comunități ale Sudului (comunitatea Americii Latine, comunitatea Africii de Nord, comunitatea Orientului Apropiat, comunitatea subcontinentului indian, comunitatea Asiei de Sud). Dar chiar și așa piedicile care se opun dezvoltării Sudului (suprapopulată, deficitul alimentar, occidentalocentrismul, dominația Nordului, politica ajutoarelor, penuria de energie, degradarea ecologică) nu vor putea fi surmontate decât, eventual, prin negocieri - pe calea tratativelor cu Nordul.

2.2. John Nassbit, Patricia Abrudene -Anul 2000 Megatendințe

Autorii anticipează 10 megatendințe, dintre care interesează aici chiar prima, intitulată "Avântul economiei globale în anii '90". În anii '90, susțin autorii, întreaga lume va intra într-o perioadă de prosperitate prin apariția unei economii globale care va domina sfera politică. Comerțul va fi liber în paralel

¹ Constantin MECU - *Economia mondială în tranziție. Relocalizarea României în noile structuri ale acesteia, în Probleme ale tranziției la economia de piață în România. Studii (I)*, coordonator N. N. Constantinescu, Editura Fundației "România de Măine", București, 1997, p. 146-198.

cu o menținere a protecționismului. Se va crea o alianță între sistemul economic și sistemul de telecomunicații ceea ce va sprijini perfectarea acordurilor între partenerii din diferitele părți ale lumii. Vor exista din belșug toate avuțiile pământului, va dispărea criza energetică, impozitele se vor diminua substanțial, produsele se vor miniaturiza etc., etc.

Supremația în această economie globală va aparține, potrivit analizelor autorilor, Statelor Unite ale Americii.

2.3. Lester Thurow - Head to Head - the coming economic battle among Japan, Europe and America (1992)

Thurow susține fără echivoc faptul că secolul al XXI-lea va fi european, așa cum secolul al XX-lea a fost american, iar cel al XIX-lea, englez. El își susține afirmația pe 5 puncte forte pe care le va avea Europa, comparativ cu alte regiuni ale globului (Uniunea Europeană va reprezenta o piață cu un potențial de 850 milioane de locuitori, cu educație și formare profesională înaltă; în Europa se află un "campion" la toate categoriile comerciale și co-lider mondial în domeniul tehnologiilor de producție - Germania; Europa va deține toate premisele succesului: știința fundamentală rusă, design-ul franco-italian, știința producției germane și ingineria financiară engleză; Europa este singurul ansamblu comunitar care a reușit compromisul între capitalismul comunitar și capitalismul individualist; Europa va fixa în viitor regulile în comerțul mondial).

2.4. Hisao Kanamori - Japan to Prosper in the XXI century (1991)

Acest autor susține că Japonia va fi polul puterii deoarece are mai multe atuuri ca orice altă regiune sau stat: moștenirea antebelică (experiența managerială la nivel de firmă, o populație înalt educată, spirit democratic); management tânăr inovativ; relații armonioase între muncitori și management; birocratie vizionară cu rol major în planificarea și proiectarea viitorului; energia întreprinderilor mici și mijlocii, care asigură 80% din locurile de muncă din economia japoneză ș.a.

2.5. Jacques Attali - Winners and Losers in the Coming World Order (1991)

Attali susține că este prematur să se facă previziuni privind locul în care va exista noul centru al puterii. El face următoarele constatări:

-în S.U.A. se manifestă o lipsă de hotărâre și efort în ceea ce privește producția bunurilor ce-i sunt necesare, epuizarea forțelor active ale dezvoltării pe fondul unei mutații culturale, constând din cultul pentru câștigul imediat, în lipsa de internaționalism, în scăderea solidarității sociale globale, în

abandonarea valorilor care i-au adus cândva succesul. Cu toate acestea, S.U.A. nu pot fi, deocamdată, eliminate din calculele privind păstrarea supremației mondiale, mai ales dacă ele se vor conjuga cu colaborarea altor centre de putere ca zona Pacificului, dacă vor depune eforturi pentru dezvoltarea prioritară a vestului și sudului S.U.A, dacă vor strânge legăturile de cooperare cu țările Asiei de sud și sud-est sau dacă vor penetra structurile și centrele vitale ale Europei;

-un pol al puterii va putea fi reprezentat de Japonia și zona Pacificului (Oceania, Coreea de Sud, Malayezia, Indonezia, Singapore, Taiwan), inclusiv țările din Asia de Sud și de Nord (cu excepția Chinei și Vietnamului) care au cunoscut recent o dezvoltare explozivă. Japonia se transformă într-o metropolă care, dacă se va uni cu China, va face nu numai ca secolul următor, dar și mileniul viitor să aparțină Asiei, țărilor Zonei Pacificului;

-Europa va putea deveni un pol al puterii, împreună cu America, dacă va realiza cu bine integrarea vest-europeană și, apoi, integrarea cu țările est-europene în tranziție.

2.6. Regionalism sau lumea multipolară

Organizarea și funcționarea economiei mondiale actuale sub forma regionalismului sunt clamate ca un adevărat triumf: "Putem, aşadar, conchide - afirmă Constantin Mecu - că ne aflăm într-o etapă a dezvoltării economiei mondiale în care regionalismul a triumfat" (op. cit., p. 177). Argumentul îl reprezintă genul de interdependențe care domină astăzi în lume: fie cel **federalist**, bazat pe dialog și pe relații de complementaritate între state, fie cel **funcționalist** constând din cedarea progresivă de părți de suveranitate de la nivel național la nivel regional. Și exemplele abundă:

- Uniunea Europeană;
- în America de Nord: Zona de Comerț Liber (NAFTA) constituită din S.U.A., Canada și Mexic;
- în America Latină: Asociația Latino-Americană a Liberului Schimb (ALALC) înlocuită de Asociația Latino-Americană de Integrare (ALADI), incluzând toate țările latino-americane (cu excepția Cubei);
- în Africa: Uniunea Vamală și Economică a Africii Centrale (UDEAC), inclusă ulterior în Comunitatea Africii Centrale (CEEAC);
- în Asia: Asociația Națiunilor din Asia de sud-est (ASEAN).

2.7. Globalizarea economiei mondiale sau lumea unipolară

Regionalismul reprezintă o fază a tranziției economiei mondiale spre globalizare, fenomen recent manifestat - de trei-patru decenii -constând din

spargerea frontierelor dintre blocurile regionale, astfel încât să se constituie o economie mondială unică, prin intermediul unor fenomene în derulare, și anume: internaționalizarea producției și a tehnologiei; globalizarea piețelor de mărfuri și servicii; integrarea piețelor financiare mondiale.

Este foarte probabil ca globalizarea economiei să necesite apariția unui poi unic de putere (un guvern mondial) care să gestioneze resursele și veniturile economiei mondiale.

3. GLOBALIZAREA ECONOMIEI, ÎN FOLOSUL CUI?

3.1. Criza umană planetară

Practicile de dezvoltare economică utilizate mai mult timp își erodează din interior capacitatea de a fi rodnice, devenind un accelerator al polarizării sociale care, potențial, devin fatale: "Multe dintre aceste cazuri (experiențe latino-americane, n.n., V.S.) aveau un mesaj tulburător: «dezvoltarea» impusă din exterior submina grav relațiile umane și viața comunitară, cauzând greutăți mari chiar și oamenilor care, chipurile, ar urma să culeagă roadele ei. Prin contrast, atunci când oamenii își găseau libertatea și încrederea de sine să se dezvolte liber, ei demonstau un enorm potențial de a crea o lume mai bună"¹.

Trebuie recunoscut și acceptat faptul că ***ajutoarele străine în bani nu pot înlocui necesitatea ca țările să-și valorifice mai bine capacitatea oamenilor, să-și controleze și să-și folosească mai eficient resursele interne reale de care pot dispune*** deoarece "cea mai mare parte a intervențiilor din domeniul dezvoltării transferă controlul resurselor locale în mâinile unor instituții tot mai mari și mai centralizate, *fără vreo răspundere față de localnici și indiferente la nevoile lor* (subl. ns., V.S.). Cu cât este mai mare suma de bani care circulă prin aceste instituții centrale, cu atât mai dependenți devin oamenii, cu atât au mai puțin control asupra vieților și resurselor lor, și cu atât mai repede se adâncește prăpastia dintre cei care dețin puterea centrală și cei care se luptă să-și câștige existența în cadrul comunităților locale"².

Criza umană cunoaște în prezent trei forme: sărăcia crescândă, deteriorarea mediului înconjurător și dezintegrarea socială ale căror rădăcini se află în modelele care fac din creșterea economică țelul dezvoltării și care tratează oamenii ca simple instrumente.

Oricum am privi lucrurile este evident faptul că modul de dezvoltare din ultimele decenii este discriminatoriu - nu funcționează echitabil pentru majoritatea umanității - săracii lumii subdezvoltate și săracii megalopusurilor fiind victimele permanente ale țărilor care au un standard de viață ridicat, caracterizat de extravagante risipitoare, de dominarea politicilor globale care împing inexorabil lumea spre autodistrugere socială și ecologică. În locul politicilor globale *lumea afacerilor trebuie astfel rânduită încât să se redea puterea celor mărunți și comunităților locale.*

Ne amintim ce a însemnat prima revoluție industrială pentru apariția cohortelor de șomeri care și-a găsit soluția în colonizare. După epuizarea granițelor fizice s-a reconstituit problema șomajului la scară mondială și, din

¹ David C. Korten - *Corporațiile conduc lumea*, Editura ANTET, București, 1995, p. 12.

² David C. Korten - *op. cit.*, p. 13-14.

lipsa unei supape, excedentul relativ de populație, s-a transformat în enclave ale foametei și violenței, ale cerșetorilor fără adăpost, beneficiari de alocații sociale sau rezidenți ai lagărelor de refugiați.

3.2. Scopul ocult al globalizării

Alunecând pe panta dezintegrării sociale și ecologice din cauza creșterii de cinci ori a producției economice din 1950 încoace, care a suprasolicitat ecosistemul dincolo de limita regeneratoare a resurselor naturale, lumea se confruntă cu fenomene grave care se amplifică de la o zi la alta: sărăcia, șomajul, inechitatea, criminalitatea, destrămarea familiilor, deteriorarea mediului înconjurător ș.a.

În starea actuală la care s-a ajuns, guvernele sunt absolut incapabile să soluționeze **durabil** problemele cu care se confruntă omenirea, ceea ce dezvăluie eșecul birocrățiilor guvernamentale: "Este o criză de guvernare născută din convergența forțelor ideologice, politice și tehnologice aflate în spatele unui proces de globalizare economică, ce transferă puterea din mâinile guvernelor responsabile pentru binele public, în cele ale câtorva corporații și instituții financiare, mănate de un singur imperativ, căutarea profitului financiar pe termen scurt."¹

Puterea guvernelor pare să se fi transferat în mâinile corporațiilor trans-și multinaționale care sunt conduse de o elită de câteva persoane care continuă să se îmbogățească chiar în condițiile actuale ale agravării conflictului dintre bogații și săracii planetei, pe fondul unei agresive și de subînțelese propagande a consu-merismului: "Un mecanism activ de propagandă, controlat de cele mai mari corporații ale lumii ne reasigură că, consumerismul e calea spre fericire, restricțiile guvernamentale impuse exceselor pieței fiind cauza nefericirii noastre, și că **globalizarea economică este atât un proces inevitabil, cât și un avantaj pentru specia umană** (subl. ns., V.S.). De fapt, toate acestea sunt mituri, propagate ca să justifice lăcomia dezmătată și să mascheze măsura în care transformarea globală a instituțiilor umane a devenit o consecință a complicatelor, binefinanțatelor și deliberatelor intervenții ale unei elite cu mijloace financiare care îi dau posibilitatea să trăiască într-o lume de iluzii, separat de restul omenirii."²

În fapt, trăim o epocă a **tiraniei pieței** iar, în măsura în care sistemul economic a devenit **apatrid** și domină instituțiile democratice, marile corporații ale lumii sunt prinse, chiar și ele, în plasa unui sistem financiar globalizat, în cadrul căruia crearea banilor s-a separat de crearea avuției reale și recompensează mai mult investițiile extractive (financiare) decât pe cele productive. "Problema nu o reprezintă întreprinderea sau piața în sine, ci **un sistem economic mondial foarte corupt** (subl. ns., V.S.), care gravitează

¹ David C. Korten - *op. cit.*, p. 22.

² David C. Korten - *op. cit.*, p. 22-23.

foarte departe de controlul uman. Dinamica lui a devenit atât de puternică și perversă încât le e din ce în ce mai greu directorilor de companii să le conducă în interesul public, indiferent cât de puternice sunt valorile și conștiința lor morală."¹

Trebuie să dezvăluim adevăratul scop al noii colonizări la scară planetară prin intermediul globalizării economice, parte integrantă din planul actual al noii ordini economice: "migrarea din Marea Britanie în ultima parte a secolului al XIV-lea și prima parte a secolului al XX-lea sugerează că opinia generală potrivit căreia colonialismul a adus avantaje popoarelor din țările coloniale e în mare parte un mit. *Situația a fost mult mai ambiguă și are foarte multe în comun cu noul colonialism corporatist al globalizării economice* (subl. ns., V.S.). În cea mai mare parte, avantajele sale s-au îndreptat către clasele avute, nu către cetățeanul obișnuit.... Deși investitorii bogați au profitat de pe urma investițiilor făcute în colonii, păturilor mijlocii le-au revenit numai impozitele care au întreținut uriașul mecanism militar, necesar menținerii imperiului... «Imperialismul poate fi privit cel mai bine ca un mecanism de transferare a veniturilor de la categoriile mijlocii la cele avute.» *Globalizarea economică este în mare parte o versiune modernă a fenomenului imperialist, și are aproximativ aceleași consecințe* (subl. ns., V.S.)."²

De pildă, în Sud, problema suveranității nici nu se pune. Sărăcia și mizeria sunt probleme fundamentale. *Nordul agravează starea de lucruri din Sud*. "Belgia nu numai că nu ajută Zairul (fosta ei colonie, n.n., V.S.) să se descurce singur cu producția de păsări, ci efectiv inundă piața zaireză cu găini la prețuri de dumping, mai ieftine decât cele necesare fermierilor zairezi pentru a crește pui în propria lor țară. Evident, e periculos să generalizăm pe baza unor informații fragmentare, dar cred că nici Europa și nici Statele Unite nu ard de nerăbdare ca Zairul să devină un exportator net de produse agricole, la concurență cu proprii lor agricultori. Până și vânzările pe scară largă a cerealelor americane, la prețuri mici, deși par a fi un gest umanitar, de fapt, tind să coboare productivitatea agriculturii într-o țară din Lumea a Treia. Poate că problemele din Africa, Uniunea Sovietică și alte țări din Lumea a Treia au apărut din cauza ignoranței, a corupției și a socialismului. Dar este la fel de corect, cred, să ne întrebăm dacă nu cumva, *în scopul de a ne pregăti o nouă ordine mondială, puternice interese economice internaționale au împins prematur țările Africii spre libertate, astfel încât pașii șovăitori pe drumul socialismului să le ruineze la rândul-le agricultura într-o asemenea măsură încât să nu mai poată sfida agricultura liderilor mondiali, iar vastele bogății*

¹ David C. Korten - *op. cit.*, p. 23-24.

² David C. Korten - *op. cit.*, p. 36.

minerale să poată fi obținute la un moment dat pe o nimica toată (subl.ns.,V.S.)"¹

Globalizarea economică este veșmântul de azi pe care îl poartă vechea și perena idee a noii ordini mondiale, adaptată la nevoile actuale ale valorificării capitalului și ale controlului planetei: "Ceea ce nu este ușor de explicat, este de ce conceptul de nouă ordine mondială, preluând, așa cum știm, atât de multe influențe de la societățile secrete și oculte, a putut fi predat și apoi transmis într-o progresie strict naturală pe o perioadă de timp atât de îndelungată... Trebuie să fi acționat o altă putere, reușind să modeleze și să contureze politica publică a Statelor Unite pentru un țel clar - *un guvern mondial* (subl. ns., V.S.) - din generație în generație la rând... Nu impulsuri de acest fel (de a transforma lumea într-un întreg unitar pentru a o controla, n.n., V.S.) nu izvorăsc dintr-o inimă umană, sau, la o adică, din inima lui Dumnezeu. Apar, în schimb, din adâncul a ceva malefic, nici bineintenționat, nici binevoitor."²

3.3. Statistica versus globalizare³

Producția economică mondială a crescut de la 3,8 mii de miliarde în 1950 la 18,9 mii miliarde în 1992 (în dolari constanți 1987), o creștere de aproape cinci ori. Astfel, în fiecare din ultimele patru decenii producția mondială a crescut mai mult decât din momentul în care primul locuitor al peșterii a sculptat un topor din piatră până la mijlocul acestui secol. În aceeași perioadă, exportul a crescut de la 308 miliarde de dolari la 3554 miliarde de dolari (în dolari constanți 1990), deci o creștere de 11,5 ori. Dar numai un miliard de oameni se bucură în prezent de abundență. Astfel, "lucrurile pe care ni le dorim cel mai mult, ca de exemplu mijloace sigure de existență, o locuință decentă, alimente sănătoase și necontaminate, un sistem adecvat de învățământ și îngrijire a sănătății pentru copiii noștri, un mediu natural curat și viu, par tot mai de neatins pentru cei mai mulți dintre oamenii pământului pe zi ce trece... Până și în cele mai bogate țări ale lumii, nivelurile înalte ale șomajului, restructurarea întreprinderilor și reducerea salariilor săptămânale reale, o mai mare dependență de locurile de muncă temporare și cu jumătate de normă, fără beneficii, precum și slăbirea puterii sindicatelor creează un sentiment crescând al nesiguranței economice și restrânge pătura de mijloc a societății."⁴

Este demn de subliniat faptul că aproximativ un milion de oameni din populația lumii se luptă în disperare să supraviețuiască cu mai puțin de un dolar pe zi. În același timp, jumătate din copiii din S.U.A. sunt crescuți în familii

¹ Pat Robertson - *Agenda ordinii mondiale. Drumul spre scalvie*, Editura ALMA TIP, București, p.46.

² Pat Robertson - *op. cit.*, p. 21-22.

³ David C. Korten - *op. cit.*

⁴ David C. Korten - *op. cit.*, p. 27.

destrămate, cu un singur părinte; zilnic, 100.000 de copii americani aduc arme cu ei la școală și patruzeci dintre ei sunt răniți sau chiar uciși.

În țările în curs de dezvoltare, se estimează că două treimi din soții sunt maltratate fizic. La fiecare 2.000 de femei din lume, una este o victimă declarată a unui viol. S-ar putea să fie 9.000 de decese legate de zestre în rândul femeilor din India în fiecare an.

După cel de-al doilea război mondial peste 20 de milioane de oameni au murit în conflicte armate. Numai trei din cele 82 de conflicte armate care au avut loc între 1989 și 1992 au fost între state. Restul au fost războaie în care combatanții își ucideau proprii conaționali. Nouăzeci la sută din pierderile de război la începutul acestui secol au fost din rândul militarilor. La sfârșitul secolului, 90% sunt din rândul civililor. Creșterea numărului de războaie interne este cauza primordială a creșterii numărului de refugiați în lume; în 1960, O.N.U. a înregistrat 1,4 milioane de refugiați internaționali. Din 1992, numărul a crescut la 18,2 milioane. Se estimează că încă 24 milioane de oameni sunt dislocați între granițele propriilor lor țări.

Pe de altă parte, dovada că am depășit limitele ecologice se află pretutindeni. Ploaia acidă a distrus 31 milioane de hectare de pădure numai în Europa. La nivel global, în fiecare an, deșertul încorporează încă șase miliarde de hectare dintr-un pământ odinioară arabil, iar suprafața terestră acoperită de pădurile tropicale s-a redus cu 11 milioane hectare. Are loc o pierdere netă de 26 miliarde tone de sol din pricina oxidării și eroziunii și 1,5 miliarde hectare de pământ agricol de primă calitate sunt abandonate datorită salinizării, apărute ca urmare a proiectelor de irigații. Producția de cereale pe locuitor a scăzut începând din 1984. Cinci la sută din stratul de ozon de deasupra Americii de Nord și, probabil, la nivel global s-a epuizat între 1980 și 1990. S-a înregistrat o creștere cu 25% a nivelului de dioxid de carbon în atmosferă în ultimii o sută de ani.

Gradul de alfabetizare a Arabiei Saudite este mai mic decât cel din Sri Lanka, cu toate că venitul ei pe locuitor este de 15 ori mai mare. Rata mortalității infantile din Brazilia este de patru ori mai mare decât cea din Jamaica, deși venitul primei pe locuitor este de două ori mai mare.

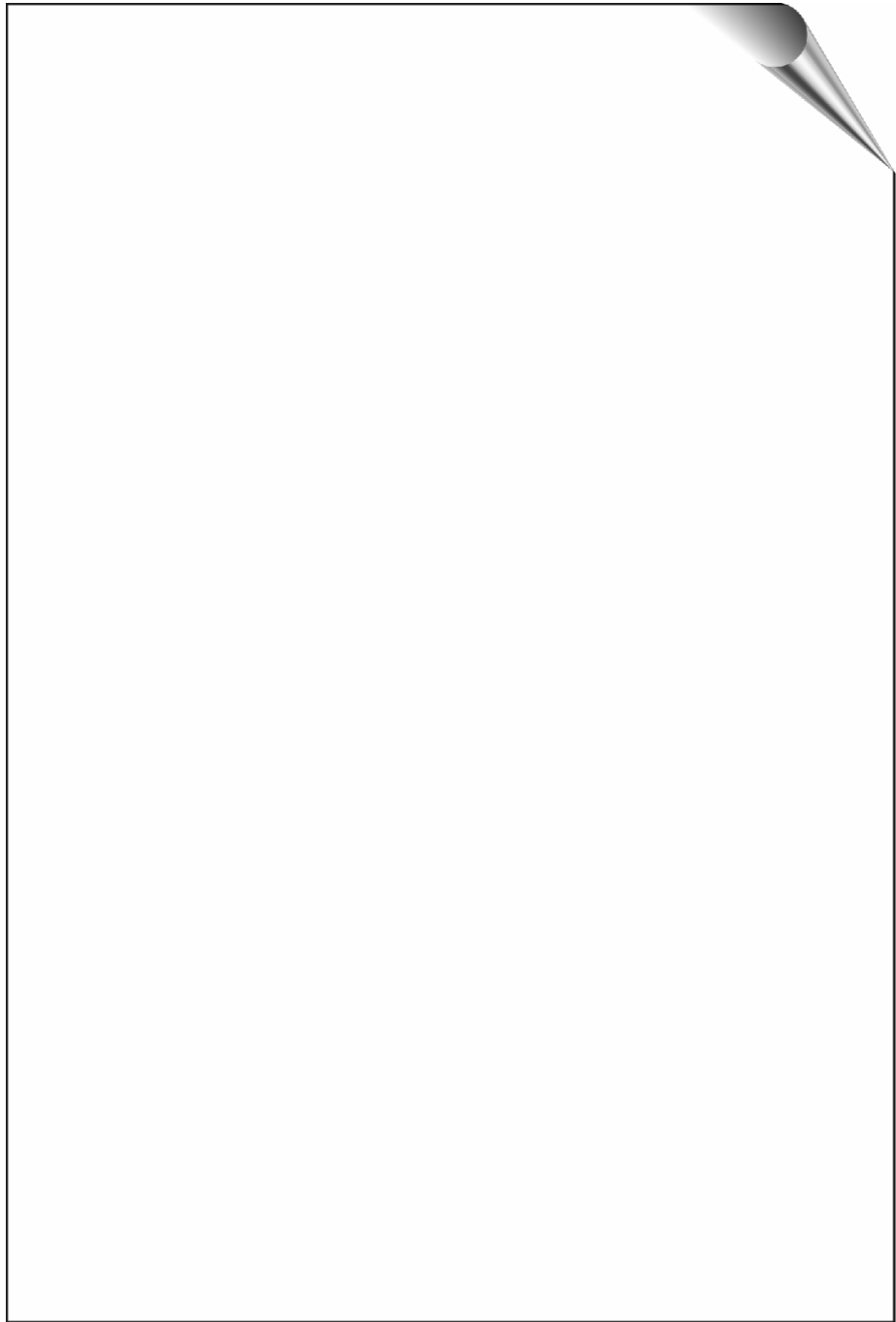
Astfel, pentru majoritatea oamenilor, problema dacă nevoile lor fundamentale sunt satisfăcute sau nu depinde mai puțin de nivelul absolut al venitului pe locuitor, decât de modul în care producția este distribuită. Într-adevăr, creșterea economică adesea sporește mai repede veniturile celor bogați, decât pe cele ale săracilor. Chiar dacă s-ar întâmpla ca veniturile tuturor să sporească cu aceeași viteză, urmarea ar fi cam aceeași. Decalajul absolut dintre bogați și săraci ar crește. E vorba de o socoteală aritmetică simplă. Să luăm, ca exemplu, creșterea uniformă, globală, anuală de 3% a venitului pe locuitor, pe care Comisia Brundtland cu privire la Mediul înconjurător și Dezvoltare a propus-o ca răspuns la problemele mondiale ale sărăciei și deteriorării mediului înconjurător. Acest lucru s-ar traduce în primul

an într-o creștere a venitului pe locuitor (calculat în dolari americani) de 633 dolari pentru Statele Unite, 3,60 dolari pentru Etiopia, 5,40 dolari pentru Bangladesh, 7,50 dolari pentru Nigeria, 10,80 dolari pentru China și 10,50 dolari pentru India. La sfârșitul unei perioade de 10 ani, o asemenea creștere economică ar fi sporit venitul anual pe locuitor al Etiopiei cu numai 41 dolari, ceea ce nu i-ar fi suficient pentru combaterea sărăciei, în vreme ce venitul pe locuitor al Statelor Unite va fi crescut cu 7257 dolari, reprezentând o creștere per capita a puterii de cumpărare a Statelor Unite de 177 de ori mai mare decât cea a Etiopiei.

În pofida acestor calcule elementare, ca și a realităților lumii înconjurătoare, Fondul Monetar Internațional, instituție care promovează globalizarea, continuă să glorifice efectele benefice ale creșterii economice pentru eradicarea sărăciei. Mai mult, el vede în sărăcie obstacolul pe care trebuie să te sprijini pentru a depăși dificultățile actuale: "Nici un scop nu este mai important ca cel de a umaniza globalizarea, ceea ce semnifică, mai ales, faptul de a învinge în lupta împotriva sărăciei extreme, luptă care are două dimensiuni: una națională și alta internațională. În sfera internă, **va trebui ca sărăcia să genereze o creștere de înaltă calitate** (subl. ns., V.S.). Aceasta este cel mai important. Și, dată fiind relația vitală care mediază între creșterea economică și dezvoltarea socială, politicile sociale care combat sărăcia așează bazele unei creșteri economice susținute."¹

Din păcate, în lumea noastră modernă, rareori populația locală deține controlul. Cel mai adesea el este exercitat fie de birocrațiile guvernării centrale, fie de corporații de la mare distanță, cărora le lipsește atât capacitatea, cât și interesul de a se ocupa de nevoile locale. Rezultatul este o criză de încredere în instituțiile noastre majore și o suprație a corporațiilor internaționale care suprimă neinițiatilor dreptul la fericire.

¹ Camdessus se referă a la globalización y a la "injusticia patente" de la pobreza mundial, în FMIBOLETTN, 20 decembrie 1999, p. 386.

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ**

**STIMULAREA INIȚIATIVELOR LOCALE
ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ**

(I)

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Colectiv de cercetare:

Gabriela FRENȚ - cercet.șt.pr. – coordonator

Ileana DUMITRESCU - cercet.șt.pr.

Carmen PĂUNA - cercet.șt.pr.

Cristina MARCU - cercet.șt.

Valentin RÂMBOACĂ - asist.cercet.

Mădălina CONSTANTINESCU - asist.univ. (colaborator)

CUPRINS

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DEZVOLTĂRII LOCALE ȘI AL INIȚIATIVELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ. FACTORII STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE	397
1.1. Dezvoltarea locală și teritoriul	397
1.2. Argumente în favoarea politicilor de dezvoltare locală	399
1.3. Contextul și originea inițiativelor de dezvoltare locală	405
1.4. Sprijinul central acordat inițiativelor de dezvoltare locală	408
1.5. Microfactorii inițiativelor locale	409
1.6. Factori stimulativi ai apariției inițiativelor locale	410
1.7. Premise exogene necesare stimulării inițiativelor de dezvoltare locală	412
1.8. Efectele inițiativelor locale	413
1.9. Inițiativele Economice Locale (IEL).....	414
1.10. Mijloace de stimulare a inițiativelor locale în țara noastră.....	420
CAPITOLUL 2 - LOCUL DEZVOLTĂRII LOCALE ÎN POLITICA UNIUNII EUROPENE	428
2.1. Ingineria dezvoltării locale	429
2.2. Coordonarea dezvoltării locale cu politica regională a Uniunii Europene.....	430
2.3. Dezvoltarea locală concepută ca economie la scară umană.....	432
2.4. Rolul Comisiei Europene în dezvoltarea locală	432
2.5. Evoluția concepției Uniunii Europene asupra utilizării Fondurilor Structurale (ERDF).....	435
2.6. Rolul întreprinderilor mici și mijlocii în țări ale Uniunii Europene ..	436
ANEXE	437

CAPITOLUL 1 - CONCEPTUL DEZVOLTĂRII LOCALE ȘI AL INIȚIATIVELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ. FACTORII STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE

1.1. Dezvoltarea locală și teritoriul

Termenul de dezvoltare locală se referă la o politică de dezvoltare economică acoperind o anumită zonă, în general mai mică decât o regiune, implementată la nivel local. Măsurile politice sunt menite să adapteze structurile socio-economice și comportamentale, astfel încât resursele locale să fie utilizate ca un lot, ca un întreg și prin aceasta să se pregătească condițiile pentru crearea de afaceri și a unor locuri de muncă stabile.

Spațiul economic trebuie înțeles în relație cu deosebirile spațiale pe care le-au introdus, într-o anumită zonă, fiecare din sistemele productive succesive și astfel în relație cu schimbările din interiorul structurii zonei și al relațiilor sociale (D. Massey).¹ Istoric, fiecare comunitate teritorială a fost modelată de interesele și relațiile grupurilor ei sociale, acestea determinând propria lor identitate și cultură și făcând să se deosebească o comunitate de alta.

Astfel, teritoriul poate fi înțeles ca materialul (substanța, elementul) tuturor tipurilor de interese ale comunității teritoriale și aceasta permite ca el să fie perceput ca un "agent" al dezvoltării locale.

Azi, acest concept, teritoriul, este semnificativ nu numai pentru explicația realității unor areale mai mult sau mai puțin mărginașe A. Scott² recunoscând importanța a ceea ce înseamnă "local" și în zonele metropolitane avansate. Realitatea actuală a acestora, configurația lor fizică, pot fi explicate numai având în vedere rolul jucat de dimensiunea locală a sistemului productiv, a pieței muncii, a vieții comunității și a sistemului administrativ și de management.

În timpul perioadei de creștere economică ce a urmat celui de-al doilea război mondial, diferențele, deosebirile locale au fost utilizate de guvernele naționale și întreprinzători, iar mai târziu și de "actori" internaționali (incluzând firme multinaționale) pentru a adapta economiile locale la "noua diviziune (calitativă și cantitativă) a muncii" (H.Muegge și W.Stohr).³ Impactul spațial al

¹ D. Massey, "Spatial Division of Labour", Londra: MacMillan, 1984.

² A. Scott, "Production, work and territorial development: a theoretical synthesis", Lucrare expusă în cadrul Comisiei Sistemelor Industriale, Nebian, 20-26 august, 1984.

³ H. Muegge și W. Stohr, "International Restructuring and the Regional Community", Aldershot: Gower, 1987.

acestui proces a fost prezent în mai mare măsură, în economiile dezvoltate, decât în țările industrializate mai târziu.

Aceste condiții au făcut să apară o nouă concepție a dezvoltării teritoriale în ultimii 10-15 ani. Pornind de la potențialul endogen, dezvoltarea autonomă și autodezvoltarea (W. Stohr; M. Bassand și alții)¹, *dezvoltarea locală, teritorială este definită ca un proces de creștere internă și schimbări structurale care conduc la un standard de viață îmbunătățit în interiorul comunității regionale și locale. În interiorul procesului pot fi identificate dimensiunile economice și socio-culturale. Pe de o parte, întreprinzătorii locali folosesc potențialele locale în mod productiv, astfel încât produsele lor să fie competitive pe piață, iar, pe de altă parte, valorile și instituțiile locale devin baza proceselor de dezvoltare.*

Procesele de dezvoltare aveau loc în trecut mai mult în mod spontan, fiind mai puțin rezultatul intervenției directe al managerilor publici. În prezent însă, se proiectează și se implementează politici de promovare a dezvoltării locale. Măsurile prin care se implementează aceste politici trebuie să ducă la crearea unui *environment* economic favorabil pentru dezvoltarea acestor procese, la utilizarea în mod productiv a potențialului local, la rezolvarea problemelor specifice ale fiecărei economii locale și în cele din urmă, la depășirea obstacolelor, astfel încât comunitățile locale să poată beneficia de avantajul articulării economiei locale cu sistemul economic național și internațional și cu politicile de dezvoltare ale statelor.

În opinia noastră, o *strategie de dezvoltare locală capătă sens numai atunci când este definită în relație cu caracteristicile socio-culturale și politice ale teritoriului în care urmează a fi implementată. Referitor la țara noastră, considerăm că cele mai adecvate strategii sunt cele care propun măsuri care tind să restructureze sistemul productiv local, puțin câte puțin.*

Fiecare comunitate locală dispune de un sistem productiv cu caracteristici specifice, care trebuie luate în considerare la proiectarea și implementarea strategiei de dezvoltare. În scopul simplificării, vom exemplifica cu două situații extreme. Sunt areale, zone, în care procesul local de industrializare nu a început încă, dar există aici un important potențial de dezvoltare, a cărui mobilizare ar putea transforma sistemul de producție tradițional. Pe de altă parte sunt zonele unde procesele de dezvoltare, bazate pe inițiative indigene, și/sau exogene au demarat, dar care trec printr-o perioadă de criză care împiedică continuarea proceselor de dezvoltare începute. Prima situație este caracteristică zonelor rurale, iar a doua, zonelor vechi, industriale.

În fiecare caz, strategia dezvoltării trebuie să precizeze diferite măsuri politice, toate strategiile având în comun câteva aspecte. Astfel, este necesar ca toate strategiile să *corecteze disfuncțiile create*, în timp, de politicile

¹ W. Stohr, "Development from below: The Bottom - up and peripheryinward development paradigm", in Stohr și Taylor, "Development from above or below? The Dialectics of Regional Planning in Developing Countries", Chichester: Wiley, 1981.

tradiționale de dezvoltare din sistemele de producție regionale sau locale și care au împiedicat sau au condiționat apariția și expansiunea proceselor indigene de dezvoltare. Pentru a realiza acest lucru, o condiție absolut necesară este aceea ca strategia de dezvoltare locală elaborată să fie asumată de toate nivelurile managementului public, ca strategie de dezvoltare și să fie împiedicate orice acțiuni care blochează comunitatea locală să beneficieze de potențialul lor de dezvoltare. Acolo unde se descoperă existența unui potențial de dezvoltare, trebuie luate măsuri politice care să permită mobilizarea completă a acestui potențial. Managerii publici trebuie să acorde o atenție specială pregătirii din punct de vedere instituțional și economic, care să permită modelului indigen de dezvoltare să opereze în acea zonă, stimulând întreprinzătorii locali prin emulație socială, informare și finanțare (J.W. Coffey și M. Polese; M. Quevit)¹.

Definirea și implementarea unei strategii și politici de dezvoltare indigenă este posibilă numai acolo unde comunitățile regionale și locale sunt capabile să-și dirijeze, să-și conducă singure politica de dezvoltare teritorială. Este de dorit să se acorde o mai mare competență comunităților teritoriale și să se creeze un sistem financiar suficient de independent de administrația centrală, care să le permită să controleze procesele și funcțiile (comerciale, financiare, tehnologice, antreprenoriale) care au loc pe teritoriul lor. Cu alte cuvinte, trecerea responsabilităților la comunitățile locale este o condiție necesară pentru succesul politicii de dezvoltare locală.

În cele din urmă, succesul politicilor de dezvoltare indigenă este condiționat de procesul de formulare a politicii. Dat fiind că procesul indigen de dezvoltare locală impune acțiunea combinată a agenților și instituțiilor publice și private, este o condiție necesară ca în proiectarea strategiei, în propunerea măsurilor și în fiecare etapă a formulării politicii de dezvoltare locală să participe toți agenții la realizarea proiectelor (potențiali investitori, centrele de cercetare și educație sau instituții financiare) precum și la procesul de decizie. Acolo unde nu se întâmplă acest lucru, există riscul ca acțiunile prevăzute în programul de dezvoltare să nu poată fi realizate. Este necesar, de asemenea, ca aceste acțiuni să fie coordonate prin angajamente de genul contractelor din Franța, care dau coerență și fezabilitate acțiunii agenților publici și privați.

1.2. Argumente în favoarea politicilor de dezvoltare locală

Motivația principală pentru care politicile redistributive centrale sunt ineficiente este aceea că ele nu pot influența climatul antreprenorial și capacitatea novatoare a comunităților locale cu slăbiciuni structurale (R.Premus,

¹ J.W.Coffey și M.Polese, "The concept of local development: a stages model of indigenous regional growth", *Papers of Regional Science Association*, nr. 54/1984.
M.Quevit, "Le Pari de l'industrialisation rurale", *Lausanne: Aditions Regionales Europeennes*, 1980.

J.Dyckman și E.A. Swyngedouw)¹. Concluzii similare au fost trase și din politicile tradiționale privind piața muncii (Comisia Uniunii Europene; H.E. Maier și H. Wollman)². Mai concret, motivele pentru care politicile predominant de alocare centrală a resurselor nu au fost capabile să conducă la rezultate satisfăcătoare în ce privește dezvoltarea locală, pot fi sintetizate astfel:

- politicile de alocare centrală a resurselor au fost organizate sectorial, având la nivel local, în cele mai multe cazuri, rezultate parțiale, fragmentare. Coordonarea politicilor regionale și locale, care a constituit sarcina tradițională a politicii de dezvoltare regională și locală dirijată central, a reprezentat numai prelungirea brațului puterii centrale, capabil, în cel mai bun caz, să asigure coordonarea tehnică a proiectelor (în principal centrale), dar incapabil să mobilizeze și să coordoneze resursele locale. Autodezvoltarea locală reclamă preponderența agenților economici locali, luarea în mod democratic a deciziilor locale, controlul local al resurselor, inovației și a beneficiilor locale (W.B. Stohr)³. În ultimul timp, o serie de agenți de la nivel național și chiar internațional au încercat să implementeze direct programe integrate de dezvoltare, regionale și locale, care însă nu au avut rezultate pozitive convingătoare;
- dacă politicile centrale de alocare a resurselor, din timpul perioadelor de creștere, au avut un anumit succes în atenuarea unor efecte colaterale negative - spațiale și sociale - ale creșterii (prin politici regional-urbane, de locuințe etc), în actuala perioadă de restructurare economică astfel de politici au devenit ineficiente. O cauză ar fi aceea că ele mai mult sufocă decât motivează inițiativa individuală și locală, inovația și antreprenoriatul;
- politicile de alocare centrală a resurselor nu au fost capabile să rezolve efectiv problemele cauzate de segmentarea funcțional-economică și a pieței muncii pe care procesul restructurării economice internaționale a produs-o la nivel regional și local (D.J.Kamann; M.Storper și A.Scott)⁴;

¹ R. Premus, "Federal technology policies and their regional effects", Londra, 1986. J.Dyckman și E.A.Swyngedouw, "Public and Private technological innovation strategies in a spațial context: the case of France", *Environment and Planning C*/1980.

² Commission of the European Communities, "Gemeinschaftsaktion zur Bekämpfung der Arbeitslosigkeit", "Beitrag der örtlichen Beschäftigungsinitiativen", Bruxelles, 1983.

³ W.B.Stohr, "Development from below: the bottom - up and peripheryinward development paradigm", in Stohr și Taylor, "Development from above or below," New York, 1981.

⁴ D.J.Kamann, "Industrial organisation, innovation and employment", în P. Nijmamp (ed), "Technological Change Employment and Spațial Dynamics", Berlin, 1986.

- politicile de alocare centrală a resurselor sunt rareori eficiente în introducerea inovației locale. Ele pot să acționeze numai prin structurile novatoare locale sau încercând să promoveze aceste structuri;
- întrucât politicile de alocare centrală sunt eficiente în ce privește influențarea cererii și ofertei, ar însemna ca dezvoltarea noilor structuri ale cererii și ofertei să necesite politici suplimentare la nivel local (H.E. Maier și H. Wollmann)¹;
- regiunile cu slăbiciuni structurale sunt de obicei dezavantajate de structurile organizaționale și tehnologice clasice. Politicile centrale de alocare a resurselor sunt, prin natura lor, clasice și de aceea nepotrivite să rezolve problemele lor;
- politicile de alocare centrală, în cele mai multe economii de piață și chiar în unele economii cu planificare centrală, nu au fost eficiente în ce privește reducerea disparităților sociale din interiorul localităților și regiunilor pe o bază adecvată; din nou unul din motive este acela că au fost incapabile să modifice condițiile structurale locale.

Mult timp a existat convingerea că în condițiile globalizării economiei, eforturile de dezvoltare pornite "de jos", ar putea fi, cu greu, eficiente; numeroasele inițiative locale au arătat, însă, că inițiativele economice locale și implicarea populației la nivel local constituie un element esențial pentru orice program național de revigorare economică, care trebuie să se adapteze și să răspundă unei diversități de probleme locale și unor oportunități diferite de a le rezolva. Aceasta nu înseamnă totuși că aceste inițiative locale nu au nevoie să fie ajutate de stat (M. Maershall)².

S-a spus adesea că politicile puternice ale guvernului central sufocă inițiativa locală - ipoteză care se aplică atât politicii de dezvoltare regională și locală (R. Premus; D. Wadley)³ cât și politicii privind ocuparea forței de muncă (H.E. Maier și H. Wollmann)⁴. S-a afirmat că retragerea puterii centrale din aceste domenii ar da inițiativei locale un orizont mai larg de preocupări, deși zonele cele mai slabe ar putea avea și potențialul cel mai mic pentru a susține astfel de inițiative, ceea ce ar putea duce la creșterea, în viitor, a disparităților. De aceea se consideră necesar ca inițiativele locale să fie sprijinite de stat, îndeosebi în zonele mai slabe.

M. Storper și A. Scott, "The geographical foundations and social regulation of flexible production complexes", în J. Wolch și M. Dear, "Territory and social Reproduction", Londra, 1986.

¹ H.E. Maier și H. Wollmann, "Lokale Beschäftigungspolitik", Stuttgart, 1986.

² M. Marshall, "Long Waves of Regional Development", Londra, 1987.

³ R. Premus, *lucrarea citată*, 1986; D. Wadley, *lucrarea citată*, 1986.

⁴ H.E. Maier și H. Wollmann, *lucrarea citată*, 1986.

Abordarea dezvoltării locale din perspectiva inițiativei întreprinderilor private, abordare bazată, în principal, pe funcționarea mecanismelor pieței, este propusă adesea ca o alternativă la politicile ineficiente de dezvoltare regională și locală care erau, în esență, de tip central redistributiv. S-au utilizat două principale categorii de argumente pentru a susține critica politicilor regionale și locale tradiționale (D. Wadley)¹: o primă categorie de argumente, formulată în principal de extrema dreaptă, afirmă că instrumentele politice regionale și locale s-au dovedit ineficiente și zadarnice și că acțiunea trebuie să fie lăsată întreprinderilor private și mecanismelor pieței; a doua categorie de argumente își are originea în principal în extrema stângă care susține că problemele regionale fac parte integrantă din sistemul socio-economic capitalist existent, iar abolirea acestuia este precondiția rezolvării problemelor regionale.

S-a mai arătat, de asemenea, că problemele regionale nu pot fi eficient rezolvate nici de întreprinderile particulare (cum s-a experimentat în SUA și Marea Britanie în special), nici prin sistemele socialiste, care funcționează parțial și în guvernele socialiste vestice, dar în principal în cadrul țărilor CAER (G. Blazyca)². Ambele modele sunt incapabile să reducă disparitățile în capacitatea novatoare și de adaptare a comunităților locale și să le rezolve problemele, în fața cerințelor puse de procesul restructurării economice internaționale.

Abordarea dezvoltării regionale și locale pornind de la inițiativele întreprinderilor private se bazează de obicei pe argumente la nivel micro și la nivel macro.

Argumentele la nivel micro susțin că întreprinzătorul privat se află în cea mai bună poziție pentru a identifica noile oportunități ale pieței, pentru a opta în favoarea noilor produse și a inovațiilor tehnologice pertinente și, totodată, pentru a investi resursele corespunzătoare. Avantajele datorate acestor abilități unice ale întreprinzătorului particular devin și mai importante în condițiile schimbărilor rapide care au loc în diviziunea internațională a muncii.

Argumentele la nivel macro susțin că, atât timp cât mobilitatea bunurilor și serviciilor (comerțul liber) precum și a factorilor de producție (capital, forță de muncă și cunoștințe tehnologice) cresc suficient de mult, diferențele teritoriale de prețuri și nivele de dezvoltare tind să se micșoreze în toate localitățile, iar disparitățile sociale tind să dispară. Acesta este de fapt argumentul susținut de concepția neoclasică.

Nu mă voi referi la ampla literatură care apără sau respinge aceste ipoteze la nivel micro și macro. Voi sublinia că un mare număr de studii au arătat că ambele tipuri de argumente nu țin seama de procesele reale care

¹ D. Wadley, *"Restructuring the Regions"*, Paris, 1986.

² G. Blazyca, *"Planning is Good for You: The Case for Popular Control"*, Londra, 1983.

operează între aceste două nivele: micro și macro, nivelul intermediar (regional și local).

Cu privire la abordarea micro s-a arătat că, capacitatea întreprinzătorului particular de a descoperi noi piețe, de a introduce inovația și de a avea acces la capital (îndeosebi capitalul de risc) depinde foarte mult de structurile favorabile din apropierea lor, adică de mezonivelul, regional sau local, în care se găsesc. S-a arătat de asemenea că inovația tehnologică trebuie să fie organizată pe o bază teritorială (P. Nijkamp și W.B. Stohr; J.C. Perrin)¹ și necesită o coordonare atentă a politicilor de pregătire profesională pe plan local, a politicilor de dezvoltare a comunității cu politicile în domeniul educației, cercetării și cu cele fiscale, la nivel regional și local (R. Premus)². Walter Stohr se referă la acestea, denumindu-le "complexe regionale novatoare"³. Aceste complexe novatoare regionale necesită o interacțiune efectivă și o rețea de sprijinire a întreprinzătorilor la nivel regional și local, pentru a putea coopera cu întreprinzători și instituții din afara lor, aflate la nivel național și chiar internațional. Aceste interacțiuni locale și rețele de sprijin sunt deosebit de importante pentru procesul novator din întreprinderile mici și mijlocii, care sunt tot mai mult considerate elemente cheie ale dezvoltării și inovației locale (OECD; R. Rothwell și Zegveld; D. Wadley)⁴. Aceste studii arată că inovația și antreprenoriatul nu sunt microprocese autonome, ci depind considerabil de mezocon-dițiile mediului regional și local.

Nici politicile centrale de tipul alocării resurselor, nici mi-croacțiunea întreprinzătorilor individuali nu s-au dovedit eficiente în modificarea acestor mezocondiții. Numai acțiunile de mare amploare ale comunităților regionale sau locale pot fi eficiente în modificarea mediului respectiv, regional sau local. Acesta este spațiul de manevră al comunităților regionale și locale preocupate de îmbunătățirea condițiilor pentru activitățile novatoare și antreprenoriale.

Pentru a orienta în mai mare măsură deciziile întreprinzătorilor particulari în direcția realizării obiectivelor mai largi ale comunității, unele autorități locale au încheiat, ca o soluție de compromis, "acorduri contractuale" cu întreprinzători particulari. În Marea Britanie de exemplu, unele autorități locale acordă

¹ P Nijkamp și W.S. Stohr, "Technology policy at the crossroads of economic policy and physical planning", în *Environment and Planning c, Government and Policy*, vol.6, nr.4/1988 J.C. Perrin, "Adeconcentrated technology policy - lessons from the Sophia - Antipolis experience", în *Environment and Planning C, Government and Policy*, vol.6, nr.4/1988.

² R. Premus, "Federal technology policies and their regional effects", Londra, 1986.

³ W.B. Stohr, "Regional innovation complexes", în *Papers of the Regional Science Association*, vol.59/1986.

⁴ OECD, "Innovation in Small and Medium Firms", Paris: Organization for Economic Cooperation and Development, 1982.

R. Rothwell și Zegveld, "Innovation and Small and Medium-Sized Firm", Londra, 1982. D. Wadley, "Restructuring the Regions", Paris: OECD, 1986.

sprijin (adesea sub forma de capital, întreprinderilor noi sau celor existente) condiționat de respectarea unor contracte care stipulează că firmele care au primit acest sprijin protejează interesele forței de muncă și ale comunității, legat de condițiile de muncă și ambientale.

În SUA administrația locală încheie frecvent acorduri, contracte "corelate" prin care sprijinirea locală a noilor investiții și activități este condiționată de orientarea lor spre nevoile locale (furnizarea serviciilor locale, locuri de muncă, și altele) sau de contribuția lor la dezvoltarea infrastructurii locale în general. Acorduri similare se încheie și între autoritățile locale și firmele locale din fostele membre CAER.

Problema care se pune este că, totuși, asemenea exigențe pot fi formulate numai de comunitățile locale care sunt oricum atractive pentru investitori, în timp ce restul comunităților pot fi, în continuare, forțate se ceară investiții, sau să angajeze resurse bugetare locale, prin concesiile fiscale.

În multe țări europene vestice, dar și în unele țări est europene, sectorul particular și-a asumat tot mai mult aceste probleme. Activitatea s-a concentrat pe furnizarea serviciilor și crearea unei industrii a comunității, (în special în țările vestice), ca și pe activități culturale și de expertiză (cu preponderență în sectorul particular al țărilor est europene).

Relația dintre o nouă întreprindere construită într-o localitate și comunitatea locală respectivă, trebuie văzută sub două aspecte: beneficiile create de întreprindere pentru comunitatea locală (pe care înțelegerile contractuale încearcă să le maximizeze) și mediul oferit întreprinderii de către comunitatea locală. Ambele aceste aspecte au nevoie, în mod deosebit în cazul comunităților locale mai puțin atractive, de o politică de dezvoltare inițiată pe o bază locală sau regională mai largă. În țările cu planificare centralizată operează mecanisme similare, numai că aici comunitățile locale încearcă să solicite autorităților centrale (și numai de curând firmelor private străine, cu multiple localizări) implantarea de întreprinderi, încercând prin aceasta să câștige sprijin financiar pentru infrastructura locală.

O politică de dezvoltare inițiată de la nivel local este un tip de abordare care a reapărut nu de mult, îndeosebi pentru economiile locale slabe din punct de vedere structural, pentru care nici una din abordările menționate mai înainte nu s-au dovedit adecvate în tratarea problemelor și a posibilităților oferite de restructurarea industrială mondială. Așa cum am mai spus, politicile centrale redistributive s-au dovedit inflexibile în tratarea problemelor regionale și locale și incapabile să creeze un mediu regional/local novator și întreprinzător. Abordarea dezvoltării pornind de la întreprinderile private, deși, dinamică, în multe cazuri s-a dovedit nerealistă pentru a putea fi utilizată cu succes la realizarea obiectivelor de dezvoltare locală. S-a văzut tot mai clar că dezvoltarea locală nu poate fi în întregime lăsată nici guvernului central, nici întreprinderilor private. De fapt, cele care ar trebui să se implice mult mai mult, sunt comunitățile locale. Începând cu anii 70 s-a înmulțit rapid numărul

inițiativelor locale și în Europa, dar numai o mică parte din acestea au fost analizate sistematic. (W.B. Stohr; D. Senghaas; S.A. Musto și C.F. Pinkele; Bassand și alții; H.E. Maier și H. Wollmann)¹.

O interpretare, o explicație a inițiativelor locale ar putea fi aceea că, apariția "crizei regionale" provocată de procesul de restructurare economică internațională, îndeosebi în economiile de piață, a dat la iveală noi forme de îngrijorare socială și a dus la creșterea potențialului de mobilizare locală (M. Marshall)².

Cu alte cuvinte, mobilizarea locală este în economiile de piață, ca și în fostele economii cu planificare centrală, produsul vidului instituțional de luare a deciziilor, în care comunitățile locale sunt prinse între rolul "anonim" și adesea inflexibil al statului, pe de o parte, și restructurarea economică mondială, pe de altă parte.

În economiile cu planificare centrală eforturile de mobilizare locală au fost adesea legate de problemele locale ambientale sau de calitatea vieții, determinate de proiectele industriale planificate central.

Marile inițiative de dezvoltare regională sau locală tind să apară atunci când o populație mai numeroasă este afectată de simptomele crizei. Cazul închiderii întreprinderilor este situația care afectează direct, prin faptul că o pondere însemnată a forței de muncă regionale sau locale rămâne fără ocupație - și acest fapt este cu atât mai important, cu cât forța de muncă este mai bine organizată - în timp ce alte sectoare pot fi afectate indirect, ca de exemplu sectoarele furnizoare și cele beneficiare.

Accelerarea inițiativelor de dezvoltare regională și locală a fost stimulată de creșterea incapacității statului de a se ocupa de problemele regionale/locale ale restructurării și șomajului cu ajutorul politicilor tradiționale de dezvoltare locală, inițiate la nivel central, despre care am vorbit. Aceste inițiative au fost susținute și de încrederea tot mai mare în succesul avut de unele inițiative de dezvoltare locală și restructurare, precum și de conștientizarea crescută a necesității de a mobiliza toate resursele locale pentru soluționarea acestor probleme.

1.3. Contextul și originea inițiativelor de dezvoltare locală

Inițiativele de dezvoltare locală apar în contexte foarte diferite iar autorii, inițiatorii lor sunt foarte diverși. În legătură cu inițiativele de dezvoltare locală sunt de luat în considerare trei aspecte:

- existența unei probleme;

¹ W.B. Stohr, *lucrările citate*, 1981, 1985; D. Senghaas, "Von Europa lernen – Entwicklungsgeschichtliche Betrachtungen", Frankfurt, 1982. S.A. Musto și C.F. Pinkele, *lucrarea citată*, 1985; Bassand și alții, *lucrarea citată*, 1986.

H.E. Maier și W. Wollmann, *lucrarea citată*, 1986.

² M. Marshall, *lucrarea citată*, 1987.

- exprimarea unei nevoi și
- descoperirea unei oportunități.

1.3.1. Existența unei probleme

În ce privește *existența unei probleme*, la care inițiativa locală trebuie să aducă, să găsească o soluție, aceasta trebuie să vizeze:

- un anumit teritoriu, de mărime variabilă, rural sau urban (uneori un sat sau un cartier);
- și/sau un grup de persoane; este vorba cel mai adesea de persoane fizice (șomeri, îndeosebi șomerii de lungă durată, femeile, handicapații, persoanele în vârstă...)

Natura problemelor este foarte diferită. Șomajul este cel mai adesea invocat datorită efectelor sale secundare (delicvență, emigrări etc.). Alte probleme pot fi declinul unui teritoriu, degenerarea lui etc.

1.3.2. Exprimarea unei nevoi, a unei necesități

Constatarea problemei conduce la exprimarea unei nevoi sau a unei necesități care se traduce cel mai adesea în termeni de creare de locuri de muncă și/sau de recalificări. În afara acestora sunt și o serie de alte nevoi cum sunt reabilitarea siturilor, locuințelor, sau nevoi din alte domenii cum ar fi, de exemplu, îngrijirea la domiciliu a persoanelor în vârstă, a copiilor etc.

1.3.3. Descoperirea unei oportunități

Uneori oportunitatea este cea care declanșează inițiativa. De exemplu, existența unor noi tehnologii în domeniul informaticii și telematicii se află la originea unei acțiuni de dezvoltare realizată de British Telecom în mediul rural. Un alt exemplu: nevoia de a avea produse cu design mai elaborat l-a făcut pe Buron să stimuleze oferta de servicii în acest domeniu și să multiplice numărul întreprinderilor pentru acest tip de produse într-o regiune din Marea Britanie.

Cel mai adesea, acolo unde oportunitățile apar după o cercetare, ele răspund unor nevoi de creare de locuri de muncă și de dezvoltare locală. Poate fi vorba de oportunități legate de:

- bogății naturale care nu au fost încă exploatate (în domeniul turismului în special);
- istorie, patrimoniu;
- valorificarea produselor locale;
- "nișe" identificate local, inclusiv industrie în recesiune, dar și în domenii cum sunt serviciile la domiciliu;
- noi modalități de producție, facilitate de noile tehnologii (de exemplu munca la domiciliu și informatica);

- răspunsul la anumite nevoi locale nesatisfăcute, cum sunt renovarea locuințelor sau îngrijirea la domiciliu a persoanelor în vârstă. Inițiativele angajate pentru a răspunde acestor nevoi contribuie la dezvoltarea economică locală prin crearea de activități;
- potențialul de creare și/sau dezvoltare a IMM-urilor;

Se poate ajunge ca oportunitatea majoră să fie aceea oferită de unul sau altul dintre programele comunității respective, care devin prin "incitarea" la inițiativă un factor determinant - chiar dacă acesta este asociat altor oportunități locale.

1.3.4. Actorii inițiativelor de dezvoltare locală

La originea inițiativelor se găsesc de regulă o diversitate de autori:

- grupuri de locuitori, organizați sau nu, în asociații sau structuri de tipul "Community Businesses";
- "agenți ai dezvoltării locale", adică cel mai adesea persoane salariate de agenții a căror specializare este dezvoltarea locală;
- voluntari ai dezvoltării locale;
- colectivități locale;
- autorități locale alese;
- întreprinderi sau grupuri de întreprinderi (IMM-uri, grupări de cooperative...);
- șefi de întreprinderi;
- universități;
- statul atunci când decide să reconstruiască un cartier etc.
- Comisia UE (direct sau indirect) atunci când lansează un program și încurajează inițiativele.

Prezența unei persoane fizice "antreprenor al dezvoltării locale" este o realitate în cele mai multe cazuri. Dar întotdeauna va exista și o întreprindere, o universitate, un grup, o colectivitate care se va îngriji de cel care a adus proiectul și a impulsat lansarea acestuia.

1.3.5. Partenerii

Majoritatea acțiunilor de dezvoltare locală sunt inițiate de un parteneriat activ care se construiește în două dimensiuni:

- o dimensiune "verticală", adică un parteneriat între actorii situați în afara teritoriului și actorii locali: de exemplu între funcționarii statului central și autoritățile locale alese; sau între o mare întreprindere și întreprinderile mici și mijlocii locale.
- o dimensiune "orizontală", un parteneriat între persoane aparținând unor structuri diferite, sau care nu sunt organizate: de exemplu, atunci când șefi de întreprinderi, autorități locale, sindicaliști, voluntari,

asociații etc. locuiesc în aceeași regiune și colaborează pentru concretizarea unei inițiative locale, cooperând astfel la dezvoltarea economică a regiunii respective.

În toate cazurile, parteneriatul se formează pentru soluționarea inițiativelor de dezvoltare care au apărut.

1.4. Sprijinul central acordat inițiativelor de dezvoltare locală

Se pare că a devenit o axiomă faptul că, cu cât mulțimea problemelor locale depășește capacitatea factorului central de a se ocupa de ele, cu atât mai mult agentul central va fi pregătit să sprijine inițiativele de dezvoltare locală sau regională. Tocmai de aceea, începând cu ultimii ani ai deceniului '70, un număr tot mai mare de guverne naționale au sprijinit oficial inițiativele de dezvoltare locală și, îndeosebi, pe cele privind crearea de noi locuri de muncă. Chiar înainte de această dată, în anii '60, guvernul federal al SUA a sprijinit comunitățile, prin agențiile lor de acțiune, care s-au axat inițial pe furnizarea serviciilor sociale minorităților urbane sărace, iar mai târziu, prin desemnare corporațiilor de dezvoltare a comunității, acestea și-au lărgit orizontul până la proiecte de dezvoltare economică (Ford Foundation; H. Garn)¹. În Europa, Marea Britanie a fost prima țară în care problemele restructurării locale au devenit extrem de presante, iar pe la mijlocul anilor '70, Home Office a sponsorizat proiecte de dezvoltare a comunităților locale (R. Kraushaar și M. Loney; M. Marshall)². Au urmat, după aceea, și alte țări europene. Organizațiile internaționale au devenit active în acest domeniu al dezvoltării locale. OECD a inițiat mai multe programe privind "inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă", iar Comisia Comunității Europene a inițiat programe similare, promulgând în 1984 măsuri oficiale pentru "a promova potențialul endogen de dezvoltare al regiunilor" și creând Fondul European de Dezvoltare Regională (European Regional Development Fund), constituit prin Decretul Consiliului Comunității Europene din 1984. În 1986 acest fond și-a lansat propriul program de acțiune pentru creșterea numărului locurilor de muncă locale (LEDA), și totodată pentru a completa și întări eficiența ajutorului Comunitar acordat din fondurile sale structurale, respectiv Fondul Social European (European Social Fund), Fondul European de Dezvoltare Regională (European Regional Development Fund), Fondul European de Garanție și Orientare Agricolă (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund). În 1984 a fost creată,

¹ Ford Foundation, „Community Development Corporations, A Strategy for Depressed Urban and Rural Areas”, Fundația Ford, New York, 1973. H. Garn și alții, „Evaluating Community Development Corporation – A Summary Report”, Institutul Urban, Washington D.C., 1976.

² R. Kraushaar și M. Loney, *Requiem for planned innovation: the case of the community Development Project* în M. Brown și S. Baldwin, *The Yearbook of Social Policy in Britain*, Londra, 1980. M. Marshall, lucrarea citată, 1987.

în colaborare, de către OECD și Comisia Comunității Europene, o rețea informațională pentru inițiative locale, ELISE, finanțată de Comisia Comunității Europene; Consiliul Europei s-a ocupat de asemenea foarte mult de problemele dezvoltării locale, la fel ca și Oficiul Internațional Al Muncii (J. Mayer)¹.

Aceste programe inițiate la nivel național și internațional pentru promovarea inițiativelor locale de ocupare a forței de muncă reprezintă răspunsul la acțiunile anterioare care au avut loc la nivel local. În timp ce se aflau în plină desfășurare discuțiile academice și politice generale despre cele mai adecvate măsuri pentru combaterea șomajului, indivizi și grupuri de indivizi la nivel local, anticipând rezultatul acestor discuții, au întreprins numeroase acțiuni menite să ducă la crearea de locuri de muncă locale². Inițiativele locale având ca scop ocuparea forței de muncă se deosebesc de politicile tradiționale de dezvoltare și ocupare a forței de muncă sub patru aspecte:

- a) nu sunt stimulate din afară, ci dezvoltate în interiorul comunității, ca o formă de autoajutor economic;
- b) se bazează pe un parteneriat între diferite grupuri locale;
- c) sunt orientate spre realizarea unor obiective atât economice cât și sociale;
- d) activitatea lor este subordonată, în primul rând, realizării intereselor comunității locale.

1.5. Microfactorii inițiativelor locale

Dacă înainte de 1980 s-au elaborat numeroase studii de macroteorie a dezvoltării locale, după această dată au apărut lucrări preocupate de microfactorii dezvoltării locale, respectiv microfactorii inovației locale. A.E. Anderson³ afirma că factorii importanți pentru inovația locală ar consta dintr-o combinație a *competenței locale*, a *sinergiei locale* și a *instabilității societate*. G.Tornquist⁴ adaugă acestor condiții prezența "*personajelor cheie*", în calitate de "catalizatori" ai comunicației dintre indivizi și ariile de competență, *diversitatea culturală*, *stagnarea economică*, *flexibilitatea organizațională* precum și rețelele dintre "cercurile culturale", la nivel regional, național și global. W.B.Stohr⁵ a analizat componentele principale ale "complexelor de inovații regionale" și interacțiunea lor în diferite forme societale, ca de exemplu

¹ J. Mayer, *lucrarea citată*, 1988.

² *Studii ale Comisiei Comunității Europene*, 1985.

³ A.E.Anderson, „Creativity and Regional Development”, *Papers of the Regional Science Association*, vol. 56/1985.

⁴ G.Tornquist, „Creativity: a geographical perspective”, *lucrare prezentată la Workshop-ul cu tema Economie mondială și organizarea spațială a puterii, organizat de Fundația Europeană de Știință*, 1987.

⁵ W.B.Stohr, *lucrările citate*, 1986.

interacțiunea lor într-un model în care cuprinde sectorul cooperativ, privat și sectorul terțiar (parteneriatul public local - privat - universitar).

M. Storper și A. Scott leagă strâns inovația și competitivitatea viitoare de introducerea formelor tehnologice și instituționale ale "producției flexibile". Ei consideră ca premise necesare introducerii unei specializări flexibile, următoarele: *cooperarea, asocierea și coordonarea locală* (inclusiv consensul local între uniuni sindicale, salariați și conducerea centrală); existența *rețelei de informații locale* și socializarea cunoștințelor locale folositoare; *relațiile locale input - output*; lucrul în echipă și cooperarea pe piața muncii. Cei doi autori apreciază că aceste condiții nu se găsesc de obicei în zonele cu industrializare de tip fordist, orientate spre producția tradițională de masă, spre marea producție și că specializarea flexibilă apare de aceea în principal în periferiile suburbane ale centrelor metropolitane, în comunitățile cu tradiție meșteșugărească sau în comunitățile înainte neindustrializate. Această abordare conține trăsături deterministe prin faptul că vechile centre industriale sunt excluse de la posibilitatea de a dezvolta inovația și specializarea flexibilă. În opoziție cu această opinie, experiența practică, consemnată de numeroase studii arată că, în fapt, inovația este posibilă și în vechile centre industriale, care pot depăși, prin aceasta, starea de stagnare sau de declin.

1.6. Factori stimulativi ai apariției inițiativelor locale

Inițiatiile locale cunoscute până acum, întreaga experiență a dezvoltării locale europene dar și internaționale arată că un anumit număr de factori reprezintă premise importante pentru o largă distribuire a inovației în interiorul comunităților locale:

- *condițiile de criză* care apar din diviziunea internațională a muncii reprezintă un puternic *stimulent pentru inovație și antreprenoriat*, ele putând fi comparabile cu impulsările datorate condițiilor naturale sau catastrofelor din societățile preindustriale;
- *stimulentele societății și recompensele* trebuie acordate inițiativelor individuale și *întreprinzătorilor individuali*, în scopul orientării lor spre obținerea de beneficii tot mai mari pentru comunitatea locală; acestui scop pot servi și *aprecierea și recunoașterea valorii acțiunilor lor*;
- alte premise cheie le constituie transferul instituționalizat din afară, în interiorul comunităților locale, *al informației, inițiativelor novatoare și antreprenori ale*; acest transfer din afară poate lua și forma unei rotații a personalului între sursele locale și cele externe ale inovației (de ex. universități, centre de cercetare, dar și între diferite secții ale întreprinderilor locale și unități de cercetare externe, de pe lângă firme cu multiple localizări);
- în cadrul localității sau regiunii, acest transfer poate fi realizat prin promovarea unor *cercetări comune ale firmelor* și prin *rotirea*

personalului între unități de cercetare și unitățile productive, pentru îmbunătățirea transferului de cunoștințe, între cercetare și practică. "Rețelele locale interactive" pentru schimbul de informații, bunuri și servicii, ca purtătoare ale inovației și cooperării, s-au dovedit a fi foarte valoroase "vehicule" pentru aceste transferuri;

- promovarea cooperării antreprenoriale ca un adevărat cadru al inițiativei individuale și direcționarea rezultatelor acestei cooperări; această cooperare este stimulată dacă avantajul indivizilor și firmelor în cadrul cooperării interne este mai mare decât cel rezultat din interacțiunile și cooperarea externă; în același timp, o astfel de cooperare promovează formarea unor obiective comune printre întreprinzătorii locali;
- procesele larg democratice de luare a deciziilor constituie o cerință importantă pentru distribuirea, repartizarea locală a rezultatelor pozitive; ele pot conduce, însă, și la alocarea inefficientă a resurselor sau la structuri locale rigide;
- trebuie evitată formarea unor ierarhii locale rigide care limitează stimulentele pentru inovație și cunoașterea rezultatelor acestor stimulente: ierarhiile stabilite sub forma unor responsabilități și putere de decizie diferențiate, trebuie legate de funcții specifice ce trebuiesc îndeplinite și nu de anumiți indivizi sau grupuri; în acest fel, pot fi îndepărtate barierele care împiedică indivizii să se ocupe de acele funcții care sunt cele mai potrivite cu capacitatea lor. Schimbarea, rotirea periodică a funcțiilor cheie poate ajuta la diminuarea unor astfel de rigidități.

Numeroși autori (A.E. Anderson, W.B. Stohr, G. Tornquist, M. Storper, A.J. Scott¹ și alții) identifică ca principale premise pentru inovația locală și stimularea inițiativelor locale astfel de factori cum sunt: *instabilitatea socială, competența locală, schimbul informațional intensiv, sinergia locală și cooperarea, diversitatea culturală, flexibilitatea organizațională și obiectivele locale comune*.

În acest context, al dezvoltării locale, s-a dovedit foarte important rolul anumitor "actori" specifici. În anumite cazuri, dezvoltarea locală este pusă în mișcare, impulsionată de *actori externi* (instituții centrale, firme cu multiple

¹ A.E.Anderson, „Creativity and Regional Development”, *Papers of the Regional Science Association*, vol. 56/1985. W.B. Stohr, „Regional innovation complexes”, *Lucrările Asociației Regionale de Știință*, vol. 59/1986.

M.Storper și A.J.Scott, „The geographical foundations and social regulation of flexible production complexes”, in J.Wolch și M.Dear, „The Power of Geography: How Territory Shapes Social Life”, Londra, 1989. G.Tornquist, „Creativity: a geographical perspective”, lucrare prezentată la Workshop-ul cu tema Economie mondială și organizarea spațială a puterii, organizat de Fundația Europeană de Știință, 1-4 sept.1987.

localizări), iar în alte cazuri de *actori sau instituții locale* (întreprinzători locali, bănci, grupuri de interes locale, oameni de știință locali, agenții de dezvoltare locală etc.)

O premisă "*cheie*" pentru o mai susținută dezvoltare locală s-a dovedit a fi, în toate cazurile, *interacțiunea intensă, schimbul de informații și cooperarea dintre "actorii" locali*. **Experiența** diferitelor țări arată că acolo unde nu au existat aceste premise, a fost necesar ca un anumit tip de *agenți ai dezvoltării locale* să acționeze ca un catalizator pentru a înfăptui această cooperare. Uneori, astfel de agenți au apărut din proprie inițiativă, alții au fost aduși, pe bază de contract, de comunitatea locală, instituții locale sau chiar de organizații din afară.

1.7. Premise exogene necesare stimulării inițiativelor de dezvoltare locală

Pentru apariția inițiativelor de dezvoltare locală condițiile externe specifice par să fie la fel de importante, ca și cele interne. Acestea se referă, în mod deosebit, la rolurile modificate și, uneori noi, jucate de guvernele centrale. Este necesar ca instrumentele tradiționale ale guvernelor centrale utilizate în domeniul creșterii regionale și locale, orientate în principal, spre stimularea, favorizarea capitalului, în scopul sporirii numărului locurilor de muncă, să fie reorientate spre măsuri calitative, care să ducă la îmbunătățirea calității muncii și flexibilizarea stocului de capital, tehnologiei și organizării. De aceea guvernele țărilor ar trebui să îndeplinească următoarele funcții:

- să *înlesnească accesul la informație*, privind oportunitățile pieței (naționale și internaționale), la *noile tehnologii, noilor forme organizaționale și de management și la cunoașterea experiențelor* și a altor inițiative de dezvoltare locală;
- să *participe la finanțarea unor centre de cercetare și dezvoltare regională*;
- să *promoveze persoanele și grupurile cu potențial novator la nivel local*;

Experiențele înregistrate până în prezent arată, totuși, că intervențiile directe ale guvernelor pot distorsiona procesele cu acțiune locală și pot slăbi mecanismele feedback-ului local.

Alte condiții externe mai importante pentru stimularea inițiativelor de dezvoltare locală ar mai putea fi:

- atribuirea unor *agenții locale și regionale* sarcina de a realiza unele activități cu scop financiar și de luare a deciziilor, care să permită operarea cu mai multă eficiență a rețelelor locale;
- *întărirea mecanismelor feedback-ului regional și local* între deciziile luate în probleme economice, sociale, politice și medi-ronmentale, pe de parte, și rezultatele lor, pe de altă parte.

Aceste mecanisme ale feedback-ului par să fie premise importante pentru capacitatea novatoare indigenă;

- *promovarea unor structuri informaționale flexibile*, atât pentru scopuri locale, regionale, cât și pentru cerințe exterioare.
- *flexibilitatea legislativă* reprezintă un alt factor extern al dezvoltării locale/regionale.

Problemele cu care se confruntă azi chiar și țări dezvoltate, cum sunt Germania și Suedia se datorează și faptului că în aceste țări cu economie socială de piață nu a funcționat flexibilitatea legislativă, în principal reglementările legislative privind prețul și timpul muncii, pentru a ne referi numai la cele mai importante reglementări.

1.8. Efectele inițiativelor locale

Inițial, cele mai multe inițiative locale erau considerate ca inițiative pentru ocuparea forței de muncă. Totuși, "efectul de ocupare" al inițiativelor locale este relativ mai mic, comparativ cu dimensiunile șomajului (H.E. Maier și H. Wollman; Comisia Comunității Europene)¹. Cu toate acestea, semnificația socială, economică și instituțională a inițiativelor locale pentru dezvoltare este considerată a fi de o foarte mare importanță.

În termenii *semnificației sociale* a inițiativelor locale, se pot distinge trei tipuri de abordări. Primul tip de abordare se referă la *obiectivele "alternative"*, în sensul că orele de activitate ale unui individ nu trebuie dedicate în întregime producției și serviciilor. Al doilea tip de abordare se preocupă de inițiativele care urmăresc atingerea obiectivelor stabilite, cu ajutorul unor *instrumente "alternative"*, având ca scop sprijinirea oamenilor cu handicapuri fizice, mentale, sociale și culturale în procesul de integrare în societate. Acest lucru se realizează adesea oferindu-le un mediu de lucru protejat, care trebuie să devină treptat "asemănător unei afaceri" și pe cât posibil să-i facă capabili să-și câștige, într-o proporție tot mai mare, venitul de care au, nevoie, prin comercializarea produselor lor (posibil și în forma unor cooperative), ceea ce le-ar da o mai mare independență de alocațiile și subvențiile pe care le primesc. Cel de al treilea tip de abordare a semnificației sociale a inițiativelor locale constă adesea în *satisfacerea nevoilor locale concrete*, neîndeplinite prin mecanismul pieței, cum este, de exemplu, îmbunătățirea calității mediului.

În termeni economici, principalele efecte ale primei abordări ar urma să constea din *redistribuirea activităților formale și completarea lor cu tipuri informate de lucru*. A doua abordare vizează, în principal, reducerea fondurilor publice necesare ajutorării grupurilor defavorizate, având ca scop creșterea încrederii în sine a acestor grupuri, atât în termeni psihologici cât și economici.

¹ H.E. Maier și H. Wolfman, *lucr. cit.*, 1986; Comisia Comunității Europene, *Raportul citat*, 1986.

Noile forme de cooperare dintre indivizi, grupuri sociale și de asemenea între întreprinderi și instituții apar strâns legate de inițiativele locale. Acestea sunt premise importante pentru impactul profund, susținut al inițiativelor locale și pentru înmulțirea unor asemenea inițiative.

Inițiativele de dezvoltare sau de ocupare a forței de muncă orientate, în principal, spre tradiționalele întreprinderi mici și mijlocii pun de obicei un accent deosebit pe crearea de firme, pe dezvoltarea tehnologică și eficiența economică, în timp ce inițiativele locale de ocupare a forței de muncă vizează în principal grupurile sociale marginale, concentrându-se pe asigurarea de locuri de muncă și servicii, acordând criteriului eficienței economice, cel puțin la început, un rol secundar. Pentru o susținută dezvoltare locală este important să se urmărească realizarea obiectivelor ambelor tipuri de abordări ale inițiativei locale, pentru ca acestea să se completeze reciproc. Crearea de noi firme și introducerea noilor tehnologii este de așteptat să fie însoțită de creșterea ocupării forței de muncă, în timp ce inițiativele sociale (cu excepția grupurilor de handicapați permanenți) trebuie să se preocupe, în tot mai mare măsură, și de îmbunătățirea fezabilității economice.

Convergența acestor grupuri de inițiative locale ar putea fi încurajată printr-un sprijin mai susținut din punct de vedere funcțional, cu ajutorul mecanismelor adecvate ale comunității locale, astfel încât, noile întreprinderi să poată juca tot mai mult un rol social; în același timp, inițiativele sociale ar putea fi tot mai mult ghidate, orientate de obiectivele și criteriile economice, prin aceasta, cele două tipuri de inițiative susținându-se reciproc, unele pe altele.

1.9. Inițiativele Economice Locale (IEL)

Inițiativele economice locale reprezintă poate elementul esențial al inițiativelor locale și cu siguranță primele inițiative locale apărute ca o stringentă necesitate.

Inițiativele economice locale (IEL) împreună cu alte concepte similare au intrat în vocabularul academic al politicienilor la începutul anilor '80. În același timp, recesiunea economică și creșterea șomajului au avut un impact dureros asupra multor comunități locale din întreaga Europă. Răspunsul nivelului local a fost apariția unui șir de inițiative având ca scop ameliorarea consecințelor unui șomaj ridicat și dirijarea proceselor de restructurare economică. Nevoia de a dezvolta o nouă agendă politică adecvată condițiilor economice în rapidă schimbare și modelele spațiale elaborate au făcut ca astfel de acțiuni la nivel local să se bucure de mare interes. În 1982, OECD (Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare) a inițiat o serie de acțiuni care au avut ca scop promovarea și evaluarea inițiativelor locale de ocupare a populației, (cunoscute sub inițialele LEI, provenind din engleză - Local Employment Initiative), și au determinat susținerea, ulterioară, de către Uniunea Europeană,

a programului LEDA (Local Employment Development Action - Acțiunea de ocupare a forței de muncă locale). Aceste demersuri au făcut ca nivelului local să-i fie recunoscute și respectate la nivel internațional inițiativele întreprinse. Terminologia și conceptele legate de problematica dezvoltării locale au devenit în timp, o preocupare de maxim interes în analizele științifice și dezbateri cu caracter social și totodată dezvoltarea locală a devenit o componentă acceptată și inclusă în deciziile politice.

Conceptul de (IEL) este numai unul din numeroșii termeni care încearcă să adune laolaltă diverse activități inițiate la nivel local. Alte concepte cu un conținut similar sunt: inițiative de dezvoltare locală, inițiative de ocupare a forței de muncă locale, strategii economice locale etc. Aceste activități care implică mobilizarea și dezvoltarea economică locală, reprezintă o clasă eterogenă de acțiuni economice și sociale. Ca urmare inițiativele de dezvoltare economică locală, reprezintă o clasă eterogenă de acțiuni economice și sociale, variind în formele lor organizatorice de la mici firme, cooperative, afaceri ale comunității cu capital de risc, rețele de "seif help" și agenții de sprijin. Această eterogenitate conduce la dificultăți considerabile în definirea a ceea ce reprezintă (IEL).

Un element important de confuzie apare și pentru faptul că termenul este folosit atât pentru a desemna procesul, cât și acțiuni specifice. De aceea se face distincție între *procesele de dezvoltare la nivel local*, utilizând termenul de *Dezvoltare Economică Locală* și realizarea unor *activități specifice*, prin referire la acestea ca fiind *Inițiative Economice Locale*. O distincție importantă apare din faptul că, în timp ce dezvoltarea economică locală poate fi inițiată de forțe externe, așa cum am mai amintit deja, cum ar fi investiții din afară sau acțiuni de politică guvernamentală centrală, Inițiativele Economice Locale reprezintă acțiuni care își au originea la nivel local.

Cu toată diversitatea termenilor utilizați pentru inițiativele de dezvoltare locală (fiecare având propriile avantaje și dezavantaje), termenul Inițiative Economice Locale este util prin aceea că identifică trei componente care caracterizează aceste trei tipuri de acțiuni:

a) *Dimensiunea locală*

O trăsătură principală definitorie a Inițiativelor Economice Locale (IEL) este că nivelul local este identificat ca "domeniu cheie de acțiune". Rolul cheie al dimensiunii locale este clar evidențiat de Walter Stohr prin definirea inițiativei de dezvoltare locală ca fiind "o inițiativă locală care folosește în principal resurse locale, sub control local și predominant în beneficiul local"¹. Întrucât IEL își au rădăcina în particularitățile economiilor și comunităților locale, ele sunt parțial constituite pe o bază spațială.

¹ Walter Stohr, *Global Challenge and Local Response*, Mansell, Londra, 1990, pag.33.

În termeni politici, IEL sunt adesea văzute ca *mijloace* adecvate de a valorifica *potențialul endogen* și de a capta interesele și capacitățile latente ale populației, pentru a exploata diversitatea existentă în localități. Arealul local este văzut ca nivelul cel mai propice pentru a răspunde schimbărilor economice, și care asigură, totodată, o bază adecvată pentru mobilizarea populației locale, ca și pentru dezvoltarea solidarității sociale. Se argumentează că "alianțele locale" cele mai importante sub forma unui nou parteneriat între sectorul public, privat și voluntar pot constitui o bază efectivă de la care să se promoveze proiectele de dezvoltare și să se răspundă pozitiv la schimbările environmentului extern. Raportul OECD¹ din 1990 afirma: "Abordarea inițiativelor locale încurajează o evaluare a slăbiciunilor și forței unei zone, urmată de eforturi integrate de a promova dezvoltarea economică, utilizând la maximum resursele locale, în special economice".

Într-o anumită măsură, nivelul local a înlocuit nivelul regional ca scală preferată pentru discutarea modului de a opera al proceselor la nivel subnațional. Nu este, însă, de dorit exagerarea accentului pe dimensiunea locală, având în vedere procesul schimbărilor locale.

b) Crearea locurilor de muncă și regenerarea economică

Două programe lansate la începutul anilor '80, "Cooperative Action Programme on Local Initiatives for Employment Creation" al OECD și "Programm of Research and Actions on the Development of Labour Market" al Uniunii Europene, au avut același punct de vedere, anume că inițiativele locale sunt primordiale.

Creșterea masivă a șomajului în toată Europa la acea vreme și în mod deosebit localizarea efectelor prin deschiderea de întreprinderi, explica acea concentrare pe crearea de locuri de muncă.

Deoarece șomajul rămâne o trăsătură structurală a economiilor europene și în prezent, rolul IEL de a fi creatoare de locuri de muncă se păstrează, dar în multe privințe această definiție apare restrânsă. Aceasta deoarece IEL pot avea efecte minore în termenii creării de locuri de muncă. În al doilea rând, dezvoltarea economică și-a lărgit sfera, cu un accent sporit pe problemele de ofertă a forței de muncă, într-un context mai larg social, cultural, și organizațional al dezvoltării. Mai exact spus, *schimbarea de concepție petrecută la nivelul Uniunii Europene, de la accentul pe politici care să ducă la crearea de locuri de muncă, la politici educaționale, așa-numitele "training policy"*, a făcut ca aceasta să se reflecte și în concepția asupra IEL. Astfel "training policy" au căpătat și în concepția asupra IEL un interes prioritar. Utilizarea termenului de Inițiative Economice Locale este o recunoaștere a unei mai largi concentrări pe activitatea economică. Se recunoaște că acest concept nu este pe deplin satisfăcător deoarece exclude *importanța acțiunilor sociale și*

¹ OECD, Raport, 1990, pag. 12.

culturale, care sunt extrem de semnificative pentru orice dinamică a dezvoltării locale.

Rămâne totuși o idee de bază, anume că inițiativele locale promovează și conduc transformări economice și în consecință termenul IEL apare mai adecvat în definirea scopului multor acțiuni care se întreprind la nivel local.

Este de notat că mai recent, publicațiile OECD folosesc tot mai mult conceptele de "inițiative locale" (pentru care a optat și studiul de față) și "abordări locale", prin aceasta deplasând tipul de activitate în afara conceptului utilizat, cu accent pe *parteneriat și antreprenoriat* ca reprezentând fenomene specifice acțiunilor locale.

c) *întreprindere, inovare și antreprenoriat*

Ultimul aspect care definește IEL este elementul lor de activitate la nivel local. Crizele socio-economice și eșecul politicilor la nivel național au forțat inițiativa locală. Mai mult, atenția crescândă acordată rolului micilor firme prin anii '80, combinată cu o rapidă schimbare a environmentului economic, au contribuit la un interes crescând asupra rolului antreprenoriatului și inovației în dezvoltarea economică. Ca urmare, IEL se referă nu numai la inițierea de activități în forme tradiționale ale micilor întreprinderi, firme și cooperative, ci și în termeni de antreprenoriat realizat de indivizi și grupuri sociale locale, motivate de criterii sociale și ale comunității.

Natura antreprenoriatului angajat de IEL poate fi conceptualizată în diferite feluri. Pe de o parte, IEL pot fi concepute ca *strategii de supraviețuire* determinate de șomaj și de cei dezavantajați pe piața muncii în timpul perioadei de reorganizare a capitalului, dar pot fi văzute și ca o *expresie a inovației sociale pozitive* care ar conduce la dezvoltarea capacităților prin activități informale realizate în afara locului de muncă, pentru a căuta un câștig într-o perioadă de tranziție economică.

Concepțiile asupra inovației, inițiativei și antreprenoriatului sunt concepții cu o puternică tentă politică. Pe de o parte, activitatea antreprenorială este definită în termeni tradiționali ai economiei de piață libere, și anume cei ai conducerii unei întreprinderi pentru profit, pe de altă parte, există un punct de vedere alternativ, care ia în considerare un concept mai larg, al antreprenoriatului social și cultural care include acțiuni, inițiativă îndreptată spre non profit. Ca urmare, semnificația acțiunilor antreprenoriale integrate este deschisă diverselor interpretări ideologice. De exemplu, IEL reprezintă adesea o primă încercare a celor neocupați sau grupurilor discriminate în afara sau interiorul pieței muncii, să obțină un control asupra situației ocupării forței de muncă. În acest fel, IEL asigură adesea o bază de pregătire informală, unde aceste grupuri de populație pot dobândi o anumită experiență managerială și o calificare adecvată pentru a conduce mici întreprinderi. Totuși, dacă IEL operează numai ca:

- forme tranzitorii care ajută muncitorii să treacă de la șomaj la muncă (de la situația de a nu-și utiliza forța de muncă la a-și utiliza singur și în propriul folos forța de muncă) și de aceea sprijină "cultura întreprinderii", sub forma micilor firme, sau dacă:
- furnizează experiență în promovarea unor forme sociale alternative și prin aceasta susțin, generează o cultură alternativă de genul "ajută-te singur", sau dacă:
- în fapt el acționează numai ca un "mijloc" de utilizare temporară a forței de muncă pentru mulți muncitori, înainte ca aceștia să se întoarcă la sectorul formal, în perioadele cu necesar mai mare de forță de muncă (și de aceea contribuie puțin la stimularea culturii antreprenoriale), toate acestea vor depinde de un *complex de factori specifici*. Accentul pus pe aceste diferite procese în explicarea rolului pe care îl au IEL în promovarea activității antreprenoriale, scoate în evidență natura ideologică puternică a dezbaterii, îndeosebi dat fiind lipsa cercetărilor asupra activităților ulterioare a inițiatorilor și participanților la IEL.

În pofida absenței unei înțelegeri a proceselor specifice, peste tot IEL contribuie la existența unei culturi antreprenoriale. Dat fiind climatul ideologic predominant în Europa din acest moment, despre IEL se discută tot mai mult ca *activități complementare* (orientate spre piață), ale structurilor economice existente, decât ca alternative ale lor.

1.9.1 Forme organizatorice și obiective

Când se discută de IEL trebuie făcută o necesară distincție între IEL de "prim ordin" care sunt *întreprinderile productive* (de exemplu cooperative, mici firme, afaceri ale comunității cu capital de risc etc.) și IEL de ordin secundar, care sunt *organizații de sprijin* ce asigură o serie de informații, consultanță, training, asistență tehnică și chiar asistență financiară pentru a sponsoriza inițiativele locale (de exemplu agenții de dezvoltare locală, centre de afaceri, agenții ale firmelor mici, activități promoționale ale autorităților locale). O clasificare mai detaliată a IEL este problematică, dat fiind diversitatea formelor lor. Există o serie de aspecte pe baza cărora se poate construi o clasificare, dar cu siguranță, o trăsătură majoră distinctă a IEL sunt obiectivele economice, politice și sociale care constituie temelia lor. Considerarea IEL atât în relația lor cu clasicele întreprinderi capitaliste cât și ca forme alternative de organizare ilustrează complexitatea aspectelor implicate.

1.9.2. Firme mici, inițiativele economice locale și restructurarea capitalului

Una din trăsăturile majore ale recentului proces de restructurare a capitalului a constituit-o recenta creștere a sectorului reprezentat de micile

firmelor. Walter Stohr arăta într-o lucrare din 1988 că pe la mijlocul anilor '80, în majoritatea economiilor industriale avansate, micile întreprinderi reușeau să asigure o pondere mai mare a ocupării forței de muncă, decât la începutul anilor '70. În țările dezvoltate industrial, factorii politici de decizie au luat în considerare, alături de extinderea politicilor pieței libere, capacitatea evidentă a micilor firme de a genera locuri de muncă într-o perioadă de creștere a șomajului. De la începutul anilor '80, un răspuns fundamental la instalarea pe scară largă a șomajului structural a fost modificarea concepției programelor privind crearea de locuri de muncă, în sensul încurajării firmelor mici și a antreprenoriatului. Dat fiind că multe firme mici sunt puternic orientate spre piețele locale, succesul lor este adesea legat de sănătatea economiilor locale. În consecință, creșterea sprijinului acordat micilor firme a devenit o componentă a criticii aduse politicilor regionale tradiționale, în favoarea sprijinirii politicilor endogene de creștere.

Din aceste motive, dezbaterile asupra IEL și dezvoltarea economică locală sunt strâns legate de cele privind dezvoltarea antreprenoriatului și crearea micilor firme. IEL au o strânsă legătură cu sectorul micilor firme și sunt adesea clasificate ca făcând parte din ele. Relația are două componente: IEL ca unități de producție și IEL ca organizații de sprijin. Primele, IEL ca unități de producție de bunuri și servicii au anumite similarități cu firmele mici. Unii autori, cum este și Van Buren au încercat să facă distincție între firmele mici și IEL ca unități de producție. S-a argumentat de exemplu că ambițiile IEL sunt adesea modeste, fiind motivate în primul rând de nevoia creării de locuri de muncă și poate de o preocupare mai mare pentru probleme sociale și comunitare. În plus ele sunt inițiate în condiții economice dificile de către muncitorii ajunși șomeri și care au puțină pricepere și competență în a conduce, administra mici firme. În realitate, o distincție clară între aceste forme este dificil de făcut. IEL și micile firme operează amândouă în cadrul aceluiași restricții ale economiei de piață, restricții care sunt deosebit de puternice când se dorește atingerea unor obiective sociale sau ale comunității.

A doua componentă a relației dintre IEL și micile firme este IEL, ca "organizații de sprijin" sau "agenții" care promovează creșterea micilor firme. Un rol deosebit de important pentru astfel de servicii de sprijin prin intermediul IEL de al doilea ordin, a fost pus în evidență (legat de dezvoltarea sistemelor flexibile de producție), între alți autori, și de Brusco într-o lucrare apărută în 1989. O tendință centrală identificată la sistemele de producție flexibile a fost încurajarea dezvoltării aglomerațiilor și creșterea complexelor de producție localizate (Dchoengerger, 1988). Astfel, complexele de producție locale pot dezvolta o dinamică rezultată din diviziunea muncii lor și economiile intensive ale aglomerațiilor, care furnizează "o neîntreruptă logică endogenă" (Scott, 1988). Dezvoltarea și păstrarea acestei logici indică un rol central al IEL în promovarea legăturilor interfirmelor, training, infrastructuri, soft și adoptarea noilor tehnologii.

1.10. Mijloace de stimulare a inițiativelor locale în țara noastră

1.10.1. Construirea unui sistem legislativ adecvat

Pentru stimularea inițiativelor locale de dezvoltare o însemnătate capitală o are construirea unui sistem legislativ adecvat, care pe măsură ce va deveni funcțional, va putea sprijini efectiv aceste inițiative. În acest sens au fost deja elaborate și adoptate, sau în curs de a fi adoptate, o serie de legi care au implicații directe și asupra stimulării inițiativelor locale sau regionale. În acest sens, cele mai importante legi sunt: Legea privind dezvoltarea regională în România, Legea zonelor defavorizate, Legea finanțelor publice locale, Legea stimulării activităților întreprinderilor mici și mijlocii.

Legea privind dezvoltarea regională în România adoptată în 1998 care creează cadrul general al politicii de dezvoltare regională, competențele și instrumentele specifice acestei politici de dezvoltare regională va asigura nu numai "cadrul" în care să se poată manifesta inițiativele locale și regionale, dar le va și impulsiona, dacă avem în vedere că unul din obiectivele Legii este formulat ca fiind: "corelarea politicilor și activităților sectoriale guvernamentale la nivelul regiunilor, prin *stimularea inițiativelor și valorificarea resurselor locale și regionale*, în scopul dezvoltării economico-sociale durabile și al dezvoltării culturale a acestora".

Un impact deosebit de favorabil asupra inițiativelor economice locale îl va avea și *Legea Zonelor Defavorizate*. Această lege urmărește să încurajeze dezvoltarea economică a localităților din România care sunt afectate în cel mai înalt grad de criza economică și socială pe care o traversează țara, oferind facilități fiscale celor ce vor crea locuri de muncă. Conform acestei legi, societăților comerciale, persoanelor juridice române, precum și întreprinzătorilor particulari sau asociațiilor familiale autorizate să desfășoare activități economice pe baza liberei inițiative, înființate după data declarării zonei defavorizate, care au sediul și își desfășoară activitatea pe teritoriul acesteia, li se vor acorda următoarele facilități:

- restituirea în totalitate a taxelor vamale pentru mașinile, utilajele, instalațiile, echipamentele, mijloacele de transport, know-how etc. care se importă în vederea efectuării de investiții în zonă, precum și pentru materiile prime, piesele de schimb și componentele importante necesare realizării producției proprii în zonă;
- scutirea de la plata impozitului pe profit pe perioada existenței zonei defavorizate;
- acordarea cu prioritate a unor sume din fondurile pentru stimularea activității de export a produselor finite și a serviciilor industriale, garantarea creditelor externe în limita unui plafon anual, finanțarea unor programe speciale prin hotărâri ale guvernului, finanțarea

proiectelor de investiții prin coparticiparea statului la capitalul social al firmei.

Până la intrarea în vigoare a legii, o serie de organizații neguvernamentale încearcă să cunoască potențialul local de dezvoltare și să atragă resursele locale la relansarea economico-socială a zonelor defavorizate, cu perspectiva creării - pe termen lung - a unor rețele de sprijin comunitar.

Un exemplu în acest sens îl constituie Centrul Comunitar de Asistență Managerială Domus din Gura Humorului. Trebuie spus că această localitate a fost declarată zonă calamitată social din cauza numărului mare de șomeri (51%) proveniți în special din minerit. Posibilitatea de absorbție a forței de muncă este foarte scăzută, Oficiul Forței de Muncă plasând în medie pe lună doar 100 de persoane, cele mai multe în sectorul privat. Aceste condiții au determinat apariția Centrului Comunitar de Asistență Managerială Domus.

Până la funcționarea sa autonomă, acest Centru este asistat de Fundația Alternativa 2000, Centrul pentru Studii Complexe din București și Fundația Filbac din Bacău. Acest Centru Comunitar a realizat primul proiect prin finanțare autohtonă, de către sectorul particular, și la care colaborează toți factorii implicați în dezvoltarea comunitară din Gura Humorului. Centrul a fost deschis la începutul lunii aprilie 1998 la sediul primăriei din localitate și oferă servicii în domeniul asistenței manageriale, reconversiei și inserției forței de muncă.

Fundația Domus a inițiat și constituirea Consorțiului pentru Dezvoltare Locală din care fac parte: Prefectura Județului Suceava, Primăria Gura Humorului, Direcția de Muncă și Protecție Socială a județului, Federația Sindicatelor Miniere "Bucovina", Grupul școlar, Grupul de Asistență și Consultanță în Afaceri Rentrop & Straton, precum și alte organizații neguvernamentale locale și din București. Acest consorțiu realizează parteneriatul atât de larg răspândit în toate țările europene între cele trei sectoare: public, privat și voluntar (neguvernamental).

Prin activitatea sa, prin cursurile de training și de servicii de consiliere managerială pe care le oferă, Centrul dorește să dezvolte o cultură antreprenorială în comunitate. Acestea sunt acțiuni care se adresează în primul rând tinerilor, la care s-a constatat o tendință de emigrare din zonă.

Între alte programe inițiate de Centrul Comunitar Domus sunt de reținut rolul lor în stimularea inițiativelor locale, următoarele: consultanță pentru inițierea în afaceri, incubator de afaceri, mediator în relaționarea comunitară, furnizor de măsuri active în combaterea șomajului, prin oferirea de oportunități de angajare în firmele nou înființate.

Centrul Domus a început multiplicarea programelor și în alte comunități puternic afectate de disponibilizări: Ostra, Broșteni, Fundul Moldovei, Iacobenii și Neagra Șarului.

Asemenea inițiative se vor multiplica odată cu apariția Legii zonelor defavorizate, mulți oameni de afaceri fiind atrași să investească în aceste zone datorită facilităților fiscale și de alt ordin de care vor beneficia.

Legea Finanțelor Publice Locale adoptată în 1998 a reprezentat un pas decisiv pentru instaurarea autonomiei locale. Ea are, însă, unele imperfecțiuni care se impun a fi remediate. Astfel, articolul zece al acestei Legi precizează că 25% din impozitele pe salarii ale angajaților de pe raza unei localități intră în bugetele acestora, iar 10% sunt virati la consiliul județean. Acest articol este contestat de administrațiile locale, deoarece această distribuție face ca orașele dezvoltate economic să aibă excedent de resurse bugetare, iar cele subdezvoltate să aibă pasive care le pun în pericol existența. Din cota de 10% care revine consiliilor județene, acestea trebuie să finanțeze casele de copii, instituțiile culturale și lucrările de investiții. Dacă localitățile mai mici de pe raza unui județ rămân fără bani, necesarul, potrivit legii, se poate compensa din cota consiliilor județene. Această situație echivalează cu sistarea oricăror investiții și finanțarea minimă a instituțiilor sociale.

Pentru aceste motive se impun unele corecții ale Legii finanțelor publice locale, ea fiind în esență o lege bună, absolut necesară promovării autonomiei locale.

Un rol important în susținerea inițiativelor economice locale îl au întreprinderile Mici și Mijlocii (IMM-urile). O bună parte a inițiativelor locale, dacă nu ponderea covârșitoare a acestor inițiative se regăsesc aici. Acesta este și motivul pentru care organismele UE au elaborat o amplă concepție privind rolul IMM-urilor și au dezvoltat o serie de instrumente și de programe menite să le susțină dezvoltarea. Și în țara noastră este tot mai mult răspândită ideea conform căreia "cheia" reformei ar sta în redimensionarea industrială și dezvoltarea IMM-urilor.

Adoptarea proiectului de *Lege a stimulării întreprinderilor mici și mijlocii* (în 1999) va reprezenta un moment de deosebită însemnătate, care va rezolva multe din problemele cu care se confruntă micile întreprinzători, stimulându-le inițiativele. Creșterea numărului micilor întreprinzători este foarte importantă și pentru faptul că, pe termen lung, va contribui la formarea clasei sociale de mijloc, care asigură soliditatea unei societăți.

Legea stimulării întreprinderilor mici și mijlocii definește întreprinzătorul ca o persoană fizică autorizată sau o persoană juridică, care, individual sau prin asociere, organizează o întreprindere, în vederea desfășurării unei activități de comerț. De asemenea sunt definite microîntreprinderile (care au cel mult nouă angajați), întreprinderi mici (între 10 și 50 de salariați) iar întreprinderi mijlocii (până la 250 de angajați). Această lege prevede că ministerele și celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale și locale, precum și Camerele de Comerț și Industrie au obligația să contribuie la protecția întreprinzătorilor în raporturile cu statul, prin simplificarea procedurilor administrative. De asemenea, autoritățile sunt obligate să acorde

sprijin IMM-urilor în privința accesului la serviciile publice și la activele aparținând societăților comerciale cu capital de stat și regiilor autonome. IMM-urile pot beneficia de reduceri de 50% pentru criteriile legate de cifra de afaceri și garanțiile cerute în achizițiile publice de bunuri materiale, lucrări și servicii. O altă facilitate acordată IMM-urilor este scutirea de plata taxelor vamale pentru mașinile, instalațiile, echipamentele industriale și know-how care se importă în vederea dezvoltării activității proprii de producție. Cota-parte din venitul brut reinvestit nu se va impozita. De asemenea, IMM-urile vor beneficia și de reducerea impozitului pe profit cu 20% dacă vor crea noi locuri de muncă, sau dacă numărul angajaților crește de la un an la altul cu cel puțin 10%. Tot pentru stimularea întreprinzătorilor privați de a înființa și dezvolta noi IMM-uri este și prevederea conform căreia se va reduce cu 50% impozitul pe profit obținut din export.

IMM-urile vor beneficia de o procedură simplificată privind obținerea avizelor, autorizațiilor și licențelor de funcționare de la birourile specializate din cadrul Camerelor de Comerț și Industrie. Toate aceste facilități pe cale de a se realiza, împreună cu transpunerea în practică a sugestiilor venite de la cei interesați vor avea în timp efecte pozitive în acest sector privat al economiei.

În legătură cu situația actuală a IMM-urilor, trebuie spus că nu există, încă, o situație definitivă a depunerii bilanțurilor întreprinderilor mici și mijlocii pe anul 1998, pentru a ne face o imagine asupra evoluției IMM-urilor, comparativ cu anii trecuți. Se cunoaște însă că în 1997 au depus bilanțurile 389.722 de societăți aparținând sectorului IMM. Între acestea, domină micile întreprinderi cu până la 9 salariați (340.000 de societăți). Numărul firmelor private aparținând IMM care au dat faliment este de circa 3000, ca urmare, între altele, și a inconsecvenței sistemului legislativ față de întreprinzătorii autohtoni și străini. Din totalul angajaților sectorului privat al IMM, în anul 1998 erau angajați în industrie aproximativ 30%, în comerț 42%, iar în construcții 14%. Cele mai mari firme au fost în 1998 cele din construcții, cu 20 de salariați în medie pe firmă, iar firmele cu cel mai mic număr de salariați sunt cele din comerț, cu o medie de doi salariați pe firmă. În industrie se constată o scădere a numărului mediu de angajați față de 1998, ajungând la o medie de 8,7 salariați pe firmă. În cadrul sectorului serviciilor, cel mai bine reprezentate IMM sunt serviciile de transport, financiar bancare și de asigurări. La acestea din urmă, numărul salariaților ajungând la șapte salariați pe firmă.

Cea mai mare cifră de afaceri în cadrul sectorului privat al IMM s-a realizat în industrie și construcții, iar în cadrul industriei, în industria alimentară, ușoară și industria lemnului.

Cea mai mare pondere în exporturi, (2/3 din total) o au întreprinderile mijlocii (cu până la 250 de salariați).

Alte concluzii¹ care s-au desprins din analiza întregului sector privat al întreprinderilor mici și mijlocii și care dau o imagine asupra acestui sector, pot fi sintetizate astfel: a crescut importanța întreprinderilor mici și mijlocii în defavoarea microîntreprinderilor; întreprinderile mijlocii dețin ponderea cea mai mare, iar în cadrul lor a crescut importanța industriei; aportul industriei este cel mai important din punct de vedere al tuturor indicatorilor analizați (nr. de salariați, cifra de afaceri, veniturile din exploatare și cheltuieli pentru exploatare, valoarea adăugată, venituri din export, profitul net etc);

În sprijinul IMM s-a constituit în nov. 1998 Fondul Național de Garantare a Investițiilor, dar cele 80 de miliarde prinse în bugetul pe 1998 de care urmau să beneficieze IMM nu au ajuns la acestea. Taxele tot mai mari pe care IMM trebuie să le achite statului dar și blocajul financiar au avut consecințe grave și asupra IMM-urilor care nu și-au mai putut recupera banii de la întreprinderile de stat cărora le furnizaseră o serie de produse. Situația devine mai promițătoare în 1999, deoarece Guvernul a adoptat printr-o ordonanță constituirea fondurilor de garantare și alte instrumente de finanțare ce pot fi obținute de întreprinderi mici și mijlocii de la bănci comerciale sau din alte surse. Fondurile de garantare pot încheia, conform ordonanței, o convenție cu băncile comerciale sau alte instituții prestatoare de servicii financiare, prin care să stabilească categoriile de operațiuni comerciale pentru care se acordă credite și garanții. Tot pentru stimularea IMM-urilor guvernul va aloca 50 de miliarde de lei, din care 40 de miliarde de lei vor merge la înființarea fondurilor de garantare a creditelor, iar zece miliarde la Fondul Național de Garantare. Administrarea acestor sume se va realiza de Agenția întreprinderilor Mici și Mijlocii, care va avea un important rol în coordonarea politicilor și programelor IMM.

În cadrul programelor de sprijinire a întreprinderilor mici și mijlocii, Direcția Generală Investiții Străine și Privatizare din cadrul Ministerului Industriei și Comerțului are în vedere și eventuale colaborări cu bănci care au programe de finanțare pentru IMM-uri. Sunt într-un stadiu avansat tratativele pentru obținerea unui împrumut (garantat de Guvern), în valoare de 50 mil. DM de la Banca Germană de Dezvoltare, împrumut al cărui depozitar va fi Eximbank, iar derulator va fi CEC-ul.

Cu toate acestea, oamenii direct implicați în activitatea IMM, sunt nemulțumiți, sesizând o serie de dificultăți cu care se confruntă și care își au originea în sistemul legislativ. Recent constituita Confederație Națională a IMM, a meșteșugarilor și liber profesioniștilor a evidențiat erorile legislative care împiedică dezvoltarea afacerilor în aceste sectoare ce contribuie substanțial la bugetul statului. Diversele piedici instituționale, fiscale și birocratice nu fac altceva decât să frâneze inițiativele de dezvoltare. A fost elaborat un program

¹ Mihai Bratu, IEM, „Particularități și tendințe ale evoluției IMM-urilor”, ziarul Curentul, 17 febr.1999.

comun de măsuri care să determine corecții imediate și un proiect de lege privind stimularea înființării și dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii. Se propune un set de legi necesare creării bazei juridice pentru o economie de piață reală în România. Sunt considerate prioritare Legea proprietății, Legea comerțului, Legea antimonopol, Legea responsabilității, Legea "insider" (privind folosirea informației pentru obținerea de profituri frauduloase), Legea impozitării globale, Legea creditelor, Legea contractelor, Legea calității produselor și serviciilor, Legea conturilor giratorii ș.a.

Confederația Națională a IMM, subliniind caracterul dinamic al IMM, sesizează faptul că relansarea economică la care IMM pot avea o mare contribuție, inclusiv prin reconversia forței de muncă, nu se poate realiza în condițiile în care legile existente nu sunt favorabile dezvoltării lor și în condițiile instabilității legislative. Consiliul Național al întreprinderilor Private Mici și Mijlocii din România (CNIPMMR) organizați în filiale susține sugestiile Confederației Naționale a IMM, care spre deosebire de alte organizații constituite de la centru în jos, s-a constituit "de jos în sus", ceea ce o face să dețină toate informațiile necesare domeniului privat al IMM.

Lipsa de capital afectează majoritatea IMM. Proporția mare a eșecurilor acestora provine în mare măsură și din evaluarea nerealistă a nevoilor de finanțare, respectiv atât din finanțarea propriu-zisă necorespunzătoare, cât și din faptul că înființarea multora s-a făcut numai pentru a beneficia de facilități fiscale în primii patru ani. Pentru mai nou înființatele IMM cu resurse modeste, atât creditul bancar cât și piața de capital rămân greu accesibile ca surse de fonduri. Dintre sursele de finanțare cel mai adesea se apelează la băncile comerciale care acordă credite pe termen scurt pentru susținerea producției și credite pentru investiții. În acest context este de semnalat ca un indiciu pozitiv faptul că fondurile pentru dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii din bugetul de stat pe 1999 este de 300 miliarde de lei, ca urmare a suplimentării lui cu 220 miliarde, înțelegându-se prin aceasta rolul pe care îl au întreprinderile mici și mijlocii în stimularea inițiativelor locale.

Atenția specială care se acordă IMM-urilor nu numai în țara noastră, ci în toate țările europene, se datorează faptului că ele creează noi locuri de muncă, în general cu venituri medii, nu numai în sectorul serviciilor ci și al industriei, având o calitate pe care nu o pot avea marile întreprinderi, aceea de a fi flexibile și de a se putea adapta cu ușurință la cerințele pieței, în funcție de conjunctura economică.

1.10.2. Programele Phare pentru stimularea inițiativelor locale

Inițiatiile locale în țara noastră au fost și sunt finanțate printr-o serie de programe Phare, programe derulate prin organizații neguvenamentale și non profit.

Una dintre cele mai cunoscute fundații care a derulat astfel de programe este Fundația Internațională de Management (FIMAN) înființată de Uniunea Europeană în cadrul programului Phare.

Între programele care au avut ca obiect tocmai stimularea inițiativelor locale, două sunt foarte importante: CERT și FIDEL. Primul program a demarat în 1996 și s-a derulat pe parcursul a doi ani. Fondul de un milion de dolari pe care l-a avut la dispoziție a fost destinat sprijinirii inițiativelor locale din domeniul turismului. FIDEL a fost un program destinat stimulării întreprinderilor mici și mijlocii și dezvoltării locale.

FIDEL reprezintă "Fondul de Sprijinire a Inițiativelor de Dezvoltare Economică Locală" și cuprinde două componente ale Programului Phare: pentru dezvoltarea regională și susținerea IMM-urilor. Cu 4,4 mil. dolari acest program a sprijinit o serie de inițiative locale pentru finanțarea unor proiecte de dezvoltare locală propuse de actorii locali. Criteriile de eligibilitate pentru proiectele selectate (în număr de 64), au fost următoarele: să includă acțiuni cu impact economic pozitiv în dezvoltarea comunității respective, să promoveze un concept novator și activ în generarea de oportunități economice în zonă, să contribuie la întărirea în cadrul comunității a capacității instituționale, să răspundă nevoilor de dezvoltare specifice economiei de piață, oferind altceva decât oferă serviciile publice. Contribuția solicitantului local s-a situat între 20%-50%, pentru a face dovada capabilității lui de a-și asigura susținerea pe termen lung.

Una din cele trei secțiuni ale fondului FIDEL a constituit-o "*Asistența directă pentru instituțiile care oferă servicii întreprinderilor mici și mijlocii și sprijină dezvoltarea locală*". Principalul scop al proiectelor care au beneficiat de acest ajutor a fost întărirea capacității instituțiilor existente sau înființarea unor organizații noi care să contribuie la procesul de dezvoltare locală. Pentru a fi acceptate, proiectele au trebuit să demonstreze impactul economic al instituțiilor respective asupra dezvoltării sectorului privat. În acest tip de proiecte s-au înscris înființarea de incubatoare de afaceri la Petroșani, Miercurea-Ciuc, Măgurele și Baia Mare. Un alt tip de proiecte din această secțiune l-a constituit organizarea de târguri și expoziții pentru promovarea IMM-urilor, la Constanța, Brăila și Botoșani. De asemenea s-au creat Centre pentru promovarea exporturilor în Brașov și Cluj. Acestea au fost gândite ca nuclee de consultanță și promovare. Au fost create baze de date, incluzând toți întreprinzătorii mici și mijlocii din zonă, cu posibilitățile dar și cu necesitățile lor.

A doua secțiune a programului a fost dedicată "*Sprijinirii inițiativelor de dezvoltare locală*". Această secțiune și-a propus dezvoltarea întreprinderilor și afacerilor prin acțiuni de promovare a acestor unități din mediul local. Aceste acțiuni au constat din: dezvoltarea de servicii, sprijinirea activităților de promovare a investițiilor, promovarea exporturilor, stimularea inovării, transfer de tehnologie. În această secțiune s-au obținut rezultate spectaculoase datorită

faptului că toate proiectele au avut un mare impact economic și au atins toate sferele de activitate.

Între proiecte, s-a remarcat prin efectele sale pozitive, proiectul "Drumul lânii în Mărginimea Sibiului", proiect care a fost contractat de Fundația româno-germană din Sibiu. La acest proiect s-a ajuns plecând de la constatarea faptului că în zonă există cerere pentru colectarea lânii, dar nu erau spații pentru spălarea ei. S-a înființat un "Centru pentru spălarea lânii", cu scopul de a ajuta IMM-urile din zonă care au acest obiect de activitate.

Tot în cadrul programului de sprijinire a dezvoltării locale, s-au creat două centre textile la Sibiu și Galați care funcționează ca mici întreprinderi, tot profitul, cu excepția celui destinat autodez-voltării, fiind investit pentru dezvoltarea locală.

De asemenea s-au înființat mai multe IMM-uri pentru prelucrarea buștenilor și pentru brichetarea rumegușului. Astfel de firme s-au înființat și în domeniul agriculturii. Utilajele achiziționate (tractoare, semănători, instalații pentru stropit) au fost puse la dispoziția IMM-urilor sau producătorilor agricoli individuali la prețuri calculate în așa fel încât să se acopere cheltuiala și o marjă de profit care să asigure autofinanțarea. La Brăila se derulează un proiect "leasing pentru IMM". Aici, investitorii din zonă, pe baza unui plan de afaceri, solicită utilaje în regim de leasing, iar acest centru le achiziționează și le oferă.

A treia secțiune a programului FIDEL s-a intitulat "*Sprijinirea participării instituțiilor românești la activitatea programelor și rețelelor internaționale*". Proiectele incluse în această secțiune au avut ca scop sprijinirea IMM-urilor din zonă pentru: participarea la evenimente externe, proiecte locale care au și o dimensiune internațională, participarea la misiuni peste hotare, promovarea imaginii unei zone sau regiuni. Au fost cuprinse aici activități care au vizat bunăstarea locală, într-un cadru mai general, în scopul integrării organizațiilor locale în rețele europene.

Scopul tuturor proiectelor a fost crearea unui mediu dezvoltat economic și nu sprijinirea directă a unei persoane fizice sau juridice. Fondurile au fost gândite și direcționate în scopul stimulării mediului local de afaceri, prin descoperirea de activități care să concorde cu cerințele locale și care să prezinte o anumită siguranță în timp.

Aceste câteva exemple sunt începuturi modeste, dar pe măsură ce legile adoptate vor acționa conjugat pentru stimularea inițiativelor locale, efectele pozitive multiplicare nu vor întârzia să apară. Întreprinzătorii locali sunt poate cei mai în măsură să "descopere" la nivel local sau regional așa-numitele "nișe" de dezvoltare (ei cunoscând cel mai bine resursele locale materiale și umane), nișe care pot reprezenta în actualul context al restructurării economiei țării, posibile soluții pentru depășirea crizei și relansarea economică.

CAPITOLUL 2 - LOCUL DEZVOLTĂRII LOCALE ÎN POLITICA UNIUNII EUROPENE

Dezvoltarea locală devine tot mai mult o preocupare majoră în cadrul Uniunii Europene. Ea este una din prioritățile strategice pentru politica regională, la același nivel cu infrastructura și environmentul.

Dezvoltarea locală nu este numai o parte a politicii regionale a Uniunii Europene; ea este un aspect important care se regăsește în multe zone ale politicii Comunității Europene.

Astfel, Directoratul General pentru Ocuparea Forței de Muncă, Relații Industriale și Probleme Sociale (DG V) sprijină diferite inițiative de dezvoltare locală, îndeosebi acelea care vizează anumite grupuri vulnerabile, ca de exemplu șomerii de lungă durată, femeile, tinerii necalificați și vârstnicii.

O mare parte din proiectele privind reabilitarea și protecția mediului (DG XI) sunt tratate în calitate de componente ale dezvoltării locale, pentru a acorda agenților locali un loc central în aceste activități.

Politica agricolă a fost și ea supusă reformei în cadrul Directoratului DG VI, putând acum să sprijine o serie de măsuri locale în favoarea dezvoltării rurale.

Conservarea moștenirii culturale a Europei, care intră în preocupările Directoratului DG X, este adeseori îmbinată cu proiecte de formare profesională pentru tinerii din zone cu rate înalte ale șomajului și pentru zone de interes istoric care au fost neglijate.

Directoratul DG XXIII are ca zone de interes politica întreprinderilor, comerțul, turismul și economia socială. Toate acestea au o dimensiune clară a dezvoltării locale. Pentru acest motiv o serie de proiecte sunt conduse de Directoratul DG XXIII și Directoratul DG XVI care se ocupă de politici regionale.

Gradul de experiență al țărilor în ce privește inițiativele locale de dezvoltare este foarte diferit, în general, dar chiar și în cadrul țărilor membre ale Uniunii Europene și Consiliului Europei. Unele dintre țări, stânjenite de un sistem centralizat de guvernare, nu au găsit calea adecvată de a lansa suficiente programe locale care să ducă la crearea de locuri de muncă. În acest scop, Comisia Europeană a încercat să strângă și să facă cunoscute experiențele de succes în acest domeniu. A rezultat un fel de "manual" al dezvoltării locale, conținând teoria economică și tehnicile utilizate, care s-au dovedit utile în pregătirea planurilor regionale din diferite țări. Diversele studii elaborate de Comisia Europeană au stat și la baza acestui studiu, considerând de o importanță specială cunoașterea concepției Uniunii Europene și a experienței diferitelor țări membre, pentru fundamentarea propriei noastre concepții și politici de dezvoltare locală. Am avut de asemenea permanent în

vedere faptul că și criteriul dezvoltării regionale și locale - atât din punct de vedere instituțional dar și ca activități concrete realizate -se înscrie în criteriile de eligibilitate a țării noastre pentru a putea beneficia de fondurile structurale ale Uniunii Europene.

2.1. Ingineria dezvoltării locale

Din indicațiile metodologice ale documentelor Uniunii Europene am desprins un număr de condiții necesare pentru ca dezvoltarea locală să se poată pune în mișcare:

- Comunitatea locală trebuie implicată într-un *parteneriat*, care să aducă laolaltă organisme publice, diferite nivele ale administrației și sectorul privat, astfel încât să se obțină avantaje maxime din utilizarea resurselor umane și financiare existente. Stabilirea unor *contacte strânse între sectorul public și privat* este de o importanță decisivă pentru a asigura eficiența ajutoarelor regionale.

- O mare atenție trebuie acordată implicării agenților relevanți, încă din stadiul pregătirii planurilor regionale, dar și mai departe, pentru a exista siguranța că măsurile au impactul maxim în zona respectivă. Pentru aceasta este absolut necesar ca informațiile să fie larg difuzate, astfel încât să ajungă la toți agenții, capabili, în mod potențial, să elaboreze proiecte de dezvoltare locală.

- Pentru a asigura participarea activă a nivelului local la monitorizarea și evaluarea măsurilor politice, se impune existența unei asistențe tehnice pentru evaluarea periodică a impactului măsurilor propuse. Este important ca acest sprijin să fie adecvat zonei geografice respective. În țările mediteraneene, membre ale UE, s-a constatat, de exemplu, că această monitorizare se face de către aleșii locali, autoritățile locale, în timp ce în țările nordice există tendința generală ca această expertiză să se realizeze de către organe din afara comunității. Această constatare a determinat Comisia Europeană să recomande ca în țările sudice să fie încurajat și sistemul experților din afara zonei respective, iar în nord să fie atrași și reprezentanți locali.

- Se consideră, în general, că este necesară o *Agenzie de Dezvoltare independentă*, atât pentru a coordona măsurile, cât și pentru a stimula și sprijini tehnic elaborarea și implementarea proiectelor. De asemenea, trebuie să existe și un *forum regional* pentru diferite inițiative. În țara noastră este pe cale de a se crea Consiliul Dezvoltării Regionale și Agenția Națională de Dezvoltare Regională ca și Agențiile Teritoriale de Dezvoltare Regională.

- O abordare comprehensivă a dezvoltării locale presupune următoarele:
 - *proiecte comune* care sunt preferate proiectelor individuale sau sectoriale;

- o *concepție strategică* a dezvoltării;

- *integrarea factorilor interni și externi* ai dezvoltării în zona considerată;

- un proces cuprinzător, integrat "pas cu pas", care să cuprindă:
 - o *diagnoză* a situației (stabilirea opțiunilor pentru acțiune pe baza punctelor forte și punctelor slabe ale localității, a liderilor de proiect ca și a situației zonei în regiunea înconjurătoare);
 - proiectul de dezvoltare să concretizeze scopul acțiunii într-un set de priorități coerente;
 - un *studiu de fezabilitate* (realizat de un expert și aprobat de lideri de proiect locali);
- un acord de asistență (semănător unui program, plan al condițiilor) care să stabilească *metodele* proiectului și *rezultatele* așteptate; pregătirea unui "grup pentru elaborarea proiectului" responsabil cu evaluarea, reprezentând diferite grupuri socio-economice, și în cele din urmă:
 - *implementarea* (care urmează unui program flexibil de acțiuni) și *evaluare* (însoțită de programe de training, informare și promovarea proiectelor).
 - Metodele de a cere ajutoare de dezvoltare se împart în patru categorii care trebuie utilizate în combinație pentru a fi adecvate stadiului atins:
 - *conștientizarea* este faza care trebuie să pregătească condițiile, prin ridicarea conștiinței locale și încurajarea implicării în dezvoltarea locală. Aceasta este cea mai importantă etapă deoarece ea este cea care face posibilă inițierea proiectului. Se apreciază că în prezent se manifestă o implicare locală semnificativă în programele Uniunii Europene, dar nu și o implicare suficientă în etapa de pregătire și de lansare a proiectelor.
 - *consilierea* pe probleme de management, dezvoltare, training și educație.
 - *condiții oferite* - atragerea firmelor în zonă și încurajarea creării de noi firme, prin *asigurarea* unui environment fizic și intelectual adecvat activităților lor.
 - *stimulente* - inginerie *financiară* - care să ajute la pregătirea, demararea și dezvoltarea afacerilor.

2.2. Coordonarea dezvoltării locale cu politica regională a Uniunii Europene

Reforma din 1988 a Fondurilor Structurale a condus la un sprijin crescând pentru măsurile "intangibile" (cunoscute sub denumirea de "software") alături de asistența existentă deja pentru infrastructură (denumită ca "hardware"), cu scopul încurajării "autogenerării" dezvoltării acelor regiuni mai puțin prospere ale Comunității Europene. Aceste schimbări au devenit necesare, atât din cauza schimbărilor care aveau loc în procesele de producție, cât și a globalizării comerțului. Principalul scop al măsurilor de tip "software" a fost acela de a dezvolta resursele umane și de a moderniza sectorul productiv, ele reflectând clar filosofia dezvoltării locale.

Dezvoltarea locală în concepția Uniunii Europene trebuie să bazeze pe o *combinație a factorilor interni și externi ai creșterii*. Globalizarea comerțului face imperativ necesar ca economia locală să se restructureze nu numai la nivel local, dar să se deschidă, să pătrundă și pe piețele externe. În acest proces, factorii organizaționali joacă un rol central, deosebit de important.

Nivelele geografice de referință care trebuie luate în considerație sunt următoarele:

- primul nivel implică *elementele locale* ale dezvoltării (strategii integrate pentru creșterea produsă din interior, *antreprenoriatul*, *parteneriatul* etc.);
- al doilea nivel, *nivelul regional*, trebuie să ia în considerare atât "oferta" resurselor locale, cât și cererea regională, ca și conceptul de "masă critică" necesar pentru a atinge un minim de profitabilitate și economii de scală suficiente pentru a crește valoarea adăugată la nivel local;
- ultimul nivel, *nivelul internațional* presupune luarea în considerare a pieței europene și procesul globalizării economiei; aceasta înseamnă deschidere față de comerț și tehnologii avansate.

Analizele au arătat că inițiativele locale sporesc impactul *Fondurilor de Asistență Structurală*. La fel de clar este faptul că foarte mult din ceea ce s-a realizat nu s-ar fi reușit fără sprijinul Fondurilor Structurale, chiar dacă cei implicați în proiecte nu erau conștienți de existența sprijinului venit de la Uniunea Europeană, întrucât acesta se derula prin agenții naționale sau regionale intermediare.

De asemenea, prin suplimentarea finanțării locale, fondurile Uniunii Europene permit o abordare mai cuprinzătoare și integrată a proiectelor de dezvoltare. În același timp, impunerea evaluării îmbunătățește calitatea managementului proiectelor.

S-a demonstrat cu mai multe ocazii că existența Agențiilor de Dezvoltare facilitează accesul la fondurile Uniunii Europene, furnizând informații și sprijin în pregătirea cererilor. S-a evidențiat, de asemenea, existența efectului "knock-on": un anumit "model" de inițiativă pornit de la anumite comunități, inspiră pe altele care cer și ele sprijin de la fondurile Uniunii Europene.

În cele din urmă, *inițiativele locale* sporesc coerența acțiunilor Uniunii Europene prin aceea că ele creează un *cadru strategic* pentru măsurile Comunității și permit un control mai eficient al utilizării fondurilor la nivel local.

Prin corelarea celor trei dimensiuni geografice ale dezvoltării, se pot identifica două forme distincte ale infrastructurii economice: infrastructura având o dimensiune locală (sistemul educativ, crearea de locuri de muncă, investiții în inovații) și infrastructura care să îmbunătățească relațiile de comunicare în afară (conectarea la rețelele de comunicații, accesul afacerilor locale la sistemul telecomunicațiilor avansate, legături între autoritățile locale și capitalul regional etc.)

2.3. Dezvoltarea locală concepută ca economie la scară umană

Din 1975 când s-a constituit Fondul European de Dezvoltare Regională (ERDF), politica regională a Uniunii Europene a suportat numeroase schimbări. Inițial, asistența s-a axat pe finanțarea pe scară largă a infrastructurii. O serie de alte măsuri s-au alăturat acestora, dar ele nu au fost însoțite de dezbateri adecvate asupra dezvoltării locale. Azi, lucrurile s-au schimbat foarte mult. În diferite zone urbane și rurale, oamenii și-au asumat sarcini de dezvoltare locală. La nivel local, în fața unui șomaj endemic, oamenii au reacționat. Strategiile lor au ignorat tradiționalele tensiuni dintre public și privat, funcționari și muncitori, local-regional, non profit - profit și au încercat să creeze mecanisme care să dezvolte potențialul local neexplorat. Aceste inițiative s-au axat pe ocuparea forței de muncă și s-au bazat pe activitatea grupurilor locale. În toate cazurile, autoritățile locale au constituit axul oricărui proiect de dezvoltare.

Acolo unde autoritățile au fost bine organizate, și s-au bucurat de o largă autonomie, a avut loc un proces de dezvoltare. Contribuția semnificativă a unor comunități locale la economia națională reprezintă dovada progresului realizat de aceste comunități. Acolo, însă, unde structurile administrative au rămas centralizate, iar guvernul central ține încă în mâini frânele puterii economice, au mai rămas multe lucruri de întreprins, progresele fiind mai modeste.

2.4. Rolul Comisiei Europene în dezvoltarea locală

Dat fiind disparitățile existente, Comisia Europeană joacă un rol foarte important în politica regională. În primul rând, deoarece se află în poziția de a putea observa rezultatele inițiativelor experimentale atât de țări ale Uniunii Europene cât și de țări din afara acesteia. În al doilea rând, pentru că se află în poziția de a arăta cum se pot transfera experiențele. Și în al treilea rând, pentru faptul că este un apărător ferm și hotărât al principiului subsidiarității, care afirmă că măsurile economice trebuie implementate de cei mai în măsură să o facă, respectiv nivelul local.

Întrucât Comisia Europeană a afirmat clar că, în concordanță cu principiul subsidiarității, statele membre sunt cele care selectează pe cei activi la nivel local în procesul dezvoltării economice, ea este fermă în favoarea creării *cadrelor locale* care să asigure cea mai bună utilizare a fondurilor publice. În concepția Comisiei, *obiectul subsidiarității nu este activitatea autorităților locale, care sunt ele însele capabile să acționeze prin forțe proprii. Principiul implică și faptul că un nivel mai înalt are obligația să asigure autorităților locale mijloacele cu care să-și realizeze scopurile.*

Conform unui studiu¹ al Uniunii Europene la dinamica dezvoltării locale se află în activitatea sa de *diseminare a informațiilor* în rețelele de dezvoltare

¹ Comisia Europeană, „Valeur ajoutée et ingénierie du développement local”, contribuție colectivă coordonată de Centre de Rencontre et d'Initiatives (CRIDEL), 1992.

existente, privind modul în care agenții locali pot lua parte la dezvoltarea coerentă a Comunității și în legătură cu organizațiile care sunt necesare pentru implementarea strategiilor.

La un nivel mai practic, Comisia Europeană asigură asistență pentru a facilita schimburile informaționale și funcționarea rețelelor.

Directoratul General pentru Politici Regionale (DG XVI) furnizează de asemenea agenților locali, în special autorităților locale și întreprinderilor mici și mijlocii, o serie de instrumente novatoare și eficiente, bazate uneori pe experiențe de succes. Aceste documente acoperă o serie de acțiuni, între care mai importante sunt: Centrele de Inovare pentru Afaceri (BICs), Granturile Globale, Fondurile de Capital Inițial (Seed Capital Funds), Europarteneriatul (prezentate în Anexa nr.1 a capitolului).

Numărul tot mai mare de inițiative locale este un răspuns la preocupările reflectate în decizia Tratatului Uniunii Europene legat de coeziunea economică și socială¹.

Experiența a arătat că succesul coeziunii depinde foarte mult de ceea ce se întâmplă la nivel local. Pentru a fi eficiente, măsurile politice trebuie să asigure implicarea tuturor factorilor existenți la nivel local.

Prin urmare, pentru a se numi "locală", o *acțiune trebuie să aibă următoarele caracteristici*:

- să dea structurii economice *mijloacele* pentru a se adapta la internaționalizarea comerțului;
- să *combată șomajul* și să promoveze integrarea ocupațională;
- să *revitalizeze zonele rurale*;
- să dezvolte zonele într-un asemenea mod încât să se obțină un *efect multiplicator*;
- să răspundă nevoilor oamenilor de a stăpâni mediul în care trăiesc, în această perioadă de schimbări rapide;
- să ajute la înlăturarea principalelor disparități regionale care există în Uniunea Europeană. Chiar în cadrul Uniunii Europene, distanța dintre primele zece regiuni cele mai dezvoltate și ultimele zece regiuni mai puțin dezvoltate este destul de mare: venitul pe cap de locuitor variază între unu la trei, iar șomajul de la unu la unsprezece.

Până în 1988, măsurile de sprijinire a întreprinderilor mici și mijlocii nu puteau depăși 10% din toate resursele alocate unui stat membru pe o perioadă

¹ În articolul 130a și 130c Tratatul de la Maastricht își propune ca obiectiv "reducerea disparităților între nivelele de dezvoltare ale diferitelor regiuni, înlăturarea rămănerii în urmă a zonelor cele mai puțin favorizate, inclusiv a zonelor rurale". Aceste obiective au fost specificate în „Single European Act”. Sarcina Fondurilor structurale este definită ca fiind „participarea la dezvoltarea și ajustarea structurală a acelor regiuni a căror dezvoltare este rămasă în urmă și la conversia regiunilor industriale aflate în declin”.

de trei ani. O excepție temporară, privind proporția ajutorului acordat de UE, s-a făcut în cazul Portugaliei, dat fiind nivelul scăzut al dezvoltării ei economice și importanța specială a IMM-urilor în structura sa productivă.

O dată cu reforma Fondurilor Structurale și includerea în politica regională a conceptului dezvoltării locale, aceasta și-a sporit considerabil importanța. Anumite acțiuni s-au desfășurat sub această sferă de cuprindere a dezvoltării locale. De exemplu, granturile globale s-au ridicat la 373 mil. ECU (Centre de Inovare a Afacerilor, Fondul Inițial de Capital, și alte instrumente) nu s-au ridicat la mai mult de 10 mil. de ECU. Deși sumele destinate dezvoltării locale au fost relativ modeste, efectul "knock-on", de diseminare al măsurilor întreprinse nu a fost de loc de neglijat.

O analiză mai atentă arată că acest concept al dezvoltării locale este în fapt înglobat politicii regionale a Uniunii Europene și pus în practică prin Cadrele de Sprijin ale Uniunii Europene (CSFs), atât în fazele de negociere cât și în cele de implementare. În cadrul Obiectivului 1 (regiuni în care dezvoltarea este rămasă în urmă) toate CSFs asigură măsuri de dezvoltare locală în diferite forme, inclusiv prin programe operaționale. Măsura în care prioritățile sunt satisfăcute rămâne nesatisfăcătoare, deoarece comunitățile locale nu sunt suficient implicate sau nu au trecut printr-un proces de training adecvat. CSFs pentru Obiectivul 2 (regiuni în proces de conversie industrială) au fost negociate mai târziu după o campanie susținută de conștientizare a problemelor. Multe din aceste obiective sunt în fapt preocupări de dezvoltare locală, grupate pe diferite teme: turism, inovații, acces la capital de risc, servicii de afaceri, regenerarea siturilor industriale abandonate etc. Este important de arătat că Danemarca și Italia de exemplu folosesc 30% din fondurile pe care le primesc, rezolvării acestor probleme, iar Franța aproximativ 17%.

În afara CSFs, există numeroase inițiative și programe menite să suplimenteze CSFs și care toate au ca scop creșterea potențialului local. În regiunile mai puțin dezvoltate, măsurile iau cel mai adesea forma ajutorării întreprinderilor mici și mijlocii deoarece acestea reprezintă cea mai mare parte a sectorului afacerilor locale. Exemple de astfel de programe sunt PRISMA (100 mil. ECU) care a sprijinit IMM-urile din regiunile cele mai defavorizate; TELEMATIQUE (200 mil. ECU) care a promovat utilizarea de către IMM-uri și autoritățile locale, în cadrul Obiectivului 1, a tehnologiei avansate în telecomunicații; STRIDE (400 mil. ECU) a fost proiectat să promoveze capacitatea regională de inovare și dezvoltare tehnologică în cadrul Obiectivelor regionale 1 și 2; LEADER (450 mil. ECU) a fost inițiativa Directoratului General pentru Agricultură și a avut ca scop încurajarea unei abordări integrate a dezvoltării locale în zonele rurale, în cadrul Obiectivelor 1 și 5b.

2.5. Evoluția concepției Uniunii Europene asupra utilizării Fondurilor Structurale (ERDF)¹

Ideea dezvoltării "prin forțe proprii", ca o prioritate a politicii regionale, a fost pentru prima dată pusă în discuție în 1984 în Regulamentul Fondurilor Structurale². Articolul 15 stabilea "măsuri pentru exploatarea potențialului în vederea dezvoltării din interior a regiunilor". Se stipula, de asemenea, rolul Fondurilor Structurale în finanțarea măsurilor pentru sprijinirea IMM-urilor, acestea implicând servicii de sprijinire a afacerilor: studii de fezabilitate, marketing, training, asistență în management, orientare, transfer tehnologic etc, sau îmbunătățirea accesului pe piață al afacerilor.

Reforma din 1988 a Fondurilor Structurale a marcat și un salt în gândirea Comisiei Europene asupra factorilor care afectează procesele de autodezvoltare. S-a definit mai precis domeniul dezvoltării locale pentru care ERDF poate acorda asistență.

Articolul 1 al regulamentului care guvernează Fondul European de Dezvoltare Regională stipulează că "ERDF va participa la finanțarea (...) dezvoltării potențialului endogen al regiunilor prin măsuri care să încurajeze și să sprijine inițiativele de dezvoltare locală și activitățile întreprinderilor mici și mijlocii".

Articolul 6 se referă la granturile globale. El stipulează: "Comisia trebuie să încredințeze unor intermediari adecvați, inclusiv unor organizații de dezvoltare regională, (...) managementul granturilor globale, care vor fi folosite în primul rând pentru sprijinirea inițiativelor de dezvoltare locală". În această prevedere există o serie de noi concepte fundamentale: *recunoașterea inițiativelor de dezvoltare locală ca instrumente pentru refacerea echilibrului economic dintre regiuni*, descentralizarea managementului proiectelor, parteneriat între Comisie, statele membre și organizațiile intermediare și abordarea globală a finanțării.

Articolul 7 al aceluiași regulament se referă la măsurile de pregătire, realizare și evaluare a politicilor regionale. Se fac referiri speciale la necesitatea furnizării de informații pentru agenții dezvoltării locale și recunoașterea rolului lor activ, ca actori și parteneri ai procesului de dezvoltare.

Articolul 10 are în vedere contribuția ERDF la finanțarea schemelor pilot. Această prevedere a deschis calea unor mici proiecte experimentale care folosesc noi tehnici și metode altădată neglijate. Programul RECITE (programul care sprijină 37 de rețele de cooperare între orașe și regiuni și 21 de proiecte urbane pilot) este un exemplu în acest sens.

¹ ERDF - European Regional Development Fund.

² Regulamentul Consiliului CEE 1787/84 din 19 iunie privind Fondul European de Dezvoltare Regională.

2.6. Rolul întreprinderilor mici și mijlocii în țări ale Uniunii Europene

Concepția Uniunii Europene asupra inițiativelor de dezvoltare locală și, legat de aceasta a rolului întreprinderilor mici și mijlocii, se reflectă în evoluția acestui tip de întreprinderi în cadrul statelor membre.

Astfel, la nivelul anului 1998, se estima că în țările Uniunii Europene numărul întreprinderilor mici și mijlocii ajunsese la aproximativ 911.000 în 1998, având 33.000.000 de angajați. Cea mai mare pondere din totalul acestor întreprinderi (55%) o reprezentau întreprinderile mici (cu 10-19 salariați), iar întreprinderile cu 20 până la 99 angajați reprezentau 39%. Este semnificativ de semnalat și faptul că 25% din numărul total al întreprinderilor din Uniunii Europene erau întreprinderi având un număr de salariați cuprins între 200 și 499 de angajați.

Cele mai multe întreprinderi mici și mijlocii activează în sectorul industrial, iar în cadrul acestuia, în industria bunurilor de consum, unde sunt cuprinși 62% din personalul angajat în această ramură industrială.

Cele mai numeroase întreprinderi mici și mijlocii în sectorul privat se găsesc în Danemarca (56% din numărul total al angajaților), Luxemburg (51,5%), Germania și Spania (care împreună dețin 47% din totalul celor angajați în IMM din țările Uniunii Europene). Întreprinderile mici și mijlocii din Germania absorb o forță de muncă impresionantă: 8,7 mil. persoane.

Comparativ cu Germania, Spania, Luxemburg, Danemarca și Austria, Marea Britanie, unde populația ocupată în IMM este foarte mare, peste 35% din populația activă, în sectorul privat al IMM din Italia, Suedia, Franța, ponderea este mai mică, situându-se între 17-22%.

În ce privește mărimea IMM, cea mai mare pondere, peste 90% o dețin - în toate țările Uniunii Europene și în toate ramurile economiilor naționale - întreprinderile mici, iar gradul de ocupare al populației în întreprinderile mici este mai mare decât în întreprinderile mijlocii (43% din numărul total al angajaților sectorului privat al IMM din țările Uniunii Europene). Mai mult, în cadrul întreprinderilor mici, 90% dintre acestea au numai 10 angajați.

Despre avantajele pe care le au IMM în contextul restructurării economice globale a început să se discute în țările Uniunii Europene încă din anii '70, dar necesitatea dezvoltării lor a fost mai clar conștientizată începând cu anii '80. De atunci au existat multe experiențe pozitive, ceea ce a și dus la amploarea pe care au ajuns să o aibă astăzi. Flexibilitatea și adaptabilitatea lor la conjunctura economică și dezvoltarea locală pe care o induc, reprezintă principalele lor atuuri. Desigur că, în afara "punctelor tari" ale IMM, analiștii evidențiază și o serie de "puncte slabe", legate în principal de accesul la diferite resurse, inclusiv de ordin financiar, de management, tehnologii înalte etc. Tuturor acestor probleme li se caută rezolvări, întrucât avantajele pe care le prezintă și rolul uriaș pe care îl au în utilizarea inițiativelor locale și regionale, atât materiale cât și umane, sunt incomparabil mai mari decât dezavantajele și dificultățile pe care le au de surmontat.

ANEXE

Anexa nr. 1 - Instrumente utilizate de Directoratul General pentru Politici Regionale (DG XVI) în sprijinirea agenților locali

Centre de Inovații și Afaceri (BICs)¹

Din 1984, Comisia Europeană a finanțat crearea Centrelor de Inovații și Afaceri pentru a stimula sau regenera economiile locale ale zonelor cu potențial industrial. Acestea au ca scop cunoașterea resurselor umane, fizice, și financiare ale zonei pentru a stimula crearea sau dezvoltarea IMM-urilor novatoare. Această abordare s-a bucurat și se bucură încă de succes.

Potențialul de creștere al multor IMM-uri le face să aibă un rol important în dezvoltarea regională și locală, în mod deosebit pentru sectorul industrial. Sarcina BICs este de a ajuta IMM-urile în faza de "decolare", stimulându-le și încurajându-le să se îndrepte spre o dezvoltare independentă. Ele încearcă să răspândească spiritul întreprinzător în micile afaceri și să acționeze ca "trambuline" pentru proiectele novatoare. În acest scop, ele oferă numeroase servicii care pot ajuta la transformarea unei idei originale într-o realitate industrială.

Organizarea efectivă a acestui tip de afaceri și antreprenoriat, ca parte a unei abordări globale, a nevoilor și resurselor unei anumite regiuni, este ceea ce determină succesul unei politici de sprijinire a micilor afaceri. Acest lucru este de o deosebită importanță pentru regiunile dezavantajate, acolo unde sunt răspândite astfel de servicii.

BICs reprezintă un produs al parteneriatului la nivel local între toți actorii implicați în dezvoltarea economică, atât în sectorul public, cât și privat: autorități locale, camere de comerț, bănci, asociații profesionale, agenții de dezvoltare, de consultanță, fonduri cu capital de risc, centre de cercetare, și universități. Centrele sunt create fie ca întreprinderi comerciale, fie ca organisme non profit și conduse de o mică echipă de specialiști.

Metoda cu care abordează problemele, face ca BICs să constituie un instrument deosebit de eficient al dezvoltării locale, prin susținerea mai multor strategii convenționale. Prin aceasta ele încearcă să acorde un sprijin pe termen lung dezvoltării IMM-urilor novatoare din sectoarele industriale și servicii industriale, controlând permanent riscurile inerente inovației. Cu acest scop declarat, BICs oferă o abordare globală noilor proiecte, ținând cont de ansamblul factorilor economici locali. Această metodă include identificarea, selectarea și sprijinirea întreprinzătorilor în devenire.

Identificarea sistematică: atât în ce privește produsele, procesele de producție, metodele de organizare sau marketing, BICs sunt constant în

¹ BICs - Business and Inovative Centres.

căutarea de idei noi, proiecte și întreprinzători. "Inovația" în termeni BICs înseamnă orice anume, care poate da unei afaceri un avantaj competitiv și în consecință poate aduce valoarea adăugată economiei regionale.

Selecția riguroasă: sunt selectați numai oameni cu inteligența necesară pentru a realiza, printr-un proces novator, proiecte viabile, cu un bun potențial de creștere.

Sprijin profesional de înaltă calitate: se oferă întreprinzătorilor și afacerilor lor o serie de servicii de calitate, care să sporească capacitatea lor de management și acțiune, culminând cu pregătirea planului de afaceri, care conține detalii tehnice specifice, cercetarea pieței, baza financiară, premisele și monitorizarea riscului afacerii.

Structura flexibilă a Centrelor de Inovații le face să acționeze drept "catalizatori" ai resurselor locale, să fie utilizate în mod optim serviciile disponibile și să ofere să ofere propriile servicii acolo unde este necesar. Aceasta le permite să se adapteze la orice situație, iar rolul lor "multiplicator" le face de o importanță vitală pentru zonele respective, primind sprijinul structural al Comunității Europene.

Comisia Europeană, cu sprijinul altor organisme care participă ca membri asociați (bănci, grupuri industriale, consultanți etc.) au fondat Rețeaua Europeană a Centrelor de Afaceri și Inovații (EBN). Aceasta este o organizație internațională non profit care coordonează rețeaua BICs și acordă training, servicii promoționale și de distribuire a informațiilor (interne și externe). De exemplu, prin schimburi reciproce de know-how, EBN este capabilă să acorde ajutoare tehnice cum ar fi manuale și ghiduri tehnice pentru fiecare din funcțiile pe care le are BICs; ca domeniu secundar de activitate, aceste Centre facilitează expansiunea afacerilor prin legături cu grupuri industriale importante, mediate de membri asociați.

Bugetul mediu de operare a BICs este de 600.000 ECU pe an. Deoarece ele acționează în interes public, pentru a promova refacerea economică, aceste Centre sunt finanțate și de autoritățile locale și regionale. Fonduri suplimentare pot fi obținute din vânzarea serviciilor (consultanță etc). Noile Centre create în zone care le califică să primească ajutor din Fondurile Structurale ale Comunității, pot primi sprijin pentru primii doi ani de la DG XVI (Politici Regionale) sub forma unor cofinanțări pentru "costuri de pornire". Deși resursele sunt limitate, sunt totuși suficiente pentru a se lansa cam zece proiecte pe an.

Rezultatele pot fi apreciate prin creșterea numărului de BICs și a cererilor de creare de BICs din partea autorităților locale -acesta fiind un indiciu că rețeaua operează bine, iar această concepție are succes. Primele Centre au fost create în 1984. În zece ani au fost create 92 astfel de Centre în toată Uniunea Europeană, inclusiv în Europa Centrală și de Est. Un alt indiciu al succesului acestor Centre este acela că au fost create 3000 de IMM-uri

industriale novatoare, cu o medie de 5,5 locuri de muncă, tocmai datorită sprijinului acestor Centre.

Succesul Centrelor individuale este judecat potrivit a două criterii: capacitatea de sustenabilitate și expansiune. Un Centru de succes formează o parte integrantă a strategiei de dezvoltare a autorităților publice și primește sprijinul constant al acestora pentru lucrări pe termen mediu și lung. Supraviețuirea și expansiunea afacerilor ajută la stabilitate și dezvoltare. Ratele de supraviețuire a acestor companii create de BICs sunt semnificativ mai mari decât media locală și națională. De exemplu, dacă rata de supraviețuire a noilor afaceri este de 50% pe an în UE, media companiilor BICs depășește 85%.

Granturile Globale

Principiul granturilor globale, o nouă formă de sprijin lansată în 1988, constă în a încredința fonduri ale Uniunii Europene unor organizații intermediare în domeniu. Ca instrumente de politică regională ale Fondurilor Structurale, granturile globale s-au dovedit a fi deosebit de bine adecvate dezvoltării proiectelor, o cooperare mai largă și o mai eficientă utilizare a resurselor locale. Pe scurt, ele conduc la implementarea strategiei globale, având ca scop îmbunătățirea generală a situației economice, cu accent special pe ajutor acordat IMM-urilor.

Cheia succesului este cooperarea între toți cei interesați. Rolul granturilor globale este de a stimula cooperarea axată pe proiecte raționale de dezvoltare locală în regiunile dezavantajate. Sunt acordate granturi IMM-urilor din industrie, meșteșuguri, agricultură și turism. Granturile includ și servicii de sprijinire a afacerilor, acces la piețele de capital, anumite ajutoare pentru investiții și sprijin pentru infrastructura de bază ca și training și facilități pentru servicii.

Ca și Programele Operaționale, granturile globale se numără printre formele de sprijin acordate de Fondurile Structurale. Ceea ce le particularizează este faptul că ele stabilesc o relație contractuală directă între Comisia Europeană și organizația intermediară responsabilă cu administrarea și distribuirea ajutorului Comisiei. Ele

Încurajează, astfel, metode de management care pot fi aplicate în alte domenii decât politica regională și care s-au dovedit adecvate dezvoltării regionale. Granturile globale permit o abordare "globală" a problemelor și asigură proiectelor un înalt standard.

Organizația intermediară este primul și cel mai important rezultat al cooperării între diferite autorități locale. Ea poate fi privată, publică sau semi publică și poate fi creată înainte sau după apariția grantului. Ea trebuie să aibă capacitatea administrativă și de creditare. Întrucât scopul ei este dezvoltarea locală, ea trebuie să se afle în regiunea respectivă, să opereze în interes public și să implice toți agenții sociali și economici. O dată ce a fost aprobată o

organizație intermediară de către Comisie, ea este autorizată să conducă grantul direct, distribuind fonduri beneficiarilor.

Această formulă novatoare, care a fost inspirată din succesul Centrelor de Inovare în Afaceri, are rezultate care o recomandă. În virtutea faptului că se află "în teritoriu", organizația intermediară este capabilă să acționeze ca un catalizator, încurajând un parteneriat mai larg și mai eficient, care permit ajutoarele Comunității să aibă un efect de echilibru. Garanția profesionalismului determină un grad de cooperare semnificativ mai mare printre agenții economici. Cunoașterea situației locale face mai ușoară dezvoltarea unor măsuri coerente pe baza unor opțiuni adecvate economic, geografic și social. Managementul financiar este mai independent și mai bine adaptat nevoilor locale și cerințelor implementării proiectului. În situația în care grantul global este o parte a unui Program Operațional, implementarea măsurilor de dezvoltare locală nu este legată de nivelul progresului altor măsuri din program.

Ca partener autentic al Comisiei Europene, organizația intermediară nu are menirea doar de a face propuneri, ci trebuie să și adapteze proiectele atunci când ele se află în desfășurare.

Rolul acestei organizații de a distribui fonduri nu este ușor: ea are de optat între numeroasele instrumente ale ingineriei financiare pentru administrarea granturilor. Prin aplicarea principiului "subsidiarității", într-un mod progresist, granturile globale pot constitui un instrument efectiv pentru descentralizare. Ele au de asemenea posibilitatea de a utiliza experiența Uniunii Europene, transferul de modele de dezvoltare etc.

În ce privește finanțarea, în afara Fondurilor Structurale, granturile globale sunt cofinanțate fie de autorități publice (la nivel național, regional sau local) fie de sectorul privat (agenții de dezvoltare, asociații profesionale, organizații etc.)

Ajutoarele Uniunii Europene nu sunt totdeauna acordate prin bugetul național. Nu există un plafon pentru granturile globale, nivelul ajutorului depinzând de obiectivul structural care se aplică unei anumite regiuni.

Primele granturi globale au fost create începând cu 1991 și până în prezent s-au înregistrat numeroase progrese și succese. Această formulă de ajutor din partea Uniunii Europene este și ea un indiciu al hotărârii Uniunii Europene de a muta puterea de decizie mai aproape de nivelul local.

Principiul parteneriatului este esențial atât pentru acordarea cât și pentru implementarea granturilor globale. Acesta trebuie să includă cel puțin Comisia Uniunii Europene, autorități naționale și regionale și organizația intermediară care se află într-un contact strâns cu alte organisme, cum ar fi Camerele locale de comerț și industrie și Asociațiile de afaceri.

Granturile globale s-au dovedit de un mare ajutor pentru IMM-uri. Ele par a fi metoda cea mai bună de a face disponibile pentru afaceri fondurile Uniunii Europene, prin granturi crescând și gradul de conștientizare a ajutorului primit

de la UE. În unele cazuri, granturile globale pot răspunde unor nevoi care nu sunt satisfăcute de alte surse financiare, uneori chiar sub dobânzile pieței.

Acolo unde informațiile au fost bine distribuite, granturile globale s-au bucurat de o bună primire din partea micilor întreprinzători, ele oferind posibilitatea luării unor decizii rapide.

Fondurile cu Capital Inițial (SCF)¹

Acest tip de fonduri constituie un instrument deosebit de eficient în a ajuta IMM-urile să-și ia startul și să atragă investitorii de care au nevoie pentru a-și întări baza financiară. La sfârșitul anului 1988, Comisia Europeană a lansat un plan pilot menit să asigure cofinanțarea unui set de fonduri inițiale care, ulterior, să se poată autosuține, construind în același timp, o rețea europeană în jurul lor.

"Fondul cu capital inițial" este o formă de capital de risc, adecvat nevoilor unor noi afaceri. Pentru promovarea acestui instrument, UE utilizează trei elemente principale, constând în: avansuri în costurile de operare (prin DG XXIII - Politica întreprinderilor) pentru toate SCF; contribuția la capital (prin DG XVI - Politici Regionale) pentru cei stabiliți în regiuni dezavantajate; și asistență nefinanciară pentru fondurile din rețeaua special creată, ESCFN (The European Seed Capital Fund Network). Scopul principal este de a promova crearea unor IMM-uri viabile, cu un bun potențial de creștere.

Fiecare SCF sponsorizat este o entitate separată, care trebuie să investească în IMM-uri numai în faza de start. El poate avea un spectru larg de acționari, atât din sectorul public cât și privat: autorități locale și regionale (îndeosebi prin corporații de dezvoltare locală), Centre Europene de Informații și Afaceri (BICs), bănci și companii cu capital de risc, companii de asigurări, fonduri de pensii, corporații de reconversie industrială, firme de consultanță, investitori particulari etc.)

Scopul acestui fond este de a acționa ca o interfață între nevoile antreprenorilor și resurse disponibile. Priceperea și mijloacele acestor fonduri fac posibilă reducerea riscurilor, prin analize profunde și un răspuns diversificat la cerere. Acest fond încurajează sectorul privat - îndeosebi industria - de a participa la operațiunile capitalului inițial (seed capital). Acest fapt asigură fondurilor inițiale de capital o viabilitate pe termen lung, dincolo de perioada de cinci ani acoperită de asistența Uniunii Europene, timp în care are loc o creștere a profesionalismului și apariția efectului "knock-on" în finanțarea Comunității Europene.

Fondul cu capital inițial are în mod obișnuit la dispoziția sa expertiza necesară. Aceasta furnizează, asigură numeroase servicii (inclusiv consultanță, cercetare, finanțare). Pe această bază, sunt selectate proiectele

¹ *Seed Capital Funds (SCF).*

valoroase și sunt administrate investițiile, astfel încât să se asigure succesul proiectelor și continuarea activităților.

Structura flexibilă a SCF le permite să se ocupe de problemele IMM-urilor într-un mod complex, care merge dincolo de aspecte financiare. IMM-urile sunt un factor cheie în dezvoltarea locală și parteneri de drept ai Centrelor de Inovații. Acestea, prin selectarea propriilor proiecte și activități de sprijinire a IMM-urilor facilitează accesul micilor afaceri la finanțare. Contribuția Uniunii Europene la SCR localizate în regiuni dezavantajate, se realizează de obicei prin Centrele de Inovații.

Rețeaua Europeană "Seed Capital Fund" - ESCFN - a fost lansată odată cu planul pilot de sprijinire a fondului de capital inițial. Scopul rețelei este de a promova răspândirea informațiilor și experienței, îndeosebi prin întâlniri și seminarii ținute pentru managerii planului pilot al Fondului. Se are în vedere și păstrarea legăturilor dintre acești manageri și Comisia Europeană și informarea acesteia asupra tuturor problemelor care apar. S-a constituit și un grup al managerilor Fondului care să discute viitorul fondurilor și rețelelor, după ce expiră perioada de asistență a Comisiei Europene. Acest grup este condus de Organizația Europeană cu Capital de Risc (EVCA) printr-o unitate de coordonare creată special.

Comisia Europeană asigură finanțarea cu până la 50% a "cheltuielilor de operare, pe ansamblul fondurilor selectate, pe o perioadă care nu depășește cinci ani. Aceste fonduri vor rambursa acest avans, pe baza condițiilor stabilite, în primii 10 ani de existență independentă, în caz că ele nu capotează înainte. Comisia (DG XVI) poate contribui cu până la 25% (nu mai puțin de 125.000 ECU, dar nu mai mult de 250.000 ECU) din capitalul fiecărui fond localizat în zonele asistate. Această sumă aparține fondului atât timp cât acesta concordă cu obiectivele planului pilot. Capitalul de start al fiecărui fond trebuie să totalizeze cel puțin 500.000 ECU. Pe o perioadă de cinci ani asistența financiară a Uniunii Europene se ridică la 12.825 mii ECU.

Principalii beneficiari ai acestor fonduri de capital sunt IMM-urile care desfășoară o activitate foarte diversă: de la produse de plastic sau metal la telecomunicații, de la tehnologie informațională la produse alimentare și la biotehnologie.

Europarteneriatul

Europarteneriatul este o altă formă de cooperare promovată de Comisia Europeană, al cărei scop este de a stimula dezvoltarea regiunilor dezavantajate, sau rămase în urmă, prin cooperarea dintre IMM-urile din aceste regiuni și parteneri din alte țări ale Uniunii Europene, iar după 1990 și cu țări din Europa Centrală și de Est. Acest program a fost lansat în 1987 de Comisia Uniunii Europene (DG XVI - Directoratul General pentru Politici Regionale și DG XXIII - Politici pentru întreprinderi).

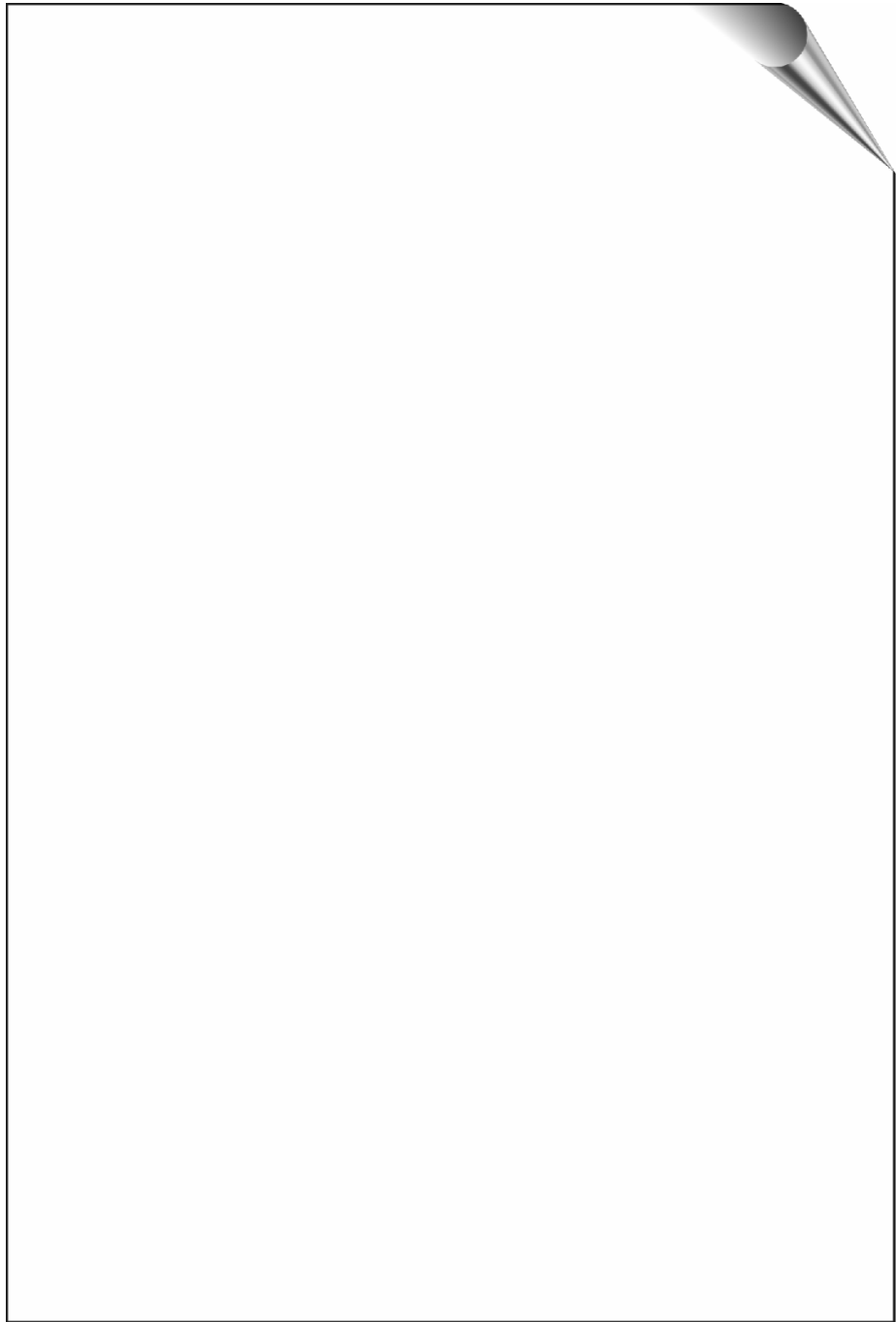
Ca sursă potențială de inovare și noi locuri de muncă, cooperarea dintre IMM-uri este parte integrată a dezvoltării locale. Ea favorizează utilizarea potențialului local și exploatarea dinamică a resurselor regiunii. Ajutând IMM-urile să coopereze la nivel european se poate contribui efectiv la dezvoltarea regiunilor în care ele există.

Pregătirea fiecărui parteneriat durează aproximativ un an și implică patru etape: Comisia Europeană și statele membre selectează în regiunea în discuție agentul sau agenții locali sau regionali de dezvoltare, responsabili cu organizarea evenimentului și selectarea IMM-urilor care vor fi invitate să participe. Aceste IMM-uri sunt prezentate într-un catalog cu detalii comerciale, tehnice și financiare pentru proiectul de cooperare. Acest catalog care este tradus și distribuit în zeci de mii de exemplare prin rețeaua consilierilor Europarteneriatului, responsabili cu identificarea partenerilor potențiali în regiunile lor și prin rețelele Comunității Europene (BICs, Euro Info Centres, The Business Cooperation Network etc). Apoi, după o serie de întâlniri individuale, IMM-urile din regiunea gazdă se întâlnesc cu toate acele IMM-uri care și-au exprimat interesul pentru proiecte de cooperare prezentate în catalog.

Fiecare operație de europarteneriat necesită un buget de aprox. 2 mil. ECU; o treime este finanțată de regiunea gazdă iar două treimi de Comisia Europeană. În concordanță cu principiul subsidiarității, ajutorul Uniunii Europene merge direct la agențiile de dezvoltare responsabile cu organizarea parteneriatului. Aceste agenții administrează și alocă banii necesari pentru a organiza Europarteneriatul în concordanță cu specificațiile Comisiei Europene. Impactul Europarteneriatului este dublu: pe de o parte IMM-urile implicate beneficiază la fiecare operație de afaceri, iar pe de altă parte, beneficiază regiunea gazdă în ansamblul ei.

Europarteneriatul dă posibilitatea companiilor participante să reflecteze asupra propriei lor strategii europene de dezvoltare, să devină cunoscute, să înțeleagă ce este competiția și să evalueze standardele și calitatea cerințelor pieței europene.

Impactul asupra regiunii implicate se realizează poate în primul rând prin publicitatea care i se face și descrierea potențialului ei economic și industrial, care servesc ca o adevărată "business card".

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**SISTEMUL DE RATING BANCAR ȘI DE
AVERTIZARE TIMPURIE C.A.M.P.L.**

Octavian Antonio BEREĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PREZENTARE GENERALĂ.....	451
2. CARACTERIZAREA COMPONENTELOR CARE STAU LA BAZA DETERMINĂRII GRADULUI COMPUS DE CLASIFICARE	455
2.1. Adecvarea capitalului (C).....	455
2.2. Calitatea activelor (A)	455
2.3. Management (M)	456
2.4. Profitabilitatea (P)	457
2.5. Lichiditatea (L)	457

În perioada 12.06.2000 - 13.06.2000 a avut loc, în Sala Băncii Naționale a României din str. Doamnei nr. 2, seminarul pe probleme de supraveghere intitulat Sistemul de rating bancar și de avertizare timpurie C.A.M.P.L. La acest simpozion au participat o serie de specialiști de marcă în domeniu români și străini; cuvântul de deschidere al importantului eveniment a aparținut domnului Guvernator al B.N.R., Emil Iota Ghizari.

De asemenea, unul dintre distinșii invitați a fost ambasadorul Statelor Unite în România, domnul James C. Rosapepe, care a subliniat importanța simpozionului la care a luat parte.

Unele dintre problemele ridicate priveau: Responsabilitățile directorilor băncii, Situații financiare pentru directorii băncii, Relația dintre inspectori și conducerea băncii, Sistemul de rating C.A.M.P.L., Matricea deciziilor de implementare a sancțiunilor corectoare.

În cele ce urmează, voi încerca să prezint cât mai succint Sistemul de rating bancar și de avertizare timpurie C.A.M.P.L., prezentat la acest seminar.

1. PREZENTARE GENERALĂ

În primul rând, trebuie subliniat, că **rolul major al autorității de supraveghere constă în prevenirea riscului sistemic**. Lucru care se poate realiza prin promovarea unei supravegheri bancare eficiente, care să asigure realizarea stabilității și viabilității sistemului bancar în ansamblu. Astfel, a fost necesară implementarea **"Sistemului de rating bancar și de avertizare timpurie - C.A.M.P.L."** în Serviciul sinteză al Direcției Supraveghere din cadrul Băncii Naționale a României.

Acest nou sistem reprezintă un instrument eficient de lucru pentru evaluarea instituțiilor bancare, având ca scop identificarea într-o fază primară a băncilor care sunt ineficiente din punct de vedere financiar și operațional sau manifestă tendințe adverse, cerând o monitorizare mai riguroasă din partea autorității de supraveghere.

Principalele componente ale acestui nou instrument bancar sunt în număr de cinci și acestea reflectă condiția financiară a unei bănci, în concordanță cu legislația și reglementările bancare actuale.

Cele cinci componente specifice de analiză ale sistemul sus amintit sunt următoarele:

- adecvarea capitalului (C);
- calitatea activelor (A);
- managementul (M);

- profitabilitatea (P);
- lichiditatea (L).

Fiecare din cele cinci componente sunt evaluate pe o scară cu cinci trepte, astfel încât 1 reprezintă cea mai performantă treaptă, iar 5 - cea mai scăzută.

Fiecărei bănci i se acordă un **"grad compus de clasificare"** (rating compus) cu un punctaj de la 1 la 5. Criteriul esențial care stă la baza **"gradului compus de clasificare"** reprezintă evaluarea celor cinci componente de performanță.

În determinarea **"gradului compus de clasificare"** sunt analizate doar patru din cele cinci componente prezentate anterior (și anume C.A.P.L.), în funcție de o gamă de indicatori. Pentru fiecare indicator de analiză sunt stabilite cinci intervale și cinci niveluri (ratinguri) corespunzătoare acestora.

Astfel, **fiecare bancă primește câte un rating pentru fiecare indicator de analiză, pentru fiecare componentă din sistemul C.A.M.P.L. și, în cele din urmă, un "grad compus de clasificare" (rating compus) și un "scor final" care reprezintă punctajul total acordat indicatorilor ce definesc elementele C.A.M.P.L.**

Cele cinci **"grade compuse de clasificare"** sunt definite după cum urmează:

Grad compus de clasificare 1

Băncile cuprinse în această grupă sunt viabile sub toate aspectele și au, în general, cele cinci componente evaluate la nivelul rating 1 sau 2.

Orice deficiență este minoră și poate fi controlată foarte ușor, în activitatea curentă, de consiliul de administrație și conducerea executivă a respectivei bănci.

Aceste instituții bancare sunt capabile să facă față dificultăților reale care apar și sunt rezistente la influențele din afara sistemului bancar. Ele operează conform legilor și reglementărilor în vigoare și **prezintă cele mai puternice performanțe** și practici de administrare a riscului, în funcție de mărimea instituției, complexitatea și categoria de risc.

Grad compus de clasificare 2

Băncile din această grupă au o structură de bază sănătoasă.

În acest caz, apar numai dificultăți moderate, din categoria acelor pe care consiliul de administrație și conducerea executivă pot și doresc să le corecteze.

Aceste instituții sunt stabile și capabile să depășească dificultățile provenite din fluctuațiile pieței și se conformează legilor și reglementărilor existente la ora actuală.

În general, practicile administrării riscurilor sunt satisfăcătoare, în funcție de mărimea instituției, complexitatea și categoria de risc.

În aceste cazuri, nu apar probleme reprezentative de supraveghere și, ca urmare, **preocuparea organelor de supraveghere este una de rutină.**

Grad de clasificare 3

Băncile clasificate astfel necesită un anumit grad de preocupare din partea organelor de supraveghere cu privire la una sau mai multe din cele cinci componente de bază. Aceste instituții prezintă o combinație de deficiențe care pot oscila între moderat și sever.

Managementul demonstrează dimensiunea capacității și dorinței de a remedia dificultățile în mod eficient și la timp.

În general, aceste instituții sunt mai puțin capabile să reziste la fluctuațiile pieței, dată fiind vulnerabilitatea crescută a acestora la influențele externe, prin comparație cu băncile cu grad compus 1 și 2.

Totodată, aceste instituții se pot afla în conflict semnificativ cu aplicarea legilor și reglementărilor în vigoare.

Practicile de administrare a riscurilor pot fi nesatisfăcătoare, în funcție de mărimea instituției, complexitatea și categoria de risc.

Aceste bănci **cer mai mult decât o supraveghere de rutină**, deși declinul acestora nu este evident, dat fiind potențialul general și capacitatea financiară a unităților respective.

Grad compus de clasificare 4

Băncile sub acest grad de clasificare se caracterizează, în general, prin practici sau condiții nesigure și riscante.

În aceste cazuri, apar probleme financiare și manageriale serioase, care conduc la performanțe nesatisfăcătoare. Problemele care apar pot fi caracterizate de la sever la critic, care nu au fost rezolvate în mod satisfăcător de către executiv sau consiliul de administrație.

În general, instituțiile din această grupă sunt incapabile să reziste fluctuațiilor de piață, nerespectarea legilor și reglementărilor în vigoare fiind evidentă.

Practicile manageriale sunt, în general, inacceptabile în ceea ce privește dimensiunea instituției, complexitatea și tipul de risc.

O supraveghere atentă este absolut necesară, ceea ce conduce, în cele mai multe cazuri, la acțiuni decisive pentru remedierea problemelor.

Băncile din această grupă reprezintă un risc pentru fondul de asigurare al depozitelor. Declinul este posibil, dacă problemele și deficiențele nu se rezolvă la timp și în mod satisfăcător.

Grad compus de clasificare 5

Băncile din această grupă reprezintă cele mai nesatisfăcătoare și riscante practici sau condiții, au o performanță critic deficitară, adesea cu practici de administrare a riscurilor complet inadecvate în funcție de mărimea

instituției, complexitatea și categoria de risc, necesitând cea mai severă preocupare din punctul de vedere al supravegherii.

Volumul și gravitatea problemelor apărute depășește capacitatea sau dorința conducerii băncii de a le controla sau remedia.

În aceste situații, apare necesitatea unei asistențe financiare externe sau de altă formă, imediate, pentru a păstra viabilitatea acestora.

Supravegherea atentă și continuă este absolut necesară.

Băncile din această grupă constituie un risc maxim pentru fondul de asigurare al depozitelor, iar declinul este foarte probabil.

2. CARACTERIZAREA COMPONENTELOR CARE STAU LA BAZA DETERMINĂRII GRADULUI COMPUS DE CLASIFICARE

2.1. Adecvarea capitalului (C)

O bancă este de așteptat să-și mențină un capital corespunzător în raport cu natura și limitele de risc, precum și cu capacitatea conducerii de a identifica, măsura și controla aceste riscuri.

Pentru stabilirea gradului de **adecvare a capitalului** se are în vedere efectul riscurilor de credit, de piață și a altor riscuri asupra condiției financiare a băncii. Tipurile și mărimea riscurilor, în activitatea băncii, determină în ce măsură capitalul ar trebui să se situeze deasupra nivelului minim cerut de reglementări, pentru a face față unor consecințe nedorite.

Adecvarea capitalului unei bănci este evaluată (dar nu limitată) în funcție de următorii factori:

- nivelul și calitatea capitalului, condiția generală financiară a băncii;
- capacitatea managementului de a face față nevoilor curente de majorare a capitalului social;
- natura, trendul și volumul activelor problemă și provizionarea corespunzătoare a acestora;
- structura bilanțului (incluzând natura și suma imobilizărilor corporale), riscul pieței, concentrarea riscului;
- expunerea riscului din activități extrabilanțiere;
- calitatea și consistența veniturilor, justetea dividendelor;
- perspective și planuri de creștere, precum și experiența trecută;
- accesul la piața de capital și alte surse de capital.

În perioadele în care banca realizează performanțe slabe, capitalul, acționând ca un tampon, menține încrederea publicului în sistemul bancar, promovează stabilitatea fondurilor depozitarilor și suportă dezvoltarea rezonabilă a instituției.

2.2. Calitatea activelor (A)

Ratingul calității activelor reflectă riscul potențial al creditelor, al investițiilor și al altor active, precum și a tranzacțiilor extrabilanțiere. Evaluarea calității activelor trebuie analizată și în funcție de gradul de provizionare a acestora. De asemenea, este necesar să se ia în calcul toate celelalte riscuri care pot afecta valorificarea activelor băncii, incluzând riscurile de exploatare,

de piață, de reputație, strategie și altele. Capacitatea managementului este reflectată de măsura în care reușește să identifice, să urmărească și să controleze aceste riscuri.

Calitatea activelor băncii este evaluată (dar nelimitată), în funcție de următorii factori:

- practici sănătoase de administrare a creditului și de identificare a riscurilor;
- nivelul, distribuția, gravitatea și trendul activelor neperformante, atât pentru tranzacțiile bilanțiere, cât și pentru cele extrabilanțiere;
- adecvarea provizioanelor și a altor rezerve;
- riscul de credit rezultat din tranzacții extrabilanțiere, cum ar fi: scrisori de garanție, acreditive, linii de credit și altele;
- varietatea și calitatea portofoliilor de credite și investiții;
- gradul de concentrare a riscului;
- adecvarea politicilor și practicilor de credit și investiții;
- capacitatea managementului de administrare corespunzătoare a activelor, inclusiv identificarea și colectarea activelor problemă;
- adecvarea controlului intern și a sistemelor informatice manageriale.

2.3. Management (M)

Acest rating reflectă capacitatea consiliului de administrație și a managementului băncii de a identifica, cuantifica, monitoriza și controla riscurile activității și de a asigura, astfel, stabilitatea, siguranța și eficiența instituției, în concordanță cu legile și reglementările în vigoare.

Conducerea executivă este răspunzătoare pentru dezvoltarea și implementarea politicii, procedurilor și practicilor care transpun obiectivele consiliului de administrație și limitele de risc în standarde prudente de operare.

În funcție de natura și scopul activităților băncii, practicile manageriale au în vedere întreaga gamă de riscuri: riscul de credit, de lichiditate, de piață, operațional, de tranzacție, de reputație, de strategie, de conformitate și alte riscuri. Solidaritatea practicilor manageriale este demonstrată de existența unui personal competent, a unor politici adecvate, a unui program, de audit propriu și control intern corespunzător cu mărimea și complexitatea instituției, abilitatea în administrarea riscurilor, precum și prin existența unui sistem informațional eficient.

Capacitatea și performanțele managementului și consiliului de administrație sunt evaluate, în principal, pe baza următorilor factori:

- gradul de implicare a factorilor de decizie în asigurarea condițiilor optime de desfășurare a activității băncii;
- capacitatea factorilor de decizie de a administra corespunzător riscurile care pot să apară din schimbarea condițiilor de afaceri sau inițierea unor noi activități sau produse;
- adecvarea politicii interne privind activitatea de bază și riscurile pe care aceasta le incumbă;

- adecvarea auditului și controlului intern care vizează operațiunile financiare, raportările periodice și concordanța cu legile, reglementările și politicile interne;
- acuratețea și oportunitatea informării managementului, precum și existența unor sisteme de administrare a riscurilor în concordanță cu complexitatea și profilul de risc al instituției;
- reacția (receptivitatea) factorilor de decizie la recomandările auditorilor și autorităților de supraveghere;
- profunzimea managementului și succesiunea acestuia;
- măsura în care consiliul de administrație și managementul sunt afectate sau sensibile la influența dominantă sau concentrarea autorității;
- performanțele instituției și profilul lor de risc.

2.4. Profitabilitatea (P)

Calitatea și cantitatea veniturilor sunt evaluate în funcție de: capacitatea de a asigura adecvarea capitalului și prin reinvestirea profitului; nivelul, trendul și stabilitatea veniturilor; sursele veniturilor; nivelul cheltuielilor de operare; vulnerabilitatea veniturilor la expunerile riscului de piață; adecvarea provizioanelor pentru pierderile la credite și alte rezerve: tranzacțiile cu titluri de valoare; efectele de taxare asupra veniturilor; procesele provizioniste și sistemele informaționale ale managementului.

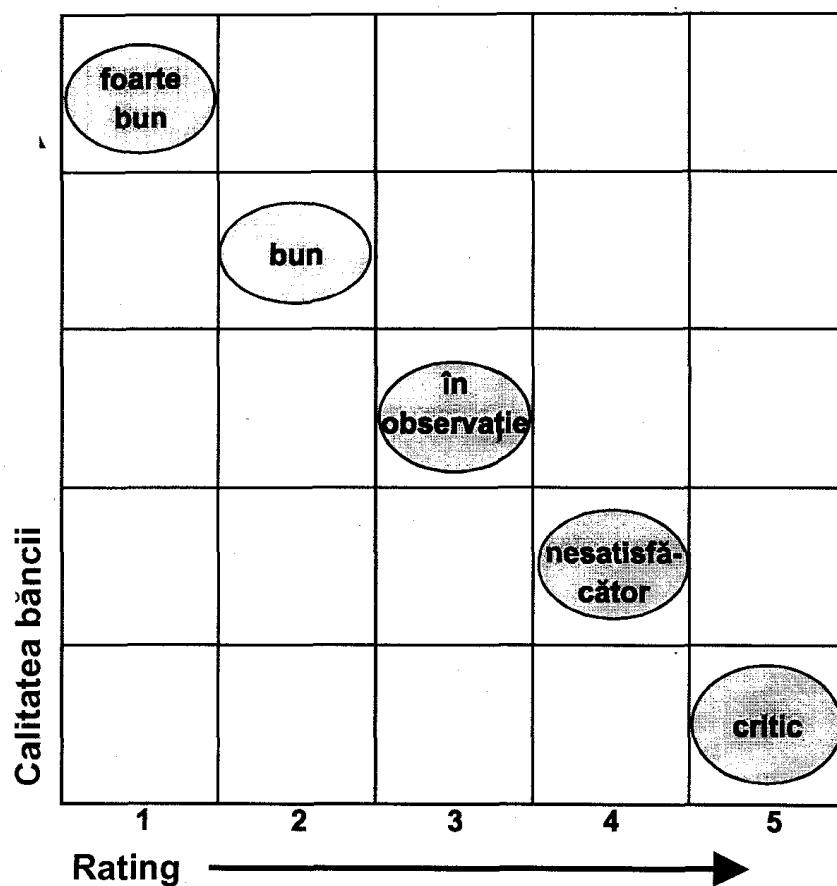
În consecință, acest rating reflectă nu numai volumul și trendul veniturilor, dar și factorii care pot afecta susținerea sau calitatea veniturilor. Volumul și calitatea veniturilor pot fi afectate de administrarea excesivă și inadecvată a riscului de creditare, pot conduce la alocări de provizioane suplimentare pentru pierderi din credite sau de nivelurile ridicate ale riscului pieței, care pot expune nejustificat veniturile instituției la fluctuațiile ratei de dobândă.

De asemenea, calitatea veniturilor poate fi diminuată de o încredere nejustificată în câștiguri extraordinare. Veniturile viitoare pot fi afectate de incapacitatea de a prevedea și controla fondurile și cheltuielile de operare, strategii de afaceri executate defectuos sau prost consiliate, un slab management sau expunerea necontrolată la alte riscuri.

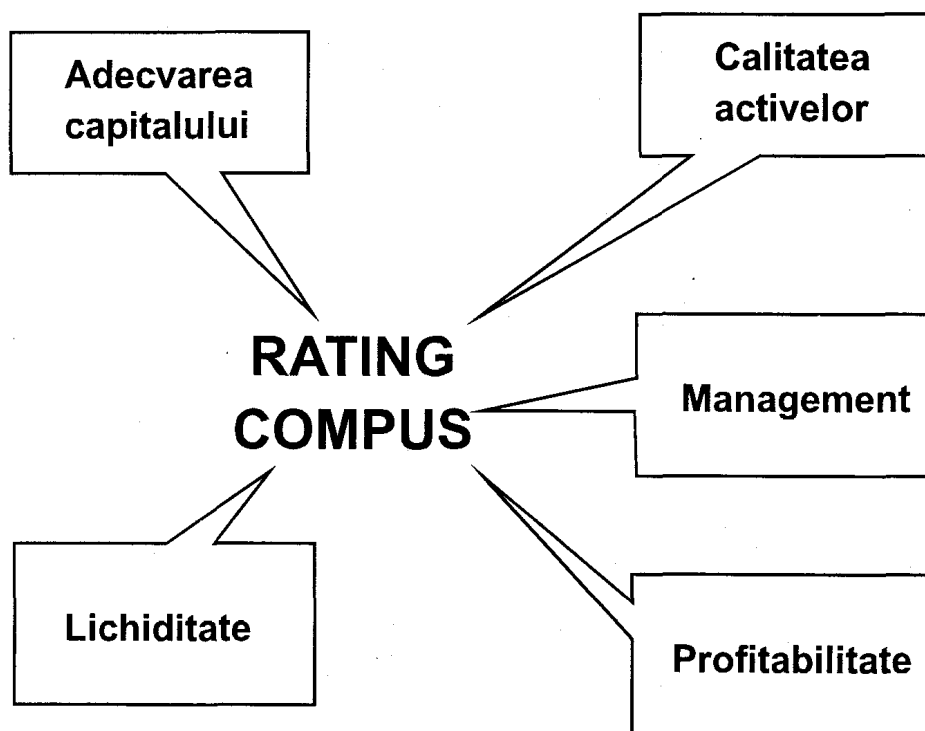
2.5. Lichiditatea (L)

Lichiditatea și administrarea resurselor și plasamentelor sunt evaluate de trendul și stabilitatea depozitelor; gradul și trendul utilizărilor pe termen scurt, sursele volatile de fonduri, finanțarea activelor pe termen lung; accesul la piețele monetare și alte surse de finanțare; adecvarea surselor de lichiditate și abilitatea de a face față nevoilor de lichiditate; eficiența politicilor și practicilor de lichiditate, strategiile de administrare a fondurilor; sistemele informatice de administrare și planurile de finanțare; capacitatea managementului de a identifica, măsura, monitoriza și controla lichiditatea și nivelul de diversificare al surselor de finanțare.

Diagrama ratingurilor

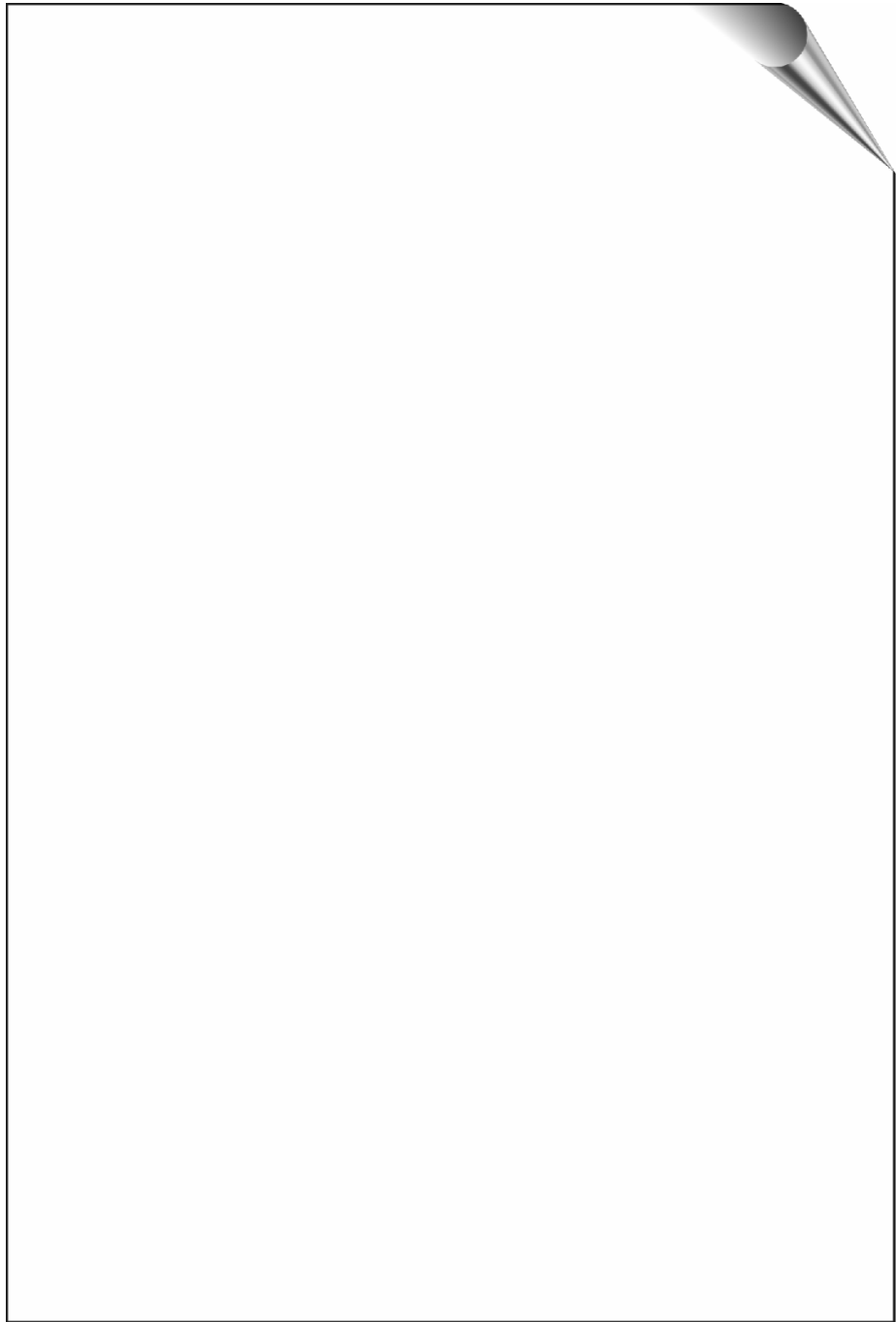
- ✎ Ratingurile 4 și 5 necesită o intervenție promptă.
- ✎ Criteriile de evaluare stabilite pentru cele cinci componente C.A.M.P.L. nu au un caracter exhaustiv pentru examinator, ci unul orientativ.

În evaluarea adecvării poziției de lichiditate a unei instituții financiare, o atenție deosebită ar trebui acordată nivelului curent și viitor al surselor de lichidități, comparativ cu nevoile de fonduri, precum și adecvării practicilor de administrare a fondurilor, în funcție de mărimea, complexitatea și profilul de risc al instituției. În general, practicile de constituire a fondurilor ar trebui să confere certitudinea, că o instituție este capabilă să mențină un nivel al lichidității suficient pentru a face față în timp obligațiilor sale financiare și să răspundă nevoilor legitime bancare.

Practicile ar trebui să reflecte capacitatea instituției de a administra schimbările neplanificate cu privire la sursele de constituire a fondurilor, ca și reacția la modificarea condițiilor pieței, care pot afecta posibilitatea unei lichidări rapide a activelor cu pierderi minime.

În plus, practicile de constituire a fondurilor ar trebui să confere certitudinea că lichiditatea nu a fost menținută cu costuri înalte sau printr-o încredere excesivă în sursele de constituire a fondurilor care se dovedesc a nu fi utilizabile în timp, datorită stresului financiar sau schimbărilor adverse în condițiile pieței.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
CENTRUL ROMÂN DE ECONOMIE COMPARATĂ ȘI
CONSENSUALĂ

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE
- 1980-1989 -

Documentar alcătuit de
VALERIU IOAN-FRANC

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Traducerea textelor:
din limba engleză - Mircea FAȚĂ
din limba franceză - Aida SARCHIZIAN

CUPRINS

ARGUMENT (2)	467
1980: LAWRENCE R. KLEIN - KEYNES ÎNTR-UN MODEL	
MATEMATIC.....	468
a) Sinteza lui Klein	468
b) Modele operaționale	469
c) O cercetare activă în econometrie	470
d) Referințe bibliografice	470
1981: JAMES TOBIN - INTEGRAREA PIETELOR FINANCIARE ȘI	
ECONOMIA REALĂ.....	471
a) Teoria selecției de portofoliu.....	471
b) Relația între piețele financiare și piețele reale	472
c) Coeficientul q al lui Tobin.....	472
d) Taxa Tobin.....	473
e) Referințe bibliografice	473
1982: GEORGE STIGLER - CUI FOLOSEȘTE REGLEMENTAREA?	473
a) Informația are un cost.....	473
b) De la rezultatul empiric... ..	474
c) ... la teoria reglementării	475
d) Un aport durabil la economia industrială	475
e) Referințe bibliografice	476
1983: GERARD DEBREU - "MÂNA INVIZIBILĂ"	476
a) De la intuiție la demonstrație	476
b) Un echilibrul general eficient și stabil	477
c) Noi instrumente matematice	477
d) Lucrări de interes general.....	478
e) Referințe bibliografice	478
1984: RICHARD STONE - ÎNȚELEGEREA ECONOMIEI CU	
AJUTORUL CONTABILITĂȚII	479
a) Scurt recurs istoric.....	479
b) Contabilitatea națională nu este o contabilitate propriu-zisă!	480
b) Baza teoretică.....	480
d) Armonizarea internațională.....	481

e) Referințe bibliografice	481
1985: FRANCO MODIGLIANI - GHID DE ECONOMISIRE ȘI DE INVESTIȚIE	481
a) Teoria ciclului de viață	482
b) Cele două teoreme Modigliani-Miller	483
c) Referințe bibliografice	484
1986: JAMES M. BUCHANAN - STATUL NU ESTE UN DESPOT BINEVOITOR	485
a) Natura statului	485
b) Principiul unanimității	485
c) Despre importanța regulilor	487
d) Referințe bibliografice	487
1987: ROBERT SOLOW - MODELAREA MATEMATICĂ A CREȘTERII ECONOMICE	488
a) Creșterea și starea staționară	488
b) Cercetare aplicată înainte de toate	489
c) Un cercetător eclectic	490
d) Referințe bibliografice	490
1988: MAURICE ALLAIS - ECONOMISTUL NERECUNOSCUȚ	491
a) Echilibrul general și optimumul Pareto	491
b) Un model alternativ	492
c) Referințe bibliografice	493
1989: TRYGVE HAAVELMO - PĂRINTEIE ECONOMETRIEI MODERNE	493
a) Econometria în impas	493
b) Revoluția probabilistă	494
c) Obstacolul interdependenței datelor	495
d) Alte contribuții	495
e) Referințe bibliografice	496
SURSE BIBLIOGRAFICE NECITATE ÎN TEXT	506

ARGUMENT (2)

1. În numărul 9-10/2000 al buletinului "Probleme economice" începeam prezentarea laureaților Nobel pentru economie cu deceniul zece al ultimului secol al mileniului doi, respectiv anii 1990-1999. Așa cum precizam (și promiteam) în deschiderea caietului documentar respectiv, continuăm în acest număr cu perioada 1980-1989, urmând ca, o a treia secvență a documentarului nostru (perioada 1969-1979) să facă obiectul unui a! treilea (și ultim) caiet consacrat laureaților Premiului Băncii Suediei în memoria lui Aîfred Nobel, pentru domeniul științei economice.

2. Caietul supune atenției - pe structura inițiată în cel anterior și care s-a dovedit cea mai sintetică și cu interes primită de cititori (mărturie stând în acest sens semnalele favorabile ale acestora) - contribuțiile laureaților - Lawrence R. Klein, James Tobin, George Stigler, Gerard Debreu, Richard Stone, Franco Modigliani, James M. Buchanan, Robert Solow, Maurice Allais și Trygve Haavelmo.

3 În addenda sunt reluate - din caietul anterior - tabelele sinoptice referitoare la: Structura Colecției Laureatîi Nobel pentru economie - aflată în curs de editare la Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală sub coordonarea acad. Tudorel Postolache și prof. univ. Mugur C. Isărescu (add. 1), Laureatîi Nobel pentru economie 1969-1999 (add. 2), la care se adaugă o caracterizare a contribuției laureaților în cuvinte-cheie (add. 3).

Reluarea celor două sinoptice publicate inițiat în caietul consacrat perioadei 1990-1999 are - în opinia noastră - drept motivație de a acorda cititorului posibilitatea informării - pe ecranul general - asupra gândirii economice mondiale, utilizând și separat oricare dintre volumele care compun documentarul.

Fac publice cele mai alese mulțumiri colegilor mei Mihaela Burugă, Luminița Dogaru, Mircea Față, Luminița Login și Aida Sarchizian pentru sprijinul profesional acordat ta alcătuirea documentarului.

Valeriu Ioan-Franc

1980: Lawrence R. Klein - Keynes într-un model matematic

Până în anii '50, teoria economică nu utiliza modele macroeconomice în sensul modern al termenului, care să servească previziunii și conduitei politicii economice. Primele lucrări de modelare, la începutul anilor '30 vizau, în principal, explicarea mișcărilor de prețuri și conjunctura întreprinderilor. Modelele lui Tinbergen¹ (laureat Nobel în 1969) constituiau, într-un fel, "marii înaintași" ai modelelor macroeconomice.

Demersul lui Klein reactualizează analiza macroeconomică. Cu ajutorul modelelor sale, el examinează în același timp fluctuațiile economiei, ca și efectele măsurilor de politică economică. Considerat ca unul dintre părinții fondatori ai modelării economice, lucrările sale i-au adus recompensa suedeză în anul 1980.

a) Sinteza lui Klein

Două întâlniri au marcat debutul carierei lui Lawrence Klein. Student fiind, el își finalizează teza de doctorat sub conducerea lui Paul Samuelson² (laureat Nobel în 1970) cu care a lucrat la problemele de fundamentare matematică a teoriei economice. Viziunea sa despre economie este puternic influențată de teoria keynesiană. El și-a consacrat teza acestei teorii aplicându-se asupra fundamentării și îmbogățirii progreselor recente ale cercetării economice. Lui i se datorează expresia "revoluție keynesiană".

Tânăr diplomat, ajunge la Cowles Commission for Research in Economics (fondată în 1932 de către Alfred Cowles și integrată Universității din Chicago în 1939) care avea ca obiectiv reluarea lucrărilor lui Tinbergen cu scopul de a construi un model econometric al economiei SUA.

De la primele cercetări, Klein, manifestă interes pentru teoria economică, modelare și aplicațiile acestora la problemele de politică economică. Pentru a construi primul său model, Klein reunește:

- cuceririle cele mai recente ale econometriei, prelucrând automat datele;
- prezentarea schematică a IS/LM din gândirea lui Keynes, propusă de către John Hicks³ (laureat Nobel în 1972).

Aceste cercetări, întreprinse la începutul anilor '50 în colaborare cu Arthur Goldberger, îl conduc la construirea primului model econometric, un sistem de 25 de ecuații care descriu economia americană, așa-numitul model Klein-Goldberger. Acest model, de inspirație keynesiană, pentru că cererea

¹ Prezentat în cea de a treia fasciculă a documentarului în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 9

² Idem, p. 12-15.

³ Idem, p. 20.

determină nivelul de producție, a deschis începând de atunci seria tuturor modelelor macroeconomice.

b) Modele operaționale

Klein participă la construcția a numeroase modele în diferite țări, în SUA, în Marea Britanie și chiar în Canada. În lucrările sale el combină un demers macroeconomic inspirat de Keynes cu un altul, interindustrializarea, inițiată de Leontief¹ (premiat Nobel în 1973). Trei proiecte principale care au avut rolul de "motor", i-au marcat cariera.

Primul dintre ele - modelul Brookings - Social Science Research Council, viza construirea unui model econometric detaliat al economiei americane. Modelul la care Klein va lucra aproape 10 ani servea la prognozarea evoluției conjuncturii economice. El era de asemenea conceput pentru a realiza studii minuțioase ale variabilelor economice, ca și ale investiției și consumului.

În paralel cu acest proiect, Klein va lucra la modelul de la Wharton School. Mai puțin ambițios ca modelul Brookings-SSRC, Wharton Econometric Forecasting Model oferea totuși rezultate mai bune în studiul conjuncturii. El este, de altfel, încă folosit în mod curent pentru analiza fluctuațiilor producției naționale, a exporturilor, a investiției sau chiar a consumului. Este de asemenea folosit pentru studierea efectelor modificării fiscalității, a cheltuielilor publice sau în cazul creșterii prețului petrolului.

Al treilea model important asupra căruia Klein s-a consacrat (împreună cu B. Hickman din Stanford, R. Rhomberg de la FMI și A. Gordon de la Universitatea din California) la sfârșitul anilor '60 se numește LINK². Este vorba de această dată de un model internațional care regroupează modelele econometrice ale diferitelor țări.

Obiectivul proiectului era studierea propagării fluctuațiilor economice între țări și realizarea de prognoze asupra mișcărilor internaționale de capitaluri și de bunuri. Modelul permite, între altele, analiza efectelor unei politici economice a unei țări asupra altora și cunoașterea efectelor *spill-over*.

Proiectul LINK³ permite dezvoltarea a numeroase lucrări teoretice și experimentale inițiind construcția de modele econometrice nu numai în țările

¹ *Idem*, p. 23-27.

² Modelul LINK are, în structura sa, contribuțiile cercetătorilor români de la Institutul de Economie Mondială "Costin Murgescu", colectivul de aici fiind condus de dr. Constantin Ciupagea. La sesiunea LINK din oct.-nov. 1999, desfășurată la Alena, în Grecia, acad. Emilian Dobrescu a prezentat o versiune prescurtată a modelului economiei românești în tranziție, expunerea sa fiind bine primită de înaltul forum mondial de modelare economică.

³ Lawrence R. Klein a vizitat România în nov. 1999. prilej cu care a fost primit la Academia Română ca membru de onoare, a susținut conferințe la Banca Națională a României și la Comitetul Român pentru Clubul de la Roma. La ASE București, profesorul Klein a

OCDE, dar și în cele ale blocului sovietic și chiar în anumite țări mai puțin dezvoltate. În plus, lucrările experimentale ale lui Klein au făcut să progreseze în mod semnificativ previziunea econometrică, iar crearea modelelor aplicative s-a extins nu numai la nivelul organizațiilor științifice, dar și la cel al administrațiilor publice și al marilor întreprinderi.

În cursul carierei sale Klein s-a îndepărtat progresiv de teoria keynesiană. Modelele la construcția cărora a participat se interesează din ce în ce mai mult de aspectul ofertei economiei, chiar dacă fidel lui Keynes, privilegiase mult timp cercetarea cererii.

c) O cercetare activă în econometrie

Părinte al modelării moderne și partizan al cercetării aplicative, Klein n-a abandonat totuși lucrările teoretice în econometrie. Publicațiile sale au contribuit la avansarea mai multor întrebări în acest domeniu. El va lucra în special după exemplul lui Frisch¹ (premiat Nobel în 1969) la introducerea în modele a variabilelor explicative întârziate (adică a variabilelor decalate în timp) și la problema multicolinearității (adică a existenței unei relații lineare între anumite variabile explicative ale modelului).

d) Referințe bibliografice

- Klein L. (1947), «*The Use of Econometric Models as a Guide to Economic Policy*», *Econometrica*, vol. 15, p. 111-151.
- Klein L. (1947), «*The Keynesian Revolution*», New York, Macmillan.
- Klein L. (1950), «*Economic fluctuations in the United States: 1921-1941*», New York, J. Wiley.
- Goldberger A. și Klein L. (1955), «*An Econometric Model of the United States: 1929-1951*», New York, J. Wiley.
- Klein L., Duesenberry J., Fromm G. și Kuh E. (1965), «*The Brookings Quarterly Econometric Model of the United States*», Chicago, Rand McNally.
- Klein L. (1978), «*The Supply*

vorbit studenților economiști într-un discurs de recepție a titlului de Doctor Honoris Causa, conferit de ASE. În cadrul aceleiași vizite a fost lansat preprintul volumului 20 - cartea I - al senei Laureții Nobel pentru economie, editat de Centrul Român de Economie Comparată și Consensuală și Editura Expert. Profesorul american a apreciat cu acest prilej inițiativa editării colecției, acceptând chiar să întreprindă acțiuni de secretariat științific al colecției, din onoranta calitate de președinte de onoare al Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală. Savantul american și-a arătat disponibilitatea de a contribui la lucrările grupului de reflecție E.S.E.N., condus în Academia Română de acad., T. Postolache, realizând chiar un amplu studiu privind starea economiei mondiale, studiu care asigură grupului E.S.E.N. decuparea cadrului mondial în care se derulează economia națională a României.

¹ Prezentat în caietul 3 al documentarului; în: "Probleme economice", CIDE nr. 21-22/2000, p. 9.

Side», *American Economic Review*, vol. 68, p.1-7. Klein L (1983), «*Lectures in Econometrics*», Amsterdam, North-Holland. Bodkin R., Klein L și Marwah K. (1991), «*A History of Macroeconometric Model-Building*». Aldershot, Hants, Edward Elgar.

1981: James Tobin - Integrarea piețelor financiare și economia reală

James Tobin a fost onorat cu Memorialul Nobel pentru analiza -sa asupra piețelor financiare și legătura acestora cu deciziile agenților economici în materie de consum, locuri de muncă, producție și prețuri.

a) Teoria selecției de portofoliu

Teoria selecției de portofoliu are ca obiectiv analiza deciziilor agenților economici care dețin active reale și financiare și contractează simultan împrumuturi. Spre deosebire de modelul keynesian, Tobin nu ia în considerație numai moneda, ci și ansamblul activelor și datoriilor.

Se presupune că un individ ar putea investi o parte a fondurilor sale în bonuri de trezorerie (împrumuturile și creditele se fac toate la aceeași rată a dobânzii fără risc) și că își plasează restul într-un portofoliu (S) de acțiuni ordinare.

De exemplu, portofoliul (S) are o rată de randament anual estimată la 20% și un ecart tip (măsura riscului) de 18%. Bonurile de trezorerie oferă o dobândă fără risc de 7%. Dacă individul investește jumătate din fonduri în portofoliul (S) și împrumută restul cu 7%, rata de randament estimată a investiției este la jumătate între cea a lui (S) și cea a bonurilor de trezorerie.

Fie: $E(r) = (0,5 * \text{randament estimat de } S) + (0,5 * \text{rată a dobânzii}) = 13.5\%$
și cum bonurile de trezorerie sunt fără risc, ecartul-tip al portofoliului este egal cu jumătatea celui a lui (S), adică: $(E(r) = (0,5 * \text{ecart-tip a lui } S) + (0,5\% * \text{ecart-tip al bonurilor}) = 9\%$

Dacă individul plasează totul în (S), el crește rata de randament estimată, dar în același timp și ecartul-tip, adică riscul.

Oricare ar fi nivelul riscului, rata randamentului estimat cea mai mare posibilă este obținută combinând portofoliul (S) cu o creanță sau un împrumut.

Investitorul trebuie deci să facă un raționament în două etape: el alege mai întâi cel mai bun portofoliu de acțiuni ordinare, cu o creanță sau un împrumut, în maniera care îi permite să obțină nivelul riscului pe care dorește să-l suporte. Fiecare investitor nu va trebui deci să-și plaseze banii decât în două active: un portofoliu cu risc (S) și un împrumut sau o creanță. Acest principiu este cunoscut sub numele de "teorema separării".

b) Relația între piețele financiare și piețele reale

Studiul piețelor financiare îi permit lui Tobin să analizeze efectul evenimentelor financiare asupra cererii de active reale, altfel spus asupra cererii de consum și a cererii de investiție. În acest context el caută să răspundă la două întrebări:

- cum afectează venitul național măsurile de politică bugetară și monetară?
- care este repartitia între efectul-volum și efectul-preț ale unei variații a venitului național nominal, provocat de măsurile de politică bugetară și monetară?

Pentru a răspunde la această ultimă întrebare, Tobin se interesează de problema formării salariilor. Datorită rigidității pe termen scurt a salariilor, o variație a cererii de bunuri și de muncă se va traduce printr-o variație a ocupării (efect-volum) superioară celei a prețurilor și a salariilor (efect-preț). În plus, rigiditatea formării salariilor face dificilă pe termen scurt o ajustare a planurilor de consum al gospodăriilor și a celor de producție a firmelor. Pe undeva, teoria anticipațiilor raționale a lui Lucas¹ (laureat Nobel în 1995) fondată pe posibilitatea unei ajustări instantanee a oricărei noi informații i se părea criticabilă.

c) Coeficientul q al lui Tobin

Identificând canalele de legătură între fenomenul financiar și fenomenul real, Tobin a indicat teoretic, dar în același timp și experimental, efectele variațiilor valorii reale a activelor financiare asupra deciziilor de consum și asupra investiției. Astfel, investiția este funcție a coeficientului valorii de piață a datoriei și a fondurilor proprii ale întreprinderii asupra costului de reluare a activelor, desemnate sub termenul de coeficientul (q) al lui Tobin.

Atunci când coeficientul (q) este mai mare decât 1 (când materialul este mai scump decât costul de înlocuire) întreprinderile au tot interesul să investească și să renunțe la investiție, în caz contrar. Când coeficientul (q) este mai mic decât 1, poate fi mai avantajos să se achiziționeze active cu ajutorul unei fuziuni, de exemplu.

Recesiunea din 1973 se explica printr-o cădere brutală a coeficientului (q), provocată de politicile monetare restrictive și nu de o insuficientă ofertă de economisire, așa cum susțin adepții noii "economii clasice".

Departate de a fi exclusiv orientată spre cerere, sinteza neoclasică, susținea Tobin, a acordat o mare importanță factorilor determinanți ai creșterii pe termen lung, ca și politicilor susceptibile de a construi echilibrul ocupării depline. Deținătorul Memorialului Nobel conchide:

¹ Prezentat în "Probleme economice". CIDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39, primul caiet documentar consacrat laureaților Nobel pentru economie.

"Dumnezeu ne-a dat doi ochi pentru a privi în aceeași timp oferta și cererea".

d) Taxa Tobin

Tobin este cunoscut de asemenea pentru poziția sa în ceea ce privește taxarea operațiunilor de schimb. Această propunere care datează din 1978 este astăzi, urmare a crizelor financiare recente, în centrul dezbatelor. Plecând de la faptul că suma brută a operațiunilor era la scară mondială considerabilă, el propune să se preleve o taxă de 0,1% din suma brută a tranzacției.

Această taxă Tobin promitea țărilor care o aplicau să găsească o anumită marjă de manevră în materie de politică monetară. Ea urma să faciliteze regularizarea piețelor.

e) Referințe bibliografice

- Tobin J. (1947), "Liquidity preference and monetary policy", *Review of economics and statistics*, volume 29, p. 124-131.
- Tobin J. (1947), „Money wage rates and employment” in S. Harris, *The new economics: Keynes influence on theory and public policy*, New York, A. Knopf. p. 572-587.
- Tobin J. (1956), „*The interest elasticity of transaction demand for cash*”, *Review of economics and statistics*, volume 38, p. 241-247.
- Tobin J. (1958), „Liquidity preferences as behavior towards risk”, *Review of economic studies*, volume 25, p. 65-86.
- Brainard W.C., Tobin J. (1968), „Pitfalls in financial model building”, *American Economic Review, papers and proceedings*, vol. 58, p. 99-102.
- Tobin J. (1969), «*A general equilibrium approach to monetary theory*”, *Journal of money, credit and banking*, vol. 1, p. 15-29.

1982: George Stigler - Cui folosește reglementarea?

George Stigler, fondatorul economiei informaționale a fost recompensat de juriul Nobel pentru analiza sa asupra structurilor industriale ca și pentru teoria sa asupra reglementării, decriptând rolul jucat de grupurile de presiune economice.

a) Informația are un cost

Se reproșează adesea științei economice reprezentarea simplistă, chiar irealistă a comportamentelor umane. Numeroaselor fenomene observate (ca aparenta (raționalitate a anumitor decizii) pe piețe le scapă astfel explicația. Stigler a căutat să corecteze această deficiență rămânând totuși în cadrul

ipotezelor standard asupra gospodăriilor și întreprinderilor sau asupra ofertei și cererii. Cercetarea sa asupra rolului informării în procesul de tatonare a piețelor ilustrează perfect acest punct de vedere. În teorie, prețul fiecărui bun (exceptând costurile de transport) ar trebui să fie același peste tot (legea prețului unic), pentru că este rezultatul calculului de optimizare a petei.

Această ipoteză nu este totuși conformă cu realitatea: prețul unui bun poate varia în cadrul aceleiași piețe. Stigler a arătat că acest fenomen ar putea fi explicat prin costurile de cercetare și de difuzare a informației care intră în procesul de formare a prețurilor. În consecință, el abandonează ipoteza unei "informații perfecte".

În practică, acumularea informației de către fiecare agent economic, corespunde unui act conștient, guvernat de aceleași reguli de arbitraj între costuri și beneficii, ca orice proces de producție. Agentul economic folosește informația până la punctul în care utilitatea anticipată, procurată prin acest supliment de informare contrabalansează costul cercetării adiționale. El poate lua deci decizia de a rămâne ignorant. Aceste "Economics of information" (1961) constituie temelia lucrărilor ulterioare a lui Stigler.

b) De la rezultatul empiric...

Lucrările experimentale asupra economiei SUA, publicate împreună cu Friedland la începutul anilor '60. vor sta la originea unei noi abordări a politicii de reglementare (în special tarificare) a statului. Stigler și Friedland au încercat să verifice ceea ce era până atunci considerat ca dat, să știe de ce prețurile de vânzare ale producției întreprinderilor de utilitate publică (adesea monopoluri naturale) vor fi considerabil mai ridicate în lipsa unei reglementări. Ei pun problema sub forma unei regresii de formă redusă:

$$p = f(d, r, s),$$

unde: p - prețul practicat de întreprinderea reglementată;

d - factorii care acționează asupra cererii;

r - reglementarea;

s - alți factori cu impact asupra ofertei.

Stigler și Friedland demonstrează așadar că, între prețurile practicate în statele reglementate și cele în vigoare în statele nereglementate, diferența este mică și puțin semnificativă din punct de vedere statistic.

Ca o ironie, rezultatul lor este fals din cauza unei proaste codificări a variabilelor și a utilizării logaritmului zecimal (în locul logaritmului natural) care subestimează efectele reglementării. Amploarea efectelor reglementării este de fapt mult subevaluată.

Alte studii experimentale vor confirma ulterior că acolo unde structura inițială a pieței era tip monopol, reglementarea s-a dovedit ineficientă, și că pe alte tipuri de piețe ea antrena în general o creștere a prețurilor, o scădere a producției, generând rente de monopol. Cum se explică atunci că

reglementarea favorizează interesele vânzătorilor pe cheltuiala consumatorilor?

c) ... la teoria reglementării

Stigler a dat răspunsul într-un articol publicat în 1971 integrând contribuția analizei economice a politicii la teoria economică a reglementării¹. Ceea ce primează în determinarea soluției procesului sunt interesele ofertanților și ale celor care reclamă reglementarea.

Ofertanții sunt reprezentați prin actori politici (oameni politici sau agenți de reglementare) care au puterea de a vinde (putere asupra prețurilor și acces pe piață). Oferta este conformă unei cereri de reglementare din partea anumitor antreprenori, organizați în grupuri de presiune. Acești actori se servesc, pentru a-și atinge scopul, de o monedă specială: votul, contribuțiile la finanțarea campaniilor electorale sau funcții pentru aceia care vor părăsi scena politică. Teoria capturii reglementării descrie acest fenomen.

Producătorii au adesea un avantaj strategic important în raport cu consumatorii: datorită numărului mai restrâns ei pot ușor surmonta fenomenul "pasagerului clandestin" (termen care caracterizează pe cei care profită de un lucru colectiv, asigurându-și astfel o organizare coerentă a echipei lor).

Consumatorii, la rândul lor, au nu numai un interes difuz, dar și o slabă motivație să stăpânească informația (prea costisitoare pentru ei). Rezultă că interesul producătorilor triumfă asupra celui al consumatorilor: tradiționala rentă a acestora este transferată producătorilor.

Activitatea lui Stigler a fost continuată în special de Becker (laureat Nobel în 1992) și de elevii săi, precum Peltzman, care va aplica teoria sa unui eventai mai larg de fenomene (impozite, sindicate).

d) Un aport durabil la economia industrială

În afară de teoria reglementării, Stigler este cunoscut, de asemenea, pentru numeroasele sale contribuții în domeniul economiei industriale. A studiat în special convergența pe termen lung a ratei profiturilor în industrie și între sectoare. Tot lui i se datorează, de asemenea, cercetările asupra legăturii între economia la scară și mărimea optimă a firmei și chiar asupra politicii prețurilor întreprinderilor.

Cercetările lui Stigler, în aceste domenii, pot fi considerate ca fundamente ale economiei industriale.

¹ El asimilează astfel ipoteza maximizării utilității politice a decidenților politici (Buchanan, laureat Nobel în 1986 și Tullock) celei a alegătorului ignorant din punct de vedere rațional (Downs) și logica acțiunii colective și a pasagerului clandestin (Olson).

e) Referințe bibliografice

- Stigler G. (1961), «The Economics of Information», Journal of Political Economy, vol. 69, p. 213-225.
- Stigler G. (1963), «Capital and the Rate of Return in Manufacturing Industries», Princeton University Press.
- Stigler G. (1966), «The Organization of Industry», Homewood, Illinois.
- Richard D. Irwin. Stigler G. (1971), «The Theory of Economic Regulation», Bell Journal of Economics and Management Science, No 2, p. 3-21.
- Stigler G. (1975), «The Citizen and the State: Essays on Regulation», University of Chicago Press.
- Stigler G. (1984), «Economics: The Imperial Science», Scandinavian Journal of Economics, vol. 86, p. 301-313.
- Stigler G. și Friedland C. (1962), «What can Regulators Regulate? The Case of Electricity», Journal of Law and Economics, No 5. p. 1-16.

1983: Gerard Debreu - "Mâna invizibilă"

Ce tip de organizare permite economiei să satisfacă mai bine nevoite agenților săi economici? O repartitie eficientă a resurselor face oare posibil acest lucru? Dacă da, în ce condiții are loc aceasta?

Un răspuns intuitiv, cel al lui Adam Smith, a fost enunțat clar în urmă cu două secole. În celebrul său tratat "Cercetare asupra naturii și cauzele bogăției națiunilor" (1776) economia engleză des-ria nu mai puțin celebrul mecanism al "mâinii invizibile". Individul nu "caută propriul său câștig", dar prin acțiunea sa personală și izolată contribuie la un final care îl depășește - interesul general.

Operațiunile agenților economici, aparent independente unele de altele, sunt de fapt coordonate și au ca rezultat o situație în care producătorii își pot vinde mărfurile, iar consumatorii își pot satisface nevoile. Acest lucru este garantat printr-un sistem de prețuri și salarii flexibile, care asigură un echilibru eficient pe toate piețele.

a) De la intuiție la demonstrație

Teoria avansată de către Smith n-a făcut obiectul unei prime configurări mai riguroase decât la sfârșitul secolului al XIX - lea. Leon Walras reia acest demers al funcționării globale a economiei și fondează cu adevărat teoria echilibrului generat. El transpune scrierile lui Smith în termeni matematici. Un sistem de ecuații ale ofertei și cererii descriu comportamentul agenților economici, producători și consumatori. Egalitatea între cerere și ofertă pe diferite piețe corespunde unei situații de echilibru general. Acest echilibru este atins printr-un mecanism de tatonare. Totodată, oricât de strictă ar fi ea,

demonstrația lui Walras este lipsită de rigoare: nu este sigur decât că o soluție a sistemului de ecuații există.

Gerard Debreu îi aduce acea rigoare matematică care îi lipsea. Demonstrația, elaborată împreună cu Kenneth Arrow¹ (laureat Nobel în 1972), privind existența unui ansamblu de prețuri care garantează echilibrul general al economiei constituie principala sa contribuție la dezvoltarea științei economice. Datorită lucrărilor sale, teoria echilibrului general și, într-o anumită măsură, mecanismul vechi al "mâinii invizibile" prind contur într-o formulă matematică definitivă, de o extremă rigoare. Acestea sunt lucrările care au fost recompensate cu onorurile Nobel.

b) Un echilibrul general eficient și stabil

După Walras, Arrow și Debreu formulează într-un model matematic abstract funcționarea unei economii de piață. Precizia, simplitatea și generalitatea prezentării lor marchează un moment în literatura economică, chiar dacă stăpânirea instrumentelor matematice este indispensabilă celor care vor să le citească lucrările.

Acțiunile consumatorilor și ale producătorilor conduc la un echilibru al pieței care stabilește o distribuție eficientă a bunurilor între agenții economici. Acest echilibru se obține datorită unei corespondențe - pe de o parte, ofertele și cererile - pe de altă parte, prețurile tuturor bunurilor supuse schimbului. Autorii demonstrează, de asemenea, că acest echilibru este stabil: nici un agent economic nu are interesul să se îndepărteze de acest echilibru, sub amenințarea de a-și vedea câștigurile diminuate.

În sfârșit, dincoio de aceste rezultate - eficiență și stabilitate - lucrările lui Debreu demonstrează în ce condiții echilibrul general obținut este sau nu un optimum (adică echilibrul preferat altor echilibre posibile). Se poate considera că această demonstrație reia viziunea normativă asupra pieței enunțată de către Adam Smith, în 1776.

c) Noi instrumente matematice

Pentru a atinge un rezultat de o asemenea anvergură, autorii au formulat ipoteze foarte restrictive. Mai ales prețurile tuturor bunurilor și serviciilor supuse schimbului sunt perfect flexibile. Debreu este primul care a fost conștient de limitele modelului său. Tipul de economie pe care îl descrie n-a existat niciodată. Lucrările sale nu pot avea deci o mare eficiență în economia de piață, în raport cu alte sisteme de producție și schimb, ca de exemplu planificarea.

Interesul pe care lucrările sale îl suscită ține, în principal, de metoda folosită. El utilizează instrumente matematice noi, pentru abordarea domeniului

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 20.

economic într-un mod extrem de riguros, cum ar fi metoda axiomatică. Numai o astfel de prezentare permite, după el, separarea clară a propunerilor care extind o teorie (axiomele) și posibilele lor interpretări.

Lucrarea sa "Theory of Value" care expune această metodă este considerată de aceea clasică. Se regăsește aici modelul său în care expresia matematică are o formă independentă de conținutul său economic. Instrumentarul matematic îi permite să determine în ce condiții sistemul de prețuri autorizează repartitia optimă a bunurilor și serviciilor.

d) Lucrări de interes general

Pentru că ipotezele sale sunt precise și simple, modelul lui Debreu poate fi utilizat pentru a explora și alte domenii ale științei economice. Conceptul de "bun" este definit într-un mod atât de general, încât teoria sa poate fi aplicată analizei echilibrului static, dar și echilibrului intertemporal și chiar comportamentelor incerte. Poate fi de asemenea utilizat pentru studierea distribuției spațiale a activităților de producție și a consumului.

În timpul carierei sale, Debreu nu s-a ocupat totuși de teoria economică în sens strict. După mulți ani de muncă în SUA el a revenit în 1953 în Franța, țara sa de origine, pentru a îndeplini o misiune de șase luni la Electricite de France. Problemele întâmpinate în această activitate, în special incertitudinea legată de funcția de producție a unui monopol natural, se vor regăsi mai târziu în ultimul capitol al lucrării sale Theory of Value".

În sfârșit, lucrările lui Debreu au îmbogățit în mod semnificativ teoria consumatorului, în special integrarea preferințelor sale în funcțiile de utilitate și condițiile de agregare a cererilor individuale.

e) Referințe bibliografice

- Arrow K.J. și Debreu G. (1954), «*Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy*», *Econometrica*, vol. 22, p. 265-290.
- Debreu G. (1956), «*Market Equilibrium*», *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 4, p. 876-878.
- Debreu G. (1959), «*Theory of Value, An Axiomatic Analysis of Economic Equilibrium*», New York, John Wiley & Sons.
- Debreu G. și Scarf H. (1963), «*A Limit Theorem on the Core of an Economy*», *International Economic Review*, vol. 4, p. 257-273.
- Debreu G. (1983), «*Mathematical Economics: Twenty Papers of Gérard Debreu*», Cambridge, Angletterre, Cambridge University Press.
- Debreu G. (1987), «*Existence of General Equilibrium*», *New Palgrave*, vol. 2. p. 216-219.
- Debreu G. (1991), «*Random Walk and the Life Philosophy*», *The American Economist*, vol. 35, No. 2, p. 3-7.

1984: Richard Stone - Înțelegerea economiei cu ajutorul contabilității

Richard Stone a primit laurii Nobel pentru contribuția sa la dezvoltarea sistemelor de contabilitate națională și la îmbunătățirea analizei economice experimentale.

a) Scurt recurs istoric

În cursul unei perioade date agenții economici realizează un număr însemnat de tranzacții. Studiul acestei realități face indispensabilă utilizarea metodelor care permit sinteza și agregarea operațiunilor economice. Obiectul contabilității naționale îl constituie dezvoltarea acestor metode.

Aceasta din urmă a fost introdusă în Regatul Unit în cursul celui de-al Doilea Război Mondial sub influența lucrărilor lui Keynes. În acea perioadă trebuia finanțat războiul și guvernul avea nevoie să cunoască starea economiei din punct de vedere contabil. În 1941, Guvernul englez prezenta previziunile bugetare asupra veniturilor și cheltuielilor naționale pe anul 1938 și 1940 însoțite de o Carte Albă (White paper). Această Carte albă era rezultatul muncii a doi economiști, J.E. Meade¹ (laureat Nobel în 1977) și R. Stone.

Cele trei forme ale venitului național după Meade și Stone

Venit național net la costul factorilor	Producția națională la costul factorilor	Cheltuiala națională la costul factorilor
Rente Profituri și dobânzi Prime Salarii	Prod. netă a agriculturii Prod. netă a minelor Prod. netă a industriei Prod. netă a transportului Prod. netă a distribuției Val. netă a serv. private Val. netă a serv. publice	Consum privat la prețul pieței Cheltuieli publice curente pentru bunuri și servicii Subvenții publice mai puțin impozitele indirecte
	Venitul net din străinătate	Investiție națională investiție în străinătate
Venitul național net total la costul factorilor	Producția națională netă la costul factorilor	Cheltuiala națională la costul factorilor

Sursa: Meade și Stone (1941).

Ea conținea trei tabele. Primul reunea venitul național și cheltuielile, al doilea conținea venitul individual, cheltuiala și economisirea, iar cel de al treilea, totalul net al fondurilor disponibile în sectorul privat pentru satisfacerea obiectivelor guvernării. Sursele statistice ale primelor două tabele erau complet

¹ Idem, p. 37.

independente de cete ale celui de al treilea. Totuși, suma primelor două solduri nu era prea diferită de cea de a treia.

În 1942, Cartea Albă conținea 20 de pagini, din care 7 tabele, cea din 1950 avea 80 de pagini și 38 de tabele. În 1952 era publicată, pentru prima dată, o matrice a unui tabel de schimburi interindustriale numită la fel ca matricea input-output a lui Leontief¹ (laureat Nobel în 1973).

b) Contabilitatea națională nu este o contabilitate propriu-zisă!

Obiectivul muncii lui Stone era integrarea completă a conturilor națiunii. Conform principiului dublei înregistrări orice operație care se referă la două sectoare instituționale dă naștere la patru înregistrări: două redau obiectul aceleiași operațiuni, în ocupare și resurse, în conturile respective ale celor două sectoare; celelalte două conțin o evidență dublă contabilă a acestei operațiuni, adică intrările și ieșirile de monedă.

Fiecare operațiune figurează într-un cont extracontabil (ocupare sau resurse) și într-un cont contabil (variația creanței sau variația datoriei). În felul acesta fiecare operațiune va ajunge să dezechilibreze conturile. Astfel, o operațiune care face să crească soldul contului extracontabil al unui agent economic (salariile primite de gospodării cresc capacitatea de finanțare) modifică în sens contrar soldul contului extracontabil al altui agent economic (salariile vărsate de către societăți fac să crească nevoia lor de finanțare). Același lucru și în cazul conturilor contabile. Suma capacităților de finanțare a unora dintre agenții economici este în mod necesar egală cu suma nevoilor de finanțare a altora.

Există deci o dihotomie între înregistrările referitoare la obiectul tranzacției și cele care descriu dubla înregistrare contabilă. Agregarea operațiunilor se produce plecând de la statisticile surselor multiple și se face în mod distinct, pe de o parte, în domeniul extracontabil (care cuprinde în aceeași timp o dublă înregistrare contabilă a operațiunilor asupra bunurilor, serviciilor și de repartitie și operațiunile contabile sub dublul lor aspect) și, pe de altă parte, domeniul financiar. Pe total, contabilitatea națională prezintă o informare statistică într-un cadru contabil, dar nu se poate vorbi de o contabilitate propriu-zisă.

b) Baza teoretică

Construcția unei identități contabile în sistemul contabilității naționale este legată de descrierea interdependenței tranzacțiilor în cadrul economiei. Agregarea tranzacțiilor în cadrul conturilor pe sectoare și prezentarea conturilor implicau o viziune teoretică a funcționării economiei. Simplul mecanism contabil nu mai era suficient.

¹ *Idem*, p. 24-27.

Keynes va furniza apoi cadrul necesar. Economia este prezentată sub forma unui circuit economic și descrisă cu ajutorul relațiilor într-un anumit număr de agregate. Producția generează venituri care sunt la originea cheltuielilor, care la rândul lor determină producția. Keynes arată că echilibrul economic poate fi un echilibru de subocupare, contrar ortodoxiei clasice, pentru care mecanismele pieței - via prețuri și salarii - permit ocuparea deplină. Intervenția statului este necesară, iar punerea în practică a politicii economice implică, așadar, cunoșterea marilor agregate.

d) Armonizarea internațională

Lucrările lui Stone au contribuit, de asemenea la generalizarea la nivel internațional a principiilor contabilității naționale. El a condus un grup de experți ai ONU care lucrau la uniformizarea sistemului de contabilitate națională, cu scopul de a putea efectua comparații statistice între țări. A făcut același lucru în cadrul OEEC (Organizația de Cooperare Economică Europeană) la sfârșitul anilor '40¹.

e) Referințe bibliografice

- Stone J. R. N., Stone W. M. (1938), «The Marginal Propensity to Consume and the Multiplier», *Review of Economic Studies*, vol. 6, p. 1-24.
- Meade J. E., Stone J. R. N. (1941), «The Construction of Tables of National Income, Savings and Investment», *Economic Journal*, vol. 51, p. 216-231.
- White paper (1941), «An Analysis of the Sources of War Finance and an Estimate of the National Income and Expenditure» in 1938 and 1940.
- Meade J. E., Stone J. R. N. (1944), «National income and Expenditure», Londres, Oxford University Press.
- Stone J. R. N. (1947), «Definition and Measurement of the National Income and related Totals», in *Measurement of National Income and Construction of Social Accounts*, Genève, Nations Unies (1953), *A System of National Accounts and Supporting Tables*.
- Stone J. R. N. (1971), «Demographic Accounting and Model Building», OCDE.

1985: Franco Modigliani - Ghid de economisire și de investiție

Franco Modigliani a fost recompensat pentru lucrările sale asupra tendinței de a economisi în cadrul gospodăriilor (dezvoltarea teoriei ciclului de

¹ Să notăm, în sfârșit, că Franța nu va adopta primul sistem de contabilitate națională (SCN) din 1953 și va face opinie separată până în 1975, dată la care s-a introdus sistemul largit de contabilitate națională (SECN).

viață asupra economisirii) și cele despre funcționarea piețelor financiare (formularea teoremelor Modigliani-Miller asupra evaluării întreprinderilor și asupra costului capitalului).

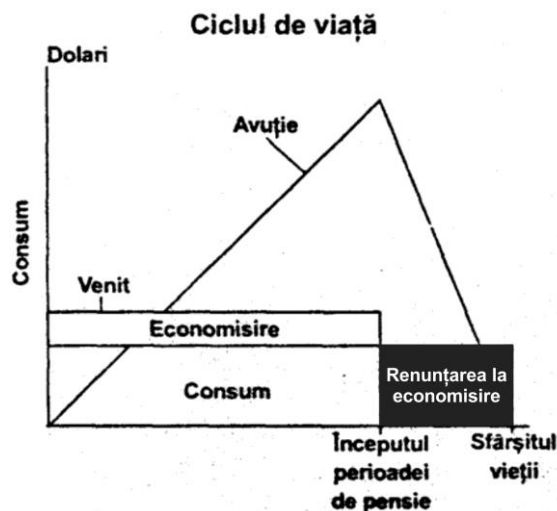
a) Teoria ciclului de viață

Unul dintre pilonii "Teoriei generale" a lui Keynes este existența unei relații între consum și venitul național. După Keynes, o lege psihologică se opune relației între aceste două agregate. Atunci când veniturile gospodăriilor cresc, consumul lor crește, dar mai puțin repede. Urmează o creștere a înclinației medii spre economisire. În mod experimental, Kuznets¹ (premiat Nobel în 1971) va demonstra totuși că pe termen lung, înclinația spre economisire nu va crește. Pentru a explica un astfel de rezultat, Friedman² (laureat Nobel în 1976) a recurs la noțiunea de venit permanent. Venitul este constituit din două părți, o parte, permanentă și una tranzitorie. Prima parte, permanentă, este determinată de deciziile consumatorilor și de economisire. Modigliani și Brumberg vor prezenta o explicație alternativă. Ca și Friedman, ei presupun că gospodăriile caută să-și maximizeze avantajul consumului lor viitor. Diferența între cele două explicații ține de perioada de maximizare a utilității. Pentru Friedman această perioadă este infinită, altfel spus, indivizii nu economisesc numai pentru ei înșiși, dar și pentru urmași. Din contră, la Modigliani și Brumberg, perioada este finită, căci indivizii economisesc numai pentru ei înșiși. Pentru a-și maximiza utilitatea, individul își repartizează consumul în cursul timpului și acumulează o bogăție pe care o va consuma la pensie (vezi graficul). Se vorbește atunci de teoria ciclului de viață.

Teoria lui Modigliani și Brumberg are mai multe consecințe: mai întâi, rata de economisire globală este constantă în cursul timpului, iar câștigurile de capital afectează consumul într-un mod foarte limitat; rata de economisire globală depinde de rata de creștere; economisirea globală este determinată într-o manieră endogenă prin factori atât economici, cât și demografici (structura pe vârste a populației și speranța de viață); o mărire a ratei de creștere generează o repartiție a veniturilor favorabilă generațiilor tinere; în sfârșit, în compararea experimentală a sistemelor de pensii, ea permite să se arate că introducerea unui sistem prin repartiție antrenează o scădere a ratei de economisire.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 16-19.

² Idem, p. 33-36.

b) Cele două teoreme Modigliani-Miller

Prima teoremă susține că nici volumul, nici structura datoriei nu afectează valoarea firmei, cu condiția ca piețele financiare să funcționeze perfect (rate ale dobânzii identice și absența impozitelor, costurilor tranzacțiilor, costurilor falimentului, constrângerilor legislative).

Pentru a ilustra această teoremă se consideră două întreprinderi (S) și (E) aparținând aceleleași clase de risc de exploatare, având același beneficiu înaintea cheltuielilor financiare (B) și a căror singură diferență rezidă în structurile financiare proprii. Întreprinderea (S) nu are datorii, iar (E) este îndatorată.

Dacă un investitor se decide să cumpere 1% din capitalul întreprinderii (S), suma investiției sale este de $0,01 V_S$, iar profitul de 1% din beneficiul întreprinderii, sau $0,01 B$, dacă nu are cheltuieli financiare. Dacă acum un investitor cumpără 1% din capitalul întreprinderii (E) și împrumută pe piață o sumă egală cu 1 % din datoria acestei firme, achiziția îi va aduce $0,01 (B - I)$, în care (I) reprezintă suma investiției, iar împrumutul îi asigură un venit egal cu 1% din (I) plătit de firma E.

Tabelul nr. 1 Situația financiară a întreprinderilor S și E

Întreprinderi	S	E
Valoarea de capital privat	C_S	C_E
Valoarea datoriei financiare	-	D
Valoarea de întreprindere	$V_S = C_S$	$V_E = C_E + D$

Tabelul nr. 2 Investițiile și veniturile investitorului

	Investiții	Beneficii
Acțiuni	$0,01 C_E$	$0,01(B-I)$
Datorii	$0,01D$	$0,01I$
Total	$0,01(C_E+D)=0,01 V_E$	$0,01B$

Sursa: M. Albouy (1997) - "Structura financiară și costul capitalului" -Encyclopedie de gestion, Economica.

Se constată deci că oricare ar fi strategia adoptată, investitorul nostru va avea un venit identic egal cu 1% din beneficiu înaintea cheltuielilor financiare ale întreprinderilor. În consecință, pe o piață perfectă și pentru întreprinderi aparținând aceleiași clase de risc, valoarea investițiilor realizate nu poate fi decât identică.

Rezultatele lui Modigliani și Miller se bazează pe principiul adăugării valorii. Acest principiu stipulează că, pe o piață perfectă, valoarea actualizată a activelor este egală cu suma valorilor actualizate a fiecăreia dintre cete două active luate separat. Cu alte cuvinte, **valoarea firmei** pe o piață dinamică este independentă de repartitia fluxurilor de lichidități, care merg la acționari și la creditorii.

Cea de a doua teoremă susține că pe o piață financiară perfectă, politica de dividende a firmei nu influențează valoarea sa. O creștere a dividendelor, de exemplu, va crește cu siguranță venitul acționarilor, dar ea va fi neutralizată prin scăderea corespunzătoare a valorii acțiunii.

Cele două teoreme au mai multe implicații: deciziile de investiție pot fi separate de decizia financiară corespunzătoare: criteriul rațional al unei decizii este maximizarea valorii de piață a firmei, conceptul de cost al capitalului se referă la costul total și poate fi măsurat ca rată de randament anticipat asupra capitalului investit în acțiunile unei firme aparținând aceleiași clase de risc.

c) Referințe bibliografice

- Ando A. K., Modigliani F. (1960), «The Permanent Income and the Life Cycle Hypothesis of Saving Behavior: Comparison and Tests», in *Consumption and saving*, voi. 2, Wharton school of finance, University of Pennsylvania, p. 74-108.
- Ando A. K., Modigliani F. (1965), «The Relative Stability of Monetary Velocity and the Investment multiplier» *American Economic Review*, vol. 55, p 693-728.
- Modigliani F., Brumberg R. (1954), «Utility Analysis and the Consumption Function: an Interpretation of Cross-Section Data», în K.K. Kunhara, *Post-Keynesian economics*, Rutgers University Press.
- Modigliani F., Miller M. H. (1958), «The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment», *American Economic Review*, p. 261-297.
- Modigliani F., Miller M. H. (1963), «Corporate Income Taxes and the Cost of Capital», *American Economic Review*, June, p. 433-463.

1986: James M. Buchanan - Statul nu este un despot binevoitor

James Buchanan a fost recompensat pentru contribuțiile sale la teoria deciziei politice și a economiei publice. Domeniul cercetărilor sale este mai cunoscut sub numele de "noua economie politică" sau "școala alegerilor publice" și se situează la intersecția științei economice cu știința politică.

a) Natura statului

Tânăr cercetător fiind, Buchanan s-a simțit foarte repede interesat de problema deciziei publice, adică de modele de exprimare a cererii politice mai mult decât de procesele care asigură oferta publică din partea statului. Pentru a-și adânci analiza el considera că este necesară o reprezentare realistă a rolului actorului central în alegerea colectivă: autoritatea publică. Mult timp, analiza economică tradițională a fost marcată de o concepție distinctă asupra rolului statului și politicii. Această concepție ar fi trebuit să fie teoria modernă a economiei bunăstării sau cea a economiei politice (keynesiene sau monetariste), care presupune că decidenții publici au obiective care corespund celor ale interesului general. Astfel, în domeniul politicii economice, aceste obiective pot fi ocuparea, creșterea sau chiar lupta contra inflației.

Reprezentanții școlii alegerii publice găsesc această interpretare simplistă pentru viața politică. Nu se poate susține că în viața economică indivizii se comportă într-o manieră rațională și egoistă și că aceiași indivizi - o dată trecuți în viața politică - se comportă într-o manieră altruistă. De atunci s-a considerat că ideea unui stat stăpân binevoitor trebuie să fie abandonată.

La rândul său, Buchanan propune un model în care oamenii politici și partidele politice încearcă să obțină maximum de voturi posibile cu scopul de a câștiga poziții de putere sau avantaje financiare datorită bugetelor publice. Iconoclast în epocă, această grilă de analiză a devenit astăzi un punct de referință; ea este probabil mai cunoscută decât aportul științific al lui Buchanan.

b) Principiul unanimității

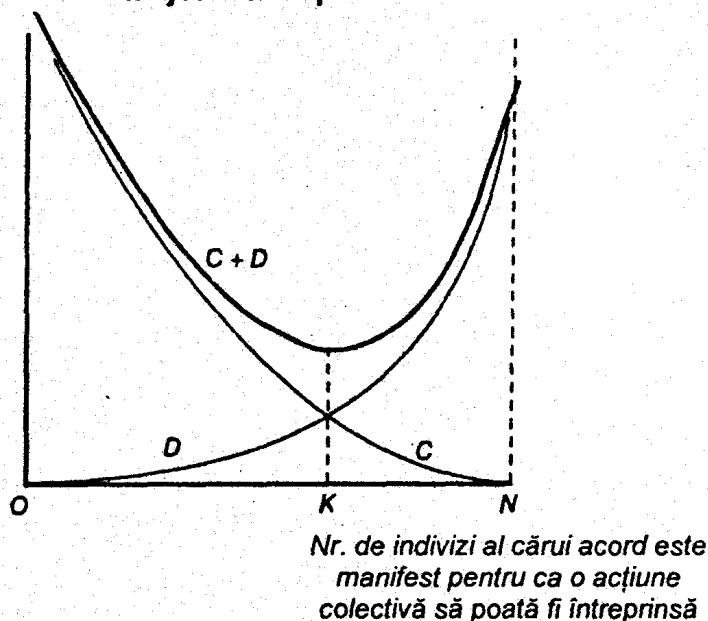
Buchanan a aprofundat și pus la punct în parare! teoria luărilor de decizii economice și politice. Comportamentul agenților economici pe piețele private se referă, în principal, la consimțământul voluntar al celor care intervin în schimbul de bunuri și servicii și care fac ca bunăstarea lor să crească. Sistemul politic poate fi interpretat în aceeași manieră. Astfel, deciziile privind amplasarea și finanțarea acțiunilor colective sunt rezultatul unui acord consimțit și voluntar între cetățeni. Fiecare își crește astfel bunăstarea dacă partea de măsuri colective care îi este destinată excede propriile pierderi, care reprezintă impozitele.

Conform acestei logici, Buchanan exprimă serioase rezerve referitor la eficiența regulei deciziei majoritare căreia îi preferă pe cea a unanimității, căci

ea respectă mai bine preferințele individuale. Ținând cont de costul ridicat care permite ajungerea la acordul general, regula unanimității este totuși dificil de aplicat. Costul deciziilor bazate pe un grad de consimțământ ridicat trebuie să fie contrabalansat de către costuri cărora individul trebuie să le facă față, dacă decizia majoritară merge contra propriilor sale interese (vezi graficul).

Devine astfel esențial să se facă distincția între deciziile fundamentale privind regulile care guvernează opțiunile viitoare și aceste decizii propriu-zise. Acesta este mesajul central al lucrării "Calculus of Consent" (1962 împreună cu Tullock)¹, în care se regăsește ideea teoriei justiției a lui Rawls: "Constituția justă" este cea în care indivizii raționali aleg ignorând pozițiile lor viitoare în societate. O dată decizia adoptată orice problemă concretă se rezolvă prin dinamica internă a procesului politic.

Majoritatea optimală

Curba D indică costul în timp pentru obținerea majorității. Acest cost crește o dată cu numărul indivizilor convinși. Curba C este funcția costului extern, corespunzând pierderii de utilitate a unei decizii la care un individ se opune. Acest cost se diminuează o dată cu scăderea numărului de indivizi care pierd. Punctul K reprezintă majoritatea optimală egală cu numărul indivizilor ceruți de lege pentru care aceste două ansambluri de costuri sunt pe global minimizate. Curba $C + D$ reprezintă cele două tipuri de costuri.

¹ Lucrare tradusă în limba română de dr. Paul Fudulu, la Editura Expert, București, 1995.

c) Despre importanța regulilor

Buchanan a publicat mai multe lucrări devenite clasice. În lucrarea sa "Limits of Liberty" (1975) el a fost preocupat mai ales de ideea împiedicării expansiunii statului pe care o consideră fără limite. El deduce necesitatea de a se găsi reguli constituționale capabile să prezinte în lumină favorabilă acest "stat-Leviathan". Pentru a înfrâna acest "Leviathan" este posibil să-l oblige să-și echilibreze bugetul. Dar pentru Buchanan acest lucru nu este suficient, așa cum va arăta în lucrarea sa "The Power to Tax" (1980, împreună cu Brennan): pentru a controla extorsiunea fiscală statul trebuie să aibă reguli care limitează rata de impozitare sau care fixează o rată de schimb fiscală maximală.

Într-o altă lucrare a sa "Democracy in Deficit" (1977, scrisă împreună cu Wagner) el susține că teoria keynesiană servește drept alibi creșterii datoriei publice și că de dispersia costurilor prelevărilor pe care o antrenează profită anumite grupuri de presiune.

Moștenirea științifică a lui Buchanan se găsește formulată în lucrarea sa "The Reason of Rules" (1985, scrisă împreună cu Brennan). În această lucrare el transpune conceptul sistemului politic procesului de schimb care permite indivizilor să obțină avantaje reciproce. Subliniază, de asemenea, cu vehemență importanța regulilor constituționale, căci "jocurile bune depind de reguli bune, cu atât mai mult cu cât ele nu depind de jucători buni".

d) Referințe bibliografice

- Buchanan J. (1960), «*Fiscal Theory and Political Economy*», University of North Carolina Press.
- Buchanan J. și Tullock G. (1962), «*The Calculus of Consent*», University of Michigan Press.
- Buchanan J. (1967), «*Public Finance in Democratic Process*», University of North Carolina Press.
- Buchanan J. (1975), «*The Limits of Liberty*», University of Chicago Press.
- Buchanan J. și Wagner R. (1977), «*Democracy in deficit*», Academic Press.
- Buchanan J. (1978), «*Freedom in Constitutional Contract*», Texas A & M University Press.
- Buchanan J. (1979), «*What Should Economists do?*», Liberty Press.
- Brennan G. și Buchanan J. (1980), «*The Power to Tax*», Cambridge University Press.
- Brennan G. și Buchanan J. (1985), «*The Reason of Rules*», Cambridge University Press.

1987: Robert Solow - Modelarea matematică a creșterii economice

Economia poate crește la infinit, sau mărimea sa este constrânsă și în stări staționare? Întrebarea constituie de mult timp un subiect de dezbatere între economiști. Stă mărturie abundența de curente teoretice care se referă la creșterea economică, de la Smith la noua școală de la Chicago.

Până în anii '60, existau două teorii ale creșterii economice care se opuneau una alteia. Pe de o parte, cea inspirată de lucrările lui Keynes, conform căreia economia nu poate beneficia de o creștere stabilă și echilibrată fără o politică economică activă. Pe de altă parte, cea moștenită de la economiștii clasici, după care economia constrânsă de sărăcia factorilor de producție nu poate crește în mod durabil. Ricardo arătase de asemenea că economia tinde spre o stare staționară, în funcție de sărăcia pământului.

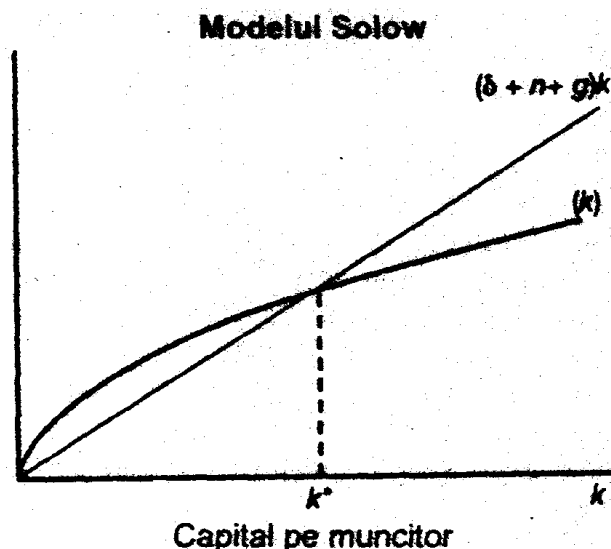
Într-un articol din 1956, Solow își aduce o contribuție esențială la această dezbatere. El construiește un nou model de creștere economică, care scoate cercetarea din impasul în care se găsea. Acestea sunt contribuțiile sale care i-au adus onorurile Nobel.

a) Creșterea și starea staționară

Construit plecând de la modelul lui Harrod și Domar, modelul lui Solow descrie felul în care o creștere a stocului de capital, a cantității de muncă (sau a populației) și progresul tehnic interacționează și afectează producția în cadrul economiei.

El arată că pe termen lung economia tinde spre o stare staționară. Această situație de echilibru este determinată de rata de economisire, progresul tehnic și creșterea populației. Considerând rata de economisire și progresul tehnic ca date, Solow conchide că pe termen lung creșterea economică depinde de cea a populației.

Funcționarea modelului lui Solow **poate fi rezumată** grafic în schema de mai jos. Toate fiind de altfel egale, economia tinde către un stoc de capital (exprimat prin muncitor) k^* , care limitează creșterea economiei pe o perioadă lungă de timp.

Pe axa absciselor figurează stocul de capital folosit pe muncitorul (k). Pe ordonată se găsește $i(k)$, investiție, și $(\delta + n + g)k$ care reprezintă suma investiției necesare pentru conservarea aceluiași stoc de capital pe muncitor, ținând cont de (δ), partea de capital depreciată în fiecare an, (n), creșterea populației și g , progresul tehnic. Toate datele fiind egale, economia tinde către (k^*), stare staționară. Dacă $k < k^*$ se va asista la o creștere a stocului de capital pe muncitor. Dacă $k > k^*$ investiția conduce, din contră, la o diminuare a stocului de capital pe muncitor. În starea staționară a lui (k^*), investiția anulează deci exact reducerea lui (k), datorată deprecierei, creșterii populației și progresului tehnic.

Aprofundând cercetările, Solow presupune că progresul tehnic rămâne neutru în timp, dacă nu afectează decât eficiența factorului capital. Această neutralitate se opune celei a lui Harrod, pentru care progresul tehnic este neutru, dacă el provoacă numai o creștere a eficienței factorului muncă, și a celei în sensul lui Hicks, dacă afectează în același timp munca și capitalul. Cu toate că este veche, contribuția lui Solow la teoria creșterii economice nu rămâne mai puțin roditoare. Deși lucrările sale nu stau decât la originea unui simplu instrument pentru studierea procesului creșterii economice, modelul său a fost generalizat la numeroase domenii. El a fost îmbogățit în special datorită introducerii altor factori de producție și perfecționat continuu pentru a putea ține cont de incertitudinea din economie. Mai mult, modelul lui Solow reprezintă cadrul în care este structurată teoria macroeconomică modernă.

b) Cercetare aplicată înainte de toate

Strălucit matematician, deținătorul onorurilor Nobel din 1987 aduce mai mult un plus de importanță analizelor concrete, decât stricte construcții teoretice formale. Lucrările sale au fost deci în egală măsură consacrate și

cercetării aplicative. El a pus bazele cercetărilor pentru măsurarea concretă a creșterii economice (growth accounting).

La sfârșitul anilor '50, plecând de la seriile temporale, Solow ajunge la evaluarea funcției de producție, adică relația matematică între producție, pe de o parte, și factorii de producție, pe de alta. În afara modelului său din 1956, el propune o nouă metodă, studiind rolul formării de capital în creșterea economică. Originea demersului său rezidă în modelele mitesimale (vintage models) care țin cont de vârsta capitalului. După el, progresul tehnic este conținut în capitalul economiei, deosebindu-se de noua teorie a creșterii endogene (pentru care motorul creșterii vine de la externalități). Noile investiții încorporează ultimele tehnici cunoscute. Exprimarea milesimală a capitalului trebuie luată în calcul la construcția modelelor economice. Solow definește astfel o nouă manieră de agregare a capitalului provenit din perioade diferite.

Aceste vintage models au fost apoi folosite în alte modele economice, cum sunt cele ale echilibrului general calculabil.

c) Un cercetător eclectic

Solow s-a interesat și de numeroase alte domenii ale analizei economice. În spiritul continuității lucrărilor evocate mai înainte, teoria macroeconomică constituie unul dintre domeniile pe care le-a explorat într-un mod activ.

Dar Solow publică, de asemenea, și articole care tratează economia resurselor naturale și pe cea a mediului înconjurător.

Lucrările sale conduc la studiul economiei urbane sau al pieței muncii, ca și al politicii economice.

d) Referințe bibliografice

- Solow R. (1956), «A Contribution to the Theory of Economic Growth», *Quarterly Journal of Economics*, vol. 70, p. 65-94.
- Solow R. (1957), «Technical Change and the Aggregate Production Function», *Review of Economics and Statistics*, vol. 39, p. 321-320.
- Solow R. (1960), «Investment and Technical Progress», in K.J. Arrow, S. Karlin și P. Suppes, *Mathematical Methods in the Social Sciences*, Stanford University Press, p. 83-104.
- Solow R. (1970), «Growth Theory: an Exposition», Oxford University Press.
- Solow R. (1988), «Growth theory and After», *American Economic Review*, vol. 78, p. 307-317.

1988: Maurice Allais - Economistul nerecunoscut

Maurice Allais a primit memorialul Nobel pentru contribuția sa la teoria piețelor și cercetările sale asupra utilizării eficiente a resurselor. Pentru prima dată de la instituirea Premiului în memoria lui Alfred Nobel în domeniul economiei un francez a fost onorat.

a) Echilibrul general și optimumul Pareto

Știința economică a încercat să formuleze un model riguros de echilibru al pieței și să analizeze eficiența acestui echilibru. Lui Adam Smith (1776) i se datorează formularea în literatura de specialitate a problemei. Pentru el, "mâna invizibilă" (sau piața) ghidează totalitatea deciziilor individuale ale firmelor și consumatorilor și servește, în final, interesului general.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, L. Walras prezintă o primă formulare matematică a problemei. Sistemul economic este conceput ca un ansamblu de ecuații care descrie, pe de o parte cererile individuale de bunuri și servicii, ofertele de muncă și de capital al gospodăriilor și, pe de altă parte, oferta de bunuri a firmelor și cererea lor de factori de producție. Acest sistem complex de ecuații determină un ansamblu de prețuri reieșit din echilibrul dintre ofertă și cerere.

În anii 1940-1950, Allais a aprofundat acest domeniu furnizând o formulare matematică mai riguroasă a noțiunii de echilibru al pieței și a proprietăților de eficiență a piețelor și două propuneri ale **economiei bunăstării** sau, pentru a relua propriii săi termeni, "teoremele echivalenței". Aceste teoreme pot fi enunțate în modul următor. Orice situație de echilibru al unei economii de piață este o situație de eficiență maximală și, reciproc, orice situație de eficiență maximă este o situație de echilibru al unei economii de piață. Altfel spus, orice echilibru general al piețelor concurențiale este un optimum al lui Pareto, acesta din urmă fiind definit ca o situație socialmente eficientă, în sensul în care orice persoană nu-și poate ameliora propria poziție fără să o deterioreze pe a altuia. Orice optimum al lui Pareto al unei economii poate fi un **echilibru concurențial**.

Allais, contrar lui von Hayek¹ (laureat Nobel în 1974), recunoaște, de altfel, că o procedură de planificare poate conduce la o situație de echilibru și eficiență maximală, dar cu prețul unor ipoteze îndrăznețe: planificatorul atotștiutor (el cunoaște resursele tuturor bunurilor, ca și funcțiile de producție și de utilitate ale tuturor agenților economici) și **binevoitor (el nu are alt scop decât satisfacerea membrilor societății)**.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 27.

b) Un model alternativ

Teoria echilibrului general și cele două teoreme care decurg din aceasta îi conduc pe Allais la ipoteze irealiste, referitoare în special la studiul experimental al funcțiilor de producție. Este vorba de ipoteza convexității generale a alegerii consumatorului și a producției firmei.

Convexitatea înseamnă că randamentele sunt noncrescătoare sau exclusiv descrescătoare. Altfel spus, nu există deci oferte nelimitate (care se produc cu randamente crescute). Absența costurilor fixe evită funcțiile ofertei care nu par decât să plece de la un anumit prag. Fără aceste ipoteze este imposibil să fie demonstrate cele două teoreme ale echivalenței.

Allais propune un nou model: modelul economiei de piață (piețe). Acesta face apel la conceptul de surplus distribuabil și permite, după părerea sa, să se formuleze: 1) un calcul economic (privat sau colectiv), motor al activității și care să permită orientarea intervenției economice; 2) o teoremă a optimurilor economice incluzând, ca un caz particular, toate cazurile posibile, așa-zise "de optimizare de rangul 2"¹; 3) o teorie a echilibrelor piețelor, în temeiul căreia schimburile bilaterale sau multilaterale au efectiv loc în funcție de calculele diverselor unități economice, dând naștere unei noi stări a economiei, plecând de la care noile schimburi au loc până nu se mai eliberează nici un surplus.

c) *Un economist necunoscut în epocă* Allais a anticipat importante rezultate în domeniul teoriei creșterii economice. Este cazul regulii de aur a teoriei creșterii economice atribuită lui Phelps (1961). El a demonstrat încă de la sfârșitul anilor '40 existența unei soluții de "maximum-maxi-morum", (adică asigurarea unui venit real maximum pe locuitor) pentru un regim care să permită creșterea. Generalizând teoria sa în dinamică el arată că situația de "maximum-maximorum" corespunde egalității ratei dobânzii și ratei de creștere a venitului, regula de aur a teoriei creșterii economice.

În lucrarea sa "Economie și dobândă" (1947) el introduce pentru prima oară generațiile viitoare și nu numai generația prezentă în determinarea condițiilor de optimum economic. Atribuită lui Samuelson ideea "generațiilor suprapuse" îi revine totuși lui Allais.

Allais și-a adus contribuția și la teoria riscului refuzând teoria utilității estimate. Pentru această din urmă teorie atitudinea în raport cu riscul este măsurată prin funcția de utilitate. Or, susține Allais, o singură funcție de utilitate joacă două roluri diferite: cea a evaluării venitului marginal și cea de măsură a atitudinii în raport cu riscul. Acesta din urmă trebuie să fie măsurat printr-un instrument specific, căci ea (funcția) poate varia în funcție de structura riscului pe care îl prezintă contractele pentru care individul s-a angajat.

¹ Aceasta înseamnă că dacă există un sector al economiei în care condițiile lui Pareto nu se pot verifica, atunci acesta nu este în general de dorit din punctul de vedere al lui Pareto, căci alte sectoare ale economiei încearcă să satisfacă condițiile lui Pareto, de exemplu, prin egalizarea prețului și costului marginal.

Când se apropie de certitudine, adică în situația în care una dintre deciziile posibile conduce la o probabilitate imediată a unității la un rezultat dat, agentul economic atribuie o mai mare importanță unei variante a probabilității. Rațiunea acestei decizii este preferința sa pentru securitate. Allais a propus de asemenea un model care separă funcția de utilitate căreia îi este convenit rolul de evaluare marginală a venitului și o funcție numită "funcție specifică de probabilitate", căreia îi revine rolul exprimării atitudinii vis-à-vis de riscul decidentului. La întrebarea de ce scrierile lui Allais nu sunt mai cunoscute, Samuelson¹ (laureat Nobel în 1970) răspunde: "dacă primele scrieri ale lui Allais ar fi fost redactate în engleză, o întreagă generație a teoriei economice ar fi cunoscut altă evoluție".

c) Referințe bibliografice

- Allais M. (1943), «A la recherche d'une discipline économique», 1re partie: *L'économie pure*, Paris, Ateliers Industria; 2e édition sous le titre: *Traité d'économie pure*, Paris Imprimerie nationale, 5 volumes, 1952.
- Allais M. (1945), «*Economie pure et rendement social*», Paris Sirey.
- Allais M. (1947), «*Economie et intérêt*», deux volumes, Paris, Imprimerie nationale.
- Allais M. (1953), «*Fondements d'une théorie positive des choix comportant un risque et critique des postulats et axiomes de l'Ecole américaine*», în *Econometrie*, Collection des Colloques internationaux du CNRS, Paris vol. 40, p. 127-140.
- Allais M. (1978), «*La théorie générale des surplus*», deux volumes, Paris, Institut des Sciences Mathématiques et Economiques; 2e édition aux PUF, 1989.
- Allias M. (1989), «My Life Philosophy», *American Economist*, vol. 33. p. 3-17.

1989: Trygve Haavelmo - Părintele econometriei moderne

După cum bine se știe, știința economică încearcă să explice funcționarea economiei, comportamentele individuale ale agenților marilor mecanisme care acționează întregul sistem. De aceea știința economică enunță teorii considerate că ar putea explica realitatea economică.

a) Econometria în impas

Confruntarea construcțiilor teoretice cu domeniile reale, realizată datorită econometriei, este de o deosebită importanță și constituie o ramură majoră a

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 21-22/2000, p. 12-15.

cercetării în economie. Din această confruntare decurge validarea sau respingerea modelelor elaborate de către teoreticieni. O parte determinantă a progresului științei economice revine deci econometriei. Acesta este domeniul pentru care Haavelmo a primit Memorialul Nobel în 1989.

Până în anii '30 testele experimentate ale teoriilor economice se ciocneau de două probleme fundamentale:

- prima dificultate provenea din imposibilitatea concordanței exacte între relațiile teoretice formale și datele reale fără a mai vorbi de problemele de fiabilitate ale seriilor statistice;
- a doua problemă ținea de specificul științei economice: contrar altor științe, ca de exemplu chimia, economia poate cu dificultate să conducă experiențe de laborator, chiar dacă economia experimentală a făcut progrese. Datele disponibile sunt cele relevate de realitatea economică și ele sunt, prin natura lor, unele în funcție de altele. Estimarea unei relații economice este întotdeauna împiedicată de problema interdependenței datelor.

Lucrările lui Haavelmo au permis rezolvarea acestor două probleme începând din 1941. Două contribuții decisive ale acestui economist norvegian vor revoluționa econometria: abordarea probabilistică și utilizarea modelelor ecuațiilor simultane.

b) Revoluția probabilistă

Abordarea probabilistă se bazează pe **raționamentul** statistic. Această metodă presupune că datele economice sunt rezultatul variabilelor aleatorii care amintesc de legile probabilității. Este deci posibil, plecând de la un eșantion de valori luate de aceste variabile, să se estimeze valoarea parametrilor care caracterizează populația. Se deschid astfel economiei aplicative noi perspective de cercetare.

Introducerea metodelor probabilităților era în anii '30 respinsă de marii economiști. Astfel, nici după dovada adusă de Koopmans¹ (laureat Nobel în 1975), de exemplu, economiștii epocii nu erau convinși de utilitatea modelelor probabiliste pentru a măsura semnificația și relevanța estimărilor econometrice. În afară de problemele tehnice legate de eventuala aplicare a raționamentului **statistic** la datele economice, principala rațiune a acestei respingeri venea, după ei, din faptul că procesele economice sunt incerte, dar probabile. Knight și Keynes făceau distincție astfel între risc și incertitudine. Riscul are un grad de probabilitate (ca tragerea la sorți din cadrul loteriei naționale), dar nu și incertitudinea. Haavelmo respinge toate aceste critici și ține să demonstreze că folosirea metodei probabilităților este nu numai preferabilă testelor experimentale, dar este și rațională. El pleacă de la ipoteza

¹ *Idem*, p. 30.

că este imposibil ca economiștii să poată într-o zi să explice totalitatea deciziilor agenților economici. După el, teoriile economice ar trebui să aibă întotdeauna un element de incertitudine, sintetizând perturbările abaterii legate de aceste decizii.

Constatând că teoriile se referă mai mult la asamblul deciziilor agenților economici decât la o singură decizie, Haavelmo consideră că se pot face cu ușurință ipoteze asupra distribuției de probabilitate a acestor relații agregate.

Raționamentul statistic ar permite deci confruntarea teoriei **economice cu realitatea faptelor**.

c) Obstacolul interdependenței datelor

Econometria progresează cu ajutorul abordării probabiliste. Dar rămâne un alt obstacol de depășit: interdependența între datele economice. Cum pot fi spectficale, identificate și estimate relațiile economice exact, când comportamentele depind toate unele de altele? Dificultatea ține în alegere, în cadni unui model al relațiilor cât mai "autonome" cu puțință. Intuiția și cunoașterea mecanismelor de bază ale economiei joacă în mod evident un rol important. Dar ele nu sunt suficiente pentru a rezolva problemele de identificare a unui sistem (sunt tot atât de necunoscute ca și ecuațiile), ca și problemele de simultaneitate a relațiilor care îl compun. Haavelmo avansează un răspuns la fiecare din aceste dificultăți. Pe de altă parte, el este primul care a furnizat o construcție matematică explicită care să permită rezolvarea problemei legate de identificarea unui model. El concepe și o metodă de estimare simultană a modelelor relațiilor interdependente.

d) Alte contribuții

Lucrările lui Haavelmo care au fost apreciate cu laurii Nobel sunt decisive pentru dezvoltarea econometriei moderne. Totodată contribuțiile sale se extind dincolo de domeniul științei economice. El se va apleca în special asupra teoriei investiției și teoriei economice a dezvoltării. Aceste lucrări au contribuit în egală măsură la dezvoltarea științei în domeniul analizei fluctuațiilor economice, al politicii bugetare, ca și al istoriei gândirii economice.

În fine, Haavelmo este cunoscut și pentru că a dat numele său unei teoreme privind efectul multiplicator al bugetului de stat. Până la apariția lucrărilor sale efectul multiplicator era cel enunțat de Keynes: un deficit bugetar (finanțat prin împrumut) generează un surplus de creștere economică. Teorema lui Haavelmo indică faptul că un buget echilibrat nu este în mod obligatoriu neutru. În această situație de subocupare, o creștere a cheltuielilor publice finanțate printr-o creștere a importurilor de aceeași valoare (deci fără deficit) are un efect pozitiv asupra creșterii economice.

e) Referințe bibliografice

- Haavelmo T. (1938), «The Method of Supplementary Confluent Relations, Illustrated by a Study of Stock Prices», *Econometrica*, vol. 6, p. 203-218.
- Haavelmo T. (1943), «The Statistical Implications of a System of Simultaneous Equations», *Econometrica*, vol. 11, p. 1-12.
- Haavelmo T. (1944), «The Probability Approach in Econometrics», *Econometrica*, vol. 12.
- Haavelmo T. (1945), «Multiplier Effects of a Balanced Budget», *Econometrica*, vol. 13, p. 311-318.
- Girshick M.A. și Haavelmo T. (1947), «Statistical Analysis of the Demand for Food», *Econometrica*, vol. 15, p. 79-110.
- Haavelmo T. (1954), «A Study in the theory of Economic Evolution», Amsterdam, Pays-Bas.
- Haavelmo T. (1958), «The Role of the Econometrician in the Advancement of Economic Theory», *Econometrica*, vol. 26, p. 351-357.
- Haavelmo T. (1960), «A Study in the Theory of Investment», University of Chicago Press.
- Haavelmo T. (1990), «Econometrics and the Welfare», în *Les Prix Nobel 1989*, Stockholm. The Nobel Foundation, p. 283-289.

Addenda 1**Laureații NOBEL în economie**

Colecție coordonată de

Acad. Tudorel POSTOLACHE și prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU

Apare sub egida

ACADEMIEI ROMÂNE și a BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Colegiul de avizare științifică a volumului:**Prof. Lawrence R. KLEIN,**

Laureat Nobel în economie

Președinte de onoare

al

Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Tudorel POSTOLACHE

Director fondator

al

Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Viorel BARBU; dr. Gheorghe CERCELESCU; dr. Constantin CIUPAGEA;
 dr. Aurelian DOCHIA; prof.univ.dr. Gheorghe DOLGU; dr. Luana DULGHERU;
 acad. Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, prof.univ.dr. Paul FUDULU;
 prof.univ.dr. Aurel IANCU, membru corespondent al Academiei Române;
 Valeriu IOAN-FRANC; prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU;
 conf.univ.dr. Henri LUCHIAN; prof.univ.dr. Matilda MARIOȚEANU CARAGIU,
 membru corespondent al Academiei Române;
 dr. Nicușor RUIU; prof.univ.dr. Alexandru TAȘNADI

Facsimil pagina de gardă

Colecția

LAUREAȚII NOBEL ÎN ECONOMIE

cuprinde 52 volume:

Volumul 1
**Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL**

Ragnar Anton Kittil FRISCH
Jan TINBERGEN
Paul A. SAMUELSON
Simon KUZNETS
John R. HICKS
Kenneth J. ARROW
Wassily LEONTIEF
Gunnar MYRDAL
Friedrich von HAYEK

Volumul 2
**Scrieri alese
Ragnar Anton Kittil FRISCH**

Volumul 3
**Scrieri alese
Jan TINBERGEN**

Volumul 4
**Scrieri alese
Paul A. SAMUELSON**

Volumul 5
**Scrieri alese
Simon KUZNETS**

Volumul 6
**Scrieri alese
John R. HICKS**

Volumul 7
**Scrieri alese
Kenneth J. ARROW**

Volumul 8
**Scrieri alese
Wassily LEONTIEF**

Volumul 9
**Scrieri alese
Gunnar MYRDAL**

Volumul 10
**Scrieri alese
Friedrich von HAYEK**

Volumul 11
**Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL**

Tjalling Charles KOOPMANS
Leonid KANTOROVICI
Milton FRIEDMAN
James MEAD
Bertil OHLIN
Herbert SIMON
Sir Arthur LEWIS
Theodore SCHULTZ
Lawrence Robert KLEIN

Volumul 12
**Scrieri alese
Tjalling Charles KOOPMANS**

Volumul 13
**Scrieri alese
Leonid KANTOROVICI**

Volumul 14
**Scrieri alese
Milton FRIEDMAN**

Volumul 15 Scrieri alese James MEAD	Volumul 24 Scrieri alese Gerard DEBREU
Volumul 16 Scrieri alese Bertil OHLIN	Volumul 25 Scrieri alese Richard STONE
Volumul 17 Scrieri alese Herbert SIMON	Volumul 26 Scrieri alese Franco MODIGLIANI
Volumul 18 Scrieri alese Sir Arthur LEWIS	Volumul 27 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL
Volumul 19 Scrieri alese Theodore SCHULTZ	James BUCHANAN Robert SOLOW Maurice ALLAIS Trigve HAAVELMO Harry MARKOVITZ Merton MILLER Williams SHARPE
Volumul 20 Scrieri alese Lawrence Robert KLEIN Cartea I Cartea a II-a	Volumul 28 Scrieri alese James BUCHANAN
Volumul 21 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL James TOBIN George J. STIEGLER Gerard DEBREU Richard STONE Franco MODIGLIANI	Volumul 29 Scrieri alese Robert SOLOW
Volumul 22 Scrieri alese James TOBIN	Volumul 30 Scrieri alese Maurice ALLAIS
Volumul 23 Scrieri alese George J. STIEGLER	Volumul 31 Scrieri alese Trigve HAAVELMO
	Volumul 32 Scrieri alese Harry MARKOVITZ

Volumul 33 Scrieri alese Merton MILLER Volumul 34 Scrieri alese Williams SHARPE Volumul 35 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL Ronald COASE Gary S. BECKER Robert William FOGEL Douglass C. NORTH John C. HARSANYI John F. NASH Reinhard SELTEN Robert LUCAS Volumul 36 Scrieri alese Ronald COASE Volumul 37 Scrieri alese Gary S. BECKER Volumul 38 Scrieri alese Robert William FOGEL Volumul 39 Scrieri alese Douglass C. NORTH Volumul 40 Scrieri alese John C. HARSANYI	Volumul 41 Scrieri alese John F. NASH Volumul 42 Scrieri alese Reinhard SELTEN Volumul 43 Scrieri alese Robert LUCAS Volumul 44 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL James A. MIRRLEES William VICKREY Robert C. MERTON Myron S. SCHOLLES Amartya SEN Robert MUNDELL Volumul 45 Scrieri alese James A. MIRRLEES Volumul 46 Scrieri alese William VICKREY Volumul 47 Scrieri alese Robert C. MERTON Volumul 48 Scrieri alese Myron S. SCHOLLES Volumul 49 Scrieri alese Amartya SEN

Volumul 50
Scrieri alese
Robert MUNDELL

Volumul 51
Addenda
**Laureații Nobel în economie
SECOLUL XX
Privire de ansamblu**

Volumul 52
**Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Laureații anilor 2000-2004**

Addenda 2

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1969-1999

	Laureați	Naționalitate ⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1969	R. Frisch J. Tinbergen	Norvegia Țările de jos	Oslo The Netherlands School of Economics	dezvoltarea, aplicarea modelelor dinamice la analiza proceselor economice
1970	P.A. Samuelson	Statele Unite	MIT ⁽²⁾	dezvoltarea teoriei economice în statică și în dinamică și pentru ridicarea nivelului de analiză în știința economică
1971	S. Kuznets	Statele Unite (URSS)	Harvard	interpretarea empirică a creșterii economice și a noilor clarificări privind structurile economice și sociale și procesul de dezvoltare care decurge din acestea
1972	J. Hicks K.J. Arrow	Marea Britanie Statele Unite	All Souls Oxford Harvard	contribuțiile la teoria echilibrului general și la teoria bunăstării
1973	W. Leontief	Statele Unite (URSS)	Harvard	dezvoltarea metodei input-output și aplicarea sa la probleme economice importante
1974	G. Myrdal F. von Hayek	Suedia Marea Britanie (Austria)	New York Albert-Ludwigs (Fribourg-en-Brisgau)	contribuțiile la teoria monedei și a fluctuațiilor economice precum și analizele privind interdependența fenomenelor economice, sociale și instituționale
1975	L. Kantorivici T.C. Koopmans	URSS Statele Unite (Țările de jos)	Moscov Yale	contribuția la teoria alocării optimale a resurselor
1976	M. Friedman	Statele Unite	Chicago	rezultatele în materie de analiză monetară și a consumului și demonstrația privind complexitatea politicilor economice de stabilizare
1977	B. Ohlin J.E. Meade	Suedia Marea Britanie	Stockholm Cambridge	contribuțiile decisive la teoria comerțului internațional și la mișcările internaționale de capital
1978	H.A. Simon	Statele Unite	Carnegie-Mellon	cercetarea în procesul de decizie în cadrul organizațiilor economice

	Laureați	Naționalitate ⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1979	T.W. Schultz A. Lewis	Statele Unite Marea Britanie	Chicago Princeton	cercetările privind dezvoltarea economică și mai ales problemele țărilor în dezvoltare
1980	L.R. Klein	Statele Unite	Pennsylvania - Philadelphia	crearea modelelor econometrice și aplicarea lor la analiza fluctuațiilor economice și politicilor economice
1981	J. Tobin	Statele Unite	Yale	analiza privind piețele financiare și relațiile acestora cu deciziile privind cheltuirea, forța de muncă, producția și prețurile
1982	G.J. Stigler	Statele Unite	Chicago	studiile privind structurile industriale, funcționarea piețelor și cauzelor și efectele reglementărilor publice
1983	G. Debreu	Statele Unite (Franța)	Berkeley	integrarea noilor metode analitice în teoria economică și reformularea sa privind teoria echilibrului general
1984	R. Stone	Marea Britanie	Cambridge	contribuțiile la dezvoltarea sistemelor de conturi naționale și astfel la îmbunătățirea bazelor de analiză economică empirică
1985	F. Modigliani	Statele Unite (Italia)	MIT	analizele privind economisirea și piețele financiare
1986	J.M. Buchanan	Statele Unite	Center for study of Public Choice-Fairfax	dezvoltarea privind fundamentele contractuale și constituționale ale teoriei deciziei economice și politice
1987	R.M. Solow	Statele Unite	MIT	contribuțiile la teoria creșterii
1988	M. Allais	Franța	Ecole normale superieure des Mines	contribuțiile la teoria piețelor și de alocare optimă a resurselor
1989	T. Haavelmo	Norvegia	Oslo	clarificările privind fundamentarea teoriei probabilistice a econometriei și analizele sale referitoare la structurile economice simultane
1990	H.M. Markowitz M.H. Miller W.F. Sharpe	Statele Unite Statele Unite Statele Unite	City university New York Chicago Stanford	lucrările privind teoria economiei financiare

	Laureați	Naționalitate⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1991	R.H. Coase	Statele Unite (Marea Britanie)	Chicago	cercetările privind costurile de tranzacție și drepturile de proprietate și efectele lor asupra structurii instituționale și funcționarea economiei
1992	G.S. Becker	Statele Unite	Chicago	extinderea domeniului de analiză microeconomică la ansamblul comportamentelor umane și la relațiile lor
1993	R.W. Fogel	Statele Unite	Chicago	reînnoirea cercetării în istoria economică aplicând teoria și metodele cantitative în scopul explicării schimbării economice și instituționale
1994	J.C. Harsanyi J.F. Nash R. Selten	Statele Unite Statele Unite Germania	Berkeley Princeton Bonn	analizele privind echilibrele în teoria jocurilor non-cooperative
1995	R.E. Lucas Jr.	Statele Unite	Chicago	dezvoltarea și aplicarea ipotezei anticipației raționale și pentru transformarea analizei macroeconomice și a politicii economice
1996	J.A. Mirrlees W. Vickrey	Marea Britanie Statele Unite (Canada)	Cambridge Columbia -New York	contribuțiile la teoria economică a incitațiilor în asimetria informației
1997	R.C. Merton M.S. Scholes	Statele Unite Statele Unite	Harvard Stanford	o nouă metodă de calcul a valorii produselor derivate
1998	A.K. Sen	India	Trinity College Cambridge	contribuția la economia bunăstării
1999	R.A. Mundell	Canada	Columbia New York	analiza privind politicile monetare și bugetare sub diferite regimuri de schimb ca și pentru analiza privind zonele monetare optimale

⁽¹⁾ ↑ între paranteze naționalitatea de naștere

⁽²⁾ Massachusetts Institute of Technology (MIT)

Addenda 3

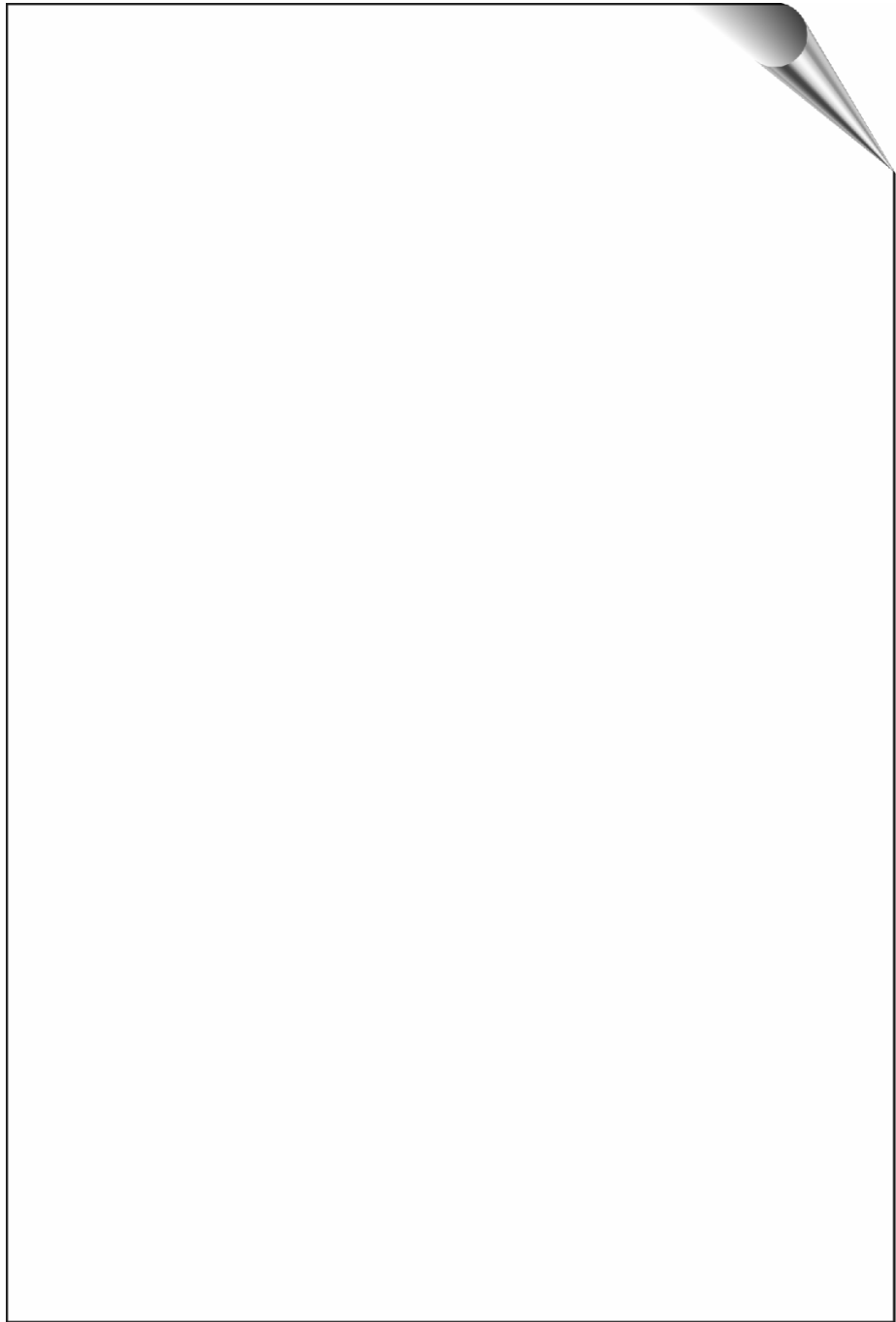
Laureați Nobel în economie 1969-1999: 90 de cuvinte-cheie pentru caracterizarea generală a contribuției laureaților la dezvoltarea gândirii economice

Instrumentele de analiză	Economia internațională	Finanțe și monedă	Întreprinderile
• Multicolinearitate (Frisch) • Maximizare sub constrângere (Samuelson) • Dinamică comparativă (Samuelson) • Model ISLM (Hicks) • Tabel intră-n-ieșin (Leontief) • Coeficienți tehnici (Leontief) • Programare liniară (Koopmans, Kantorovici) • Revoluție keynesiană (Klein) • Model LINK (Klein) • Metodă axiomatică (Debreu) • Contabilitate națională (Stone) • Analiza economică a politicii (Buchanan) • Model milesimal (Solow) • Generalii suprapuse parțial (Allais, Samuelson) • Inferență statistică (Haavelmo) • Identificarea modelelor (Haavelmo) • Analiză costuri-avantaje (Becker) • Analiză contrafactuală (Fogel) • Echilibrul lui Nash (Nash) • Informație incompletă și imperfectă (Harsanyi) • Teoria jocului (Nash, Harsanyi, Selten) • Subjoc și mână tremurândă (Selten) • Critica lui Lucas (Lucas)	• Paradoxul lui Leontief (Leontief) • Abordarea monetară a balanței de plăți (Meade, Mundell) • Teorema HOS (Heckscher, Ohlin, Samuelson) • Rata Tobin (Tobin) • Zone monetare optimale (Mundell)	• Suprainvestiție (Hayek) • Economie și investiție (Myrdal) • Monetarism (Friedman) • Venit permanent (Friedman) • Selecția și alegerea activelor (Tobin, Markowitz)	• Ciclu de viață (Modigliani) • Teoria riscului (Allais) • CAPM (Markowitz, Miller, Sharpe) • Valorizarea opțiunilor (Merton, Scholes) • Efect Mundell-Tobin (Tobin, Mundell)
Sistemul global			
• Ciclu endogen (Frisch) • Oscilator (Samuelson) • Măsura creșterii (Kuznets, Solow) • Cicliuri (Kuznets) • Echilibrul general (Arrow, Hicks, Debreu) • Teorema imposibilității (Arrow, Sen) • Liberalism contra socialism (Hayek)	• Lipsă și calcul marginalist (Kantorovici) • Șomaj natural (Friedman) • Economie duală (Lewis) • Regulă de decizie (Buchanan) • Model de creștere (Solow) • Neutralitatea progresului tehnic (Solow)	• Regula de aur a creșterii (Allais) • Dezvoltare (Lewis, Schultz, Sen) • Schimbare instituțională și creștere (North) • Alege socială (Sen) • Etică (Sen) • Analiza perioadelor de foamete (Sen)	• Funcția de preferință a statului (Frisch) • Reguli de politică economică (Tinbergen, Mundell) • Bun colectiv pur (Samuelson) • Planificare (Kantorovici, Myrdal) • Reglementarea (Stigler) • Alege publică (Buchanan) • Regulă contra-discreției (Lucas) • Multiplicator al bugetului echilibrat (Haavelmo) • Impozit optimal (Vickrey) • Trunchiul de imposibilitate (Mundell)
Indivizii			
• Preferințe revelate (Samuelson) • Evoluția inegalităților (Kuznets) • Discriminare rasială (Myrdal) • Racionalitate limitată, procedurală, substanțială (Simon) • Capital uman (Schultz, Becker) • Anticipații raționale (Lucas) • Asimetria informației (Mirlees) • Incitații (Vickrey) • Sărăcie (Sen)	• Alocarea optimă a resurselor (Koopmans) • Teoreme ale economiei bunăstării (Samuelson, Arrow, Hicks, Debreu, Allais) • Rigiditatea salarilor (Tobin) • Economia informațiilor (Stigler) • Echilibrul concurențial (Allais, Debreu) • Surplus distribuabil (Allais) • Dreptul de proprietate (Coase) • Teorema lui Coase (Coase) • Licitații la mână a doua (Vickrey)	• Piața	• Statul

Surse bibliografice necitate în text

Colecțiile:

- Problèmes économiques, La Documentation Française, Paris, 1980-1989
- Les Prix Nobel, The Nobel Fondation, Stockholm, Sweden, 1980-1989

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

SERVICIILE DE CONSUM
PENTRU POPULAȚIE

Constanța PETCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. COMPLEMENTARITATEA PRODUCȚIE - SERVICII ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ECONOMICE	513
2. LOCUL SERVICIILOR ÎN ECONOMIE.....	517
2.1. Serviciile - factor stimulator al creșterii economice.....	517
2.2. Dimensiunile economice ale sectorului serviciilor.....	519
3. SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE.....	525
4. RELAȚII ÎNTRE PIAȚA SERVICIILOR ȘI PIAȚA BUNURILOR	530
4.1. Tendințe în evoluția ofertei	530
4.2. Factorii care influențează cererea de servicii a populației	532
4.3. Raporturi între piața serviciilor și piața bunurilor.....	534
5. CONSUMUL DE SERVICII – INDICATOR AL NIVELULUI DE TRAI AL POPULAȚIEI	537
BIBLIOGRAFIE	546

1. COMPLEMENTARITATEA PRODUCȚIE - SERVICII ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ECONOMICE

În legătură cu raportul dintre producția materială și servicii există percepții și atitudini uneori contradictorii cu privire la importanța și meritele relative ale fiecărui sector în parte, precum și la modalitățile în care fiecare dintre aceste sectoare poate să-și aducă contribuția în cadrul procesului de creștere și dezvoltare economică.

La originea acestor controverse se află evoluțiile simultan paralele care au influențat economia mondială în ultimele decenii.

Prima evoluție, și probabil cea mai semnificativă, a constituit-o deplasarea într-un ritm susținut a forței de muncă dinspre sectorul productiv spre sectorul de servicii, fenomen care a devenit caracteristic mai ales pentru țările dezvoltate, dar nu numai.

Cea de-a doua evoluție este reprezentată de puternica accentuare a procesului de globalizare a piețelor, fenomen care este reprezentativ pentru ultimele decenii.

Cristalizarea unui nou model de globalizare a economiei mondiale reprezintă o rezultantă a unui cumul de factori dintre care amintim: tehnologiile din domeniul telecomunicațiilor și informaticii, mondializarea piețelor financiare și a strategiilor marilor corporații transnaționale etc. Aflată în acest stadiu, economia mondială se îndreaptă spre o economie bazată pe rețele de servicii. Are loc o tranziție dinspre un sistem de interdependențe bazat pe comerț tradițional spre un sistem de interconectări axat pe rețele de servicii. Cea mai elocventă dovadă a acestei orientări este furnizată de vastele rețele de servicii care și-au făcut apariția pe plan mondial, înglobând sfera bancară, a telecomunicațiilor, informaticii, transporturilor, care servesc sau chiar înghit entități economice dintr-un număr tot mai mare de țări.

Ca urmare a acestor evoluții paralele care au influențat economia mondială, raportul producție materială-servicii se află în centrul disputei diverselor curente de gândire economică.

La o extremitate a acestora s-au concentrat curente care susțin ideea "economieilor în curs de dezindustrializare". Economiiștii clasici care subscriu acestei teze consideră că numai producția bunurilor materiale poate constitui o sursă de valoare economică, iar expansiunea sectorului terțiar ar putea conduce la înlocuirea producției industriale de către servicii, cu toate consecințele negative ce decurg de aici: diminuarea creșterii economice, a inovației tehnologice, a veniturilor populației, deteriorarea performanțelor comerciale, a nivelului de trai.

Există două raționamente des invocate pentru a justifica temerea legată de diminuarea importanței producției materiale în raport cu sectorul serviciilor:

- comerțul, interior și exterior, al unei economii naționale are ca obiect, în primul rând, produsele materiale și nu serviciile. În consecință, o economie trebuie să producă o cantitate suficientă de bunuri materiale pentru satisfacerea necesarului intern și pentru a obține veniturile necesare plății importurilor;
- având în vedere creșterea mai accentuată a productivității muncii în industrie comparativ cu sectorul de servicii, se presupune o scădere a acestui indicator la scara întregii economii. Acest raționament se referă la inferioritatea sectorului de servicii față de industrie în ceea ce privește nivelul productivității muncii.

Cealaltă extremă a disputei cu privire la raportul producție-servicii este reprezentată de adepții "economiei postindustriale". Acest curent de gândire, apărut în anii '60, consideră serviciile ca fiind "produse superioare" și avansează ideea unor societăți foarte dezvoltate bazate pe servicii, care ar reprezenta premisa creșterii economice pentru țările avansate. Teoriile "postindustriale" au emis de asemenea ideea potrivit căreia dezvoltarea sectorului terțiar nu ar reprezenta un interes prea mare pentru țările slab dezvoltate economic, alimentând în acest fel temerile unor economiști care au văzut în procesul terțIALIZĂRII o amenințare la adresa economiilor slab dezvoltate.

Ca răspuns la aceste curente de gândire economică, noile abordări internaționale cu privire la raportul producție-servicii se distanțează de argumentele neconvingătoare ale celor două teze situate la poli opuși. Noile orientări internaționale care au apărut în literatura de specialitate sub denumirea de "economie a serviciilor" sau "noua economie industrială" au pornit de la ideea interdependenței reciproce a celor două sectoare de activitate, presupunând o relație biunivocă între ele și nu de la ideea opoziției sau excluderii dintre producție și servicii. Convergența și interdependența dintre aceste sectoare sunt relații determinate de o serie de factori cu acțiune ireversibilă și anume:

- schimbări în planul pieței, atât al cererii cât și al ofertei;
- mutații legate de concurența pe plan internațional;
- evoluții ale politicilor comerciale în relațiile dintre state;
- progresele înregistrate de noile tehnologii în domeniul informaticii sau telecomunicațiilor.

Noile abordări ale raportului producție materială - servicii presupune o serie de elemente comune care, totuși, nu pot avea un caracter universal având în vedere faptul că ele se pot modifica în funcție de dimensiunea economiilor naționale, de dotarea cu factori de producție, de nivelul acestora etc.

Esența acestor elemente comune o reprezintă dualitatea bunuri materiale - servicii care evidențiază complementaritatea serviciilor propriu-zise

și a bunurilor materiale la diferite niveluri. Altfel spus, serviciile, în sens larg, includ și unele bunuri materiale, preponderente ca volum, considerate însă auxiliare în procesul prestării unei activități, dar în același timp indispensabile pentru realizarea scopului final (de exemplu, bunurile de echipament informatic). La rândul lor produsele materiale pot încorpora și ele diverse servicii (transporturi, publicitate, distribuție etc.) fără ca aceasta să însemne că producția bunurilor materiale ar avea o sferă de cuprindere mai largă decât serviciile. Bunurile materiale sunt o componentă a unui act prin definiție interuman, social, și anume a unui serviciu emanat de către prestator către beneficiar.

Produsele materiale nu pot exista ca atare decât din punct de vedere al producătorului, respectiv exclusiv pentru producător. Din punct de vedere al pieței, respectiv al relației cerere - ofertă, ele implică o serie de servicii auxiliare care nu fac decât să evidențieze rolul producției de verigă în lanțul relației tipice de piață "prestator- beneficiar".

Se poate spune că serviciile completează produsele iar, pe de altă parte, produsele pot completa serviciile. Oferta de produse care are nevoie de un substanțial suport tehnologic precum și de întreținere, devine lipsită de interes dacă nu presupune și o certă ofertă privind serviciile auxiliare, inclusiv dimensiunea acestora în timp. De exemplu, desfacerea de componente hardware pentru computere depinde de serviciile auxiliare ce însoțesc vânzările, iar ofertele de produse absolut noi, destinate exclusiv piețelor deschise acestor produse pot deveni insuficiente la un moment dat dacă nu sunt însoțite de serviciile aferente. În plus, trebuie menționat că serviciile de comunicații trebuie să însoțească produsele în scopul de a informa și pregăti piața potențială.

Pe lângă situația de complementaritate produse - servicii există și posibilitatea ca serviciile să depindă aproape exclusiv de existența unor bunuri materiale. De exemplu, serviciile de transport depind de existența mijloacelor de transport, serviciile turistice de existența hotelurilor, serviciile de alimentație publică de existența produselor alimentare etc. Ca rezultat imediată, majoritatea ofertelor de pe piață presupun o combinație între bunurile materiale și serviciile prestate.

Un alt element specific ultimelor decenii este reprezentat de faptul că sectorul producției materiale și cel al serviciilor dobândesc tot mai multe trăsături comune odată cu îndepărtarea acestora de formele tradiționale.

De asemenea, faptul că sectorul industriei și sectorul terțiar devin tot mai interconectate pe măsura accentuării interdependențelor dintre ele și a suprapunerii proceselor de producție cu cele de prestări de servicii în diferitele faze de realizare a unei activități complexe, constituie un alt numitor comun al raportului producție materială - servicii.

În condițiile unui climat de concurență tot mai acerbă pe plan internațional, ale tranziției de la o piață a vânzătorului la o multitudine de piețe determinate de preferințele tot mai sofisticate ale cumpărătorului, apare ca o

necesitate creșterea cererii pentru expertiza specializată. Această cerere nu poate fi satisfăcută decât prin înglobarea în cadrul activității de producție a numeroase și variate servicii, care pot imprima acestora flexibilitatea necesară pentru diversificarea produselor, creșterea calității acestora alături de sporirea gradului de accesibilitate la utilizator. Având în vedere aceste considerații, serviciile încorporate în bunurile materiale devin astfel o armă strategică în câmpul competițional al pieței mondiale.

Ponderea crescândă a serviciilor înglobate în valoarea produsului vândut constituie practic tocmai acea componentă a ofertei care reprezintă avantajele sau dezavantajele decisive pentru competitivitate.

În aceste condiții, considerarea producției ca singura creatoare de valoare, în opoziție cu sectorul serviciilor, se dovedește a fi o idee anacronică. Pe măsură ce aceste două sectoare devin tot mai integrate, serviciile sunt intrinsec legate de procesul de producție, vechea imagine a serviciilor, de exponent al unui sistem economic ineficace, se transformă, făcând loc alteia noi, a serviciilor ca indicator al unui nivel de dezvoltare ridicat și cu un înalt potențial de creștere. Ca urmare, vechiul antagonism producție - servicii este abandonat și înlocuit cu această nouă abordare internațională de îmbinare și combinare a acestor activități.

Economia de servicii, care este specifică actualmente țărilor dezvoltate, nu este în opoziție cu economia industrială, ci ea reprezintă mai degrabă un stadiu mai avansat al dezvoltării, presupunând o mutație dinspre hardware spre software, dinspre cantitate de bunuri materiale spre calitate superioară, dinspre produse către sisteme ce furnizează soluții și pachete de bunuri și servicii, dinspre succes economic evaluat prin nivelul producției materiale spre performanța economică măsurată în grade de satisfacere a nevoilor consumatorilor. Aceste mutații se reflectă în ultimă instanță în nivelul de trai al populației.

Economia de servicii presupune noi forme de organizare, noi stiluri de management, schimbări la nivelul mentalităților. În acest stadiu de dezvoltare, economiei îi sunt specifice fluxurile orizontale față de cele verticale. Ea favorizează autoorganizarea în locul ordinului - comandă venit de sus în jos. Locul structurilor formale, rigide, este luat de forme de organizare flexibile, ușor adaptabile la schimbare, receptive la nou, care pot face față cu ușurință tendințelor de globalizare economică.

Economiile cu planificare de stat, excesiv centralizată, au eșuat tocmai din cauza faptului că au fost incapabile să se adapteze acestor cerințe.

2. LOCUL SERVICIILOR ÎN ECONOMIE

2.1. Serviciile - factor stimulativ al creșterii economice

Printr-o implicare directă sau mijlocită în toate activitățile desfășurate în economie, serviciile contribuie sau sunt o condiție a progresului general. Expansiunea lor continuă se datorează, pe de o parte, "boom - ului " înregistrat de acest sector în ultimele decenii, iar pe de altă parte, mutațiilor produse în structura modelelor de creștere economică.

Astfel, dezvoltarea și diversificarea structurilor economiilor lumii, amploarea cuceririlor științifice și pătrunderea lor în toate domeniile de activitate au favorizat intensificarea participării serviciilor în desfășurarea diferitelor fenomene și procese, creșterea rolului lor în economie. Se poate afirma, în acest context, că locul și importanța serviciilor în sistemul economiei naționale se află în conexiune cu dinamica socială, că dezvoltarea lor este, în egală măsură, o condiție și o caracteristică a evoluției societății moderne.

Funcția economică a serviciilor, exprimată printre altele prin contribuția acestora la dezvoltarea economică, trebuie evidențiată mai ales prin strânsa corelație cu producția materială pe care o stimulează, mobilizând-o prin modernizare și eficientizare, asigurând circulația și valorificarea produselor.

O perioadă îndelungată de timp, serviciile au fost considerate neproductive, secundare pentru dezvoltarea socială. Activități precum transporturile, comerțul sau băncile nu erau considerate decât "intermediari ", desigur utili, dar fără să fie acceptate drept creatoare de valoare. Serviciile erau considerate ca domenii de activitate de slabă productivitate, cu receptivitate redusă la modernizare, la introducerea progresului tehnic, la organizarea producției de serie etc. Sectorul serviciilor a fost considerat chiar o frână în calea dezvoltării, a creșterii economice, atribuindu-i-se rolul de factor inflaționist deoarece creșterii salariilor și a profiturilor din sfera serviciilor nu îi corespundea o sporire proporțională a productivității.

În prezent însă, serviciile sunt considerate o adevărată forță economică, un factor de antrenare și stimulare a creșterii economice, substituindu-se industriei în rolul de motor al dezvoltării.

Schimbarea opticii cu privire la rolul serviciilor este rezultatul prezenței tot mai semnificative a acestora în viața economică și al reconsiderării caracterului muncii depuse în acest sector.

Una dintre caracteristicile definitorii ale societății moderne o reprezintă preponderența serviciilor în economia mondială, exprimată în creșterea ponderii acestora în crearea produsului intern brut și în ocuparea forței de muncă.

Această caracteristică, deși prezintă diferențe de mărime de la o țară la alta, exprimă, în esență, sporirea importanței serviciilor și sugerează, totodată, direcția în care se îndreaptă societatea, tendințele de evoluție a sistemului economic mondial.

În ultimele decenii, în interiorul societăților industrializate, serviciile au căpătat un loc și o importanță crescândă, fiind tot mai elaborate și prestate într-o manieră aparte față de clasică fabricație uzinală. În acest context, activitatea economică este impulsionată din ce în ce mai mult de serviciile cele mai dinamice și moderne: financiar-bancare, de consultanță, cercetare-dezvoltare, reclamă-publicitate, telecomunicații, asigurări, transporturi etc.

În condițiile sporirii complexității producției, a specializării și cooperării interne, dar, mai ales, internaționale, serviciile implicate în producerea și vehicularea informațiilor se înscriu printre principalii factori de progres, de creștere economică. Aceste servicii sunt creatoare de valoare, chiar dacă aceasta nu poate fi palpabilă fizic, material până la un anumit moment. Depozitarea, prelucrarea și transmiterea informațiilor reprezintă o parte crescândă a întregului care este economia.

Se poate concluziona că dezvoltarea serviciilor are un rol esențial în creșterea economică, dar se impune totuși sublinierea că nu orice dezvoltare a sectorului terțiar contribuie, în egală măsură, la progresul economic intern sau la obținerea unor avantaje proporționale din comerțul internațional cu servicii.

În situația în care sectorul serviciilor este dominat de prestații intensive în muncă (ce presupun un volum mare de muncă manuală puțin calificată), precum serviciile comerciale, de reparații sau cele cu caracter gospodăresc, participarea acestuia la creșterea economică internă și la exportul total al țării va fi modestă. Dimpotrivă, o structură a terțiarului dominată de servicii intensive în inteligență (care necesită un personal puțin numeros, dar cu calificare înaltă), precum cercetarea științifică, informatica etc, va mări considerabil aportul acestuia la dezvoltarea economico-socială.

La un anumit nivel de dezvoltare economică, activitățile intensive în inteligență capătă o importanță deosebită, ele devenind cea mai eficientă modalitate de creștere a forțelor de producție ale societății prin stimularea capacităților creatoare ale omului. În acest sens, s-a demonstrat că circa 2/3 din sporul de producție se realizează pe seama creșterii forței de muncă și a pregătirii ei. O astfel de evoluție este susținută și de poziția pe care o dețin în producția și pe piața mondială țări ca Japonia, SUA, Franța, care au investit sume imense în cercetarea științifică, informatică, telecomunicații etc.

Pe lângă aportul nemijlocit la creșterea producției materiale, serviciile contribuie și la valorificarea superioară a resurselor natural-materiale. Prin conținutul lor, multe servicii participă la descoperirea de noi resurse de materii prime, energie, la introducerea de noi tehnologii de fabricație cu randamente înalte, la recuperarea materialelor re folosibile și reintroducerea lor în circuitul

economic, asigurând astfel folosirea intensivă a resurselor și protejarea mediului natural.

Serviciile contribuie, de asemenea, la conservarea bunurilor materiale (prin întreținere și reparații) și chiar la sporirea valorii lor de întrebuințare, la prelungirea duratei lor de folosire și la ridicarea randamentului în consum etc, ceea ce conduce în ultimă instanță, la economii materiale și investiționale.

În același timp, serviciile pot contribui la sporirea eficienței întregii activități economice prin influența pe care o exercită asupra optimizării structurii producției, prin realizarea legăturii acestora cu nevoile consumatorilor finali. Totodată, serviciile își aduc aportul la organizarea științifică a diferitelor procese și activități, la desfășurarea fluentă a legăturilor și interdependențelor dintre acestea, la valorificarea superioară a resurselor de muncă vie și în final la realizarea echilibrului macroeconomic.

2.2. Dimensiunile economice ale sectorului serviciilor

Natura specifică a activității desfășurate în sfera serviciilor conferă acestuia trăsăturile unui domeniu distinct al economiei, cu dimensiuni bine conturate, cu legături proprii de evoluție. Totodată, integrarea serviciilor în structurile și mecanismele reproducerii sociale, participarea lor la toate fazele acestui proces, aportul lor deopotrivă la realizarea producției materiale și la satisfacerea nevoilor oamenilor, determină înscrierea acestora între componentele de bază ale ansamblului ramurilor și sectoarelor economiei.

Complexitatea formelor de manifestare a serviciilor, varietatea domeniilor de acțiune, implicarea lor în toate compartimentele vieții economice și sociale evidențiază amploarea activității desfășurate în sectorul serviciilor, dar și eterogenitatea ei și, drept urmare, dificultatea evaluării dimensiunilor acestui sector.

În lipsa unui indicator sintetic, capabil să exprime fără echivoc activitatea acestui sector și să asigure compatibilitatea cu alte sectoare sau țări, se recurge la abordarea din diverse unghiuri a contribuției și, respectiv, a gradului de angajare a serviciilor în efortul global al dezvoltării economiei. În acest sens pot fi luate în considerare, pe de o parte, contribuția acestui sector la crearea produsului intern brut, iar pe de altă parte, proporția resurselor umane și a fondurilor materiale angajate în domeniul serviciilor.

În aceste condiții, unul dintre indicatorii cei mai expresivi de caracterizare a dimensiunilor și evoluției sectorului serviciilor îl reprezintă populația ocupată (ponderea față de total) și modificarea acesteia în timp.

O privire de ansamblu asupra datelor din tabelul nr. 1, conduce la concluzia că, în general, economiilor dezvoltate le este caracteristică o pondere ridicată a populației ocupate în sectorul terțiar, acesta fiind considerat un adevărat barometru al dezvoltării unei societăți. Cu cât o țară are un nivel de dezvoltare mai ridicat, cu atât sectorul serviciilor deține o parte mai însemnată

din totalul forței de muncă. Corespunzător, în țările dezvoltate ale lumii, peste 2/3 din populația ocupată este angajată în sfera serviciilor, în Olanda, SUA, Norvegia, Suedia, Marea Britanie ajungând la peste 70%. În țările cu un nivel mai scăzut de dezvoltare ponderea este de sub 50%.

Diferențele sensibile între țări din acest punct de vedere reflectă nu numai gradul diferit de dezvoltare, ci și o serie de particularități privind structura internă a economiei și/sau a sectorului terțiar, opțiunea pentru un anumit model de creștere economică, tradițiile culturale și religioase, gradul de militarizare a economiei sau țării etc.

În cazul țărilor central și est-europene, aflate în proces de tranziție, nivelul mai modest al serviciilor este determinat, dincolo de stadiul dezvoltării economice, de dificultățile cu care se confruntă aceste țări și de ritmul în care se realizează tranziția la economia de piață.

Tabelul nr. 1. Ponderea populației ocupate pe sectoare de activitate

1996, %

Nr. crt.	Țara	Structura populației ocupate		
		primar	secundar	terțiar
1	Olanda	3,7	22,3	74,0
2	SUA	2,8	24,0	73,2
3	Norvegia	5,1	22,9	72,0
4	Suedia	2,9	26,1	70,8
5	Marea Britanie	2,0	27,2	70,8
6	Belgia	2,7	27,6	69,7
7	Danemarca	3,9	26,7	69,4
8	Franta	4,7	26,5	68,8
9	Elveția	4,5	27,8	67,7
10	Finlanda	7,0	27,1	65,9
11	Germania	3,0	35,1	61,9
12	Austria	7,2	31,0	61,8
13	Spania	8,7	29,7	61,6
14	Japonia	5,4	33,2	61,4
15	Italia	7,5	32,3	60,2
16	Ungaria	8,2	32,7	59,1
17	Portugalia	12,2	31,0	56,8
18	Grecia	20,4	23,2	56,4
19	Slovacia	9,2	37,5	53,3
20	Cehia	6,2	42,1	51,7
21	Federația Rusă	15,7	33,7	50,6
22	Polonia	22,1	31,7	46,2
23	Bulgaria	24,7	32,7	42,6
24	Turcia	45,9	21,8	32,3
25	România (1997)	37,5	32,0	30,5

Sursa; *Anuarul statistic al României CNS, 1998.*

Totodată, o analiză a evoluției dimensiunilor sectorului terțiar, la scară mondială, evidențiază tendința de creștere a acestuia prin deplasarea continuă a forței de muncă spre ramurile din sfera serviciilor. Astfel, dacă în anul 1970 în Olanda, ponderea populației ocupate în sectorul terțiar era de numai 54,9%, aceasta a crescut la 69,1% în 1990, ajungând la 74% în 1996. Similar, această pondere a crescut în SUA de la 61,2% în 1970 la 70,9% în 1990 și la 73,2% în 1996, iar în Norvegia de la 48,8% la 68,8% și respectiv 72%.

Datele prezentate în tabelul nr. 1 evidențiază tendința de tertializare a forței de muncă, proces început cu mulți ani în urmă, dar continuat și astăzi în ritmuri dintre cele mai înalte. Deplasarea forței de muncă spre industriile de servicii nu trebuie însă privită ca o simplă migrare. Sectorul de servicii are capacitatea și rolul de a absorbi forța de muncă disponibilă din alte sectoare de activitate și chiar își datorează, în parte, expansiunea și apariției acestui surplus. Acest fenomen nu trebuie însă interpretat ca o relație cauză - efect deoarece oricare dintre sectoare se plasează alternativ pe fiecare din aceste poziții. Desigur că dezvoltarea dinamică a sectorului de servicii nu ar fi fost posibilă fără sporirea randurilor celor ocupați în această ramură. În același timp însă, serviciile se pot constitui în surse de alimentare cu forță de muncă pentru celelalte ramuri de activitate economică. La fel de adevărat este și faptul că serviciile favorizează apariția unui surplus de forță de muncă prin contribuția lor la sporirea productivității muncii în ramurile din sectoarele primar și secundar sau prin suplinirea în condiții avantajoase și mult mai eficiente a unor activități casnice etc. Fenomenul de tertializare a forței de muncă generează implicit și o tertializare a categoriilor profesionale care conduce, printre altele, la o cerere mai mare pentru pregătirea profesională specifică precum și la dezvoltarea sistemului de educație/specializare corespunzător. În strânsă legătură cu aceasta, dinamica susținută a activităților intensive în inteligență are o influență pozitivă asupra factorilor de producție și, în final, asupra creșterii economice.

În privința țării noastre se impune, în primul rând, observația că se păstrează aceeași corespondență între locul deținut de sectorul terțiar și nivelul de dezvoltare economico - socială. Poziționarea României în urma altor țări est-europene, în ce privește creșterea economică, este reflectată și în proporția de numai 30,5% în 1997, a sectorului serviciilor în totalul populației ocupate. Acest nivel redă sugestiv nu numai decalajul referitor la dezvoltarea economică, ci și dimensiunea eforturilor ce trebuie făcute pentru apropierea de structurile celorlalte țări.

Analiza dinamică a distribuției pe sectoare a populației ocupate evidențiază cursul ascendent al locului serviciilor până în anul 1995, rezultat al mutațiilor structurale înregistrate de economia românească după anul 1990. Declinul economic de după 1996 se reflectă în reducerea ponderii populației ocupate în sectorul terțiar și stabilizarea nivelului acesteia în jurul valorii de 30%. Surplusul de forță de muncă apărut pe fondul regresului economiei se regăsește în cea mai mare parte în creșterea ratei șomajului, fie se deplasează

către sectorul primar, a cărui pondere crește, și nu către cel secundar aflat, la rândul lui, în declin.

Tabelul nr. 2. Evoluția structurii populației ocupate, pe sectoare de activitate, în România

Sectorul	1980	1985	1990	1995	1996	1997
primar	30,4	29,4	29,0	34,4	35,4	37,5
secundar	43,5	44,7	43,5	33,6	33,4	32,0
terțiar	36,1	25,9	27,5	32,0	30,3	30,5
Total	100	100	100	100	100	100

%

Sursa: *Anuarul statistic al României, CNS, 1998*

În perspectivă, cu condiția începerii relansării economiei românești, este posibilă reluarea tendinței de creștere a ponderii populației ocupate în sfera serviciilor. Aceasta este determinată de relativa rămânere în urmă a sectorului serviciilor, comparativ cu nivelul atins în alte țări, și corespunzător, de necesitatea recuperării acestui decalaj, dar și de faptul că dezvoltarea serviciilor creează condițiile necesare progresului economiei, asigură folosirea eficientă a potențialului uman, stimulează atragerea în circuitul economic a unor resurse mai variate. Ritmurile de evoluție și nivelurile până la care se va ajunge vor fi în corelație cu nevoile economiei și implicit, cu stadiul de dezvoltare al acesteia, cu necesitatea stabilirii unui raport optim între cei ce lucrează în sfera producției materiale și în celelalte compartimente economice.

Un alt indicator prin intermediul căruia se pot caracteriza dimensiunile globale ale sectorului serviciilor, îl constituie participarea acestora la crearea produsului intern brut (ponderea serviciilor în PIB). Acceptat fiind faptul că și în sfera serviciilor se desfășoară o muncă productivă și se creează sau se adaugă valoare, se poate evalua și evidenția în balanța producerii, acumulării și consumului produsului intern brut și partea realizată prin funcționarea serviciilor.

În concordanță cu ponderea deținută în ocuparea forței de muncă, serviciile au un aport substanțial la crearea produsului intern brut (tabelul nr. 3).

Se poate observa cu ușurință că lumea dezvoltată, în care România aspiră să se integreze, este constituită în reale economii de servicii, ponderea sectorului de servicii în PIB fiind cuprinsă între 73,2% în SUA, 70,8% în Belgia, 70,7% în Marea Britanie și sub 50% în Turcia, Federația Rusă și România. Cu o pondere de 33,2% a serviciilor în PIB, România se situează pe ultimul loc din punct de vedere al acestui indicator, cu mult în urma celorlalte țări aflate în tranziție.

Având în vedere că, pe măsura pătrunderii progresului tehnic se înregistrează și o sporire a volumului serviciilor, respectiv a ponderii lor, în multe țări s-a produs deja o schimbare a raportului între producția materială și servicii în

ceea ce privește crearea PIB-ului. O astfel de situație reflectă, ca și în cazul populației ocupate, tendința de "servicizare" a produsului național, respectiv, a ramurilor economiei.

Proporția participării serviciilor la realizarea produsului intern brut reflectă, pe de o parte, potențialul, structura și caracterul dezvoltării economiei, evidențiind măsura în care creșterea economică se poate asigura pe seama factorilor intensivi, legați de aplicarea rezultatelor științei și tehnicii noi, de ridicarea nivelului pregătirii profesionale, de perfecționarea managementului etc. Pe de altă parte, această pondere este dovada înaltei eficiențe a activității desfășurate în sectorul serviciilor, eficiență care își găsește explicația în volumul relativ mai mic al cheltuielilor materiale, în faptul că rezultatele finale înglobează o cantitate mai mare de muncă vie, de inteligență, de creativitate.

Tabelul nr. 3. Structura produsului intern brut pe tipuri de activități, în 1996

Nr. crt.	Țara	%			
		Agricultură silvicultură	industrie	construcții	servicii
1	SUA	1,8	20,7	4,3	73,2
2	Belgia	1,6	22,5	5,1	70,8
3	Marea Britanie	1,4	23,0	4,5	70,7
4	Norvegia	2,2	28,6	3,6	55,0
5	Suedia	2,2	24,3	5,4	60,2
6	Danemarca	3,5	19,3	15,0	59,6
7	Germania	1,0	32,3	—	63,2
8	Grecia	1,8	16,4	5,6	66,1
9	Italia	2,8	26,1	5,0	64,6
10	Austria	2,7	26,5	6,8	64,0
11	Japonia	1,9	27,7	10,3	60,1
12	Spania	3,5	23,7	7,8	59,1
13	Portugalia	3,8	26,8	6,1	58,3
14	Finlanda	5,3	27,5	5,8	52,3
15	Ungharia	6,6	26,5	4,2	62,7
16	Polonia	6,9	31,5	6,2	55,4
17	Cehia	5,0	33,1	7,2	52,0
18	Bulgaria	15,3	25,9	4,3	54,5
19	Turcia	17,1	25,0	5,7	49,0
20	Rusia	7,2	36,8	9,0	46,5
21	România (1997)	18,1	35,5	5,2	33,2

Sursa; *Anuarul statistic al României, CNS, 1998.*

În cazul țării noastre, aportul serviciilor la crearea produsului intern brut rămâne relativ modest, comparativ cu țările dezvoltate și chiar cu țările est-europene. Tendința unei evoluții pozitive, în sensul creșterii ponderii PIB

realizat în sectorul serviciilor de la 26,5% în 1990 la 36,1% în 1995, a înregistrat un recul după 1996, ajungând la 33,2% în 1997, pe fondul regresului economiei românești.

În categoria indicatorilor ce asigură o evaluare globală a dimensiunilor sectorului serviciilor se mai poate menționa mărimea fondurilor fixe existente - ca expresie a resurselor materiale angajate - precum și raportul acestora față de alte sectoare. Astfel, la sfârșitul anului 1996, în țara noastră, fondurile fixe din sectorul terțiar reprezentau circa 27% din totalul celor existente în economie. Totodată, eforturile pentru realizarea unei baze materiale adecvate în domeniul serviciilor sunt sugestiv ilustrate de faptul că, în 1996, din totalul investițiilor realizate în economie 38,3% au fost alocate acestui sector.

Toți acești indicatori reflectă, în principal, latura cantitativă a activității desfășurate în domeniul serviciilor, o imagine completă a conținutului acestora necesitând examinarea aspectelor calitative legate de funcționarea fiecărei ramuri componente.

3. SERVICIILE DE CONSUM PENTRU POPULAȚIE

Serviciile comerciale sau de consum reprezintă acea categorie de prestații furnizate populației contra cost, în sistemul relațiilor de piață, prin intermediul unor acte de vânzare - cumpărare. Ele sunt destinate indivizilor sau gospodăriilor și au ca scop satisfacerea unor nevoi de mare diversitate din punct de vedere al conținutului, presante sau de mai mică importanță, de primă necesitate sau de confort, materiale sau spirituale etc. Varietatea nevoilor cărora se adresează are corespondent în tipologia foarte largă a acestora, în structura lor regăsindu-se: transporturile și telecomunicațiile, repararea și întreținerea bunurilor și locuințelor, turismul și alimentația publică, spălătoriile și curățătoriile, activitățile recreative, culturale și sportive, servicii financiare, juridice, de contabilitate, de radio și televiziune etc.

Fiind de o mare eterogenitate și, pe de altă parte, funcționând în cadrul unor sisteme organizatorice comune cu cele destinate producției sau cele finanțate public (cum este cazul serviciilor de transport, poștă și telecomunicații, financiare, de învățământ, de sănătate, culturale), serviciile comerciale sunt foarte dificil de identificat, de analizat și comparat. În această situație posibilitățile unor analize de profunzime sau comparative sunt extrem de limitate, reducându-se la o abordare globală a dimensiunilor și evoluției lor, cu exemplificări pe categorii sau tipuri de servicii, la o analiză a factorilor favorizanți și restrictivi sau a raporturilor dintre piața serviciilor și piața bunurilor materiale.

Circumscriindu-se acestei realități, abordarea de față își propune investigarea experienței românești, cu descifrarea principalelor tendințe și orientări, cu identificarea cauzelor care le-au generat, cu accent pe relațiile dintre evoluția serviciilor și dinamica economico-socială.

Pornind de la premisa că dezvoltarea serviciilor comerciale pentru populație este consecința firească a evoluției de ansamblu a economiei, mutațiile petrecute în economia și în societatea românească, și-au găsit reflectarea în dimensiunile și structura consumului, în general, și a celui de servicii în particular. Astfel, corelate cu tendințele principalilor indicatori ai dezvoltării economico-sociale, între care: produsul intern brut, ponderea populației ocupate și rata șomajului, nivelul prețurilor, dotarea cu bunuri de folosință îndelungată, gradul de urbanizare, mărimea timpului liber etc, serviciile comerciale destinate populației s-au situat pe o curbă ascendentă, până în 1990, după care au cunoscut o perioadă de declin, cu oscilații mai mari sau mai mici de la un an la altul. Involuția din ultimii ani privește, cu prioritate, totalul serviciilor, pe categorii orientările fiind contradictorii, determinate de acțiunea unor factori specifici. Ritmurile diferite de evoluție, pe tipuri de servicii, au generat și importante modificări de structură. Se impune precizarea că structura pe categorii a serviciilor comerciale destinate populației a suferit numeroase modificări de ordin metod-

ologic, ultima, operată în 1996, a exclus din conținutul acestora transporturile, poșta și telecomunicațiile.

Serviciile de hoteluri și restaurante reprezintă, în structura actuală, grupa cea mai importantă, deținând ponderi de peste 50% din total, cu excepția ultimului an, când scade la 47,9%. Tendința descrescătoare înregistrată este explicabilă prin reducerea sensibilă a numărului de turiști interni de la 11 milioane în 1990 la 5,5 milioane în 1998. De asemenea, numărul turiștilor străini este foarte redus și în continuă scădere, situându-se în ultima perioadă la cifre sub 800 mii pe parcursul unui an întreg.

O altă cauză a regresului serviciilor turistice o reprezintă și reducerea numărului unităților, și corespunzător, a locurilor de cazare care a ajuns în 1998 la 287 mii din care o parte, deloc de neglijat, nu se află în funcțiune sau nu corespund standardelor practicării unui turism civilizat.

Dar cel mai important factor, determinant în alegerea unei destinații turistice rămâne mărimea veniturilor, puterea de cumpărare a populației. Scăderea nivelului de trai a avut drept consecință o solicitare mai modestă a unor astfel de servicii, care au devenit din această cauză un lux pe care nu și-l pot permite mulți români.

Tabelul nr. 4. Structura serviciilor de piață pentru populație %

Anii Indicatori	1993	1994	1995	1996	1997
Total din care:	100	100	100	100	100
Întreținerea și repararea autovehiculelor	4,1	4,2	4,1	4,4	4,6
Reparații de articole personale și gospodărești	2,8	2,2	2,0	1,8	1,5
Hoteluri și restaurante	58,1	58,5	53,7	50,1	47,9
Agenții de turism și asistență turistică	8,5	9,3	9,7	7,9	6,4
Servicii recreative, culturale și sportive	13,3	13,3	17,6	17,2	20,3
Spălătorii, curățătorii, vopsitorii	1,2	1,0	0,9	0,9	0,7
Coafură și alte servicii de înfrumusețare	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8
Alte servicii (activități foto, învățământ, sănătate etc.)	10,9	10,6	11,1	16,8	17,8

Sursa: *calculat după "România în cifre", CNS, 1999.*

Trebuie evidențiat totuși și un aspect pozitiv în evoluția acestei grupe de servicii, și anume creșterea ponderii sectorului privat de la 48,7% în 1993 la 63,3% în 1997. În mod corespunzător a crescut și proporția turiștilor care preferă unitățile de cazare particulare de la 18,5 % la 37 %, dar și mai important este faptul că durata sejurului (numărul nopților de cazare) unui turist este sensibil mai mare în acest caz, ceea ce atrage după sine un consum suplimentar de diverse alte servicii auxiliare.

În mod paradoxal, o evoluție cu totul diferită au înregistrat agențiile de turism, a căror activitate a crescut de peste 10,2 ori, ajungând la 9,7% din total

în 1995. Declinul economic de după 1996 și-a pus amprenta și asupra activității agenților de turism, a căror pondere a scăzut în 1997 la 6,4%. Evoluția de-a dreptul spectaculoasă a acestor servicii este în mică măsură rezultatul prestațiilor turistice propriu-zise. Ea este, în mare parte, determinată de dezvoltarea activităților conexe sau auxiliare turismului, cum ar fi: rezervări de locuri în mijloace de transport, schimb valutar, comerț în consignație, organizarea de călătorii și altele. Ca și în cazul hotelurilor și restaurantelor, ponderea sectorului privat este foarte ridicată, peste 68%.

De altfel, pe ansamblul serviciilor de piață, ponderea sectorului privat a crescut de la an la an, ajungând la 62,9% în 1997. Explicația dinamismului acestui proces în sectorul serviciilor rezidă în faptul că unitățile cu acest profil sunt, în general, de dimensiuni relativ reduse și mai accesibile din punct de vedere al prețului decât marile unități industriale. De asemenea ele pot deveni profitabile în timp scurt și cu investiții reduse. În același timp, calitatea superioară a serviciilor oferite de aceste unități, comparativ cu cele din sectorul de stat, le face mai atractive pentru populație, ceea ce atrage după sine sporirea încasărilor din activitățile prestate.

Serviciile recreative, culturale și sportive, a doua grupă ca importanță, cu o pondere de 20,3% în 1997, subsumează o gamă largă de prestații între care un loc deosebit îl dețin cele de radio și televiziune. Apariția și consacrarea televiziunii prin cablu, pe de o parte, și dorința de informare, de cunoaștere asociată cu subvențiile tot mai reduse din partea statului pentru cultură, susțin, în mare măsură, locul, dar mai ales dinamica acestor servicii.

În ansamblul lor, serviciile recreative, culturale și sportive, au înregistrat, după 1990, o evoluție pozitivă, multiplicându-se de peste 3,5 ori. În privința serviciilor de radiodifuziune și televiziune, dinamica lor este sugestiv ilustrată de creșterea numărului abonaților: la radio, de la 2,4 milioane în 1990 la 4,2 milioane în 1997, iar la televiziune de la 3,6 milioane la 4,1 milioane în aceeași perioadă, precum și de faptul că la 1000 persoane reveneau 326,9 aparate radio și 233,7 televizoare în 1997, nivel superior comparativ cu 1990.

Tabelul nr. 5. Ponderea sectorului privat în serviciile de piață pentru populație

Anii Indicatori	1993	1994	1995	1996	1997
Total	42,7	54,0	58,4	59,8	62,9
Întreținerea și repararea autovehiculelor	45,2	54,3	70,9	74,2	75,3
Reparații de articole personale și gospodărești	19,0	33,3	58,3	58,2	71,3
Hoteluri și restaurante	48,7	61,3	59,4	59,4	63,3
Agenții de turism și asistență turistică	54,7	63,1	66,2	62,6	68,3
Servicii recreative, culturale și sportive	21,0	26,7	53,4	52,6	48,9
Radio - TV	9,5	14,3	17,6	31,3	33,6

%

Anii Indicatori	1993	1994	1995	1996	1997
Spălătorii, curățătorii, vopsitorii	-	4,3	23,5	31,9	73,2
Coafură și alte servicii de înfrumusețare	12,5	20,0	31,3	26,0	30,7
Alte servicii (activități foto, învățământ, sănătate)	40,2	52,1	54,6	66,4	72,8

Sursa: *calculat după "România în cifre", CNS, 1999.*

O mențiune distinctă se impune a fi făcută pentru serviciile de întreținere și reparare a autovehiculelor precum și a bunurilor personale și gospodărești. Având împreună 6,1% din totalul serviciilor de consum pentru populație, dar înregistrând o evoluție sensibil diferită, aceste servicii reflectă indirect gradul de dotare cu bunuri de folosință îndelungată, calitatea produselor, vârsta parcului auto, gradul de înnoire etc. Tendința de scădere pe care au cunoscut-o serviciile de reparații a articolelor de uz personal și gospodăresc după 1990, asociată cu sporirea înzestrării gospodăriilor cu bunuri de folosință îndelungată, relevă faptul că, în ultimii ani, populația a procedat, în proporție însemnată, la înlocuirea unor bunuri casnice cu altele noi, mai performante. În aceste condiții, gradul de nouitate și fiabilitatea mai ridicată a produselor nu favorizează, pe termen scurt, o cerere ridicată pentru servicii de reparații și întreținere.

Nu același lucru se poate spune despre serviciile de reparații și întreținere auto, care înregistrează o tendință de creștere. Deși numărul de autovehicule la 1000 locuitori a crescut de la 54,5 în 1990 la 109,9 în 1997, aceasta nu înseamnă că parcul auto s-a înnoit în aceeași proporție. Multe autovehicule, aduse din import, au fost procurate la mâna a doua, prezentând un grad ridicat de uzură fizică și morală, ceea ce atrage după sine necesitatea apelării mai frecvente la serviciile de reparații. În același timp, creșterea în sine a parcului auto, chiar prin dotarea cu autoturisme noi, are ca efect impulsiv dezvoltării acestor servicii, fie și numai prin necesitatea efectuării unor operații de revizie tehnică periodică obligatorie sau a unor operațiuni de întreținere curentă. Trebuie precizat totuși că gradul de dotare cu autoturisme al populației din țara noastră este modest comparativ chiar și cu țările din imediata vecinătate, de aproape trei ori mai mic decât în Cehia, de două ori mai redus decât în Ungaria sau Slovacia.

Grupele serviciilor de spălătorie, curățătorie sau coafură -cosmetică dețin ponderi foarte reduse, de sub 1 % fiecare și înregistrează o tendință de scădere. Multe persoane renunță la aceste servicii și efectuează operațiunile respective în gospodăriile proprii, fie din cauza tarifelor ridicate, fie din cauza veniturilor bănești modeste care nu le permit accesul la o serie de prestații care le-ar putea ușura munca în gospodărie.

Un loc aparte în consumul populației, îl ocupă serviciile de transport, poștă și telecomunicații.

Creșterea mobilității populației, în interiorul și în afara localităților, sporirea nevoii de informare și comunicare rapidă au condus la intensificarea cererii pentru acest tip de servicii.

Deși modificările de natură metodologică, operate relativ recent, în sensul reunirii într-o singură categorie a serviciilor de transport și telecomunicații pentru producție și pentru populație, nu permit o analiză diacronică a serviciilor în discuție, este sugestivă pentru caracterizarea dimensiunilor, importanței și tendințelor din domeniul transporturilor și telecomunicațiilor, analiza sincronică.

Astfel, conform datelor furnizate de ancheta integrată în gospodării, efectuată de Comisia Națională pentru Statistică, aceste servicii dețin, în medie, în bugetul unei gospodării, o pondere de peste 20% din totalul cheltuielilor pentru plata serviciilor. Categoriile ale populației cu mijloace bănești superioare, au un consum total de servicii mai mare - patroni, salariați - cheltuiesc mai mult pentru transport și telecomunicații. Aceste prestații au devenit, pentru o mare parte din populație, mai ales din mediul urban, necesități absolute, servicii de care depind în mod obiectiv și la care nu se poate renunța.

În concluzie, se poate spune că, mărimea, evoluția și structura serviciilor de consum pentru populație exprimă în mod sugestiv nivelul de dezvoltare al unei societăți, gradul de satisfacere a nevoilor populației și corespunzător, nivelul de trai. Dezvoltarea lor în perspectivă rămâne conectată la dinamica economico - socială de ansamblu.

4. RELAȚII ÎNTRE PIAȚA SERVICIILOR ȘI PIAȚA BUNURILOR

4.1. Tendințe în evoluția ofertei

Tendința cea mai marcantă a ofertei de servicii în ultimele decenii, în țările dezvoltate, o reprezintă creșterea acesteia în ritmuri superioare ofertei celorlalte sectoare ale economiei producătoare de bunuri materiale.

Deceniul al 8-lea marchează pentru economiile dezvoltate preponderența sectorului terțiar în crearea produsului intern brut, declinul relativ al sectorului primar și începutul declinului sectorului secundar.

Faptul cel mai frapant care reiese din statisticile naționale este ponderea importantă a serviciilor în producția totală a celor mai multe țări, oricare ar fi nivelul de dezvoltare economică. Nu există țări pentru care această pondere să fie inferioară unei cincimi, iar de la începutul deceniului al nouălea, ea a crescut la o treime. Această tendință se explică prin aceea că, exceptând economiile de subsistență, un minim de servicii apare necesar pentru funcționarea oricărei economii.

Pe măsură ce piețele se largesc la dimensiune națională și apoi internațională, pe măsură ce oferta și cererea se diversifică, minimul de servicii indispensabile crește rapid, nivelul de dezvoltare al producției de bunuri și respectiv al ofertei de servicii fiind în corelație directă cu nivelul de dezvoltare economică generală.

La începutul deceniului al nouălea, serviciile dețineau deja aproape 50% în crearea produsului intern brut în țările cu dezvoltare medie, iar în țările dezvoltate ele deveneau preponderente (în medie peste 60%). La începutul ultimului deceniu al secolului nostru, ponderea serviciilor în produsul intern brut în țările dezvoltate a început să depășească 70%.

Pe lângă această tendință generală de creștere a ofertei de servicii pe plan mondial, în evoluția acesteia se manifestă și o dublă tendință de asociere-disociere, atât în raport cu oferta de bunuri, cât și în interiorul ofertei de servicii înseși.

În ceea ce privește tendința de disociere a ofertei de servicii față de oferta de bunuri, trebuie menționat că o perioadă relativ îndelungată de timp, serviciile au fost comercializate împreună cu bunurile. Exemplul clasic în această privință îl reprezintă comercializarea programelor pentru calculator, care la început erau vândute împreună cu acestea, ca simplu mod de utilizare. Pe măsura dezvoltării producției și comerțului de programe, acestea au devenit activități de sine stătătoare, realizate de producători și întreprinderi specializate, distincte de cele care produc calculatoarele.

Se relevă astfel, o tendință de disociere între bunuri și servicii, tendință care se manifestă pentru toate acele bunuri a căror utilizare presupune și achiziționarea de "know-how", respectiv "știința" de a utiliza bunurile respective.

Paralel cu această tendință de disociere se manifestă și tendința de asociere între oferta de bunuri și servicii, deoarece producătorii bunurilor folosesc diversificarea serviciilor asociate bunurilor ca o strategie pentru a depăși concurența, pentru a pătrunde pe o anumită piață, pentru a o cucerii sau pentru a o menține. Este vorba de servicii complementare bunurilor, cum ar fi: serviciile de după vânzarea produsului, de întreținere, consultanță în utilizare etc.

Această tendință este legată de o alta, caracteristică economiei serviciilor și anume aceea a prelungirii ciclului de viață al produsului. Specific revoluției industriale a fost ciclul de viață scurt al produselor, existând tendința de a se ignora deteriorarea inerentă a mediului înconjurător la nivelul ambelor finalități: epuizarea resurselor naturale prin producție ridicată (inclusiv consumul ridicat de energie și de apă care o însoțește) și acumularea deșeurilor și îndepărtarea acestora după perioada de utilizare.

În comparație cu acesta, sistemul de înlocuire lentă, respectiv mărirea perioadei de utilizare a bunurilor prin prelungirea ciclului lor de viață are ca rezultat, pe de o parte, reducerea consumului de resurse naturale, iar pe de altă parte, reducerea costurilor legate de transportul și eliminarea deșeurilor.

În prelungirea ciclului de viață al produselor sunt "asociate" serviciile care asigură re folosirea, repararea, recondiționarea bunurilor, combinate cu modernizarea tehnologică, utilizând produse sau componente folosite ca surse pentru realizarea unor noi produse, folosind deșeuri ca materie primă etc.

Tendința de asociere-disociere se manifestă chiar și în interiorul ofertei de servicii.

Referitor la tendința de disociere, în cadrul ofertei de servicii, aceasta se poate realiza chiar cu mai multă ușurință, având în vedere lipsa sau importanța mai redusă a restricțiilor materiale. O astfel de tendință poate fi întâlnită, de exemplu, în cadrul serviciilor de alimentație publică prin practicarea așa-numitului sistem "catering", respectiv prelucrarea componentelor care intră în compoziția unui produs, realizată de unități specializate.

În cadrul ofertei de servicii apare simultan și mișcarea de asociere, respectiv de reunire a mai multor servicii într-o ofertă globală. Un exemplu de asociere îl reprezintă, în turism, conceptul de "inclusiv tour" care se referă la asocierea mai multor servicii care compun serviciul turistic: transport, cazare, alimentație, agrement etc, practicându-se un tarif forfetar, în general avantajos pentru beneficiar. Această asociere permite crearea unui produs al cărui succes sau eșec va depinde de aprecierea globală a acestuia, îl diferențiază în raport cu alte produse, mai mult sau mai puțin concurente pe piață. În principiu, este posibil ca nici unul dintre elementele ansamblului să nu fie cu adevărat original, dar rezultatul final să capete acest atribut, această calitate care să

devină decisivă în condițiile creșterii concurenței între firmele prestatoare de servicii și ale sporirii exigențelor consumatorilor.

De altfel, cheia reușitei pentru o întreprindere de servicii se bazează în principal, pe calitatea și eficiența prestării serviciului, privite din punct de vedere al consumatorului. Uneori, câștigarea încrederii consumatorilor prin calitatea serviciilor oferite și creșterea fidelității acestora poate avea un impact mai mare asupra profiturilor obținute decât reducerea tarifelor practicate. Prestatorii de servicii au interesul ca prin nivelul calitativ al serviciilor să asigure satisfacerea preferințelor consumatorilor și transformarea acestora în clienți permanenți.

Din păcate însă determinarea nivelului de calitate al unui serviciu, în momentul achiziționării sau chiar în momentul producerii acestuia, este adesea dificilă. În general, acest nivel este deseori cunoscut mai târziu, după consumarea efectivă a serviciului respectiv. În unele cazuri, el depinde și de o serie de factori exteriori. De exemplu, o călătorie bine organizată de o agenție de voiaj poate fi compromisă de un accident. Invers, cu puțină șansă, un program turistic, fără a conține un pachet de servicii extraordinare, poate cunoaște un rezultat spectaculos dacă beneficiază de condiții meteo prielnice, de un eveniment deosebit sau de o conjunctură favorabilă. Cu toată această posibilă intervenție a factorilor externi, rolul principal în asigurarea calității serviciilor revine totuși factorilor interni: competența profesională a prestatorilor, flexibilitatea ofertei, personalizarea serviciilor, amabilitatea și politețea personalului, programul de funcționare al unităților etc. Prin nivelul calității serviciilor oferite, prestatorii au posibilitatea să se diferențieze de concurenții lor pe piață și să-și atragă clienții.

Referitor la tendințele în evoluția structurii ofertei de servicii, aceasta prezintă particularități în funcție de diferitele ramuri ale serviciilor (transporturi, comerț, turism, servicii financiare, etc.) și se manifestă în strânsă interdependență cu evoluția cererii pentru sectoarele respective. Analize comparative efectuate în țările dezvoltate arată că serviciile pentru întreprinderi sunt mai dinamice comparativ cu cele pentru populație. De asemenea, pe lângă serviciile financiare care conduc în topul celor mai dinamice prestații, serviciile de hotelărie și alimentație publică cunosc o evoluție susținută. Mai inerte, cu ritmuri de creștere mai reduse (aceasta și în comparație cu baza de raportare) sunt serviciile clasice, cum ar fi cele destinate întreținerii și reparării bunurilor de uz casnic sau cele care au ca scop efectuarea unor activități cu caracter personal sau gospodăresc.

4.2. Factorii care influențează cererea de servicii a populației

Cererea de servicii a populației se modifică, în volum și structură, sub influența mai multor factori dintre care cei mai importanți sunt:

a) Veniturile și timpul liber

Creșterea veniturilor și a timpului liber influențează în același sens, chiar dacă nu în aceeași măsură, cererea de servicii. Astfel, pe măsura creșterii veniturilor, oamenii dau un plus de valoare timpului lor liber, având tendința mai mult să cumpere servicii decât să le producă singuri (de exemplu, să ia masa la restaurant mai degrabă decât la domiciliu, să apeleze la unitățile specializate pentru efectuarea unor activități cu caracter personal etc). Există însă și situația inversă, în care cei care au suficient timp liber dar venituri limitate, sunt nevoiți să-și restrângă cheltuielile pentru servicii, cum este cazul pensionarilor sau șomerilor.

b) Oferta de servicii

Oferta de servicii influențează cererea, în sensul că aceasta din urmă nu se poate manifesta decât în legătură cu producția de servicii oferită pe piață. Apariția de servicii noi induce la consumator dorința de a apela la serviciile respective, iar diversificarea ofertei dă posibilitatea cumpărătorilor de a alege și de a-și satisface la un nivel superior cerințele.

c) Tarifele

Pentru cea mai mare parte a serviciilor, creșterea tarifelor are o incidență negativă asupra cererii. Coeficienții de elasticitate ai cererii de servicii în funcție de tarife sunt de regulă negativi și supraunitari. Cu toate acestea, creșterea tarifelor pentru servicii care satisfac nevoi primare nu determină scăderea în aceeași proporție a cererii. Este cazul serviciilor legate de locuință (chirie, energie, gaze, apă) sau cele de transport, care nu pot fi înlocuite.

d) Concurența între bunuri și servicii

Cheltuielile pentru servicii nu au întotdeauna un caracter de primă necesitate, ci sunt destinate și satisfacerii unor nevoi considerate de ordin terțiar, cum ar fi cele legate de petrecerea timpului liber, activități recreative, culturale sau sportive, turism, agrement sau cele legate de ușurarea muncii în gospodărie etc. Din această cauză, dacă tarifele acestor servicii cresc prea mult, familiile sunt determinate să renunțe la unele dintre acestea. Astfel, bunurile, serviciile comerciale și munca în gospodărie se află în concurență pentru satisfacerea unor nevoi ca: alimentația, reparații, petrecerea timpului liber etc.

Există, de asemenea, un alt factor esențial care influențează atât cererea de bunuri cât și pe cea de servicii, respectiv inovația, apariția de produse și servicii noi, care modifică sau reorientează preferințele consumatorilor.

e) Factori demografici

Creșterea numărului populației conduce fără îndoială la creșterea cererii pentru servicii. De asemenea, anumite fenomene demografice, cum ar fi, de exemplu, creșterea natalității induce sporirea cererii pentru anumite categorii de servicii (de întreținere a copiilor, educație etc), după cum tendința de creștere a duratei medii a vieții și de îmbătrânire a populației contribuie la creșterea cererii pentru alte tipuri de servicii. Creșterea ponderii populației vârstnice determină sporirea cererii pentru serviciile de sănătate, în primul

rând, dar și pentru serviciile cu caracter casnic sau pentru cele legate de petrecerea timpului liber.

f) Factori psihologici și sociali

Factorii psihologici, precum preferințele, gusturile, aspirațiile etc. diferite ale indivizilor influențează cererea de servicii atât ca volum cât și ca structură. Schimbările sociale au, de asemenea, un puternic impact asupra cererii de servicii. Așa, de exemplu, procesul de urbanizare a condus la creșterea nevoilor pentru dezvoltarea infrastructurii și a serviciilor aferente. Posibilitatea de a călători, gradul mai mare de mobilitate al populației au produs schimbări în gusturile și preferințele consumatorilor, care pot compara diferitele servicii sub aspectul calității sau diversității lor. Informațiile și comunicarea au condus, de asemenea, la creșterea nivelului aspirațiilor populației.

Creșterea numărului femeilor care lucrează, care au o profesie și o ocupație, a condus la realizarea unor funcții domestice în afara căminului. Aceasta a determinat, printre altele, creșterea puternică a serviciilor destinate alimentației rapide (fast-food), îngrijirii copiilor și altele, mai ales în țările dezvoltate.

Creșterea complexității vieții în general, a creat cerere pentru o mare varietate de servicii, printre care cele de consultanță juridică și financiară cunosc o puternică și rapidă ascensiune.

4.3. Raporturi între piața serviciilor și piața bunurilor

Relațiile între piața serviciilor și piața bunurilor sunt atât de concurență (substituție), cât și de stimulare reciprocă sau de indiferență.

Pe piața serviciilor și bunurilor de consum, relațiile de concurență provin, în primul rând, din faptul că bunurile și serviciile își dispută veniturile populației. Deoarece cheltuielile pentru servicii nu au întotdeauna un caracter de primă necesitate, la un nivel redus al veniturilor populației, ponderea lor în bugetele de consum ale gospodăriilor va fi redusă, comparativ cu ponderea bunurilor. Pe măsura creșterii veniturilor, partea relativă a serviciilor în cheltuielile de consum ale populației va fi din ce în ce mai mare.

Astfel, dacă în țara noastră, la nivelul anului 1998, ponderea serviciilor în cheltuielile bănești de consum ale unei gospodării era în medie de 21,8%, în Franța coeficienții bugetari ai serviciilor se ridicau încă din 1990 la aproximativ 1/3 în prețuri curente, iar în SUA ponderea cheltuielilor pentru servicii depășise cu mult jumătate din totalul cheltuielilor de consum ale populației.

În afara evoluției coeficienților bugetari, raportul între piața serviciilor de consum și piața bunurilor poate fi examinat urmărind evoluția celor doi indicatori care exprimă cel mai semnificativ dinamica celor două piețe și anume: vânzările de mărfuri cu amănuntul și serviciile comerciale prestate populației (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6 Comerțul cu amănuntul și serviciile de piață pentru populație

Anii Indicatori	miliarde lei prețuri curente				
	1993	1994	1995	1996	1997
1. Comerț cu amănuntul, din care:	5.366	13.362	22.242	35.316	83.035
- mărfuri alimentare	2.431	5.532	8.363	12.144	28.722
- mărfuri nealimentare	2.935	7.830	13.879	23.172	54.313
2. Servicii de piață pentru populație	750	2.223	3.607	5.431	11.159

Sursa: *România în cifre, CNS, 1999*

Valoarea totală a mărfurilor vândute a atins în anul 1997 aproximativ 83.035 miliarde lei, reprezentând în prețuri comparabile 141,9% față de 1993. În același an valoarea serviciilor comerciale prestate populației, exclusiv serviciile de transporturi, poștă și telecomunicații, a fost de circa 11.159 miliarde lei, ceea ce reprezintă în prețuri comparabile 129,2% față de 1993. Astfel, pe ansamblu, în țara noastră, chiar dacă adăugăm la valoarea serviciilor comerciale încă aproximativ 10.800 miliarde lei reprezentând valoarea serviciilor de transporturi, poștă și telecomunicații, volumul tranzacțiilor cu bunuri este de aproximativ 4 ori mai mare decât cel care se referă la serviciile prestate populației. Mai mult, în condițiile în care, în prețuri comparabile, dimensiunile ambelor piețe s-au redus față de anul 1990 din cauza scăderii puterii de cumpărare a populației ca urmare a creșterii prețurilor de vânzare cu amănuntul la mărfuri și a tarifelor la servicii într-un ritm superior veniturilor populației, scăderea a fost mult mai accentuată pentru servicii.

Între cererea de servicii și cea de bunuri se manifestă nu numai relații de concurență sau de substituție ci pot fi întâlnite și relații de stimulare. Astfel, creșterea gradului de înzestrare a gospodăriilor populației cu bunuri de folosință îndelungată (autoturisme, aparate electrocasnice, electronice etc.) generează o cerere sporită pentru serviciile de întreținere a acestor bunuri. Deși creșterea gradului de fiabilitate a produselor acționează ca factor limitativ al cererii de servicii pentru repararea bunurilor respective, această influență este contracarată, într-o anumită măsură, de apariția de noi produse și de creșterea gradului de dotare al gospodăriilor. Între ciclul de viață al acestor produse și serviciile corespunzătoare există o relație care cunoaște în timp o evoluție bine determinată. Astfel, serviciile apar concomitent sau la scurt timp după apariția produsului și cunosc o evoluție ascendentă pe măsura lărgirii pieței produsului dar, de regulă, nu pot atinge nivelul maxim al acesteia. În perioada de declin a produsului și chiar după dispariția acestuia din comerț, serviciile continuă să se mențină la un nivel ridicat, intrând în declin atunci când uzura fizică sau morală elimină din consum produsul respectiv.

De asemenea, cererea pentru astfel de servicii este influențată și de raportul dintre prețul bunurilor respective și tarifele pentru servicii. Astfel, în general, repararea unui bun poate fi considerată eficientă dacă raportul dintre

tariful serviciului prestat și perioada pentru care se restabilește valoarea de întrebuințare a bunului în urma reparării este inferior raportului dintre prețul bunului și perioada de folosire până la prima reparare. Bineînțeles însă că raportul dintre prețul mărfurilor și tarifele serviciilor nu trebuie absolutizat, în această relație intervenind și alți factori care pot înclina balanța într-un sens sau altul, respectiv în favoarea sau în defavoarea serviciilor.

Relații de stimulare există, de asemenea, între cererea pentru servicii de confecționare la comandă a unor bunuri (îmbrăcăminte, încălțăminte, obiecte de podoabă) și cererea pentru produse care reprezintă materia primă pentru confecționarea lor (țesături, piele sau înlocuitori de piele etc).

Același tip de relații pot fi menționate între piața serviciilor turistice, legate de petrecerea timpului liber, culturale, de educație, sănătate etc. și piața bunurilor care contribuie la realizarea acestor servicii (alimente, bunuri de îmbrăcăminte și încălțăminte adecvate, articole sportive, cărți, medicamente etc.).

Cea de-a treia categorie de relații, și anume relațiile de indiferență, se manifestă mai ales pe piața bunurilor și serviciilor de primă necesitate, al căror consum este de importanță vitală pentru fiecare individ, cum ar fi de exemplu bunurile alimentare de strictă necesitate și serviciile legate de locuință (chiria, distribuirea apei, gazelor, energiei electrice și termice). Aceste categorii de bunuri și servicii prezintă un coeficient redus de elasticitate la creșterea prețurilor sau tarifelor ori în raport cu veniturile populației, ele fiind indispensabile subzistenței.

5. CONSUMUL DE SERVICII – INDICATOR AL NIVELULUI DE TRAI AL POPULAȚIEI

Consumul, având ca obiectiv satisfacerea nevoilor materiale și spirituale ale populației a cunoscut în timp o evoluție ascendentă, rezultat al creșterii și diversificării nevoilor, dar și a posibilităților tot mai largi ale societății de a le satisface. Paralel cu sporurile cantitative, consumul a înregistrat și o serie de mutații structurale determinate de procesul de reierarhizare a cerințelor, dar și de nivelul și ritmurile dezvoltării economico-sociale.

Astfel, una din tendințele pe plan mondial, este creșterea volumului serviciilor, a ponderii deținute de acestea în acoperirea necesităților de consum ale populației. Analiza coeficienților bugetari, respectiv a părții relative a cheltuielilor pentru bunuri și servicii în consumul familiilor, ilustrează, pentru țările dezvoltate, ponderea relativ ridicată a cheltuielilor pentru servicii și tendința de creștere a acesteia. În cazul țărilor puternic industrializate, partea serviciilor în consumul final privat se situează la nivelul de 50% și peste, cu tendință de majorare. Pentru țările est-europene, ponderea serviciilor în consum este mai modestă - circa 20-30% -explicabilă prin nivelul mai scăzut de dezvoltare economică, prin diferențele de prețuri și tarife sau prin deosebirile în obiceiurile de consum, dar și prin unele neconcordanțe de ordin metodologic.

În ce privește țara noastră, poziția deținută de servicii în cheltuielile bănești de consum ale gospodăriilor rămâne modestă, cu toate că pe total a înregistrat o creștere relativă de la 16,8% în 1995 la 21,8% în 1998 (tabelul nr. 7).

Așa cum rezultă din datele "Anchetei integrate în gospodării" efectuate, începând cu anul 1995, de Comisia Națională pentru Statistică, există diferențieri sensibile pe categorii de gospodării în ceea ce privește destinația cheltuielilor bănești.

Tabelul nr. 7 - Nivelul și structura cheltuielilor bănești de consum, pe categorii de gospodării

medii lunare pe o gospodărie

Indicatori	Anii	Total gospodării	Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
Cheltuieli bănești de consum mii lei - din care în %:	1995	228,6	309,5	616,8	136,1	187,9	170,4
	1996	302,9	416,3	763,5	193,5	241,2	226,2
	1997	625,4	859,1	1322,2	397,4	569,2	476,9
	1998	962,6	1391,0	2252,6	629,7	847,1	722,3
Alimentar	1995	44,3	45,6	33,9	34,6	46,3	43,8
	1996	45,0	46,0	39,3	34,0	52,7	44,7
	1997	46,4	47,6	41,1	35,1	49,7	46,2

Indicatori	Anii	Total gospodării	Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
Nealimentar	1998	44,1	44,1	37,6	35,4	50,6	44,5
	1995	38,9	38,5	48,1	48,9	40,0	37,7
	1996	38,0	37,7	41,5	50,7	32,1	36,7
	1997	34,8	34,5	38,5	46,6	34,4	33,3
	1998	34,1	34,3	42,6	46,5	30,5	32,0
Servicii	1995	16,8	15,9	18,0	16,5	13,7	18,5
	1996	17,0	16,3	19,2	15,3	15,2	18,6
	1997	18,8	17,9	20,4	18,3	15,9	20,5
	1998	21,8	21,6	19,8	18,1	18,9	23,5

Sursa: Veniturile, cheltuielile și consumul populației, nr. 1;2, CNS 1995, 1996, 1997, 1998.

Oarecum paradoxală apare ponderea mai redusă a cheltuielilor cu serviciile (19,8 % în 1998) în cazul gospodăriilor de patroni comparativ cu cele de pensionari (23,5% în același an) ori de salariați (21,6%). În valori absolute însă, o gospodărie de patroni a cheltuit lunar de 2,1 ori peste medie, de 1,5 ori mai mult decât o gospodărie de salariați, de 2,7 ori mai mult decât una de pensionari și de 4 ori peste nivelul unei gospodării de țărani. O parte însemnată a resurselor bănești ale patronilor, categorie cu venituri superioare celorlalte gospodării, a fost orientată către mărfurile nealimentare (42,6%), fiind investită în bunuri durabile, cheltuielilor cu produse alimentare revenindu-le în mod corespunzător o pondere mai redusă (37,6%).

Pentru celelalte categorii de gospodării, cu excepția celor de țărani, în cazul cărora autoconsumul deține o pondere importantă (55%), cheltuielile bănești cu produsele alimentare se situează pe primul loc în ierarhia cheltuielilor de consum. Această situație ilustrează un nivel de trai scăzut, asigurarea nevoilor fundamentale, de subzistență, absorbind cea mai mare parte a veniturilor bănești ale populației. Cum aceste venituri sunt modeste pentru marea majoritate a gospodăriilor, ele determină în mod direct mărimea și structura cheltuielilor de consum.

În perioada 1995 - 1998, pentru toate categoriile de gospodării, cu excepția notabilă a patronilor, se constată o tendință de creștere a nivelului și a ponderii cheltuielilor pentru servicii, în special pe seama reducerii mai pronunțate a celor nealimentare. Această evoluție nu reflectă însă o sporire proporțională a consumului efectiv de servicii, ci este mai mult rezultatul creșterii de ritm rapid în ultimii ani a tarifelor serviciilor, peste nivelul prețurilor mărfurilor, în special pentru serviciile de strictă necesitate, cum sunt cele legate de locuință sau transport, la care nu se poate renunța sau care nu pot fi înlocuite.

Analiza în detaliu a structurii cheltuielilor cu serviciile ne dezvăluie faptul că pe total gospodării, cheltuielile aferente locuinței și întreținerii acesteia (chirie, energie electrică și termică, gaze, apă etc.) au reprezentat 37,3% din totalul serviciilor plătite (tabelul nr. 8). Pentru gospodăriile din mediul urban aces-

te cheltuieli sunt mult mai ridicate decât pentru cele din mediul rural (48,7% față de 15,9%).

Tabelul nr. 8

Indicatori	Anii	Total gospodării	Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
Total cheltuieli medii lunare pe o gospodărie - mii de lei - din care în %:	1995	35,4	45,8	105,8	20,8	24,1	28,8
	1996	51,5	67,9	146,3	29,6	36,6	42,0
	1997	117,8	153,9	270,1	72,9	90,7	97,8
	1998	210,2	299,6	446,2	114,2	160,5	170,2
Locuințe (chirie, energie, gaze, apă)	1995	33,8	38,5	23,6	14,2	42,4	28,6
	1996	32,0	36,7	25,3	13,5	42,8	27,3
	1997	33,1	39,3	31,1	11,0	38,9	27,7
	1998	37,3	42,4	32,5	14,6	48,6	32,2
Transport și telecomunicații	1995	19,8	21,5	17,2	18,7	18,4	17,8
	1996	19,5	21,1	19,7	18,0	21,3	17,4
	1997	22,3	25,3	21,3	16,3	24,9	18,9
	1998	21,7	24,0	28,6	16,8	24,1	18,9
Confecționare și reparare îmbrăcăminte, încălțăminte	1995	2,9	2,8	1,9	2,8	2,0	3,2
	1996	2,7	2,7	1,0	3,2	1,8	2,8
	1997	1,7	1,8	0,9	1,1	1,5	1,7
	1998	1,5	1,3	1,0	1,3	1,1	1,8
Reparare și întreținere autovehicule	1995	4,8	5,5	8,7	3,1	4,7	3,7
	1996	4,2	4,5	10,4	3,1	4,7	3,5
	1997	2,9	3,7	8,4	2,0	3,0	1,8
	1998	2,7	3,3	3,0	5,3	1,3	1,6
Manoperă pentru construcții și reparații	1995	4,9	4,1	2,4	7,2	9,4	5,8
	1996	6,2	6,3	3,9	6,5	7,1	6,1
	1997	4,1	3,9	21,5	4,4	6,4	3,7
	1998	3,8	3,6	4,8	2,8	2,9	4,3
Abonamente radio - tv	1995	2,1	2,3	1,3	1,4	2,2	1,9
	1996	2,6	3,2	1,8	1,1	3,4	2,1
	1997	3,6	4,3	2,7	1,7	4,1	3,0
	1998	4,2	4,4	3,9	2,6	5,1	4,0
Îngrijire medicală, igienă și cosmetică	1995	5,3	5,3	6,6	3,3	4,2	5,7
	1996	5,9	5,9	3,3	4,0	3,3	6,4
	1997	4,7	4,6	5,8	3,0	2,9	5,1
	1998	4,7	4,3	8,0	2,8	3,8	5,5
Pregătire școlară	1995	4,6	6,7	5,9	2,9	2,9	1,8
	1996	4,7	6,8	4,4	2,8	3,0	2,2
	1997	4,0	6,1	3,2	2,2	6,1	1,2
	1998	4,1	6,0	8,7	2,7	3,5	1,9
Cinema, teatru, muzee, turism, agrement, sport	1995	1,7	2,2	2,1	2,3	1,4	0,7
	1996	1,8	2,5	10,4	0,4	1,3	0,7

Indicatori	Anii	Total gospodării	Salariați	Patroni	Țărani	Șomeri	Pensionari
	1997	1,3	1,5	0,3	1,5	0,7	0,9
	1998	1,8	2,7	1,5	0,9	0,6	0,8
Plata muncii pentru producția gospodăriei	1995	13,4	4,6	17,4	36,2	7,6	24,4
	1996	13,5	3,9	3,4	41,0	5,6	24,5
	1997	16,8	4,7	1,3	51,2	9,0	29,4
	1998	13,2	3,5	1,9	41,9	6,2	23,2

Sursa: calculat după " Veniturile, cheltuielile și consumul populației" CNS, 1995, 1996, 1997, 1998.

Dat fiind că locuința se numără printre nevoile fundamentale, care trebuie satisfăcute cu prioritate, consumul de servicii legate de aceasta capătă la rândul său rang de prioritate corespunzător în ierarhia cheltuielilor gospodăriilor. Pentru familiile care locuiesc în blocuri, aceste servicii nu depind în totalitate de voința și comportamentul de consum individual (cum este cazul consumului de energie termică pentru încălzire, de exemplu) și generează cheltuieli care devin obligatorii. De asemenea consumurile de energie electrică, apă, gaze au o elasticitate scăzută la creșterea tarifelor și la scăderea veniturilor.

Relativa stabilitate a nivelului consumului legat de locuință, pe de o parte, și creșterile mari de tarife la aceste servicii, pe de altă parte, înghit o mare parte din resursele financiare ale gospodăriilor. Această situație a determinat creșterea ponderii cheltuielilor cu locuința în total servicii, în perioada la care ne referim, pentru toate categoriile de gospodării, ajungând la 42,4% pentru salariați, 32,5% pentru patroni, 48,6% în cazul șomerilor și 32,2% pentru pensionari în 1998. Cea mai defavorizată categorie de gospodării este cea a șomerilor, locuința absorbind aproape jumătate din cheltuielile pentru servicii, fapt explicabil prin aceea că majoritatea șomerilor locuiesc în mediul urban, în general au copii în întreținere, iar nivelul veniturilor este redus.

La gospodăriile de țărani, cheltuielile pentru servicii se concentrează preponderent (51,2% în 1997 și 41,9% în 1998) în direcția efectuării plăților legate de lucrările agricole necesare producției proprii. Nivelul acestor cheltuieli este însă aproape nesemnificativ (sub 50 mii lei lunar pe o gospodărie), fiind determinat de resursele bănești extrem de reduse ale țăranilor. Posibilitățile financiare scăzute ale gospodăriilor de țărani se reflectă și în ponderea cheltuielilor bănești de numai 45,3% în cheltuielile totale, inferioară contravalorii autoconsumului care a reprezentat 54,7% în 1998. Aceasta ilustrează specificul producției agricole țărănești din economia românească, care în principal este orientată spre asigurarea consumului intern al gospodăriei.

Serviciile de transport și telecomunicații dețin poziția a doua în structura cheltuielilor cu serviciile, ele reprezentând mai mult de o cincime (21,7%) la nivelul anului 1998 din valoarea serviciilor, pe ansamblul gospodăriilor analizate. Evaluată în medie, această poziție a cheltuielilor cu serviciile este în mare

parte determinată de consumul considerabil mai mare al gospodăriilor cu venituri mai mari. Este cazul gospodăriilor de patroni, pentru care cheltuielile de transport sunt în creștere, înregistrând chiar un salt de la 21,3% în 1997 la 28,6% în 1998. Aceasta reflectă un consum mai mare de servicii și cheltuieli relativ mai mari legate de exploatarea autoturismelor proprii.

Pentru familiile care locuiesc în mediul urban, este firesc ca aceste cheltuieli să dețină o pondere însemnată. Aceasta ajunge de la un sfert din totalul cheltuielilor cu serviciile pentru gospodăriile de salariați, fiind legate de deplasarea la locul de muncă și de tarifele ridicate și în continuă creștere practicate pe toate mijloacele de transport.

Oarecum greu de explicat este ponderea importantă a acestor cheltuieli în cazul gospodăriilor de șomeri, pondere care atinge aproape 25%. Explicația poate fi găsită în faptul că, în general familiile de șomeri au copii în întreținere, iar deplasarea acestora la școală are caracter obligatoriu. Trebuie precizat, de asemenea, că nivelul acestor cheltuieli se situează, în cazul șomerilor, la jumătate față de salariați.

Pentru gospodăriile de țărani, ponderea cheltuielilor pentru transport și telecomunicații, deși se situează la un nivel înalt (16,8%), înregistrează o tendință de scădere. Această evoluție corespunde reducerii continue a serviciilor de transport interurban prestate populației.

Pentru gospodăriile de pensionari, pe locul doi în ierarhia cheltuielilor cu serviciile, după cele cu locuința, se situează plățile pentru munca prestată în gospodărie, cu ponderi deosebit de ridicate (29,4 % în 1997 și 23,2 % în 1998). Din cauza vârstei înaintate și a stării precare de sănătate, pensionarii sunt nevoiți să aloce o parte din pensiile lor, în general modeste, pentru efectuarea unor activități gospodărești strict necesare (curățenie, spălat, îngrijire etc.).

Celelalte grupe de servicii au ponderi mult mai reduse pentru toate categoriile de gospodării. Pe ansamblu, în perioada 1995-1998, tendința lor este de scădere, cu excepția celor care se referă la abonamentele radio-tv, care înregistrează o creștere pentru toate categoriile de gospodării. Evoluția ascendentă a acestei tip de prestații este determinată de extinderea rețelei de televiziune prin cablu. Pe de altă parte, programele de televiziune constituie, în condițiile unor venituri reduse, pentru marea majoritate a populației, modalitatea cea mai comodă dar mai ales cea mai ieftină pe care și-o pot permite pentru petrecerea timpului liber.

Ca o consecință directă a veniturilor realizate, mult superioare celorlalte categorii, la gospodăriile de patroni se constată o pondere mai mare a cheltuielilor pentru unele servicii privind pregătirea școlară, sănătatea, igiena personală, cultura.

Legătura între nivelul veniturilor și structura cheltuielilor este mai bine pusă în evidență de gruparea gospodăriilor pe decile de venit (tabelul nr. 9).

Se observă că gospodăriile cu venituri mici se orientează preponderent către asigurarea mijloacelor de subsistență, în primul rând alimente. Pe măsură ce veniturile cresc, ponderea alimentelor scade în favoarea mărfurilor nealimentare și a serviciilor. Structura consumului unei gospodării din decila

superioară de venit este total diferită comparativ cu cea a unei gospodării sărace, din decila inferioară. În timp ce prima cheltuie 31,7% pentru alimente, 42,4% pentru mărfuri nealimentare și 25,9% pentru servicii, cea de-a doua alocă un procent aproape dublu (59,5%) din cheltuielile sale bănești pentru alimente, pentru produse nealimentare cheltuielile se reduc la 25,9%, iar pentru servicii la numai 14,6%. În cifre absolute, diferențele sunt și mai evidente. Astfel, cu toate că ponderea cheltuielilor alimentare este mai ridicată, o gospodărie săracă cheltuie mult mai puțini bani pentru alimente decât o gospodărie din decila superioară, respectiv o sumă de 1,5 ori mai mică.

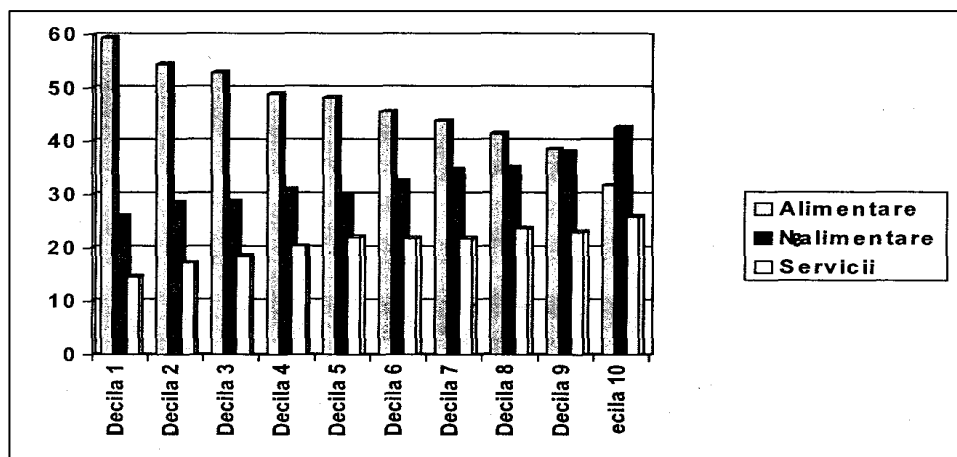
În cazul mărfurilor nealimentare, raportul este de 4,7 la 1 iar pentru servicii de peste 5 la 1 în favoarea celor din decila superioară. Decalajul între grupele extreme este și mai mare dacă se are în vedere și faptul că, în general, gospodăriile cu venituri mari, care se încadrează în grupele superioare, au un număr redus de copii, o componentă mai restrânsă și deci un număr de persoane mai mic în întreținere. Aceasta le permite, ca după acoperirea nevoilor de bază, să-și satisfacă anumite necesități de ordin superior, cu caracter personal, legate de petrecerea timpului liber etc.

Tabelul nr. 9 Structura cheltuielilor bănești de consum pe decile de venit, în anul 1998

<i>medii lunare pe o gospodărie</i>					
Indicatori	Decila 1 până la 258.796 lei/pers.	Decila 2 258.798- 333.824 lei/pers.	Decila 3 333.825- 393.777 lei/pers.	Decila 4 397.778- 450.571 lei/pers.	Decila 5 450.572- 507.901 lei/pers.
Cheltuieli bănești de consum -mii lei-din care în %:	604,9	673,1	721,2	796,9	852,2
alimentar	59,5	54,4	52,9	48,7	48,1
nealiment.	25,9	28,4	28,7	30,9	29,9
servicii	14,6	17,2	18,4	20,4	22,0
Indicatori	Decila 6 507.902- 573.961 lei/pers.	Decila 7 573.962- 656.009 lei/pers.	Decila 8 656.010- 769.581 lei/pers.	Decila 9 769.582- 986.694 lei/pers.	Decila 10 peste 986.695 lei/pers.
Cheltuieli bănești de consum -mii lei-din care în %:	909,6	1019,8	1102,7	1223,6	1722,4
alimentar	45,5	43,7	41,4	38,5	31,7
nealiment.	32,6	34,5	34,9	38,0	42,4
servicii	21,9	21,8	23,7	23,5	25,9

Sursa: calculat după "Aspecte privind calitatea vieții", CNS, 1999.

Graficul nr. 1 Structura cheltuielilor bănești de consum pe decile de venit, în anul 1998

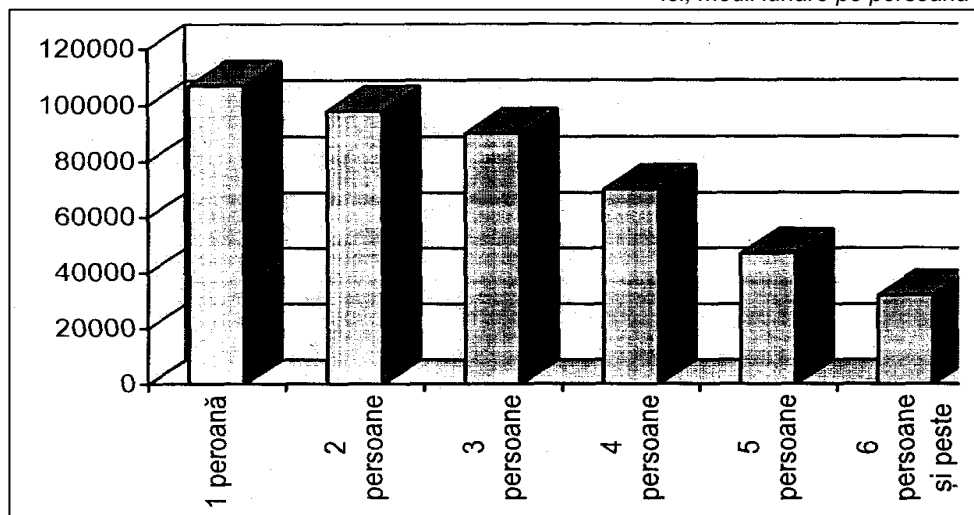

Similar celorlalte categorii de cheltuieli, nivelul cheltuielilor cu serviciile este influențat de numărul membrilor care compun gospodăria și mai ales de existența mai multor copii în întreținere. Astfel, cheltuielile medii lunare pe o persoană au o evoluție invers proporțională cu mărimea gospodăriei și cu numărul de copii aflați în întreținere (graficele nr. 2 și 3).

Dacă gospodăriile formate dintr-o singură persoană au cheltuit pentru servicii, în medie, 105 mii lei lunar, cele compuse din 6 sau mai mulți membri au alocat de trei ori mai puține resurse bănești, respectiv 32,3 mii lei pe persoană. De asemenea, gospodăriile fără copii au plătit pentru servicii în medie lunar 93,5 mii lei, în timp ce cele cu 4 sau mai mulți copii în întreținere, de 5 ori mai puțin, respectiv 18,9 mii lei pe persoană. Diferențele foarte mari, între gospodăriile numeroase și cele mai reduse ca număr de membri, în ceea ce privește nivelul cheltuielilor cu serviciile pe persoană, provin, într-o anumită măsură, și din faptul că prestațiile legate de locuință, care dețin ponderea cea mai mare în volumul serviciilor, se distribuie pe un număr mai mare de persoane, conducând în acest fel la diminuarea sumelor individuale. Nu este mai puțin adevărat însă că gospodăriile numeroase, cu mulți copii în întreținere sunt și cele mai defavorizate sub aspectul nivelului și structurii consumului și implicit al nivelului de trai. Acest lucru rezultă și din faptul că pentru gospodăriile cu mulți copii consumul din resurse proprii are o pondere foarte ridicată (41,1%), corespunzător posibilităților financiare reduse de care dispun, insuficiente pentru satisfacerea necesităților curente de consum. Aceste gospodării sunt nevoite să-și restrângă consumul la minimul de subzistență și să renunțe în primul rând la unele servicii (de cultură, agrement, turistice etc).

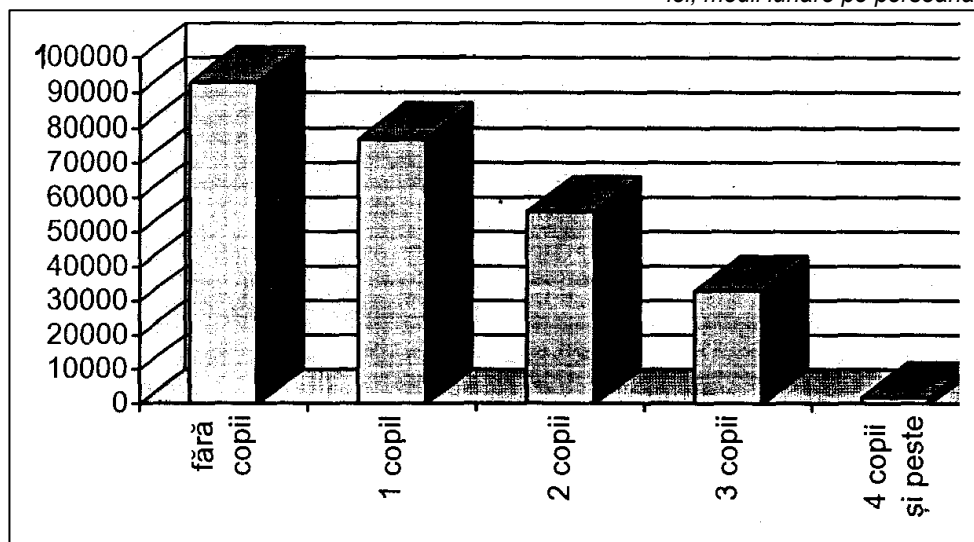
Graficul nr. 2 Cheltuielile pentru plata serviciilor după mărimea gospodăriei, în 1998

- lei, medii lunare pe persoană -

Graficul nr. 3 Cheltuielile pentru plata serviciilor după numărul copiilor sub 18 ani, în anul 1998

- lei, medii lunare pe persoană -

Nivelul de instruire al capului gospodăriei determină, de asemenea, diferențieri semnificative în nivelul și structura cheltuielilor bănești de consum. Astfel, gospodăriile conduse de persoane cu studii superioare au cheltuit lunar

în medie de 3,4 ori mai mult decât cele conduse de persoane cu studii primare și de 1,8 ori mai mult decât cele conduse de persoane cu studii medii. Diferențele sunt și mai mari în cazul cheltuielilor cu serviciile. Astfel, față de gospodăriile conduse de persoane cu studii primare, cele conduse de persoane cu studii superioare au cheltuit de 4,6 ori mai mult, iar față de cele conduse de persoane cu studii secundare, de 2,3 ori mai mult.

Aceste diferențieri sunt determinate pe de o parte de nivelul resurselor bănești, care în cazul familiilor cu un nivel de pregătire mai ridicat, sunt relativ mai stabile, provenind din salarii sau din alte activități pe cont propriu. Pe de altă parte, necesitățile și preocupările acestei categorii pentru perfecționarea nivelului de instruire, pentru serviciile culturale, de turism, agrement sunt mai ridicate.

Famiiliile cele mai defavorizate, incluse în grupa studiilor primare, se află cel mai frecvent în mediul rural, mare parte dintre membri lor desfășurând activități agricole în cadrul propriei gospodării. Acestea dispun de venituri bănești foarte reduse, consumul din resurse proprii depășind jumătate din cheltuielile totale. În aceste condiții, prioritară este acoperirea necesităților fundamentale pentru asigurarea subzistenței.

Influența mediului rezidențial asupra nivelului absolut dar mai ales asupra structurii cheltuielilor bănești de consum este netă în favoarea mediului urban. Gospodăriile urbane, dispunând de resurse financiare mai mari, efectuează și cheltuieli bănești mai substanțiale, în medie de aproape 2 ori mai mari lunar, decât cele rurale. Aceste cheltuieli sunt orientate în ordine către produse alimentare (48,1%), mărfuri nealimentare (28,8%) și servicii (23,1%). Gospodăriile rurale, cu o pondere a consumului din resurse proprii triplă față de cele urbane, își distribuie cheltuielile bănești, mai modeste ca volum, cu precădere către cumpărarea mărfurilor nealimentare și pentru plata unor servicii specifice, concretizate în lucrări agricole necesare gospodăriei proprii.

Referitor la nivelul absolut al cheltuielilor cu serviciile, se menține raportul de 2 la 1 în favoarea gospodăriilor urbane, care alocă în medie 283,5 mii lei lunar față de 141,8 mii lei, cât alocă cele rurale. Destinația acestor cheltuieli este însă total diferită. În mediul urban ele se îndreaptă preponderent către prestațiile legate de locuință și transport.

În țara noastră, atât în mediul urban cât și în cel rural, cheltuielile cu serviciile sunt absorbite în cea mai mare parte de necesitățile de bază în consumul gospodăriilor (locuință, transport, lucrări agricole). Satisfacerea unor nevoi de ordin superior în domeniul serviciilor (instruire, cultură, turism, agrement etc.) este inhibată în principal de nivelul redus al veniturilor.

Ponderea serviciilor în consumul total al populației este o expresie a nivelului de trai, dar structura internă a cheltuielilor cu serviciile sugerează nu numai cât se consumă ci și cum se consumă, pune în evidență aspectul calitativ al consumului.

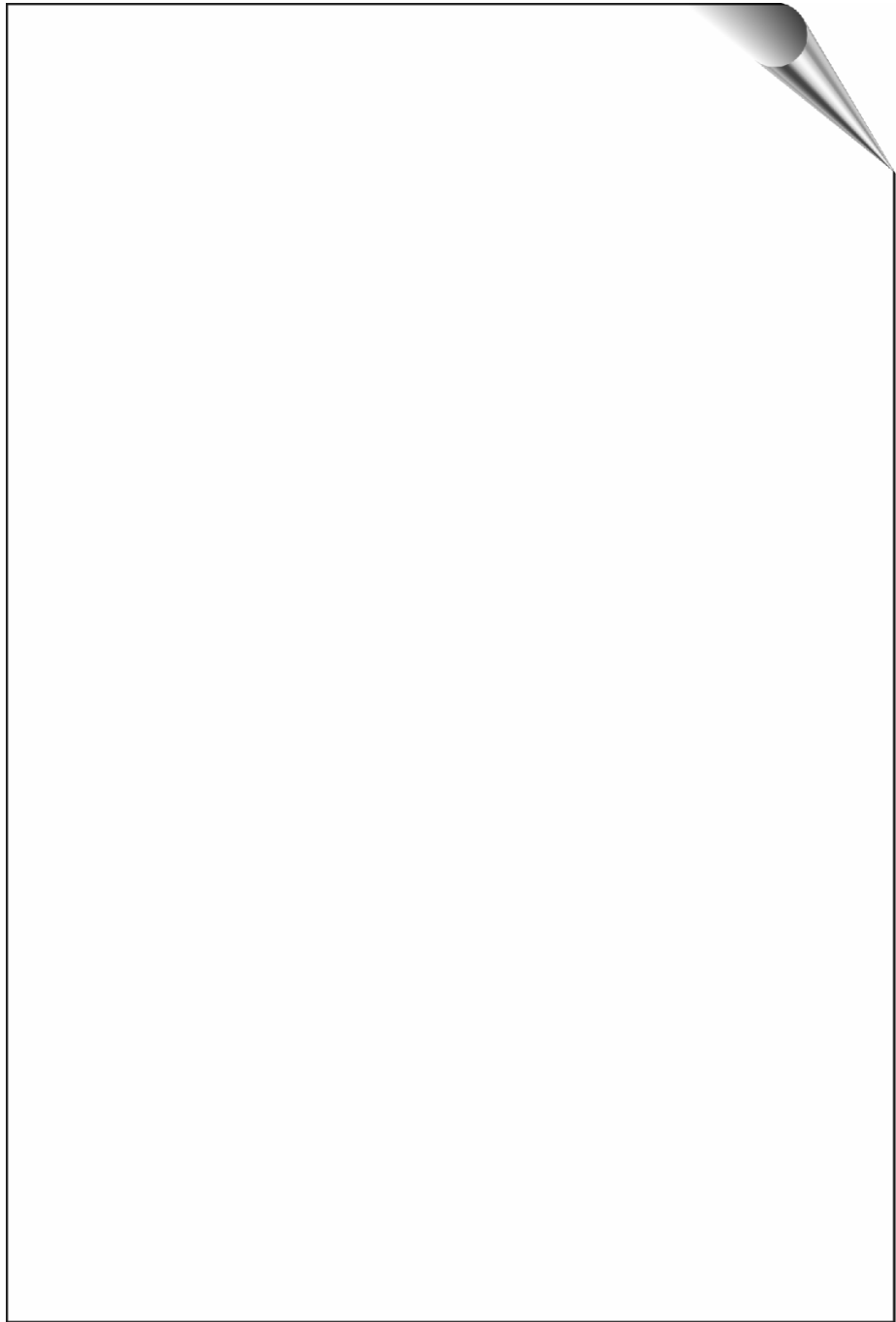
Orientarea tot mai accentuată spre servicii reprezintă o trăsătură a evoluției actuale a consumului pe plan mondial. Diferențele destul de însemnate, existente între țări, din acest punct de vedere, arată nivelul și măsura în care

sunt satisfăcute nevoile fundamentale, de bază ale populației, precum și proporția în care s-a trecut la acoperirea unor trebuințe de ordin superior.

Expresie a progresului în consum, tendința de "servicizare" a acestuia reflectă, pe lângă aspectele menționate referitoare la nivelul de trai al populației, și sporirea gradului de satisfacere a unor cerințe și aspirații noi, legate de nivelul de civilizație.

BIBLIOGRAFIE

1. C. Grigorescu, St. Mihai, *Dezvoltarea și specializarea serviciilor*, Editura Academiei, București, 1992
2. J. Gadrey, *L'économie des services*, Edition La Decouverte, Paris, 1992
3. A. Ghibutiu, *Serviciile - o componentă esențială a politicilor industriale contemporane*, IEM, București, 1995
4. I. Istrate, F. Bran, *Economia turismului și mediul înconjurător*, Editura Economică, București, 1996
5. A. Jivan, *Serviciile moderne, o provocare pentru teoria și practica economică*, Editura Mirton, Timișoara, 1996
6. A. Jivan, *Economia terțiarului intelectual*, Editura Mirton, Timișoara, 1995
7. D. Morariu, *Funcțiile serviciilor în economia mondială*, Editura Mirton, Timișoara, 1999
8. V. Olteanu, I. Cetina, *Marketingul serviciilor*, Editura Expert, București, 1994
9. E. Puianu, *Serviciile de piață în țările membre UE - evoluții și perspective în conjunctura economiei mondiale*, IEM, București, 1995
10. Al. Puiu, *Comerțul invizibil*, IEM, București, 1987
11. * * * *Veniturile, cheltuielile și consumul populației*, CNS, 1995, 1996, 1997, 1998
12. *** *Aspecte privind calitatea vieții populației*, CNS, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999'
13. *** *Anuarul statistic al României*, CNS, 1995, 1996, 1997, 1998

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE
– 1969-1979 –**

Documentar alcătuit de
VALERIU IOAN-FRANC

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Traducerea textelor:
din limba engleză - Mircea FAȚĂ
din limba franceză - Aida SARCHIZIAN

CUPRINS

ARGUMENT (3)	553
1969: RAGNAR ANTON KITTIL FRISCH, JAN TINBERGEN -MATEMATICA ȘI ECONOMETRIA ÎN SERVICIUL COMERȚULUI	554
a) Econometria instituționalizată de către Frisch.....	554
b) Regula lui Tinbergen.....	555
c) Referințe bibliografice	556
1970: PAUL SAMUELSON - ECONOMISTUL ERUDIT	556
a) O metodologie unificată	556
b) Lucrări de referință în numeroase domenii.....	557
c) O muncă de legătură	558
d) Referințe bibliografice	559
1971: SIMON KUZNETS - MĂSURAREA ȘI ÎNȚELEGEREA CREȘTERII ECONOMICE	559
a) Condițiile unei bune analize.....	559
b) Învățămintele studiului creșterii economice	560
c) Referințe bibliografice	562
1972: KENNETH J. ARROW, JOHN R. HICKS - ÎN CĂUTAREA ECHILIBRULUI GENERAL ȘI A BUNĂSTĂRII	562
a) Modelul Arrow - Debreu.....	562
b) Hicks - "părintele microeconomiei".....	563
c) ... și al modelului IS-LM.....	563
d) Referințe bibliografice	565
1973: WASSILY LEONTIEF - ECONOMIA ÎN CIFRE	565
a) Matricea inputs-outputs	565
b) Coeficienții tehnici.....	567
c) Paradoxul Leontief.....	567
d) Referințe bibliografice	568
1974: FRIEDRIE H. A. VON HAYEK, GUNNAR K. MYRDAL -DE LA ECONOMIA PURĂ LA ȘTIINȚELE SOCIALE	568
a) Teoria monetară a suprainvestiției a lui Hayek.....	568
b) Myrdal - un precursor al revoluției keynesiene	569
c) Interdependența economicului cu socialul.....	570
d) Referințe bibliografice	570

1975: LEONID V. KANTOROVICI, TJALLING C. KOOPMANS - DESPRE SĂRĂCIA RESURSELOR	571
a) Economie ... și sărăcie.....	571
b) Kantorovici sau cum se ameliorează planul	571
c) Koopmans și economia resurselor naturate	572
d) Referințe bibliografice	573
1976 MILTON FRIEDMAN - CONTRAREVOLUȚIA KEYNESIANĂ.....	573
a) Pozitivismul economic	573
b) Funcția de consum și venitul permanent	574
c) Cruciada monetaristă.....	574
d) Rata de șomaj natural.....	575
e)... și curba Phillips.....	575
f) Referințe bibliografice	576
1977: BERTIL OHLIN, JAMES EDWARD MEADE -MANUAL DE ISTORIE INTERNAȚIONALĂ.....	576
a) Schimbul internațional: cauze și consecințe.....	576
b) Controversele Ohlin-Keynes.....	577
c) Politica economică în economia deschisă	577
d) Referințe bibliografice	578
1978: HERBERT A. SIMON - ESTE RAȚIONAL OMO OECONOMICUS?	579
a) De la raționalitatea limitată... ..	579
b)... la un nou model de luare a deciziilor	579
c) Despre importantele consecințe asupra teoriei întreprinderii... ..	579
d)... și a organizării, în general.....	580
e) Conceptul Mic-Mac al lui Simon	580
f) Referințe bibliografice	581
1979: SIR ARTHUR W. LEWIS, THEODORE W. SCHULTZ -GĂSIREA CĂILOR DE DEZVOLTARE.....	581
a) Modelul Lewis și teoria dezvoltării.....	581
b) Schultz: pionier în probleme agricole... ..	583
c)... și în teoria capitalului uman	583
d) Referințe bibliografice	583
SURSE BIBLIOGRAFICE NECITATE ÎN TEXT	591

ARGUMENT (3)

1. Încheiem cu acest al treilea caiet documentar, cu generozitate acceptat în seria "Probleme economice" a Centrului de Informare și Documentare Economică, prezentarea laureaților Nobel pentru economie, respectiv cu perioada 1969-1979.

Cu prezentările consacrate savanților Ragnar Anton Kittil Frisch și Jan Tinbergen, Paul Samuelson, Simon Kuznets, Kenneth J. Arrow și John R. Hicks, Wassily Leontief, Friedrich A. von Hayek și Gunnar K. Myrdal, Leonid Kantorovici și Tjalling C. Koopmans, Milton Friedman, Bertil Ohlin și James E. Meade, Herbert A. Simon, Arthur W. Lewis și Theodore W. Schultz avem o privire generală asupra laureaților în întreaga perioadă de când Banca Suediei a inițiat (în 1969) Premiul în memoria lui Alfred Nobel pentru științele economice.

2. Oferim în acest mod un suport documentar adresat cu precădere tinerilor - studenți și cercetători - ca o invitație la cunoașterea unui posibil ecran mondial al gândirii economice din perspectiva - și prin opera - "familiei Nobilities".

3. Consecvenți modului de alcătuire a celorlalte două caiete documentare, în addenda sunt reluate tabelele sinoptice de caracterizare generală a operei laureaților Nobel pentru economie, astfel încât să se poată lucra operativ cu fiecare dintre cele trei caiete puse la dispoziția cititorului.

4. Considerăm, așadar, întregul nostru documentar o contribuție modestă la o mai bună cunoaștere a laureaților și aprofundarea studiului contribuției acestora la prefigurarea zestrei teoretico-metodologice a științei economice contemporane.

Ne este deosebit de plăcut să reamintim că, prin strădania Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală și a Editurii Expert, colecția "Laureații Nobel pentru economie" va sta în curând la dispoziția celor interesați cu studii ample, documentații și analize asupra operei laureaților.

Prin aceasta, contribuim și noi la susținerea efortului de dezvoltare a limbajului notional național în domeniu, activitate care face parte din programul prioritar de cercetare al Institutului Național de Cercetări Economice al Academiei Române.

Aduc aceleași mulțumiri prietenești colegilor mei Mihaela Burugă, Luminița Dogaru, Mircea Față, Luminița Login și Aida Sarchizian, fără strădania cărora acest ultim caiet - ca și documentarul consacrat laureaților Nobel pentru economie în totalitatea lui ar fi fost mult mai greu de pus la îndemâna celor interesați

Valeriu Ioan-Franc

1969: Ragnar Anton Kittil Frisch, Jan Tinbergen - Matematica și econometria în serviciul comerțului

Ragnar Anton Kittil Frisch și Jan Tinbergen au fost recompensați pentru contribuția lor la dezvoltarea economiei matematice și a econometriei. Două domenii de aplicație au fost premiate în mod special; studiul fluctuațiilor ciclice și politica economică.

a) Econometria instituționalizată de către Frisch

Frisch a fondat în 1931 societatea de econometrie (*Econometric society*). Doi ani mai târziu el a creat revista "Econometrica".

Econometria permite confruntarea construcțiilor teoretice și a predicțiilor acestora cu datele reale ale economiei. Mai precis, modelele econometrice servesc la explicarea evoluției cantitative a unui număr de variabile (așa-numitele variabile endogene) în funcție de un anumit număr de variabile predeterminate (așa-numitele variabile exogene). Testul care infirmă o predicție conduce la reexaminarea ipotezelor modelului, în scopul unei mai bune înțelegeri a mecanismelor economice. Construcția unui model econometrie necesită o teorie modelabilă, date și instrumente de calcul redutabile.

Una dintre contribuțiile lui Frisch la dezvoltarea econometriei este și aceea de a fi făcut să progreseze analiza corelațiilor multiple. Lucrările sale permit să se distingă mai clar multico-linearitatea între variabile studiate ale cauzalității.

Totuși, spre deosebire de Haavelmo¹ (premiat Nobel în 1989) și Koopmans (premiat Nobel în 1975) el nu a fost convins de necesitatea modelelor cu probabilități pentru evaluarea pertinentei estimărilor econometrice.

Frisch a aplicat metodele econometrice, la începutul anilor '30, la studiul dinamicii ciclurilor economice. El a recurs la sisteme de ecuații diferențiale (timp continuu) și la ecuații diferențiale finite care integrează timpul, amânările și întârzierile, căutând, de asemenea să determine și să estimeze variabilele care acționează asupra ciclului economic.

În domeniul politicii economice el a încercat să descrie funcția de preferință statală. În primul rând, Frisch discutându-și teoriile cu principalii decidenți ai politicii economice din Norvegia, a constatat că satisfacția marginală, obținută din modificarea unui instrument sau obiectiv de politică economică, depinde de nivelul atins de acest instrument sau obiectiv. El traduce matematic această constatare într-o funcție de preferință cvadratică².

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 42-44.

² Funcțiile de utilitate cvadratică sunt de tipul $U(W) = aW - bW^2$. Ele sunt foarte des folosite în literatura de specialitate, datorită proprietăților lor analitice (calculul simplu al derivatelor de rangul 1 și 2, în special).

Frisch remarcă de asemenea că, satisfacția marginală, asociată unui obiectiv sau instrument de politică economică este independentă de nivelul altor obiective și instrumente. Din punct de vedere matematic, aceasta înseamnă că funcția de preferință statală se poate înscrie ca sumă de funcții, fiecare depinzând de un singur argument.

b) Regula lui Tinbergen

După exemplul lui Frisch, J. Tinbergen recurge la economia matematică și la econometrie pentru a analiza fluctuațiile ciclice și politica economică. Primul său model econometric, construit în 1936, îl aplică economiei olandeze. El comporta 24 de ecuații, dintre care 14 de comportament, estimate pentru perioada 1923 -1925. Obiectivul modelului era descrierea ciclului economic. Deși variabilele politicii economice nu sunt explicitate în acest model, a fost posibil să se simuleze impactul acestora, prin schimbarea parametrilor. Modelul nu avea de loc structură teoretică explicită. Proprietățile sale puteau fi totuși calificate drept keynesiene, pentru că o creștere autonomă a investiției ducea la o creștere a PIB-ului.

Tinbergen a contribuit la dezvoltarea teoriei politicii economice încercând să definească condițiile de coerență și de eficiență ale acesteia.

În modelele de simulare decizionale politica economică fixează a priori vectorul obiectivelor, deducând nivelul cerut de instrumente. Pentru ca vectorul instrumentelor să poată fi determinat este necesar ca, din punct de vedere matematic matricea multiplicatorilor să fie pătrată. Altfel spus, numărul instrumentelor, să fie egal cu cel al obiectivelor economice. Aceasta este faimoasa **regulă a lui Tinbergen**. Matricea multiplicatorilor conține ansamblul coeficienților modelului de economie prezentat sub formă redusă (fiecare variabilă endogenă este exprimată în funcție de singurele variabile exogene ale modelului).

Este astfel enunțată una din cele două teoreme care au stat la baza viziunii normative a politicii economice, aceea că un stat trebuie să posede tot atâtea instrumente câte obiective posedă. A doua teoremă, sau regula atribuită lui Mundell, enunță că politica economică trebuie să utilizeze fiecare instrument pentru a se realiza obiectivul la care dețin un avantaj comparativ față de alte instrumente. Regula de egalitate a numărului de instrumente și a celui de obiective nu este totuși posibilă, decât în anumite condiții care se referă la structurile sistemului și la demersul decidentului public. Extensia modelului în dinamică nu se va putea face, de asemenea, fără anumite probleme.

Frisch și Tinbergen au dezvoltat și modele de planificare și de politică economică aplicabile problemelor pe care le întâmpină țările în curs de dezvoltare. Astfel, Tinbergen a introdus determinarea ordinului de prioritate a investițiilor plecând de la un model care include un sistem de prețuri fictive (care sunt indicatori de sărăcie, ce rezulta din calculul planificatorilor). Frisch, la rândul său, a dezvoltat modele decizionale pentru planificarea economică recurgând la metode de programare matematică.

c) Referințe bibliografice

- Frisch R. A. K. (1926), «*Sur un probleme d'economie pure*», *Norsk Matematisk Forenings Skrifter*. nr. 16, p. 1-40.
- Frisch R. A. K. (1929), «*Statikk og dynamikk i den okonomiske teorie*», *Nationalokonomisk Tidsskrift*, vol. 67, p. 321-379.
- Frisch R. A. K. (1934), «*Circulation Palanning*», *Econometrica*, vol. 2, p. 258-336 și 422-435.
- Tinbergen J. (1935), «*Annual Survey: Suggestions on Quantitative Business Cycle Theory*», *Econometrica*, vol. 3, p. 241-308.
- Tinbergen J. (1939), «*Statistical Testing of Business Cycle Theories*», Geneve, Societe des Nations.
- Tinbergen J. (1951), «*Econometrics*», Londres, Georges Allen & Unwin.
- Tinbergen J. (1952 P), «*On the Theory of Economic Policy*», Amsterdam, North-Holland.
- Tinbergen J. (1967J), «*Developement Pianning*», New York, McGraw-Hill.

1970: Paul Samuelson - Economistul erudit

Rari au fost economiștii care să fi fost interesați de toate -sau aproape - toate domeniile științei economice.

Paul Samuelson este unul dintre aceștia. Teoretician al economiei, lucrările sale conduc la studierea unui mare număr de domenii diferite, de la teoria consumatorului la cea a capitalului sau la economia internațională. Premiul i-a fost decernat pentru aportul său la analiza statică și dinamică.

a) O metodologie unificată

În momentul în care Samuelson își începea lucrările, în anii '30, analiza economică era înlocuită încă, în principal, de, economia politică. Formalizarea matematică, criticată de numeroși economiști, dintre care Keynes, nu era decât la începuturile sale. Lucrările lui Frisch și Tinbergen (premiati Nobel în 1969) tocmai începuseră inițierea în econometrie.

Samuelson se folosește de econometrie la utilizarea și la dezvoltarea matematicii. El a creat o metodologie unificată de analiză economică. În cadrul echilibrului general, Samuelson adoptă un raționament în jurul echilibrului, recurgând la calculul diferențial și formulează, în termeni matematici, mecanismul de tatonare walrasian. Datorită acestui demers el arată importanța **maximizării sub constrângere** și a utilizării condițiilor de ordinul doi (care permit afirmația că soluția este un maximum). Robustețea metodei sale de analiza îi permite, de asemenea, să o aplice unui vast ansamblu de probleme

economice și deci să introducă formalizarea matematică chiar în cadrul teoriei economice.

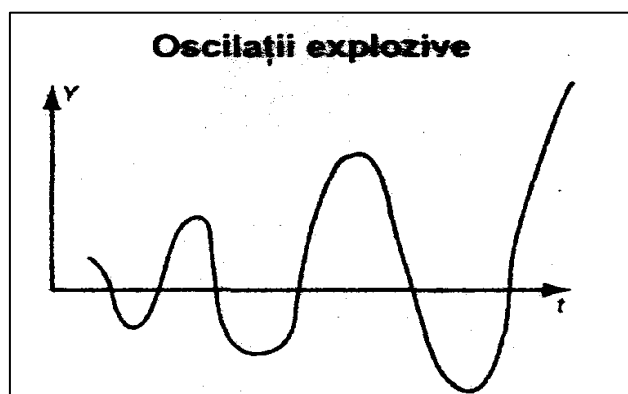
Dacă Samuelson poate fi considerat, împreună cu Hicks (laureat Nobel în 1972), ca fondatorul teoriei neoclasice moderne, analitica sofisticată a lucrărilor sale se detașează de cercetările anterioare. De altfel, metodele sale matematice de **maximizare** aparțin încă și astăzi instrumentelor standard ale economiștilor.

b) Lucrări de referință în numeroase domenii

Lucrările lui Samuelson se referă la un număr așa mare de domenii, micro și macroeconomice, încât nu pot fi abordate decât în acest cadru unele dintre ele.

În prim-planul acestor domenii figurează statica comparativă (respectiv compararea a două stări distincte ale economiei) și analiza dinamică (adică studiul trecerii de la un echilibru la altul). Samuelson enunță „principiul corespondenței” descriind legătura între analiza statică și dinamică, considerate în mod tradițional separate. El vorbește, de asemenea, de dinamica comparativă: statica comparativă este, de fapt, un caz particular, în timp ce echilibrul este o stare staționară.

La sfârșitul anilor '30, Samuelson a realizat o sinteză între multiplicatorul keynesian (sursă de stabilitate economică) și principiul acceleratorului (sursă de instabilitate). El a creat astfel un nou model, arătând modul în care interacțiunile între cele două principii pot crea fluctuații ciclice endogene. Acesta este "**oscilatorul Samuelson**". Sunt prezentate cinci tipuri de situații: 1) nu există fluctuații, iar nivelul venitului descrește către nivelul său inițial; 2) evoluția nivelului venitului ia forma oscilațiilor atenuate; 3) aceste oscilații sunt explozive (vezi graficul); 4) creșterea este exponențială; 5) oscilațiile autoîntreținute pot în sfârșit să se producă.

Fluctuațiile endogene sunt explozive în jurul nivelului venitului inițial

Samuelson a contribuit semnificativ la dezvoltarea teoriei consumului. El susține contrariul teoriilor de până la el care admiteau că preferințele agenților fiind perfect cunoscute, ele se pot defini pe baza comportamentelor observabile. Lui i se datorează teoria "preferințelor înlocuite". S-a interesat de asemenea de problema câștigurilor din comerțul internațional. Continuând lucrările celor doi colegi menționați mai sus, se îndepărtează de teoria avantajelor comparative, enunțată inițial de Ricardo. Lipsa relativă a factorilor de producție conduce la o convergență a prețurilor factorilor de producție. Astfel, ia naștere **teorema lui Heckscher, Ohlin** (premiat Nobel în 1977) și **Samuelson (HOS)**.

Împreună cu Robert Solow¹ (premiat Nobel în 1987) el construiește curbele lui Phillips pentru diferite țări. Lucrările au ca rezultat enunțarea arbitrajului inflație-șomaj, alegere cu care orice guvern este confruntat și care va da loc la controverse, în special cu Friedman și Lucas² (premiati Nobel în 1976 și 1995).

Samuelson s-a lansat de asemenea în dezbaterile asupra măsurării capitalului global, a cărei evaluare agregată era considerată imposibilă de către unii. El răspunde prin postulatul "faire comme si" că este suficient să presupui că o asemenea măsură există și poate construi o funcție de producție utilizând această noțiune de capital global. Ipoteza, viu criticată pentru raționamentul său circular, permite totuși construirea așa-ziselor modele neoclasice de creștere.

Și alte domenii importante au beneficiat de asemenea de cercetările fructuoase ale lui Samuelson. După Allais³ (premiat Nobel în 1988), el este inițiatorul modelelor cu mai multe generații (modele cu generații suprapuse). Samuelson a fost, de altfel, interesat și de economia bunăstării, ca și de teoria bunurilor colective. El a stat la originea definiției "bunuri colective pure" (ca Apărarea națională, de exemplu).

c) O muncă de legătură

Samuelson a jucat un rol determinant în matematizarea economiei. Acest mare teoretician este fără îndoială economistul cel mai cunoscut. Opera sa "Economica" (a cărei primă ediție americană datează din 1948) tradusă în numeroase limbi și vândută în milioane de exemplare, este cu siguranță "best-seller-ul" disciplinei.

De remarcat că, opera sa marchează o cotitură în știința economică, abandonând economia politică pentru formalizarea sa, și instaurând supremația americană asupra disciplinei.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 35-38.

² Prezențați în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39 și respectiv nr. 21-22/2000, p. 33-36.

³ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 38-41.

d) Referințe bibliografice

- Samuelson P. (1938), «A Note on the Pure Theory of Consumers' Behaviour», *Economica*, vol. 5, p. 61-71.
- Samuelson P. (1939), «A Synthesis of the Principle of Acceleration and the Multiplier», *Journal of Political Economy*, vol. 47, p. 786-797.
- Samuelson P. (1947), «*Foundations of Economic Analysis*», Cambridge. Massachusetts, Harvard University Press.
- Samuelson P. (1948), «*Economics: An Introductory Analysis*», New York, MacGrawHill. «*The Collected Papers of Paul Samuelson*», Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

1971: Simon Kuznets - Măsurarea și înțelegerea creșterii economice

În anul în care Kuznets primea Memorialul Nobel, opera sa se întindea deja pe aproape o jumătate de secol, pentru că primele sale lucrări erau cunoscute încă din 1926. Ultimele sale lucrări, ca și teza sa de doctorat, sunt consacrate analizei seriilor temporale, fluctuațiilor ciclurilor și variațiilor pe termen lung. El a ajuns să identifice un ciclu de 15 - 20 de ani, cunoscut în literatura economică sub numele de "ciclul Kuznets" sau "Kuznets'swings".

Mai precis, se poate spune că aportul lui Kuznets se manifestă în trei domenii: **teoria ciclurilor, elaborarea unui instrument statistic** în măsură să culeagă, să trateze și să interpreteze o serie de mărimi economice semnificative la nivelul unei națiuni (produs, producție brută și netă, venit, capital) și analiza **creșterii economice**.

a) Condițiile unei bune analize

Până la criza din 1929 lumea capitalistă dezvoltată trăia în ritmul unei succesiuni regulate de expansiuni și de recesiuni economice. Criza anilor '30 și cel de-al Doilea Război Mondial, vin să marcheze o ruptură netă în această cadență. Obiectivul politicilor economice nu mai este stăpânirea ciclurilor economice, ci deplina lor folosire, ca urmare a recomandărilor keynesiene. Kuznets se întreabă pe atunci ce ar putea asigura creșterea economică regulată în cadrul fiecărei națiuni. El considera că, pentru a răspunde la această întrebare trebuie reunite două condiții prealabile.

În primul rând, trebuie elaborat un sistem de contabilitate națională capabil să furnizeze informații precise asupra economiei, în ansamblul său.

Kuznets participă în acest scop la grupurile de reflecție de după război, care se ocupau de marile agregate (mărimi globale asupra cărora se exercită observația economică). În funcție de definițiile obținute era clar că cifrele vor fi foarte diferite. Este deci evident că măsurile propuse sunt în mod necesar

afectate de un oarecare relativism. El își continuă lucrările propunând o definiție a produsului net obținut prin prelevarea din ansamblul bunurilor finale totalitatea bunurilor care au servit numai pentru a Je produce (bunuri intermediare). Insistă asupra faptului că această operațiune nu este întotdeauna ușoară și că diferența între tipurile de bunuri depinde adesea de obiectivele vizate de către societate. Kuznets pune la punct un indicator de bogăție (nivel de trai) permițând comparații asupra diferitelor perioade, ca și între diferite țări: rata de creștere anuală și produsul național.

În al doilea rând, trebuie întreprinsă o anchetă minuțioasă asupra istoriei cantitative a principalelor țări industrializate, susceptibile de a ceda anumite secrete ale dezvoltării economice. Pentru a realiza acest lucru Kuznets mobilizează în jurul său specialiști din alte științe sociale, în special istorici, sociologi, demografi, ca și matematicieni și statisticieni. El se eliberează de încorsetarea resimțită în cadrul National Bureau of Economics Research (NBER) pentru a-și constitui, sub autoritatea sa, o echipă internațională puternică cu mai multe sute de cercetători (Asociația Internațională pentru Cercetarea Veniturilor și Avuției Naționale, IARIW, 1950).

Kuznets se detașează astfel prin metoda sa de tradiția teoreticienilor care, de la Ricardo la Keynes, trecând prin Marx și Walras au recurs la un demers pur ipotetico-deductiv, fără să se îngrijească de informațiile furnizate de realitate.

Kuznets estimează, dimpotrivă, că principala sarcină a economistului este aceea de a elabora metode de măsură adaptate fenomenelor pe care caută să le pună în evidență, așa cum procedează specialiștii în științele naturii.

Este necesară tratarea și interpretarea diversității situațiilor furnizate de istorie, folosind regulile metodei experimentale propriie științelor naturii și cele care se pot adapta științelor sociale.

b) Învățămintele studiului creșterii economice

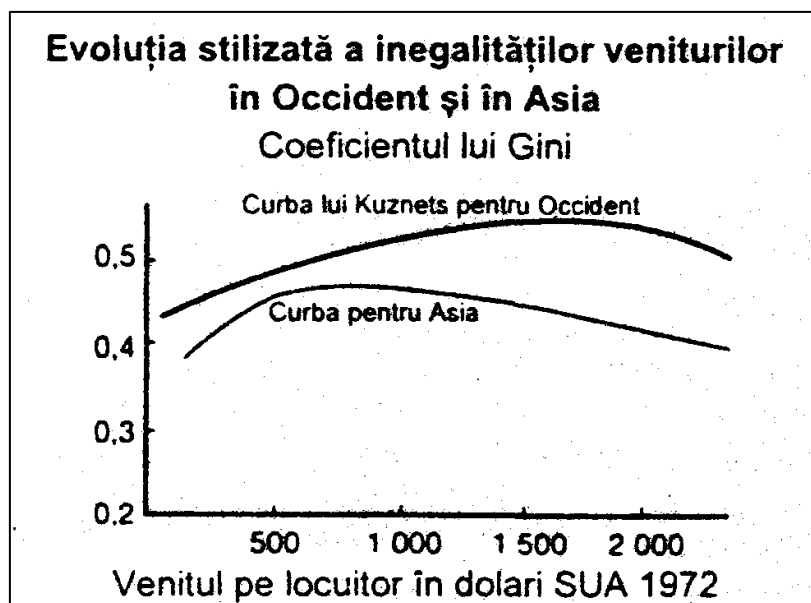
Din această vastă analiză cantitativă a economiei Kuznets trage anumite învățăminte asupra naturii creșterii economice. El identifică **ciclurile economice**. Acestea sunt mai mult **cicluri ale ratei de creștere**, decât cicluri de expansiune și contracție la nivelul absolut al activității.

Kuznets demonstrează de asemenea, plecând de la cazul SUA în anii 1879-1888 și 1919-1928 că raportul de economisire la nivel național este stabil, cu toată importanta creștere a venitului pe locuitor. Acest rezultat empiric se opune concepției lui Keynes care afirmă că nivelul de economisire crește mai repede decât venitul.

El pune în evidență o scădere tendențială a cantității de capital real necesar producției de bunuri.

În sfârșit, în ceea ce privește repartitia veniturilor în țările industrializate, el observă o variație a inegalității veniturilor pe termen lung. Inegalitățile cresc

de la sfârșitul secolului al XIX - lea la cel de-al Doilea Război Mondial, diminuând apoi, pentru a înregistra o nouă creștere în cursul anilor '70. Aceste evoluții sunt reprezentate printr-o curbă Kuznets în U inversat.

Când coeficientul Gini tinde către 1, aceasta înseamnă că inegalitățile sunt puternice.

Sursa: Oshima H. T. (1994), "The impact of technological transformation on historical trends in income distribution of Asia and the West". *The Developing Economies*. septembrie.

Nu i-a scăpat lui Kuznets nici faptul că aceste instrumente și studii statistice rămân insuficiente pentru descrierea și înțelegerea unui fenomen așa de complex cum este cel al creșterii economice.

Într-adevăr, un indice ca cel al ratei de creștere a produsului național net, măsurat în echivalentul valorii, nu furnizează nici o informație asupra transformării compoziției sale. În plus, bunăstarea unei populații depinde în egală măsură de maniera în care averea produsă este distribuită. La modul general, se atinge acolo o limită proprie metodei cantitative a lui Keynes. În urma sa, alți cercetători au încercat să extindă măsurările cantitative ale lui Kuznets, construind indicatori calificativi; poate fi citat, în acest sens, Sen¹ (laureat Nobel în 1998) și indicatorul său de dezvoltare umană (IDU).

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 48-51.

c) Referințe bibliografice

- Kuznets S. (1930), «*Secular Movements in Production and Prices: Their Nature and their Bearing upon Cyclical Fluctuations*», Houghton Mifflin, Boston.
- Kuznets S. (1938), «*Commodity Flow and Capital Formation*», National Bureau of Economic Research, New York.
- Kuznets S. (1941), «*National Income and Capital Formation*», 1919-1935, National Bureau of Economics research, New York.
- Kuznets S. (1957), «*Population Redistribution and Economic Growth: United States*», 1870-1950, American Philosophical Society, Philadelphia.
- Kuznets S. (1966), «*Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread*», Yale University Press, New Haven, Connecticut.
- Kuznets S. (1971), «*Economic Growth of Nations: Total Output and Production Structure*», Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

1972: Kenneth J. Arrow, John R. Hicks -în căutarea echilibrului general și a bunăstării

Kenneth Arrow ar fi putut primi Memorialul Nobel pentru celebra sa teoremă a imposibilității, dar a fost recompensat împreună cu John Hicks pentru contribuția lor comună la **teoria echilibrului general** și la **teoria bunăstării**.

a) Modelul Arrow - Debreu

Articolul redactat în 1954 împreună cu Gerard Debreu (laureat Nobel în 1983)¹ este fără îndoială una dintre contribuțiile cele mai importante la dezvoltarea teoriei microeconomice contemporane. El reprezintă punctul de plecare al teoriei consumatorului și producătorului. Modelul elaborat constituie baza pe care s-a construit teoria neoclasică actuală.

Plecând de la un ansamblu care regroupează ipotezele referitoare la raționalitatea firmelor și a consumatorilor (concurență perfectă, preferințele agenților economici, dotările inițiale, funcțiile de producție) Arrow și Debreu demonstau existența (cel puțin) a unui **echilibru general** concurențial, adică a unui vector de prețuri care egalizează oferta și cererea fiecărui bun pe care îl comportă sistemul elaborat de Walras care, pentru a afirma existența **echilibrului general**, se mulțumise să se asigure că avea atât ecuații, cât și necunoscute.

Ipotezele au fost astfel alese pentru ca aceste funcții ale ofertei și cererii individuale să posede proprietăți care să le permită să determine existența echilibrului, formulând astfel procesul de tatonare dezvoltat de Walras. Ex-

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 19-22.

istența cel puțin a unui vector-preț al echilibrului concurențial a fost de asemenea demonstrată. Modelul nu spune nimic însă despre modul în care cantitățile de echilibru sunt atinse.

Cele două teoreme ale economiei bunăstării constituie alt rezultat important al modelului. Ele sunt de altfel singurele rezultate care pot fi desprinse. Teoremele arată, în primul rând, că orice echilibru general al pieței concurențiale perfecte încă numit echilibru concurențial este un optimum al lui Pareto (astfel că destinațiile obținute permit fiecărui agent economic să atingă o situație optimă fără deteriorarea situației altor agenți economici). Și că, în al doilea rând, orice optimum al lui Pareto al unei economii poate fi teoretic realizat printr-un echilibru de piață concurențial. Arrow generalizează de asemenea paradoxul lui Condorcet (1785), sub numele de teorema imposibilității. El arată că situația tranzitivă care caracterizează alegerile raționale ale unui individ nu pot fi agregate pentru a obține un proces de alegeri sociale tranzitive (funcția bunăstării sociale).

b) Hicks - "părintele microeconomiei"...

În 1975, Hicks nota în glumă că existau în el doi Hicks, unchiul și nepotul. Unchiul era un teoretician neoclastic, iar nepotul nu era foarte mândru de lucrările unchiului său.

Orice ar fi crezut Hicks despre opera sa de tinerețe, acestea sunt lucrările pe care juriul Nobel a dorit să le recompenseze (cercetările sale asupra teoriei bunăstării).

Într-adevăr, în 1934 el încerca împreună cu matematicianul Allen o reformulare și o modernizare a teoriei echilibrului general, elaborată de către Walras și Pareto, integrându-i moneda. Obiectivul cercetării era de a da o continuare dinamică acestei teorii. Rezultatul complet al acestor cercetări apare în 1939 în lucrarea "Valoare și capital".

Această carte este cea care, cu siguranță, a avut cea mai mare influență în judecarea operei sale, pentru că cea mai mare parte a instrumentelor de analiză (rata marginală de substituție, cererea compensată etc.) pe care le prezintă a fost integrată puțin câte puțin în teoria economică curentă. Hicks reușește astfel să înlocuiască versiunea engleză a teoriei marginale propuse de Jevons și Marshall, impunând abordarea walrasiană a echilibrului general.

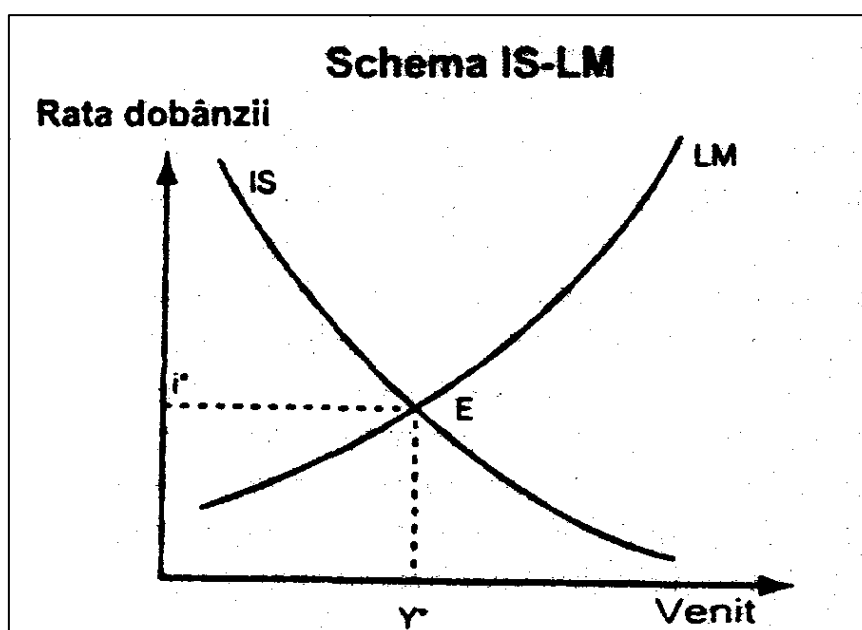
c) ... și al modelului IS-LM

Îndepărtându-se progresiv de Hayek pentru a se apropia de Keynes (cu mult înainte de apariția "Teoriei generate"), el înlocuiește în celebrul său articol "Mr. Keynes and the Classics", într-un cadru mai general ecuațiile sistemului keynesian și ale sistemului clasic.

Reamintim că, Keynes considera, dimpotrivă, modelul clasic ca un caz particular al modelului său general valabil, atunci când atinge nivelul de ocu-

pare deplină. Un sistem de ecuații și mai ales ilustrarea sa grafică, care arată cum se stabilește nivelul dobânzii și nivelul venitului de echilibru în punctele de intersecție a curbelor IS și LM, vin să furnizeze cadrul dominat de teoria lui Keynes în anii '40 și '50.

Modelul IS-LM reluat și modificat de Hansen, Lerner, Samuelson (laureat Nobel în 1970) va da naștere consensului teoretic botezat de acesta din urmă "sistemul neoclasic": abordarea macroeconomică care completează schema de analiză keynesiană prin ecuații inspirate de logica neoclasică (maximizarea utilității marginale, analiza din punctul de vedere al ofertei).

Modelul agregat IS-LM este compus din două ecuații: IS (Investment and Saving) exprimă egalitatea între economisire și investiție (echilibru pe piața bunurilor) și LM (Liquidity and Money) exprimă egalitatea între ofertă și cererea de monedă (echilibru pe piața monedei). Modelul comportă două variabile endogene, venitul național Y și rata dobânzii i , celelalte variabile fiind considerate ca exogene (masa monetară M , cheltuielile guvernamentale G). Modelul permite studierea efectelor variațiilor M și G asupra venitului și ratei dobânzii.

Față de succesul modelului IS-LM, Hicks reamintește totuși contemporanilor săi necesitatea utilizării critice a modelului și insistă asupra faptului că aceasta nu este mai mult decât o sinteză de integralitate a gândirii keynesiene.

d) Referințe bibliografice

- Arrow J. K. et Debreu G. (1954), «*Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy*», *Econometrica*, vol. 22, p. 265-290.
- Arrow J. K. (1983), «*Collected Papers of Kenneth J. Arrow*», vol.1, *Social Choice and Justice*; vo.. 2, *General Equilibrium*, Harvard University Press, Massachusetts, Cambridge.
- Arrow J. K. (1987), «*Arrow's Theorem*», in *New Palgrave*, vol. 1, p. 124-126.
- Hicks J. R. și Allen R. G. D. (1934), «*A Reconsideration of the Theory of Value*», *Economica*, vol. 1, p. 52-76 și p. 196-219.
- Hicks J. R. (1937), «*Mr. Keynes and the "Classics": A Suggested Interpretation*», *Econometrica*, vol. 5, p. 147-159.
- Hicks J. R. (1939), «*Value and Capital: An Inquiry Into Some fundamental Principles of Economic Theory*», Clarendon Press, Londres.
- Hicks J. R. (1980-81), «*IS-LM: An Explanation*», *Journal of Post Keynesian Economics*, vol. 3, p. 139-154.

1973: Wassily Leontief - Economia în cifre

În secolul al XVIII-lea, Francois Quesnay, medic la Curtea regală întreprinde studii privind relațiile între diferitele sectoare ale economiei. El construiește celebrul tabel economic în care agricultura ocupă un loc central. Primul dintre fiziocrați descrie astfel un circuit economic reprezentând circulația produsului în agricultură.

Un secol și ceva după aceea, un alt francez, Léon Walras studiază la rândul său funcționarea globală a economiei. Lucrările sale rămân totuși pur teoretice și nu își pot găsi aplicații concrete imediate.

După Walras și Quesnay, Wassily Leontief reușește te rândul său, în anii '30 construcția unui cadru de analiză a economiei în ansamblu și prezintă relațiile între sectoarele care o compun. Din eforturile sale ia naștere o metodologie completă de sesizare a mecanismelor economice care îi va aduce autorului Memorialul Nobel pentru științe economice.

a) Matricea inputs-outputs

De la primele cercetări Leontief combină un demers teoretic susținut cu lucrări statistice complicate. Pe de o parte, el reia "tabelul economic" al lui Quesnay și teoria echilibrului general al lui Walras. Pe de altă parte, încearcă să studieze experimental interrelațiile dintre diferitele sectoare ale economiei.

Din acest dublu demers ia naștere în 1941 tabelul schimburilor interindustriale (vezi tabelul de mai jos). Leontief descrie interdependența dintre difer-

itele sectoare de producție. Tabelul prezintă fluxurile de inputs-uri, adică factorii de producție, și fluxurile de outputs-uri, adică produsul.

Pe orizontală figurează ceea ce unele sectoare vând altor sectoare. Pe coloane se poate citi ceea ce diferitele sectoare au cumpărat. Inițial, nu exista autoconsum, iar produsele erau toate bunuri intermediare.

Leontief a elaborat deci un cadru operațional de analiză a economiei integrând fluxurile reale și contabilizate. El a contribuit astfel, după exemplul lui Meade, (premiat Nobel în 1977) sau Stone¹ (laureat Nobel în 1984) la nașterea contabilității naționale moderne.

Utilizarea tabelului schimburilor industriale (TSI) a lui Leontief inaugurează folosirea tabelelor input-output. Analiza cifrelor relațiilor între sectoare se folosește mai ales în contabilitatea națională și pentru planificare.

Tabelul schimburilor industriale

(Euro)

Outputs	Inputs				
	Agri-cultură	Industrie	Servicii	Consum final	Producție totală brută
Agricultură	0	30	20	30	80
Industrie	20	0	60	50	130
Servicii	20	50	0	70	140
Total consum intermediar ¹⁾	40	80	70	140	330
Valoare adăugată	40	50	70		
Producție totală sau resurse	80	130	140		

¹⁾ Consumul intermediar, produs consumat în întregime (distrus sau transformat), în timpul anului în procesul de producție.

Notă: este vorba de o formă foarte simplificată a matricei într-o economie închisă pentru o perioadă de un an. Cifrele sunt fictive. Lectura pe orizontală: agricultura a produs în cursul anului, 80 de EURO utilizați pentru o sumă de 30 de Euro în industrie, 20 în sectorul servicii și 30 în consumul final (în special gospodării).

Lectura pe coloană: pentru a produce în cursul acestui an, agricultura a utilizat câte 20 de Euro bunuri industriale și servicii private. Valoarea de consum intermediar se ridică deci la 40 Euro, iar valoarea adăugată este tot de 40 Euro.

Tabelul permite, de asemenea, elaborarea unui util instrument de simulare și de previziune: matricea coeficienților tehnici.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 23-26.

b) Coeficienții tehnici

Coeficienții tehnici reprezintă cantitatea de input necesară fabricării unei unități dintr-un anumit bun. De exemplu, în tabelul de mai sus, pentru a produce o unitate, ramura industrie trebuie să cumpere 23% agriculturii (30/130).

Leontief presupune că pe termen scurt, coeficienții tehnici sunt ficși și schimbările lor sunt previzibile. Ei devin deci un prețios instrument de previziune, permițând studierea repercusiunilor măsurilor de politică economică, delectarea sursei de inflație, capcanele sistemul productiv.

El pune astfel în evidență sectoarele puternice ale economiei, cum este cel al construcțiilor și lucrărilor publice, de unde celebra zicală, "când construcțiile merg, totul merge". Coeficienții tehnici constituie de asemenea prețioase instrumente pentru relansarea sectorială. În sfârșit, extensia TSI în economia deschisă permite de asemenea evidențierea sectoarelor puternic dependente de exporturi și de importuri.

Combinând relațiile contabile și tehnicile globale, modelul lui Leontief este aplicabil în numeroase domenii. De exemplu, el își dovedește eficacitatea în studiul efectelor marilor bulversări, cum sunt cele ale unui război, asupra economiei. În plus, modelul lui Leontief a fost utilizat și pentru studierea efectelor producției asupra mediului înconjurător.

c) Paradoxul Leontief

În anii '50 Leontief încearcă să afle, studiind input-urile, ce capital și muncă implică fiecare industrie americană, urmărind diversele eșaloane ale producției. El demonstrează că SUA exportă capital intensive nebalansate în importuri; rezultatul este paradoxal pentru țările considerate ca cele mai dezvoltate din punct de vedere economic și deci exportând bunuri care înglobează un capital puternic. Acest rezultat combate teorema lui Heckscher - Ohlin (premiat Nobel în 1977) - Samuelson (laureat Nobel în 1970) (HOS).

Specialiștii în comerț internațional au discutat și contestat amplu acest paradox. Mai întâi, metoda reținută presupune că funcțiile de producție sunt aceleași de la o țară la alta, de aceea nu este necesar un caz anume. Apoi, Leontief n-a ținut cont de protecționismul american care apasă asupra importurilor intensive de forță de muncă, protejând astfel anumite sectoare care pot exporta mai mult decât altele. În sfârșit, așa cum remarca Buchanan¹ (laureat Nobel în 1986), existența unui al treilea factor de producție, resursele naturale, alături de muncă și capital, pot modifica considerabil rezultatele inițiale, în funcție de sustenabilitatea și complementaritatea lor.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 31-34.

d) Referințe bibliografice

- Leontief W. (1936), «*Quantitative Input and Output Relations in the Economic System of the United States*», *Review of Economics and statistics*, vol. 18, p. 105-125.
- Leontief W. (1941), «*The Structure of the American Economy*», 1919-1929, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Leontief W. (1953), «*Domestic Production and Foreign Trade: The American Capital Position Re-examined*», *Proceedings of the American Philosophy*, vol. 97, p. 332-349.
- Cartre A. P., Leontief W. și Petri P. (1977), «*The Future of the World Economy*», New York, Oxford University Press.
- Leontief W. (1986), «*Wassily Leontief: textes et itineraire*» par B. Rosier, Paris, La Découverte.

1974: Friedrich A. von Hayek, Gunnar K. Myrdal -De la economia pură la științele sociale

Decernând simultan Memorialul Nobel celor doi importanți cercetători în științele economice, juriul suedez n-a făcut decât să marcheze foarte pregnant gustul său pentru contraste. Într-adevăr, dacă unul sau altul dintre cei doi s-a înhămat, mai ales în tinerețe la cercetări în materie de teorie monetară și de politică conjuncturală, se resimte totuși o anumită dificultate în a înțelege de ce premiul a fost împărțit între Hayek și Myrdal, atât timp cât sunt mari diferențe între cei doi savanți, atât la nivelul domeniilor de cercetare, cât și la nivelul ideologiei.

a) Teoria monetară a suprainvestiției a lui Hayek

La sfârșitul anilor '20 și începutul anilor '30 primele articole ale lui Hayek se prezentau ca o principală alternativă la viziunea pe care Keynes o adusese în prim-plan. Inspirația lui Hayek își avea izvorul într-o dublă sursă: teoria lui Knut Wicksell¹ și cea a fondatorului școlii austriece, mai precis a lui Bohm-

¹ *Problematica lui Wicksell. Discipol al lui Bohm-Bawek, Wicksell a fost frapat de ruptura care exista în gândirea economică de la sfârșitul secolului XX între teoria generală a prețurilor relative, care nu recunoștea monedei nici o valoare independentă de cea care este derivată din puterea sa de cumpărare, și teoria cantitativă a monedei care se explică prin variațiile cantității de monedă a fluctuației nivelului general al prețurilor. El este tentat să realizeze o sinteză în care rata dobânzii este elementul central. Wicksell distinge două rate ale dobânzii: prima, rata monetară de piață sau rata curentă a dobânzii, care este determinată pe piața monedei și a creditului, costul unei unități de "dispoziție de capital" în timpul unei anumite unități de timp, și a doua*

Baweric. Este necesar să revenim pe scurt asupra lucrărilor celor doi economiști pentru o mai bună înțelegere a aportului original a lui Hayek.

Bohm-Bawerk considera că investiția trebuie să fie o curbă de producție, mai mult sau mai puțin lungă, în funcție de costul de oportunitate a agenților economici, a căror rată de economisire este revelatoare. În situația de echilibru structura temporală a producției alese de către antreprenori corespunde dorinței de economisire a consumatorilor. Echilibrul poate fi rupt dacă moneda, sub formă de credite, este injectată în economie. Această injectare provoacă o bulversare a structurii prețurilor, în particular, o scădere a ratei dobânzii pe piață sub o rată naturală, conform teoriei wickselliene. Scăderea suscită, la rândul său, o creștere a investițiilor, deasupra nivelului de echilibru, care este determinat prin economisire.

Această suprainvestiție, în sensul în care bunurile de echipament au devenit excesive în raport cu cererea de bunuri și servicii, exprimată la nivelul consumatorilor, este finanțată prin ceea ce Hayek numește economisire forțată. Cauza fundamentală a recesiunii conjuncturale este epuizarea acestei surse artificiale de economisire. Economia trebuie deci să traverseze o perioadă de șomaj și de reajustări pentru a putea restabili echilibrele rupte printr-o politică monetară "taxă".

Această analiză este radical opusă celei a lui Keynes, care vedea în insuficiența investițiilor cauza fundamentală a șomajului. În timp ce Keynes propune între altele stimularea investiției prin creșterea masei monetare, Hayek preconizează o politică de austeritate și disciplină monetară. Hayek găsește politicile keynesiene responsabile de lunga perioadă de inflație de după război și, apoi, de recesiunea și creșterea șomajului în anii '70.

b) Myrdal - un precursor al revoluției keynesiene

Myrdal își începe cariera ca specialist în teoria monetară a ridurilor economice. El este primul care a introdus anticipațiile în analiza formării prețurilor. Propune, de asemenea, realizarea unei critici a tezei compatriotului său Knut Wicksell. Pentru a stabili o distincție între anticipațiile de economisire și de investiție și mărimile realizate (și statistic înregistrate), el introduce con-

rata "naturală" a dobânzii, care se va stabiliza dacă nu se uzează de tranzacții monetare. Dar dacă capitalul real este împrumutat în natură, vorbim de o rată pentru care oferta și cererea de capital real sunt în echilibru și care "corespunde în măsură mai mare sau mai mică randamentului așteptat de la capitalul nou creat". Rata "normală" a dobânzii este nivelul ratei monetare a dobânzii care realizează echilibrul pe piața monedei.

Wicksell operează deci cu raporturi între rata "naturală" și rata monetară a dobânzii, element explicativ al proceselor economice de expansiune și contracție. Hayek reia această analiză.

ceptul de *ex ante* (mărimi protejate de agenții economici înaintea realizării lor) și *ex post* (mărimi realizate).

De exemplu, la o sumă dată consumatorii pot anticipa un anumit venit și pot decide, pe această bază, o anumită economisire.

Dacă venitul realizat diferă de cel anticipat economisirea realizată va fi probabil diferită de economisirea anticipată. În aceeași manieră antreprenorii pot la un moment dat să facă planuri de investiții pentru o anumită sumă. Dacă se produce o scădere a cererii, antrenând o acumulare de stocuri nedorite, investiția realizată va fi mai mare decât investiția inițial prevăzută. După Myrdal un dezechilibru *ex ante* între mărimi care sunt egale *ex post* stă la originea fluctuațiilor economice, a inflației și a șomajului. Mai multe rezultate importante ale lucrării "Teoria generală" a lui Keynes sunt prezente în lucrările lui Myrdal, care, pe drept cuvânt, face realmente prin aceasta figură de precursor al revoluției keynesiane.

c) Interdependența economicului cu socialul

Ceea ce îl apropie pe Hayek de Myrdal, ale căror concepte ideologice sunt foarte îndepărtate, este interesul pronunțat pe care îl manifestă față de alte științe sociale.

Hayek care s-a impus ca principalul teoretician contemporan al liberalismului a fost distins de juriul Nobel pentru fundamentele atât juridice, politice, cât și pur economice pe care acesta a căutat să le dea analizelor sale asupra societății. În critica sa severă a socialismului el folosește din abundență suporturi din filozofie și din istorie. În același mod Myrdal consideră că știința economică singură este insuficientă **pentru explicarea mecanismelor complexe ale evoluției societății. De altfel, când este vorba** de studiile sale asupra discriminării rasiale a **SUA asupra țărilor** în curs de dezvoltare sau asupra dezarmării, **esențialii operei sale** se situează în afara domeniilor economiei pure.

d) Referințe bibliografice

- Hayek von F. A. (1929), «*Geldtheorie und Konjunkturtheorie*», Holder-Pinchler-Tempsky, Vienne.
- Hayek von F. A. (1937), «*Monetary Nationalism and International Stability*», Longmans Green, Londres.
- Myrdal G. K. (1927), «*Prisbtdningsprobiemet och fbränder-ligheten*», Almqvist et Wiksell, Stokholm et Uppsala.
- Myrdal G. K. (1931), «*Om penningteoretisk jamvikt En studie over den "normala rantan" Wicksells penninglara*», *Ekonomisk Tidskrift*, vol. 33, p. 191-302.
- Myrdal G. K. (1934) «*Finanspolitikens ekonomiska verknin-gar*», P. A. Norstedt et Soners, Stockholm.

1975: Leonid V. Kantorovici, Tjalling C. Koopmans - Despre sărăcia resurselor

Cercetarea "fundamentală" rămâne la loc de cinste în 1975: sovieticul Kantorovici și olandezul Koopmans sunt recompensați pentru contribuțiile lor metodologice într-un domeniu al teoriei economice normative. Cu toate că niciodată n-au lucrat împreună în mod real, subiectul lor de cercetare este totuși același: este vorba de o problemă economică clasică, cea a sărăciei resurselor și a alocării lor optime.

a) Economie ... și sărăcie

Punctul de plecare al lucrărilor celor doi economiști este problema fundamentală a oricărei activități economice, aceea de a ști cum să se utilizeze mai bine resursele de care se dispune în producția bunurilor și serviciilor. Acest domeniu conține probleme precum: Ce bunuri se produc? Ce metode de producție se utilizează? Ce bunuri de consum? Ce parte din venit se economisește pentru crearea noilor resurse necesare producției și consumului viitor?

Cu toate că nici unul dintre ei n-a cunoscut lucrările celuilalt, până la mijlocul anilor '50, cercetarea lor a dus la aceeași formulă operațională: "programarea lineară"¹, care permite translația teoriei alocării optimale a resurselor într-un limbaj matematic². În timp ce Koopmans va fi mai târziu mai mult interesat de utilizarea resurselor naturale, Kantorovici s-a consacrat mai ales aplicării tehnicii programării lineare, în scopul îmbunătățirii funcționării economiei planificate. Al doilea lor punct de convergență este legătura între sărăcia resurselor și prețul factorilor de producție.

b) Kantorovici sau cum se ameliorează planul

La sfârșitul anilor '30 Kantorovici demarează lucrările asupra programării lineare. În aceeași perioadă o fabrică de placaj din Leningrad care prelucra diferite tipuri de lemn cu ajutorul unor mașini cu productivități diverse se adresa Institutului de Matematică și Mecanică al Universității din Leningrad. Se dorea găsirea unor soluții la problema repartiției diverselor tipuri de lemn pe mașini, cu scopul maximizării producției globale.

Cu ocazia analizei acestei probleme, Kantorovici descoperă că nu numai lemnul constituie problema, ci și o serie de alte elemente, cum sunt cele legate de transport, alegerea investiției intertemporale, sau ritmul amortizărilor, dar

¹ Metodă matematică care permite maximizarea unei funcții lineare în condițiile lineare restrictive date.

² Kantorovici și Koopmans sunt cu siguranță primii care s-au angajat în domeniul programării lineare, dar lucrările lor sunt totuși de nedisociat de formula dualității lui Neumann, ca și de activitatea lui G.B. Dantzig, care a pus la punct metoda simplexului.

mai ales, că programarea lineară ar permite rezolvarea problemei. Concret, soluția sa la problema optimizării s-a bazat pe calculul repetat de multiplicatori, care joacă rolul prețurilor fictive¹ și permit, ca și multiplicatorii lui Lagrange - degajarea soluției optime.

Mai târziu, Kantorovici și-a lărgit câmpul de cercetare; el pornea de la problema producției izolate pentru a se orienta către sistemul economic în ansamblul său.

Ca atare, pune în evidență atât pentru cazul static, cât și pentru cazul dinamic - legătura între alocarea eficientă a resurselor și sistemul de prețuri: adică relația dintre sârăcie a produselor care determină prețurile. Continuând raționamentul el ajunge la teoria neoclasică a **utilității marginale**. În consecință, el se lovește nu numai de teoria marxistă a valorii-muncă, după care prețul unui produs este determinat prin munca direct sau indirect consacrată producției, dar și de doctrina politicii dominante.

Mai pe larg, Kantorovici a demonstrat cu claritate că nu se poate avea o planificare optimă, fără un sistem de prețuri eficiente. Mult timp considerat ca făcând economie de tip "burghez", lucrările lui Kantorovici devin cu adevărat cunoscute abia după era stalinistă.

c) Koopmans și economia resurselor naturale

Fizician prin formație, Koopmans se orientează de la începutul anilor '30 către economie, după ce îl întâlnește pe Tinbergen (laureat Nobel în 1969). El se preocupă de studiul alocării resurselor și devine - în același timp cu Kantorovici - unul dintre pionierii programării lineare. Koopmans a dezvoltat în special teoria "analizei activității" care studiază relația între inputs și outputs nu numai din unghiul tradiționalei funcții de producție, dar și din cel al alegerii sub constrângere.

Această analiză permite clarificarea relației între o producție eficientă și sistemul de prețuri și servește de asemenea ca bază pentru decizia privind investiția. Koopmans face legătura între problema normativă de alocare a resurselor și teoria echilibrului general a lui Arrow și Debreu.

În anii '60 Koopmans se consacră analizei ratei de creștere optime pentru o economie dată. El își orientează în mare măsură lucrările către planificarea în domeniul resurselor naturale și, în principal, a resurselor energetice. Contribuie, de altfel, în mod semnificativ, în aceeași moment cu Haavelmo² (premiat Nobel în 1989) la dezvoltarea cercetării în econometrie și la rezolvarea sistemelor de ecuații simultane³.

Formația sa inițială de fizician i-a permis aprofundarea legăturii între știința economică și alte științe. El făcea distincție netă între demersul științific

¹ Aceste prețuri nu sunt prețuri de piață.

² Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 17-18/2000, p. 42-44.

³ Un sistem de ecuații în care variabilele se influențează reciproc.

și poziția etică. Pentru el exista la fel de clar o distincție între economie ca știință, și economie ca artă aplicată.

d) Referințe bibliografice

- Kantorovich L.V. (1939), «*Matematicheskie metody organizatsii i planirovaniia proizvodstva*», Leningrad University Press.
- Kantorovich L.V. (1959), «*Calcul economique et utilisation optimale des ressources*», Paris, Dunod.
- Kantorovich L.V. (1959), «*Analyse fonctionnelle*», Moscova, Mir.
- Kantorovich L.V. (1976), «Economic Problems of Scientific and Technological Progress», *Scandinavian Journal of Economics*, vol. 42, p. 183-213.
- Koopmans T.C. (1951), «*Activity Analysis of Production and Allocation*», New York, John Wiley & Son.
- Koopmans T.C. (1970), «*Scientific Papers of Tjalling C. Koopmans*», Berlin, Springer.
- Koopmans T.C. (1973), «*Economics among the Sciences*», *American Economic Review*, vol. 69, p. 1-13.

1976 Milton Friedman - Contrarevoluția keynesiană

Milton Friedman este, fără îndoială, economistul contemporan cel mai cunoscut de către marele public. Promotor de la începutul anilor '50 al liberalismului economic și conducătorul unei veritabile contrarevoluții keynesiene, el și-a văzut ideile triumfând la începutul anilor '70. Totuși nu pentru recomandările sale în materie de politică economică i-a fost atribuit Memorialul Nobel, ci pentru realizările sale în domeniul analizei consumului, istoriei și teoriei monetare, ca și pentru punerea în lumină a complexității politicilor de stabilizare economică.

a) Pozitivismul economic

Ceea ce caracterizează ansamblul lucrărilor sale este o credință de neclintit în mecanismul prețurilor de piață pentru rezolvarea problemelor de producție și de alocare a resurselor și o metodologie botezată "pozitivism economic". Este fundamental ca această metodă să fie bine înțeleasă, pentru o mai bună stăpânire a lucrărilor lui Friedman care se bazează pe ideea că economia este o știință experimentală, în aceeași măsură ca științele naturii. Contează mai puțin că ipotezele de plecare sunt realiste. Numai testul experimental al predicțiilor teoriei este important pentru confirmarea sau infirmarea explicațiilor avansate. Această abordare metodologică este totuși prea ades

asociată analizelor și faptelor imprecise, pentru că din punct de vedere strict științific, ea nu antrenează un minimum de reținere din partea economiștilor.

b) Funcția de consum și venitul permanent

Aportul original al lui Friedman în ceea ce privește funcția de consum (înclinația globală spre a consuma a lui Keynes) constă în aplicarea teoriei neoclasice a capitalului și a alegeri între consumul imediat și întârzierea explicării unei relații în care Keynes era mulțumit de a vedea "o lege fundamentală a psihologiei": când venitul crește, crește și consumul, dar mai puțin decât venitul.

Kuznets (premiat Nobel în 1971) a arătat în mod experimental că înclinația medie spre consum nu crește pe termen lung, contrar a ceea ce susținea Keynes. Friedman, care ține cont de rezultatele lui Kuznets, arată că cea mai importantă parte a cheltuielilor de consum nu este legată de venitul curent, așa cum credea Keynes, ci de componenta sa principală numită venit permanent, care este venitul pe care contează pe termen lung indivizii și pe care aceștia îl consideră ca normal și obișnuit. El deduce că astfel cererea de monedă este mai stabilă decât gândeau keynesienii.

c) Cruciada monetaristă

Friedman își datorează recunoașterea sa mondială îndeosebi actualizării teoriei cantitative a monedei. Conform acestei teorii orice creștere a cantității de monedă (M) antrenează o creștere a prețurilor (P), căci viteza de circulație a monedei (V) este constantă¹, iar volumul tranzacțiilor (T) este la valoarea maximă, datorită folosirii factorilor de producție la întreaga lor capacitate. Inflația este astfel un fenomen strict monetar.

<i>Ecuția teoriei cantitative a monedei</i> $MV = PT$

Friedman susține că pe termen scurt, o creștere a lui M se repercutează asupra lui P, dar în egală măsură și asupra lui T, deoarece factorii de producție nu sunt pe deplin folosiți. În schimb, pe termen lung, teoria cantitativă se verifică din nou.

¹ *Contrar keynesienilor care susțineau că cererea de monedă pentru tranzacții și bursă este instabilă, mai ales în perioadele de puternică incertitudine, monetariștii insistă asupra stabilității funcției cererii de monedă. Viteza de circulație a monedei fiind o aproximare a cererii de monedă, monetariștii au tras concluzia că V este stabil în cursul timpului.*

În lucrarea sa "Istoria monetară a SUA 1867 - 1960", scrisă în colaborare cu A.J. Schwartz, el demonstrează legalitatea teoriei sale. Fluctuațiile ciclice sunt, dacă nu provocate, cel puțin agravate prin politici monetare intermitente. Rolul Rezervelor Federale în accentuarea dramatică a crizei anilor '30 a fost, de asemenea, demonstrat. Friedman a exprimat celebra sa "regulă monetară", adică necesitatea după părerea lui de a introduce în Constituția SUA precizarea că masa monetară trebuie să varieze la o rată constantă, egală cu rata de creștere pe termen lung a producției naționale. Astfel s-a născut revoluția **monetaristă**.

El estimează combătând definitiv analiza keynesiană că pe termen lung, în economia americană, raportul între cantitatea de monedă și venitul național este mult mai stabil decât raportul între cheltuielile autonome și venit (famosul multiplicator keynesian).

d) Rata de șomaj natural...

La sfârșitul anilor '60 Friedman afirma că există în economie o "rată de șomaj natural", o nouă interpretare a conceptului keynesian de "utilizare deplină a ocupării".

Rata de șomaj natural este determinată de structura pieței forței de muncă și de funcționarea acesteia (imperfecțiunile pieței, asigurarea de șomaj, sindicatele, salariu} minim). Este vorba, după Friedman, de a denunța pericolele unei politici monetare expansive, în vederea luptei contra șomajului, în absența unei insuficiente cereri efective. El prezintă o nouă versiune a relației lui Phillips, ținând seama de anticipările asupra inflației, ceea ce permite reluarea alternativei sintezei neoclasice inflație sau șomaj.

e)... și curba Phillips

Pentru Friedman rata de șomaj natural nu poate fi redusă decât provizoriu, profitând de iluzia monetară, adică crescând inflația. El concluzionează că, în loc să exprime o relație negativă între rata șomajului și rata inflației, curba lui Phillips este verticală pe termen lung. Agenții economici nu sunt victime decât pe termen scurt ale acestei iluzii monetare și integrează în anticipațiile lor surplusul inflației.

Friedman afirmă chiar că este posibil să se observe o curbă Phillips pozitivă: rata inflației și a șomajului cresc împreună (prin simulare reciprocă).

Această, analiză a curbei lui Phillips va fi aprofundată de către Lucas¹ (laureat Nobei în 1995) în teoria sa a anticipațiilor raționale.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39.

f) Referințe bibliografice

- Friedman M. (1953), «*Essays in Positive Economics*», University of Chicago Press, Chicago.
- Friedman M. (1960), «*A Program for Monetary Stability*», Fordham University Press, New York.
- Friedman M. (1962), «*Capitalism and Freedom*», University of Chicago.
- Friedman M. (1962), «*Price Theory*», Aldine, Chicago.
- Friedman M. et Schwartz A.J. (1963), «*A Monetary History of the United States*», 1867-1960, Princeton University Press.
- Friedman M. (1969), «*The Optimum Quantity of Money and Other Essays*», Aldine, Chicago.
- Friedman M. (1970), «*The Counter-Revolution in Monetary Theory*», Institute of Economic Affairs, Londres.

1977: Bertil Ohlin, James Edward Meade -Manual de istorie internațională

Bertil Ohlin și James Meade au primit onorurile Nobel pentru contribuția lor la teoria comerțului internațional și a mișcărilor de capitaluri.

a) Schimbul internațional: cauze și consecințe

Bertil Ohlin a încercat să înțeleagă avantajele comparative puse în evidență de Ricardo și să integreze teoria neoclasică a prețurilor produselor și factorilor de producție în teoria schimbului internațional. Contribuția lui Ohlin, dar mai ales cea a lui Heckscher, constă în aceea de a explica schimbul internațional prin abundența sau sărăcia relativă a diversilor factori de producție cu care sunt dotate țările.

Fie două țări A și B: A dispune din abundență de capital și de forță de muncă, dar are puțin pământ: pentru B este invers, ea dispune de mai mult pământ, dar de forță de muncă și capital puține. Renta în țara B fiind mai scăzută în raport cu salariul și cu rata dobânzii, ea are deci interes să producă bunuri care necesită mult pământ. Invers, în țara A, unde salariul și rata dobânzii sunt relativ scăzute, în raport cu renta, avantajul său rezidă în produse care necesită multă muncă și capital, și mai puțin pământ.

Fiecare țară are deci tendința, în primul rând, de a se specializa în bunuri care necesită factori de producție, pe care îi posedă din abundență față de alte țări, în al doilea rând, să exporte bunuri care înglobează mulți factori de producție, pe care îi posedă din abundență și, în al treilea rând, să importe bunuri care necesită mulți factori de producție care îi lipsesc. Una dintre consecințele acestui raționament este teorema lui Heckscher-Ohlin, după care comerțul internațional tinde să producă o egalizare a prețurilor factorilor de

producție între diferite țări. Samuelson (laureat Nobel în 1970) o va reformula precizând condițiile (restrictive) ale valabilității sale (concurența pură și perfectă pe toate piețele; funcții de producție identice; folosirea deplină a forței de muncă și a capitalului; absența obstacolelor în calea schimburilor).

Căutând să verifice în mod experimental lucrările lui Heckscher și Ohlin, Leontief (premiat Nobel în 1973) a pus în evidență un paradox. Plecând de la faptul că SUA erau, în principiu, mai bine dotate cu capital, decât restul lumii, Leontief calculează cu ajutorul matricei input-output conținutul în muncă și în capital al exporturilor și importurilor americane pentru anul 1947. Or, rezultatele obținute arată inversul a ceea ce se aștepta: SUA exportau bunuri care necesitau multă muncă și importau bunuri relativ capitalizate.

Au fost avansate mai multe explicații: prezentele costurilor de transport și a drepturilor de vamă; caracterul funcțiilor de producție; prezența unui al treilea factor de producție: resursele naturale; subestimarea capitalului american; efectele cererii; productivitatea crescută a muncitorilor.

b) Controversele Ohlin-Keynes

Bertil Ohlin, și la modul general, școala de la Stockholm, sunt cunoscute pentru polemicile cu Keynes. Cea mai faimoasă este cea legată de efectele despăgubirilor germane după Primul Război Mondial. Keynes susținea că despăgubirile datorate de Germania învingătorilor necesitau mișcări de prețuri relative de o amploare de neînțeles, atât timp cât nu favorizau exporturile germane.

Pentru Ohlin plata reparațiilor de către Germania implica în mod cert un transfer de putere de cumpărare către țările învingătoare, dar furniza, în același timp, un dezechilibru mărfurilor din țara debitoare. Era deci inutil ca germanii să le scadă prețul. Keynes se opunea acestei teze foarte optimiste, susținând că o creștere a puterii de cumpărare a țărilor aliate nu se îndrepta, prin forța lucrurilor, asupra mărfurilor rămase disponibile prin scăderea puterii de cumpărare germane.

O altă controversă va izbucni pentru a stabili dacă dezvoltările teoretice ale școlii de la Stockholm (în special G. Myrdal, laureat Nobel în 1974 și B. Ohlin) nu le precedau pe cele ale școlii de la Cambridge. Se mai poate remarca faptul că măsurile de luptă contra șomajului, preconizate de Keynes în lucrarea sa "Teoria generală", se găseau deja într-un raport al lui Bertil Ohlin publicat în 1934.

c) Politica economică în economia deschisă

Înainte de Meade, analiza echilibrului intern (deplina folosire a forței de muncă, stabilitatea prețurilor, creșterea economică) se derula într-o economie închisă, eliminând astfel problemele balanței de plăți și ratei șomajului. Situația se prezenta la fel dacă se analizau problemele echilibrului extern, care ignora

echilibrul intern. Aportul lui Meade se referă la tratarea simultană a celor două echilibre și a interdependenței dintre ele.

Mecanismele de ajustare a balanței de plăți pun în evidență două efecte: efectele-preț care rezultă din manipularea ratei de schimb asupra contului curent; efectele-venit care stau la originea efectelor multiplicatoare. Echivalarea plăților sau "absorbția" (termen datorat economistului S. Alexander) constă în unificarea celor două efecte. Termenul de "absorbție" definește balanța de plăți ca diferență între rețeta totală a rezidenților unei țări și plățile globale ale acestora (sau cheltuielile globale) cu excluderea autorităților monetare. Balanța de plăți poate fi încă văzută ca diferență între venitul global și cheltuiala globală în cadrul economiei.

Demersul lui Meade permite ca problemele balanței de plăți să fie tratate ca probleme de politică economică. Realizând simultan echilibrul intern (folosirea deplină a forței de muncă și stabilitatea prețurilor) și echilibrul extern (balanța de plăți) se impune în mod necesar o acțiune asupra venitului național (prin măsuri monetare și bugetare), ca și ajustări de prețuri (prin modificări ale ratei de schimb sau ale nivelului salariilor). Analiza lui Meade a constituit punctul de plecare pentru o întreagă serie de lucrări privind conduita politicii economice în contextul unei economii deschise, dintre care se distinge în special modelul Mundell-Fleming (R.A. Mundell¹, laureat Nobel în 1999).

d) Referințe bibliografice

- Ohlin B. (1933), «*Interregional and International Trade*», Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Ohlin B. (1934), «*Penningpolitik offentliga arbeten, subventioner och tuttar som model mot arbetstoshet*», Stockholm, P. A. Norstedt.
- Ohlin B. (1937), «*Some Notes on the Stockholm Theory of Savings and Investment*», *Economic Journal*, vol. 47, p. 53-9 și 221-40.
- Samuelson P. (1943), «*International Trade and the Equalization of factor Prices*», *The Economic Journal*, vol. LVIII, p. 163-84.
- Meade J. E. (1951), «*The Theory of International Economic Policy*», vol.1, Oxford University Press.
- Meade J. E. (1955), «*The Balance of Payments*», vol. 2, Oxford University Press.
- Meade J. E. (1955), «*Trade and Welfare*», Oxford University Press.
- Meade J. (1995), «*Full Employment Regained?*», Cambridge University Press.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 52-58.

1978: Herbert A. Simon - Este rațional omo oeconomicus?

Aportul fundamental al lui Herbert Simon rezidă în critica sa asupra viziunii neoclasice a lui omo *oeconomicus*, după care acesta este un maximizator rațional al capacităților cognitive nelimitate. Acestei teorii, Simon îi opune "raționalitatea limitată" și "nivelul de aspirație sau de satisfacție". El a dat o nouă viziune structurii luării deciziei aplicabile în toate formele de organizare, furnizând astfel o bază de integrare în ansamblul științelor sociale.

a) De la raționalitatea limitată...

Conform modelului neoclastic, individul este caracterizat ca un agent economic care alege în perfectă cunoștință de cauză soluția care îi procură satisfacția cea mai mare. În același timp, în realitate colectarea și tratarea datelor sunt limitate de capacitățile intelectuale umane ale omului, individul nu poate avea decât o imagine aproximativă a alegerilor posibile.

Omul nu caută în aceste condiții să atingă alegerea optimală, ci numai un anumit nivel de aspirație. Raționalitatea pusă în joc nu poate fi decât subiectivă și relativă. Acesta este conceptul de raționalitate limitată sau procedurală pe care Simon îl substituie raționalității substanțiale a demersului neoclastic. Conceptul se opune, de asemenea, celui al anticipațiilor raționale definit de Muth sau Lucas¹ (laureat Nobel în 1995).

b)... la un nou model de luare a deciziilor

Dacă omul nu-și face un calcul de maximizare, cum poate lua decizii? Pentru Simon, orice demers de cunoaștere începe cu un număr limitat de operațiuni elementare clar ierarhizate (cercetare, comparare, colaționare etc.). Rezolvarea efectivă a acestor probleme se obține prin descompunerea în subprobleme mai specifice. Printre aceste subprobleme, Simon distinge probleme "bine structurate", pentru care există algoritmi de rezolvare, probleme "prost structurate", pe care va încerca să le rezolve indicând orientări aproximative ("euristice") care dau o satisfacție relativă.

c) Despre importantele consecințe asupra teoriei întreprinderii...

Înainte de Simon, ținând seama de caracterul lapidar al modelului neoclastic al firmei (cutia neagră) distincția între întreprindere și antreprenor nu era necesară. Singurul și unicul obiectiv al firmei era creșterea profitului. Studiul privind creșterea dimensiunii întreprinderii, distincția între proprietate și control, organizarea în sindicate a salariaților, o concurență legată de calitate și nu numai de preț, a redat interesul pentru studiul individual al firmei. Remarcăm aici

¹ Prezentat în "Probleme economice", CtDE, nr. 9-10/2000, p. 36-39.

că această apreciere se distinge de cea a lui Coase¹ (laureat Nobel în 1991) care își puneă întrebări la modul general, asupra condițiilor de existență a firmelor.

Teza sa inițiată ia formă revizuită în 1947 și, sub titlul "Administrative behavior", concepe întreprinderea sau administrația ca un sistem constituit din elemente fizice, umane și sociale în perpetuă adaptare. Componentele sistemului sunt inserate într-o rețea de comunicare, iar membrii acestuia manifestă dorința de a coopera, cu scopul de a atinge același obiectiv.

Antreprenorul, atotcunoscător al teoriei neoclasice, este înlocuit de un ansamblu de decidenți care cooperează între ei, dar a căror acțiune rațională nu poate fi decât limitată. Decizia acestor persoane relevă mai puțin căutarea celei mai bune soluții, ci a celui nivel de satisfacție pe care acestea doresc să-l atingă.

d)... și a organizării, în general

Organizarea joacă un dublu rol: pe de o parte asigură creșterea capacității de tratare a informațiilor și deci atinge domeniul raționalității și, pe de altă parte, reduce conflictele care provin din comportamentele oportuniste ale agenților economici. Asigurarea succesului funcționării unei organizații nu este totuși o treabă ușoară. Cum trebuie procedat ca individul să acționeze, în sensul obiectivelor acesteia? Răspunsul lui Simon este acela că administrația are interesul să creeze asemenea mediu încât individul să adopte el însuși comportamente în aceeași direcție cu obiectivele întreprinderii.

Cu toate că Simon dă ca exemplu câteva "tehnici" pentru a se ajunge la un asemenea mediu (de exemplu să se elaboreze asemenea circuite de informații care să permită ca numai cele mai "bune" informații să ajungă la individ; să se organizeze sesiuni comune de pregătire; sau să se pună în practică criteriile de acțiuni precise), el nu se interesează în mod special de determinarea obiectivelor generate ale organizării întreprinderii.

Lucrările lui Simon nu se limitează numai la întreprinderile private. El s-a ocupat și de domeniul public, cum este cazul PPBS (planing, programming, budgeting System) sau RCB (raționalizarea alegerilor bugetare). Obiectivul acestor programe este îmbunătățirea raportului cost/performanță a puterii publice, dar s-a ciocnit adesea de inerția obiceiurilor administrative.

e) Conceptul Mic-Mac² al lui Simon

Lucrările lui Simon au inspirat cercetătorii preocupați de apropierea nivelurilor microeconomice și macroeconomice. Cercetările sale sunt orientate spre

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 21-24.

² micro și macro.

o integrare a comportamentelor adaptive reciproce ale indivizilor și analiza (dez)echilibrelor globale ale teoriei macroeconomice generale.

Aportul lui Simon constă în dezvoltarea analizei macroeconomice, printr-o reprezentare mai realistă a lui *omo oeconomicus*. Gândirea sa rămâne în tradiția behavioristă (care utilizează psihologia) și cibernetică (care studiază omul și mașina); Simon analizează mai ales "cum" se face un anumit lucru și mai puțin "ce" se face.

f) Referințe bibliografice

- Simon H. (1947), «*Administrative Behaviour*», New York, Macmillan.
 Simon H. (1957), «*Models of Man: Social and Rational. Mathematical Essays on Rational Human Behaviour in a Social Setting*», New York, John Wiley.
 March J. et Simon H. (1958), «*Organizations*», New York, John Wiley.
 Simon H. (1969), «*The Sciences of the Artificial*», Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
 Simon H. (1979), «*Rational Decision Making in Business Organizations*», *American Economic Review*, vol. 69, p. 493-513
 Simon H. (1982), «*Behavioral Economics and Business Organisation*», Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
 Simon H. (1982), «*Economic Analysis and Public Policy*», Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

1979: Sir Arthur W. Lewis, Theodore W. Schultz -Găsirea căilor de dezvoltare

Sir Arthur Lewis și Theodore Shultz au ca punct comun o activitate pe două fronturi, o cariera de cercetători (Lewis în diferite universități, Schultz în principal în departamentul de economie al Universității din Chicago) și de consilieri pentru probleme guvernamentale și de instanțe internaționale. Ei sunt recunoscuți foarte devreme ca specialiști pe probleme de dezvoltare, primul (Lewis) elaborând un model global de dezvoltare, celălalt (Schultz) interesându-se mai mult de problemele agricole.

a) Modelul Lewis și teoria dezvoltării

În anii '50 apărea în revista "The Manchester School", articolul lui Lewis intitulat "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour". La acea dată, economia dezvoltării era la începuturile sale. Economiiștii nu s-au interesat de problemele țărilor subdezvoltate decât după anii '40, adică în momentul în care problema decolonizării marilor imperii franceze și britanice înce-

pea să se pună. Lucrările lui Lewis care au marcat literatura economică și care au provocat numeroase critici ar putea fi considerate ca lucrări de pionierat.

În articolul menționat, Lewis expunea modelul său fondat pe experiența istorică a țărilor industriale occidentale și pe ideile economiștilor clasici. El prezenta o schemă foarte generală a procesului de dezvoltare. Pentru el, economiile dezvoltate constituiau "motorul" economiei mondiale. Pentru prima jumătate a secolului XX el distinge două "periferii": una a zonei temperate (cu populație europeană sau de origine europeană), alta a zonei tropicale și caracterizată printr-o "ofertă nelimitată de mână de lucru". Pentru țările incluse în această ultimă periferie, Lewis avansează ideea unei "economii duale", compusă dintr-un sector capitalist și un sector tradițional. Primul cuprinde activități manufacturiere și miniere și activități de agricultură comercială: el este orientat către profit, care este consacrat finanțării investiției. Al doilea sector, care include agricultura tradițională și activitățile informale urbane, este orientat spre asigurarea subsistenței.

Sectorul capitalist se dezvoltă atrăgând muncitorii din sectorul activităților de subsistență. O versiune puțin diferită a modelului comportă schimburi între cele două sectoare. În numeroase țări există în momentul fazei inițiale de dezvoltare, o ofertă masivă de mână de lucru ieftină în economia de subsistență. De fapt, oferta de muncă în sectorul capitalist excede cererea, salariul poate deci rămâne scăzut și stabil de-a lungul unei perioade destul de lungi, în cursul căreia se efectuează acest transfer de muncitori. Rezultă profituri ridicate și deci o economisire și o acumulare de capital.

Nivelul salariului este fixat în raport cu nivelul de trai în sectorul de subsistență. El este superior minimului vital: o parte din acest ecart este real, necesar pentru favorizarea transferului de forță de muncă și poate, eventual, reprezenta accesul muncitorilor sectorului capitalist la un nivel de viață mai ridicat. O altă parte este iluzorie și compensează creșterea costului vieții în sectorul capitalist.

În sectorul capitalist, în cursul procesului de creștere economică, partea de profit poate fi variabilă în funcție de perioadă și de natura schimbării tehnicii, dar pentru un salariu constant este aproape sigur că ea va crește. Chiar dacă ea rămâne identică, creșterea relativă a sectorului capitalist, în raport cu sectorul de subsistență se traduce printr-o parte crescută a profiturilor în venitul național. Deoarece o parte mai importantă din profit este economisită și investită, rata de economisire crește și o dată cu ea crește acumularea de capital de care depinde dezvoltarea economică. Această fază se încheie când surplusul de forță de muncă a fost absorbit și salariile cresc.

Este schema de dezvoltare pe care au cunoscut-o Anglia între 1780 și 1840 și alte numeroase țări industrializate în anii '60 și '70. Modelul lui Lewis a fost viu criticat pe plan teoretic. El este în special acuzat de a fi dat o falsă imagine procesului istoric de schimbare în țările în curs de dezvoltare.

b) Schultz: pionier în probleme agricole...

Începând cu anii '30 Schultz, care a susținut o teză de doctorat în economia agricolă, se interesează de criza pe care a cunoscut-o în această epocă agricultura americană. El critica pe cei care au neglijat agricultura în politica lor de industrializare și dezvoltare. Înscriindu-se într-un demers liberal, Schultz se ridică împotriva subvențiilor destinate susținerii prețurilor agricole, care împiedică, după el, alocarea optimă a factorilor de producție. Pentru îmbunătățirea veniturilor agricultorilor, el propune ca puterea publică să stimuleze investițiile, putând astfel crește productivitatea.

După 1945, el își extinde câmpul de cercetare la problemele agricole ale țărilor dezvoltate. Lansează apoi într-o manieră categorică ideea conform căreia productivitatea marginală a muncii țăranului ar fi nulă și dezvoltă o teorie asupra raționalității agricultorilor și țăranilor, constrânși să opereze alegerea în situație de schimbare și de incertitudine.

c)... și în teoria capitalului uman

Cercetările sale asupra economiei rurale începute în anii '30 l-au făcut să-și pună întrebări asupra factorilor explicativi ai creșterii economice. El arată rolul fundamental jucat de "capitalul uman" în creșterea economică pe termen lung. Investiția în educație, formarea și informația constituie componente esențiale ale procesului de dezvoltare, în special în economia țărănească. Spre deosebire de Becker¹ (laureat Nobel în 1992) pentru care individualismul metodologic și calculul cost-avantaj constituie singurele metode pertinente, Schultz asociază și integrează în gândirea sa economică aportul altor științe sociale.

d) Referințe bibliografice

- Lewis A. W. (1954), «*Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*», *Manchester School of Economic and Social Studies*, vol. 22, p. 139-191.
- Lewis A. W. (1955), «*The Theory of Economic Growth*», George Allen et Unwin, Londres.
- Lewis A. W. (1966), «*Development Planning: The Essentials of Economic Policy*», George Allen et Unwin, Londres.
- Schultz T. W. (1941), «*Economic Effects of Agricultural Programs*», *American Economic Review*, vol. 30, p. 127-154.
- Schultz T. W. (1959), «*Investment in Man: an Economist's View*», *Social Service Review*, vol. 33.
- Schultz T. W. (1953), «*The Economic Organization of Agriculture*», McGraw-Hill, New York.
- Schultz T. W. (1963), «*The Economic Value of Education*», Columbia University Press, New York.

¹ Prezentat în "Probleme economice", CIDE, nr. 9-10/2000, p. 23-28.

Laureații NOBEL în economie

Colecție coordonată de

Acad. Tudorel POSTOLACHE și prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU

Apare sub egida

ACADEMIEI ROMÂNE și a BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Colegiul de avizare științifică a volumului:**Prof. Lawrence R. KLEIN,**

Laureat Nobel în economie

Președinte de onoare

al

Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Tudorel POSTOLACHE

Director fondator

al

Centrului Român de Economie Comparată și Consensuală

Acad. Viorel BARBU; dr. Gheorghe CERCELESCU; dr. Constantin CIUPAGEA;
dr. Aurelian DOCHIA; prof.univ.dr. Gheorghe DOLGU; dr. Luoana DULGHERU;
acad. Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, prof.univ.dr. Paul FUDULU;
prof.univ.dr. Aurel IANCU, membru corespondent al Academiei Române;
Valeriu IOAN-FRANC; prof.univ.dr. Mugur ISĂRESCU;
conf.univ.dr. Henri LUCHIAN; prof.univ.dr. Matilda MARIOȚEANU CARAGIU,
membru corespondent al Academiei Române;
dr. Nicușor RUIU; prof.univ.dr. Alexandru TAȘNADI

Facsimil pagina de gardă

Colecția
LAUREAȚII NOBEL ÎN ECONOMIE

cuprinde 52 volume:

Volumul 1
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL

Ragnar Anton Kittil FRISCH
 Jan TINBERGEN
 Paul A. SAMUELSON
 Simon KUZNETS
 John R. HICKS
 Kenneth J. ARROW
 Wassily LEONTIEF
 Gunnar MYRDAL
 Friedrich von HAYEK

Volumul 2
Scrieri alese
Ragnar Anton Kittil FRISCH

Volumul 3
Scrieri alese
Jan TINBERGEN

Volumul 4
Scrieri alese
Paul A. SAMUELSON

Volumul 5
Scrieri alese
Simon KUZNETS

Volumul 6
Scrieri alese
John R. HICKS

Volumul 7
Scrieri alese
Kenneth J. ARROW

Volumul 8
Scrieri alese
Wassily LEONTIEF

Volumul 9
Scrieri alese
Gunnar MYRDAL

Volumul 10
Scrieri alese
Friedrich von HAYEK

Volumul 11
Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL

Tjalling Charles KOOPMANS
 Leonid KANTOROVICI
 Milton FRIEDMAN
 James MEAD
 Bertil OHLIN
 Herbert SIMON
 Sir Arthur LEWIS
 Theodore SCHULTZ
 Lawrence Robert KLEIN

Volumul 12
Scrieri alese
Tjalling Charles KOOPMANS

Volumul 13
Scrieri alese
Leonid KANTOROVICI

Volumul 14
Scrieri alese
Milton FRIEDMAN

Volumul 15 Scrieri alese James MEAD	Volumul 24 Scrieri alese Gerard DEBREU
Volumul 16 Scrieri alese Bertil OHLIN	Volumul 25 Scrieri alese Richard STONE
Volumul 17 Scrieri alese Herbert SIMON	Volumul 26 Scrieri alese Franco MODIGLIANI
Volumul 18 Scrieri alese Sir Arthur LEWIS	Volumul 27 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL James BUCHANAN Robert SOLOW Maurice ALLAIS Trigve HAAVELMO Harry MARKOVITZ Merton MILLER Williams SHARPE
Volumul 19 Scrieri alese Theodore SCHULTZ	Volumul 28 Scrieri alese James BUCHANAN
Volumul 20 Scrieri alese Lawrence Robert KLEIN Cartea I Cartea a II-a	Volumul 29 Scrieri alese Robert SOLOW
Volumul 21 Discursuri de recepție în memoria lui Alfred NOBEL James TOBIN George J. STIEGLER Gerard DEBREU Richard STONE Franco MODIGLIANI	Volumul 30 Scrieri alese Maurice ALLAIS
Volumul 22 Scrieri alese James TOBIN	Volumul 31 Scrieri alese Trigve HAAVELMO
Volumul 23 Scrieri alese George J. STIEGLER	Volumul 32 Scrieri alese Harry MARKOVITZ

Volumul 33
Scrieri alese
Merton MILLER

Volumul 34
Scrieri alese
Williams SHARPE

Volumul 35
**Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL**

Ronald COASE
Gary S. BECKER
Robert William FOGEL
Douglass C. NORTH
John C. HARSANYI
John F. NASH
Reinhard SELTEN
Robert LUCAS

Volumul 36
Scrieri alese
Ronald COASE

Volumul 37
Scrieri alese
Gary S. BECKER

Volumul 38
Scrieri alese
Robert William FOGEL

Volumul 39
Scrieri alese
Douglass C. NORTH

Volumul 40
Scrieri alese
John C. HARSANYI

Volumul 41
Scrieri alese
John F. NASH

Volumul 42
Scrieri alese
Reinhard SELTEN

Volumul 43
Scrieri alese
Robert LUCAS

Volumul 44
**Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL**

James A. MIRRELES
William VICKREY
Robert C. MERTON
Myron S. SCHOLLES
Amartya SEN
Robert MUNDELL

Volumul 45
Scrieri alese
James A. MIRRELES

Volumul 46
Scrieri alese
William VICKREY

Volumul 47
Scrieri alese
Robert C. MERTON

Volumul 48
Scrieri alese
Myron S. SCHOLLES

Volumul 49
Scrieri alese
Amartya SEN

Volumul 50
Scrieri alese
Robert MUNDELL

Volumul 51
Addenda
**Laureații Nobel în economie
SECOLUL XX
Privire de ansamblu**

Volumul 52
**Discursuri de recepție
în memoria lui Alfred NOBEL
Laureații anilor 2000-2004**

Addenda 2

LAUREAȚII NOBEL PENTRU ECONOMIE - 1969-1999

	Laureați	Naționalitate ⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1969	R. Frisch J. Tinbergen	Norvegia Țările de jos	Oslo The Netherlands School of Economics	dezvoltarea, aplicarea modelelor dinamice la analiza proceselor economice
1970	P.A. Samuelson	Statele Unite	MIT ⁽²⁾	dezvoltarea teoriei economice în statică și în dinamică și pentru ridicarea nivelului de analiză în știința economică
1971	S. Kuznets	Statele Unite (URSS)	Harvard	interpretarea empirică a creșterii economice și a noilor clarificări privind structurile economice și sociale și procesul de dezvoltare care decurge din acestea
1972	J. Hicks K.J. Arrow	Marea Britanie Statele Unite	All Souls Oxford Harvard	contribuțiile la teoria echilibrului general și la teoria bunăstării
1973	W. Leontief	Statele Unite (URSS)	Harvard	dezvoltarea metodei input-output și aplicarea sa la probleme economice importante
1974	G. Myrdal F. von Hayek	Suedia Marea Britanie (Austria)	New York Albert-Ludwigs (Fribourg-en-Brisgau)	contribuțiile la teoria monedei și a fluctuațiilor economice precum și analizele privind interdependența fenomenelor economice, sociale și instituționale
1975	L. Kantorivici T.C. Koopmans	URSS Statele Unite (Țările de jos)	Moscov Yale	contribuția la teoria alocării optimale a resurselor
1976	M. Friedman	Statele Unite	Chicago	rezultatele în materie de analiză monetară și a consumului și demonstrația privind complexitatea politicilor economice de stabilizare
1977	B. Ohlin J.E. Meade	Suedia Marea Britanie	Stockholm Cambridge	contribuțiile decisive la teoria comerțului internațional și la mișcările internaționale de capital
1978	H.A. Simon	Statele Unite	Carnegie-Mellon	cercetarea în procesul de decizie în cadrul organizațiilor economice

	Laureați	Naționalitate ⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1979	T.W. Schultz A. Lewis	Statele Unite Marea Britanie	Chicago Princeton	cercetările privind dezvoltarea economică și mai ales problemele țărilor în dezvoltare
1980	L.R. Klein	Statele Unite	Pennsylvania - Philadelphia	crearea modelelor econometrice și aplicarea lor la analiza fluctuațiilor economice și politicilor economice
1981	J. Tobin	Statele Unite	Yale	analiza privind piețele financiare și relațiile acestora cu deciziile privind cheltuirea, forța de muncă, producția și prețurile
1982	G.J. Stigler	Statele Unite	Chicago	studiile privind structurile industriale, funcționarea piețelor și cauzelor și efectele reglementărilor publice
1983	G. Debreu	Statele Unite (Franța)	Berkeley	integrarea noilor metode analitice în teoria economică și reformularea sa privind teoria echilibrului general
1984	R. Stone	Marea Britanie	Cambridge	contribuțiile la dezvoltarea sistemelor de conturi naționale și astfel la îmbunătățirea bazelor de analiză economică empirică
1985	F. Modigliani	Statele Unite (Italia)	MIT	analizele privind economisirea și piețele financiare
1986	J.M. Buchanan	Statele Unite	Center for study of Public Choice-Fairfax	dezvoltarea privind fundamentele contractuale și constituționale ale teoriei deciziei economice și politice
1987	R.M. Solow	Statele Unite	MIT	contribuțiile la teoria creșterii
1988	M. Allais	Franța	Ecole normale superieure des Mines	contribuțiile la teoria piețelor și de alocare optimă a resurselor
1989	T. Haavelmo	Norvegia	Oslo	clarificările privind fundamentarea teoriei probabilistice a econometriei și analizele sale referitoare la structurile economice simultane
1990	H.M. Markowitz M.H. Miller W.F. Sharpe	Statele Unite Statele Unite Statele Unite	City university New York Chicago Stanford	lucrările privind teoria economiei financiare

	Laureați	Naționalitate⁽¹⁾	Universitate	Recompensat pentru ...
1991	R.H. Coase	Statele Unite (Marea Britanie)	Chicago	cercetările privind costurile de tranzacție și drepturile de proprietate și efectele lor asupra structurii instituționale și funcționarea economiei
1992	G.S. Becker	Statele Unite	Chicago	extinderea domeniului de analiză microeconomică la ansamblul comportamentelor umane și la relațiile lor
1993	R.W. Fogel	Statele Unite	Chicago	reînnoirea cercetării în istoria economică aplicând teoria și metodele cantitative în scopul explicării schimbării economice și instituționale
1994	J.C. Harsanyi J.F. Nash R. Selten	Statele Unite Statele Unite Germania	Berkeley Princeton Bonn	analizele privind echilibrul în teoria jocurilor non-cooperative
1995	R.E. Lucas Jr.	Statele Unite	Chicago	dezvoltarea și aplicarea ipotezei anticipației raționale și pentru transformarea analizei macroeconomice și a politicii economice
1996	J.A. Mirrlees W. Vickrey	Marea Britanie Statele Unite (Canada)	Cambridge Columbia -New York	contribuțiile la teoria economică a incitațiilor în asimetria informației
1997	R.C. Merton M.S. Scholes	Statele Unite Statele Unite	Harvard Stanford	o nouă metodă de calcul a valorii produselor derivate
1998	A.K. Sen	India	Trinity College Cambridge	contribuția la economia bunăstării
1999	R.A. Mundell	Canada	Columbia New York	analiza privind politicile monetare și bugetare sub diferite regimuri de schimb ca și pentru analiza privind zonele monetare optimale

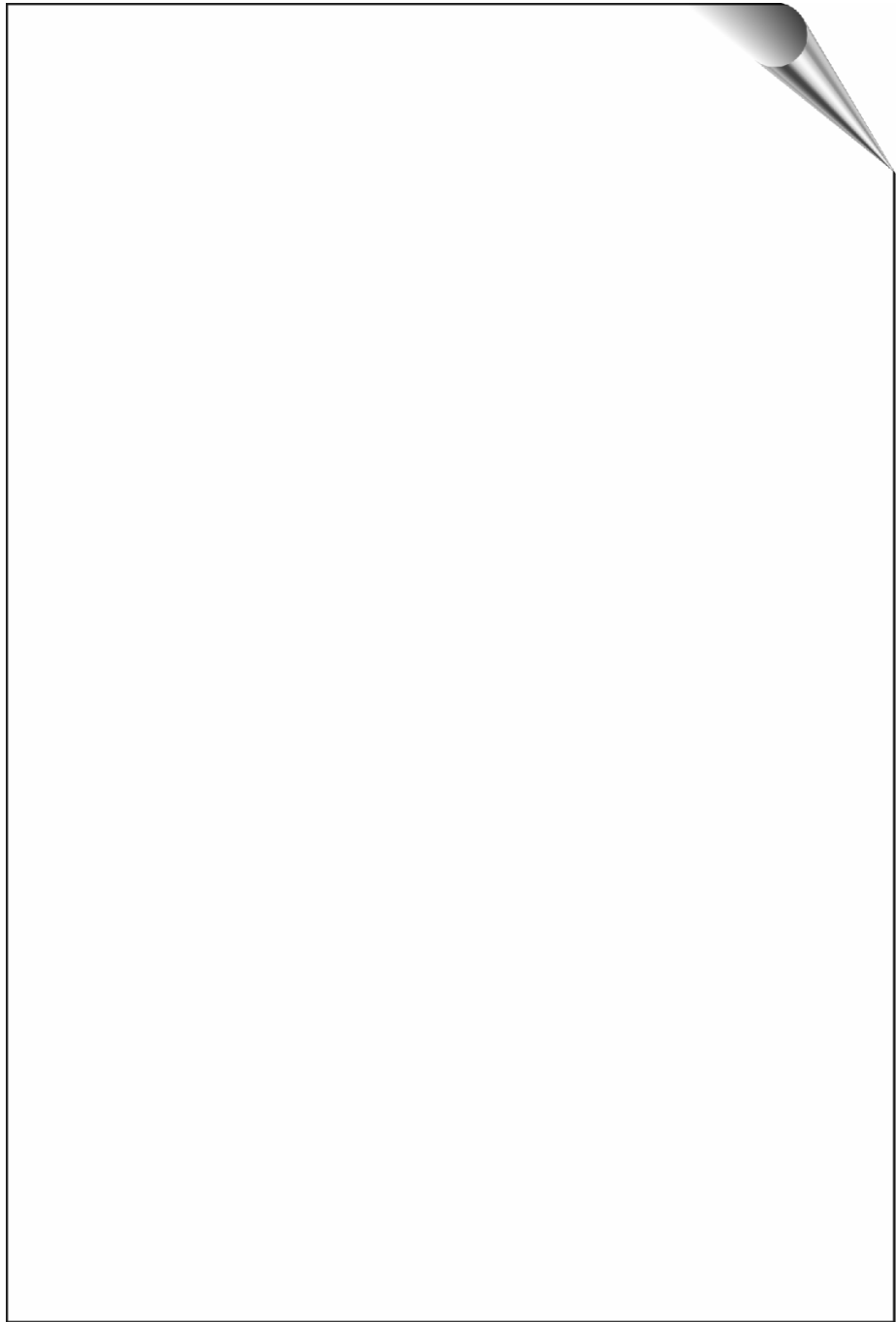
⁽¹⁾ Între paranteze naționalitatea de naștere

⁽²⁾ Massachusetts Institute of Technology (MIT)

Surse bibliografice necesitate în text

Colecțiile:

Problèmes économiques, La Documentation Française, Paris, 1980-1989
Les Prix Nobel, The Nobel Fondation, Stockholm, Sweden, 1980-1989

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

STIMULAREA INIȚIATIVELOR LOCALE ȘI
DEZVOLTĂREA DURABILĂ
(II)

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Colectiv de cercetare:

Gabriela FRENȚ - cercet.șt.pr. - coordonator

Ileana DUMITRESCU - cercet.șt.pr.

Carmen PĂUNA - cercet.șt.pr.

Cristina MARCU - cercet.șt.

Valentin RÂMBOACĂ - asist.cercet.

Mădălina CONSTANTINESCU - asist.univ. (colaborator)

CUPRINS

CAPITOLUL 1 - CONCEPȚIA UNIUNII EUROPENE ȘI A OECD PRIVIND INIȚIATIVELE LOCALE PENTRU OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ.....	599
1.1. Inițiativele Locale pentru Crearea de Locuri de Muncă și Ocuparea Populației (ILO).....	600
1.2. Principalele domenii în care sunt localizate inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă și ocuparea populației.....	600
1.3. Funcțiile, organizarea și obiectivele inițiativelor economice locale pentru crearea de noi locuri de muncă și ocuparea populației	602
1.4. Existența unui cadru național corespunzător	606
1.5. Agenți potențiali și reali la nivel local	609
1.6. Rezultate și evaluări	617
1.7. Experiența unor Inițiative Locale de Ocupare privită critic.....	618
CAPITOLUL 2 - SÎNTEZĂ A EXPERIENȚELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE.....	628
2.1. Considerații metodologice	628
2.2. Tendințe generale ale dezvoltării locale în Uniunea Europeană ..	629
2.3. Structurile care intervin în domeniul dezvoltării economico- sociale	633
2.4. Obiectivele diferitelor experiențe de dezvoltare locală	636
2.5. Principii de acțiune.....	637
2.6. Principii utilizate la punerea în practică a mijloacelor	640
2.7. Structuri și mijloace utilizate	641
2.8. Tendințe.....	643
2.9. Câteva constatări desprinse din experiențele analizate	644
CAPITOLUL 3 - SCHIȚĂ METODOLOGICĂ PROPUȘĂ DE COMISIA EUROPEANĂ PENTRU ELABORAREA PROIECTELOR TERITORIALE, ÎN SCOPUL STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE DE DEZVOLTARE.....	647
3.1. Ghid metodologic al dezvoltării locale	647

3.2. De la strategie la acțiune: instrumentele și modul lor de utilizare	657
3.3. Un instrument special adaptat: subvențiile globale.....	664
ANEXE	668

CAPITOLUL 1 - CONCEPȚIA UNIUNII EUROPENE ȘI A OECD PRIVIND INIȚIATIVELE LOCALE PENTRU OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ

Șomajul este considerat azi o problemă națională și mai larg europeană; dar locul unde el se manifestă este la nivel local. "Aici este locul unde se manifestă presiunea și încordarea și practic solidaritatea - de aceea nu este de mirare că există o presiune crescândă din partea comunităților locale asupra reprezentanților aleși¹.

Șomajul nu mai este perceput ca fiind ciclic și temporar, cum se întâmpla în anii '60, ci ca *structural și persistent*. Ca urmare a unei tot mai reduse încrederi în managementul cererii controlate central, au început să fie folosite instrumente mai flexibile, adesea legate de latura ofertei. În această situație, inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă au început să fie promovate de Uniunea Europeană și OECD, fiind prezentate ca un remediu pentru reducerea șomajului de la rădăcini.

În iulie 1982, Consiliul OECD a autorizat un Program de Cooperare și Acțiune, care se axa pe inițiativele economice, pentru crearea de locuri de muncă. Principalele sale obiective erau: promovarea schimbului de experiență și informare asupra dezvoltării întreprinderilor și schimbului de experiență și informare asupra dezvoltării întreprinderilor și locurilor de muncă locale; elaborarea unor metode pentru realizarea și evaluarea economică și socială a noilor întreprinderi și inițiative pentru crearea de noi locuri de muncă; asigurarea sprijinului tehnic și asistenței necesare participanților la proiectarea, implementarea și evaluarea programelor naționale².

Programul Uniunii Europene a demarat tot în 1982, după o analiză serioasă a inițiativelor locale existente în cadrul programului său intitulat "Program de Acțiuni pentru Dezvoltarea Pieței Muncii"³.

În 1985 s-a creat, cu sprijinul comun al Uniunii Europene și OECD, o rețea de informare asupra inițiativelor locale, ELISE (The European Information Exchange and Resource Unit), cu sediul în Bruxelles. În Europa există mii de inițiative pentru crearea de locuri de muncă, ele deosebindu-se foarte mult ca

¹ OECD, 1986, „*Employment, Creation, Policies - New Roles for Cities and Town*”, pag. 10, Paris.

² OECD, 1987, „*ILE Programme*”, Paris.

³ Comisia Europeană, 1985, „*Programme of Research and Actions on the Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives. An Evaluation of Support Agencies for Research on European Women - CREW*”, Bruxelles, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene.

obiective, organizare și activitate, dar care toate au un obiectiv comun: comunitatea locală să poată deveni stăpână pe destinul său, fără a mai fi dependentă de interese centrale sau din afara ei.

1.1. Inițiativele Locale pentru Crearea de Locuri de Muncă și Ocuparea Populației (ILO)

Inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă și ocuparea populației, pe care le vom numi pe scurt ILO (în engleză și franceză sunt denumite prescurtat ILE de la "Initiative for Local Employment" și respectiv "Initiatives Locales de Creation d'Emploi") sunt definite de OECD ca fiind "locale ca origine..., răspund . nevoilor locale ...și sunt create și controlate de indivizi sau grupuri din comunitate". Ele au ca obiectiv central crearea unor locuri de muncă viabile, care să se bazeze pe o viabilitate economică pe termen lung¹.

UE caracterizează ILO ca fiind inițiative care sprijină crearea unor locuri de muncă sustenabile și viabile, locale la origine și sprijinind rezolvarea problemelor locale².

Walter Stohr consideră că, în legătură cu ILO sunt importante patru aspecte: originea inițiativelor, a inputului de resurse, a mecanismelor de control și destinația rezultatelor (beneficiilor). UE se concentrează în primul rând pe *inițiativă* și pe *crearea de locuri de muncă*.

O distincție importantă trebuie făcută între ILO ca o afacere a comunității și ILO ca activitate antreprenorială tradițională. Programele UE se ocupă în mare măsură de ILO orientate spre colectivitate și spre găsirea de alternative, încercând să soluționeze, în același timp, obiective economice și sociale. Programele OECD pe de altă parte, se concentrează pe inițiative economice și nu fac distincție clară între inițiativele privind crearea de locuri de muncă ale întreprinderilor mici de cele ale întreprinderilor mijlocii. ILO cuprind o largă varietate de inițiative care includ și activități care nu satisfac condițiile, caracteristicile inițiativelor locale de dezvoltare menționate de Stohr, deoarece resursele sau inițiativele nu vin de la comunitatea locală, nu sunt controlate local sau nu intră în beneficiul comunității locale.

1.2. Principalele domenii în care sunt localizate inițiativele locale pentru crearea de locuri de muncă și ocuparea populației

De obicei ILO, de care s-au ocupat OECD și UE, au apărut în comunități afectate grav de schimbările globale și unde rata șomajului a atins cote ridi-

¹ OECD, 1985, „*Creating Jobs at the Local Level: Local Initiatives for Employment Initiatives*”, pag. 15, Paris.

² Comisia Europeană. „*Programme of Research and Action on the Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives, A Manual on Intermediary and Support Organisations*”, *Principalul Raport al Centrului pentru Ocuparea Forței de Muncă din , Londra, Luxemburg: Official Publications of the European Communities.*

cate. Dar uneori din aceste inițiative pot apare și acțiuni culturale. De asemenea unele comunități creatoare pot profita de noua diviziune internațională a muncii și prin inițiativele lor pot întări polarizarea spațială.

ILO pot fi găsite în toate tipurile de zone și în toate țările OECD, în orașele în decii ca și în zonele rurale periferice¹. Toate statele europene ale OECD și toate statele membre ale Uniunii Europene au contribuit, mai mult sau mai puțin, la experimentarea unor inițiative de dezvoltare locală. Indiferent de diversitatea localizărilor și de rapida modificare a zonelor - problemă, rămân două tipuri de areale unde ILO sunt foarte importante: vechile zone industriale și zonele rurale periferice.

1.2.1. Vechile zone industriale

ILO au o relevanță specifică pentru acele zone unde au fost localizate cu mulți ani în urmă, una sau mai multe industrii care au fost afectate de modificarea schimburilor comerciale și unde s-a înregistrat o supraproducție pe scară mare².

Aceste vechi zone industriale sunt adesea dominate de monoindustrii, la sfârșitul ciclului productiv³ și sunt într-o competiție tot mai dură cu noile țări industrializate. Dar "capitalul... a arătat o evidentă înclinație, în ultimă instanță, spre a abandona ceea ce a creat și în special comunitățile cu densitate mare a muncitorilor"⁴.

Un exemplu caracteristic este Bradford, care până în 1960 era liderul mondial al industriei textile. Ca și această localitate, locuri altădată înfloritoare, au devenit, în condițiile noii diviziuni internaționale a muncii, "marii păgubiți" sau "marii perdanți", cum au fost numiți, deoarece prosperitatea i-a împiedicat să-și diversifice structura locală de producție. În această situație, ILO au apărut ca o reacție la iminentul șomaj de masă.

Aceste industrii sunt adesea controlate de stat, sau aparțin în diferite grade statului, aceasta fiind și situația țării noastre. Spațiul de manevră politică în apărarea acestor industrii este foarte mic iar firmele, atât cele de stat cât și cele private, se află în fața a două alternative de autoapărare: ele își pot re-

¹ O serie de exemple se pot găsi în G.Frenț, „Dezvoltarea Regională -Teorie și Practică”, teză de doctorat, 1998.

² Comisia Europeană, 1986, „Cooperation in the Field of Employment -Local Employment Initiatives”, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene; „Inițiative locale pour l'emploi: releves des experiences de creation d'emploi non conventionnelles. Programme de recherche et actions sur l'evolution du marche du travail”, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene.

³ Gunter Tichy, 1987, „A schetch of a probabilistic modification of the product cycle - hypothesis to explain the problems of old industrial areas” în Muegge și Stohr, *International Economic Restructuring and the Regional Community*, 1987, Aldershot: Gower.

⁴ Allen I, Scott și Michal Storper, 1986, „Production, Work, Territory. The Geographical Anatomy of Industrial Capitalism”, pag.309, Boston, Allen & Unwin.

duce și raționaliza producția sau pot relocaliza producția în regiuni cu costuri mai mici ale forței de muncă și fără rezistență sau revendicări muncitorești¹.

În vechile zone industriale, de primă însemnătate sunt conștientizarea comunității asupra problemelor existente, mobilizarea inițiativelor publice și/sau voluntare (asociații, organisme nonguvernamentale, etc). Principalul handicap al ILO în aceste regiuni îl reprezintă lipsa antreprenoriatului care își are originea cu mult timp în urmă în "acceptanța normativă a oamenilor de a lucra pentru un salariu"².

În aceste zone industriale în declin, muncitorii care au fost obișnuiți să-și vândă forța de muncă, nu-și mai pot exercita munca de rutină cu care au fost obișnuiți și de aceea apar probleme foarte serioase. Avantajul lor potențial este *șocul* pe care-l pot provoca în afară și *solidaritatea locală* pe care o pot promova dincolo de granițele de clasă, întărind alianțele regionale.

1.2.2. Zonele periferice rurale

Cel de al doilea tip de regiuni unde au apărut frecvent ILO sunt zonele rurale periferice. Încetinirea ratelor mondiale de creștere a condus la creșterea șomajului în fostele centre industriale, care altădată absorbeau forța de muncă rurală. Șansele tot mai mici de a găsi un loc de muncă în industria urbană au făcut să crească dorința tineretului de a crea ILE în comunitățile lor de origine.

Reacția potențialilor șomeri a fost adesea de a fonda cooperative agricole, de a urma cursuri de training în meserii tradiționale sau de a mobiliza comunitatea locală în a întreprinde ceva.

1.3. Funcțiile, organizarea și obiectivele inițiativelor economice locale pentru crearea de noi locuri de muncă și ocuparea populației

În urmă cu peste 10 ani s-a introdus o tipologie care reflectă deosebirile importante între ILO. Unele sunt "community business" (afaceri ale comunității) - ca inițiative de bază și pot fi comparate cu ceea ce s-a numit "antreprenoriat social". Altele reprezintă "antre-prenoriatul tradițional" și sunt denumite ca "business in the community" (afaceri în comunitate).

1.3.1. Inițiativele locale de ocupare în calitate de "community business" (afaceri ale comunității)

În această categorie de ILO sunt incluse ceea ce OECD a numit "cooperative și companii ale comunității", "inițiativele de dezvoltare ale comunității

¹ F. Frobel și al., 1986, „Umbruch Initiative der Weltwirtschaft", Hamburg: Rowohlt.

² Ray Hudson și David Sadler, 1986, „Contesting works closures initiative Western Europe's old industrial regions: defending place or betraying class?" în Scott și Storper, lucr.cit.

locale", "ILO pentru integrarea socială a diferitelor grupuri în forța de muncă" și antreprenori, întreprinzători alternativi"¹. Ele toate pot fi considerate ca inițiative de dezvoltare locală și ca parte a *sectorului voluntar* al comunității.

"Community Business" - (Afaceri ale comunității), *apărute adesea dintr-o mișcare alternativă*, încearcă să creeze o conștiință comună în interiorul comunității. Ele consideră actuala criză economică drept un simptom al declinului capitalismului industrial, iar în termeni concreți percep consecințele restruc-turării industriale ca pe un șomaj individual, ca pe o marginalizare și înstrăinare a muncii de dragul eficienței. În țările dezvoltate, ele au experimentat noi forme de acțiune în ce privește proprietatea, managementul și tipurile de organizare² sau noi forme de cooperative.

Acțiunile comunităților se caracterizează prin obiective mixte, deoarece ele urmăresc atât scopuri economice cât și sociale. Economice, pentru că au ca scop viabilitatea comunității respective, dar "profitul nu este în mod necesar primul obiectiv"³. Adesea ILO satisfac cerințele noii clase de mijloc care apare din mișcările sociale, pe care sistemul economic dominant nu poate sau nu dorește să le satisfacă. Aceste cerințe includ în primul rând produsele agricole cultivate pe principii biologice, produse meșteșugărești și în general orice producție care se realizează în mod ecologic. Acțiunile comunităților acoperă toate tipurile de activități, cu accent pe sectorul serviciilor.

La nivelul anului 1986 în Germania numai 49% din proiectele ILO erau capabile să se finanțeze singure, ...20% aveau mijloace să-și plătească muncitorii... Multe din aceste proiecte erau subvenționate de autoritățile publice sau de diverși simpatizanți, fiind dificil de deosebit unde situația nefavorabilă se datora principiilor sau se datora non viabilității comerciale a proiectului"⁴.

Deoarece proiectele ILO au tot mai multe dificultăți în obținerea ajutorului financiar, dincolo de tradiționalul start, problema lor cea mai mare este subcapitalizarea. O altă problemă o reprezintă neglijarea afacerilor și orientarea spre piață. Dar "Dacă cineva dorește să-și ridice propria temelie pe piață, trebuie să joace jocul pieței. Creștere și profit sau pierdere și faliment. Acesta este un fapt, nu o critică"⁵. Această dublă dependență de piață și voința publică arată faptul că nu există o "economie-alternativă" în sine, independent de lumea din afară.

Acțiunile, afacerile comunităților sunt adesea orientate spre grupurile marginalizate, încercând în mod special să-i ajute pe cei dezavantajați. Adesea, persoane cu o înaltă calificare și muncitori sociali angajați sau volun-

¹ OECD, 1985, „*Creating Jobs at the Local Level; Local Initiatives for Employment Creation*”, Paris.

² Harris Martinos, 1986, „*Employment Creation in Local Labour Markets. Four Case Studies, ILE Notebooks*”, Paris.

³ Comisia Europeană, 1986, *lucr.cit.*, pag.20.

⁴ Comisia Europeană, 1986, pag.130,227, *lucr.cit.*

⁵ Comisia Europeană, 1986, pag.131.

tari în aceste ILO își bazează activitatea pe "grupurile - problemă" de pe piața muncii, cum sunt femeile, grupuri etnic minoritare, handicapații, tinerii sau șomerii de lungă durată. Uneori muncitorii deschid o cooperativă pentru a prelua de la patron fosta întreprindere (în special în Italia și Franța așa au fost fondate tradiționalele cooperative¹).

S-a constatat că tot mai multe ILO își pierd obiectivele mai largi și își reduc activitatea la a fi creatoare de locuri de muncă, deoarece șomajul ridicat a făcut din crearea de locuri de muncă nevoia cea mai urgentă. De aceea predominant devine rolul ILO de a crea locuri de muncă - față de aportul adus în domeniul social, economic, și cultural de o serie de experimente². Această situație a determinat diminuarea extinderii diversității ILO la mici afaceri, orientate spre maximizarea profitului.

1.3.2. Inițiativele economice locale în calitate de "business in the community" (afaceri în cadrul comunității)

Tot mai multe comunități își dau seama că au nevoie de o largă varietate de IMM-uri pentru a diversifica economia locală. Se speră ca divizarea marilor întreprinderi să aibă mai puține consecințe negative asupra economiei locale, decât păstrarea lor în acest fel. Politicile economice locale nu mai sunt orientate spre maximizarea eforturilor pe termen scurt, ci o sustenabilitate pe termen lung, care este mai ușor de realizat cu ajutorul IMM-urilor. De aceea, factorii locali de decizie promovează tot mai mult afaceri de acest tip, al căror obiectiv este scopul obișnuit al oricărei afaceri: maximizarea profitului individual. Afacerile în cadrul comunității (business in the community) nu sunt în mod necesar inițiative de dezvoltare locală, deoarece unul sau mai multe din cele patru elemente ale inițiativelor locale, ca inputurile, controlul local și beneficiile nu sunt adesea îndeplinite. Ele nu au obiective sociale sau orientate spre comunitate, dar prin activitatea lor ajută, adesea, la ameliorarea problemelor sociale ridicate de șomaj și declin economic. În unele țări, ca de exemplu Italia, ele se realizează spontan, și sunt susținute de guvernul central. În alte cazuri, ele sunt induse de autoritățile publice, ca de exemplu în Scoția³. Cu titlu de exemplu menționăm că în Italia numărul întreprinderilor industriale a crescut de la 650.000 la 958.000 între 1971-1981, iar mărimea medie a unei întreprinderi a scăzut de la 9,3 la 7,4 persoane⁴.

Întreprinderile mici și mijlocii se confruntă cu o puternică competiție mondială și de aceea sunt obligate să apeleze la inovație. Datorită unei legis-

¹ Comisia Europeană, 1986.

² Comisia Europeană, 1986, pag. 226.

³ OECD, 1986, *The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation at Local Level. Report of a Review Team of Selected European Case Studies under the Chairmanship of the Rt. Hon. Shirley Williams, Paris: OECD*

⁴ OECD, *lucr.cit.* 1986

lații favorabile și unei organizări sindicale mai slabe decât marile firme, IMM-urile sunt capabile de o mai mare flexibilitate a producției și de un transfer tehnologic nebirocratic dinspre universități. Multe guverne au cunoscut eșecul în politica regională și pe piața muncii, înălțând "catedrale în deșert"¹, motiv pentru care multe țări au cheltuit foarte mult pentru sprijinirea tinerilor întreprinzători (în Italia de sud, de exemplu, guvernul a cheltuit numai între 1985-1988 1,5 mil \$ pentru a susține tineri întreprinzători).

Parcurile științifice sunt considerate tot mai mult ca instrumente capabile de sustenabilitate locală și de încurajare a competitivității tehnologice (Nijkamp și Stohr)².

Se speră ca o dată atinsă o "masă critică" de oameni de știință și inovatori într-o zonă, efectele pozitive cumulative să se răspândească în toată regiunea. O politică tehnologică locală care să aibă succes trebuie să țină seama de calificarea locală a oamenilor și de activitățile tradiționale, să îmbunătățească și să adapteze calificările lor în universități și alte instituții de cercetare, pentru ca apoi să fie preluați de firmele locale³. Aceasta va face ca parcurile științifice să devină "catalizatorii dezvoltării regionale prin crearea unei culturi tehnice și științifice"⁴.

Tipologia inițiativelor locale pentru crearea locurilor de muncă⁵

	Afaceri în cadrul unei comunități	Afaceri realizate de comunitate
Principalii actori	întreprinzătorul independent	întreprinzătorul social
Obiective	Maximizarea profitului economic al întreprinzătorului	Obiective mixte: economice și sociale
Externalități pozitive	Creșterea sustenabilității dezvoltării locale	Integrarea grupurilor problemă; inovații sociale; creșterea sustenabilității dezvoltării ec. locale
Organizare	întreprinderi, firme individuale	Cooperative, firme, organizații non profit
Activități	Toate tipurile de activități ec.	Activități bazate pe sectorul servicii

¹ OECD, 1985, *Raport sur les initiatives locales de creation d'emplois en Italie*, Paris. OECD, 1986, *The impact of Innovation ...*, lucr.cit.

² P. Nijkamp și W. Stohr, 1998, „Technology policy at the crossroads of economic policy and phisical planning” în P.Nijkamp și W.Stohr ed., „Special Issues on Technology Policy of Environment and Planning, Gouvernement and Policy”.

³ OECD, 1986, „Experience inŃiative OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development”, Paris.

⁴ OECD, 1986, lucr.cit. mai sus.

⁵ Această tipologie are la bază studii ale UE și OECD la care s-a făcut trimitere.

1.4. Existența unui cadru național corespunzător

Activitățile, legislația, organizarea, evenimentele care au loc, adică în general, cadrul național are o importanță decisivă pentru toate acțiunile întreprinse la nivel local și îndeosebi pentru ILO. Aceste condiții naționale influențează actorii la nivel local sub diferite aspecte, deoarece ele pot limita sau întări activitățile respective.

1.4.1. Sistemele politice, socio-economice și legislative

Consensul asupra bunăstării sociale se destramă fără o idee clară privind conceptul care îl va înlocui (Bjorn Hettne)¹. Pentru statul național, a rezolva criza de legitimitate privind dezvoltarea locală ar însemna ca acesta să urmărească o politică de dezvoltare echitabilă și chiar regională, în vreme ce în perioada premergătoare, a crizei raționalității cum a fost denumită perioada dinainte, s-a crezut că este necesar să fie sprijinită creșterea dezechilibrată, de dragul eficienței și al competitivității internaționale. Zonele - probleme locale și regionale - ar trebui în ultimă instanță să fie neglijate, în beneficiul bunăstării naționale (Johnston)². Criza de legitimitate de azi continuă. Johnston este rezultatul succesului de ieri, când birocrăția statului s-a extins, dorind să asigure dreptate pentru toți. Azi a devenit tot mai evident că birocrăția exercită o putere incalculabilă și încurajează o mentalitate a dependenței și inflexibilității.

Opoziția față de statul modern al bunăstării are două cauze diferite. Prima este că acest tip de stat tinde să restricționeze libertățile individuale. Aceste restricții merg de la necesitatea obținerii unei aprobări pentru orice activitate economică și chiar noneconomică, cerință obligatorie existentă în legislația multor țări și care subminează răspunsul creator în fața problemelor puse de șomaj³; a doua cauză este aceea că mulți cetățeni sunt sceptici în legătură cu puterea și intervenția statului, "parțial din cauza performanțelor contradictorii ale industriilor naționalizate, parțial din cauza opoziției față de nivelul înalt al taxelor"⁴.

Politica consolidării fiscale practică în toate țările occidentale a condus la o diminuare a resurselor pentru securitatea socială și politica pieței muncii, lovind cel mai tare regiunile și orașele în declin și conducând la o polarizare socială și spațială crescută.

¹ Bjorn Hettne, 1985, „Development theory and the European Crisis”, în Ștefan Musto (ed.), „Enogenous Development: a Myth or a Path? Problems of Economic Self-Reliance in the European Periphery”, pag.11, Tilburg.

² R.J. Johnston, 1986, „The State, the regional and the division of labour”, în Scott și Storper: „Production, Work, Territory. The Geographical Anatomy of Industrial Capitalism”, Boston.

³ OECD, 1985, „Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review of four Cities”, Paris: OECD.

⁴ OECD, 1986, „The Impact of Innovation and...”, lucr.cit.

Municipalitățile în Suedia sunt considerate un model pentru factorii economici locali din Europa¹. În Anglia, pe de altă parte, se apreciază că guvernul central a distrus de fapt puterea politică locală. În această situație, autoritățile locale au experimentat din plin dependența de bunăvoința politică a guvernului național. Deoarece ele sunt numai creații statutare a fost mai ușor pentru guvernul central să erodeze baza financiară a autorităților locale neagreate ideologic (Waters)².

Noile politici economice locale sunt diferite de căutarea de locuri de muncă în afară și vânătoria de investiții din anii anteriori. "Accentul ... se pune acum cu fermitate pe dezvoltarea indigenă - crearea sau conservarea locurilor de muncă pe baza resurselor proprii ale unei zone și aceasta a condus inevitabil la o abordare a dezvoltării economice bazată pe zone descentralizate" (Waters)³. Reprezentanții orașelor, conștienți de menirea lor, își exprimă clar obiectivele: "Dacă guvernul central nu poate rezolva problemele noastre, atunci ar trebui să ne acorde libertatea și mijloacele să o facem noi."⁴

14.2. Sistemele financiare

Acțiunile comunității și agențiilor de sprijin nu sunt, adesea, viabile comercial, fie din cauză că nu sunt familiare cu lumea afacerilor, fie că sunt angajate în activități care nu pot supraviețui într-o economie de maximizare a profitului. Rămâne o problemă politică dacă societatea, bugetul public trebuie să subvenționeze aceste activități. Aceste activități nu creează numai locuri de muncă dar pot prelua și funcții publice, sociale, ambientale și comunale. Subvenții pentru aceste inițiative pot veni de la guvernul național sau local sau de la susținători privați. Pentru autoconducerea întreprinderilor sunt dificultăți suplimentare, deoarece "capitalul variabil și principiul <un om un vot> nu - contribuie, cu siguranță, la câștigarea încrederii bancherilor"⁵.

Întreprinzătorii particulari care doresc să pornească o afacere și să aibă produse vandabile, pot obține bani din sistemul bancar sau sunt sprijiniți de noile fonduri publice sau private, create. Uneori, însă, cercurile financiare sunt conservatoare în a împrumuta bani unor noi și riscante inițiative, care se deosebesc evident de proiectele care reclamă capital de risc. Această dificultate poate fi mai ușor depășită la nivel local prin garanții publice locale. Consiliul

¹ OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden”, Paris: OECD

² Nigel Waters, 1985, „The Role of Local Government Authorities in Economic and Employment Development”, ILE Notebook, Paris: OECD.

³ Nigel Waters, 1985, lucr.cit.

⁴ OECD, 1986, „ILEs: A challenge to Public Employment Services”, ILE Notebooks Nr.4, Paris: OECD.

⁵ Comisia Europeană, 1986, pag. 18, lucr.cit.

întreprinderilor din Anglia a utilizat fondurile de pensii pentru promovarea ILO (McKean și Coulson)¹.

1.4.3. Sistemele sociale și culturale

S-a constatat tot mai mult că sistemul socio-cultural are un impact decisiv asupra ILO. Legat de acest aspect există două tipuri de bariere care fac dificilă apariția ILO. În zonele dominate de structuri monoindustriale există puternice mișcări sindicale. Muncitorii considerați individual s-au obișnuit să delege soluționarea problemelor economice liderilor sindicali și managerilor. În aceste regiuni este foarte dificil ca în cazul supraproducției și surplusului de personal să se poată face un lobby eficient pentru obținerea de ajutor din afară. În zonele rurale periferice pe de altă parte, există o adânc *înrădăcinată rezistență la schimbare* ca rezultat al unor experiențe anterioare nefericite, legate de proiecte de modernizare dar și al unui tradiționalism la care cu greu se poate renunța (Waters), ambele situații transformându-se în puternice bariere pentru ILO. În ambele situații, însă, inițiativele având rădăcini locale sunt de cea mai mare importanță pentru viabilitatea și sustenabilitatea comunităților locale. Ele ajută comunitatea "să se mobilizeze și să creeze o conștiință comună a problemelor locale și a oportunităților" (Martinot). Politica de mobilizare și creare de locuri de muncă trebuie îmbinată cu o politică de creare a unui climat favorabil inițiativei private și mișcărilor "ajută-te singur". Comunitățile care au avut succes în acțiunile lor au arătat că numai culturile cu largă deschidere sunt favorabile ILO. Din punct de vedere economic vorbind, o lungă tradiție comercială și meșteșugărească este în măsură să promoveze inițiativele locale, așa cum s-a întâmplat în nord-estul și centrul Italiei². Din punct de vedere politic, ILO pot fi încurajate doar de o cultură democratică și participativă³.

1.4.4. Sistemele educaționale și vocaționale

Deși sistemul școlilor de stat și al serviciilor pentru ocuparea locurilor de muncă încearcă să adapteze oamenii la cerințele unei lumi a afacerilor, ei nu-i pregătesc și pentru a fi capabili să ia diferite inițiative.

Künster subliniază că "educația... nu a fost bine adaptată la cerințele acelor care trebuie să improvizeze sau să inoveze în cooperative sau în alte locuri de muncă, care au cerințe mari în ce privește managementul și relațiile

¹ B.Mc. Kean și A. Coulson, 1987, „*Entreprise boards and some issues raised by taking equity and han stock in major companies*”, Policy Review Section, Regionale Studies, vol.21, pag.373-384.

² OECD, 1986, „*Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns*”, Paris: OECD.

³ OECD, 1985, „*Municipal Economic Policy in Sweden*”, Paris: OECD.

umane, ca și legat de capabilități organizaționale"¹. Mai mult, "s-a sugerat ca educația profesională să pregătească muncitori nu numai pentru a fi dependenți de un loc de muncă dar și pentru a se utiliza singuri"².

Necesitatea implicării economice a conducerii locale impune calificarea și recalificarea oficialilor conducerii locale pentru ca aceștia să primească atât cunoștințele economice de bază și să poată ajunge la "o atitudine mai plină de înțelegere" față de afacerile locale private precum și la "o mai mare flexibilitate"³.

Întreprinderile alternative care pornesc, de regulă, cu mult entuziasm și angajamente sociale și culturale, realizează la scurt timp că "nu au nici competență de management și sunt complet derutate în fața problemelor de contabilitate, opțiuni strategice în afaceri și planuri financiare"⁴. Agențiile de sprijin specializate trebuie să rezolve aceste probleme și să facă compatibile obiectivele economice și sociale.

1.5. Agenți potențiali și reali la nivel local

1.5.1. Membrii comunității locale

Principalul avantaj al țărilor democratice este acela că, în principiu, oricine are dreptul să participe la viața economică și politică, indiferent de rasă, sex, sau bogăție. Indivizii novatori sunt tot mai mult recunoscuți ca fiind bogăția unei națiuni și "identificați ca reprezentând factorul cheie și, în același timp, factorul limitativ al economiei mondiale de piață"⁵.

Dezvoltarea ILO a dus la apariția unor întreprinzători individuali, publici și comunitari, ale căror acțiuni vizau crearea de locuri de muncă și alte scopuri sociale⁶.

Pot fi identificate două tipuri de cetățeni creatori: unii care acționează pentru profit privat și pot fi numiți "burghezi" sau pur și simplu "întreprinzători";

¹ Peter Kunstler, 1985, „Conclusions from local consultations held by the Commission of the European Communities on ILE”, în OECD, 1985, „ILEs: A challenge to Public Employment Services”, ILE Notebooks, nr.4, Paris:OECD.

² Manfred Leve, 1985, „Final remarks”, în OECD, 1985, „ILEs: A challenge to public Employment Services”, ILE Notebooks, nr.4, Paris: OECD.

³ Waters, 1985, lucr. cit, pag.42.

⁴ Comisia Europeană, 1986, lucr. cit., pag. 19.

⁵ Paul Hesp și Barbara Stuckey, 1987, „Local development in the global network - the role of individual creativity and social entrepreneurship”, în „Journal fur Entwicklungs politik”, nr 1/87, Mattersburger Kreis fur Entwicklungs politik an den österreichischen Hochschulen, Viena, pag.26-42.

⁶ OECD, 1986, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Town”, pag.40, Paris.

celălalt tip, care caută binele comun, poate fi numit "cetățean"¹. Acesta din urmă este un "antreprenor din necesitate"², numit uneori "al treilea sistem". Este un "sistem de putere reprezentat de oameni care acționează individual sau colectiv prin *organizații voluntare* și *asociații*. Este principalul purtător al unor noi valori și viziuni"³. Ambele tipuri de inovatori pornesc adesea o inițiativă de ocupare a forței de muncă fără a fi recunoscuți astfel de autoritățile publice.

Într-un cadru favorabil, care încurajează activitățile comunale și private, femeile joacă un rol tot mai important în aceste inițiative. Chiar din 1986, în Suedia și Anglia, de exemplu, procentul femeilor implicate într-o serie de inițiative creștea mult mai rapid decât numărul femeilor salariate⁴.

1.5.2. Conducerea locală

Se disting trei categorii de activități de politică economică locală: "*Preacțiunea* care se referă la toate formele de activități pregătitoare sau, cu alte cuvinte, pregătirea capacității. *Reacția* care acoperă activitățile ce sunt întreprinse în primul rând ca rezultat al unei cereri directe (mai mari sau mai mici) din domeniul afacerilor. În final, *proacțiunea* care se referă la acele activități pentru care municipalitatea are inițiativa"⁵. Mult timp, rolul economic al autorităților centrale în țările UE și OECD a fost redus la sprijinirea realizării unei infrastructuri adecvate⁶, atragerea unor mari investiții, lobby pentru crearea de locuri de muncă și bani⁷, controlul și/sau implementarea unor programe fundamentate central⁸.

Înrăutățirea climatului economic internațional a pus sub semnul întrebării politica tradițională de dezvoltare regională (așa-numita politică *trickle down*, de infiltrare, deoarece marile firme au devenit conservatoare în deciziile lor investiționale, iar fondurile publice au fost reduse din cauza restricțiilor bugetare⁹.

¹ Guy Kirsch, 1987, „Bourgeois oder Citoyen? Die Politische Zukunft des Wirtschaftsliberalismus, die Zeit” nr. 17/87, pag.42.

² OECD, 1986, „Women - Local Initiatives - Job creation”, ILE Notebooks, nr.6, pag.41, Paris.

³ Björn Hettne, 1985, „Development theory and the European crisis”, în Stefan Musto (ed) „Endogeneous Development a Myth or a Path, Problems of Economic Self - Reliance in the European Periphery”, Tilburg.

⁴ OECD, 1986, „Women - Local Initiatives - Job creation”, ILE Notebooks, nr.6, Paris: OECD.

⁵ OECD, 1985, „Large Firms and Job Creation”, Pag.49, Paris; OECD.

⁶ OECD, 1985, lucr. cit. pag. 50.

⁷ OECD, 1986, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns”

⁸ OECD, 1985, lucr. cit. pag.12.

⁹ Walter Stohr, 1985, „Changing external conditions and a paradigm shift in regional development strategies”, în A.Musto și Carl F. Pinkle(edi), „Europe at the Crossroads, Agendas of the Crisis, New York”, Praeger.

"Asemenea tendințe diminuează tot mai mult credibilitatea soluțiilor venite din afară și conduc la un mai mare accent pe dezvoltarea generală locală și pe antreprenariatul local, adică pe crearea de afaceri și locuri de muncă la nivel local, adaptând nevoile locale la resurse"¹. În Norvegia, spre exemplu, implicarea municipalității în probleme economice a crescut considerabil².

Această reorientare spre strategii de dezvoltare indigene a fost determinată de tendința de descentralizare³. Descentralizarea în sine, totuși, nu determină automat creșterea responsabilităților municipalităților, așa cum arată reforma din Olanda⁴.

"În acest nou context, administrația locală s-a aflat ea însăși în poziția de a se aștepta de la ea să răspundă unor serioase și presante probleme economice, fără a fi adecvat *echipată* din punct de vedere al puterii legale specifice, al resurselor locale și al calificării."⁵ Într-un timp foarte scurt, personalul administrațiilor locale a trebuit să dobândească cunoștințe generale privind afacerile și cunoștințe specifice privind statutul companiilor locale⁶. Din păcate, existența unei statistici publice neadecvate, care nu s-a adaptat la nevoile decidenților locali de politică economică face dificilă planificarea economică. Cu toate acestea, pe ansamblu, administrațiile locale au acționat pozitiv și într-un mod imaginativ⁷. Activitățile lor s-au schimbat de la *preacțiune* la *proacțiune*. În afara construirii capacității și de management ad hoc al crizei, autoritățile locale au încercat să-și sporească informațiile privind structura locală a producției, cu scopul de a ajuta la "reducerea puternicei dependențe a economiei locale de forțe din afara granițelor geografice ale municipalității"⁸. Un succes real au avut acele ILO care au promovat proactiv schimbarea în timp. Ele nu au așteptat să fie afectate negativ de noua diviziune a muncii, ci au încercat în mod activ să anticipeze schimbările necesare prin inovație și diversificare. Din păcate, acest tip de ILO sunt mai rare. Orașul Castanheira de Pera din Portugalia reprezintă un exemplu de dezvoltare locală de tip proactiv⁹.

¹ OECD, 1986, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns”, pag.13, Paris: OECD.

² OECD, 1985, *Local Employment Initiatives in Norway - Experiences and Organisation of the work*, pag.40, Paris: OECD

³ OECD, 1986, „Employment Creation Policies ”, pag.13, Paris: OECD.

⁴ Water, 1985, lucr. cit., pag.5.

⁵ Martinos, 1986, lucr. cit., pag.65.

⁶ OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden”, pag.53, Paris: OECD.

⁷ Martinos, 1986, lucr.cit., pag.63

⁸ OECD, 1985, „Municipal Economic Policy in Sweden”, pag.53, Paris: OECD.

⁹ Martinos, 1986, lucr. cit., pag.19.

1.5.3. Conducerea centrală

Tradițional, guvernul central intervine substanțial, din afară, pe piața forței de muncă locale, utilizând mai multe tipuri de instrumente și organizații. De obicei el este responsabil de punerea în acțiune a unui cadru constituțional, care alocă resursele financiare și distribuie responsabilități. În al doilea rând, el dă autorităților locale și regionale bani pentru a implementa politica lui la nivel local. În al treilea rând, a creat organisme speciale de dezvoltare regională, unele numai cu obiective economice, altele și cu obiective sociale, alături de cele economice¹. În al patrulea rând, serviciile de ocupare a forței de muncă finanțate central, reprezintă un agent principal la nivelul pieței locale a muncii. Astfel de servicii sunt de exemplu British Manpower Service Commission (MSC) care fusese înainte responsabil pentru planificare și educația forței de muncă² și German Arbeitsschaffungsmassnahmen (ABM)³ care asistă proiectele de interes public, în Italia, însă, politica pieței muncii a fost până în 1984 foarte centralizată⁴.

Departamentele guvernului central joacă un rol important în dezvoltarea locală⁵ iar politica națională de localizări și de cheltuieli are un impact important asupra comunității locale⁶. "Monopolul administrației centrale în cheltuirea banilor publici la nivel local"⁷ este supus unei critici severe. În primul rând este puțin probabil ca agențiile centrale să poată inova într-un grad mai mare și să răspundă mai repede unor probleme decât agențiile locale. În al doilea rând, nu există practic nimic ce ar putea indica capacitatea guvernului central de a mobiliza resursele, în afara sistemului public. În al treilea rând, vine foarte puțin de la nivel național în termeni de coordonare "și în cele din urmă este îndoielnic dacă marile firme subvenționate vor putea rezista mai mult decât durata subvențiilor"⁸.

¹ OECD, 1986, *"The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation at Local Level"*, Paris, OECD.

² Waters, 1985, *lucr. cit.*, pag.13.

³ Josef Stingl, 1985, *"Employment policy and local initiatives in Germany"*, pag. 5, în OECD, 1985, *"Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns"*, Paris: OECD.

⁴ OECD, 1985, *"Rapport sur les initiatives locales de creation d'emploi en Italie"*, Paris: OECD.

⁵ Waters, 1985, *lucr.cit.pag.12*; OECD,1985,"*Local Employment Initiatives in Norway - Experiences and Organisation of the Work*", pag.4, Paris: OECD.

⁶ OECD, 1985, *"Municipal Economic Policy in Sweden"*, pag.11, Paris: OECD.

⁷ OECD, 1985, *"Municipal Economic Policy in Sweden"*, pag.11, Paris: OECD.

⁸ OECD, 1985, *"Possibilities for Action by Cities and Towns in Promoting Local Employment Initiatives and Economic Development"*, pag. 7, Paris: OECD.

1.5.4. Partenerii sociali

1.5.4.1. Întreprinzătorii

Întreprinzătorii locali tradiționali, firmele multinaționale și firmele în general sunt mai mult implicate în ILO și în participarea la micile întreprinderi locale și crearea de locuri de muncă. Este însă de precizat, așa cum o face Comisia Europeană, că IMM -urile nu sunt același lucru cu ILO. Pe de altă parte, studii OECD au arătat că motivul implicării marilor firme în ILO sunt responsabilitatea socială și cunoașterea propriului interes¹. Cunoașterea propriului interes trebuie înțeles în felul următor. Spre deosebire de capitalul financiar, capitalul productiv este pe termen scurt imobil iar o companie care a făcut o investiție considerabilă în environment nu poate să-și permită să o abandoneze pe termen scurt, ci preferă să dezvolte regiunea. De aceea subvenționează sprijinind inițiativele care promovează dezvoltarea locală. Uneori eforturile "întreprinse pentru crearea de locuri de muncă poate încetini procesul de diminuare a propriei forțe de muncă"².

Sprijinul organismelor non profit create de marile firme pentru promovarea ILO constă în finanțarea, sprijinirea managerilor și consultanță în marketing și management. Uneori sunt oferite noilor antreprenori clădiri și pământ disponibil. Or, "aceste organizații nu-și pot atinge scopul printre șomeri"³.

1.5.4.2. Sindicatele

În toate țările industrializate, sindicatele se află în fața unor intense probleme care rezultă din procesul de restructurare industrială. La început ILO au fost atacate de sindicate, care le considerau ca o formă de autoexploatare care "subminează lupta și realizările apărute cu succes de sindicate"⁴. Treptat ele și-au dat seama că numai la nivel local se poate dezvolta conștiința de clasă⁵ și mulți activiști sindicali s-au implicat în crearea ILO." în fața amenințării pierderii contactului cu o mulțime de muncitori, sindicatele încearcă să întreprindă ceva direct la nivel local, în loc de a demonstra împotriva șomajului, de a organiza marșuri și de a propune alternative economice politicilor de ocupare a forței de muncă ale guvernului"⁶. În multe țări ILO sunt bine primite și de sindicatele naționale, dar există încă rezerve privind "răspândirea noului spirit

¹ OECD, 1986, „Large Firms and Job creation”, Paris: OECD.

² OECD, 1986, lucr.cit.mai sus, pag.3.

³ OECD, 1986, lucr.cit.mai sus, pag.14.

⁴ Comisia Europeană, 1986, „Initiatives locales pour l'emploi. Releve des experiences de creation d'emploi non conventionnelles”, Luxembourg: Oficiul pentru Relații Oficiale al Comunității Europene.

⁵ Richard Walker, 1985, „Class, division of labour and employment in space”, în Gregory și Urry, „Social Relations and Spațial Structures”, Londra: Macmillan.

⁶ Comisia Europeană, lucr. cit. mai sus, pag. 83.

antreprenorial sau încurajarea propriei utilizări a forței de muncă"¹. Activitățile lor se axează pe crearea unor agenții de sprijin, singure sau cu sprijinul altor organizații, pe promovarea automanagementului, precum și pe publicarea de materiale informative.

1.5.4.3. Universitățile și institutele de cercetări

"Viteza mutațiilor sociale și economice a făcut ca universitățile să dezvolte noi și mai bune legături de interes regional și local"². Noile universități finlandeze "au fost create în mod special pentru a adapta calificarea tradițională la nevoile regionale și pentru a încuraja industria să modernizeze și să-și însușească cele mai noi metode de protecție și de lucru"³. Posibilitățile pe care le dă interfața industrie - universitate sunt considerate o condiție principală pentru crearea parcurilor tehnologice. Proiectul Jamtland dintre Suedia și Norvegia este un exemplu interesant de cooperare între două țări pentru a promova zonele rurale⁴.

1.5.4.4. Comunitatea Europeană și OECD

Este de subliniat faptul că organismele Comunității Europene coopereau, în urmă cu câțiva ani, mult mai mult cu autoritățile regionale și locale și mai puțin cu agențiile naționale și regionale. În timp ce Fondul Social European sponsoriza cu succes ILO, Banca Europeană de Investiții și Fondul Regional de Dezvoltare se spunea că tind să descurajeze "utilizarea unor proceduri mai inovatoare în proiectele la scară mică"⁵.

Acum situația s-a schimbat în mare măsură, UE și OECD, așa cum am mai menționat, strânge permanent informații despre ILO și promovează implementarea noilor inițiative. Proiectul ELISE s-a axat de exemplu pe "dezvoltarea unui centru de documentare și a datelor de bază privind structurile de inițiativă și sprijin"⁶.

¹ Feedback ILE, nr.6, 1987. Programme on Local Initiatives for Employment Creation (ILE), pag.6, Paris: OECD.

² Feedback ILE, nr.4, 1986, pag.1 și nr.6, 1987, Newsletter of the Cooperative Action Programme on Local Initiatives for Employment Creation (ILE), Paris: OECD.

³ Feedback ILE, nr. 4/1986, pag.3.

⁴ OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation at Local Level”, Report of a Review Team of Selected European Case Studies under the Chairmanship of The Rt. Hon. Shirley Williams, Paris: OECD.

⁵ Nigel Waters, 1985, lucr.cit., pag.13.

⁶ James Mc.Eldowney și Aitken Peter, 1987, „Small firms and local employment initiatives policies in the European Community: evolution and contribution”, pag.43, în Sutton (ed.), 1987, „Local Initiatives: Alternative Path for Development”, Maastricht: Presset Interuniversitaires Europeenes, pag.43.

1.5.4.5. Interacțiunea dintre agenții locali și sistemele de sprijin

Ar putea părea că agenții locali acționează fără a avea contacte sau interacțiuni unii cu alții. În realitate aceste contacte și interacțiuni există, iar acolo unde nu există ar trebui stimulate, întrucât interrelațiile dintre indivizi, grupuri și instituții sunt de o importanță crucială. Pentru a aprecia complexitatea și potențialul de dezvoltare al comunităților locale trebuie examinate cu grijă tocmai aceste interacțiuni.

Parcurile științifice reprezintă o bună posibilitate de cooperare între industrie, universități și autorități locale¹. Existența unui echilibru al puterii sau a unui parteneriat între conducerea națională și locală dă posibilitatea unor acțiuni mai largi ale comunității locale².

La nivel local este mai ușor să se realizeze "cross - party agreements" și o concentrare masivă pe obiectivul reducerii șomajului, care a devenit o amenințare majoră pentru comunitățile locale în general. "Una din caracteristicile inițiativelor comunităților locale este creșterea numărului de joint venture, incluzând sectorul public, particular și voluntar (asociații, organizații neguvernamentale)"³. Inovațiile sociale la nivel local, în special noile forme de cooperare, încearcă să "îndepărteze efectele cele mai amenințătoare ale crizei"⁴.

Toate organismele preocupate de ILO subliniază faptul că o cooperare informală - reprezintă o necesară și importantă contribuție la dezvoltarea locală. Dar în aceeași măsură, cooperarea instituțională (formală) trebuie să coordoneze activitățile. Pentru acest motiv sunt create agențiile specializate "care au ca scop să acorde sprijin oamenilor care doresc să-și creeze propria afacere"⁵. De regulă sunt preferate centrele de sprijin cuprinzătoare care să poată acorda expertiză, combinată cu informații, cunoștințe locale despre resurse, piețe și relații. În țările unde există o puternică "mișcare alternativă", ca de exemplu în Olanda și Germania, există o dihotomie clară între cele două tipuri de ILO care se reflectă în structuri de sprijin distincte⁶; MEMO și Netzwerk Selbsthilfe sunt exemple de organizații de sprijin de acest tip. Aceste organizații nu vor să renunțe la obiectivele lor economice și sociale și devin

¹ OECD, 1986, „*Experience in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development*”, Paris: OECD.

² OECD, 1985, „*Municipal Economic Policy in Sweden*”, pag.6, Paris: OECD.

³ Waters, 1985, *lucr.cit.*, pag.6.

⁴ Martinos, 1986, *lucr.cit.*, pag.63.

⁵ Comisia Europeană, 1985, „*Programme of Recherche and Action on the Development of the La bour Market - Local Employment Initiatives, A Manual on Intermediary and Support Organisations*”, pag.320, *Principalul Raport al Centrului pentru Inițiative de Ocupare a Populației din Londra, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații Oficiale al Comunității Europene*.

⁶ Comisia Europeană, 1986, „*Initiatives locales pour l'emploi*”, pag.46, Luxemburg.

pure instrumente de creare de locuri de muncă dacă ele se întrepătrund cu structurile de sprijinire a afacerilor.

Un tip diferit de dezvoltare s-a observat în cadrul French Boutique de Geston, care a ales o abordare nonideologică, din cauza unor probleme urgente de șomaj și unei deziluzii privind firmele "self-managed"¹.

Alte tipuri de agenții de sprijin sunt finanțate de societăți publice sau publice/private. Marile firme uneori își creează propriile lor agenții de sprijin. Astfel, British Steel Corporation din Anglia, Elf-Aquitaine din Franța și Montedison din Italia au avut succes în crearea de locuri de muncă în acest fel. Spre deosebire de acestea, agențiile de sprijin ale mișcărilor cooperative din Franța și Italia nu au încercat să maximizeze crearea de locuri de muncă, ci preocuparea pentru locurile de muncă s-a făcut îngrijindu-se, de fapt, mai mult de membrii lor².

Serviciile pe care aceste agenții le oferă ILO sunt variate și ele "se disting de centrele tradiționale de consultanță, la acestea adăugându-se mici firme care sunt echipate astfel încât să poată acorda rapid și pe loc consultanță pe anumite probleme tehnologice. Agențiile de sprijin oferă o concepție mai cuprinzătoare asupra afacerilor"³. Acest holding consultativ merge de la activități promoționale și de training, până la finanțare și monitorizare. Marile firme ajută uneori prin secundarea personalului sau permițând ILO să utilizeze propria lor expertiză, clădirile sau echipamentele. Un accent deosebit se pune pe continuarea activităților deoarece ILO au nevoie de sprijin în viața de zi cu zi a afacerii, mult mai mult decât au întreprinderile stabile⁴.

Indiferent de faptul că organizațiile sunt private sau public/private, ele sunt de obicei mai rapide și mai flexibile decât autoritățile publice. În cadrul agențiilor de sprijin neoficiale care sunt finanțate prin granturi, subvenții și taxe, cel mai mare succes, pe termen scurt, l-au avut inițiativele sponsorizate în domeniul industriei; dar aceste agenții nu sunt preocupate de încurajarea pe termen lung ci de o asistență, practic, continuă a acestor inițiative. Mobilizarea comunității și integrarea grupurilor - problemă pe piața muncii - sunt obiective secundare ale agențiilor respective.

¹ Comisia Europeană, 1985, „Programme of Recherche and Action on the Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives. An Evaluation of Support Agencies by centre for Research on European Woman - Crew", pag.328, Bruxelles, Luxemburg.

² Comisia Europeană, 1985, „Programmes of Research and Actions... lucr.cit. mai sus, pag.330.

³ Comisia Europeană, 1985, „Programmes of Research and Actions... lucr.cit. mai sus, pag.324, Bruxelles.

⁴ Comisia Europeană, 1985, „Programme of Recherche and Action on the Development of the Labour Market - Local Employment Initiatives, Report by the Centre for Employment Initiatives" din Londra,, Luxemburg: Oficiul pentru publicații al Comunității Europene.

Agențiile cu preocupări mai largi, îndreptate și spre obiectivele comunității, rămân de obicei dependente de fondurile publice.

Dezavantajul lor este "presiunea care se exercită asupra lor de a crea numărul maxim de locuri de muncă, dar cu riscul ca o schimbare politică să ducă la un buget mai mic sau chiar închiderea unor firme"¹. Această situație conduce la o abordare mai pragmatică a ILO. "Așa cum se poate observa, de exemplu în cazul CDA din Anglia sau Boutiques de Gestion din Franța, aceste servicii își pierd tot mai mult conținutul lor ideologic și sunt tot mai mult utilizate ca instrumente în stabilizarea sistemului capitalist."²

1.6. Rezultate și evaluări

Este evidentă preocuparea UE și a OECD pentru centrele ILO, considerându-se că pot asigura crearea de noi locuri de muncă. Trebuie spus însă că succesele sunt destul de slabe, comparativ cu ratele ridicate ale șomajului. În anumite comunități locale, însă rezultatele sunt bune. Evaluări cantitative pentru anumite orașe au arătat că ILO au realizat înlocuirea directă a aproape o treime din locurile de muncă pierdute³. "Business in the Community" a creat 50.000 locuri de muncă pe an, și a salvat alte 25.000. Elf-Aquitaine din Franța a creat 15.000 locuri de muncă și a salvat alte 6.500⁴. Comparativ cu aceste cifre, numărul locurilor de muncă create în întreprinderi alternative pare destul de mic. S-a estimat că la nivelul anului 1986 existau în Germania 80.000 locuri de muncă alternative⁵. Dar crearea de locuri de muncă și înlocuirea altora nu înseamnă numai indicii cantitative. Înseamnă și "crearea de noi afaceri, bogăție, valoare adăugată și venituri, bunăstare pentru grupele dezavantajate, regenerarea economică a zonei, reînvierea, renașterea comunității"⁶.

În afara criteriilor cantitative, cele calitative sunt de cea mai mare importanță pentru aceste ILO care urmăresc obiective economice și sociale. Mobilizarea socială, crearea unui climat antreprenorial, pace socială și un environment adecvat sunt realizări ale ILO foarte valoroase din punct de vedere politic. Inovațiile sociale care au loc în multe afaceri inițiate în diferite comunități, ar putea indica modul de organizare a muncii în viitor, care nu se va mai baza pe relații ierarhice și autoritare, ci pe relații simetrice, bazate pe dialog între conducători și conduși.

În tot mai multe țări, de aceea, "autoritățile locale își manifestă intenția iar în unele cazuri chiar încearcă să realizeze un adevărat *audit social*, care ia în

¹ Comisia Europeană, 1985, *lucr.cit.mai sus*, pag.341.

² Comisia Europeană, 1986, *lucr.cit.*, pag.225.

³ Martinos, 1986, *lucr.cit.*, pag.62.

⁴ OECD, 1986, „*Large Firms and Job Creation*”, pag. 13, Paris.

⁵ Comisia Europeană, 1986, *lucr.cit.*, pag.125.

⁶ OECD, 1986, „*Employment Creation Policies - New Role for Cities and Towns*”, pag.49.

considerație toate costurile și beneficiile atât pentru sectorul public, cât și privat, în special costurile neproductive cu șomajul și costurile securității sociale¹.

1.7. Experiența unor Inițiative Locale de Ocupare privită critic

1.7.1. Schimbările globale și răspunsul local

Problema ajustărilor structurale nu constituie mandatul explicit al programelor ILO al OECD, această organizație ocupându-se predominant de nivelul micro al activităților individuale și comunale. Aceasta reflectă "diviziunea muncii" în cadrul curenților formate în științele sociale între structuraliști și voluntariști, care se bazează pe una sau alta din supozițiile: fie se analizează condițiile structurale, dezvoltările globale și procesul de restructurare internațională, fie are loc o concentrare pe actorii individuali și locali care își fac propria istorie.

Un cadru mai adecvat de analiză a ILO care depășește una sau alta din supoziții este dată de teoria structurării (Giddens)².

Pentru a nu cădea în greșeala de a crede că există o «logică a istoriei» care lucrează întotdeauna în spatele nostru cu o inexorabilă necesitate, dar și de a nu cădea într-o simplistă iluzie voluntaristă, aceea că noi am putea domina propriul destin, Giddens ne face să înțelegem limitele dar și posibilitățile de a ne modela propriile destine (Bernstein)³.

Actorii locali trebuie să fie văzuți ca subiecți cognoscibili care își modelează propriul destin, dar care trebuie să ia în considerare posibilitățile și restricțiile structurale. "S-a spus că structura face posibilă sau dimpotrivă, poate limita acțiunea umană; s-ar putea chiar spune că agenția reprezintă o putere sau o restricție pentru structură (Walker)⁴. *Structura nu este ceva independent de agenție*. Aceasta înseamnă, potrivit unei cunoscute remarci a lui Karl Marx, că oamenii își fac propria lor istorie, dar nu în împrejurări pe care ei să le poată alege.

Această sofisticată abordare teoretică este necesară pentru a putea înțelege mai bine legăturile care există între cunoștințele oamenilor despre practicile sociale, precum și dezvoltarea spațială inechitabilă a societăților capi-

¹ Nigel Waters, 1985, *lucr. cit.*, pag.46, 51.

² Anthony Giddens, 1985, „Time, space and regionalisation”, în Derek Gregory și John Urry, „Social Relations and Spatial Structures”, Londra, Macmillan, 1985.

³ Richard Bernstein, 1986, „Structuration theory as critical theory”, *Praxis International*, vol. 6, nr.2, pag. 242.

⁴ Richar Walker, 1985, „Class, division of labour and employment in space” în Gregory și Urry, *lucr.cit.*, pag. 187.

taliste și în felul acesta să poată fi relevate mai multe aspecte ale chiar proceselor de dezvoltare inegală (Hudson și Sadler)¹.

O analiză a ILO ca actori locali trebuie să ia în considerare condițiile structurale chiar dacă ele nu sunt interesate de schimbările globale. Evenimentele locale pot fi înțelese numai luând în considerare procesele restructurării globale.

1.7.1.1. Noua diviziune internațională a muncii

Șomajul, deși cel mai mult se simte la nivel local, își are adesea cauzele în schimbări care se produc în afara comunității. Noua diviziune internațională a muncii (Frobel și alții)² și efectele ei negative pentru anumite comunități locale pare să fie provocarea majoră care conduce la apariția ILO. Unele țări în curs de dezvoltare nu au rămas specializate doar pe vânzarea materiilor prime. Datorită posibilităților oferite de firmele multinaționale cu răspândire mondială ele și-au reamplasat întreprinderile prelucrătoare în țări neindustrializate care oferă avantaje din punct de vedere al prețului forței de muncă. Aceasta înseamnă că producerea a tot mai multe bunuri cu o tehnologie tot mai sofisticată se transferă în alte țări decât cele europene. Pentru prima dată după cel de al doilea război mondial Europa este afectată negativ de restructurarea economiei globale datorită competiției țărilor neindustrializate. Evident că și comunitățile locale sunt afectate în mod negativ deoarece își pierd puterea comercială vis a vis de firmele multinaționale. "Cu un areal foarte larg de opțiuni locaționale și adesea cu o neînsemnată dependență de o anumită localitate, o firmă cu multiple localizări este capabilă să dezvolte în largi hinterlanduri același tip de întreprinderi care intră în competiție, unele cu altele, pentru dezvoltare; în ultimii ani a izbucnit un adevărat război în lăcătușul localizării întreprinderilor" (Scott și Storper)³.

Se manifestă o luptă dură între locul concret și spațiul abstract care este de o importanță tot mai mare. Localizarea concretă este aceea în care trăiesc membrii ILO, au prieteni și alte relații sociale, vitale pentru orice om. Acest loc este ca o țesătură de relații sociale moștenite din istorie și constituie spațiul vieții unde oamenii sunt socializați, își dezvoltă personalitatea și își găsesc rolul

¹ Ray Hudson și David Sadler, 1986, „Contesting works closures in western Europe's old industrial regions: defending place or betraying class?”, în Scott și Storper, „Production, Work, Territory. The Geographical Anatomy of Industrial Capitalism”, pag.173 Boston: Allen & Unwin.

² F. Fröbel, J. Heinrichs și O. Jreze, 1986, *Umbruch in der Weltwirtschaft*, Hamburg: Rowohlt

³ Alen Scott și Michael Storper, 1986, „Industrial change and territorial organisation: a summing-up”, pag.306, în Scott și Storper: „Production, Work, Territory. The Geographical Anatomy of Industrial Capitalism”, Boston, Allen & Unwin.

în societate. Spre deosebire de un anumit capital (banii), care este complet mobil, muncitorii - în special cei necalificați - sunt mai puțin mobili, pentru alte motive decât cele economice. Desele campanii lipsite de succes sunt duse de muncitorii care apără "dreptul la viață, învățătură, și muncă în anumite locuri"¹.

Capitalismul global, pe de altă parte, accentuează spațiul abstract, care este un loc concret, singular, văzut prin prisma cerințelor acumulării de capital. Este o contradicție a capitalismului, care datorită necesității realizării unei valori abstracte trebuie să capete concretețe în spațiu, deoarece locurile concrete în interiorul unui spațiu global abstract, trebuie să fie alese de firme multiregionale. În fața capitalismului global, fiecare din cei ce iau decizii, fie el subiect individual sau colectiv, trebuie să gândească global și să acționeze local². Dacă o firmă cu multiple localizări face acest lucru, îl face de obicei în detrimentul unei anumite localități concrete, fiind împinsă într-un război între regiuni.

Pentru a clarifica acest lucru, dăm două exemple în care neglijarea condițiilor structurale globale poate conduce la concluzii incorecte. Se spune tot mai des că analiza parcurilor științifice și a IMM-urilor trebuie să se realizeze cu mai multă atenție decât s-a făcut până acum. Dacă parcurile științifice sunt, spațial, foarte concentrate, pot duce la creșterea și nu la reducerea disparităților spațiale. Mai mult, faptul că un parc științific este localizat într-o zonă - problema nu reprezintă prin sine dezvoltare locală. Dacă este finanțat de statul central³ seamănă foarte bine cu centrele tradiționale de high - tech. Deoarece, de obicei, inputurile vin din afară, șansele pentru dezvoltarea locală constau în păstrarea în cât mai mare măsură, a beneficiilor, în respectiva localitate. De o importanță specială în această privință este creșterea puterii forței de muncă locale. Politicile de dezvoltare locală trebuie să aibă ca scop creșterea controlului local și implicarea în aceste inițiative (Stohr)⁴. Cum aceasta este o sarcină dificilă, parcurile științifice reprezintă un răspuns al guvernului central la cerințele unei lumi a piețelor și la întreprinderi multilocaționale și mai puțin un răspuns la deciziile de politică locală autonomă ale "celor ce fac istoria".

În al doilea rând, faptul că IMM-urile înfloresc, nu înseamnă în sine o creștere a autonomiei locale. Trebuie să se facă deosebire între acele IMM-uri care lucrează independent de marile firme, acei subcontractanți care realiz-

¹ Ray Hudson și David Sadler, 1986, „Contesting works closures in western Europe 's old industrial regions: defending place or betraying class?“, în Scott și Storper, lucr. cit.

² OECD, 1986, „Experiences in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development“, pag. 7, Paris: OECD.

³ OECD, 1986, „Experiences in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development“.

⁴ Walter Stohr, 1988, „Regional policy, technology complexes and research science parks“ în Maria Giaoutzi și Peter Nijkamp, ed. "Informatics and Regional Development", Aldershot: Gower.

ează pentru acestea lucrări de înaltă specializare tehnologică, cu forță de muncă înalt calificată, de cele care sunt puternic dependente de "părinți", pentru funcții de rutină. Creșterea subcontractărilor și utilizarea propriei forțe de muncă poate, de fapt, să nu contribuie la creșterea libertății, independenței și descentralizării, ci, dimpotrivă, poate conduce la o deteriorare a condițiilor de muncă și la o creștere a dependenței IMM-urilor de firmele "părinți" și să servească în principal ca o soluție temporară de ocupare a populației (Holmes)¹. Această situație este mai degrabă în detrimentul regiunii, în ansamblul ei, decât un avantaj pe termen lung al acesteia.

1.7.1.2. Inițiativele de ocupare a forței de muncă locale utilizate ca un instrument politic local

Situația descrisă mai sus este cadrul în care ILO au luat ființă. Tot mai multe comunități își dau seama că ele nu pot lupta în acest război pentru localizarea întreprinderilor și redescoperă potențialul dezvoltării indigene, al propriei economii locale. Ei încurajează, stimulează comunitatea lor locală ca aceasta să devină o unitate economică viabilă. Această politică locală indigenă impune predominanța actorilor locali și controlul local al resurselor și inovațiilor.

ILO reprezintă un răspuns politic creator și inovator la provocările globale despre care am vorbit, și care s-au dezvoltat în interiorul societății civile locale și al autorităților publice locale. Cele mai multe ILO au fost implicit sau explicit create ca răspuns la șocurile externe sau din dorința de a evita astfel de șocuri. În toate cazurile, indivizi sau grupuri creatoare au început să caute soluții la aceste noi și provocatoare schimbări. Prin inițiativele lor, au forțat adesea oficialii locali să lupte împotriva șomajului local, principala preocupare a comunității.

Indiferent de larga varietate de ILO, toate încearcă să mobilizeze potențialul indigen uman și natural al regiunii. Prin aceasta ele se deosebesc de abordările de politică regională tradițională care se concentrează pe efecte de tipul "trickle-down" de la centru, dar nu iau ca bază environmentul concret sociocultural, politic și ecologic.

ILO reprezintă parte a capitalului local care în general este mai dependent de o localitate concretă, prin aceasta diferențiindu-se esențial de capitalul multiregional. Inovațiile în afaceri locale indigene sunt în general în avantajul comunității locale. De aceea, UE și OECD accentuează asupra faptului că inovația locală și antre-prenoriatul sunt de o importanță decisivă în susținerea comunităților locale și implementarea unei strategii indigene de dezvoltare.

¹ John Holmes, 1986, „The Organisation and locational structures of production subcontracting”, în Scott și Storper, lucr. cit.

1.7.2. Inovația și antreprenoriatul

1.7.2.1. Inovația și sustenabilitatea

"Din nefericire, mai multe locuri de muncă, creșterea veniturilor, a PIB-ului și a exporturilor regionale nu sunt suficiente pentru a susține o economie locală pe termen lung"¹. De aceea creșterea sustenabilității și diminuarea vulnerabilității reprezintă ceea ce fiecare comunitate locală are nevoie să realizeze. Strategiile care promovează integrarea teritorială în locul integrării, în principal, funcționale (Fredmann și Weaver)² sunt în mai mare măsură să contribuie la aceste scopuri; "Interesul concret în inovare apare fundamental din recunoașterea faptului că pentru a supraviețui într-o lume a competiției nu este altă cale decât să pui regiunile pe un făgaș tehnologic"³. Parcurile științifice și alte eforturi de cercetare și dezvoltare sunt de aceea strategii impuse comunităților locale de schimbările internaționale. "Regiunea a ajuns să fie văzută ca un adaptor, cu succes sau fără, la cererile economiei de piață mondiale... totuși, în cele mai multe țări puterea politică este în mâinile acelor aparținând rețelelor globale... și/sau în propria lor putere, mai degrabă decât în comunitățile locale (Hesp și Stuckey)⁴. În cadrul conflictului între "spațiul vieții, integrat, multifacetat", care înseamnă "acasă" pentru oameni, și "monocultura" economiei transnaționale, ILO încearcă să întărească spațiul de viață local. Comunitatea locală trebuie să dezvolte forțe din interiorul său, incluzând inovații tehnologice pentru a subzista schimbărilor tot mai accelerate ale sistemului mondial.

1.7.2.2. Antreprenoriat, diversitate și creativitate

Diversitatea oferă unei economii locale un anumit grad de protecție în fața unor evenimente imprevizibile - schimbări ale pieței, modificarea ratelor de schimb, noua competiție, progresul tehnologic. Tot datorită diversității există totdeauna o parte a economiei relativ neafectată de schimbările dintr-o anumită industrie"⁵.

Înflorirea ILO nu depinde numai de cunoștințele "utilizabile" în activitatea de afaceri și tehnologie. "Creativitatea este ceva diferit de inovația (profitabilă)

¹ OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation at Local Level”, pag.8, Paris: OECD.

² John Friedmann și Clyde Weaver, 1979, „Territory and Function”, Londra: Edward Arnold.

³ OECD, 1986, „Experience in OECD Countries with Regard to Science Parks as a Means to Regional and Local Economic Development”, pag. 1, Paris: OECD.

⁴ Paul Hesp și Barbara Stuckey, 1987, „Local development in the global network - the role of individual creativity and social entrepreneurship”, Journal fuer Entwicklungspolitik, nr.1/1987, pag.37.

⁵ OECD, 1986, „The Impact of Innovation and Technological Diffusion on Job Creation at Local Level”, pag.8, Paris: OECD.

aplicabilă direct. Ea depinde foarte mult de "curiozitatea copilărească nelimitată" de aceea gândirea inovativă nu poate fi garantată sau direct obținută - ca poate să fie numai încurajată" (Hesp și Stuckey)¹. O cultură a antreprenoriatului va putea fi promovată și prin revizuirea sistemului educațional pentru a acoperi "distanța dintre domeniul public și dezvoltarea socială pe de o parte, și lumea afacerilor, pe de alta"². "Educația trebuie să fie un proces continuu, reeducarea în mod regulat trebuie să devină o regulă, iar oamenii trebuie să fie pregătiți să-și schimbe munca pe parcursul vieții"³.

A acționa într-un mod antreprenorial reprezintă un proces, un mod de operare, o atitudine și este o trăsătură cheie a acțiunilor individuale "risk-for profit" inspirate din acțiunile comunității (Martinós)⁴.

Antreprenoriatul unei comunități este esențial și înseamnă atât un număr mare de indivizi care acționează într-un mod antreprenorial, nu numai în sectorul privat dar și în sectorul public și voluntar, cât și o atitudine de căutare a unor oportunități antre-prenoriale în procesele care au loc în cadrul comunității, în organizarea locală și în cadrul mai larg al comunității locale. Antreprenoriatul comunității este motorul care activează și utilizează potențialul indigen al localității și poate să aducă dezvoltarea generată local⁵.

Pentru întreprinderile alternative și syndicate ar fi utilă o atitudine mai pozitivă față de cunoașterea afacerilor și virtuților antreprenoriale tradiționale. Patronatul, pe de altă parte, trebuie să încerce să-și maximizeze beneficiul pe termen lung în cadrul comunității locale.

1.7.2.3. Inovarea organizațională și socială

Noile inovații organizaționale și sociale care apar în interiorul și în jurul ILO, reprezintă o foarte mare experiență de însușit, de învățat. Comisia Europeană accentuează asupra acestor scopuri metaeconomice, argumentând că inițiativele de dezvoltare locală sunt importante nu numai pentru locurile de muncă pe care le creează, ci și ca un mijloc de a pregăti terenul pentru dezvoltarea zonelor care suferă de șomaj ridicat - prin promovarea principiului "ajută-te singur", cooperare, regenerare locală și regională, integrarea femeilor, tinerilor și grupurilor dezavantajate pe piața muncii. Ele refac încrederea în zonă,

¹ Hesp și Stuckey, 1987, pag.33.

² Comisia Europeană, 1985, „Programme of Research and Action on the Development of Labour Market - Local Employment Initiatives. A Manual on Intermediary and Support l'Organisations", pag.73, Luxembourg: Oficiul pentru publicațiile oficiale ale Comunității Europene.

³ OECD, 1985, „Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review of Four Cities, pag.64, Paris: OECD.

⁴ Martinós, 1986, lucr.cit, pag.58.

⁵ OECD, 1985, „Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns", pag. 4, Paris: OECD.

mențin sau dezvoltă utilizarea inteligenței și refac competențele întreprinderilor¹. Această afirmație este în principal adevărată pentru ILO ca "afaceri ale comunității".

Promotorii întreprinderilor tradiționale au creat frecvent singuri sau împreună cu alți actori la nivel local, noi organizații, instituții și forme de cooperare ca structuri de sprijin. O diversitate de interese, adesea antagonice se manifestă în aceste agenții de sprijin. Dar, având rădăcini la nivel local, urmăresc activități de care până la urmă, beneficiază toată lumea.

Față de întreprinderile alternative, autoritățile publice trebuie să urmărească o strategie atentă, care să fie acceptabilă ambilor parteneri. Autoritățile publice sunt interesate în primul rând în utilizarea potențialului de locuri de muncă al ILO și în rolul acestora de a diminua protestele revendicative. De aceea autoritățile publice trebuie să recompenseze utilitatea metăeconomică a integrării grupurilor de populație marginalizate, cărora ILO le oferă întreprinderi alternative. Pe de altă parte aceste grupuri trebuie să accepte că statul care participă cu finanțare la aceste ILO dorește să participe la luarea deciziilor în legătură cu modul în care sunt cheltuiți banii.

Există semne reale de convergență a diferitelor tipuri de ILO (Martinós)². La întrebarea dacă ar trebui să existe una sau câteva agenții, răspunsul depinde de cadrul național și local existent. Se pare că o rețea de agenții de sprijin care să coopereze formal dar care să fie independente una de cealaltă este soluția cea mai bună. Această abordare pluralistă ia în considerare diversitatea inițiativelor locale și în același timp maximizează accesul general la agențiile de sprijin.

Antagonismul "public vs privat" trebuie să fie dezideologizat și înlocuit cu un model de parteneriat pragmatic, care este cel mai ușor realizabil la nivel local. "Ceea ce apare tot mai clar este faptul că agențiile guvernamentale își înțeleg acum limitele, iar sectorul privat este mai bine pregătit să recunoască ajutorul de care are nevoie de la sectorul public"³.

UE accentuează asupra faptului că ILO trebuie promovate pentru a diversifica economiile locale, profund dependente de piața mondială.

1.7.3. Noua diviziune a rolurilor între administrația centrală și locală

Într-o perioadă de importante schimbări instituționale, devine tot mai evident că autoritățile locale pot juca un rol decisiv. O abordare pe bază de parteneriat și consens între administrația locală și națională trebuie stabilită

¹ Comisia Europeană, 1985, *Programme of Research of the Labour Market - Local Employment Initiatives*, Luxemburg: Oficiul pentru Publicații Oficiale ale Comunității Europene.

² Martinós, 1986, *lucr.cit.*, pag.56.

³ OECD, 1986, „*The Impact of Innovation and Technology Diffusion on Job Creation at Local Level*”, pag. 73, Paris: OECD.

constituțional pentru a se evita problemele care pot apare și care au și apărut, de-a lungul timpului, în diferite țări.

1.7.3.1. Spre o administrație locală flexibilă

ILE se dezvoltă în acele comunități care urmează o strategie indigenă de dezvoltare.

Abordarea obișnuită de evaluare a nevoilor periferiei de către centru (abordarea top-down) trebuie să fie schimbată cu o abordare de jos în sus (bottom-up), fără a diminua puterea centrală, dând periferiei mai multă libertate pentru a fi mai eficientă în a pune în aplicare o politică agreată de diferitele nivele ale administrației. Tendința de descentralizare este acum prea puternică pentru a i se opune guvernul central¹.

Ideea că problemele locale cer soluții locale nu trebuie înțeleasă în sensul independenței complete de guvernul central, ci doar că administrației locale trebuie să i se permită să acționeze mai flexibil; deciziile trebuie luate la nivel național sau provincial, dar direcția de urmat trebuie indicată de comunitățile locale care se confruntă zilnic cu diferite probleme... Ceea ce probabil nu s-a înțeles pe deplin este că rolul comunității locale este să implementeze - dispunând de flexibilitate și mobilitate precum și de o mare libertate în luarea deciziilor - politici de combatere a șomajului².

Acest proces de restructurare este posibil numai în condițiile progresului tehnologic. La nivel local ar trebui să stea în puterea comunității să redirecționeze dezvoltarea tehnologică pe un drum favorabil. Răspunsul politic local nu trebuie să se concentreze numai pe inovația tehnologică propriu-zisă, ci trebuie să caute noi modalități de cooperare și promovare a culturii creativității, inițiativei și antreprenoriatului. Agenții locali, de regulă, au activități limitate deoarece cercetarea și dezvoltarea este foarte mult concentrată în câteva regiuni și centre importante³.

Servicii naționale de ocupare a forței de muncă în anumite țări sunt excesiv protectoare cu anumite categorii de șomeri (de exemplu Danemarca cu tinerii) neglijându-se alte categorii de șomeri (persoanele în vârstă, emigranții). La nivel local pot fi mai ușor controlate nevoile reale, iar abuzurile pot fi evitate. Proiectele de ocupare a forței de muncă și de training realizate de autoritățile locale sunt cu mult mai mult orientate spre nevoi, pentru cel puțin două motive: în primul rând se cunosc mai ușor cerințele, iar cursurile de training pot fi mai bine adaptate la nevoile locale și personale; în al doilea rând "la nivelul fiecărei

¹ OECD, 1985, „*Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review of Four Cities*, Paris: OECD.

² OECD, 1985, „*Employment Creation in Local Labour Markets - A Comparative Review of Four Cities*, pag. 64, Paris: OECD.

³ Edward Malecki, 1986, „*Technological imperatives and moderate corporate strategy*”, în Scott și Storper, lucr. cit.

comunități locale se pot oferi locuri de muncă plătite sub nivelul acceptat de sindicate doar tinerilor și persoanelor în vârstă aflate în șomaj de lungă durată¹. Acest tip de abordare subminează totuși puterea sindicatelor. Administrația locală trebuie să încerce să coopereze cu autoritățile centrale. "Este semnificativ faptul că atunci când lipsește un consens național - local, este suficient un *consens local* pentru a permite autorității locale să ia diferite inițiative... experiența arată că este mai ușor să realizezi un consens la nivel local și să-l dezvolti pornind de aici, în principal datorită interesului comun al actorilor locali asupra unor probleme concrete și urgente"²; de asemenea și mobilizarea la nivel local se face mai ușor, populația identificându-se cu problemele locale respective.

1.7.3.2. O administrație centrală activă

O opinie foarte larg răspândită chiar și printre cei care se declară în favoarea unui rol activ al autorităților locale în ceea ce privește crearea de noi locuri de muncă este aceea că autoritățile locale nu pot rezolva problemele structurale, întrucât nu se pot transfera problemele șomajului de la nivel național la nivel local, iar fără programe și fonduri naționale acțiunea autorităților locale ar fi inefficientă³. Crearea unui environment pozitiv pentru ILO nu presupune o administrație centrală lipsită de putere, chiar dacă anumite activități trebuie să fie delegate sectorului local sau privat.

Dezvoltarea indigenă presupune că statul își asumă noi responsabilități "puterea crescută la nivel regional și districtual impune o creștere a puterii la centru"⁴. Exemple de aceste noi responsabilități sunt: o mai bună coordonare a diferitelor activități naționale și național-locale, îmbunătățirea competitivității internaționale pentru a face față restructurării internaționale și planificarea economică globală pe termen lung. Aceasta este de o importanță deosebită deoarece o administrație centrală legitimată democratic este singurul organism care își extrage puterea din obligația sa de a lua în considerare dorințele tuturor cetățenilor. Pe de altă parte, responsabilitățile publice tradiționale cum ar fi cercetarea și dezvoltarea și redistribuirea regională eficientă, etc. impun de asemenea un stat puternic pentru promovarea dezvoltării locale. Administrația centrală trebuie să-și schimbe și ea organizarea internă astfel încât să devină mai flexibilă. Debirocratizarea va ajuta la o mai rapidă satisfacere a nevoilor locale și ale sectorului privat, UE și OECD insistând asupra faptului că această debirocratizare trebuie să fie însoțită de descentralizare.

¹ OECD, 1985, „*Employment Creation in Local Labour Markets*”, pag.57.

² OECD, 1986, *Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns*, Paris, OECD.

³ OECD, 1986, *Employment Creation Policies - New Roles for Cities and Towns*, Paris, OECD.

⁴ John Friedmann și Clyde Weaver, 1979, „*Territory and Function*”, Londra: Ed. Arnold.

CAPITOLUL 2 - SINTEZĂ A EXPERIENȚELOR DE DEZVOLTARE LOCALĂ ÎN ȚĂRI ALE UNIUNII EUROPENE

Ne propunem în această parte a studiului să redăm experiențele mai semnificative existente în domeniul dezvoltării locale în țări ale Uniunii Europene, începând cu anii '80. Acestea au fost sintetizate din 175 de experiențe de dezvoltare locală (care au fost analizate) în cadrul unui program pilot de către CRIDEL¹ la solicitarea Direcției Generale pentru Politici Regionale a UE). Scopul acestui demers a constat în strângerea unui maxim de informații privind orientarea acțiunilor de dezvoltare locală în Comunitatea Europeană.

Obiectivul urmărit prin redarea acestor experiențe a fost acela de a descoperi unele posibile răspunsuri la anumite întrebări rezultate din demersul întreprins în acest studiu, precum transferabilitatea experiențelor, eficacitatea fondurilor structurale, etc.

2.1. Considerații metodologice

2.1.1. Din punct de vedere metodologic se impun câteva precizări și anume:

- Experiențele au fost clasificate în funcție de locul în care s-au desfășurat: *în mediul rural, urban sau pe un teritoriu mixt*;

- Clasificarea pe țări a fost considerată inoperantă pentru analiză, deoarece aceasta inducea o prea mare segmentare a eșantioanelor. Ca urmare, a fost preferată *abordarea nord-sud*. S-a apreciat că aparțin sudului toate experiențele provenind din Spania, Portugalia, Grecia, sudul Italiei și Franței.

- Acțiunile de dezvoltare locală au fost clasificate în funcție de intervenția lor în cele *trei mari sectoare economice* și, în interiorul acestora, în subcategorii reprezentând diferite ramuri de activitate mai des întâlnite.

Experiențele cele mai frecvente în *sectorul primar* intervin în sfera *producției* (agricolă, silvicolă, piscicolă), atât în realizarea ei cât și în prelucrarea și comercializarea produselor agricole.

Intervențiile în *sectorul industrial* au fost departajate în funcție de intențiile de acțiune: restructurarea unei rețele industriale deja existente, sau dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii și artizanale.

În *sectorul terțiar* au fost stabilite trei mari ramuri de activitate întâlnite mai frecvent: *turismul, serviciile și construcțiile* (inclusiv locuințe).

¹ CRIDEL - Centre de Rencontre et d'Initiatives pour le developpement local

2.1.2. Factorii implicați în acțiunile de dezvoltare locală

La lansarea și punerea în practică a acțiunilor de dezvoltare locală analizate au luat parte trei categorii de personal: *autoritățile locale alese, agențiile de dezvoltare și analiștii*, înțelegându-se prin "analiști" experți din afară, universitari, consultanți privați etc. atrași la diferite proiecte pentru a acorda consultanță, asistență procedurală și tehnică sau pentru a evalua proiecte.

2.1.3. Tipul de abordare utilizat în acțiunile de dezvoltare locală

În ce privește tipul de abordare utilizat s-a constatat utilizarea unor *abordări sociale, economice sau mixte*.

Experiențele al căror obiectiv l-a constituit crearea unor locuri de muncă tradiționale au fost considerate ca rezultat al unor abordări pur "economice", ele deosebindu-se de acele experiențe care vizau numai rezolvarea unor probleme sociale. Această disociere între cele două tipuri de abordare nu a fost întotdeauna posibilă, motiv pentru care multe experiențe au fost încadrate la "abordări mixte", deoarece acțiunile lor răspundeau unor preocupări și obiective multiple, economice și sociale.

Aceste experiențe au fost analizate și prin modul în care s-au raportat la environmentul natural, prezența sau absența preocupărilor privind ecologia, în sensul strict al termenului (protecția environmentului natural și uman).

2.1.4. Tipuri de acțiune inițiate de acțiunile de dezvoltare locală

Deși în domeniul dezvoltării locale formele de acțiune sunt foarte variate, experiențele analizate s-au raportat la patru mari categorii care acoperă toate situațiile posibile: *dezvoltarea locală globală; pregătirea profesională (recalificarea); inserția socială și profesională; sprijinirea întreprinderilor*.

2.2. Tendințe generale ale dezvoltării locale în Uniunea Europeană

2.2.1. Spațiul de acțiune al dezvoltării locale

2.2.1.1. Urban-Rural

O pătrime din experiențele analizate se referă la un teritoriu mixt, cuprinzând mai multe zone urbane și rurale, dimensiunea regională fiind în aceste cazuri preponderentă. Restul experiențelor se împart între *mediul rural* (53,3%) și *urban* (46,7%). Astfel, eșantionul este perfect echilibrat, situație relevantă și de tabelul următor:

Tabelul nr. 1 - Tipuri de acțiuni, pe medii

(în %)			
Tipul de acțiune	Mediu urban	Mediu rural	Total
Dezvoltare locală globală	37,8	62,2	100
Pregătire profesională	58,5	41,5	100
Insertie socială profesională	71,8	28,2	100
Sprijinirea întreprinderilor	48,75	51,25	100

Natura mediului condiționează tipul de acțiune. Astfel, demersul care constă în planificarea unei acțiuni globale și care ia în considerare toate aspectele dezvoltării este o practică mult mai frecventă în mediul rural, orașul manifestând în această privință o preocupare mai mare pentru proiecte în domeniul inserției sociale și profesionale.

2.2.1.2. Localizarea geografică

Aproximativ două treimi din experiențele analizate se situează în nordul UE, iar o treime în regiunile din sud, conform tabelului următor:

Tabelul nr.2 Factorii de intervenție în dezvoltarea locală în funcție de localizarea geografică

(în %)		
Factorii de intervenție	Nord	Sud
Autorități locale	33,54	40,45
Agenții de dezvoltare	44,10	47,19
Analști (experți etc.)	21,74	11,24
Neprecizați	0,62	1,12
Total	100	100

Cifrele simbolizează separarea tradițională între nordul industrializat, urbanizat și sudul cu o pondere mai mare a ruralului. Ca urmare, numai 32,7% din proiectele situate în sud privesc mediul urban, iar 52,4 dintre acestea se situează în nord.

Se constată că localizarea geografică este un factor determinant al tipurilor de intervenție utilizate în diferitele experiențe. Conform datelor din tabel, aleșii locali au fost mai frecvent implicați în acțiuni de dezvoltare locală în sudul Europei, comparativ cu partea de nord a ei. În nord s-a manifestat mai mult tendința de a apela la experți, consultanți externi.

2.2.2. Intervenția acțiunilor de dezvoltare locală în diferitele sectoare ale economiei

O mare parte dintre experiențele analizate (cca. 50%) s-au axat pe un singur sector economic, celelalte având un caracter *multisectorial*. Din grupa

experiențelor nonsectoriale procentul cel mai mare îl dețin cele din sectorul terțiar (75,9%), urmate de cele din sectorul secundar (55,3%) și primar (15,6%).

Aproximativ jumătate din experiențele cu o componentă agricolă constau în activități de prelucrare și comercializare a produselor agricole, în condițiile în care activitatea productivă propriu-zisă nu reprezintă decât o pondere de 17,0% în cadrul sectorului primar.

În sectorul industrial acțiunile de dezvoltare locală au foarte rar ca obiectiv restructurarea vechii rețele industriale (6,5%). Se pare că restructurarea este considerată mai mult o problemă ce trebuie abordată la nivel național.

Nivelului local îi revine responsabilitatea *dezvoltării întreprinderilor mici și mijlocii* și a celor artizanale. Acțiunile întreprinse pentru atingerea acestui scop (dezvoltarea IMM-urilor) capătă forma *ajutorului dat întreprinderilor* (40% din cazuri), al organizării *pregătirii profesionale* (34,5%), al unui program de dezvoltare globală (18,5%) și al unui plan de inserție profesională și socială (7%).

În cadrul sectorului terțiar, care constituie terenul de predilecție al proiectelor locale, acțiunile cele mai frecvente constau în *dezvoltarea serviciilor* (34,8% din cazuri), *construirea de locuințe* (14%) și *turism*.

În marea majoritate a cazurilor, dezvoltarea turistică se înscrie într-un plan de dezvoltare globală, iar aproximativ un sfert din acțiunile pentru construirea de locuințe se regăsesc în proiecte de inserție profesională și socială.

În tabelul de mai jos se poate vedea ponderea pe care o dețin diferitele tipuri de acțiune locală în cadrul sectorului terțiar.

Tabelul nr. 3 - Tipuri de acțiuni de dezvoltare locală în sectorul terțiar

(în %)

Activități: Tip de acțiune	Terțiar în general	Turism	Servicii	Con- strucții locuințe
Dezvoltare locală globală	33,0	61,3	38,4	42,1
Pregătire profesională	28,0	19,3	28,3	23,7
Inserție socială și profesională	6,0	9,7	11,1	23,7
Sprrijinirea întreprinderilor	33,0	9,7	22,2	10,5
Total	100	100	100	100

2.2.3. Actorii dezvoltării locale

Din observațiile făcute pe ansamblul experiențelor, s-a desprins concluzia că 80% dintre acestea sunt rezultatul unui *parteneriat între cel puțin două grupuri de intervenție identificate*.

Prezența agenților de dezvoltare locală pare a fi regula, deoarece ea este constantă în 82,3% din cazuri. Autoritățile locale alese intervin în proporție

de 2 din 3, iar o treime din acțiuni face apel la sprijinul experților din afară (analisti). S-a constatat de asemenea că în experiențele de dezvoltare locală globală intervin cel mai adesea autoritățile locale alese.

În tabelul de mai jos se poate vedea ponderea pe care o dețin factorii de intervenție locală în diferite tipuri de acțiuni.

Tabelul nr. 4 - Factorii de intervenție în dezvoltarea locală în funcție de localizarea geografică

(în %)

Tip de acțiune: Factorii de intervenție	Dezvoltare locală globală	Pregătire profesională	Insertie socială	Sprijinirea întreprinderilor
Autorități locale	39,34	28,71	30,19	31,96
Agenții de dezvoltare	44,26	48,51	43,40	48,45
Analisti (experți etc.)	16,39	22,77	26,42	19,59
Total	100,00	100,00	100,00	100,00

2.2.4. Preocupări dominante în cadrul acțiunilor de dezvoltare locală

Mai mult de jumătate din acțiunile de dezvoltare locală analizate reflectă opțiunea pentru abordări mixte, sociale și economice, atât în ceea ce privește obiectivele urmărite, cât și mijloacele de realizare. Din 141 de acțiuni, 40 se caracterizează printr-o abordare pur economică.

De menționat că analiștii au recurs cel mai frecvent la un demers economic, comparativ cu alți factori de intervenție; autoritățile locale au manifestat o preferință clară pentru un demers mixt, socio-economic, așa cum se poate vedea în tabelul nr.5:

Tabelul nr. 5 - Caracteristica dominantă a acțiunilor de dezvoltare locală în funcție de factorii implicați

(în %)

Tipul de abordare	Autorități locale	Agenții de dezvoltare	Analisti externi
Socială	27,0	31,9	29,6
Economică	10,1	12,4	22,7
Mixtă	62,9	55,7	47,7
Total	100	100	100

Preocuparea pentru îmbunătățirea environmentului natural și uman se regăsește la o treime din totalul experiențelor, asemenea preocupări fiind absente la 60% din cazuri. Aceste constatări generale, trebuie însă nuanțate în funcție de natura mediului în care se desfășoară acțiunea și de tipul de acțiune proiectată. Această situație este reflectată în tabelul 6.

Tabelul nr. 6 - Prezența sau absența preocupărilor ecologice, în funcție de mediu și de tipul de acțiune

(în %)

Preocupări ecologice	Da	Neidentificat	Nu	Total
Natura mediului				
- urban	19,5	69,0	11,5	100
- rural	38,4	53,5	8,1	100
Tip de acțiune:				
Dezvoltare locală globală	57,8	17,2	19,0	100
Pregătire profesională	33,3	40,7	26,0	100
Insertie socială și profesională	19,3	57,7	23,0	100
Sprijinirea întreprinderilor	13,5	83,1	3,4	100

2.2.5. Cuantificarea diferitelor forme de intervenție la nivel local

Conceptul "tip de intervenție" a fost utilizat pentru a clasifica diferitele forme de intervenție locală. Pe ansamblul experiențelor analizate, ponderea principalelor forme de intervenție identificate s-au situat astfel:

- dezvoltare globală - 30,2%
- formare profesională - 28,8%
- sprijinirea întreprinderilor - 27,8%
- insertie socială și profesională - 12,3%

2.3. Structurile care intervin în domeniul dezvoltării economico-sociale

Experiențele de dezvoltare locală au pus în evidență faptul că în structurile care intervin în acțiunile de dezvoltare locală un rol important îl dețin agențiile de dezvoltare cu profile foarte diverse. Aceste structuri alcătuiesc adevărate articulații între acțiunile realizate la nivel local și cele din afară, între idei și realizările lor concrete.

Aceste structuri intermediare, deși foarte diferite, și-au dat seama repede de importanța organizării lor în rețele, atât la nivel național cât și european, pentru a putea folosi în comun atât proiectele, cât și tehnicile de intervenție.

2.3.1. Caracteristicile Agențiilor de Dezvoltare Locală (ADL)

2.3.1.1. Apariția agențiilor de dezvoltare locală

Marea majoritate (66%) a agențiilor de dezvoltare locală au fost create în anii '80, pentru a răspunde unor nevoi locale urgente. Este cazul, de exemplu, al Asociației Connemara West, înființată în 1971, în condițiile exodului rural accentuat, cu rolul clar exprimat de a stopa spirala declinului economic, social și cultural al zonei. Ulterior, au fost create numeroase astfel de agenții în toate

țările UE, pentru a răspunde unor nevoi locale extrem de variate (locuri de muncă, tehnologii informaționale, recalificarea forței de muncă etc.)

2.3.1.2. Statutul

În ceea ce privește forma juridică a agențiilor de dezvoltare locală, regula o constituie absența scopului lucrativ (în 88% din cazuri). Dintre acestea, 90% fac parte dintr-o formă privată (asociație, cooperativă, fundație), iar 10% sunt rezultatul inițiativei publice (colectivități locale și ministere naționale).

Atunci când o agenție de dezvoltare locală are un profil comercial, este vorba aproape întotdeauna de oferte de *servicii de consultanță*. Pentru ca organizația să poată pretinde a fi o agenție de dezvoltare locală, această activitate de consultanță trebuie să rămână marginală activității de dezvoltare locală.

2.3.1.3. Mărimea agențiilor de dezvoltare locală

Mărimea unei agenții se determină pe baza a două criterii: numărul total de persoane angajate și mărimea bugetului.

Ca regulă generală, mărimea agenției este proporțională cu durata ei de funcționare, ceea ce înseamnă că activitatea ei crește și se diversifică în timp și, totodată, cresc și fondurile bugetare. Susținerea financiară, fie ea regională, de stat sau comunitară, se face în general pe baza unor proiecte concrete inițiate și realizate de agenția respectivă cu mijloace proprii sau atrase.

Pe ansamblul celor 70 de agenții studiate, numărul angajaților este de 1500 de persoane, revenind, deci, ca medie ponderată, 22 persoane pe agenție, înregistrându-se însă diferențe foarte mari de la o agenție la alta. Astfel, o treime dintre acestea au mai puțin de 10 persoane, în timp ce aproximativ o pătrime aveau angajate mai mult de 30 de persoane.

În cadrul agențiilor de dezvoltare locală formele de angajare sunt diverse: șomeri, voluntari, salariați pe baza unor contracte cu durată limitată, salariați cu timp integral sau parțial de muncă, funcționari de stat, colectivități locale, experți externi sau asociații etc., formulele de ocupare a personalului și de funcționare a agențiilor fiind foarte diverse. Dar nu orice angajat al unei agenții este, în mod automat, un agent de dezvoltare, aceasta fiind o meserie specială, care a cunoscut o dezvoltare importantă, dar despre care nu există prea multe informații.

2.3.1.4. Structurile teritoriale în care acționează agențiile de dezvoltare locală

Mărimea teritoriului asupra căruia acționează o agenție poate să varieze de la un teritoriu foarte mic (inferior unei comune), până la unul internațional, atunci când activitățile de dezvoltare locală au loc într-un spațiu transfrontalier. Este cazul, de exemplu, al agenției grecești Breakthrough, care gerează pro-

gramul comunitar al inițiativelor locale de creare a locurilor de muncă pentru femei, pe ansamblul Comunității Europene.

Nivelul teritorial cel mai frecvent utilizat de către agențiile de dezvoltare locală este cel regional și microregional, care totalizează două treimi din cazurile analizate. Comuna constituie spațiul de acțiune al unei zecimi din agenții, în timp ce la nivel național activează 15% din totalul agențiilor.

Orașele, pe ansamblu sau parțial (cartiere, zone periferice specifice etc.) constituie câmpul de acțiune a două treimi din agențiile de dezvoltare locală. Dezvoltarea rurală se realizează, în general, de către agențiile de dezvoltare regională sau microregională.

De menționat că zonele geografice denumite "microregio-nale" sunt mixte în proporție de 89% din cazuri, în sensul că ele cuprind zone rurale și poli urbani. Un exemplu caracteristic al acestui "mariaj" oraș-sat îl constituie L'Alt Penedes, din Catalogne, unde dezvoltarea unui oraș mijlociu s-a realizat datorită producției viticole a zonei rurale înconjurătoare.

Mai mult de jumătate din agențiile de dezvoltare locală studiate au un câmp de acțiune mixt, atât urban, cât și rural, o treime dintre ele acționează numai în zona rurală, iar 16% în zonele considerate poli urbani. Această tendință de a acționa în teritorii mixte s-a manifestat de la mijlocul anilor '80 și se extinde din ce în ce mai mult.

2.3.1.5. Observații privind evoluția agențiilor de dezvoltare locală în țări ale Uniunii Europene

Din cele prezentate mai sus se desprind câteva remarci comparative, privind evoluția agențiilor de dezvoltare locală în Europa.

Astfel, se constată că agențiile de dezvoltare se articulează mai mult pe o temă, pe o problemă legată de un teritoriu decât pe cerințele unei anumite categorii de populație, ceea ce orientează munca lor spre acțiuni care vizează un obiectiv anume.

În unele cazuri, agențiile de dezvoltare locală și-au schimbat natura obiectivelor. La început, prioritară era crearea locurilor de muncă. În prezent această orientare se pare că este depășită de preocupări cu caracter preventiv, anticipativ, cum sunt obiectivele de formare, calificare și informare. Ținând cont de caracterul structural al crizei locurilor de muncă, agențiile de dezvoltare au ca preocupare permanentă diminuarea efectelor acestei crize și anticiparea necorelării ofertei cu cererea de forță de muncă.

Trebuie spus că, tot mai mult, conceptul de "inițiative locale. de ocupare a forței de muncă" este înlocuit de conceptul de "dezvoltare locală", considerat mult mai cuprinzător. De asemenea, în contextul actual, pare important de semnalat faptul că abordarea integrală, numită uneori încă globală, care constituia regula anilor '80 cedează treptat în favoarea agențiilor mai strict specializate.

2.4. Obiectivele diferitelor experiențe de dezvoltare locală

Obiectivele urmărite de către cei care inițiază acțiuni de dezvoltare locală pot fi clasificate, după finalitățile în care se înscriu, în patru mari domenii:

1. dezvoltare
2. protejarea patrimoniului existent
3. consolidarea mijloacelor
4. Întărirea coeziunii sociale

2.4.1. Dezvoltarea

În această categorie sunt incluse toate acele experiențe care au avut ca obiective:

- *crearea de activități noi, întreprinderi, oportunități;*
- *creșterea economiei locale, a întreprinderilor mici și mijlocii;*
- *modernizarea sau "regenerarea" economică și socială a infrastructurilor.*

Crearea de locuri de muncă se înscrie implicit în aceste inițiative, dar de cele mai multe ori ele sunt definite, în mod direct, ca obiectiv.

2.4.2. Protejarea a ceea ce există

Preocuparea de protejare a ceea ce există se exprimă în obiective cum sunt:

- *păstrarea țesăturii economice locale acționându-se, de exemplu, pentru relansarea activităților comerciale și a întreprinderilor artizanale;*
- *menținerea pe loc a populației, fie că este vorba de persoane în vârstă, fie de tineri tentați să emigreze;*
- *protecția mediului înconjurător.*

2.4.3. Consolidarea mijloacelor

Inițiativele au ca obiectiv să consolideze mijloacele și resursele teritoriului pentru favorizarea dezvoltării lui. Astfel de obiective sunt:

- *îmbunătățirea "capitalului uman", în special prin pregătire, calificare și acțiuni culturale;*
- *difuzarea informațiilor cu ajutorul unor instrumente adecvate;*
- *atragera investițiilor în teritoriu în scopul dezvoltării;*
- *servicii funcționale puse la dispoziția populației.*

2.4.4. Coeziunea socială

Anumite experiențe au avut ca obiectiv întărirea coeziunii grupurilor sociale sau a teritoriilor. Astfel de obiective se referă la:

- *inserția socială și profesională a persoanelor* excluse din câmpul muncii sau din societate, sau a celor pe cale de a fi excluse;
- *mai buna integrare a teritoriilor* subdezvoltate în cadrul unei regiuni, stat sau Comunitatea Europeană.

2.4.5. Obiective multiple

Inițiativele de dezvoltare au cel mai adesea două sau trei obiective și uneori chiar mai multe. Această conjugare a mai multor obiective permite realizarea unor scopuri cum sunt: creșterea economică și inserția socială sau ameliorarea "capitalului uman" și crearea de întreprinderi:

- "Euroconsultant" care acționează în Belgia, Olanda și Danemarca a reușit să faciliteze dezvoltarea internațională a întreprinderilor mici și mijlocii și, în aceeași timp, să ofere locuri de muncă unor persoane cu studii superioare, dar care au fost excluși de pe piața muncii;
- crearea unui centru turistic la Dunlewey (Irlanda) a avut ca efect crearea de locuri de muncă, o mai bună protecție a mediului și promovarea culturii irlandeze;
- la Assen (Olanda), o astfel de inițiativă locală a contribuit simultan la crearea de locuri de muncă, la reabilitarea locuințelor și la economisirea energiei.

2.5. Principii de acțiune

Examinarea experiențelor de dezvoltare a reliefat existența unor asemănări în ce privește principiile care stau la baza acțiunilor întreprinse, atât în domeniul strategiilor, cât și al punerii în practică a mijloacelor.

2.5.1. Principii strategice

În cele mai multe experiențe intervin patru principii strategice: globalitatea, parteneriatul, antreprenoriatul, propagarea. S-a constatat deseori că inițiativele conțin abordări globale, integrate, holistice care țin seama de ansamblul dimensiunilor teritoriale sau ale grupului uman pentru care au fost concepute respectivele inițiative; inițiativa este, deci, un element al unui program sau al unei politici care respectă principiul globalității. În plus, inițiativele sunt ele însele multidimensionale și au ca scop antrenarea altor inițiative care să le completeze.

Iată câteva exemple de aplicare a principiului globalității: - la Perwez (Belgia) amenajarea sitului vechii gări, în cadrul unei "scheme - director" de renovare rurală, a contribuit, în final, la îmbunătățirea activităților recreative și sportive, la dinamizarea comerțului, la relansarea expertizei regionale în domeniul creșterii vitelor, la construirea unui ansamblu de locuințe și magazine;

- în Corsica, în cantonul Venaco, funcționează un program de dezvoltare globală de peste 10 ani. Una dintre acțiuni a constat în reabilitarea vechilor construcții. Această acțiune a dus la crearea de locuri de muncă, formarea de artizani locali, avântul turismului și la stoparea emigrării anumitor categorii de populație.

- planul strategic din Campine (Belgia), al cărui obiectiv "transformarea arondismentului Turnhout într-o regiune de prim plan în Europa occidentală", a pus în practică un ansamblu coordonat de proiecte (38) în domeniul întreprinderilor, formării, pregătirii profesionale, ajutorului social, combaterii șomajului.

2.5.2. Parteneriatul

Experiențele europene la care ne referim au arătat că dezvoltarea locală este deseori rezultatul unui parteneriat: numeroase inițiative nu pot fi duse la bun sfârșit decât în măsura în care actori diverși se mobilizează și se asociază în jurul acestei inițiative.

Configurația grupării "actorilor parteneri" este foarte diferită și aceasta atât în ce privește dimensiunea "verticală", cât și în cea "orizontală".

Așadar, dezvoltarea locală este rezultatul unui parteneriat: vertical și orizontal.

Parteneriatul "vertical"

Situația cea mai frecventă este aceea prin care se asociază actorilor locali persoane sau organisme din afara teritoriului. Acestea din urmă aduc actorilor locali resurse de diferite tipuri, categorii, inclusiv expertiză și forță, putere de acțiune.

Se poate afirma, astfel, că se nasc relații de tip special, de ajutorare, mai ales între întreprinderi. Este și cazul amintit mai sus, al localității Campine (Belgia), unde firmele mari ajută întreprinderile mici și mijlocii locale să se dezvolte, în cadrul unui program mai amplu denumit PLATO.

Parteneriatul "orizontal"

Acest tip de parteneriat se realizează și se organizează în două moduri.

a) în cadrul unor grupuri omogene:

- țărani care se asociază pentru comercializarea produselor lor;
- conducători ai unor pepiniere de întreprinderi cum s-a întâmplat în vestul Franței, unde s-a înființat o asociație pentru îmbunătățirea serviciilor furnizate antreprenorilor;
- *întreprinderi* galeze au stabilit acorduri de cooperare cu IMM-uri din Baden Wurtemberg, Catalonia, Lombardia și Rhone-Alpes, contribuind astfel la propria dezvoltare și a regiunilor în care se găsesc;

b) între persoane sau diferite grupuri.

Acest tip de parteneriat este cazul cel mai frecvent întâlnit, dar nu este ușor de alcătuit. Construcția acestui tip de parteneriat multiplu poate dura un an sau mai mulți ani, el nefiind niciodată definitiv încheiat.

2.5.3. Antreprenoriatul

Acest principiu al strategiei se bazează pe un demers "de jos în sus", în care dinamica dezvoltării este inițiată și întreținută de "antreprenori" locali a căror acțiune nu se limitează doar la domeniul economic, ci se exercită și în domeniul social, cultural etc. Aplicarea acestui principiu trebuie să țină seama de următoarele aspecte:

- dezvoltarea locală nu poate ignora așteptările, motivațiile și "cultura populației" care este beneficiara potențială;
- este importantă dezvoltarea spiritului întreprinzător, la care să adere un număr cât mai mare de persoane; în acest sens în Franța la Maubeuge s-a difuzat cu ajutorul unui cotidian local un adevărat curs prin corespondență pentru gestionarea unui proiect privind crearea unei întreprinderi;
- calitatea creatorilor și a conducătorilor de întreprinderi, a capacității lor de întreprinzători, ca factori importanți ai dezvoltării locale. Ei trebuie să fie încurajați, pregătiți și într-o manieră generală "acompaniați", sprijiniți în evoluția lor.

Experiențele analizate au pus în evidență diferite tipuri de inițiativă, cum sunt pepiniere de afaceri, organisme de consultanță - pregătire, mecanisme de sprijinire a exporturilor, centre de sprijinire a difuzării tehnologiilor și inovațiilor etc. Unul dintre cele mai bine organizate teritorii pentru a ajuta întreprinderile mici și mijlocii se găsește în Irlanda și este gestionat de agenția Shannon Development.

2.5.4. Propagarea

Este un principiu al strategiei mai puțin invocat, dar nu lipsit de importanță. El poate avea două efecte:

- o inițiativă bună, exemplară poate antrena și genera și alte acțiuni. Este ceea ce s-a întâmplat în Campine: primele acțiuni reușite au determinat credibilitatea întregului plan de dezvoltare și au înlesnit, astfel, realizarea de noi acțiuni prevăzute în acel plan;
- succesul vizibil pe termen scurt, chiar dacă are o importanță limitată, contribuie la sporirea încrederii în procesul de dezvoltare și la încurajarea partenerilor și resurselor (umane și materiale) să se mobilizeze. Un astfel de succes pe termen scurt s-a avut în vedere și în cazul experienței Trikala din Grecia. În această regiune s-a hotărât ca primele reușite, primele succese să fie făcute cunoscute prin mass-media, pentru a da o perspectivă populației și a o determina să se mobilizeze.

2.6. Principii utilizate la punerea în practică a mijloacelor

Principiile utilizate la punerea în practică a mijloacelor de dezvoltare locală sunt în număr de patru: suplețe, creativitate, profesionalism și coordonare.

2.6.1. Suplețea

Mecanismele de sprijinire a dezvoltării locale, care apar în numeroase experiențe, au fost concepute pentru a distribui, repartiza ajutoarele de natură foarte diferită, dar care au o serie de caracteristici comune:

- specificitatea, individualitatea, ajustarea la necesități;
- sunt acordate beneficiarilor printr-un circuit scurt;
- sunt integrate într-un demers general care "acompaniază" dezvoltarea locală și actorii ei.

Principiul denumit "suplețe" s-a regăsit în cadrul experiențelor europene analizate în:

- mecanismele de sprijinire a IMM-urilor și
- în sistemele de sprijinire a persoanelor când este vorba de inserția lor în forța de muncă, de formare, pregătire, etc.

2.6.2. Creativitatea

Sinergia mijloacelor și a demersurilor de dezvoltare poate avea efecte pozitive în măsura în care este utilizată în mod creator. Recurgerea la un potențial neutilizat, cum sunt persoanele în vârstă sau aflate în șomaj pentru a dezvolta IMM-uri a făcut ca multe proiecte care erau în așteptare, cum s-a întâmplat de exemplu în Lille (Franța), să poată fi realizate, creându-se astfel de întreprinderi care au oferit locuri de muncă.

Un alt exemplu îl constituie recalificarea personalului feminin din Bremen (Germania) care să- poată lucra din nou, în meseriile cerute; acest program a contribuit într-o mare măsură la întărirea "resurselor umane" ale orașului - a căror prognoză pe termen scurt era nefavorabilă.

2.6.3. Profesionalismul

Gestionarea dezvoltării locale și a inițiativelor care contribuie la aceasta trebuie făcută cu profesionalism. Această gestionare poate fi comparată cu cea a întreprinderilor, legat de "managementul strategic" și "gestiunea proiectelor". De aceea în informările privind experiențele respective se fac adesea referiri la importanța existenței unor "*agenți ai dezvoltării profesioniști*" - bine formați, pregătiți care să stăpânească și să utilizeze tehnicile de management și gestionare.

2.6.4. Coordonarea

Inițiativele de dezvoltare trebuie să se coreleze cu alte inițiative care privesc același teritoriu sau același grup de persoane. Această corelare poate fi asigurată local, de către un lider, a cărui autoritate să-i fie recunoscută.

În anumite cazuri, coerența se construiește în cadrul unui "plan strategic" (așa cum relevă și experiența de la Campine -Belgia despre care am amintit).

2.7. Structuri și mijloace utilizate

Aplicarea principiilor evocate mai sus presupune punerea în practică a unor structuri de dezvoltare complexe, care să administreze, să gereze mijloace diversificate.

2.7.1. Structurile de dezvoltare

Acestea pot include mai multe componente: echipa operațională, grup de lucru, comitet de direcționare sau de pilotaj, experți, birouri de studiu etc. Structurile de dezvoltare se regăsesc în sectorul public, privat sau mixt.

2.7.1.1. Componentele

Echipele denumite "operaționale" se află în centrul tuturor structurilor de dezvoltare. Ele sunt compuse din agenți salariați având o competență generală în dezvoltarea locală și/sau o competență specializată specifică.

Grupele de lucru, care atrag adeseori voluntari, pot asista echipa de salariați. De exemplu: planul turistic pentru Campine s-a elaborat în cadrul a cinci grupe de lucru, reunind voluntari din regiune, sub direcția unui coordonator.

Comitetul de direcționare are ca funcție, în principal, să realizeze asocierea factorilor de decizie cu partenerii, pentru ca aceștia să se implice în controlul și managementul inițiativei. El prezintă anumite analogii cu un consiliu de administrație al unei societăți.

Echipa de management a inițiativei "împotriva sărăciei", din Ladywood - cartier din Birmingham (Marea Britanie) a fost alcătuită din autorități municipale și din reprezentanți ai cartierului. Ea a avut responsabilitatea de a identifica nevoile de satisfăcut, de a hotărî asupra acțiunilor care se impuneau și de a le evalua.

Un alt exemplu, "Comitetul de direcționare" al cooperativei Kobold, din Luxemburg, a organizat un parteneriat cu "Camera de comerț", în jurul unei inițiative de inserție - cu ajutorul unor soluții economice - a tinerilor defavorizați.

Experții intervin atât pentru satisfacerea nevoilor dar și a cerințelor echipei operaționale. În anumite cazuri, ei pot deveni chiar salariați permanenți ai acestei structuri, atunci când inițiativa se desfășoară pe o perioadă mai îndelungată.

lungată de timp. La Venaco, de exemplu, structura de dezvoltare locală a fost integrată programului de renovare a habitatului.

Birourile de studii au fost utilizate în diferitele faze ale experienței de dezvoltare, îndeosebi pentru a ajuta la lansarea acesteia, atunci când nu a existat o echipă operațională.

2.7.1.2. Statutul

Statutul structurilor de dezvoltare este foarte variat. Cel mai frecvent utilizat este cel de *Asociație* cu scop nelucrativ; acestea pot fi organisme publice și persoane sau organisme private. Structurile de dezvoltare pot lua și forma unor *cooperative*, care au un rol important în dezvoltarea locală, îndeosebi în Italia. Mai rar au existat în cadrul experiențelor și *societăți de tip clasic, cu capital*; ele s-au regăsit la filiala British Telecom din Scoția și care a intervenit în favoarea dezvoltării Highland și la Societatea Tynes Thames Technology, în Marea Britanie, a cărei specialitate este munca la domiciliu în domeniul informaticii, a persoanelor handicapate. Aceste întreprinderi au beneficiat de fonduri publice încă de la demararea acțiunilor lor.

2.7.2. Mijloacele

Inițiativele de dezvoltare utilizează frecvent un ansamblu de mijloace financiare, logistice, tehnologice și de comunicare, chiar dacă aceasta din urmă este foarte rar menționată de experiențele analizate.

2.7.2.1. Finanțarea

În cele mai multe cazuri finanțarea este mixtă, în proporții variabile de către surse publice și private. În mod excepțional poate participa și populația locală: este cazul locuitorilor din Connemara de West (Irlanda) care au contribuit la capitalul "Compania de Dezvoltare a Comunității" de pe teritoriul lor.

2.7.2.2. Logistica

În afara birourilor aparținând structurilor de dezvoltare și a mijloacelor materiale cu care aceasta sunt dotate, există și instrumente de dezvoltare locală cum sunt *pepinierile* denumite și *incubatoare* ale întreprinderilor. Unele funcționează în rețea, inclusiv în rețea transfrontalieră, cum este situația din nordul Franței și sudul Belgiei. Uneori sunt utilizate și construcții de tipul "relee de ateliere", sau "hoteluri ale întreprinderilor".

2.7.2.3. Tehnologiile

Informatica și telecomunicațiile sunt utilizate ca mijloace de dezvoltare, în special în zonele rurale izolate. Este foarte cunoscută experiența Portugaliei

(din Adices) și a Scoției. În această țară, mai multe zone foarte izolate, în special insule (Shetland, Orkney, Isles...) beneficiază de un sistem de "teleservices", care permite accesul la numeroase prestații, - îndeosebi informatice, care favorizează dezvoltarea anumitor activități locale (traduceri, corecturi, design, în general "teletravail") care îmbunătățesc viața locuitorilor și activitatea întreprinderilor.

2.7.2.4. Comunicațiile

Acest instrument potențial al dezvoltării locale este utilizat în mai mică măsură, și ar fi util să fie mult mai folosit.

2.8. Tendințe

Orientările pentru viitor desprinse din experiențele privind dezvoltarea locală pot fi grupate în patru categorii: *diversificarea, descentralizarea, propagarea, internaționalizarea*.

2.8.1. Diversificarea

De cele mai multe ori, inițiativele au reușit să satisfacă cerințele pentru care acestea au fost întreprinse. În acel moment au apărut alte nevoi și au fost identificate alte oportunități, ceea ce a condus la o diversificare a inițiativelor. Ele au vizat diverse prestații, instrumente etc. Aceasta a dus la:

- lărgirea gamei posibilităților de formare, pregătire oferite;
- crearea unor centre locale de primire și consultanță, cuplate la un incubator în scopul completării ofertei de servicii deja existente, oferite antreprenorilor locali;
- identificarea unor noi grupuri de persoane care să beneficieze de gama prestațiilor de servicii existente.

2.8.2. Descentralizarea

Succesul experiențelor a condus la multiplicarea acestora și la apropierea de beneficiari. În acest scop au fost create "*birouri locale*" și au fost organizate acțiuni în diverse locuri ale teritoriului respectiv.

Un program grec de formare profesională gerat de Ministerul Muncii din această țară, cu finanțare de la Comunitatea Europeană a fost pus progresiv în practică de către municipalitate și syndicate. Cu ajutorul acestui program s-a putut crea în fiecare comună câte un birou local pentru crearea de noi locuri de muncă, ocuparea populației și pregătirea acesteia. Alt exemplu: acțiunile întreprinse de Asociația Casa Pastureccia în domeniul formării-dezvoltării în turism rural au fost multiplicare și în alte situri.

2.8.3. Propagarea inițiativelor valoroase

Organismele care au condus diferite inițiative au încercat să le propage, să le reproducă și în alte teritorii, cum se poate observa din exemplele următoare:

- în Opbouw Drenthe (Olanda), programul de acțiuni privind economisirea energiei, renovarea habitatului și crearea locurilor de muncă, a fost preluat și de provinciile învecinate.
- în Glasgow, Wise Groupe și-a oferit know-how -ui privind crearea de locuri de muncă în domeniul serviciilor socialmente utile.

2.8.4. Internaționalizarea

Structurile care greează, administrează experiențele de dezvoltare locală europene se constituie adesea, în *rețele internaționale*. Ca urmare, unele dintre ele își orientează inițiativele într-o perspectivă de cooperare transnațională, chiar și atunci când nu există încă o astfel de cooperare.

Anumite organizații și-au exprimat intenția de a exporta în afară know-how -ui după exemplul unora care au făcut deja acest lucru (cum sunt întreprinderile din Lancashire). Spre exemplu, Welsh Initiative for Supported Employment și-a propus ca acțiune de viitor extinderea și în alte țări a experienței sale în domeniul formării profesionale, a persoanelor cu dificultăți de învățare și de comunicare.

2.9. Câteva constatări desprinse din experiențele analizate

Din analiza experiențelor locale de dezvoltare se degajă câteva constatări referitoare la durata, populația implicată și gestionarea proceselor de dezvoltare.

2.9.1. Durata

Pentru a duce la bun sfârșit o experiență de dezvoltare locală este nevoie de timp, răbdare și perseverență. În mod concret, toate acestea înseamnă următoarele:

- este nevoie de timp pentru a reda moralul și dinamismul unei comunități dintr-o regiune în declin;
- reconversia este un proces pe termen lung; nu se pot obține rezultate pe termen scurt;
- reintegrarea unui șomer de lungă durată pe piața muncii necesită timp și bani;
- este nevoie de timp și de energie pentru a găsi finanțarea necesară;
- răbdarea este o condiție indispensabilă.

Timpul permite totodată actorilor locali să-și facă ucenicia în ce privește gestionarea dezvoltării și utilizarea anumitor tehnici. În Portugalia, de exemplu,

primarii au învățat cum să utilizeze Fondurile Structurale ale UE și pentru alte activități în afara celor destinate infrastructurilor.

Procesul de dezvoltare nu este linear în timp. Sunt faze de progres rapid, dar și perioade de stagnare și chiar regresie.

2.9.2. Populația

Dezvoltarea locală se face pentru și cu ajutorul populației. Aceasta este în același timp subiectul și obiectul acțiunii. Dacă ea nu se angajează, eșecul este foarte probabil. Legat de această observație generală trebuie să facem câteva remarci:

- angajarea populației (implicarea comunității) în inițiative este absolut necesară pentru succesul acestora;
- succesul unei inițiative depinde de capacitatea de a realiza o coalizare a energiilor locale în jurul aceluiași obiectiv;
- implicarea partenerilor locali dă forță și profunzime inițiativelor;
- pentru ca oamenii să participe trebuie ca aceștia să fie investiți cu putere;

Oamenii sau grupurile de oameni nu sunt numai "actorii", cei ce realizează acțiunile, ei sunt și scopul, ținta inițiativelor. Acesta este motivul pentru care se spune că regenerarea economiei trebuie să fie centrată pe oameni, înainte de a fi pe infrastructură.

S-a constatat că inițiativele cele mai eficiente sunt cele axate pe anumite grupuri de populație: tineri, femei, fără a neglija, desigur, persoanele aflate în dificultate.

2.9.3. Gestionarea dezvoltării locale

Experiențele europene de dezvoltare locală au demonstrat că inițiativele de dezvoltare trebuie pe cât posibil:

- să se înscrie într-o perspectivă;
- să fie minuțios planificate; - să aibă obiective precise;
- să fie conduse de un "manager" și de o "echipă profesionistă";
- să fie susținute de numeroși parteneri și de încrederea populației;
- să antameze o abordare "de jos în sus", sprijinite de oportunități sau inovații care să le poată "trage în sus";
- să înlăture eventualele obișnuințe și conservatorisme. Ilustrarea concretă a acestor constatări formulate în plan teoretic o oferă următoarele exemple:
 - Planificarea strategică utilizată pentru marile întreprinderi a fost aplicată cu succes la Campine (Belgia); - Regenerarea pe termen lung a fost planificată cu grijă în Dimitra - Grecia;
 - Making Belfast Work este un exemplu de conjugare a ideilor bune cu planificarea strategică și un parteneriat public-privat; - Combinarea unor obiec-

tive diferite aduce un plus de valoare, situație exemplificată de Streching Op-bow, Drenthe; - Existența unor obiective clare, a unui bun management și un bun parteneriat local este ilustrată de Wise Group Glasgow; - Manageri profesioniști și experimentați constituie totdeauna factori de succes, ca în cazul citat al Network Service Agency - Scoția;

- Demersul "de jos în sus" în domeniile economic, cultural și social este legat, intrinsec, de procesele de dezvoltare. Aceasta s-ar traduce plastic prin "să găsești ceea ce oamenii au chef să facă și să găsești mijloacele de a-i lăsa să facă". Un exemplu în acest sens îl constituie Making Music Work - Marea Britanie.

CAPITOLUL 3 - SCHIȚĂ METODOLOGICĂ PROPUȘĂ DE COMISIA EUROPEANĂ PENTRU ELABORAREA PROIECTELOR TERITORIALE, ÎN SCOPUL STIMULĂRII INIȚIATIVELOR LOCALE DE DEZVOLTARE

Analiza experiențelor pozitive de dezvoltare locală din țări ale Uniunii Europene, redate în capitolul precedent, a stat la baza elaborării de către specialiști desemnați de Comisia Europeană, a unei metodologii a proiectelor teritoriale, care să aibă în vedere stimularea inițiativelor de dezvoltare locală. Această metodologie, completată și cu unele sugestii ale autorilor studiului de față, considerăm că poate fi adaptată și utilizată și în proiectele teritoriale care se elaborează în țara noastră. Studiile consultate au fost citate pe parcursul primelor patru capitole, motiv pentru care nu am mai considerat necesar să facem trimiteri la sursele utilizate.

3.1. Ghid metodologic al dezvoltării locale

O politică a dezvoltării locale, începând cu faza de concepție și până la realizarea sa, impune definirea și punerea în practică a metodelor și mijloacelor specifice, materiale și nonmateriale. Aceste mijloace și tehnici utilizabile pe parcursul elaborării și realizării unui program (conceput să facă operațională politica de dezvoltare), pentru a fi eficiente trebuie să se înscrie într-un demers coerent.

În cadrul politicilor locale, *proiectul global* este conceput ca suport metodologic și operațional. Această abordare este propusă ca etapă preliminară în elaborarea și selectarea măsurilor și acțiunilor care să permită construirea unui program plurianual teritorializat, cu finalitate strategică și operațională.

Proiectul global trebuie să conțină:

- stabilirea etapelor și a termenelor care trebuiesc respectate pentru elaborarea programului;
- locul instrumentelor operaționale în diferite etape ale demersului;
- mijloacele umane și financiare necesare pentru a asigura reușita demersului și eficacitatea programului.

3.1.1. Demersul dezvoltării locale

Dezvoltarea locală se referă în general la un demers voluntar, realizat pe un teritoriu mai mic decât regiunea. Acest demers trebuie să mobilizeze populația și organizațiile care acționează la nivel local, urmărindu-se valorificarea potențialului local pentru obținerea unei dezvoltări dinamice și durabile.

Valorificarea potențialului local înseamnă exploatarea optimală a resurselor de care dispune comunitatea locală, multe din ele nefiind cunoscute sau considerate ca atare.

În accepțiunea organismelor specializate ale Uniunii Europene, resursele, bogățiile locale sunt date de:

- spațiul, teritoriul, oricare ar fi întinderea sau varietatea sa și care este adesea subutilizat;
- resursele naturale posibil a fi utilizate;
- resursele umane (atât în termeni cantitativi, dar și ca meserii, know-how, tehnologii, etc);
- patrimoniul cultural, istoric, etc;
- resursele financiare.

Dezvoltarea locală, prin valorificarea potențialului local, trebuie să se înscrie într-un *proiect teritorial*, care să se înscrie într-o strategie globală. A acționa în vederea dezvoltării teritoriului înseamnă a cunoaște și a lua în considerare diferitele componente active ale teritoriului în interacțiunea lor și a îngloba fiecare acțiune într-un mecanism general coerent.

3.1.2. Principiile și metodele utilizate în elaborarea proiectului teritorial

Principii

La elaborarea unui proiect de dezvoltare locală trebuie avute în vedere următoarele:

- luarea în considerație a contextului local și a raporturilor acestuia cu environmentul global;
- definirea unei strategii de dezvoltare locală într-o viziune prospectivă;
- negocierea diferitelor opțiuni, luarea unei decizii și punerea în practică.

Nu există rețete universale; o chestiune fundamentală rămâne, însă, luarea în considerare a diferiților factori cheie care acționează pe un anumit teritoriu.

Factorii cheie pentru dezvoltarea unui teritoriu sunt:

- voința locală, cooperarea și parteneriatul;
- capacitatea antreprenorială și organizatorică;
- resursele umane, financiare, logistice;
- competențele

Proiectul teritorial trebuie să fie un *proiect colectiv* care să se înscrie într-un demers integrat și global; aceasta înseamnă asocierea diferiților actori locali, cu diverse competențe, care acționează împreună pentru realizarea scopului propus.

La elaborarea proiectului teritorial trebuie să se țină cont de interacțiunile dintre diferiți *parametri exogeni* și *endogeni*, care influențează dezvoltarea teri-

toriului respectiv. Totodată trebuie cercetate complementaritățile între acțiunile întreprinse la nivel comunitar european, național, regional și local și coerența acțiunilor sectoriale.

Prin derularea sa, în timp, proiectul poate sensibiliza, pune de acord și mobiliza partenerii în realizarea lui, în toate fazele de desfășurare (concertare, negociere etc). Rezultatele nu sunt totdeauna vizibile pe termen scurt; numeroase investiții, îndeosebi cele nemateriale se dovedesc productive pe termen mediu și lung, căci dezvoltarea locală nu se decretează, ci se construiește.

Proiectul trebuie să comporte o *dimensiune strategică*: cooperarea la nivelul unui teritoriu, mobilizarea resurselor și competențelor în cadrul unei adevărate strategii de acțiune publică. De aici decurge și necesitatea găsirii celor mai adecvate modalități de intervenție publică la nivel teritorial, prin promovarea unor noi abordări în domeniul dezvoltării locale și a unor modalități de acțiune.

Este de precizat că această complementaritate a acțiunilor publice în cadrul parteneriatului diferă foarte mult de la o țară la alta, în funcție de existența sau absența nivelurilor intermediare administrativ-teritoriale (regiuni, landuri, departamente, provincii...) și de competențele lor.

Un *principiu prioritar* care trebuie avut în vedere la elaborarea proiectului teritorial este promovarea dezvoltării locale ca o deschidere a teritoriului spre mediul său înconjurător și luarea în considerare, la nivelul unui teritoriu nu numai a *factorilor endogeni*, ci și a *factorilor exogeni*, ca o condiție prealabilă a realizării acțiunilor interne.

Dacă s-ar avea în vedere numai *factorii endogeni* (resursele și capacitățile locale) ar fi posibilă apariția unor efecte negative, printre care:

- favorizarea unor investiții în resurse materiale, în detrimentul resurselor umane;
- favorizarea ofertei, fără legătură cu cererea și potențialul existent;
- diminuarea capacității teritoriului de a asigura fezabilitatea economică a proiectului.

Metode

Proiectul teritorial trebuie să se construiască pe o *diagnoză* a teritoriului respectiv care să-i permită elaborarea unei strategii care să integreze proiecte concrete, ierarhizate într-un program de acțiune.

Cronologic, etapele proiectului se derulează astfel:

- constatarea (situația existentă a teritoriului respectiv);
- formularea strategiei (cu stabilirea anumitor opțiuni);
- programarea;
- integrarea mecanismelor de informare, formare și evaluare (instrumente de urmărire și ajustare-actualizare a programului).

Elaborarea proiectului este necesar să fie precedată de două operațiuni:

a) Elaborarea unui "protocol" de acțiune concretizat într-un *caiet de sarcini*, al cărui scop este:

- clarificarea demersului, a metodei și a rezultatelor așteptate;
- definirea rolurilor și implicarea diferiților parteneri;
- definirea competențelor privind expertiza (internă și/sau externă) necesară.

Acestea au rolul de a asigura fezabilitatea demersului și de a se putea evalua șansele de succes ale proiectului respectiv.

Punerea în practică a unui proiect finalizat într-un program de dezvoltare a unui teritoriu presupune existența anumitor condiții, cum sunt:

- teritoriul să dispună de o "masă critică"; noțiunea de "masă critică" definește capacitatea teritoriului de a genera un proces de dezvoltare, în funcție de resursele existente (densitatea populației, prezența agenților economici, organizații socio-economice etc), care pot fi mobilizate și folosite în cadrul strategiei de dezvoltare propuse;
- prezența "forțelor locale" susceptibile să se angajeze în acest demers;

Diagnoza preliminară va putea furniza elemente de bază, care să răspundă unor astfel de probleme.

Intervenția unui expert din afara zonei se poate dovedi necesară, pentru a ajuta diferiți agenți și actori implicați la definirea regulilor de conduită, a temelor prioritare, etc. Acest expert se poate implica și în crearea unui parteneriat instituțional, a unui parteneriat local, având rol de mediator.

b) Utilizarea unui grup "expert" sau de "promovare"

Acest grup are rol de inițiator și de principal coordonator al proiectului. Un astfel de grup, ancorat în preocupările localului și în prospectarea acceptanței actorilor locali, nu trebuie să fie "instituționalizat", dar trebuie să fie reprezentantul parteneriatului operațional.

3.1.3. Diagnoza

Diagnoza este necesară pentru o mai bună cunoaștere care să faciliteze acțiunea. Ea trebuie să cuprindă atât teritoriul de referință (diagnoză "internă") cât și mediul său înconjurător (diagnoză "externă"). Acesta se poate derula după următoarea schemă: (anexa nr.1 a capitolului).

Metoda utilizată în *diagnoza* unui teritoriu constă în:

- analiza dinamicii teritoriului (diagnoză internă);
- poziționarea acestuia în mediul înconjurător (diagnoză externă);
- analiza situației actorilor implicați (analiză organizațională);

Obiectivele urmărite pot fi definite astfel:

- mai buna cunoaștere a situației locale;
- prospectarea posibilităților de intervenție prioritare;

- implicarea actorilor locali în activitățile privind dezvoltarea teritoriului;
- facilitarea elaborării proiectelor și programelor de dezvoltare.

Conținutul diagnozei constă în principal în obținerea următoarelor informații:

- imaginea de ansamblu a teritoriului (identitate, notorietate), istoria și evoluția sa;
 - capacitatea teritoriului, în termeni de:
 - resurse umane și financiare (disponibile și potențiale);
 - competențele existente (capacitate managerială, de coordonare);
 - mod de organizare (gestionarea proiectului, a teritoriului).
- Pentru localitățile, teritoriile care au beneficiat de un alt proiect de dezvoltare, punctul de plecare al unui nou proiect trebuie să-l constituie evaluarea celui vechi.

3.1.4. Elaborarea proiectului: de la strategie la acțiune

Strategia formulează posibilitățile și cerințele de dezvoltare a unui teritoriu, în cadrul unui program de dezvoltare stabilit.

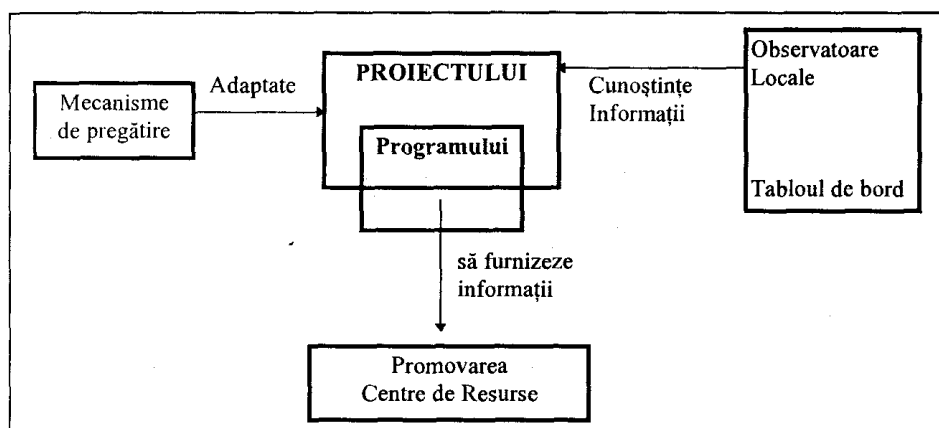
Sprijinindu-se pe prognoza prealabilă, strategia îndeplinește trei funcții principale:

- precizează scopul urmărit, respectiv, obiectivele vizate (finalitatea politicilor) și rezultatele ce se așteaptă (ceea ce trebuie să se realizeze);
- determină mijloacele care vor fi utilizate pentru atingerea obiectivelor propuse;
- definește teritoriul adecvat pentru acțiune. Dimensiunea strategică presupune:
 - o abordare selectivă, în sensul că trebuie să se acționeze în domenii semnificative;
 - un exercițiu de anticipare, care să depășească o simplă analiză a handicapurilor teritoriului respectiv, în favoarea unei evaluări corecte a potențialului local.

3.1.4.1. Punerea în practică a programului

Condițiile prealabile necesare pentru realizarea programului de dezvoltare constau în: acceptarea, însușirea analizelor, a strategiei pentru care s-a optat și a programului, de către ansamblul actorilor implicați, inclusiv de populația teritoriului respectiv.

În general, pentru asigurarea credibilității demersului și a mobilizării actorilor și partenerilor sunt necesare sisteme de informare și formare, de comunicare și promovare, reprezentate în schema de mai jos:

3.1.4.2. Stabilirea parteneriatului

Acțiunile privind dezvoltarea unui teritoriu sunt realizate de către un ansamblu de actori și instituții. Constituirea unui parteneriat asigură o mai mare eficacitate politicilor teritoriale, prin:

- regrouparea inițiativelor, a "energiilor locale" în jurul aceluiași proiect;
- asocierea la nivel local a diferiților agenți și actori, publici și privați, care acționează în spiritul și logica politicilor sectoriale;
- cercetarea complementarității mijloacelor puse la dispoziție, pentru a interveni în teritoriu;
- implicarea partenerilor privați (întreprinderi, etc.) și a diferitelor eşaloane de gestiune și intervenție publică, regionale, naționale și europene, în avantajul politicilor teritoriale.

Proiectul global favorizează această construcție a parteneriatului, care trebuie gândit pentru fiecare etapă în parte:

- *etapa diagnozei*, prin care se conturează o anumită imagine a teritoriului și care trebuie să fie acceptată de toți partenerii;
- *etapa elaborării strategiei*, când trebuie să se adere la aceleași obiective;
- *etapa programării*, când se dau mijloacele - îndeosebi în cadrul parteneriatului financiar - pentru a se acționa în favoarea dezvoltării dorite a teritoriului.

3.1.4.3. Mijloacele utilizate în realizarea proiectului

Ansamblul mijloacelor necesare realizării proiectului trebuie strânse laolaltă. Acestea sunt date de "factorii de producție" (finanțe, infrastructură, know-how, etc.) precum și de oamenii și organizațiile care vor asigura desfășurarea operațiunilor prevăzute în program. Programul care reprezintă transpu-

nerea operațională a proiectului trebuie conceput în mod flexibil, astfel încât, să fie posibile eventuale modificări în funcție de evoluția condițiilor locale și a mediului înconjurător, precum și de primele rezultate obținute. În concluzie, se degajă patru principii pe care trebuie să se sprijine elaborarea programului: flexibilitate, creativitate, profesionalism, coordonarea diferitelor inițiative.

3.1.4.4. Instrumente și tehnici utilizabile

În demersurile întreprinse pentru crearea și dezvoltarea activităților productive (acțiuni legate de crearea de întreprinderi mici și mijlocii) s-au identificat patru tehnici de intervenție, care se combină în funcție de stadiul de realizare a programului:

- conștientizarea - pentru sensibilizarea actorilor locali;
- consultanța - pentru a ajuta la gestionarea și dezvoltarea proiectului;
- stimularea - pentru utilizarea optimă a resurselor financiare;
- localizarea - stimularea și atragerea întreprinderilor într-un mediu favorabil dezvoltării lor.

Din parcurgerea unei bogate literaturi privind dezvoltarea locală s-a constatat că nu există proiecte care să dețină cheia succesului, cu care să se meargă la sigur în orice situație. Utilizarea aceluiași instrumentar nu este o garanție a reușitei. Se pare că modul în care sunt utilizate mijloacele și tehnicile disponibile, alături de *motivația* și *voința locală* sunt factorii, într-adevăr, determinanți în realizarea unui proiect teritorial.

3.1.5. Monitorizarea și evaluarea proiectului

Urmărirea derulării proiectului are ca scop asigurarea executării efective a acțiunilor hotărâte în conformitate cu proiectul și totodată permite efectuarea unor eventuale modificări, atunci când este cazul. Această fază nu asigură numai derularea proiectului în bune condiții, dar reprezintă totodată "memoria" și "perspectiva" proiectului.

Ea are și rolul de a menține mobilizarea actorilor locali, în special, prin comunicarea rezultatelor obținute în fiecare etapă a realizării programului.

Evaluarea rezultatelor parțiale se efectuează pornind de la:

- eficacitate (raportul dintre obiectivele propuse și rezultatele obținute) și
- eficiența programului (raportul dintre mijloacele utilizate și rezultatele obținute).

Evaluarea nu trebuie să se reducă doar la simpla identificare a diferențelor existente. Punerea în evidență a anumitor disfuncționalități permite luarea unor măsuri corective, fiind posibilă, astfel, optimizarea programului.

Condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o *evaluare* pertinentă sunt:

- definirea din faza programării a elementelor și a instrumentelor de măsură care vor fi utilizate;
- să facă dovada aceleiași rigori atât în ce privește metodologia de evaluare, cât și în ce privește metodologia diagnozei; interpretarea și analiza mecanismelor de succes și/sau eșec trebuie să fie prioritare;
- combinarea celor două mari tipuri de evaluare:
 - prima se referă la instrumentele și tehnicile utilizate și la proiectele concretizate (acest tip de evaluare fiind esențialmente cantitativă, se bazează pe măsurarea diferențelor dintre situația inițială și rezultatele obținute);
 - cea de-a doua privește impactul și amploarea dezvoltării induse, adică gradul de apropiere și de adaptare a instrumentelor și proiectelor la teritoriu, ca și luarea în considerare a tuturor elementelor constitutive scopului propus, în globalitatea lor;
- găsirea unui echilibru între: autoevaluare și evaluare: autoevaluarea se sprijină pe participarea actorilor locali, care garantează luarea în considerare a realității concrete și analiza operațională a acestei realități; evaluarea se efectuează de către experți competenți din afară, care pot garanta obiectivitatea necesară demersului și analizei. Aceasta înseamnă să se precizeze cu claritate: cine evaluează, ce evaluează, cum și când.
- asigurarea informării asupra mersului evaluării și rezultatelor ei, tuturor partenerilor.

Prin evaluare se poate cunoaște:

- **eficiența:** raportul existent între bunurile și serviciile produse în cadrul programului (rezultatele) și resursele utilizate pentru a le produce (mijloacele);
- eficiența se stabilește pe baza indicatorilor de realizare, stabiliți odată cu elaborarea programului;
- **eficacitatea:** este măsura contribuției acțiunilor întreprinse (rezultatele) la realizare obiectivelor stabilite inițial, odată cu demararea programului; ea se determină pe baza evaluărilor inițiale și/sau pe baza indicatorilor de impact. Schematic acest mecanism se prezintă în anexa nr.2 a capitolului.

3.1.6. Coordonarea demersului; de la proiect la program

Voința de cooperare a diferiților actori în scopul dezvoltării unui teritoriu este determinantă în garantarea eficacității programelor.

Stabilirea de relații între organismele publice, implicarea diferitelor niveluri ale administrației și a diverșilor actori din sectorul privat, crearea unei adevărate țesături de relații de proximitate, care se obiectivează în mecanisme concertate de intervenție (factori de maximizare a resurselor umane și finan-

ciare) nu se pot realiza decât într-un cadru formal (instituțional) recunoscut pentru:

- garantarea reprezentării diferiților parteneri;
- aportul de competențe necesare demersului dezvoltării locale.

Cu toată diversitatea situațiilor existente în diferite țări membre ale Consiliului Europei, este evident că pentru coordonarea unui program se preferă *agențiile de dezvoltare*. Acestea au ca principale atribuții:

- crearea condițiilor inițiale necesare oricărui demers de dezvoltare (mobilizarea actorilor locali, implicarea partenerilor etc);
- structurarea actorilor la nivel local și determinarea componentelor locale în cadrul politicilor aplicate în zonele respective;
- acordarea unui sprijin tehnic actorilor locali, în fazele de concepție și realizare a proiectului.

În lipsa unui astfel de organism se poate forma un grup de "experți", care să preia funcția de coordonator de proiect. Intervenția din afară a experților trebuie mandatată de o instanță superioară (Statul sau Uniunea Europeană), care să garanteze competența demersului inițiat.

Procesul dezvoltării este unul dinamic și, în mod necesar, evolutiv, contribuind la transformarea unui teritoriu. În aceste condiții, o agenție de dezvoltare nu poate fi un element imobil inserat în peisajul politico-administrativ. Această instituție trebuie concepută ca o "structură" flexibilă, evolutivă care să se adapteze transformărilor locale.

Un tablou sintetic al etapelor parcurse de la proiect la program îl redăm în continuare sub forma unei "liste de control a abordării globale", etapele parcurse de la proiect la program:

A. Asigurarea fezabilității demersului

Pentru verificarea fezabilității demersului și a condițiilor necesare reușitei lui, în fazele de concepție, de aplicare și de bilanț, se aplică regula celor cinci întrebări: ce?, cine?, când? cum?.

- *Ce?* - Ce se urmărește? Ce rezultate sunt așteptate?
- *Cine?* - Cine sunt destinatarii intervenției? Ce parteneri (locali sau externi) se vor asocia?
- *Unde?* - Care este teritoriul vizat? Pe ce teritoriu se va acționa?
- *Când?* - Care este timpul de acțiune? Cum se încadrează în timp proiectul, respectiv, realizarea lui printr-unul sau mai multe programe?
- *Cum?* - Ce metode vor fi aplicate?
- Ce mijloace vor fi utilizate?

B. Elaborarea unei strategii de dezvoltare a teritoriului Elaborarea acestei strategii trebuie să conducă de la starea

actuală a lucrurilor (de la ceea ce există), la însușirea ca proiect colectiv a dezvoltării teritoriului (ceea ce se proiectează să se atingă și să se realizeze)

și la formalizarea sa operațională în cadrul unui program (ceea ce se intenționează să se facă). Acest demers presupune o acțiune în patru timpi: diagnosticare, conștientizare, acceptare - asumare și punere în practică.

Fiind asimilată unui "proiect global", strategia dezvoltării trebuie să cuprindă interacțiunea diferiților parametri interni și externi.

Abordarea strategică este una din condițiile dezvoltării. Obiectivul principal al acestui demers constă în valorificarea resurselor locale în vederea dezvoltării teritoriale, care să favorizeze apariția inițiativelor locale și să asigure coerența diferitelor acțiuni locale într-un proiect de ansamblu.

Formarea unui parteneriat

Crearea unui parteneriat constituie o etapă obligatorie și presupune mobilizarea și asocierea, la elaborarea proiectului, a populației și a principalilor actori implicați în procesul dezvoltării.

Mijloacele utilizate:

- constituirea unui grup de inițiatori ai parteneriatului
- informarea și comunicarea asupra etapelor demersului, ca și a rezultatelor; este un proces care nu trebuie să rămână confidențial.

O altă cerință importantă la elaborarea strategiei de dezvoltare teritorială o constituie existența "competențelor de inginerie" care să participe în diferite faze la:

- clarificarea situației locale și a problemelor de tratat (expertul);
- stimularea inițiativelor (conștientizarea și consultanța);
- gestionarea parteneriatului (mediatorul);
- formalizarea programului ("plan de afaceri") și mobilizarea instrumentelor;
- coordonatorul, cel care "asamblează" și sintetizează toate informațiile ("the computer man").

C. Punerea în practică

Programul transpune în mod operațional proiectul. El cuprinde axele prioritare ale strategiei adoptate, permițând derularea în timp a proiectului și a acțiunilor.

Elementele care constituie baza reușitei punerii în practică a unui program pot fi grupate astfel:

- respectarea termenelor de derulare a activităților programate; procesele de dezvoltare și de redinamizare a teritoriului au efecte pe termen mediu și lung și de aceea proiectul trebuie gândit ca strategie pe termen lung.
- asigurarea credibilității demersului și a proceselor de mobilizare a actorilor, concepându-se acțiuni concrete aducătoare de rezultate rapide;

– favorizarea unei bune percepții și înțelegeri, de către destinatarii, finali, a acțiunilor angajate și, deci, obținerea adeziunii lor la strategia elaborată, prin:

- **comunicare:** pe parcursul derulării proiectului să fie făcute cunoscute rezultatele obținute;

- **instruire:** care să permită optimizarea competențelor și mobilizarea partenerilor;

Programul este necesar să fie coordonat sub trei aspecte:

- **politic:** ceea ce presupune crearea unui spațiu de concertare și contractualizare, garant al parteneriatului;

- **tehnic:** existența unui "Task-Force" necesar coordonării acțiunilor, sprijinirii actorilor locali și dinamizării zonei;

- **metodologic:** punerea în practică a unui mecanism de urmărire și evaluare care să permită ajustarea programului în funcție de rezultatele obținute pe parcursul derulării lui și luare în calcul a factorilor exteriori programului și care influențează realizarea acestui program.

Schema de elaborare a unui program este cuprinsă în anexa nr. 3 a capitolului.

3.2. De la strategie la acțiune: instrumentele și modul lor de utilizare

Ne vom referi în continuare la cele mai importante instrumente metodologice necesare pentru punerea în practică a unui proiect global, începând cu tehnici verificate și transferabile, axate pe dezvoltarea unui environment favorabil întreprinderilor, în special mici și mijlocii.

3.2.1. Tehnici de acțiune

În raport cu obiectivele privind crearea, menținerea și dezvoltarea *activităților locale* se desprind patru tehnici de acțiune orientate către întreprindere: conștientizarea, consultanța, premisele localizării și stimularea:

A. **Conștientizarea**, ca tehnică este aplicabilă mediilor locale cu un slab potențial economic. Ele sunt destinate "pregătirii terenului", prin sensibilizarea și mobilizarea potențialilor actori. Ea necesită o fază prealabilă, de prognoză, care are ca scop analiza situației locale existente, a elementelor puternice și a celor slabe, privind potențialul local respectiv; ea poate conține două faze, respectiv aportul extern la potențialul local și aportul dezvoltării interne.

B. **Consultanța** intervine după sensibilizarea și mobilizarea actorilor locali. Ea este necesară în domeniul managementului, dezvoltării, formării, educației.

C. *Premisele localizării* vizează atragerea și sensibilizarea întreprinderilor într-un mediu fizic și intelectual favorabil dezvoltării lor. Această tehnică cuprinde:

- administrarea spațiilor funciare și imobiliare, a infrastructurilor micro și macro, care susțin noile activități;
- resursele intelectuale: relațiile cu centrele de inovare și cercetare.

D. *Stimularea*, ca tehnică utilizată în strategia acțiunii, provine din domeniul financiar. Ea intervine atât în faza de "decolare", cât și în cea de dezvoltare a întreprinderilor. Ea constituie un element de structurare economică a întreprinderilor, într-un context concurențial și se adresează diverselor tipuri de resurse (fonduri proprii, credite), fiscalității și condițiilor de acces la credite (ex. fonduri de garanție).

Trebuie identificate acele tehnici care sunt acceptate de actorii locali, în funcție de obstacolele existente în legislația națională și de amploarea inițiativelor locale. Schematic aceste tehnici se prezintă în anexa nr.4.

3.2.2. Rolul și funcțiile tehnicilor

Experiențele efectuate într-o serie de țări europene au permis alcătuirea unei ierarhii a funcțiilor pe care le au tehnicile (instrumentele) descrise mai sus. Aceste experiențe au avut o acoperire teritorială variabilă, și ca urmare și eficacitatea lor globală a fost diferită.

Diversele funcții nu sunt substituibile unele cu altele ci complementare. În general, experiențele de dezvoltare locală nu au avut, de la început, în strategia lor, cele patru funcții. În cea mai mare parte, acțiunile de dezvoltare locală au demarat cu una sau două dintre aceste funcții. Astfel, au fost situații în care au existat zone de activitate fără întreprinderi, titulari de proiecte de întreprinderi, lipsiți de fondurile necesare creării acestor întreprinderi etc.

Experiențele care au avut șansa să aibă continuitate și să dea rezultate pozitive au fost cele care au și cunoscut o dezvoltare prin raportare la concepția inițială. Multe dintre ele au pornit cu o primă funcție, iar pe parcurs le-au integrat și dezvoltat pe celelalte trei. Această evoluție s-a realizat prin analiza și cercetarea eficacității. Cu excepția unor rare situații în care o colectivitate a beneficiat în întregime de experiență, în cele mai multe situații pentru a se reuși a fost necesară realizarea unei *sinergii a diferitelor competențe*. Aceste competențe au provenit atât din rândul actorilor locali (de la comună până la regiune), cât și din sectorul public privat.

Majoritatea experiențelor au avut ca finanțator principal una sau mai multe colectivități. Practica a demonstrat că acest tip de finanțare în numeroase cazuri a evidențiat că are unele limite. Principalul neajuns este acela că se limitează la un anumit spațiu și dispune de mijloace restrânse. De aceea, această acțiune a colectivităților trebuie concepută ca un paleativ (în lipsa altor resurse)

și, în același timp, ca un *declanșator puternic al unei dinamici pozitive*, respectiv al atragerii capitalurilor private prin acțiuni reușite.

Experiența care a creat mai multe locuri de muncă a fost aceea prin care s-au mobilizat rezervele financiare și competențele private într-o acțiune sinergică cu inițiativele benevole a colectivităților locale, a grupurilor socio-profesionale și a întreprinderilor.

Sprijinul venit din partea unui instrument financiar local a avut, de regulă, un efect decisiv în concretizarea a numeroase proiecte ale întreprinderilor, cu influență asupra întregii localități în care s-a derulat proiectul.

Nu există tehnici miraculoase, chiar dacă unele proiecte sunt susținute de numeroase subvenții, încercându-se dezvoltarea unor activități perene pe teritoriul respectiv. Proiectele de dezvoltare locală reușesc dacă se sprijină pe potențialul local al activităților economice și al competențelor.

Cele patru funcții principale evidențiază de fapt "arta" și nu "tehnica" de a conduce acțiunea. Aceasta deoarece "tehnica" presupune ca mecanismele de cauză și efect să fie identificate și posibil de reprodus, iar obiectul căruia i se aplică, să fie cunoscut. Or, în cea mai mare parte a cazurilor, obiectul, chiar al dezvoltării locale, este de a crea și nu capătă contur și caracteristici materiale, decât pe măsura elaborării lui conceptuale, apoi materiale. "Descoperirea" sa are loc în cursul acțiunii creatoare.

Orice dezvoltare locală constituie un caz particular. Inițiatorii unui astfel de proiect au, ca sarcină prioritară să convingă actorii potențiali. După stabilirea rolurilor ce le revin este necesară impulsionearea organizării partenerilor potențiali, care se face, de regulă, de către unul dintre actorii care cunoaște specialitatea fiecăruia dintre ei. După derularea acestor faze, intră în acțiune cele patru funcții, fiecare îndeplinind un anumit rol.

3.2.2.1. Conștientizarea

Funcția de conștientizare are ca scop să determine și să mențină o dinamică a mentalității oamenilor și a structurilor locale, pentru atingerea unui scop economico-social comun. Această funcție se evaluează în mod *calitativ*, deoarece de ea depinde realizarea sinergiei competențelor partenerilor potențiali. De exemplu, conducătorii de întreprinderi sunt pregătiți pentru a aprecia valoarea tehnică a unui proiect de întreprindere; bancherii, pentru evaluarea nivelului fondurilor de finanțare; colectivitatea, pentru stabilirea rolului său în viața localității.

Colectivitatea înlesnește existența acestei funcții de conștientizare, în special prin punerea la dispoziția mediului local a unei structuri a cărei misiune este de interes local, care să îndeplinească această funcție: conștientizarea (de exemplu agențiile de dezvoltare, asociațiile etc.)

Conștientizarea este realizată de ceea ce s-ar putea numi "animator"; datorită bogatelor sale informații privind sectorul public și privat, el este sau

trebuie să fie acceptat de partenerii potențiali. El nu este concurentul liderilor locali, ci trebuie să aibă o bună capacitate de a asculta, negocia și valorifica calitățile partenerilor.

Structura instituțională pentru realizarea acestei funcții trebuie să fie un loc comun al competențelor partenerilor. Ea va fi un spațiu al resurselor în domeniul dezvoltării locale, respectiv locul de unde se obțin informațiile, expertizele și se efectuează studii și cercetări. Ea este și locul în care se elaborează propunerile.

După constituirea parteneriatului, funcția de *conștientizare* are rolul de a menține coeziunea membrilor.

Rolul funcției de conștientizare

Funcția de conștientizare, având ca scop mobilizarea și sudarea partenerilor, utilizează o *metodă* care comportă următoarele faze:

- *prediagnoza* - are ca rol evaluarea principalelor probleme din teritoriu (sau ale colectivității), precizarea naturii lor, recepționarea așteptărilor actorilor economici și sociali precum și evidențierea punctelor forte și a celor slabe ale zonelor cercetate;

- *diagnoza* - aprofundează investigațiile, pentru a se putea ajunge la mijloace mai fine de analiză și la formularea propunerilor.

Aceste lucrări nu trebuie să rămână confidențiale sau secrete, ci trebuie să determine reuniuni și alt tip de contacte cu "actorii" socio-economici locali, pentru ca aceștia să valideze analizele și să stabilească modul în care vor continua acțiunile. În timpul acestor două faze se conturează *parteneriatul* care evoluează pe parcursul a trei etape succesive:

- constituirea unui prim grup "de inițiativă", ceilalți membri potențiali preferând, fie să aștepte să vadă despre ce este vorba, fie să aibă o atitudine rezervată sau chiar să manifeste dezinteres pentru inițiativa respectivă;
- dacă proiectul este bine apreciat și are șansă de reușită, grupul se poate mări cu noi membri, dar cu titlu de observatori;
- în final acești membri potențiali pot deveni parteneri cu drepturi depline.

Orice reuniune a partenerilor se finalizează prin fixarea, de comun acord, a unui program de lucru, cu stabilirea obiectivelor următoarelor întâlniri.

Parteneriatul poate fi "tematic":

- poate exista un parteneriat pentru formularea concepției și derularea proiectului, după cum se poate constitui un alt parteneriat pentru execuția proiectului.
- în faza de concepție a proiectului sunt definite obiectivele, conținutul și restricțiile acestuia.

- În faza de execuție a proiectului sunt puse în practică funcțiile de stimulare, consultanță și localizare. Conștientizarea constă și în sensibilizarea publicului prin intermediul mijloacelor de comunicare, cum sunt concursurile, expozițiile, colocviile etc. Acestea sunt modalități de exteriorizare a muncii parteneriatului, ocazie pentru parteneri de a-și manifesta existența comună.

3.2.2.2. Stimularea

Funcția de stimulare are ca obiectiv punerea la dispoziția întreprinderilor, a mijloacelor financiare rezultate din inițiative locale, destinate să îndeplinească un rol de "echilibru", în raport cu oferta de capital a băncilor și aportul fondurilor proprii. Nu toate acțiunile stimulative au aceeași importanță. Se disting, pe de o parte, stimulente de natură atractivă și stimulente sub forma unor mecanisme de structurare financiară a bilanțurilor - pasivul întreprinderii.

În categoria stimulentelelor cu caracter atractiv sunt incluse exonerările fiscale destinate să atragă întreprinderile din afara zonei. Ele au rolul de a contribui la atragerea unor întreprinderi creatoare de locuri de muncă.

Rolul funcției de stimulare

Instrumentele de stimulare se pot clasifica în două mari categorii:

A. *Stimulente economice*. Acest tip de stimulente favorizează logica gestionării întreprinderii, permițându-i acesteia diversificarea originii resurselor care îi aduc securitate financiară, în termeni de independență și costuri. Din această categorie fac parte:

- *Capitalul de risc de proximitate*, care are rol în reinvestirea economiilor locale (din inițiative locale), în scopul creșterii fondurilor proprii ale întreprinderilor.

Organismele cu capital de risc local sunt rezultatul inițiativei private și beneficiază de sprijin logistic din partea colectivităților. Cei care contribuie cu fonduri sunt întreprinderile și, în mai mică măsură, băncile regionale. În funcție de spațiul pe care intervine, ele se constituie în societăți sau asociații, forma asociativă fiind întâlnită la nivel comunal sau de cartier. Ele dau posibilitatea unor proiecte să ajungă la credibilitate financiară și să acceadă la creditul bancar (în Franța, de exemplu, funcționează peste 200 de astfel de organisme).

- *Împrumuturi "de onoare"* (sau avansuri rambursabile) fără garanție, fără dobândă și cu amortisment diferit. Aceste împrumuturi făcute întreprinderilor sau antreprenorilor sunt asimilate fondurilor quasi proprii. Împrumuturile "de onoare" sunt gestionate de către asociații și colectivități locale. Ele au același efect de echilibru între creditul bancar și fondurile proprii.

Organismele pentru reinvestirea economiilor locale practică atât participarea la licitație a întreprinderilor, cât și acordarea împrumuturilor "de onoare" pe termen scurt. Un exemplu îl constituie HERRIKOA din Spania.

- *Bonificația la împrumuturi* are ca obiectiv reducerea costurilor pentru asigurarea resurselor financiare ale noilor întreprinderi, necesare realizării investițiilor și susținerii concurenței, în faza lor de demarare. Această bonificație poate contribui la crearea unor noi locuri de muncă și a unor venituri suplimentare pentru colectivitate, precum și la favorizarea activității economice locale.

- *Ajutoarele directe pentru investiții*: acest tip de ajutor este considerat ca un aport de capital extern nerambursabil. În acest caz, colectivitatea locală trebuie să-și evalueze capacitățile de producție, pentru a obține fondurile necesare.

B. Stimulente din categoria politicilor sociale

Aici sunt incluse stimulentele ale căror finalitate este mai mult socială și politică decât economică. În principiu, inițiativele aparțin nivelului regional și național. Ele sunt influențate de variațiile conjuncturale, fiind considerate elemente de corectare a efectelor sociale ale crizei economice.

În această categorie pot fi incluse ajutoarele directe acordate antreprenorilor, care pot avea un efect de compensare a unei slabe rentabilități inițiale a noilor investiții și locuri de muncă. În astfel de situații, finanțarea se face, cu prioritate, din fonduri proprii. Această stimulare are rolul de a înlătura sau compensa insuficiența fondurilor proprii.

Fondurile de garanție locală

Fondurile de garanție locală constituie un caz particular, ele nefiind ajutoare financiare. Funcția lor constă în a asigura echilibrul financiar al organismelor care împrumută și în a facilita luarea deciziei în asumarea riscului.

Tehnica de funcționare este următoarea: atunci când cei care împrumută sunt în dificultate de plată, fondurile de garanție sunt înlocuite cu fondurile care asigură finalizarea angajamentelor asumate, de către cei care oferă împrumuturile.

Un fond de garanție poate fi constituit la nivelul unei societăți private, sau printr-o linie bugetară a unei colectivități care nu își poate asuma riscuri financiare în contul terților, fără a-și pune în pericol propria gestiune.

3.2.2.3. Consultanța

Prin funcția de *consultanță* se pune la dispoziția titularilor de proiecte cunoștințele și informațiile necesare luării celor mai bune decizii. Principala caracteristică a ei constă în capacitatea de mobilizare a "materiei cenușii" și punerea acesteia în serviciul noilor întreprinderi. Această funcție necesită o diversitate de competențe într-o serie de domenii: juridic, fiscal, financiar, marketing etc.

Competențele care alcătuiesc structura de consultanță trebuie să răspundă preocupărilor de ordin general sau specific domeniului lor, referitoare

la proiectele întreprinderilor. Aceasta presupune existența unui parteneriat de experți.

Rolul consultanței

Instrumentele proprii acestei funcții contribuie la informare și formare. Punerea lor în practică se realizează de către parteneri calificați, în raport cu specializările solicitate.

Astfel de instrumente pot interveni la niveluri diferite de pregătire și aptitudini:

- *informația generală* - este necesară orientării titularilor de proiecte spre serviciile și organismele calificate;

- *informația tehnică* - se referă la conținutul proiectului și la formularea lui: activitate, piețe, mijloace utilizate, formă juridică, competențe din domeniul financiar...;

- *formarea* - are ca scop asigurarea cunoștințelor și competențelor necesare titularilor de proiect, la un nivel corespunzător întreprinderilor;

- *sprijinirea titularilor de proiecte* - pentru facilitarea demersurilor necesare elaborării "planului de afaceri" și a stabilirii partenerilor, în special, financiari;

- *intermedierea relațiilor* între conducerea întreprinderilor și titularii de proiecte. Aceasta are, ca obiectiv, evitarea izolării antreprenorilor de titularii de proiecte. Creatorii de întreprinderi pot stabili, astfel, un dialog permanent cu titularul de proiect prin intermediul unui membru al organismului local de reinvestire a economiilor; - *urmărirea strategiei și gestiunii întreprinderii* - realizată de către bancheri cu ocazia reînnoirii necesarului de fonduri de rulment și/sau de către experți contabili, care stabilesc bilanțul și consemnează rezultatele.

Supravegherea (urmărirea) este considerată cea mai eficace metodă de prevenire a riscurilor financiare.

3.2.2.4. Premisele localizării

Funcția "premisele localizării" este legată de condițiile materiale ale întreprinderii. Ea are ca obiectiv structurarea spațiului astfel încât acesta să răspundă necesităților de desfășurare a activităților productive. Ea comportă cinci elemente: funciar, imobiliar, mijloace de comunicație, servicii, mediu înconjurător.

Crearea condițiilor materiale pentru desfășurarea activităților necesită investiții mari, care, în general, depășesc capacitatea întreprinderilor. Ele impun luarea unei decizii "politice" din partea colectivității, a organizațiilor socio-profesionale și a grupurilor financiare.

Rolul funcției "premise pentru localizare"

- *Zona de activitate* - este constituită din spațiile necesare activităților din întreprinderi și din spațiul amenajat pentru primirea unor noi construcții. Înfăptuirea acestei funcții presupune o anumită politică funciară.

Spațiile alese pentru instalarea întreprinderilor sunt organizate și dotate conform exigențelor moderne: legături rutiere și feroviare, telecomunicații, rețele de apă și energie, instalații de tratare a apelor și deșeurilor, servicii (hoteli, restaurante).

- *Așa-numita funcție "imobiliară"* - constă în "găzduirea" întreprinderilor. În principiu, inițiativa aparține acestora din urmă. La sfârșitul anilor 1970, în țările vestice s-a observat cum colectivitățile sau organizațiile profesionale au început să se implice în astfel de operațiuni, oferind întreprinderilor spații și condiții financiare mai bune decât cele la care aveau ele acces. Acest lucru a fost posibil întrucât colectivitățile și organizațiile socio-profesionale au capacitate de negociere pe care întreprinderile nu o au. Întreprinderile beneficiază de aceste capacități fie prin locație simplă, fie prin diverse tehnici de credit (leasingul este cel mai utilizat)

În afara clădirilor destinate definitiv unei întreprinderi, au apărut o serie de alte forme intermediare:

- *pepiniere ale întreprinderilor*; acestea sunt clădiri menite să primească mai multe noi întreprinderi mici, cărora le pune la dispoziție mijloace logistice obișnuite: secretariat, săli pentru reuniuni, informații juridice și fiscale, organisme cu capital-risc etc;
- *ateliere relee* sunt create pentru a primi mijloacele de producție ale uneia sau mai multor întreprinderi, fiecare dispunând de propriile ei mijloace logistice.

Baza juridică a celor două formule intermediare o constituie colectivitatea sau o societate privată.

Spațiile și serviciile comune sunt încredințate întreprinderilor pe o durată limitată, până când acestea pot închiria spații locative pe termen nelimitat. În practică însă, rigoarea acestui principiu este supusă și ea pragmatismului.

3.3. Un instrument special adaptat: subvențiile globale

3.3.1. Prezentarea tehnicii

Dezvoltarea locală nu poate exista fără o strategie globală. La carențele în resurse umane, materiale și financiare care afectează regiunile defavorizate, se adaugă dificultatea de a se putea asigura o combinație dinamică a acestor factori.

În cazul întreprinderilor mici și mijlocii se manifestă atât o insuficiență a ofertei, cât și a cererii de servicii din partea întreprinderilor.

Pentru puterile publice este, în general, dificilă impulsivarea unei politici de dezvoltare locală, atunci când nu dispun de infrastructurile de bază ale ac-

tivităților economice. Pentru depășirea acestor dificultăți este absolut necesară cooperarea tuturor actorilor aflați pe un anumit teritoriu. În stimularea acestei cooperări, care să favorizeze coerența dezvoltării locale în zonele defavorizate, un rol special îl poate juca subvenționarea globală. Acest instrument vizează întreprinderile mici și mijlocii (din sectoarele industrial, artizanal, agricol și turistic), cărora le poate înlesni accesul la piața de capital, acorda anumite ajutoare pentru investiții directe, servicii pentru diverse întreprinderi, sprijin pentru dezvoltarea infrastructurilor de bază, a infrastructurii serviciilor ca și a celei necesare calificării profesionale.

Subvenția globală este una dintre formele de intervenție prevăzute în cadrul fondurilor structurale¹. Ea se acordă pe baza unei relații contractuale directe, între Comisia Europeană și un organism intermediar desemnat să administreze și să repartizeze ajutoarele comunitare. Aceasta este o metodă de gestiune care se poate aplica și altor domenii, în afara celor de politică regională, dar ea s-a dovedit a fi deosebit de adecvată dezvoltării locale. Ea permite abordarea globală a problemelor locale și asigură o mai mare transparență acțiunilor întreprinse.

Organismul intermediar trebuie să fie expresia demersului întreprins de colectivitatea locală. El poate fi privat, public sau mixt, să fi existat sau nu înaintea acordării subvenției. De asemenea, trebuie să-și dovedească capacitatea cerută de gestionare a fondurilor și să aibă o putere financiară, care să-i garanteze solvabilitatea. Pentru a putea servi dezvoltarea locală este obligatoriu să se afle în regiunea pe care o servește, să fie investit cu o sarcină de interes general și să-și asocieze actorii socio-profesionali. O dată acceptat de Comisia UE și țara respectivă să administreze subvenția globală, el este autorizat să gireze fondurile subvenției în mod direct, asigurând repartizarea fondurilor între destinatarii finali.

Această formulă novatoare - inspirată din experiența centrelor europene de antrepriză și inovații - oferă multiple avantaje. Amplasat în zonă, organismul intermediar joacă rolul unui catalizator, care favorizează un larg și eficace parteneriat. El permite, astfel, ca ajutorul comunitar al UE să exercite un rol de echilibru. Garanția profesionalismului său încurajează cooperarea actorilor economici. Marea sa deschidere, în context local, facilitează elaborarea unor măsuri coerente, în funcție de condițiile economice, teritoriale și sociale proprii. Gestiunea financiară beneficiază de mai multă autonomie, adaptându-se necesităților locale și ritmului activităților realizate. În cazul în care subvenția globală se înscrie într-un program operațional, aplicarea măsurilor de dezvoltare locală luate cu ajutorul acestei subvenții, nu este legată de stadiul în care se găsesc alte măsuri ale programului.

¹ *Articolul 5.2 al regulamentului cadru nr.2081/1993, art.6 al regulamentului FEDER (Fondurile Structurale) nr.2082/1993*

Partener al Comisiei Europene și al statului, membru al Consiliului UE, organismul intermediar nu propune numai măsurile, dar le și poate modifica, adapta pe parcursul executării lor. El nu are doar un simplu rol de a distribui subvențiile, ci le poate folosi conform diverselor modalități de inginerie financiară (participarea, de exemplu, la capitalul unei societăți gestionară a unui sit și acordarea unor bonificații la împrumuturile făcute întreprinderilor mici și mijlocii, care se instalează în teritoriul respectiv. Subvențiile globale sunt, astfel, un instrument eficace al descentralizării, datorită aplicării principiului "subsidiarității".

3.3.2. Bugetul

În afara contribuției fondurilor structurale, subvenția globală este cofinanțată fie de o autoritate publică (națională, regională sau locală), fie de sectorul privat (agenții de dezvoltare, syndicate profesionale, asociații,...), fie de amândouă sectoarele. Nu este obligatorie finanțarea de către statul membru respectiv. Mai mult, ajutoarele UE nu trec, neapărat, prin bugetele naționale. Mărimea subvenției nu este limitată; ea depinde de obiectivul structural al unei regiuni.

3.3.3. Rezultate

Primele subvenții globale au fost, efectiv, acordate în anul 1991. La sfârșitul anului 1993 au fost lansate în cinci țări ale UE 31 de astfel de subvenții, derulate prin Directoratul General XVI (Politici Regionale), în valoare de 687 milioane ECU. Subvenții globale cu un nivel mai redus (cca. 400 milioane ECU) au fost distribuite în 217 zone de dezvoltare rurală, sub egida Directoratului General VI (Agricultură). Primii ani de la crearea acestei noi forme de intervenție comunitară a constituit un succes. În ceea ce privește rezultatele obținute, colocviul de la Seville din 1993, care a reunit gestionari ai subvențiilor globale, evidențiind experiențe foarte bune.

Un indiciu al succesului îl constituie și aplicarea principiului de parteneriat, atât în faza de aprobare cât și la punerea în practică a subvenției globale. Parteneriatul include, cel puțin Comisia UE, autoritățile naționale și organisme intermediare; acestea din urmă se găsesc permanent în contact cu organizații, cum sunt camerele de comerț și industrie precum și cu asociațiile antreprenorilor.

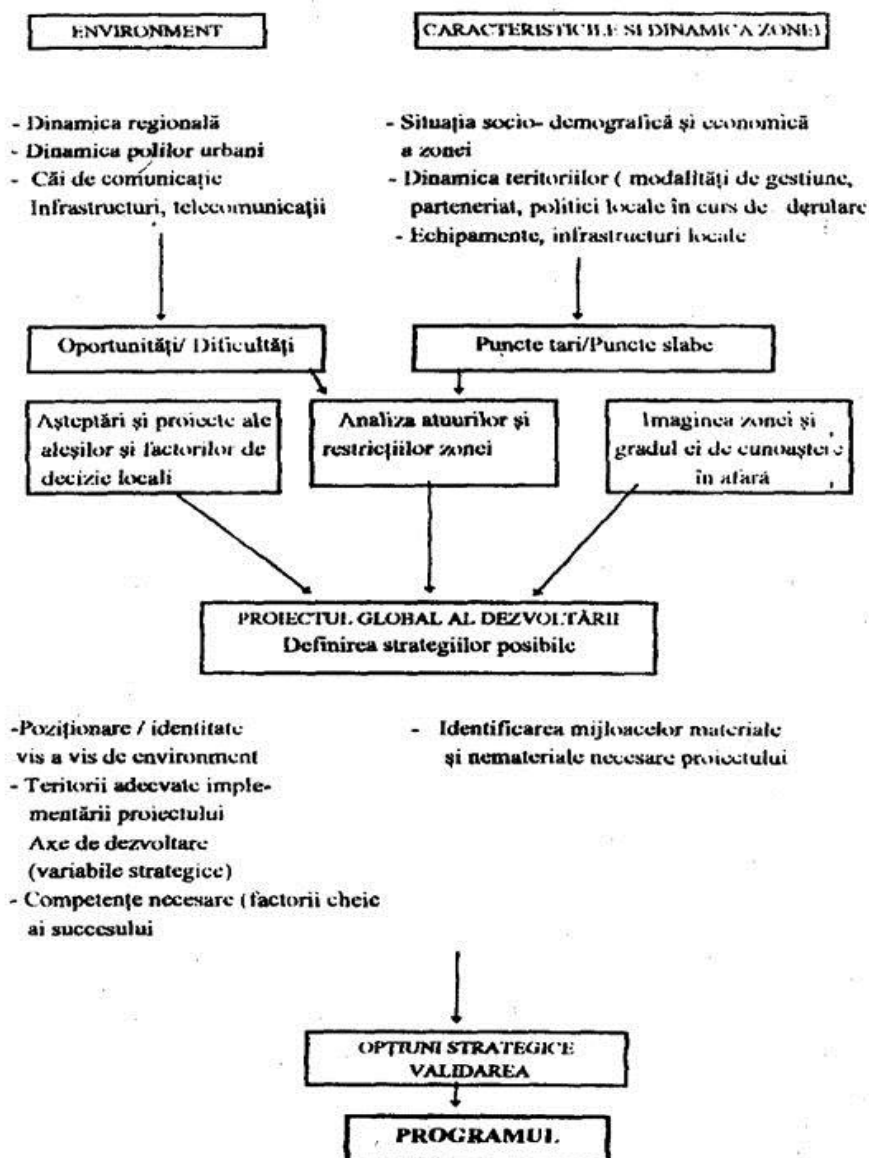
Eficacitatea subvențiilor globale s-a confirmat și în cazul sprijinirii întreprinderilor mici și mijlocii. Ele s-au dovedit a fi cea mai adecvată formă de intervenție pentru a pune fondurile comunitare la dispoziția întreprinderilor. Rezultatele sunt cu atât mai bune, cu cât organismele intermediare au contacte mai strânse cu întreprinderile. Datorită acestor organisme, subvenția globală permite, în general, lărgirea gamei de servicii a IMM. Fie că este vorba de servicii financiare (credite, capital de risc), sau de alte servicii (consultanță etc.)

instrumentele puse în practică sunt bine adaptate necesității întreprinderilor. Subvenția globală permite, în anumite cazuri, să răspundă necesităților necoperite prin alte surse financiare, sau de a face creditele mai atractive.

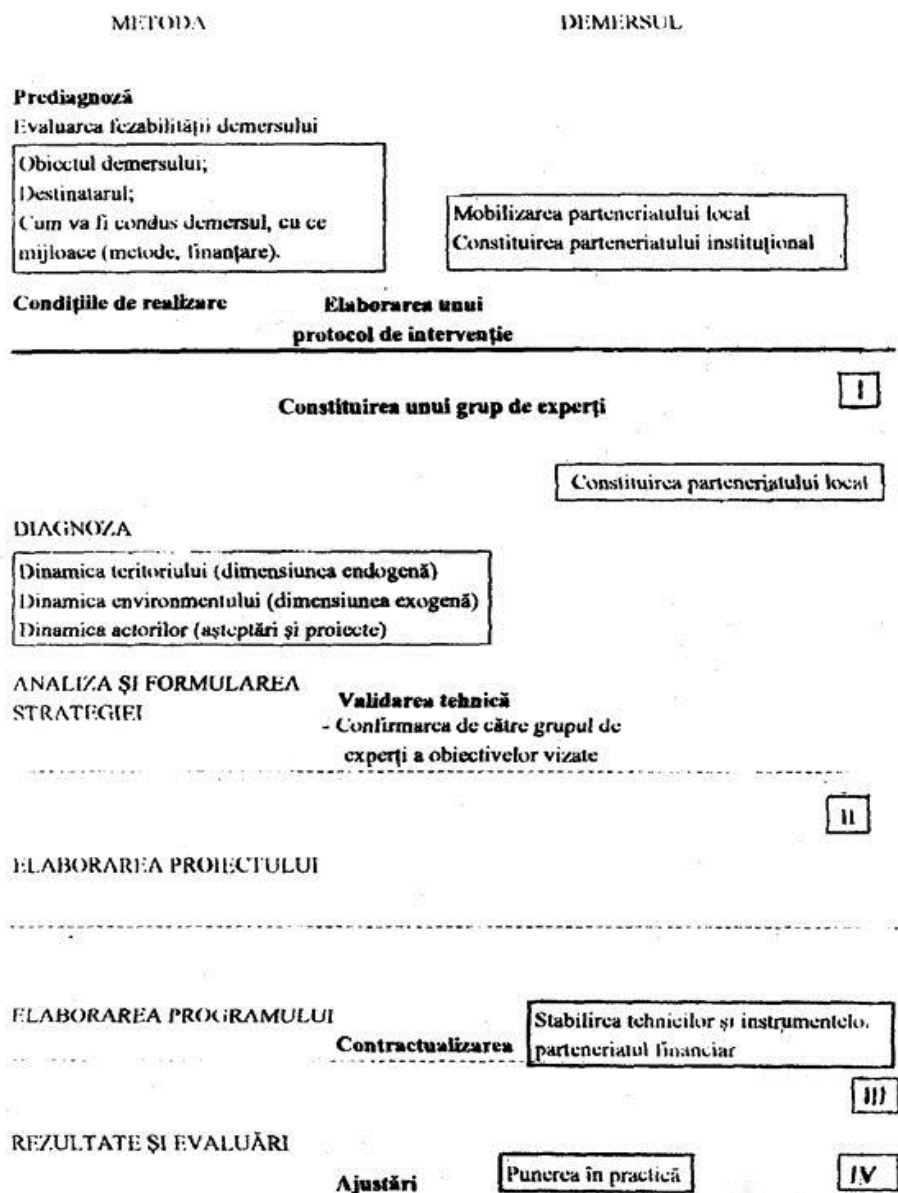
În sfârșit, subvențiile globale oferă un cadru propice pentru luarea rapidă a deciziilor referitoare la distribuirea fondurilor (de la zece la douăzeci de zile în anumite cazuri).

ANEXE

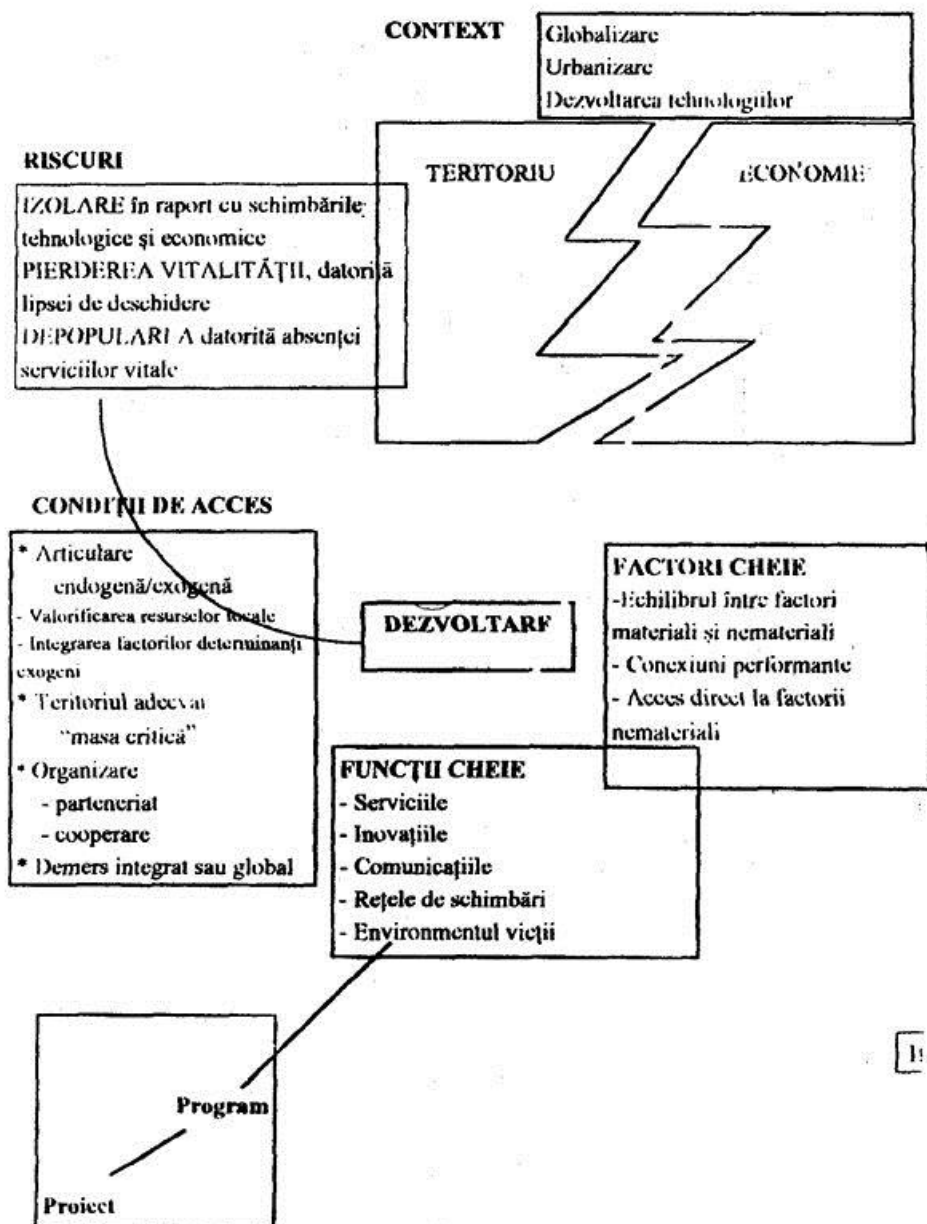
Anexa nr. 1

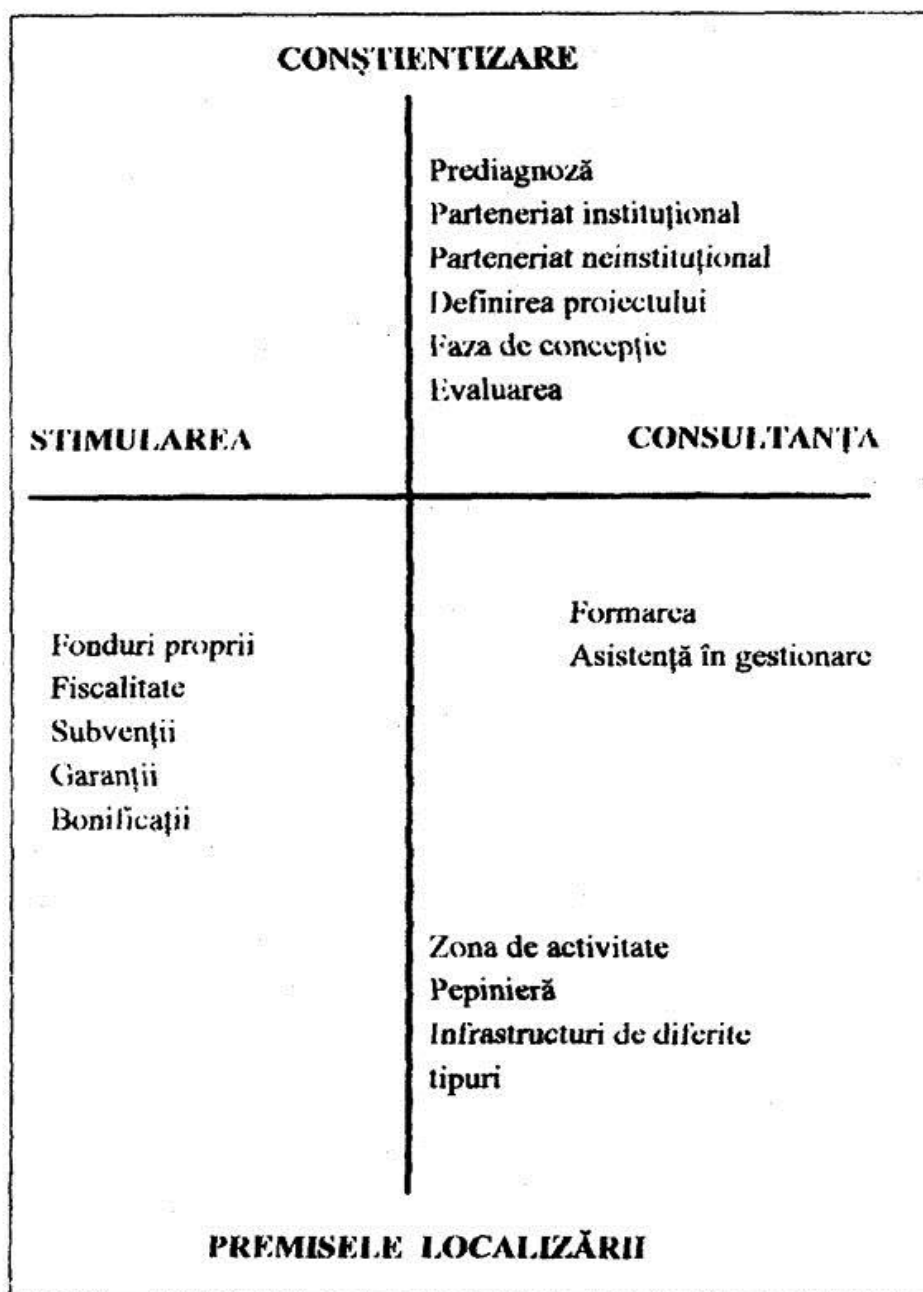
Anexa nr. 2

Anexa nr. 3

Anexa nr. 4

INDEX DE AUTORI

- AKERLOF G., 275 (LIII)
ALBERT Michel, 145, 146, 148,
149, 151, 154, 156, 229 (LIII)
ALLAIS Maurice, 321, 468, 469,
493, 494, 495, 505, 560, 592
(LIII)
ANTONSEN Per, 121 (LIII)
ARROW K.J., 275, 276, 299, 300,
320, 479, 480, 492, 504, 553,
555, 564, 565, 567, 574, 591 (LIII)

BABEȚI Adriana, 229 (LIII)
BĂCESCU A., 86 (LIII)
BARBU Gheorghe, 350, 351 (LIII)
BARTEL Rainer, 229 (LIII)
BEAN Charles, 229 (LIII)
BEATE Folkestad, 121 (LIII)
BECKER Gary, 270, 275, 277,
283, 284, 285, 286, 310, 311,
322, 477, 506, 585, 593 (LIII)
BEREA Octavian Antonio, 449
(LIII)
BLUM Reinhard, 230 (LIII)
BORCHARDT Knut, 230 (LIII)
BORN K. E., 230 (LIII)
BREDE Helmut, 230 (LIII)
BRENNAN G., 489 (LIII)
BREUL Birgit, 230 (LIII)
BUCHANAN J., XV, 275, 277,
284, 321, 468, 469, 477, 487,
489, 505, 569, 592 (LIII)
BURTLESS Gary, 230 (LIII)

CĂMĂȘOIU Camelia, 70 (LIII)
COASE Ronald, 270, 275, 281,
282, 283, 287, 322, 506, 582,
593 (LIII)

CODIN Mihaela, 350 (LIII)
CONSTANTINESCU Mădălina,
396, 598 (LIII)

DEBREU Gerard, 275, 276, 299,
321, 467, 469, 478, 479, 480,
505, 553, 564, 567, 574, 592
(LIII)
DOBROTĂ N., 250 (LIII)
DUMITRESCU Ileana, 396, 598
(LIII)

EUCKEN W., 142, 157, 159, 160,
178 (LIII)
FOGEL R.W., 270, 275, 286, 287,
288, 322, 506, 593 (LIII)

FRENȚ Gabriela, 396, 598 (LIII)
FRIEDMAN Milton, 181, 275, 276,
277, 291, 292, 320, 484, 504,
554, 555, 560, 575, 576, 577,
578, 591 (LIII)
FRISCH R.A.K., 274, 276, 320,
472, 504, 553, 555, 556, 557,
558, 591 (LIII)

GÂF-DEAC Ioan, 354 (LIII)
GHEORGHE Viorel, 350 (LIII)
GOLDBERGER A., 470, 472 (LIII)
GRUNDLACH Erich, 232 (LIII)

HAAVELMO T., 275, 321, 468,
469, 495, 496, 497, 498, 505,
556, 574, 592 (LIII)
HAHN F., 275 (LIII)
HAMACHER Joseph, 184 (LIII)

- HARSANYI J.K., 270, 275, 288, 290, 291, 322, 506, 593 **(LIII)**
- HAYEK F.A., 157, 181, 231, 232, 275, 320, 493, 504, 553, 555, 565, 570, 571, 572, 591 **(LIII)**
- HICKS J.R., 276, 302, 320, 470, 491, 504, 553, 555, 559, 564, 565, 566, 567, 591 **(LIII)**
- HORNIANSCHI Nicoleta, 50 **(LIII)**
- IOAN-FRANC Valeriu, 268, 273, 465, 551 **(LIII)**
- IONETE, C., 248 **(LIII)**
- KANTOROVICI L., 276, 554, 555, 573, 574, 575 **(LIII)**
- KENNETH Galbraith J., 232 **(LIII)**
- KLEIN L.R., 272, 275, 311, 321, 467, 469, 470, 471, 472, 505, 592 **(LIII)**
- KNIGHT F., 275 **(LIII)**
- KOOPMANS T., 275, 276, 320, 496, 504, 554, 555, 556, 573, 574, 575, 591 **(LIII)**
- KORTEN David C., 387, 388, 390 **(LIII)**
- KRUGMANN Paul, 233 **(LIII)**
- KUZNETS Simon, 275, 320, 484, 504, 553, 555, 561, 562, 563, 564, 576, 591 **(LIII)**
- LAMPERT H., 182, 233 **(LIII)**
- LEONTIEF W., 275, 320, 471, 482, 504, 553, 555, 567, 568, 569, 570, 579, 591 **(LIII)**
- LEWIS A., 275, 276, 285, 321, 505, 554, 555, 583, 584, 585, 592 **(LIII)**
- LONART Pierre, 104 **(LIII)**
- LUCAS R.E., 271, 275, 277, 291, 293, 294, 322, 474, 506, 560, 577, 581, 593 **(LIII)**
- MANEA Gh., 50, 70, 121 **(LIII)**
- MARCU Cristina, 396, 598 **(LIII)**
- MARINESCU Ilie, 183 **(LIII)**
- MARKOWITZ Harry, 270, 278, 280, 297, 321, 505, 592 **(LIII)**
- MASSEY D., 399 **(LIII)**
- MAX Weber, 237 **(LIII)**
- MEADE J.E., 320, 481, 483, 504, 554, 555, 568, 578, 579, 580, 591 **(LIII)**
- MIHAESCU Constanța, 104 **(LIII)**
- MILLER M., 270, 275, 276, 278, 280, 297, 299, 321, 468, 484, 485, 486, 505, 592 **(LIII)**
- MIROIU Rodica, 50 **(LIII)**
- MODIGLIANI F., 275, 276, 278, 280, 299, 321, 468, 469, 483, 484, 485, 486, 505, 592 **(LIII)**
- MUEGGE H., 399 **(LIII)**
- MÜLLER-ARMACK A., 142, 147, 157, 158, 161, 162, 163, 164, 166, 168, 171, 173, 178, 179, 180, 181, 231, 235 **(LIII)**
- MUNDELL R.A., 271, 302, 303, 304, 305, 306, 322, 506, 557, 580, 593 **(LIII)**
- MUSGRAVE R., 275 **(LIII)**
- NASH J.F., 270, 288, 289, 290, 291, 322, 506, 593 **(LIII)**
- NEGRESCU D., 250 **(LIII)**
- NOBEL Alfred, 272, 274, 493, 555 **(LIII)**
- NORTH C. Douglas, 235, 270, 276, 286, 287, 288, 293, 294, 473, 489, 558 **(LIII)**
- NOVAK Andrei, 350, 351 **(LIII)**
- OHLIN Bertil, 276, 306, 320, 504, 554, 555, 560, 569, 578, 579, 580, 591 **(LIII)**

- PAT Robertson, 382, 390 (LIII)
PĂUNA Carmen, 396, 598 (LIII)
PAVELESCU F.-M., 3 (LIII)
PETCU Constanța, 511 (LIII)
PHELPS E., 275 (LIII)
PLATON Victor, 70, 121 (LIII)
POPESCU Theodor, 50 (LIII)
POSTOLACHE T., 272, 469 (LIII)
PRISĂCARU Corneliu, 140, 351 (LIII)
PURCĂREA Theodor, 242 (LIII)
PUWAK Hildegard, 350 (LIII)
- RÂMBOACĂ V., 396, 598 (LIII)
RICKS Geoff, 121 (LIII)
- SAMUELSON P., 236, 275, 276, 277, 291, 306, 320, 470, 494, 495, 504, 553, 555, 558, 559, 560, 561, 566, 569, 579, 580, 591 (LIII)
SCHOLES M., 271, 275, 277, 297, 298, 299, 322, 506, 593 (LIII)
SCHULTZ T., 275, 321, 505, 554, 555, 583, 585, 592 (LIII)
SCOTT A., 399, 412 (LIII)
SELTEN R., 270, 288, 290, 291, 322, 506, 593 (LIII)
SEN A.K., 271, 299, 300, 301, 302, 322, 506, 563, 593 (LIII)
SHARPE W., 270, 278, 279, 280, 297, 321, 505, 592 (LIII)
SIMON H.A., 275, 320, 504, 553, 554, 555, 561, 581, 582, 583, 591 (LIII)
- SOLOW R., 291, 321, 468, 469, 490, 491, 492, 505, 560, 592 (LIII)
STIGLER G., 275, 286, 321, 467, 469, 475, 476, 477, 478, 505, 592 (LIII)
STIGLITZ J., 236, 275 (LIII)
STOHR W., 399, 400, 607 (LIII)
STOHR Walter, 405, 417, 421, 602, 613, 623 (LIII)
STOICA Victor, 377 (LIII)
STONE R., 321, 467, 469, 481, 482, 483, 505, 568, 592 (LIII)
SUCIU Ratiu, 85 (LIII)
- ȘERBĂNESCU Mihaela, 50 (LIII)
- TINBERGEN J., 237, 274, 276, 320, 470, 504, 553, 555, 556, 557, 558, 574, 591 (LIII)
TOBIN James, 237, 276, 277, 306, 321, 467, 469, 473, 474, 475, 505, 592 (LIII)
- ȚUIU Florea, 237 (LIII)
- UNGUREANU Ivan, 86 (LIII)
- VICKREY W.S., 271, 294, 295, 296, 322, 506, 593 (LIII)
- WERNER Georg, 237 (LIII)
- ZAMFIR Cătălin, 104, 350 (LIII)
ZAMFIR Elena, 104, 350 (LIII)
ZECHERIU Mirela, 350 (LIII)